

ZEKÂT BÖLÜMÜ

Ziyad b. Abdurrahman¹ Ebu Süleyman ve Muhammed b. el-Hasen yoluyla Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'in şöyle dediğini haber verdi: Dört² otlak devesinde sadaka (zekât) yoktur; beşten dokuza kadar bir koyun verilir. Ondandır dört kadar iki koyun verilir. On beşten³ on dokuza kadar üç koyun verilir. Yirmiden⁴ yirmi dörde kadar dört koyun verilir. Yirmi beşten otuz beşe kadar iki yaşına girmiş dişi bir deve verilir. Bu sayıya bir ilave olunca otuz altıdan kırk beşe kadar üç yaşına girmiş bir dişi⁵ deve verilir. Buna bir ilave olunca altmışa kadar dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Buna bir ilave olunca yetmiş beşe kadar beş yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Buna bir ilave olunca doksana kadar üç yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Buna bir ilave olunca yüz yirmiye kadar dört yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Bu yüz⁶ yirmi sayısına bir, iki, üç veya dört deve ilave olunca bu ilavelerde bir şey yoktur. Bu (develer) yüz yirmi⁷ beş olunca beş deve için bir koyun, yüz⁸ yirmi deve için ise dört yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Yüz otuzdan yüz otuz dörde kadar dört yaşına girmiş iki dişi deve ve iki koyun verilir. Yüz otuz beşten yüz otuz dokuza kadar dört yaşına girmiş iki dişi deve⁹ ve üç koyun verilir. Yüz kırktan yüz kırk dörde kadar dört yaşına girmiş iki dişi deve ve dört koyun verilir. Yüz kırk beşten yüz kırk dokuza kadar dört yaşına girmiş iki dişi deve ve iki yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Yüz elli deveden, dört yaşına girmiş üç dişi deve verilir.¹⁰

Ebu Süleyman, Muhammed b. Hasan bize Ebu Hanife ve Hammad yoluyla bunları¹¹ İbrahim'in söylediğini haber verdi, dedi. Yüz¹² elli üzerine bir deve ilave olduğu zaman, yüz yirmi¹³ üzerine bir ilave olduğunda zekât düştüğünü gördüğün¹⁴ gibi, zekât vecibesıyla karşı

1 Ben Ziyad b. Abdurrahman'ı rical, teracim, isnad ve nakil kitaplarında bulamadım. Ey Allah'im! Bu ancak ya yanlış yazıldı-okundu, ters çevrildi (maklub) ya da bazı kelimeleri düştü. En iyisini Allah bilir.

2 Metindeki "erbai" (dört) kelimesi "A" nüshasında "el-erbai" şeklinde gelmiştir.

3 Metindeki "hamse aşarate" (on beş) kelimesi İmam Ebu Yusuf'un el-Asar adlı eserinde böyle yazılıdır. "H" nüshasında "hamsete aşarate" şeklinde, "Z" ve "A" nüshalarında ve el-Kâfi adlı eserde "hamsete aşara" şeklinde gelmiştir.

4 Metindeki "kanet" kelimesi "A" nüshasında "kane" şeklinde gelmiştir.

5 Metindeki "binti" (dişi) kelimesi el-Asar'da "ibneti" şeklinde gelmiştir.

6 Metindeki "mietün" (yüz) kelimesi "H" nüshasında yoktur.

7 Metindeki "ışrin" (yirmi) kelimesi "H" nüshasında "ışrun" olarak gelmiştir.

8 Metindeki "mietün" (yüz) kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "el-mietü" şeklinde gelmiştir.

9 Metindeki "...iki koyun verilir. Yüz otuz ...dan dört yaşına girmiş iki dişi deve" cümlesine kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

10 Dip nottaki "bintü'l-mahad" (iki yaşına girmiş bir dişi deve): Bu bir senesi bitmiş ikinci seneye başlamış dişi devedir. Anasına izafeten bu adı almıştır; çünkü anası hamile (mahad) olmuştur. Allah Teala "doğum sancısı onu bir hurma ağacının dalına götürdü" (Meryem 19/ 23) buyuruyor. "Binti'l-Lebun" iki seneyi bitirmiş üçe başlamış olan dişi deve. Anası başka bir doğum için memesi sütlü olduğundan bu adı almıştır. "Hıkkatün" üç yaşını bitirmiş dördüncü seneye başlamış olan dişi deve. Bu deveye binmek ve üzerine yük koymak hak olduğu için bu adı almıştır. "el-cezeatü" dört yaşını bitirmiş beşinci seneye başlamış dişi deve. Bu da deve sahiplerince malum olan devenin dişlerindeki bir özelliğinden dolayı bu adı almıştır. Mebsut'ta (II, 150) böyle yazılıdır.

11 Ebu Yusuf Asar adlı eserinde böyle rivayet etti. "Yüz yirmi" sözüne kadar ve sonuna kadar: Sonra farz yeniden başlar. Develer çoğaldığı zaman her bir elli devede dört yaşını bitirmiş bir dişi deve verilir. Bunu İmam Muhammed Asar adlı eserinde İbrahim'den o da Abdullah b. Mesud'dan rivayet etmiştir. Buhari Hz. Peygamber'in sadakalar-zekâtlar hakkında Amr b. Hazm'e yazdığı mektubu tahrir etmiştir. Orada develerin ve diğer bütün hayvanların zekâtı anlatılmıştır. Bunu Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace ve diğerleri de tahrir etmiştir.

12 Metindeki "mietün" (yüz) kelimesi "H" nüshasında yoktur.

13 Metindeki "ışrin" (yirmi) kelimesi "M" ve "H" nüshalarında "el-ışrin" şeklinde gelmiştir.

14 Metindeki "istakbelteha" (sen onunla karşılaştın) kelimesi "H" nüshasında "istakbeleha" (o, onunla karşılaştı.) şeklinde gelmiştir ki bu yanlış yazılmadır.

karşıya kalırsın. Dört deve ilave olduğu zaman bunda beş oluncaya kadar bir vecibe yoktur. Beş olunca dokuzaya kadar bir koyun ve dört yaşına basmış üç dişi deve vardır. On olduğu zaman on dörde kadar iki koyun ve üç dişi deve verilir. On beşe ulaşıncaya on dokuzaya kadar üç koyun ve dört yaşına basmış üç dişi deve verilir. Yirmiden yirmi dörde kadar dört koyun ile beraber dört yaşına girmiş üç dişi deve verilir. Yirmi beşten otuz beşe kadar iki yaşına girmiş bir dişi deve ile dört yaşına basmış üç¹⁵ dişi deve verilir. Otuz altıdan kırk beşe¹⁶ kadar üç yaşına girmiş bir dişi deve ile dört yaşına basmış üç dişi deve verilir. Kırk altıdan elliye kadar dört yaşına girmiş¹⁷ dört dişi deve verilir. Develerin sayısı iki yüz bir olunca, yüz elli üzerine ilave olduğu zaman¹⁸ vecibeleri ne yaptıysan bundan sonra da öyle yaparsın.

Ben dedim: Develerde bir zekât farz olduğu zaman eğer onların içinde bu¹⁹ vecibeyi (karşılacak biri) yoksa değeri daha düşük veya daha yüksek bir hayvan²⁰ bulunursa, buna ne dersin? Farz olan zekâtı kıymet olarak alırsın. Eğer dilersen yine (aynı olarak) hayvanlardan birisini alır, kıymet fazlasını ise sahiplerine²¹ dirhem olarak ödersin. Eğer dilersen daha düşük bir deve alırsın, farkını ise dirhem olarak alırsın, dedi.

Ben dedim: Deve yavruları, inek²² yavruları ve koyun-keçi yavruları, bütün bunlarda zekât var mı? Hayır, dedi. Niçin? Dedim. Çünkü koyundan zekât, ancak bir yaşında ve daha fazla olanlardan alınır. Deve ve sığırlardan²³ da ancak sana söylediğim bu yaşa veya onun değerine ulaştıktan sonra zekât alınır. Bu Ebu Hanife ve Muhammed'in kavlinde böyle değildir.²⁴ Ebu Yusuf ben dedi: Ben kuzulardan nisap miktarı kadar olduklarında zekât alınması²⁵ gerektiği görüşündeyim. Kuzulardan zekât karşılığı müsinne (iki yaşını bitirmiş üç yaşına başlamış buzağı) alınmaz; eğer kuzular arasına müsinne varsa²⁶ ancak o zaman alır ve (hem de zekât olarak) onu alırsın.²⁷ Kuzulardan (ve oğlaklardan) zekât alınmaz. Yine aynı şekilde buzağılardan ve deve yavruları (dorumlar)dan da zekât alınmaz.

Ben dedim: İki kişi arasında (ortak) olan develer hakkında, bunlar beş tane olduklarında, bu iki kişiye zekât²⁸ düşer mi ne dersin? Hayır dedi. Peki, bunlar dokuz tane olurlarsa ne dersin? Bunlardan da bir şey vermek gerekmez, dedi. Eğer develer on tane olursa

15 Metindeki "selas" (üç) kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında "el-selas" şeklinde gelmiştir.

16 Metindeki "ıla" (e,a) kelimesi, "H" nüshasında yoktur.

17 Metindeki "selas" (üç) kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında "el-selas" şeklinde gelmiştir.

18 Metindeki "şey'en" kelimesi, "H" nüshasında "sitten" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

19 Metindeki "zalıke" (bu) kelimesi, "H" nüshasından düşmüştür.

20 Metindeki "sinteyni" kelimesi, "A" "Z" ve "M" nüshalarında da böyle gelmiştir. Yalnız "Z" ve "M" nüshalarında noktasız olarak gelmiştir. "H" nüshasında "şey'ün" diye gelmiştir. Muhtasar'da şöyle denilmektedir: Zekât farz olduğu zaman, hayvanlar arasında bu farzı yerine getirecek biri bulunmazsa, daha büyüğü ya da daha küçüğü varsa, vergi memuru dilerse bu zekâtı değer olarak alır. Eğer dilerse ne buldu ise onu alır, bu gerekenden daha büyük ise bu kıymet fazlasını dirhem olarak öder. Eğer daha küçük ise aradaki farkı kıymet olarak alır. Emalî'de Ebu Yusuf'tan rivayet ediliyor ki, o şöyle dedi: Eğer iki yaşına girmiş dişi bir deve vermek gerekiyor ama bulunmuyorsa, üç yaşına girmiş bir erkek deve alır. Serahsi, bu Şafii'nin sözüdür, dedi. Her iki tarafın delillerini hatırla. Bak Serahsi, Mabsut, II, 155–156.

21 Metindeki "radette aleyhim" (onlara verirsin) kelimesi "zidte aleyhi" şeklinde geçer.

22 Metindeki "el-bakaru" kelimesi "H" nüshasında "el-bakaratu" olarak gelmiştir.

23 Metindeki "la yühazü" kelimesi "H" nüshasında "la yucedu" olarak geçer.

24 Metinde böyle yazıyor. Biz de aynen tercüme ettik. Aslında bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüdür. Yani Ebu Hanife ile Muhammed yalnız başlarına kuzulardan ve oğlaklardan sayıları ne olursa olsun zekât alınmaz görüşündedirler. Kaynaklarda da böyle ifade edilmektedir. (Çev.)

25 Metindeki "tühazü" kelimesi, "H" ve "Z" nüshalarında "yühazü" olarak geçer.

26 Metindeki "tekunü" (varsa) kelimesi, "H" ve "Z" nüshalarında "yekunü" olarak geçer.

27 Metindeki "fe te'huzeha" (alırın) kelimesi, "Z" nüshasında "fe ne'huzeha" "M" nüshasında ise "fe ye'huzeha" şeklinde geçer.

28 Metindeki "sadakätün" (zekât) kelimesi, "H" nüshasında "es-sadakätü" olarak geçer.

dedim. O ikisi üzerine zekât gerekir. Develer on dokuz²⁹ oluncaya kadar her biri üzerine bir koyun vermek düşer. Develer bir artarak (yirmi) olduğunda, yirmi dokuz oluncaya kadar her biri üzerine ikişer koyun vermek düşer. Deve sayısı otuza ulaşınca otuz dokuz oluncaya kadar onlardan her biri üzerine üçer koyun vermek düşer. Kırk olunca, kırk dokuzaya kadar her biri üzerine dörder tane koyun vermek düşer. Elliye varınca, yetmiş oluncaya kadar her biri üzerine iki yaşına girmiş bir dişi deve vermek düşer. Yetmiş ikiden doksana kadar her biri üzerine üç yaşına girmiş bir dişi deve vermek düşer. Doksan ikiden yüz yirmiye kadar her biri üzerine³⁰ dört yaşına girmiş bir dişi deve vermek düşer. Yüz yirmi ikiden yüz elliye kadar her biri üzerine beş yaşına girmiş bir dişi deve vermek düşer. Yüz elli ikiden yüz seksene kadar her biri üzerine³¹ üç yaşına girmiş ikişer deve vermek düşer. Yüz seksen ikiden iki yüz kırka kadar her biri üzerine dört yaşına girmiş ikişer dişi deve vermek düşer. Sonra farz olan zekâtı yeniden başlatırsın,³² dedi.

Ben dedim: Adamın develeri olsa, fakat onun üzerindeki olan borcu, kıymet olarak bu develeri ihata etse bu kimse üzerine zekât vermek düşer mi, ne dersin? Hayır dedi. Zekât memuru geldiği zaman adam, ona üzerinde bir borç olduğunu söyler ve onun için yemin ederse, bu kabul edilerek³³ zekâttan vazgeçilir mi, dedim. Evet dedi.³⁴

Ben dedim: Eğer adam vergi memuruna “Ben bu develere birkaç aydır sahibim, benim yanımda onlar üzerinden bir yıl geçip zekâtı verilecek duruma gelmemiştir”³⁵ deyip ve bu konuda yemin ederse onun bu sözü kabul edilip³⁶ zekâttan vazgeçilecek mi? Evet dedi.

Ben dedim: Eğer o, vergi memuruna³⁷ “bu develer benim değil” dese ve hem bunun üzerine yemin etse, bu kabul edilir ve zekât ondan vazgeçilir mi ne dersin? Evet dedi.

Ben dedim: Eğer o vergi memuruna³⁸ “ben bu develerin zekâtını senden başka bir memura verdim, dese, buna bir belge de getirse³⁹ ve bunun için ona yemin etse, bu sene onlar üzerinde ondan başka bir vergi memuru da tayin edilmiş olsa, onun bu sözü kabul edilip zekâttan vazgeçilecek mi ne dersin? Evet dedi.⁴⁰

29 Metindeki “tis’a aşarate” (19) kelimesi nüshalarda “tis’a aşara” olarak geçer. Hâlbuki doğrusu, “tis’ate aşara” veya “tis’a aşarate” şeklindedir.

30 “Üç yaşına girmiş bir dişi deve” ifadesinden “her biri üzerine” ibaresine kadar olan kısım, “M” nüshasından düşmüştür.

31 “Beş yaşına girmiş bir dişi deve” kelimesinden “vermek düşer” kelimesine kadar olan kısım, “M” nüshasından düşmüştür.

32 Metindeki “testakbilü” (yeniden başlatırsın) kelimesi “M” nüshasında “yestakbilü” şeklinde geçer.

33 Metindeki “eyukbelü” (kabul edilir mi) ifadesi “H” nüshasında “en yukbele” şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

34 El-Muhtasar şerhinde şu ifadeler vardır: Vergi memuru gelip mükellef, bu otlak hayvanlarının üzerinden henüz bir yıl geçmedi veya benim üzerimde bunların değerini ihata edecek kadar bir borç var ya da bu otlak hayvanları benim değildir der ve yemin ederse, bütün bunlar hakkında adam tasdik edilir. Çünkü o bu konularda emin (güvenilir)dir. Ona zekât farz olmuştur, zekât ise halis Allah için olan bir ibadettir. Allah hakkı için vacib-farz olan ibadetlerde her güvenilir kimsenin sözü kabul edilir. O, ortaya koyduğu sebeplere dayanarak kendisine zekâtın farz olduğunu inkâr ederse, vergi memuruna düşen onu tasdik etmektir. Yalnız ona bu sözlerine karşılık yemin ettirir. Ancak Ebu Yusuf’tan gelen bir habere göre yemin etmez. Ebu Yusuf, bu kimsenin üzerine yemin düşmez der, çünkü ibadetlerde yemin teklif edilmez. Mesela bir kimse “ben namaz kıldım” veya “ben oruç tuttum” dese onun bu sözü yeminsiz olarak kabul edilir. Zahiru’r-Rivayede ise o der ki, yemin etmesiyle birlikte emin (güvenilir) kimsenin sözü geçerli olur. Diğer ibadetlerde ona yemin teklif edilmez. Teklif edilmez, çünkü onu yalanlayacak birisi yoktur. Hâlbuki burada ise vergi memuru vardır, o onu verdiği bilgilere karşı yalanlayabilir. İşte bu yüzden mükellef bu (zekât) konuda yemin eder.

35 Metindeki “ve lem yüzekkiha” (zekatlandırmadı) kelimesi Asl’da böyledir. “M” nüshasında “netruküha” “H” nüshasında ise “tetruküha” şeklinde gelmiştir ki, kelimenin anlamı bana zahir olmadı. Ben bunun bir yanlışlık olduğunu sanıyorum, bence doğrusu “ve lem yehul aleyha” (onların üzerinden bir yıl geçmedi) olsa gerektir.

36 “H” nüshasında da metindeki gibi “e yukbelü” şeklindedir. Hâlbuki bu kelime Asl’da “tükbalu” şeklinde geçer.

37 Metindeki “li’l-musaddıku” (vergi memuru) kelimesi, “M” nüshasında “el-musaddıku” şeklinde gelmiştir.

38 Metindeki “li’l-musaddıku” kelimesi, üç nüshada böyle gelmiş, “H” nüshasında ise “el-musaddıku” şeklinde gelmiştir.

39 Metindeki “caehu” (ona geldi-getirdi) kelimesi “Z” ve “M” nüshalarında “cae” (geldi) şeklinde geçer.

40 Serahsi, el-Muhtasaru’l-Kâfi şerhinde şöyle diyor: “Eğer bu sene ondan başka bir vergi memuru var ise o bir belge getirirse de getirmese de onun sözü geçerli olur. Bu, el-Camiu’s-Sağir’in rivayeti olup o bunu Muhtasar’da anmaktadır. İmam Muhammed, Kitabü’Zekat’ ta “belgeyi getirirse” diyor. Burada belgeyi getirmiş olan kimsenin tasdik edilmesinin şart olduğuna işaret vardır. Bu

Ben dedim: Eğer onlar için⁴¹ bu senede başka bir vergi memuru yoksa ve mükellef “Ben bunların zekâtını miskinlere⁴² verdim” derse, bu ondan kabul edilir ve zekâttan vazgeçilir mi, ne dersiniz? Hayır dedi. Ben dedim: Daha önce size anlattığım olayda sen mükellefi tasdik ettin, şimdi bunda ise tasdik etmiyorsun niçin? Çünkü dedi, develerin zekâtı sadece onlar için tayin edilmiş olan vergi memurlarına verilir. Eğer vergi memurları, insanların bu “Ben zekâtı miskinlere verdim” sözünü kabul etmiş olsalardı, hiç kimseden zekât alınamazdı.⁴³

Ben dedim: onun develeri olduğu zaman ihtilam olmamış yetim, deliliği galip olan deli veya⁴⁴ ticaret için kendisine izin verilmiş köle üzerinde borcu olduğu halde bunlardan birisi üzerine zekât gerekir mi, ne dersin? Hayır dedi. Niçin dedim. Çünkü küçük çocuk üzerine ve bunak deliye namaz farz değildir. Böylece bunlar üzerine zekât⁴⁵ da farz olmaz dedi. Kendisine ticarete izin verilen, üzerinde borcu olan köleye gelince o, zaten bir şeye sahip değildir. Ben mükatep köle de böyle midir dedim. O evet dedi.⁴⁶

Ben dedim: üzerinde bir borç olmadığı zaman kendisine ticaret için izin verilmiş olan kölen hakkında ne dersin? Bu kölenin develeri esasında onun mevlasının olur ve böylece onların zekâtı da onun üzerine olur dedi.

Hasan b. Ziyad'ın Ebu Hanife'den nakletmiş olduğu bir rivayettir. Bu rivayetin yönü, o bir haber verdi ve bunun doğruluğu için bir işaret de vardır. Çünkü vergi memuru zekâtı alınca ona beraetname –fatura vermesi bir gelenek idi. O bu haberi vermeden önce bu işaret ona uygun ise mesele tamamdır Eğer uygun değilse bu iddia doğru değildir. Bu doğumu haber veren kadına benzer. Eğer ebe doğuma şahit olmuş ise bu doğum kabul edilir, yok eğer ebe doğumu görmemişse bu haber kabul edilmez. Diğer rivayetin yönü ise daha doğrudur. Beraet-fatura bir yazıdan ibarettir, zaten yazı yazıya benzer. Otlak hayvan sahibi ihmal ederek faturayı ondan almayabilir veya aldıktan sonra fatura kaybolabilir. İşte bu sebeple bir hüküm vermek mümkün değildir. O nedenle sonuçta sadece onun yemin etmesiyle beraber sözünün muteber oluşu kalır. II, 161

41 Metindeki “alehim” (onlar için) kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

42 Metindeki “Kad a'taytü zekateha el-mesakiin” ifadesi Muhtasar'da “Kad defa'tüha ila'l-mesakin” şeklinde gelmiştir.

43 Çünkü zekât mali bir haktır. Onu şer'i-hukuki velayet sebebiyle İmam-Başkan toplar. Bu sebeple vergi memuru, onun-toplumun hakkını almada affetme yetkisi yoktur. Bu, üzerinde cizye vergisi borcu olup onu savaşçılara bizzat kendisi veren kimseye benzer. Her iki yönüyle bu mesele hakkında daha geniş bir açıklama Mabsut'ta (II, 162) bulunmaktadır. Eğer delil hakkında daha çok bilgi almak istersen oraya bak, derim.

44 Metindeki “ev” (veya) kelimesi, “H” nüshasında “ve” (ve) olarak gelmiştir.

45 Serahsi Mabsut'ta (II, 163) diyor ki: Sonra aslından deli, ayık hale gelmedikçe yıl, onun malı üzerine bir vecibe getirmez. Eğer onun deliliği yeni ortaya çıkmış bir şeyse, Hişam Nevadir adlı eserinde zikretmiştir ki, bu konuda senenin çoğuna itibar edilir. Eğer o senenin çoğunda ayık ise zekât kendisine farz olur, değilse farz olmaz. O zekâtı cizyeye benzetti. Zimmî vatandaş gerçekten yılın bir kısmında hasta olmuş, ama eğer o senenin çoğunda sağlıklı ise cizye vermesi gerekir. Eğer o yılın çoğunu hasta olarak geçiriyorsa ona cizye gerekmez. Muhammed ise şöyle der: Eğer o senenin bir kısmında evvelinde veya sonunda ayık ise bu az olsun çok olsun, ona zekât gerekli olur. İbn Sema Ebu Yusuf'tan böyle rivayet etti. O da zekâtı oruca benzetti; ay oruç için ne ise yıl da zekât için odur. Ayın bir kısmında ayık olmak, ayın tümünde ayık olmak demektir ve ayın tümünü oruçla geçirmek farz olur. İşte o da buna benzer. Hasan b. Ziyad Ebu Hanife'den rivayet ediyor ki: Deli ayıldığı zaman bir yıl geçmekle onun üzerine zekât farz olur. Fakat buradaki deliden maksat deliliği kalıcı olan delidir. O bundan sonra kitabında şunu söyledi: Onun deliliği tekrar ortaya çıktığı zaman senenin sonunda belli bir zaman diliminde eğer ayılırsa ona zekât gerekli olur. O deli olduğu halde yıl tamam olursa bu yılın farziyet hükmü inkıtaa uğramış olur. Bu rivayette onun sene sonundaki ayılmasına itibar edilmektedir. Çünkü zekâtın farz oluşu o sırada gerçekleşmektedir.

46 Muhtasar şerhinde deniliyor ki: (Mükatep kölenin kazancında zekât yoktur.) Çünkü o, ayette “ve fi'r-rikab” Tevbe 9/ 60 (ve kölelere) ifade edildiği üzere, kendilerine zekât verilen sınıflar arasındadır. Zira o kendi çalışmasıyla zengin değildir. Gerçekten o kazandığına kendisi sahip olmaz. Çünkü mülkiyet sahibi olmaya engel olan kölelik sıfatı onda mevcut bulunmaktadır. Mülkiyet olmadan da zenginlik sıfatı sabit olmaz. Nami (üreyen) malın, zekâtın vacip olması için sebep teşkil etmesi, ancak mal sahibinin zenginliği vasıtasıyla gerçekleşir. Bu zenginlik özelliği olmadan mal sebep olamaz. Bu, köleyi bir yakınının satın alıp mülkiyet vasıtasıyla onun azat olmasına benzer. Eğer mülkiyet (köleye sahip olma) olmasaydı bu muamele azat sayılmazdı-olmazdı. Bu da onu (akraba kendisi için değil), başkası için aldığı zaman olur. (Serahsi, II, 164)

Ben dedim: Adamın benzerlerine zekâtın farz olduğu develeri olsa⁴⁷ senenin tamamlanmasına⁴⁸ bir gün kala bir takım develere varis olsa veya⁴⁹ onları satın alsın ya da otlakta otlar oldukları halde kendisine hibe edilse, kendi develeri ile beraber bunlardan da zekât verir mi, ne dersin? Evet dedi.

Ben dedim: Eğer adamın benzerlerine zekâtın farz olmadığı⁵⁰ bir develeri olsa ve bir koyun sürüsüne varis olsa veya onu satın alsın ya da kendisine hibe edilse ve yahut onun bir koyun sürüsü olsa da sana anlattığım yollarla bir deve sürüsü kendisine verilse, onlarla bunları (karıştırarak) hepsiyle birlikte mi zekât verir, ne dersin? Hayır dedi. Niçin dedim? Çünkü bu mal onun yanındaki maldan değişiktir. Ancak buna göre bir gün sonra yıl tamamlandığı zaman o mallardan da zekât alınır.

Ben dedim: Adamın kendi yanındaki develeri üzerinden bir yıl geçse, sonra o, bir sürü deve elde etse, onun yerine bunların zekâtını verir mi ne dersiniz? Hayır dedi. Fakat onun ilk develeri üzerine zekât⁵¹ ikinci bir defa farz olduğu zaman sonra elde ettiği⁵² develeri de diğerleri ile beraber zekâtlarını verir.

Ben dedim: Adamın Küfe'de veya başka bir şehirde ya da her hangi bir kentte besi develeri⁵³ veya yük develeri ya da sütü için beslenen fakat çalıştırılmayan develeri olsa⁵⁴ bunları evinde beslese, bunlar ister erkek ister dişi olsun, ziraat gibi işlerde kullanılıp⁵⁵ beslenseler, ne ve nasıl olursa olsunlar, bunların hepsi kentin dışında, kırdan-çölde veya köyde olsun, bunlar çalıştırılınsın, yemle beslensin ve üzerlerinde sutaşınınsın, bütün bunlar hakkında görüşün nedir? Senin bu vasıflarını saydığın develer için zekât yoktur, dedi.⁵⁶

47 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında da böyle gelmiştir. Asl'da ise noktasızdır. "Z" nüshasında "tekunü" şeklinde gelmiştir.

48 Metindeki "tamamü'l-havli" (senenin tamamlanması) ifadesi Asl'da böyle, "H", "Z" ve "M" nüshalarında ise "kable'l-havli" (seneden evvel) şeklinde gelmiştir.

49 Metindeki "ev" kelimesi yerine "Z" ve "M" nüshalarında "ve" kelimesi gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

50 Metindeki "la yecibu" (farz olmaz) kelimesi, "M" nüshasında "la tecibu" şeklinde gelmiştir.

51 Metindeki "ve lakin iza vecebeti'z zekatü" (Fakat zekat farz olduğu zaman) ifadesi "H" ve "Z" nüshasında "iza vecebet aleyhi'z zekatü" (zekat onun üzerine farz olduğu zaman) şeklinde gelmiştir.

52 Metindeki "elleti" (o develer ki) kelimesi "H" nüshasında "ellezi" (o deve ki) şeklinde gelmiştir.

53 Metindeki "el-ibilü" (develer) kelimesi, "Z" nüshasında "ibilün" olarak gelmiştir.

54 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi, "H" ve "Z" nüshalarında "tekunü" şeklinde gelmiştir.

55 Metindeki "ya'temilü" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "ya'melü" olarak geçmektedir.

56 Hz. Peygamber buyurdu: "Saime (6 ay ve daha fazla meralarda otlayan) develerin beş tanesinde bir koyun vardır." Sıfat bir isim, ne zaman özel bir isme yakın olursa, özel isim yerine geçer. Bu durumda mutlak da mukayyet yerine geçer. Çünkü bunlar bir tek olayda ve bir tek hükümdedirler. İbn Abbas'tan rivayet ediliyor ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Yük taşıyan develerde ve ziraatta çalışan develerde zekât yoktur." Yine meşhur bir hadiste de şöyle buyurdu: "At sürülerinde, (ziraatta) çalışan develerde ve (çalışan) eşek (ve sığırlar)da zekât yoktur. (Ben derim ki, Taberani bu hadisi Kebir'de Abdurrahman b. Semura vasıtasıyla şu ifadelerle rivayet etti. "Gerçekten Resulüallah, çalışan merkep ve sığırlarda, at sürülerinde ve çalışan develerde zekât yoktur" buyurdu. Bak: Mecmaü'z Zevaid, III, 69). Abdülvaris b. Said, "el-cebhetü" kelimesini deve sürüsü ile "en-nahhatü" kelimesini de çalışan develerle yorumlamıştır. Kisai, "en-nuhhatü"deki nun harfinin ötreyle okuyarak bu kelimeyi çalışan develer olarak yorumlamıştır. Ebu Amr ve Ğulam Saleb, bu kelime "en-nahhu"dan gelir, bu da develeri şiddetli (hızlı) bir şekilde sürmek demektir. Bu da ancak çalışan develerde olabilir. Sonra zekât malı, kendi ayından nemanın (üremenin) talep edildiği bir şeydir; yoksa menfaatinden değil. Görüyorsun ki, oturlan evden ve kullanılan hizmetçi-kölelerden zekât yoktur. Çalışan hayvanların neması da faydalarında aranır. (Gerek şehirde ve gerekse şehir dışında besi için olan hayvanlar da böyledir.) Bunlarda zekât yoktur. Çünkü bunların sahipleri üzerine mali külfetleri büyüktür. Otlak hayvanlarında zekâtın farz olması onlara masrafların hafif olması itibarıyledir. Bu sebeple masraf (ve mali) külfet çoğaldığı zaman zekât farz olmaz. Çünkü külfetin hafiflemesinin Allah hakkı olan zekâtın farz olmasında etkisi vardır. Allah resulü buyurdu: Gökyüzünün (yağmurların) suladığı bitkilerde oşür (onda bir zekât-vergi) vardır. Su tulumlarıyla ve büyük dolaplarla sulanan yerlerde ise oşürün yarısı vardır. (Eğer onları senenin bir kısmında otlatır, bir kısmında da yemle beslerse senenin ekserisine itibar edilir.) Çünkü otlak hayvan sahipleri kar-buz zamanlarında onları yemle beslemekten başka bir çare bulamazlar. İşte bu sebeple biz burada azı çoğa tabi kıldık. Şafii, eğer hayvanların yemlenmesi, bu yemleme külfeti, onların

Muhammed, Ebu Hanife bize Heysem'den o da kendisine söyleyenden, o da Ali b. Ebi Talib'den rivayet etti. Hz. Ali dedi ki: Çalışan develerde ve yük taşımada kullanılan develerde zekât yoktur.⁵⁷

Ben dedim: adamın otlak develeri olsa⁵⁸ bunların hepsi erkek olsa bunlardan zekât gerekir mi, ne dersiniz?⁵⁹ Evet dedi

Ben dedim: adamın develeri olsa⁶⁰ o kendisi üzerine zekât farz olur endişesiyle⁶¹ bundan (yıl dolmadan) bir gün önce bunları koyunla veya sığırla ya da para ile satsa, bununla zekâtтан kaçmış olsa ne dersin? O mallar onun yanında iken bir yıl geçmedikçe onun üzerine zekât gerekmez.

Ben dedim: adam kendi üzerine zekât farz olmadan önce⁶² develerini develer ile satarsa ve bununla zekât vermekten kaçmayı planlarsa? Elinde geriye kalan mal üzerinden⁶³ tam bir yıl geçmedikçe onun üzerine zekât farz olmaz, dedi.

Bu ve bundan evvelki mesele de birbirinin aynıdır.⁶⁴

Ben dedim: eğer onları satsa, ama zekâtтан kaçma niyeti yoksa? Elinde olan hayvanlar üzerine bir yıl geçmedikçe onun üzerine zekât vermek farz olmaz, dedi.

Ben dedim: Adamın develeri olsa⁶⁵ sonra bu develerin üzerinden bir yıl geçmesine bir gün kala eline para⁶⁶ geçse sonra develerin zekâtını verse sonra develeri para ile satsa, develeri

otlamalarından daha fazla bir külfet derecesine sahipse bunlarda zekât yoktur, dedi. Serahsi'nin Muhtasar şerhinde söyledikleri burada ufak değişikliklerle bitti. II, 165

57 Ben dedim: Bu hadis İmam Muhammed'in Kitab-ül-Asar eserinin nüshasından düşmüştür. İmam Ebu Yusuf bu hadisi Ebu Hanife, el-Heysem, tahdis eden ravi ve Hz. Ali yoluyla Asar adlı eserinde tahrîç etmiştir. S. 87 Hz. Ali, yük taşıyan ve ziraatta çalışan develerde zekât yoktur, dedi. Bu hadisi Hafız Talha b. Muhammed, İmamın Müsned'inde Muhammed b. Muhalled, Bişr b. Musa, Ebu Abdurrahman el-Mukri, Ebu Hanife, Heysem, Muhammed b. Sirin ve Ali yoluyla tahrîç etti; Hz. Muhammed buyurdu ki: "Çalışan develerde ve yük taşıyan develerde zekât yoktur." Bak: Camiu'l-Mesaniid, I, 460. Bu hadis mürseldir; İbn Sirin onu Ali'den duymamıştır. Ebu Davud onu Züheyr, Ebu İshak, Asım b. Damre, Haris ve Ali yoluyla rivayet etmiştir. Züheyr ben bunu Hz. Peygamberden sanıyorum; O buyurdu ki, onda birlerin dörtte birlerini veriniz. Her kırk dirhemde bir dirhem vardır. O bu hadisi söyledi ve orada çalışan develerde bir şey yoktur ifadesi de vardı. (Muhtasar) Darekutni bunu meczum olarak rivayet ediyor. Fakat orada "Züheyr dedi ki... sanıyorum" ifadesi yoktur. İbn Kattan, eserinde bu sahih bir hadistir. Ondaki raviler sika ve marufur. Bununla ben Harisin rivayetini değil, ancak Asım'ın rivayetini kastediyorum. Onun sözü son buldu. Bu onun Asım'ı güvenilir bulunduğunu gösterir. İbn Ebi Şeybe bunu Musannef'inde rivayet etti: Ebu Bekir b. Ayyaş bunu Ebu İshak'tan merfu olarak rivayet etmiştir. Abdürrezzak bunu Musannef'inde mevkuf olarak rivayet etti ve dedi: Sevri bize Mamer, Ebu İshak ve Asım b. Damre yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ziraatta çalışan sığırlarda zekât yoktur. Tabarani Mecma'ında Darekutni de Sünen'inde Sevvar b. Musab, Leys, Mücahid, Tavus ve İbn Abbas yoluyla merfu olarak rivayet etti: Çalışan sığırlarda zekât yoktur. İbn Adıyy bunu Kamil'de rivayet etti ve Sevvar sebebiyle muallel buldu. Bak: Nasbu'r-Raye, II, 360. Darekutni Sünen'inde İbn Cüreyc, Ziyad b. Said, Ebu'z-Zübeyr ve Cabir yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etti: Ziraat için yer süren hayvanda zekât yoktur. Hafız Diraye'de isnadın hasen olduğunu söyledi. Abdürrezzak bunu mevkuf olarak İbn Cüreyc, Ebu'z-Zübeyr yoluyla rivayet etti. Hafız bu daha doğrudur, dedi. Bak: Nasbu'r-Raye ve taliki.

58 Metindeki "yekunü" (olur) kelimesi Asl'da böyledir. "H" nüshasında "tekonü" şeklinde ve diğerlerinde ise bu kelime noktasız olarak gelmiştir.

59 Muhtasar şerhinde (zekât, otlak hayvanlarının erkeklerinde ve dişilerinde farzdır). Çünkü naslar-deliller, deve, sığır ve koyun-keçi diye gelmiştir. Bu kelimeler ise erkek ve dişiye delalet ederler. Sonra nema (artma ve üreme) bile her bir nevide bizzat kendilerinden gerçekleşir. Bunların yavrularına gelince onlar eğer dişi iseler, nema onlardan döl-nesil almakla meydana gelir.

60 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" nüshasında "tekonü" şeklinde gelmiştir.

61 Metindeki "tecibu" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "yecibu" şeklinde gelmiştir.

62 Metindeki "tecibu" kelimesinde iki kiraat vardır. "H" ve "M" nüshalarında "yecibu" olarak okunur.

63 Metindeki "ala ma bakıye fi yedihî" (elinde geri kalan mallar) ifadesi nüshalarda da böyledir. Sadece "M" nüshasında ise "ala ma fi yedihî" (elindeki mallar) şeklinde gelmiştir. Aşağıdaki kiraat-okunuş şekli de bunu desteklemektedir.

64 Serahsi dedi: Kitapta bunu yapmanın mekruh olup olmadığı konusunda bir açıklama yapmadı. Ebu Yusuf'a göre mekruh olmaz. Muhammed'e göre ise olur.

65 Metindeki "yekunü" kelimesi, "Z" nüshasında "tekonü" ve "A" nüshasında ise noktasız olarak gelmiştir.

satmadan önce eline geçen paralarda zekât farz olur mu? Develeri⁶⁷ sattığı günden beri⁶⁸ üzerinden bir yıl geçmemiş iken⁶⁹ develerin bedeli olan para ile bu paraların da zekâtını birlikte verecek mi ne dersin? Hayır dedi. Niçin dedim. Çünkü o, develeri sattı; eğer sattığı bu develerin bedelinin zekâtını bu sene verirse⁷⁰ bir malın zekâtını bir senede iki defa vermiş olur, dedi. Ebu Hanife dedi: Eğer o yiyeceğinin öşrünü eda etmişse, sonra o yiyeceğini para ile satsa, böylece malı üzerinden bir yıl geçse onun üzerine zekât vermek farz olur ve (satımdan elde ettiği) para ile beraber yiyeceğinin bedelinin zekâtını verir. Çünkü o, yiyecek maddesi on yıl kalsa bile onun zekâtını vermez. Ama onun yanında develer (bir yıl) kalsa, onların zekâtını verir. Bu iki mesele birbirinden farklıdır. Ebu Yusuf dedi:⁷¹ Biz, onun yiyecek (maddesinin) bedelinin zekâtını verdiği gibi⁷² malı ile birlikte develerin bedelinin zekâtını vermesi gerektiği görüşündeyiz. Çünkü onun bütün paraları tek bir mal haline gelmiş olur. Bu aynı zamanda Muhammed'in de görüşüdür.⁷³

Ben dedim: Adamın babası öldürülmüş, katile yüz deve diyet vermesine hükmedilmiş veya kölesi ile yüz deve vermesi üzerine anlaşma yapmışlar, sonra babasının diyetinden gelen yüz deveyi alsa⁷⁴ ya da kölesi ile anlaşmasından gelen develeri alsa, o, bunları almadan önce onun üzerinden bir yıl geçmiş olsa bunların zekâtını verecek mi, ne dersin? Hayır dedi. Niçin dedim. Çünkü bu develer saime (otlak) değildi. Dedim: Eğer bunlar otlak malı olup onları teslim aldığı günden beri onun yanında bir yıl kalmış olsalar bunların zekâtını verecek mi? Dedi: evet. Dedim:

66 Nüshalarda böyledir. Muhtasarda ise onların zekâtını verdi. Sonra onları para ile sattı; böylece paraların üzerinden tam bir yıl geçti, denilmektedir.

67 Metindeki "el-ibil" (develer) kelimesi asıl nüshadan düşmüştür.

68 Metindeki "münzü" (...den beri) kelimesi "H" nüshasında "senetün" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır. Doğrusu diğer nüshalarda olduğu gibi "münzü" dür.

69 Metindeki "ve lem yehul aleyhi" (üzerinden bir yıl geçmemiş iken) ifadesi nüshalarda da böyledir. Yani onun üzerine bir yıl geçmedi demektir. Ümit edilir ki "el-havlü" (yıl) kelimesi nüshalardan müstensih tarafından sehven düşürülmüştür. "H" nüshasında ise "yehu" kelimesi "tehul" olarak gelmiştir ki bu bir şey ifade etmez.

70 Metindeki "zekka" (zekâtını verirse) kelimesi "H" nüshasında yanlış olarak "zekât" şeklinde gelmiştir.

71 İki (Ebu Yusuf ile Muhammed) dedi: Bunları birbirine katmak cins birliği sebebiyle olmaktadır. Bu ise otlak develerinin bedelinde mevcuttur. Aslından zekât vermek, bedel paranın yanındaki paralara katılıp birleştirilmesine engel olmaz. Bu şuna benzer: Adam hizmetçi kölesinin fitir sadakasını ödedikten sonra onu dirhem (para) ile satar veya tarlasından çıkan tahıl-yiyecek maddesinin öşrünü ödedikten sonra onu satar ya da otlak hayvanlarının zekâtını verdikten sonra onları besi hayvanı haline getirir ve sonra onları para ile satar. Serahsi'nin bu iki şeye delil getirmek için söyledikleri burada sona erdi.

72 Metindeki "yüzekki" kelimesi, iki çeşit okunmuştur: "H", "Z" ve "M" nüshalarında da böyle gelmiştir. "A" nüshasında ise "nüzekki" şeklinde gelmiştir.

73 Serahsi dedi: Ebu Hanife, Hz. Peygamber'in "zekâtta iki defa almak yoktur" hadisini delil getirmektedir. Oysa otlak hayvanların kendi asıllarından zekât verdikten sonra aynı sene bir de bedellerinden zekâtın farz kılınması demek, iki defa zekât vermek demektir ve çünkü zekâtın farz olması mallık-değer sıfatının bulunması itibariyledir. Aslın mülkiyeti kendisinin olması sebebiyle mallık-(değer ve bedeli) ile birlikte bu farziyet devam eder. Ancak bu değer için mallık mülkiyetinin yenilenmesi gerekir. Mallık mülkiyeti de onun için ayn-malın alış-verişi ile yenilenir. Mal-değer sıfatı bulunmadan ayn-malın zekâtı olmaz. Sonra fazla zekât, fazla zenginlikten dolayı olur. O bu zenginliği alış-verişi ile elde etmedi; çünkü o, bu malın aslı ile hem hakikaten ve hem de dinen zengin idi. Bir hibe veya veraset sebebiyle mal elde etmiş olan kimse ise bundan farklıdır. Çünkü o, bu fazla zenginliği, bu (hibe veya veraset) sayesinde elde etmiştir. Bu, hizmetçi-köleden fitir sadakasını ödemekten de farklıdır. Zira onda mallık-değere itibar edilmez. Çünkü fitre, zekâtın hilafına olarak, hür bir adama ve her ne kadar hak edilmiş mallık-değer olsa da borç batağına batmış bir köleye de farzdır. Fitrede yıllanma şartı yoktur; hatta bir adam fitre gecesi bir köleye sahip olsa onun fitir sadakasını ödemek zorundadır. Öşürde de böyle bu yıllanma şartı yoktur. Öşür, mallık-değer itibariyle değil, üretken olan toprağın bir külfeti olarak farz kılınmıştır. Sonra o, yanında bulunan yiyecek maddeleri ile de zengin olmaz. Hatta bunlar onun mülkiyeti altında yıllarca kalsa bile bir şey lazım gelmez. Alış-veriş onu şeran zengin hale sokmuştur. Otlak hayvanlarını evde yiyeceklerle besleyerek besi hayvanı haline sokması da böyledir. O, şer'an bunlarla zengin sayılmaktan çıkmış olur. İşte alış-veriş insana zenginlik vasfını kazandırmaktadır. Alış-veriş ve hibe ile kazanıp elde etmek aynıdır. Açıkladığımız üzere bizim üzerinde olduğumuz (konu) bunun hilafıdır. Serahsi, Mabsut II, 167

74 Metindeki "ye'huzü" (alsa) kelimesi "H" nüshasında "lem yehuz" (almadı) olarak gelmiştir.

Eğer bunlar otlak malı değil de çalışan ve yemle beslenen havyalar olsa? Dedi: Bunlardan da zekât vermek onun boynunun borcudur.

Ben dedim⁷⁵: Kadın, develer belli edilmeden (kendisine) on deve (mehir verilmek) üzere evlense ve onları bir sene sonra teslim almış⁷⁶ olsa, o bunların zekâtını verecek mi⁷⁷ ne dersiniz? Hayır, dedi. Niçin dedim? Çünkü bunlar, otlak hayvanı değildir, dedi. Ben dedim: Eğer kadın, kendileri belirlenmiş otlak develer üzerine evlenmiş⁷⁸ ve sonra onları bir sene sonra⁷⁹ teslim almış olsaydı, onların zekâtını verecek⁸⁰ miydi? Evet dedi. Böylece eğer⁸¹ bunlar deve, sığır veya koyun-keçi olsaydı, dedim. Evet dedi. Ebu Hanife bu görüşünden vazgeçti ve bundan sonra onun üzerine zekât yoktur, dedi. Ebu Yusuf ile Muhammed ise ilk görüşlerini bırakmamışlardır.⁸²

Ben dedim: Adamın otlak develeri olsa, bunları işte kullanmak ve yemle beslemek istese, ama bunları yapmadan onlar üzerine bir yıl geçse ne dersin? Onun üzerine⁸³ zekât gerekir, dedi.

Ben dedim: yine böyle adam onları satmak istese, fakat onları satamadan bir yıl geçse? Evet dedi; onun üzerine zekât vardır.

Ben dedim: Adamın elinde on tane deve olsa, iki senedir⁸⁴ onların zekâtını vermiyorsa, onun üzerinde ne vardır, ne dersin? Onun üzerinde⁸⁵ birinci sene için iki koyun, ikinci sene için ise bir koyun vardır, dedi.⁸⁶

75 Metindeki "kultü" (ben dedim) cümlesi "M" nüshasından düşmüştür.

76 Metindeki "fe la takbiduha" (o onları telse almaz) cümlesi, diğer nüshalarda "fe la yakbiduha" şeklinde gelmiş, doğrusu ise "fe la takbiduha" veya "fe la takdiyha" (o onu ödemez) şeklindedir.

77 Metindeki "etüzekkiha" (onun zekâtını verecek mi) cümlesi, "H" nüshasında "yüzekkiha" şeklinde gelmiştir ki, bu yanlıştır. Diğerlerinde ise noktasız olarak gelmiştir.

78 Metindeki "tezevvecet" (kadın evlendi) kelimesi "H" nüshasında "tezevveceha" (o erkek o kadınla evlendi) şeklinde gelmiştir.

79 Metindeki "bade havlin" (bir sene sonra) ifadesi, "H" nüshasında "bi gayri havlin" (bir yıl olmadan) şeklinde gelmiştir.

80 Metindeki "etüzekkiha" (onların zekâtını verecek mi) cümlesi, üç nüshada "yüzekkiya" şeklinde gelmiş ki bu bir yanlıştır.

Doğrusu ise Hindiyye nüshasında olduğu gibi "tüzekkiha" şeklindedir.

81 Metindeki "in" (eğer) edati, "H" nüshasında "lev" harfi olarak gelmiştir.

82 Muhtasar ve Şerhinde şöyle denilmektedir: "(Eğer bir kadın mehir olarak belirlenmemiş develer karşılığında evlense durum yine böyledir) O, bu develeri teslim aldıktan sonra üzerinden bir sene geçmedikçe, kendisine bunların zekâtını vermek gerekmez. Çünkü açıkladığımız gibi, kendi elinde olmayan (başkasında olan) bir hayvan, saime= (otlak hayvanı) sayılamaz. Şayet bir kimse, bir kadınla, mehir olarak, belirlenmiş saime=otlak develer vermek üzere evlense ve develer daha kocanın elinde iken bir yıl geçse; Ebu Hanife'nin ilk görüşüne göre kadın bu hayvanlardan nisap miktarı bir kısmını aldığı anda geçen süre için zekâtını vermesi gerekir. O, daha sonra bu fikrinden dönerek şöyle dedi: Teslimden sonra develer üzerinden bir yıl geçmedikçe kadın üzerine zekât yoktur. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dediler: Kadın bu develerden bir kısmını teslim alsa, bunlar ister nisaba ulaşsın ister ulaşmasın, bunlar üzerinden bir yıl geçmesi sebebiyle bu teslim aldığı kadarının zekâtını vermesi gerekir.) Ebu Hanife'nin bu kavlini şöyle anlamak mümkündür. Nikâh akdi sebebiyle kadın ilk başlangıçta mal-değere malik olmuştur. Fakat onun bu mal mülkiyeti ancak teslim ile tamam olur. Bu, alış-verişe konu olan mebin aksine akile üzerinde olan diyete benzer. Çünkü alış-verişte mal-değer mülkiyeti ilk başlangıçta hemen sabit olmaz. Belki o mal olan asıldan onun bedeline bir dönüş vardır. Bu böyledir; çünkü otlak hayvanlarında zekâtın farz olması onların nemalanmasına (artmasına) bağlıdır. Malı teslim almadan önceki hüküm ile teslim aldıktan sonraki hüküm değişiktir. Çünkü teslim ile malın hepsini teslim almış olurken, teslimden sonrakinin hilafına olarak, duhulden önce boşanmış olan kadın malın (mihrin) yarısını alır. İşte bu yüzden adam bayram günü mihri verilmiş köleye uğrasa, sonra onu duhulden önce boşasa, onu teslim aldıktan sonrakinin hilafına, cariyenin fitir sadakasını vermek ona düşmez. İşte netice olarak mülkiyetin aslı, akitle hâsıl olmuş olur. Ancak istenilen şeyin tamamı ise sadece malı teslim aldıktan sonra gerçekleşmiş olur. Bunun zekât nisabı (nın sebebi) oluşu asıl maksadın tamamı üzerine kurulur. Yoksa mülkiyetin aslının husulü üzerine değil. Tasarruf ise bunun ziddinadır; çünkü onun infaz ve icrası mülkiyetin aslının sübutu üzerine kurulur. Ebu Yusuf'tan satılmış-malın teslim alınmadan önceki durumu rivayet edilir: O, zekâtın nisabı olmaz. Çünkü orada mülkiyet tam değildir. Zira o, malda tasarruf etmeye sahip değildir. İhtisar edilerek alınmıştır. (II, 168)

83 Metindeki "aleyhi" (onun (adamın) üzerine) kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında "aleyha" (onun (kadının) üzerine) şeklinde gelmiştir.

84 Metindeki "seneteyni" (iki yıl) ifadesi Asl'da "li sinine" (yıllarca), "Z" ve "M" nüshalarında ise "sinine" olarak gelmiştir.

85 Metindeki "aleyhi" (onun üzerinde) kelimesi, "H" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Niçin? Dedi: Çünkü onların sayıları ondan aşağıya düşmüştür.

Ben dedim. Adamın elinde yirmi beş devesi olsa, iki sene⁸⁷ onların zekâtını vermemiş olsa, ne dersin onun üzerine ne gerekir? Dedi: Onun üzerine birinci sene iki yaşını bitirmiş bir dişi deve vermek düşer, ikinci sene ise dört tane koyun vermek düşer. Dedim, niçin? Dedi, onların sayısı yirmi beşten aşağıya düşmüştür.

Ben dedim: Adamın sütten kesilmiş yirmi⁸⁸ dört tane deve durumu ve bir tane de iki yaşında devesi olsa bunun üzerine zekât düşer mi, ne dersin? Dedi: evet düşer.⁸⁹

Ben dedim: Adamın otlak develeri olsa⁹⁰ o bunları ticaret için satın almış olsa, o bunlardan otlak zekâtı mı⁹¹ yoksa ticaret zekâtı mı verecek, ne dersin? Dedi: Onun üzerine ticaret zekâtı düşer. Develeri kıymet olarak değerlendirir⁹² sonra her iki yüz dirhem değer için beş dirhem zekât verir.

Ben dedim: Adamın çocuk bir ortağı ile beraber elli tane develeri olsa⁹³ ne dersin? Dedi: Adam kendi hissesine düşen kısım için iki yaşına girmiş bir dişi deve verir, çocuğun üzerine ise bir şey gerekmez.

Ben dedim: Eğer onu ortağı çocuk değil de bir deli, bunak, borçlu bir adam veya mükatep bir köle olsa yine böyle midir? Dedi; evet.⁹⁴

Ben dedim: Adamın develeri olsa, düşman onu mağlup ederek elinden alsa veya onları birisi gasbetse ve yıllarca elinde tutsa sonra sahibi gaspçıdan onları geri alsa veya müslümanlar onları alıp sahibine iade etseler, sahibi bunların kendilerini almış olarak, geçmiş zekâtlarını verecek mi, ne dersin? Hayır, vermez dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, bunlar düşmanın elinde olduğu müddetçe onun sayılmazlar. Zira düşman bunları selem yoluyla almış olsa bunlar düşmanın malı olur. Onlar bunu satsalar sahibi onu ancak para ile alabilir ve bu alış-

86 Kitapta bu adamın yaptığından dolayı günaha girip girmediği açıklanmamıştır. Ebu'l-Hasanü'l-Kerhi bu konuda şöyle diyordu: Zekâtı üzerine farz olduktan sonra edayı tehir ettiği için günahkâr olur. O, bunu Münteka'da böyle bildirmektedir. Muhammed'in de şöyle dediği rivayet edilmektedir. Kim mazeretsiz olarak zekâtın edasını geciktirirse onun şahitliği kabul edilmez. Muhammed kendi mezhebine göre zekât ile haccı ayırarak şöyle diyor: Zekâtta fakirlerin hakkı vardır; edayı geciktirmek onlara zarar verir. Hâlbuki o bunu yapamaz. Hac ise bunun zıddıdır. Ebu Abdullah el-Belhi şöyle diyordu: O zekâtta tehir yapabilir. Çünkü zekât hakkındaki emir vakitle kayıtlı değildir. Bunu Hişam Ebu Yusuf'tan Hişam böyle rivayet etti. O onun sözü üzerine zekât ile haccın arasını ayırdı ve dedi ki: Haccı eda etmek belli bir vakte mahsustur. Onu bu vakitten tehir etmek kaçırmak demektir. Çünkü o gelecek seneye kadar yaşayıp yaşamayacağını bilmemektedir. Hâlbuki zekâtı tehir etmekte vakti geçirmek diye bir şey yoktur. Her vakit, onu eda etmeye elverişlidir. Sonra birinci yılda onun üzerine iki koyun vermek düşer. Böylece iki nisabın (on devenin) miktarı on sayısından eksilir, bu suretle ona ikinci yılda sadece bir koyun vermek lazım gelir. Serahsi'nin Muhtasar şerhinde söyledikleri burada sona erdi. (II, 169)

87 Metindeki "seneteyni" kelimesi "H" nüshasında böyle gelmiştir, doğrusu budur. "A", "Z" ve "M" nüshalarında ise "seneyni" şeklinde gelmiştir.

88 Metindeki "ışrune" (yirmi) kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında "ışriyne" şeklinde gelmiştir ki, bu yanlıştır.

89 Çünkü küçükler, kendileriyle beraber olan yaşlılara tabi olurlar. Nitekim Hz. Peygamber "Onların (hayvanların) küçükleri büyükleri bir sayılır" buyurmuştur. Bu böyledir; çünkü farz olan şey onun malının içinde vardır. Biz bunu vacip kıldığımız zaman vacip nisabın bir cüz'ü olmaktan çıkmamaktadır. Ama bunların hepsi küçük oldukları zaman böyle değildir. Adamın elinde yetmiş beş tane deve durumu (sütten kesilmiş yavru deve) olsa ve bir de yaşlı devesi olsa Ebu Hanife ve Muhammed'e göre sadece bu bir deveden zekât gerekir. Çünkü farziyet bu bir deveden dolayı olmaktadır. Ebu Yusuf'a göre ise bu yaşlı deve durumlarla beraberdir. Zekâtın bu durumlarda farz olması o bir yaşlı deve sebebiyle olmaktadır. Biz bunu anlattık. Serahsi, Mebsut, II, 170

90 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi Asl'da böyledir. "H" ve "Z" nüshalarında ise "tekonü" şeklinde gelmiştir.

91 Metindeki istifham hemzesi Asl'dan düşmüştür.

92 Metindeki "yükavvimuha" (değerlendirir) kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında böyle, Asl'da ve "Z" nüshasında ise "ve yükavvimuha" şeklinde gelmiştir.

93 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi "H" ve "M" nüshalarında ise "tekonü" şeklinde gelmiştir.

94 Serahsi diyor ki: Çünkü karışık hal, yalnızlık halî ile muteber olur. II, 171

veriş de geçerlidir. Gaspçıya gelince, sahibi bunları gaspçıdan geri almaya gücü yoktur. Gasp, itiraf edilmiş ve dilediği zaman alınabilir bir borç gibi değildir ki, onun geçmiş zekâtlarını ödesin.⁹⁵

Ben dedim: Adamın beş tane devesi olsa⁹⁶ senenin tamamlanmasına bir ay kala⁹⁷ bunlardan birisi telef olsa, sonra bu bir deve telef olduktan sonra onlar üzerine yıl tamam olsa⁹⁸ buna zekât düşer mi, ne dersin?⁹⁹ Hayır, zekât vermez, dedi.

Ben dedim: Adam bir sene dolmadan önce kendi develeri gibi dışardan bir tane deve elde etse veya yine bir yıl dolmadan evvel onlardan biri doğursa¹⁰⁰ böylece sayıları tam olarak, onların üzerinden bir yıl geçmiş olsa¹⁰¹ onun zekât vermesi gerekli olur mu, ne dersin? Evet, onlarda zekât vardır dedi. Çünkü onlar üzerine bir yıl geçmiştir, onların sayıları eskiden olduğu gibi yine beştir ve böylece sayıları da tamdır.

Ben dedim: Develer onun yanında bir gün kalsa sonra onlardan biri telef olsa, böylece bir gün eksik olarak on bir ay kalsa veya on ay kalsa sonra birisi telef olsa, sayıları tam olarak onların üzerinden bir yıl geçse onların zekâtını verecek mi? Evet dedi. Niçin dedim; hâlbuki o zekâtı farz olan mala senenin birkaç gününde sahip olmuştur. Bunların arasında zekâtı farz olan mala sahip olmamıştır? Dedi: O senenin evvelinde ve sonunda buna (nisaba) sahip olduğu zaman ben bu iki zaman dilimi arasındaki (nisabın) azalmalarına nazar-ı itibara almam.¹⁰²

Ben dedim: Adamın develeri arasında kör, zayıf¹⁰³ veya topal olanları olsa, mükellefin üzerine¹⁰⁴ sayıya¹⁰⁵ bunlar da dâhil edilir mi, ne dersin? Evet dedi.¹⁰⁶

95 Muhtasar ve onun Serahsi şerhinde deniliyor ki: (Kayıp mallar ve denize düşen ticaret malları da böyledir.) Onlar yıl geçtikten sonra eline geçerse, mükellef üzerine geçmişin zekâtını vermek düşmez. Çünkü (malın) mallık-değerli olmasının anlamı, namî-üreyen ve faydalı olmasındadır. Hâlbuki bu yok olmuştur; çünkü burada mal her ne kadar şekli olarak var ise de o manevi olarak tüketilmiş gibidir. (İnkâr edilmiş borç da böyledir) Kitapta bu konuda genel bir cevap verdi. Hişam Muhammed'in şöyle dediğini söyledi: Eğer bu borç kadı-hâkimin bilgisi dâhilinde ise kadının bilgisi sebebiyle alınması mümkün hale geldiği için mükellefe geçmişin zekâtını ödemek gerekli olur. Kitabın rivayetinin anlamı ise onun elinde ister bir belge-delil olsun ister olmasın onun üzerine bir zekât yoktur. Çünkü her şahit adalet sahibi olmadığı gibi her kadı-hâkim de adalet dağıtmaz. O düşmanlıkta doğruluktan saparsa önünde zelil olma ihtimali vardır. Böyle o kendisini zelil etmeme hakkına sahiptir. Bizim arkadaşlarımızdan pek çoğu şöyle dediler: Onun aleyhine bir delil bulunursa geçmişin zekâtını vermek ona lazım gelir. Çünkü burada kusur kendisinden kaynaklanmıştır. İbn Sema Ebu Yusuf ve Muhammed'den rivayet ediyor ki: borçlu adam, onunla beraber olduğu zaman borcunu gizlide ikrar eder, fakat açıklıkta inkâr ederse; gizli ve aşikâr olarak onu inkâr etmiş bir adam yerine koyduğu zaman geçmişin zekâtını ödemek onun üzerine gerekmez. (II, 171) Ben dedim: Kayıp malın ve denize düşen malın meselesi nüshalardan düşmüştür.

96 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" şeklinde gelmiştir.

97 Metindeki "kane" kelimesi "Z" nüshasında "kanet" şeklinde gelmiştir.

98 Metindeki "yehulü" kelimesi "M" nüshasında "tehulü" olarak gelmiştir.

99 Metindeki "eraeyte" (ne dersin) ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

100 Metindeki "netcen" (devenin yavrulamasıdır. Mağrib'de en-netcü (en-netacü) şöyle açıklanmaktadır: Leys ve başkalarından rivayet edildiğine göre bu kelime koyun ve bütün hayvanların doğurması demektir. Sonra da doğmuş olana bu isim verilmiştir. II, 197

101 "Bir yıl geçmiş olsa" ifadesi "H" nüshasında yoktur.

102 Muhtasar ve Şerhinde deniliyor ki: (Senenin evvelinde ve sonunda nisap tam-kâmil olsa, bu iki tarih arasında uzun bir zaman eksilse bile, malın aslı elinden gitmediği müddetçe zekât farz olur. Bu konuda bize göre ister otlak ve isterse ticaret hayvanı olsun fark etmez.) bize göre. Züfer ise şöyle der: Nisap senenin evvelinden sonuna kadar tam olarak (kesintiye uğramayıp devamlı) olursa ancak o takdirde zekât ona lazım gelir. (II, 172)

103 Metindeki "ev" (veya) kelimesi "H" nüshasında "ve" olarak gelmiştir.

104 Metindeki "aleyhi" (onun üzerine) kelimesi "Z" nüshasından düşmüştür.

105 Metindeki "addü" kelimesi çoğu nüshalarda böyledir. Asl'da ise "aded" şeklinde gelmiştir.

106Bu konudaki esas kural, Hz. Ömer'den rivayet edilen hadistir. İnsanlar Hz. Ömer'e şikâyette bulunarak dediler ki: Zekât memurları yeni doğmuş kuzuları ve dorumları sayıya katıyorlar ama onları zekât olarak almıyorlar. Bunun üzerine Ömer zekât memuruna dedi ki: Yeni doğmuş bir yavruyu sayıya katacaksın; çoban onu omuzuna sırtlamış olarak getirirse bile. Biz hamile hayvanları, kesimlik olanları, iki yaşına basmış develeri ve koyunlar arasında kuvvetli koçları size bırakmadık mı? İşte bu, iyi-değerli

Ben dedim: Adamın develerinde zekât farz oluyor. Zekât memurunun gözü önünde o bunları satıyor ve şöyle diyor: Elimde (zekât) verecek bir şey yok. Zekât memuru bunların zekâtını onları bizzat elinde tutan müşteriden alabilir mi, ne dersin? Dedi: O muhayyerdir; dilerse satıcı kendisine onların zekâtını verinceye kadar tutar, dilerse müşterinin elinde olanların zekâtını alır.¹⁰⁷

Ben dedim: Eğer müşteri¹⁰⁸ ayrılıp gittiye, daha sonra zekât memuru gelip müşterinin elindeki¹⁰⁹ (develer)den alır mı¹¹⁰ ne dersin? Bunu güzel görmüyorum, dedi.¹¹¹

Ben dedim: Adamın develerine zekât farz oluyor ama o, yıl tamamlandıktan sonra bunların hepsini infak¹¹² ediyor, onun bunlardan zekât vermesi gerekir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: adam onları istihlak etse ve alıp götürse yine böyle midir? Evet dedi. O develerin bir kısmını infak edip bir kısmı kalsa, bunlar kırk deve olsa, bunların yirmi tanesi telef olup yirmi tanesi kalsa? Dedi: onun üzerine bu yirmi deveden dört koyun zekât vermesi gerekir. Ölenler ve telef olanlar için bir şey vermesi gerekmez.¹¹³ Çünkü bunları o kendisi telef etmiş değildir.

mallarla zayıf olanları arasında bir adalettir. Biz böylece Ömer'in kavlini almış ve hamile hayvanlar alınmaz demiş olduk. Bak: Muhtasar şerhi, II, 173

107 Âlimlerimiz Hâkim b. Hizam hadisini delil getirdiler ki, Hz. Peygamber ona bir dinar verip kendisine bir kurbanlık satın almasını söyledi. Hâkim bu bir dinar ile bir koyun satın aldı ve sonra bu koyunu iki dinara sattı. Sonra bir dinar ile bir kurbanlık satın aldı ve diğer dinarı koyunla birlikte getirip Peygambere verdi. Rasûlullah da Allah senin alış-verişini mübarek kılsın diye dua etti. Böylece üzerinde Allah'ın hakkı gerekli olduktan sonra kurbanlık bir koyunun satılması caiz olmuştur. Böylece bize göre bu, bir malda Allah hakkının taalluk etmesi onun satımının caiz olmasına engel teşkil etmeyeceği hususunda bir esas-kural oluşturmaktadır. Bak: Serahsi, Mebsut, II, 173

108 Metindeki "Ben eğer müşteri ayrılıp gittiye dedim..." cümlesi "H" nüshasından düşmüştür.

109 Metindeki "yedey" (iki eli) kelimesi "M" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "yedü" (el) şeklinde gelmiştir.

110 Metindeki "e ye'huzü" (alır mı) ifadesi, "M" nüshasında "e ye'huzüha" (onu alı mı) şeklinde gelmiştir.

111 Serahsi'nin Muhtasar ve şerhinde şu açıklama vardır: (Zekât memuru alış-verişten sonra gelirse kıyas (kural) şöyledir: Memur zekâtı satıcıdan alır, onun otlak hayvanların bizzat kendilerinden alma imkânı yoktur). Çünkü onlar müşterinin mülkü olmuş, onun üzerine ise zekât yoktur. Fakat satıcı fakirlerin haklarını yok ettiği için onu tazmin etmesi gerekir. (Fakat istihsan ederek şöyle dedi: Onlar (alıcı ile satıcı) alış-veriş mahallinden (medclisten) ayrılmadan önce zekât memuru orada hazır bulunursa o muhayyerdir; dilerse zekâtı develerin bizzat kendilerinden alır ve müşteri, bedelden tuttuğu kadarını satıcıdan ister, dilerse satıcıdan alır. Memur eğer onlar ayrıldıktan sonra gelirse zekâtı satıcıdan alır. (Onun bunu develerin bizzat kendilerinden alma imkânı yoktur.) Bu böyledir, çünkü âlimler, alıcı ile satıcı ayrılmadan önce mülkiyetin zail olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hz. peygamberin "Alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyerdirler" buyurmasının zahiri anlamı budur. Bu gösteriyor ki, satıcının mülkiyeti henüz son bulmamıştır. Vergi memuru müctehiddir; dilerse hadisin zahirine itibar ederek zekâtı malın aynından-kendisinden alır, dilerse zahiri kıyasa dayanır, bey (alış-veriş) akdi gerçekten kendi başına mülkiyetin zevalini gerektirir ve zekâtı malın-aynından alır. İbn Semaa Muhammed'den naklediyor ki, bu hayvan sürülerinin nakline itibar edilir. Eğer memur müşteri sürüyü naklettikten sonra gelirse o, bir şey almaz; eğer nakil olmadan önce orada hazır bulunursa muhayyer olur. Çünkü o mallar ancak nakil ile gerçek olarak müşterinin kefaleti altında olur. Hatta bunlar nakilden önce telef olsa sonra hak iddia edilse, nakilden sonraki halin zıddına olarak, müşteri bir şey tazmin etmez. Bu durum öşür vergisine uymaz. Çünkü yiyecek-ürün sahibi, malını sattığı zaman sonra vergi memuru gelse, (alan ve satan) ister ayrılınsınlar, ister ayrılmansınlar; müşteri malı ister nakletmiş olsun ister nakletmiş olmasın, memur öşürü malın-bizzat kendisinden (aynından) alma hakkına sahiptir. Çünkü bunda vacip olan, aynıyla yiyecek-ürünün onda biridir. Bunda mülkiyete itibar edilemez. Zekâta ise vücut, mülkiyet üzerinedir. Hata zekât ancak malike itibar edilerek gerekli olur. Onun için iki olay birbirinden farklıdır. II, 174

112 Metindeki "tünfiku" (infak ediyor) kelimesi "M" nüshasında "yünfiku" şeklinde gelmiştir.

113 Serahsi Muhtasar ve şerhinde diyor ki. (Develerin yarısı telef olursa geri kalanlar hissesine düşen kadar mükellef zekât verir. (Nisap üzerine fazla bir mal bulunmadığı zaman) burada bir ihtilaf yoktur. Bir kısım mal, malın tümü ile beraber muteber olur.

Nitekim nisabın tümü telef olduğu zaman zekâtın tümü de sakıt olur. Bir kısmı telef olduğu zaman da yine miktarınca sakıt olur. II, 175

Ben dedim: Onlarda zekât farz¹¹⁴ olduktan sonra eğer onları hapsederse, onlar da ölürse¹¹⁵ onları hapsedmesi sebebiyle¹¹⁶ öldükleri için onun tazmin etmesine ne dersin? Hayır, etmez, dedi.

Ben dedim: Adamın develeri olsa¹¹⁷ onların zekâtını önceden verse veya onlardan senelerin zekâtını verse ve bunu önceden verse, o Allah ile kendi arasındaki bir şeyde bunu yapabilir mi, ne dersin? Evet dedi, bunların hepsini yapabilir.¹¹⁸

Ben dedim: Adamın develeri, mandaları, sığırları, koyunları ve atları olsa, o bunları ticaret için satın almış olsa, ticaret için satın almış olmakla beraber bunlar meralarda otlayan hayvanlar olduğu halde o bunların zekâtını ticaretin zekâtı olarak mı, yoksa otlak hayvanların zekâtı olarak mı verecek, ne dersiniz? O bunların zekâtını ticaret zekâtı olarak verir dedi.

Ben dedim: Eğer bunlar kırk koyun ise, bunlar iki yüz dirhem gümüşe denk değilse ve onun bundan başka bir malı da yoksa veya beş devesi olsa bundan başka bir malı olmasa ve bunlar da iki yüz dirhem gümüşe denk değilse, ya da otuz sığırı varsa bundan başka bir malı da yoksa? Dedi: Bu hayvanlar ticaret için olduklarından bunlardan mükellef üzerine zekât düşmez.

Ben dedim: Eğer bunlar otuz koyun, yirmi sığır veya dört deve ise, bunlar ticaret için olup bir yılı da tamamladıklarından ancak değerleri iki yüz dirheme ulaşınca onun üzerine zekât düşer, öyle mi? (Evet) onların zekâtını verir, dedi.¹¹⁹

Ben dedim: Adam develeri ticaret için satın alsın¹²⁰ sonra fikir değiştirip onları otlak hayvanı yapsa, onları satın aldığı günden beri tam bir yıl geçmiş olsa onun bunlarda başka bir malı da olmasa, onları otlak hayvanı yaptığından beri altı ay geçmiş olsa ne dersin? Onları otlak hayvanı yaptığı günden sonra tam bir sene geçerse onun üzerine onların otlak hayvanı olarak zekâtlarını vermek düşer dedi.

114 Metindeki "vecebe" (farz oldu) kelimesi "H" nüshasında "vecebet" şeklinde gelmiştir.

115 Metindeki "matet" (ölürse) kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "mate" şeklinde gelmiştir.

116 Buradaki hapisten maksat, hayvanları yemek ve içmekten engellemek demek değildir. Bu hapis bir istihlaktır; zaten o bununla tazmin etme duruma düşer. Onun bu hapisten maksadı, memurun talebini uzaklaştırmaktır. Bunun yorumu şudur: O bu hapsi yapmakla kimsenin ne mülkünün ve ne de gücünün elinden alınmasına sebep olmuştur. İşte bu sebeple zekâtı tazmin etmemektedir. Zekâtın verileceği yer-kaynağın muhayyerliği hakkında da onun bir tercih hakkı vardır: O dilerse otlak hayvanından, dilerse başka şeylerden verebilir. Böylece o, başka yerden vermek için otlak hayvanlarını hapsedti. Bu suretle de o tazmin eder duruma düştü. Mabsut, II, 175

117 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi "Z" nüshasında "tekonü" şeklinde gelmiştir.

118 Çünkü zekâtın vücup sebebi gerçekleşmiştir ki o da maldır. Vücup sebebi kesinleştikten sonra zekâtı (peşin) ödemek caizdir. Bu misafirin durumuna benzer; o, ramazan ayında oruç tutsa ve vaktin evvelinde namaz kılsa, eda farziyeti sonra olsa bile veya nemanın gerçekleşmesi için vücup gecikmiş olsa bile, vücup sebebi mevcut olduğu için caiz olur. Nema meydana gelince senenin evveline istinat eder ve böylece önceden vermek sahih olur. Onun için biz diyoruz ki: Nisabın kemalinden evvel zekâtı önceden vermek caiz değildir. Çünkü vücup sebebi ancak nisabın kemalinden sonra tahakkuk eder. Bize göre nisabın kemalinden sonra iki senelik zekât vermek caizdir. Şafii ise der ki: Ancak bir senelik vermek caizdir. Ona göre önceden vermek senenin sonunda olur, evvelinde değil. Bu meselenin tüm delilleri için bak: Serahsi, Mabsut, II, 177

119 Otlak hayvanlarında nisabın tam olmasına bakılır, bunların değeri iki yüz dirhem gümüşten düşük olsa bile bunlardan zekât vermek farz olur. Eğer bunlardan maksat ticaret ise, kıymetlerine bakılır, sayıları tamam olsa bile değerleri iki yüz dirhemden az ise zekât farz olmaz, Çünkü Hz. Peygamber otlak hayvanlarında değerlerine değil, sayılarının tamam olmasına itibar etmiştir. Zira otlak hayvanlarında nema-üreme onların bizzat kendilerinden-aynlarından istenir. Ticaret mallarında ise nema onların bizzat mallık-değerli olmalarında aranır. Bunun için biz bu iki durumda nisaba, onda nema-üretim meydana gelmesi yönüne itibar ettik. (Eğer onların değeri iki yüz dirhemden aşağı düşerse, onlarda ticaret zekâtı vacip olmaz.) Çünkü nisap noktasıdır. (Eğer sayı tamam olsa bile otlak zekâtı da yoktur.) Çünkü burada nisap sayı yönüyle muteber sayılmaz. Eğer denilse ki, eğer onlarda ticaret zekâtı vacip olmazsa, ticaret niyetinin varlığı ile yokluğu bir olur ve böylece otlak hayvanının zekâtı farz olur. Biz buna şöyle cevap veririz: Açıkladığımız üzere zekâtın verilmesinde hayvanların manen otlak kabul edilmesinden ticaret niyetine itibar edilir. Bir mana ifade etmeyen şekil ise zekâtın farz olması için yeterli değildir. Bak Şerhu'l-Kâfi, II, 178

120 Daha önceki paragrafta "Onun bundan başka bir malı da yoksa..." cümlesinden buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Eğer o bunları ancak zekâttan kaçırdı ise, onları otlak yaptığı günden beri tam bir yıl geçtiyse, onların zekâtını otlak hayvanın zekâtı olarak mı verir? Evet dedi.¹²¹

Ben dedim: Beni Tağlib Hristiyanları¹²² hakkında ne dersin, onlardan olan bir kimsenin devesinden zekât alınır mı? Evet dedi. Onlardan nasıl alınır¹²³ dedim. Onlardan kimin dört devesi varsa bir şey alınmaz. Onlar beş deve olunca iki koyun verir. Onlara zekât iki kat¹²⁴ uygulanır. Ben, onların koyun, sığır ve mandalarından yine aynı böyle mi alınır¹²⁵ dedim. Evet dedi: Bize ulaştı ki, Hattab oğlu Hz. Ömer (r.a.) zekâtı onlar üzerine iki kat yaptı. Ben dedim: onlar üzerine zekât nasıl iki kat yapılır?¹²⁶ Dedi: onlardan birisinin develerine bakarsın¹²⁷ eğer onlar bir

121 Serahsi, Mebsut'ta der ki: (Develeri ticaret için satın alsa, senenin bir kısmı geçtikten sonra zekâttan kaçmak için onun aklına bunları otlak hayvanı yapmak gelse, onları otlak hayvanı yaptığı zamandan beri tam bir yıl dolmadıkça onun üzerine zekât düşmez.) Çünkü mükellef, onlar için ticareti terk etmeye niyet etmiştir. O gerçekten bu vakitte ticareti bıraktı ve niyeti fiiline yaklaşmış oldu. Otlak hayvanının zekâtı ile ticaret malının zekâtı aynı cinsten değildir. O sebeple bunlardan birisini diğeri üzerine bina etmek mümkün değildir. İşte bundan dolayı biz yılın, onun hayvanları otlak yaptığı zaman ile başladığını söyledik. II, 178

122 Serahsi Muhtasar şerhinde der ki: Tağlib Oğulları Hristiyan Araplardan bir topluluktur. Onlar Rum-Bizans'a yakın bir yerde idiler. Hz. Ömer onlar üzerine cizye vergisi koymak isteyince bundan kaçındılar ve dediler ki: Biz Arap (ırkındanız), cizye ödemekten nefret ediyoruz. Eğer sen bizim üzerimizden cizyeyi kaldırmazsan biz de Rum-Bizanslılardan sizin düşmanlarınıza katılırız. Eğer dilersen siz nasıl birbirinizden alıyorsanız bizden de vergiyi öyle koysan ve alsan olmaz mı, öyle yaparsan biz veririz. Hz. Ömer bu konuda sahabe ile istişare etti. Ömer ile onlar arasında memurluk yapan şahıs Tağlipli Kürdus idi. O dedi ki: Ey müminlerin emiri! Sen bizimkilerle anlaşmaya bak; çünkü siz onlarla savaşırsanız onlara güç yetiremezsiniz. Böylece Ömer müslümanlardan aldığının iki katını almak üzere onlarla anlaşma yaptı. Artık Hz. Osman'dan sonra bu anlaşmaya karşı çıkan olmadı. Bu sebeple bu anlaşma ümmetin evvelinden sonuna kadar devam etti. Eğer Hz. Ali bunların sayıca azalıp önemlerini kaybettiklerini görünce onlarla yapılmış olan bu antlaşmayı bozmak istemedi mi diye bir itiraz edilecek olursa biz buna şöyle cevap veririz: Evet o bu konuda sahabe ile gerçekten istişare etti. Fakat Hz. Ali, bu antlaşmayı bozmaya kimsenin hakkı yoktur diye sahabilerle ittifak etti. İmam Muhammed Nevadir'de bu antlaşmanın başlangıçta bir sıkıştırma ve zorlamadan ibaret olduğunu ancak bunun icma ile ve Peygamberimizin şu hadisi ile teyit edildiğini zikretmiştir. "Gerçekten bir melik Ömer'in dili ile konuşur." ve buyurdu: Ömer nerede dönüp dolaşırsa hak da onunla beraber döner ve dolaşır" Biz bunu bildikten sonra şunu söylüyoruz: Müslümandan nisabın altında olan maldan bir şey alınmaz. Onlardan da alınmaz. Şeriatın takdir ettiği her maldan nisaba sahip olan müslümandan ne kadar alınırsa, onun iki katı bunlardan alınır. Çünkü antlaşmanın gereği budur.

123 Metindeki "yü'hazü" (alınır) kelimesi "Z" nüshasında "tü'hazü" şeklinde gelmiş, Asl'da da noktasız olarak gelmiştir.

124 Metindeki "yüdaafu" (iki kat uygulanır) kelimesi "Z" nüshasında "tüdaafu" şeklinde gelmiştir.

125 Metindeki "e fete'huzü" (alınır mı) kelimesi, "Z" nüshasında "tü'hazü" "M" nüshasında ise "e feye'huzü" şeklinde gelmiştir.

126 İmam Ebu Yusuf Asar adlı eserinde (s.91) bu haberi şöyle açıklar: Yusuf, babası, Ebu Hanife, el-Heysem, o da kendisine haber veren adam kanalıyla bildirdi ki: Hz. Ömer, haraca bedel olarak Beni Tağlib Hristiyanlarına zekâtı iki kat yaptı. Ebu Yusuf, bunun aynısını Kitabü'l-Harac'da da senet ve metin olarak yazmıştır.(s.69). Ancak orada "ani'l-Heysem" (Heysem'den) ifadesi düşmüştür. Ebu Yusuf dedi: İsmail b. İbrahim b. Muhacir bize şöyle anlattı: Babam, Ziyad b. Hudayr'dan dinlediğini bize şöyle aktardı: Ziyad b. Hudayr dedi ki: Hz. Ömer'in öşür vergilerini almak üzere buraya gönderdiği ilk kimse benim. O bana hiçbir kimseyi teftiş etmememi emretti. Malını bana getirip arzeden müslümanlardan kırk dirhemde bir dirhem, antlaşma yapmış zimmîlerden yirmi dirhemde bir dirhem ve antlaşması olmayanlarda da on dirhemde bir dirhem aldım. Bu arada bana Beni Tağlib Hristiyanlarına karşı sert davranmamamı emretti ve dedi ki: Onlar Arap milletinden bir kabiledir, ehl-i kitaptan değildirler, o sebeple müslüman olmaları ümit edilir. Hz. Ömer Beni Tağlib halkına, çocuklarını hristiyanlaştırmamalarını emretti dedi. Ebu Yusuf bu bölümün evvelinde dedi ki: Bazı üstatlar bana Seffah ve Davud b. Kürdus yoluyla rivayet ederek Ubade b. Numan'ın Hz. Ömer'e şöyle dediğini haber verdi: Ey Müminlerin Emiri! Beni Tağlib'in üstün savaş gücünü şüphesiz bilirsiniz. Aynı zamanda onlar düşmanla hudut komşusu oluyorlar. Bu sebeple eğer onlar sana karşı düşmana yardım ederlerse artık onlarla baş edemezsin. Eğer onlara bir şeyler vermeyi uygun bunu görürsen hemen yap. Bunun üzerine Hz. Ömer, onlarla bundan böyle çocuklarından hiç birini vaftiz ettirmemeleri, hristiyan yapmamaları ve kendilerinden zekâtın iki katı vergi alınması ve kişi başına alına cizyenin kaldırılması üzerine antlaşma yaptı. Ubade, onlar bunları yapmadılar böylece onlara verilen taahhüt de uygulamadan kaldırıldı, dedi. (s.68). Nasbu'r-Raye (II, 362) de Beyhaki, Ubade b. Numan et-Tağlibi'nin uzun bir hadiste yaptığı şu açıklamayı kaydediyor: Gerçekten Hz. Ömer onlarla yani Beni

müslümanın olduğu zaman kendilerine zekâtın farz olduğu mallardan ise, işte bunlardan zekât iki kat alınır.¹²⁸ Ben dedim: Koyun, sığır ve manda da böyle midir? Evet dedi.

Ben dedim: Onlardan birinin develeri olsa, ama eğer bunlar bir müslümanın olduğu takdirde onlardan zekât alınmasa, o adam üzerine de bir şey yok mudur? Evet dedi: onun üzerine hiçbir şey yoktur. Ben dedim: sığır, koyun ve mandalarda da böyle midir? Evet dedi.

Ben dedim: Onlardan birinin hiçbir malı yok, onlardan bir şey alınır¹²⁹ mı? Hayır dedi. Ben dedim: onlardan biri küçük veya büyük olsa, onun develeri olsa, ama onu bütün malını içine alacak kadar çok borcu olsa, ondan bir şey alır¹³⁰ mısın? Hayır dedi. Ondan¹³¹ bir şey almam.

Ben dedim: Deve onlardan bir kadının olsa, adamdan alındığı gibi bu kadından da vergi alınır mı? Evet dedi.¹³²

Ben dedim: Azat edilmiş bir kölenin develeri olsa¹³³ zekât onun üzerine de mi iki kat¹³⁴ düşer? Hayır dedi. Ben niçin, dedim. Çünkü dedi, Hz. Ömer Beni Tağlib ile böyle anlaştı. Onların azat olmuş köleleri benim yanımda müslümanların azat olmuş kölelerinden daha çok hürmete layık değildir. Mesela bir müslüman, Hıristiyan olan kölesini azat ediyor biz ondan haraç vergisi alıyoruz.¹³⁵ Biz Beni Tağlib'in azat edilmiş kölelerinin kişi başına cizye ve topraklarına haraç

Tağlib Hristiyanlarıyla zekâtın iki kat yapılması üzerine anlaştıkları zaman onlar dediler ki: Biz Arap milletiyiz; acemlerin ödediği vergiyi vermeyiz. Fakat sizin birbirinizden aldığınız ve sadaka (zekât) denilen şeyi bizden alınız dedi. Hz. Ömer, hayır olmaz dedi; bu müslümanlar için farz olan bir ibadettir. Cizye ismini bırak bu isimle bizden al ve dilediğin kadar da artır dediler. Ömer de öyle yaptı. Böylece onlara zekâtın iki kat yapılmasından hem Ömer hem de onlar memnun kaldılar. Bu ifade, bazı varyantlarda "dilediğiniz ismi verin" şeklindedir. Yine Davud b. Kürdus hadisiyle rivayet ediliyor ki, o, Ömer (r.a.) Beni Tağlib ile onlar üzerine zekâtı iki yapma hususunda antlaştılar. Onlar kimseyi orada müslüman olmaktan alıkoymayacaklar, çocuklarını vaftiz ettirmeyecekler. Bunu İbn Ebu Şeybe Musannef'inde rivayet etmiştir: Ali b. Müshir, Şeybani, Seffah b. Mutirr, Davud b. Kürdus ve Hz. Ömer yoluyla bunu zikretti ve şunu ilave etti: çocukları hıristiyan yapmayacaksınız. Bunu Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, Kitabü'l-Emval adlı eserinde Ebu Muaviye ve Şeybani yoluyla rivayet etti ve şunu ilave etti: her bir yirmi dirhemden bir dirhem vereceksiniz. Sonra dedi: Said b. Süleyman bize Heşim, Muğire, Seffah b. Müsenna eş-Şeybani, Zür'a b. Numan – veya Numan b. Zür'a- yoluyla haber verdi: O, Ömer b. el-Hattab'a sordu. Ömer de ona Beni Tağlib hıristiyanları hakkında konuştu. Numan, Hz. Ömer onlardan cizye almaya önem veriyordu, onlar memlekette dağılıp yayılmış idiler, dedi. O Ey Emirulmüminin! dedi. Beni Tağlib Arap milletinden bir topluluktur, cizye vermekten nefret ederler. Onların tarlaları ve hayvanlarından başka bir malları yoktur. Onlar sayı bakımından düşmanı yenerler. Bu sebeple onlar yüzünden düşmandan vazgeçme. Bundan sonra Ömer onlarla kendilerine zekâtı iki kat yapmak üzere anlaştı ve çocuklarını hıristiyan yapmamayı da şart koştu. Ebu Ahmed Hamid b. Zencuye en-Nisai Kitabü'l-Emval adlı eserinde rivayet ediyor ki: Ebu Numan, Ebu Avvane ve Muğire Hz. Ömer'in Beni Tağlib Hristiyanlarından cizye almak istediğini ve bu sebeple onların memlekette dağıldıklarını bildirdi. Abdurrazzak Musannef'inde ehl-i kitap bölümünde dedi. Abdullah b. Kesir, Şube, Hakem b. Uteybe ve İbrahim en-Nahai yoluyla Ziyad b. Hudayr'ın -Ziyad b. Hudayr o zaman hayatta idi- şöyle dediğini haber verdi. Gerçekten Hz. Ömer onu vergi memuru olarak görevlendirdi ve Beni Tağlib hıristiyanlarından onda bir almasını, Arap hıristiyanlardan ise onda birin yarısını almasını emretti. İbn Sa'd'ın Tabakat'ında Ziyad b. Hudayr'ın Ömer'den Ali'den ve Talha b. Ubeydulah'dan rivayette bulunduğu söylenmektedir.

127 Metindeki "tenzuru" (bakarsın) ifadesi, "H" ve "Z" nüshasında "yenzuru" "M" nüshasında ise "nenzuru" şeklinde gelmiştir.

128 Metindeki "fe yü'hazü" (alınır) kelimesi "Z" nüshasında "fe tü'hazü" şeklinde gelmiştir.

129 Metindeki "e te'huzü" kelimesi "A" ve "M" nüshalarında "e ye'huzü" "H" nüshasında ise "e ne'huzü" şeklinde gelmiştir.

130 Metindeki "e te'huzü" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "e ye'huzü" şeklinde gelmiştir.

131 Metindeki "minhu" (ondan) kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "minhum" (onlardan) şeklinde gelmiştir.

132 Muhtasar ve Şerh'inde şöyle denilmektedir: (Onların kadınlarından adamlarından alındığı gibi alınır.) ve Hasan b. Ziyad Ebu Hanife'den rivayet eder ki: Onların kadınlarından alınmaz. Çünkü bu vergi cizyeye karşılıktır. Hâlbuki kadınlar üzerine cizye vergisi yoktur. Bu rivayetin zahiri yorumu şudur: Bu bir sulh (anlaşma) malıdır ve onda kadınlar aynı erkekler gibidir. Hz. Peygamber Muaz'a dedi ki: Her ergen kişi başına bir dinar veya onun bedeli olan bir yemen elbisesi al. Bu vergi akile üzerine gereken diyete benzer. Diyetten kadınlar üzerine bir şey yoktur. (II, 179)

133 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" şeklinde gelmiştir.

134 Metindeki "tüdaafu" kelimesi "H" nüshasında "yüdaafu" şeklinde gelmiştir.

135 Metindeki "ne'huzü" (alınız) kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "ye'huzü" şeklinde gelmiştir.

vergi koymayı¹³⁶ terk¹³⁷ etmeyiz.¹³⁸ Fakat mallarını bırakır¹³⁹ ve onlardan bir şey almayız. Onların malları aynı zimmî halkın malları durumundadır.

Ben derim: Beni Tağlib'den alınan malların onların fakirleri arasında dağıtılmasına¹⁴⁰ ne dersiniz? Hayır dedi. Niçin dedim? Çünkü bu bir sadaka değildir; o haraç mertebesinde bir vergidir. O mallar müslümanlar için olup onların beytü'l-maline (hazineye) dâhil edilir.

Ben dedim: Pek çok malın bedeli olan develeriyle birlikte aşirin (yol üzerinde ticaret öşrü yani ticari vergileri toplayan memur) yanına uğrayan bir müslüman "bunlardan hiçbir şey ticaret için değildir" derse ve yemin de ederse, onun bu yemini kabul edilir de vergi almaktan vazgeçilir¹⁴¹ mi ne dersin? Evet dedi. Ben dedim: Zimmî de böyle midir? Evet dedi. Harbi (kimse)¹⁴² hakkında ne dersin? Harbi kimseye gelince, o, senin andığın mallardan bir şeyle (aşire) uğrarsa¹⁴³ bu mallara bir kıymet biçilir ve ondan onda bir (vergi) alınır.

Ben dedim: Haricilerden bir grup adalet sahibi müslümanlardan bir grup üzerine galip gelerek onların develerinden zekât alsa sonra İmam (Halife) ve ehl-i adalet onları mağlup etse, bu zekâtı onlardan alınmış kabul etsek¹⁴⁴ olur mu, ne dersin? Evet dedi.¹⁴⁵ Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, onlar, onların bunu kendilerine yapmalarına engel olmadılar.

Ben dedim: Devenin zekâtı ne yapılması¹⁴⁶ lazım gelir? Her beldenin zekâtı o beldenin fakirlerine taksim¹⁴⁷ edilmesi gerekir dedi. O bunu bu beldenin dışına çıkaramaz.¹⁴⁸

136 Metindeki "yudau" (konulur) kelimesi, "A" ve "Z" nüshalarında "nüüdau" (biz koyarız) şeklinde gelmiştir.

137 Metindeki "netrukü" (bırakırız) kelimesi "H" nüshasında "yetrukü" (bırakır) şeklinde gelmiş, "M" nüshasında ise noktasız gelmiştir.

138 Metindeki "fe leyse" kelimesi "M" nüshasında "ve leyse" şeklinde gelmiştir.

139 Metindeki "ühmilü" (bırakırım) kelimesi "H" nüshasında "ehlün" şeklinde gelmiştir ki, bu yanlıştır. Doğrusu diğer nüshalarda olduğu gibi "ühmilü" şeklindedir.

140 Metindeki "e tüksimuha" (onları taksim eder misin?) cümlesi "H" nüshasında "e nüksimuha" şeklinde gelmiştir.

141 Metindeki "e yukbelü minhu ve yekuffü" (ondan kabul edilir ve vazgeçilir mi) cümlesi "Z" nüshasında "e tukbelü ve nekuffü" şeklinde gelmiştir.

142 Harbi: Müslümanlarla aralarında bir sözleşme ve anlaşma bulunmayan müslüman olmayan bir ülkenin vatandaşı demektir. (Çev. Bak. Ö.N.Bilmen Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, III, 388)

143 Metindeki "emma'l-harbiyyu fe innehu iza marra" cümlesi "M" nüshasında "emma'l-harbiyyu iza marra" şeklinde gelmiştir.

144 Metindeki "e yahsebune" kelimesi "Z" nüshasında "e tahsebune" şeklinde gelmiştir.

145 Fakat onunla Allah arasındaki meselede fetva ikinci defa ödemek şeklinde verilir. Çünkü onlar bizim mallarımızı zekât mahallinde değil, malın helal-mübah olduğu yerde alıyorlar ve bu malları zekâtın sarf yerlerine harcamıyorlar. Bu sebeple mal sahibine gereken şey üzerine farz olan zekâtı Allah için yeniden ödemektir. Çünkü baskıncılar ondan malı zulümle almışlardır. Fakat zamanımızda sultanların o zalimlerden aldığı zekât, öşür, haraç ve cizye gibi vergilere gelince İmam Muhammed kitapta bu konulardan söz etmemektedir. Belh ulemasından pek çoğu, isyan eden kimseler hakkında olduğu gibi, kendisiyle Allah arasında olan mallar (zekât) hakkında ikinci defa tekrar ödemeyi fetva verdiler. Çünkü onların aldıkları bu malları zekâtın sarf yerlerine harcamadıklarını çok iyi biliyoruz. Ebu Bekir el-A'meş sadakalar (vergi) hakkında şöyle diyordu: Âlimler tekrar ödeme hakkında fetva verdiler. Haraca gelince onda tekrar yoktur. Çünkü haraçta hak, savaştan doğar. Onlar savaştılar; hatta düşman başkaldırınca onlar dar-ı İslam'dan uzaklaşmış olurlar. Zekâtlara gelince onlar fakir ve miskinlerindir. Onlar ise malları bu sarf yerlerine harcamazlar. Sahih olan kavle göre bütün mal sahipleri zekâtı kendi sarf yerlerine vermeyi niyet ettikleri zaman üzerlerinden borç kalkmış olur. Çünkü onların ellerindeki olan mallar, müslümanların mallarındandır. Onların üzerlerinde ödemeleri gereken başkalarının hakları kendi alacaklarının üstündedir. Eğer onlar borçlarını ödeseler ellerinde bir şey kalmaz ve fakir durumuna düşerler. Hatta Muhammed b. Seleme, Horasan Valisi Ali b. İsa b. Yunus b. Mahan'ın sadaka-zekât almasının caiz olduğunu söyledi. O Belh'te emir idi, yemin kefareti vermesi gerekti. Bu kefareti için ne yapması lazım geldiğini fıkıhçılara sordu. Onlar da üç gün oruç tutması lazım geldiğini söylediler. Bunun üzerine ağlamaya başladı ve maiyetindeki kimselere şöyle söyledi: Onlar bana diyorlar ki, senin üzerinde sahip olduğun mali imkândan daha çok ödemeler var. Senin kefaretin yemin kefareti yani hiçbir şeye sahip olmayan kimsenin kefaretidir. İşte adamdandan alınan vergiler de verirken kendisinin öşrü ve zekâtı olsun diye niyet ettiği zaman böyledir. Bizim söylediğimiz usul sebebiyle caizdir. Bak Şerhu'l-Muhtasar, II, 180

146 Metindeki "yusnaa" (yapılması) kelimesi, "Z" nüshasında "nasnau" şeklinde gelmiştir.

147 Metindeki "yaksimü" kelimesi "H" nüshasında "taksimü" şeklinde gelmiştir.

Ben dedim: Beni Tağlib halkından bir hıristiyan yanında ticaret için olan koyunlarla birlikte vergi memuruna uğradığında “benim üzerimde bunların değerini içine alan bir borç var” dese ve bir de bunun üzerine yemin etse, o tasdik edilerek vergi almaktan vazgeçilecek mi, ne dersin? Evet dedi. Hıristiyanın söylediği kabul edilir ve ondan vergi alınmaz.¹⁴⁹

Ben dedim. Vergi memuru adama gelip koyunlarının zekâtını alacağı zaman adam ona “benim üzerimde bu koyunların değerini aşan bir borç var” dese, adamın üzerinde bir sorumluluk kalır mı, ne dersin? Hayır, dedi, o, buna yemin ettiği zaman sözü kabul edilir.

Ben dedim: Beni Tağlib halkından hıristiyan bir çocuğun develeri, koyunları veya sığırları¹⁵⁰ olsa onun üzerinde iki kat zekât mı var, ne dersin? Hayır¹⁵¹ dedi. Niçin dedim. Çünkü o çocuktur, dedi. Büyük olanların üzerine iki kat yapılır.

Ben dedim: Haricilerin ordusunda olan bir adam develerinin, sığır veya koyunlarının zekâtını bir veya iki yıl vermemiş olsa, sonra kendileri ile beraber olduğu bu isyankâr grup tövbe etse bu adam ve onun grubu vermedikleri bu geçmiş senelerin¹⁵² zekâtını ödeyecekler mi, ne dersin? Hayır dedi. Niçin dedim. Çünkü dedi, onlar öyle bir topluluktur ki, bizim hükümlerimiz onların askerlerinde uygulanmaz.¹⁵³ Ben dedim. Onların üzerinde Allah ile kendi aralarında olan şeyde geçmiş yılların¹⁵⁴ zekâtını ödeme yükümlülüğü var mı? Evet dedi.¹⁵⁵

Ben dedim. İsyân etmiş bir toplum bir adamı adalet toplumuna elçi olarak gönderse, bu elçi vergi memuruna malları ile uğrasa, (aşır) bu şahıstan zekât alınır mı, ne dersin? Evet, alır dedi. Eğer o, deve ile geçse yine böyle mi olur? Evet, yine zekat alınır, dedi.¹⁵⁶

Ben dedim. Savaş diyarında¹⁵⁷ müslüman olmuş bir topluluk, üzerlerine namazın farz olduğunu bildikleri gibi zekâtın da farz olduğunu bilerek orada yıllarca kalırlarsa, bunu tasdik edip mallarında, develerinde, sığır ve koyunlarında¹⁵⁸ zekât olduğunu bilip tanırlarsa, fakat onu yıllarca eda etmemiş olsalar sonra bu develerini, sığır, koyun ve mallarını İslam diyarına getirirlerse, onların bu mallarından geçmiş seneler için bir şey alınır mı¹⁵⁹ ne dersin? Hayır dedi.

148 Çünkü Hz. Peygamber “sana yakın olana sonra sana yakın olana” buyurmuştur. Bir adam ona “benim iki komşum var, hangisi daha layıktır “ diye sorunca buyurdu ki: “Kapısı sana en yakın olana (ver)” Eğer zekatı bunlardan başkalarına verirse caizdir, ancak mekruh olur. Bak Şerhu'l-Muhtasar, II, 180

149 Metindeki “yusaddikuhu ve yeküffü anhu” cümlesi “H” nüshasında “e neküffü anhu ve nüsaddikuhu? Kale neam nüsaddikuhu ve neküffü anhu” şeklinde gelmiştir. Diğer nüshalarda ise “yeküffü” ve “yüsaddikuhu” şeklindedir. Buradaki zamir aşire (vergi memuruna) gider.

150 Metindeki “ğanemün ev bakarun” (koyunları veya sığırları) ifadesi “Z” nüshasında “bakarun ev ğanemün” şeklinde gelmiştir.

151 Muhtasar ve Şerhinde (Onların çocuklarından bir şey alınmaz) Çünkü müslüman çocukların otlak hayvanlarından zekât alınmaz; böylece onlardan da alınmaz. Bak, II, 179

152 Metindeki “sinin” (yıllar) kelimesi, Asl'da “seneteyni” (iki yıl) şeklinde gelmiştir.

153 Metindeki “lem tekün” kelimesi “M” nüshasında “lem yekün” olarak gelmiştir.

154 Metindeki “ma” kelimesi “H” nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise “lima” şeklinde gelmiştir.

155 Çünkü hakkın sebebi bulununca, hak lazım hale gelir. Artık onu eda etmekten başka çare yoktur. İmamın-Devletin zahiri mallardan zekât alma hakkı bulunmadığı zaman bu hak mükellefin kendi hakkına dâhildir. Zaten Bâtini mallar da buna benzer. Şerhu'l-Muhtasar, II, 181

156 Çünkü isyan eden-saldıran halk da müslümandır. Nitekim Allah, “Eğer müminlerden iki taife birbiriyle savaşırlarsa...” dedikten sonra “Eğer onlardan birisi diğerine saldırırsa...” buyurmuştur. (Hucurat 49/ 9) Hz. Ali dedi ki: “Kardeşlerimiz bizim üzerimize saldırdı” Diğer müslümanlardan kendilerine lazım olan zekâtı vergi memuru yolda kendi yanından geçen mallardan alır. Saldırgan toplum da aynı böyledir. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 181

157 Ehli İslam ile aralarında mütareke ve musaleha olmayan gayri Müslimlerin ülkesine dar-ı harb, bu ülke vadaşına da harbi veya ehli harb debir (çev.)

158 Metindeki “ğanemihim” (koyunları) kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “ağnamihim” şeklinde gelmiştir.

159 Metindeki “yü'hazuu” kelimesi (nüshalarda) böyledir. Ancak bunun doğrusu “yü'hizuune” şeklindedir.

Niçin dedim. Çünkü dedi hüküm onların aleyhine cereyan etmez.¹⁶⁰ Kendileri ile Allah arasında olan şeyde bunları ödemek onların üzerlerine düşmez mi dedim. Evet, düşer, dedi.¹⁶¹

Ben dedim. Adamın develeri olup memur ona gelip develerin¹⁶² zekâtını almak isterse, mükellef, “ben bu develerin zekâtını başka bir memura verdim” dese ve bunun için bir beraatname takdim etse ve yemin de etse, o yıl gerçekten onlar için ondan başka bir vergi memuru daha var idiyse, memur bu durumda (mükellefin beyanını) kabul eder ve zekât almaktan vazgeçer. Bunun üzerine yıllar geçtikten sonra zekât memuru bu işin yalan olduğunu anlar¹⁶³ ve adam da meseleyi açıklarsa, (yani diğer memura da vermediğini itiraf ederse) memur geçmiş senelerin zekâtını alır mı, ne dersin? Evet, alır dedi.¹⁶⁴ Ben dedim. Eğer vergi memuru meseleyi fark etmezse, mükellef bunu fakirlere kendisi verse olur mu? Evet, olur dedi.

KOYUNLARIN ZEKÂTI

Muhammed dedi: Ebu Hanife şöyle söyledi: Sayıları kırktan az olan otlak koyunlarında zekât yoktur. Onlar kırk otlak koyunu olunca, 40’tan 120’ye kadar, 1 koyun verilir. Bu bize Hz. Peygamberden ulaşmıştır.¹⁶⁵ 121’den 200’e kadar 2 koyun verilir. 201’den 300’e kadar 3 koyun verilir. 300’den sonra artışta 100’e ulaşıncaya kadar bir şey yoktur. Bu artışın rakamı 100’e varınca 3 koyun ile beraber 1 koyun daha verilir. Çünkü koyun çoğaldığı zaman her 100 koyunda 1 koyun verilir.

Ben dedim: Koyunlara ne dersin, vergi memuru, mükellef üzerine onlardan küçük rakamları da hesaba¹⁶⁶ katacak mı? Evet dedi katacak.

Ben dedim: Hangi vasıftaki koyunlar zekât olarak alınmaz, ne dersin? Doğumu yaklaşmış olan koyun, yemeklik-kesimlik olan, hamile olan koyun ve üreme için olan koçlar zekât olarak alınmaz, dedi.

Muhammed dedi: Ebu Hanife bunu bize Ömer b. el-Hattab’tan nakletti.¹⁶⁷

160 Serahsi, Şerhi’nde der ki: Çünkü onlar bu vakitte İmamın (devletin) himayesi altında değillerdi. II, 181

161 Ancak üzerine zekâtın farz olduğunu bilmezse onun üzerine ödeme yükümlülüğü düşmez. Fakat Züfer düşer dedi. Kıyas Züfer’in dediği şeklindedir. Çünkü adam İslam’ı kabul edince onun bütün ahkâmın kabul etmiş olur. Onun ahkâmı bilmemesi günaha girmesinde mazeret sayılır. Ama vücut sebebi oluştuktan sonra bu vacibin düşmesinde mazeret olamaz. Fakat biz burada istihsan yaparak şöyle diyoruz: Şeriatın hitabının teveccühü onun mükellefe ulaşmasına bağlıdır. Baksana Kuba halkı kible Beytül-Makdis’ten Ka’be’ye çevrildikten sonra hala namazlarını beyt-i makdis’e doğru kılmışlardı. Bu kendilerine tebliğ edilmediği için caiz görülmüştür. Bu böyledir, zira sorumluluk güç ile uyumludur; bu tebliğ kendisine ulaşmadan evvel onu uygulama konusunda bir sorumluluktan bahsedilemez. Bu durumda hitap sanki onun hakkında henüz gelmemiş sayılır. Böyledir, çünkü hitap savaş diyarında yaygın değildir. Zira İslam ahkâmı, yaygın olması ulaşma yerine geçeceği için, savaş diyarında yaygın değildir. Serahsi, II, 182

162 Metindeki “ibilihi” (develeri) kelimesi “M” nüshasında “ibilün” şeklinde gelmiştir.

163 Metindeki “ittalaa” kelimesi çoğu nüshalarda böyle, “H” nüshasında ise “talaa” şeklinde gelmiştir.

164 Çünkü zekâtı alma hakkını doğuran sebep mevcuttur. Bu sebeple diğer insan haklarında olduğu gibi bu yalan yeminle ortadan kalkmış olmaz. Vaktin geçmiş olması da sabit olduktan sonra zekâtı alma hakkını düşürmez. İşte bunun için memur bu zekâtı alır. Bak Serahsi, II, 182

165 Bu tebliği İmam Ebu Yusuf Kitabü’l-Harac adlı eserinde (s. 43) Zühri, Salim ve Abdullah b. Ömer yoluyla iletiyor: Rasûlullah zekât hakkında bir kitap yazdırdı ve onu kılıcının yanına koydu ve nereye giderse onu yanında götürdü. Ravi, Hz. Peygamber’in bu kitabı vasiyet ettiğini söyledi. Hz. Ebu Bekir, vefat edinceye kadar bununla amel etti sonra da Hz. Ömer onu uyguladı. Ravi bu kitapta şunların bulunduğunu söyledi: “120’ye kadar her 40 koyunda 1 koyun vardır. 120’den 200’e kadar 2 koyun. 200’den 300’e kadar 3 koyun verilir. Bundan sonra her 100 koyunda 1 koyun verilir. Bu böyle devam edip gider. Yalnız burada sayı 100’e ulaşmadıkça bir şey yoktur. O kitapta deve ve sığır da zikredilmektedir. Din imamları, hadis imamları Hz. Peygamber’in bu hadisini mufassal olarak nakletmişlerdir. Bak. Nasbu’r-Raye II, 335

166 Metindeki “e yahsebu” (hesap yapacak mı) cümlesi “Z” nüshasında “e tahsebu” şeklinde gelmiştir.

167 Muhammed bu hadisi Kitabü’l-Asar adlı eserinde senediyle birlikte zikreder: Ebu Hanife bize Ata b. Saib, Hasan ve Ömer b. el-Hattab yoluyla rivayet ediyor ki Hz. Ömer, Said’i veya Sa’d b. Malik’i vergi memuru olarak gönderdi. O gelip Hz. Ömer’den cihat için izin istedi. Ömer ona (bu görevinle) sen cihatta değil misin dedi. Sa’d: İnsanlar, benim kendilerine zulmettiğimi iddia ediyorlar, (cihat-

Ben dedim: Ruba nedir? Yavrusunu besleyip büyütmekte olan koyundur, dedi. Ben dedim: Ekile¹⁶⁸ nedir? Yemeklik için beslenen hayvandır, dedi. Ben dedim: Mahıd nedir? Karnında yavrusu olan hayvandır, dedi

Ben dedim ki, koyunların zekâtında sekiz-dokuz aylık davar (el-ceza')¹⁶⁹ alsak olur mu? Hayır, olmaz, dedi. Niçin dedim? Dedi¹⁷⁰ zekâtta ancak iki yaşındaki¹⁷¹ ve ondan daha yukarı olan mal alınır.¹⁷² Çok yaşlı olan ve eksikli-kusurlu¹⁷³ olan hayvanlar zekât olarak alınmaz.¹⁷⁴

sevabı) nereden olacak? Ömer: bu da nereden çıktı? Sa'd: İnsanlar benim için yeni doğmuş kuzu ve oğlakları da hesap edip sayıya katıyorsunuz. Ömer: Çoban onu sırtlayıp omuzunda getirirse dahi onları say. Yoksa sen hamile hayvanları, yeni doğum yapmış olan, kesimlik olan hayvan ve damızlık için ayrılan koçları onlara bırakmadın mı? Muhammed biz bu hadisi alıyoruz dedi. Mahıd, karnında yavrusu olan; ruba, yavrusunu besleyip büyüten koyun, ekile ise yemeklik-kesimlik için beslenen hayvanlardır. Zekât memuru hayvanların ancak vasat-orta yollu olanlarından alır; büyük ve değerli ile çok zayıf ve değersiz olanları almaz. Vasat halli olduğu belli olanlardan yukarıya doğru alır. (s. 57) İmam Ebu Yusuf bunu Asar adlı eserinde de açıklamıştır. (s. 87) Yusuf bize babası, Ata b. İclan ve Hasan yoluyla haber verdi: Gerçekten Ömer Süfyan b. Malik'i Basra'ya vergi memuru olarak gönderdi. Süfyan orada bir müddet kaldı ve sonra cihada katılmak için Ömer'den izin istedi. Ömer ona yoksa sen cihatta değil misin? dedi. Cihat nerde? biz nerde? Çünkü insanlar benim hakkımda o bize zulmediyor diyorlar. Onlar niçin böyle söylüyorlar? Onlar, hem küçük kuzuları ve oğlakları bizim için sayıyor, hem de onları bizden almıyor! diyorlar. Ömer, onlar için onları say; çoban kuzuları omuzunda sırtlanmış olarak getirirse bile onları sayıya kat dedi. Yoksa sen yeni doğmuş olan koyunu, hamile koyunu, kesimlik için ayrılmış olanı ve damızlık için beslenen koçu kendilerine bırakmıyor musun? Ebu Yusuf bunu Kitabü'l-Harac adlı eserinde de nakletmiştir. (s. 47) Bunu Talha b. Muhammed de Ebu Yusuf, Ata b. İclan el-Basri ve Hasan yoluyla Ömer b. el-Hattab'ın Süfyan'ı vergi memuru olarak gönderdiğini söylüyor. Bak. Camiü'l-Mesnid, I, 462

168 "Ekile" kelimesinin açıklamasında Serahsi şunları söyledi: Yunus dedi ki, bu "ekule" kelimesidir. "ekile" ye gelince bu yemi ve yiyeceği çoğaltılmış olan besi hayvanıdır. Fakat halkın geleneğinde yemek için beslenen hayvana "el-ekiletü" derler. Burada Muhammed'in bu kelimeyi kullanmasının amacı, halkı bilgilendirmektir. O daha kolay anlamaları için ve hadisin ifadesine de uymak için onların dilinde bilinen-kullanılan bir kelimeyi seçti. Yoksa o bu kelimeyi ona güçlük çıkarsın diye kullanmadı. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 173 Mağrib'de ise şöyle denir: "eküüle" yemek için beslenen hayvandır. Doğru olan ifade budur. İbn Şemil'den, bir kabilenin "eküüle" olarak kullandığı lehçe kimi zaman "ekile" olabilir diye rivayet edildi. Eğer bu doğru ise, Muhammed'in bu kelimeyi besili ve semiz anlamında "el-ekile" şeklinde kullanması mazur görülür. Çünkü bu kelime (ekile), Ebu Yusuf'un Harun Reşid'e yazdığı risalede Hz. Ömer'den nakledilen bir hadiste birkaç defa geçmektedir. Ebu Yusuf orada dedi: ruba, yanında yavrusu bulunan hayvandır, ekile ise sahibinin yemek amacıyla beslediği koyundur. Ben derim ki, "ekile" kelimesi Emirülmüminin Hz. Ömer'in sözüdür. İmam Muhammed ise onu sadece rivayet etmektedir. O onun kendi sözü değil ki, mazur görülsün. Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam bu hadisi Kitabü'l-Emval adlı eserinde (389) naklettikten sonra şöyle söylüyor: Bu kelime hadiste "el-ekile" şeklinde geçer. Arapçada ise "el-eküle" şeklindedir. Eküle demek, yemeklik için ayrılan hayvan demektir. Ekile de ancak yırtıcı hayvanların yediğidir. Ben dedim: Bu hadisi İbn Ebi Şeybe Musannef'inde, Ebu Yusuf da Harac adlı eserinde rivayet etmişlerdir..

169 El-cezeu, iki yılını doldurmamış hayvanlara, beş yaşındaki deveye, iki yaşındaki sığır ve koyuna dört yaşındaki ata denir. Çoğulu, ciza ve cüz'an olarak gelir. Ezheri bu kelimeyi bir yaşındaki keçi, sekiz aylık koyun diye açıklar. İbn Arabî de icza, bir vakittir yoksa bir yaş değildir, demiştir. Öyleyse bir yaşını doldurmamış keçi-koyun yavrusu (el-anak), bir yıl için hapsedilir; belki o, yıl tamamlanmadan evvel bolluk-bereket olsun için hapsedilir. Böylece o semirir, uzuvları gelişir, işte buna cezatün denir. Koyundan iki taze kuzu arasında kalırsa altı aydan yedi aya kadar hapsedilir. İki yaşlı arasında olduğu zaman ise sekiz aydan on aya kadar hapsedilir. Bak, el-Mağrib, I, 78

170 Metindeki "kale" kelimesi "H" nüshasında "kultü kale" şeklinde gelmiştir. Burada "kultü" kelimesi fazlalıktır, müstensihnin bir yanılığısındır, diğer nüshalarda gelmemiştir.

171 Metindeki "es-seniyyü" kelimesi, ön dişlerini atmış, beş yaşını bitirmiş ve altı yaşına başlamış deve demektir. Çatal tırnaklı hayvanlardan ikinci yılı tamamlamış üçüncü yıla girmiş olan hayvana denir. Bütün tırnaklı hayvanlarda üçü tamamlamış dört yaşına başlamış olan hayvan. Bu bütün hayvanlarda ceza'dan (yani 2 yaşına girmiş koyun, 3 yaşına girmiş sığır ve at ve 5 yaşına girmiş deveden) sonra ve rubaiden (ön dişleri ile azı dişleri arasındaki dişler dökülmeden) önce olur. Bu kelimenin çoğulu "sünyan" ve "sünae" gelir. el-Mağrib'de böyledir. Bak. I, 69

172 Metindeki "la yü'hazü" kelimesi Asl'da ve "Z" nüshasında böyledir. Ancak "H" nüshasında "la tü'hazü" şeklinde gelmiştir.

173 Metindeki "uvar" (avar da denir) kelimesi, el-Mağrib'de açıklandığı üzere ayıplı-kusurlu olma demektir. II, 62. Ben dedim. İbn Ebi Şeybe Musannef'inde "Zekâtta Caiz Olan Şeyler ve Memurun Almaması Gereken Şeyler" bahsinde şu hadisi nakletti. Abbad b. el-Avvam bize Süfyan b. Huseyn, Zühri ve Salim yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber zekât kitabı yazıp onu kılıcının yanına koydu –veya vasiyetinin yanına dedi- Vefat edinceye kadar onu zekât memurlarına göstermedi. Hz. Ebu Bekir

Ben dedim: Hepsi yaklaşık bir yaşında olan koyun(kuzu)lardan zekât alınır mı, ne dersin? Hayır dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, koyunların zekâtında ancak iki yaşını bitirmiş ve daha yukarı yaşta olanlardan alınır.¹⁷⁵ Amir eş-Şabi'den¹⁷⁶ koyunlar¹⁷⁷ hayvanlar hakkında bize

ölmeye kadar onunla amel etti ve sonra Ömer de onu uyguladı: "Çok yaşlı hayvan zekât olarak alınmaz ve özürsüz-sakat olanlar da alınmaz. Ebu'l-Ahvaz, Ebu İshak, Asım b. Damre ve Ali'den rivayet ediliyor ki: Çok yaşlı olan hayvan zekât olarak alınmaz, sakat-özürsüz olan hayvan da alınmaz. Abdüsselam b. Harb, Hasif, Ebu Ubeyde ve Abdullah'tan rivayet ediliyor ki: O dedi: Vergi memurunun yaşlı, sakat ve küçük (oğlak) hayvanları alma hakkı yoktur. Abdüsselam, Leys, Nafi ve İbn Ömer'den rivayet ediliyor ki: Vergi memuru yaşlı, sakat ve küçük hayvanları ancak istediği takdirde alabilir. Veki', Musa b. Ubeyde ve Süleyman b. Yesar'dan rivayet olunuyor ki: sakat-arızalı bir hayvan zekât için yeterli olmaz. Kesir b. Hişam ve Cafer b. Meymun'dan rivayet ediliyor ki: O dedi: Zayıf hayvan, gözü kör olan, uyuzlu olan ve total olup da sürüye tabi olamayan hayvanlar zekât olarak alınmazlar. S. 17 "Yeni Doğmuş kuzu-oğlak Sürü Sahibi için Sayıya Katılır" bahsinde İbn Uyeyne, Bişr b. Asım b. Süfyan babasından naklediyor ki, Hz. Ömer onun babasını Taife memur ve mücahid olarak gönderdi. O zekât topluyordu; onların gıda maddelerini de vergiye dâhil etti. İnsanlar ona sen mademki gıdaları vergilendiriyorsun, öyleyse o gıda mallarından al! dediler. Onlardan ayrıldıktan sonra Ömer'in yanına geldi. Ona insanların söylediklerini anlattı. Ömer ona onlar için gıda mallarını da vergi kalemine al, velev ki çoban bu malı elinde taşıyor olarak getirse bile. Sen onlara yeni doğum yapmış bir koyunu, kesimlik için ayrılmış olanı ve damızlık için olan koçu almayıp kendilerine bırakacağını bildir. Bir iki ve üç yaşını doldurmuş koyun, keçi, sığır ve develeri al. Böylece değerli mallarla gıda malları arasında bir adalet sağlamış olursun. Ebu Üsame Nehhas b. Kahim ve Hasan b. Kahim (İbn Hacer buna müslüman dedi) den rivayet ediliyor ki, Dayan b. Abdullah'ı zekât için gönderdi ve ona yeni doğmuş olanlarla yaşlı olanların arasında olan hayvanları al dedi. S. 16-17

174 Metindeki "la yü'hazü" kelimesi Asl'da ve "Z" nüshasında böyledir. Ancak "H" nüshasında "la tü'hazü" şeklinde gelmiştir.

175 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhinde deniliyor ki: (Zekâta koyunlardan sekiz-dokuz aylık kuzular zekât olarak alınmaz. Ancak iki yaşını bitirmiş ve ondan yukarı olanlar alınır.) Cüz'a, bir yılını bitirmiş iki yaşına basmış olan koyundur. Seniyye ise iki yılını bitirmiş üç yaşına basmış olan koyundur. Hasen Ebu Hanife'den onun keçiden ancak seniyye alınır, koyunlardan ise cüz'a alınabilir dediğini rivayet etti. Bu aynı zamanda Ebu Yusuf ile Muhammed'in de görüşüdür. Bu konuyu Tahavi Muhtasar'ında ele alarak şöyle diyor: Kurban edilemeyecek durumda olan bir hayvan zekât olarak da alınmaz. Hz. Peygamber'in "Bizim hakkımız ancak bir ve iki yaşını bitirmiş olanlardadır" hadisinin yorumu şudur: 8-9 aylık koyun kurban edilebilir. Bu zekât alma şartlarında en çok istenen bir şeydir. Bunun kurban olmada caiz olması, onun zekât olarak alınmasının daha uygun olduğunu gösterir. Zahir rivayet olan ve mevkuf olarak Hz. Ali'ye ve merfu olarak Hz. Peygambere dayanan hadisin yorumu ise zekâta ancak iki yaşına başlamış ve daha yukarı olan hayvan alınır. Sonra bundan daha aşağı yaşta olan bizzat kendisi eksik demektir. Nitekim böyle olan (yani 8-9 aylık) bir keçiyi almanın caiz olmadığı görülmektedir. İki yaşından aşağı olan keçi alınmadığı gibi, zekâta ancak balığ olan alınır. Bu koyunda da böyledir. Bu kurbanlık için de bir kıyastır. Fakat bu konuda özel bir nas-delilin bulunması dolayısıyla kıyas terk edildi. Bu ise şudur: Koyunun semiz-besili olup iki yaşındakiler arasına katıldığı zaman özel bir dikkat bulunmadıkça onun fark edilemez olmasıdır. Bu gibi olan koyunlar, kan akıtmaktan amaçlanan maksadın gerçekleşmesinde iki yaşındaki koyuna yaklaşmış olurlar. Burada iki yaşından aşağı olan bir koyun, kan akıtmaktaki asıl maksadı bütün yönleriyle iki yaşındaki koyun kadar gerçekleştiremez. Çünkü üremenin faydası bununla sağlanmaz. Bak. II, 182

176 İsnad ettiği raviyi bulamadım.

177 İmam Ebu Bekir Ahmed er-Razi el-Cassas, İmam Tahavi'nin Muhtasar'ındaki "Yük hayvanlarında, henüz memeden kesilmiş deve yavrularında ve sığır yavrusu buzağılarda Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüne göre zekât yoktur; Ebu Yusuf ise bunlarda kendilerinden bir tane zekât vardır dedi" sözünü açıklarken dedi ki. Züfer bunlarda bir müsinne (3 yaşına girmiş bir buzağı) vardır, dedi. Ahmed ise şöyle dedi: Kuzulardan (zekât) istemek için senenin başında adamın 40 tane koyunu bulunması gerekir. Böylece üreme ve kazanma sebepleriyle senenin tamamlanmasına bir iki-ay kala adamın 40 tane kuzusu olmuş, sonra buzağıları ölüp sadece kuzuları kalmıştır. Zaten kuzuları istemek sadece burada sahih olur. Çünkü bu kuzular onun mülkiyetinde bir yıl kalmış olsalar, yaşlanmış olurlar. Yaşlı olduktan sonra onlar üzerine bir yıl geçmiş olsa hepsi için bir müsinne (yaşlı) verilir. Burada Ebu Hanife'nin lehine olan delil, Ebu'l-Haseni'l-Kerhi'nin bize naklettiği hadistir. O dedi ki, İbrahim b. Musa bize Yakub ed-Devraki ve Muhammed b. Hişam, Heşim, Hilal bin Habbab, Meysere Ebu Salih yoluyla Süveyd b. Gafle'nin şöyle dediğini haber verdi: Bize Hz. Peygamber'in vergi memuru geldi. Ben ona gittim, yanına oturdum ve şöyle diyordu: Benim ahdimdedir ki, süt emenden almayacağım. Bu hadis iki manaya delalet eder. Birisi küçük hayvanlardan hak almayı kaldırır. Diğerisi ise bu küçükler zekât olarak alınmazlar. Böylece bunlardan bir tanesi zekât olarak alınır diyenlerin sözü ile müsinne (yaşlı) alınır diyenlerin sözü ortadan kalkmış oldu. Yine Hz. Peygamberin "Beşten aşağı olan develerden ve kırktan daha az olan koyunlardan bir şey alınmaz" hadisi de sütten kesilmiş deve yavrularını (dorumları) ve küçük koyunları (kuzuları) dışarıda bırakır. Çünkü metinde geçen "deve" ve "koyun" kelimeleri, dorum ve kuzuya delalet etmez. Bu haberin zahirine göre onlardan hak alma vücubu ortadan kalkmıştır. Yine Hz.

böyle ulaştı. Develerin ve sığırların zekâtlarında ancak benim sana yaş ve değer olarak, şöyle değil, ancak böyle diyerek sıfat ve özelliklerini söylediğim hayvan alınır.

Ben dedim. İki adamın kendi aralarında kırk tane koyunları olsa bunlardan zekât verilir mi ne dersin? Hayır, verilmez, dedi. Ben dedim: Onların aralarında yetmiş dokuz tane koyun olsa onlarda zekât var mıdır? Hayır, yoktur, dedi. Ben ya seksen olursa? Evet dedi. Onlardan her biri üzerine, koyunlarının sayısı iki yüz kırk koyun oluncaya kadar, birer koyun vermek düşer. Bunların sayısı iki koyun artınca¹⁷⁸ onların her biri üzerine, onların koyunlarının sayısı dört yüz koyun oluncaya kadar, ikişer koyun vermek düşer. Koyunların sayısı iki adet artınca¹⁷⁹ onların her biri üzerine, onların koyunlarının sayısı altı yüz oluncaya kadar, üçer koyun vermek düşer. Koyunların sayısı sekiz yüz oluncaya kadar, altı yüz üzerine olan adet artışlarında¹⁸⁰ bir şey lazım gelmez, ama koyunlarının sayısı sekiz yüz olunca her birinin dörder koyun vermesi gerekir.

Ben dedim. Yine arttığı zaman? Koyunların sayısı bin oluncaya kadar olan artışlardan bir şey vermek lazım gelmez.

Ben dedim: Adamın koyunları olsa¹⁸¹ ve bu koyunlarının değerini kapsayacak kadar onun borcu olsa onun bu koyunlar için zekât vermesi gerekir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim. Vergi memuru ona geldiği zaman¹⁸² mükellef yemin ederek ona borcunu bildirirse, onun bu beyanı kabul edilerek zekâttan vazgeçilir mi? Evet, dedi. Ben dedim: Ben bu koyunların yakın bir zamanda elde ettim; onları aldığım günden beri benim yanımda henüz bir yıl tamam olmadı dese ve bunun üzerine yemin etse, ondan bu¹⁸³ kabul edilir ve zekâttan vazgeçilir mi? Evet dedi.

Ben dedim. Eğer o, memura “Ben bu koyunların zekâtını senden başka bir memura ödedim” dese, buna bir belge de getirirse ve bunun için memurun önünde yemin etse, bu yıl mükellefler için ondan başka bir vergi memuru da bulunsa, onun bu beyanı kabul edilerek, zekâttan vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi.

Peygamber, Enes (r.a.)’den rivayet edilen hadisinde “40 koyunda bir koyun vardır, 5 deve de 1 koyun vardır” buyurdular. Buna göre kim bu şekilde zekât istese onu veriniz, ama kim de bundan daha fazla isterse onu vermeyiniz. Bu sebeple hadiste bildirildiği üzere fazla zekât almak ortadan kaldırılmıştır. Kim bir kuzu alırsa, usulüne uygun almamış olur; kim de kuzular için yaşlı bir koyun alırsa o da fazlasını istemiş olur. Böylece Hz. Peygamber’in sözü, yanlış uygulanmış olur. Çünkü ibil (deve) ve ğanem (koyun) kelimesi, yaşlı olanlardan ayrı olarak buzağı ve kuzulara delalet etmez. Ve yine bu hadis ile beyan (ictihad) ya da ittifak (icma) yolu dışında nisabı tespit etmek yoktur. Bu sebeple kuzuların ve dorumların (ve buzağuların) nisap olarak sayılması, -çünkü böyle bir şey yoktur ve bu konuda ihtilaf vardır-

Caiz değildir. Kaynağa bak; çünkü orada fazla bilgi var.

Ben dedim. Kerhi’den rivayet edilen hadise gelince, Ebu Davud onu Müsedded, Ebu Avvane, Hilal b. Habbab, Meysere Ebu Salih yoluyla Süveyd b. Ğafle’nin şöyle dediğini rivayet etti: Ben Hz. Peygamberin vergi memuru ile beraber yürüdüm veya yürüyen kimse bana haber verdi, dedi. Hz. Peygamber zamanında şu emir ile karşılaştık: “Süt emen yavruyu alma, ayrı olanları birleştirme ve beraber olanları da ayırma” Su ancak koyunlar geldiği zaman geliyordu. Bunun üzerine adam, mallarının zekâtlarını veriniz. Dedi: onlardan bir adam büyük hörgüçlü deveyi kasketti. Dedi: Ben ey Ebu Salih! dedim. “Kûma” ne demektir? Hörgüçlü büyük olan deve, demektir. Onu almaktan çekindi, dedi. Ben senin benim en iyi devemi almanı istiyorum dedi. Dedi: onu almaktan çekindi. Ona bundan daha aşağı olan birini sundu. Bunu kabul etmekten de çekindi. Sonra ona daha da aşağı olan birisini takdim etti. Artık bunu kabul etti ve dedi ki, Ben onu alacaktım, fakat Rasûlüllah’ın bana gelip sen gidip adamın aleyhine onun en güzel devesini seçtin demesinden korkuyorum. Ebu Davud, buna benzer bir hadisi Heşim, Hilal b. Habbab’dan rivayet etti. Ancak orada “ayırmanın” buyrulmuştur. Bak. Sünen I, 229; Kerhi hadisi ihtisar etmiştir.

178 Yani eğer koyunların sayısı iki adet artarsa demektir. Bu “şaateyni” (iki koyun) kelimesi, cer harfinin kalkmasıyla mensup olmuştur veya o mefuldür. Böyle terkipler bu kitapta çokça gelmektedir. Dikkat et.

179 Metindeki “fe iza” kelimesi “A” ve “Z” nüshalarında da böyledir; ancak “H” ve “M” nüshalarında “fe in” şeklinde gelmiştir.

180 Metindeki “fe ma” kelimesi “Z” nüshasında “zadet” şeklinde gelmiştir.

181 Metindeki “yekunü” (olsa) kelimesi, Asl’da böyledir. “H” nüshasında ise “tekunü” şeklinde gelmiştir.

182 Metindeki “fe iza caehu” (ona geldiği zaman) ifadesi çoğu nüshalarda böyledir. “H” nüshasında ise “cae” (geldi) şeklindedir.

183 Metindeki “zalike minhu” (ondan bu) ifadesi “H” nüshasında “minhu zalike” şeklinde gelmiştir.

Ben dedim: Eğer mükellef memura “Gerçekten ben bunların zekâtını fakirlere verdim” dese, onun bu sözü kabul edilerek zekâttan vazgeçilir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Onu bundan önceki sana söylediği sözlerinde tasdik ettin; bunda ise etmiyorsun, niçin? Çünkü koyunların zekâtı ancak oraya tayin edilmiş vergi memurlarına verilir.¹⁸⁴ Eğer vergi memurları insanların “biz onu fakirlere verdik¹⁸⁵” gibi sözlerini kabul edecek olsalar, ebediyen bir zekât toplayamazlar.

Ben dedim. Henüz bülüğa ermemiş yetim, aşırı deli olan ve ticaret için izinli olup da borçlu olan köle; bunlardan birinin koyunları olsa¹⁸⁶ onun üzerine zekât düşer mi, ne dersin? Hayır dedi. Niçin? Çünkü çocuğa, bunak kimseye ve deliye namaz farz değildir. Aynen böyle onlara zekât da farz değildir. Borçlu köle ve efendisi ile hür olma anlaşması yapmış mükatep köle ise zaten bir şeye sahip değildiler.

Ben dedim. Borcu olmayan bir köle? Onun¹⁸⁷ malı velisinin olur ve onda zekât vardır.

Ben dedim: Adamın koyunları olsa¹⁸⁸ onların misli kadar koyuna zekât gerekse, yılın tamamlanmasına bir gün kala kendisine develer miras kalsa veya satın alsın ya da hibe edilse o develer de otlak olsa o bunların koyunları ile beraber zekâtını verir mi, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Onun koyunları olsa ama o koyunların misline zekât düşmese, kendisine develer miras kalsa, satın alsın veya hibe edilse ya da onun develeri olsa da söylediğim özellikleri taşıyan koyunlar edinse bu koyunlarla develerin zekâtını birlikte verecek mi? Hayır, dedi. Ben niçin¹⁸⁹ dedim? Çünkü dedi, bu onun yanındaki malın durumundan farklıdır. Ancak onları teslim aldığı veya malik olduğu günden beri bir yıl geçmişse ve onların misli kadar mala da zekât¹⁹⁰ gerekiyorsa onun üzerine zekât gerekli olur.

Ben dedim: Adamın Küfe’de veya şehirlerden ya da yerleşim birimlerinden birinde yemle beslediği ve sütünü içtiği ya da evinde yemle besleyip sütünü aldığı koyunları olsa¹⁹¹ bunların hepsi şehir dışında, köyde veya kırdaysa¹⁹² yemle beslese nasıl olur, ne dersin? Bu söylediğin özelliklerden dolayı onun üzerine¹⁹³ bir şey lazım gelmez, dedi.

Ben dedim: Adamın hepsi erkek olan otlak koyunları olsa¹⁹⁴ bunlardan zekât var mı? Evet, var, dedi.

Ben dedim: Adamın koyunları olsa¹⁹⁵ bunlara zekât farz olacak diye korktuğu için deve, sığır veya dirhem ile bir gün önce satsa ve bununla da zekâttan kaçmayı amaçlarsa, ne dersin? Bu hayvanlar onun yanında iken bir yıl dolmadıkça onun üzerine bir şey gerekmez, dedi. Ben dedim: Üzerine zekât farz olmazdan bir gün önce bunları koyun ile satsa ve bununla zekâttan¹⁹⁶ kaçmayı amaçlarsa? Onun üzerine bir şey yoktur, dedi. Bu ve evvelki konu aynıdır, aralarında fark yoktur.

184 Metindeki “tüdfeu ila es-süaati” (vergi memuruna verilir) ifdesi, “Z” nüshasında “tüdfeu’s-süaate” şeklinde gelmiştir.

185 Metindeki “a’taynaha” (biz onu verdik) ifadesi “Z” nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise meful zamiri hazfedilerek “a’tayna” (biz verdik) şeklinde gelmiştir.

186 Metindeki “lehu” (onun) kelimesi “H” nüshasında “lehum” (onların) şeklinde, diğerlerinde ise “lehu” olarak gelmiştir.

187 Metindeki “haza” (bu) kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

188 Metindeki “yekunü” (olsa) kelimesi nüshalarda böyle, “H” ve “Z” nüshalarında ise “tekinü” şeklindedir.

189 Metindeki “lime” (niçin) kelimesi “Z” ve “M” nüshalarında “ve lime” şeklinde gelmiştir.

190 Metindeki “yecibü” (gerekir) kelimesi, “H” nüshasında “tecibü” şeklinde gelmiş, “A” ve “M” nüshalarında da noktasız gelmiştir.

191 Metindeki “yekunü” (olsa) kelimesi, Asl’da da böyledir. “Z” ve “H” nüshasında ise “tekinü” şeklinde gelmiştir.

192 Metindeki “ev kane” (veya olsa) ifadesi Asl ve “Z” nüshalarında böyledir. “H” ve “M” nüshalarında ise “ev bi en kane” şeklinde gelmiştir.

193 Metindeki “aleyhi” (onun üzerine) kelimesi “Z” nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise düşmüştür.

194 Bak. 190 nolu dip not

195 Bak.190 nolu dip not.

196 Metindeki “sadaka” kelimesi üç nüshada böyledir. “H” nüshasında ise “sadaka” yerine “zekat” kelimesi gelmiştir.

Ben dedim: Kadın, misline zekâtın farz olduğu¹⁹⁷ koyunlar (kendisine mihir verilmek) üzere evlendi. Ancak bu koyunları bir yıl sonra teslim aldı¹⁹⁸ O bunların zekâtını verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, bunlar otlak hayvanı değildir, dedi.

Ben dedim: Kadın, misline zekâtın farz olduğu¹⁹⁹ belli bir otlak koyunları (kendisine mihir verilmek) üzere evlense, o bunları ancak bir yıl sonra teslim alsın²⁰⁰ o bunların zekâtını verecek mi, ne dersin? Evet, dedi. Ebu Hanife bu (ilk görüşünden) sonra ise (ikinci görüşü olarak) o bunların zekâtını vermez, dedi.

Ben dedim. Üzerlerine bir yıl geçtiği halde²⁰¹ o koyunları hanımına verse ve karısına duhul vaki olmadan önce onu boşasa? Kadın, bunların tümünün yarı zekâtını verir, dedi. Niçin dedim? Dedi: Çünkü o mallar onun mülkiyeti altında iken ona zekât farz²⁰² olmuştur.²⁰³

Ben dedim: Eğer adam onunla otlak develeri veya sığırları (mihir verilmek) üzerine evlenmişse²⁰⁴ sonra onları ona vermişse ve onlar üzerine bir yıl geçmişse sonra onunla duhul olmamışsa yine böyle midir? Evet dedi.

Ben dedim: Adam kadınla ona bir köle (mihir) vermek üzere evlense ve köleyi ona verse, köle kadının yanında iken bayram olsa sonra adam onu kendisiyle ilişki kurmadan önce boşasa yine böyle fitir sadakası kadına düşer mi? Evet dedi. Ben dedim: Eğer köle kocanın yanında ise sonra adam ilişki kurmadan önce kadını boşasa ne kadın ve ne de koca üzerine onun fitir sadakasını vermek yoktur, değil mi? Evet, yoktur, dedi.

Ben dedim: Otlak hayvanı olan deve, koyun²⁰⁵ ve sığır kocanın yanında olsa o bunlar üzerine kadınla evlense, sonra ilişki kurmadan onu boşasa sonra adam karısına bu (mihir) mallarının yarısını verse, bunlar üzerine bir yıl geçmiş olsa kadın²⁰⁶ yine böyle bunların zekâtını verecek mi? Dedi. Eğer kadının elinde olan mallar kadar bir mala²⁰⁷ zekât farz oluyorsa o bunların zekâtını verir, yoksa onun üzerine zekât gerekmez. Kocaya gelince onun üzerine zaten zekât farz olmaz. Bu Ebu Hanife'nin ilk görüşüdür. Bundan sonra o, kadın üzerine elindeki mallardan zekât vermek gerekmez dedi.

Ben dedim: Bir adamın iki yüz dirhemi ve bir o kadar da (borcu)²⁰⁸ var. Onun aynı zamanda kırk otlak koyunu veya beş devesi ya da otuz sığırı var. Bu adamın üzerine zekât gerekir

197 Metindeki "tecibü" (Farz olan) kelimesi Asl'da ve "Z" nüshasında böyledir. "H" nüshasında ise "yecibü" olarak gelmiştir.

198 Metindeki "takbiduha" (onları teslim alır) ifadesi üç nüshada böyledir. "H" nüshasında ise "takdiyha" şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır.

199 196 nolu dip nota bak.

200 197 nolu dip nota bak.

201 Metindeki "aleyha el-havlü" (üzerine bir yıl) ifadesi, "el-havlü aleyha" şeklinde gelmiştir.

202 Metindeki "vecebet" (farz oldu) cümlesi, "H" nüshasında "vecebe" şeklinde gelmiştir.

203 Metindeki "fihi" kelimesi "M" nüshasında "fiha" olarak gelmiştir.

204 Serahsi bu meselenin tamamını Şerhu'l-Muhtasar'da açıklamaktadır. Açıklamanın sonunda o şöyle diyor: Biz bunu develerin zekâtı bahsinde açıklamıştık. O bunu Kitapta şu sözleriyle açıklıyor: (Eğer mihir, bir hizmet kölesi ise ve o köle kadının yanında olduğu halde bayram günü gelirse sonra kocası duhulden önce onu boşasa onun fitresini vermek kadının üzerine düşer. Eğer köle bayram günü geldiği zaman kocasının yanında bulunuyorsa sonra kocası karısı ile ilişki kurmadan önce onu boşamışsa onlardan hiç birisi üzerine onun fitresini vermek düşmez.) Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür, deniliyor. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise onun fitresini vermek kadının üzerine düşer. Malı teslim almadan önceki hal ile teslimden sonraki hal arasında zekât hükmünde bir fark olmadığı gibi. En doğrusu, onların hepsinin birlikte olan görüşleridir. Ebu Yusuf ile Muhammed (hocalarından bu konuda) ayrıldı ve dediler ki: Fitir sadakası, sadece mülkiyete değil, tam velayete dayanır. Bu da mülkiyet olmadan meydana gelmez. Ama zekât böyle değildir. Zekât mülkiyetin bir vazifesidir. Kadının mihrinde mülkiyeti, onu teslim almadan önce de tamdır; onun bunda dilediği gibi tasarrufta bulunması bunu açıkça gösterir. II, 184

205 Metinde "deve ve koyun" denilmektedir; Asl'da da böyledir. "H" "Z" ve "M" nüshalarında ise "koyun ve deve" şeklinde gelmiştir.

206 Metindeki "fe innaha" (o kadın) kelimesi, üç Asl nüshasında böyledir; "H" nüshasında ise "fe innema" şeklinde gelmiştir.

207 Metindeki "fiha" (o mallarda) kelimesi, "M" nüshasında "fihi" (onda) şeklinde gelmiştir.

208 Metindeki "deynün" (borç) kelimesi nüshalarda yoktur. O, el-Muhtasar el-Kâfi'den alınıp eklenmiştir.

mi, ne dersin? Evet dedi. Niçin dedim? Çünkü dedi, onun yanındaki dirhemler borcuna yeter.²⁰⁹ Ben dedim: Eğer onun iki yüz on dirhem borcu olsa? Bunlardan hiçbir şeyde ona zekât vermek düşmez dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi; onun borcuna yanındaki dirhemler yetmemektedir.

Ben dedim. Adamın kırk tane otlak koyunu²¹⁰ ve iki yüz dirhem borcu olsa onun üzerine zekât gerekir mi, ne dersin? Evet, ona koyunlarının zekâtı gerekir, dedi. Dirhemlerin zekâtı ise batıl olur.

Ben dedim. Vergi memuru ona gelmesi gerekirken eğer gelmemiş ise, koyunlar iki yüz dirheme eşit olsa dilediğinin zekâtını verir, diğerini bırakırsa bu onun için yeterli olur mu, caiz görür müsün? Evet dedi.²¹¹ Ben dedim. Eğer onun²¹² dirhem yerine beş devesi olsaydı²¹³ ve bu develer iki yüz dirheme eşit olsaydı. Bunlardan dilediğinin zekâtını verirmiydi? Evet dedi. Ben dedim. Vergi memuru ona geldiğinde o alacaklarını ve borçlarını memura bildirse?²¹⁴ Dedi: Vergi memuru develerin zekâtını alır.

Ben dedim: Adamın yanında yüz yirmi tane otlak koyunu olsa²¹⁵ ve bunların iki seneden beri zekâtını vermese, ne dersin? Dedi: O her bir sene için bir koyun olmak üzere iki senenin zekâtını vermesi gerekir.

Ben dedim: Eğer yüz yirmi bir tane koyun olsa iki sene zekâtını vermemiş olsa ne dersin? Dedi; O ilk sene iki koyun, ikinci sene ise bir koyun vermesi gerekir.

Ben dedim: Eğer kırk koyun varsa? Dedi Onun birinci yıl bir koyun vermesi gerekir. Diğer yıl için ise bir şey vermesi gerekmez; çünkü koyunlar eksilmiştir.

Ben dedim: Adamın ticaret için satın aldığı otlak koyunları olsa²¹⁶ ona ticaret zekâtı mı yoksa otlak zekâtı mı gerekir, ne dersin? Dedi: Ona ticaret zekâtı gerekir. Her ikisini değerlendirir sonra her iki yüz dirhem için beş dirhem verir.

Ben dedim: Adamın, bir çocuğun ortak olduğu koyunları olsa²¹⁷ o bundan zekât verecek mi, ne dersin? Evet dedi. Verecek, kendi payından verecek, ama çocuk üzerine bir şey yoktur. Ben dedim, onun bunda²¹⁸ ortağı bunak, borçlu bir adam veya mükatep bir köle olsa yine böyle midir? Evet dedi. Ben dedim, bunların aralarında deve veya sığır olsa yine böyle midir? Evet dedi.

Ben dedim Adamın koyunları olsa, düşman bunları onun elinden zorla alsın²¹⁹ veya bir adam gelip gasbetse böylece bu mallar onun yanında²²⁰ yıllarca²²¹ kalsa sonra sahibi onları gaspçıdan geri alsın ya da müslümanlar onları alıp adama geri verseler o bunları aynen almakla geçmiş yıllar için zekât verir mi, ne dersin? Hayır dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, düşmanın elindeki mal o adamın olmaz. Zira düşman onları adama verse onun olur. Düşman bunları satsa o ancak para ile alabilir ve bu alış-veriş de caiz olur. Gaspçıya gelince o buna karşı bir şey

209 Metindeki "vefaün" (yeter) kelimesi nüshalarda böyledir. Bence bunun doğrusu "biha vefaün" (ona yeter) şeklinde olmalı. Çünkü bu "biha" kelimesi düşmüştür.

210 "Beş deve veya otuz..." cümlesinden başlayıp buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

211 Çünkü bunlar mal sahibinin hakkı açısından eşittir. Anacak burada ihtilaf, vergi memurunun hakkı üzerindedir. Zira onun zekâtı dirhemlerden değil, otlak hayvanlarından alma velayet hakkı vardır. İşte bunun için borcu dirhemlere çevirir ve zekâtı otlak hayvanlarından alır. Bak Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 184.

212 Buradaki "lehu" (onun) kelimesi "M" nüshasından alınıp eklenmiştir.

213 Metindeki "kanet" (olsa) kelimesi "H" nüshasında "kane" olarak gelmiştir.

214 Metindeki "ve bima lehu" ifadesi "H" nüshasında "ve ma lehu" olarak gelmiştir.

215 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi, "Z" nüshasında "tekunü" şeklinde gelmiştir.

216 Metindeki "yekunü" kelimesi, "H" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

217 Metindeki "yekunü" kelimesi, "H" ve "Z" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

218 Metindeki "fiha" kelimesi Asl'dan düşmüş, fakat "H", "M" ve "Z" nüshalarında vardır.

219 Metindeki "fe yağlibü" (zorla alsın) kelimesi Asl'da "fe tağlibü" şeklinde gelmiştir.

220 Metindeki "indehu" (yanında) kelimesi çoğu nüshalarda yoktur. O, "Z" nüshasından alınıp ilave edilmiştir.

221 Metindeki "sinine" (yıllarca) kelimesi "A" nüshasında "seneteyni" (iki yıl) olarak gelmiştir.

yapamıyorsa²²² bu mallar ikrar edilmiş bir borç durumunda değildir ki, geri aldıktan sonra bunların geçmiş zekâtlarını versin.

Ben dedim: Adamın kırk tane bir koyun sürüsü olsa²²³ yıl tamamlanmadan önce bunlardan birisi ölse, bu birinin ölümünden sonra yıl tamamlansa bu adama zekât gerekir mi, ne dersin? Hayır dedi.

Ben dedim: Bunun üzerinden henüz bir yıl geçmeden böyle bir koyun elde etse veya yıl tamamlanmadan evvel onlardan birisi kuzulasa ve bunun üzerinden bir yıl geçse ve sayıları da tam olsa bunun zekâtını verir mi, ne dersin? Evet dedi. Ben niçin, dedim, zaten²²⁴ o, üzerine zekât farz olan koyunlara senenin ancak birkaç günü için sahip olmuştur. Üzerine zekâtın farz olacağı bir mala sahip olmamıştır ki? Çünkü dedi, burada önemli olan şey, onun senenin evvelinde ve sonunda mala sahip olmasıdır; yoksa yıl içindeki eksilmelere bakılmaz.

Ben dedim: Adamın koyun sürüsünün içinde körler, topallar ve çok zayıflar olsa²²⁵ zekâta bunlar da sayıya girer mi²²⁶ ne dersin? Evet dedi.

Ben dedim: “Biz bütün olan bir sürüyü ayırıp²²⁷ bölmeyiz” sözünüz hakkında ne dersin, bu nedir?²²⁸ Dedi: Bir adamın 120²²⁹ tane koyunu olsa, bunlardan bir tane zekât vermesi gerekir. Eğer vergi memuru bunları kırkar kırkar (üç) ayırırsa, o zaman bunlardan üç koyun gerekir.

Ben dedim: “Biz, ayrı olan (sürüyü) birleştirmeyiz”²³⁰ sözünüz hakkında ne dersin, bu nedir? Dedi: İki adamın²³¹ aralarında (ortak) kırk²³² tane koyunları olsa, eğer memur bunları toplarsa, bundan bir koyun gerekir, o bunları yirmi yirmi ayırmış olsa, (o zaman) bunlardan hiçbir şey lazım gelmez.²³³ Ben dedim: Eğer bunlar mufavada²³⁴ şirketi ile ortak olsalar, koyunlarını toplamazlar²³⁵ değil mi? Evet dedi, memur onları toplamaz-birleştirmez.

Ben dedim: Koyunlarına zekât farz olan adam, bunları vergi memurunun gözü önünde satıp da sonra ona “benin yanımda bir şey yok” dese, onlar aynıyla müşterinin elinde olduğu halde memur, bu koyunların zekâtını müşteriden mi alır, ne dersin? O bu konuda muhayyerdir: Dilerse satıcıdan alır, satıcı onların zekâtını ödeyinceye kadar (bekler), dilerse müşterinin

222 Metindeki “yekûn” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

223 Metindeki “yekunü” (olsa) kelimesi “H” nüshasında “tekonü” şeklinde gelmiştir.

224 Metindeki “ve innema” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “fe innema” şeklinde gelmiştir.

225 Metindeki “yekunü” (olsa) kelimesi, “H” nüshasında “tekonü” olarak gelmiştir.

226 Metindeki “etahsebu” kelimesi Asl’da “eyecibu” şeklinde gelmiştir. Doğru olan ise “H”, “Z” ve “M” nüshalarında olduğu gibi “eyühsebu” şeklindedir.

227 Metindeki “la nüferriku” (ayırmayız) kelimesi, “H” nüshasında “la yüfarraku” şeklinde, “M” nüshasında ise noktasız olarak gelmiştir.

228 Metindeki “bu nedir” cümlesi “H” nüshasından düşmüştür. Diğer nüshalarda ise vardır.

229 Metindeki “ışrune” (yirmi) kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “ışrine” şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır.

230 Metindeki “la necmeu” (birleştirmeyiz) kelimesi “H” nüshasında “la yecmeu” şeklinde gelmiştir.

231 Metindeki “er-raculani” (iki adam) kelimesi “M” nüshasında “raculeyni” şeklinde gelmiştir.

232 Metindeki “erbeun” (kırk) kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “erbaiyn” şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır.

233 Serahsi, Muhtasar Şerhi’nde der ki: Bu toplama ve ayırma işinin mekânda değil, mülkiyette olduğunu biz açıklamış bulunuyoruz.

Bunun açıklaması daha önce geçti. O’nun (Hz. Peygamber’in) iki sürünün birleştirilmesi ile meydana gelen bir sürü hakkında iki ortak aralarında eşitliği sağlamak için birbirlerine müracaat ederler, sözünün açıklamasını yapmıştık. Ama şimdi onu daha da açarak diyoruz ki: Bundan murat: mesela iki adamın 61 tane develeri olsun. Birinin 36, diğerinin ise 25 tane olsa, zekât memuru bu sürüden bir tane binti lebut (3. yaşına başlamış bir dişi deve) ile bir tane binti mahad (2. yaşına başlamış bir dişi deve) alır. Sonra ortaklardan her biri, diğerinden kendi malından alınanın yarısını arkadaşının zekâtına karşılık ister. Bu söz bu şekilde anlamak daha iyidir. Çünkü sözde-hadiste geçen “teracu” kelimesi tefaul kalıbında gelmiştir. Öyleyse bunun tek bir vakitte her iki tarafça tespit edilmesi gerekir. Bizim söylediğimiz budur. II, 185

234 Ortaklık sermayesi olabilecek malları, sermaye miktarları ve hisseleri eşit olan iki veya daha çok kimselerin kurdukları ortaklığa “mufavaza (mufavada) şirketi” adı verilir. Bak. Mecelle: 1331 (çev.)

235 Metindeki “yecmeu” kelimesi “M” nüshasında “necmau” şeklinde mütekellim (1. şahıs) kalıbında gelmiştir.

elindekilerden alır.²³⁶ Ben dedim: Eğer müşteri gitmiş ve satıcı ile ayrılmışlarsa ve memur²³⁷ bundan sonra gelmişse, o zekâtı müşterinin elindeki olan mallardan mı alacak?²³⁸ Ben bunu güzel bulmam dedi.

Ben dedim: Üzerine zekât düşen bir adamın koyunları sene dolduktan sonra hepsi ölse²³⁹ onun üzerinde zekât borcu var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin yoktur, dedim, hâlbuki tam bir yıl geçmiş ve koyunlardan zekât farz olmuştur? Çünkü onlar telef olmuş ve ölmüşlerdir. Ben dedim: adam onları kendisi istihlak etse ve götürüp gitse yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Bunlar kırk koyun olduğu halde bir kısmı ölmüş ve bir kısmı kalmışsa, yirmi tanesi telef olmuş, yirmi tanesi kalmış ise? Dedi: bu yirmi koyun için ona zekât düşer²⁴⁰ yarım koyun verir. Ölen ve telef olan koyunlar için ise ona²⁴¹ bir şey lazım gelmez. Ben niçin dedim? Çünkü onları o kendisi telef etmemiştir, dedi. Ben dedim: Eğer o, onlarda zekât farz olduktan sonra koyunları hapsedse²⁴² onlar da ölse ne dersin, o bunları hapsedtiği için ölmeleri²⁴³ sebebiyle onları tazmin etmesi gerekmez mi? Hayır, dedi.

Ben dedim Adamın kırk koyunu olsa²⁴⁴ sene dolmadan, önceden bunların zekâtını verse veya onların birkaç yıllık zekâtını peşin verse, o, kendisi ile Allah arasındakini (borcunu) ödemiş olur mu²⁴⁵ ne dersin? Evet dedi, o bunların hepsini ifa etmiş olur.²⁴⁶ Buna benzer bir olayın haberi, Hz. Peygamberden bize kadar ulaşmıştır.²⁴⁷

236 Serahsi'nin Muhtasar Şerhi'nde (II, 185) deniliyor ki: Mufavada, inan ve diğer başka şirketlerde olan ortak ve onların hepsi zekât hükmünde eşittirler. Çünkü zekât, mülkiyetin hakikati ve sahibinin zenginliği itibariyle farz olmaktadır. İster mufavada ister başka bir ortaklık olsun bir ortağın diğer bir ortağın hissesinde mülkiyet hakkı yoktur.

237 Metindeki "el-musaddık" (vergi memuru) kelimesi Asl'da "el-mütesaddık" olarak gelmiştir.

238 "Ben dedim, eğer müşteri..." ile başlayan soru cümlesi "A" ve "Z" nüshalarından düşmüş, diğerlerinde ise vardır.

239 Metindeki "yünfiku" kelimesi "Z" nüshasında "tünfiku" olarak gelmiştir.

240 Metindeki "es-sadakâtü" (zekât) kelimesi "Z" nüshasında "sadakâtün" şeklinde gelmiştir.

241 Metindeki "aleyhi" (ona) kelimesi "Z" ve "M" nüshalarından alınıp ilave edilmiştir. Asıl ve "H" nüshasında yoktur.

242 Yani onları yiyecek ve sudan men etti; otlaklarda yayılmaları için bırakmadı ve böylece koyunlar açlık ve susuzluk sebebiyle öldüler.

243 Metindeki "maatet" (öldü) kelimesi, "M" nüshasında böyle gelmiş, diğer nüshalarda ise "mate" şeklinde gelmiştir.

244 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi "H" nüshasında "tekunü" şeklinde gelmiştir.

245 Tahavi'nin Muhtasarı'nda "nisap var olduktan sonra yıl tamam olmadan zekâtın takdim edilmesi (önceden verilmesi) caizdir", denilmektedir. İmam Ebu Bekir er-Razi Şerh'inde şunları söylemektedir. Bu Hacıyye'den yapılan rivayete dayanır. O, Hz. Ali'den Abbas b. Abdülmuttalib'in yıl dolmadan zekâtın acele-peşin verilmesi hakkında Rasulü Allah'a sorduğunu ve Hz. Muhammed'in de ona izin verdiğini rivayet etmektedir. Başka bir rivayette de ondan iki senenin zekâtı peşin olarak istendi. Ebu Hüreyre hadisinde Abbas'ın zekât vermeyi kabul etmediği zaman Hz. Peygamber'in onun hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Onların mallarından bir sadaka (zekât) al" (Tevbe 9/ 103) Bu ayet zekâtı herhangi bir zamana tahsis etmemiştir. Ve yine zekâtın sebebi olan nisap mevcut olunca edanın da caiz olması gerekir. Malik b. Enes yemini bozmadan önce keffaretini önceden vermeyi caiz görmüştür. Çünkü yemin ona göre keffaretin sebebidir. Nisap mevcut olduğu için zekât ise öncelikle caiz olur. Bize göre ise yemin, keffaretin sebebi olmadığı için, yerine getirilmiş sayılmaz. I, 175

246 Zekâtın peşin verilmesi meselesi bundan evvel de yine zikredilmişti.

247 Kitabın müellifi, bu hadisi sığırların zekâtı bölümünde senediyle beraber uzun bir şekilde zikretmiştir. İbn Ebi Şeybe bunun senedini eserinde açıklar. s. 24. Hafs b. Ğayyas bize Haccac yoluyla Hakem'den rivayet ediyor ki: Hz. Peygamber zekatlar için bir memur gönderdi. O Abbas'a gelip peşin istedi. Abbas da ona ben malımın iki senelik zekâtını peşin olarak ödedim dedi. Memur gelip durumu Hz. Peygamber'e anlattı. Hz. Peygamber de "Amcam doğru söylemiş." dedi. Bu hadis mürseldir. Ebu Davud bu hadisi Sünen'inde zekâtın acele (peşin) verilmesi bölümünde zikreder. I, 236. Said b. Mensur bize İsmail b. Zekeriya, Haccac b. Dinar, el-Hakem, Hacıyye yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini haber verdi: Abbas, Hz. Peygamber'e yıl tamamlanmadan zekâtın peşin olarak ödenmesini sordu. Hz. Peygamber ona bu konuda ruhsat verdi. Ebu Davud der ki. Heşim bu hadisi Mansur b. Zazan, el-Hakem ve Hasan b. Müslim yoluyla Hz. Peygamberden rivayet etmektedir. Heşim hadisi daha doğrudur. Bunu Tirmizi de Cami'inde (s. 122 tahric etmiştir). Abdullah b. Abdurrahman bize Said b. Mensur, İsmail b. Zekeriya, Haccac b. Dinar el-Hakem b. Uteybe yoluyla

Ben dedim: Adamın ticaret için satın aldığı koyunları olsa²⁴⁸ o bunları ticaret yapmak için satın almakla beraber bunları kırlarda güdüyor bunlar sanki otlak hayvanı, o otlak zekâtı mı verecek, yoksa ticaret zekâtı mı, ne dersin? Adam onlarda ticaret zekâtı verir. Eğer koyunlar kırk tane olup değerleri 200 dirheme eşit değilse ve onun bundan başka bir malı da yoksa? Onun üzerine bunlardan zekât yoktur; çünkü onlar ticaret içindir, dedi.

Ben dedim: Eğer otuz²⁴⁹ koyun, yirmi sığır veya dört devesi olsa, bunlar ticaret için oldukları halde 200 dirhem gümüşe eşit²⁵⁰ olsa, üzerlerine bir yıl geçmiş olsa bunlar böyle midir? Dedi: (Hayır) O, bunların ticaret zekâtını verir.

Ben dedim: Adam ticaret için koyun satın aldı. Sonra görüş değiştirip onları otlak hayvanı yaptı. Üzerlerinden²⁵¹ bir yıl geçti. Onun bundan başka bir malı da yoktur.²⁵² Onları otlak hayvanı yapalı ise henüz altı ay olmuştur. Onları satın aldığından beri bir sene geçtiği için onun üzerine ticaret zekâtı gerekir mi? Hayır, dedi. Ben o bununla zekâttan kaçsa da mı dedim? Dedi: O, koyunları otlak hayvanı yaptığı günden beri bir sene geçmiş ise onların otlak olarak zekâtlarını verir, yoksa ticaret zekâtını vermez.

Ben dedim: Beni Tağlib hıristiyanları hakkında ne dersin? Bunlardan birisinin sahip olduğu koyunlarından bir şey alınır mı? Evet, dedi. Ben onlardan nasıl alınır²⁵³ dedim? Dedi: onlardan iki kat alınır.²⁵⁴ Hakkında²⁵⁵ zekâtın farz olduğu mallardan ise, müslümanın elinde olduğu zaman ondan alındığının²⁵⁶ iki katı onlardan²⁵⁷ alınır. Ben dedim ki, deve, sığır ve mandalar da böyle midir? Evet, dedi.

Hacıyye b. Adiy'ın Hz. Ali'den şu hadisi rivayet ettiğini haber verdi: Abbas vakti gelmeden önce zekâtını peşin verme hususunda Hz. Peygamber'e sordu. O da ona bu konuda izin verdi. Kasım b. Dinar el-Kufi bize İshak b. Mansur, İsrail, Haccac b. Dinar, el-Hakem b. Hacel, Hacar el-Adevi ve Hz. Ali yoluyla Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e şöyle dediğini haber verdi: Biz Abbas'ın zekâtını yılın evvelinde aldık. İbn Abbas'tan bahseden bölümde, ben zekâtın peşin verilmesi meselesini İsrail'in Haccac b. Dinar vasıtasıyla rivayet ettiği bu hadisin sadece bu yönüyle bilirim. Bana göre İsmail b. Zekeriya'nın Haccac'tan rivayet ettiği hadis, İsrail'in Haccac b. Dinar'dan naklettiği hadisten daha doğrudur. Bu hadis Hakem b. Uteybe vasıtasıyla mürsel olarak Hz. Peygamber'den rivayet edilmiştir. İlim adamları zamanı gelmeden zekâtın peşin olarak verilmesi hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bir grup ilim adamı bunu peşin olarak vermek olmaz demişlerdir. Bu görüşte olan Süfyân-ı Sevri der ki, ben zekâtın peşin verilmemesini isterim. İlim adamlarının çoğu ise, eğer zekât vaktinden önce verilirse yerine gelmiş olur, dediler. Şafii, Ahmed ve İshak da bu görüşü savundular. Beyhaki Sünen'inde bu hadisi tahrîc etti, onun bütün varyantlarını mufassal bir şekilde topladı, illetlerini açıkladı. Bu merfu haberi, İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde (IV, 24) rivayet ettiği tabiin imamlarının sözleri ile takviye etti. Cerir, Muğire, İbrahim veya Hammad (İbrahim'den) rivayet ediyor ki o dedi: Malının zekâtını peşin olarak vermekte bir sakınca yoktur. Onu geleceğe göre hesap edersin. Ata'dan rivayet ediliyor ki o zekâtı acele (peşin) vermekte bir sakınca yoktur, dedi. Said b. Cübeyr, zekâtı peşin vermekte bir sakınca yoktur, dedi. Hasen, onu toptan verdiği zaman zekâtını peşin vermekte sakınca yoktur, dedi. Hafs b. Süleyman, ben Hasan'a sordum, adam üç yıllık zekâtını (peşin) verse yerine geçer mi? Evet, yerine gelmiş olur, dedi. Dahhak, vaktinden evvel zekâtı peşin vermekte bir sakınca yoktur, dedi. Hakem'in de aynı şeyi söylediği rivayet ediliyor. Zühri'den rivayet ediliyor ki, adamın zekâtını zamanından evvel vermesinde bir sakınca görmemektedir. İbn Sirin ise bunlara muhalefet ederek şöyle diyor: Zamanı gelmeden, bir veya iki ay önce zekât vermede ne vardır, ben anlamıyorum.

248 Metindeki "yekunü" kelimesi, "H" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

249 "H" nüshasında "otuz" yerine "iki yüz" kelimesi gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

250 Metindeki "yüsavi" kelimesi "M" nüshasında "tüsavi" olarak gelmiştir.

251 Metindeki "aleyha" (üzerlerinden) kelimesi "M" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "aleyhi" şeklinde gelmiştir.

252 Metindeki "lehu" (onun) kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

253 Metindeki "yü'hazü" (alınır) kelimesi, "Z" nüshasında "tü'hazü" şeklinde gelmiştir.

254 Metindeki "tüdaafu" (iki kat) kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "yüdaafu" şeklinde gelmiştir.

255 Metindeki "fiha" (onda) kelimesi "Z" nüshasından düşmüştür.

256 Metindeki "fe yü'hazü" kelimesi "Z" ve "M" nüshasında "fe tü'hazü" olarak gelmiştir.

257 Metindeki "fiha" (onda) kelimesi "M" ve "Z" nüshalarında "minha" (onlardan) olarak gelmiştir.

Ben dedim: Eđer²⁵⁸ müslümanın elinde olup üzerine zekâtın farz olmadığı koyunlar onlardan birinin elinde olsa, bunda bir şey yok mudur? Evet, dedi, ondan bir şey yoktur. Ben dedim: Onlardan olan bir adamın malı olmasa ondan bir şey alır mısın?²⁵⁹ Hayır, dedi. Ben dedim: Onlardan olan birinin koyunları olsa ama onun bu koyunlarını kapsayan bir borcu bulunsa ondan bir şey alır mısın?²⁶⁰ Hayır dedi, ondan bir şey almam.

Ben dedim: Onlardan bir kadının koyunları olsa²⁶¹ adamın üzerine olan (zekât vecibesi) onun üzerine de olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Onların köleleri olup onu azat etseler, bu azatlı kölenin koyunları olsa bu koyunlardan zekât iki kat mı alınır? Hayır, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, Çünkü Hz. Ömer b. el-Hattab²⁶² Tağliboğulları ile anlaşma yaptı. O, onlarla şöyle bir anlaşma yaptı. Onların azatlı-köleleri benim yanımda müslümanların azatlı-kölelerinden daha saygın²⁶³ olmayacak.²⁶⁴ Çünkü müslüman bir adam hıristiyan bir kölesini azat eder ve biz ondan harac-vergisini alırız²⁶⁵ Onun için biz Beni Tağlib'in azatlı-kölelerinin başları ve arazileri²⁶⁶ üzerine harac ve vergi koymayı²⁶⁷ terk edemeyiz²⁶⁸ Ama onlar, ehl-i zimmenin (zimmîlerin) mesabesinde olduklarından onların malları hesaba katılmayıp onlardan²⁶⁹ bir şey alınmaz.

Ben dedim: Müslüman bir adam çok sayıda olduğu halde koyunları ile birlikte aşirin (vergi memurunun) önünden geçerken ona "bunların içinde ticaret için olan hiçbir şey yok" derse²⁷⁰ üstelik bunun için yemin de etse, onun bu sözü kabul edilecek mi, ne dersin, böylece zekât almaktan vazgeçilecek mi? Evet, dedi. Ben, zimmî (Tağlibli biri de)²⁷¹ böyle midir, dedim? Evet dedi.

Ben dedim Harbi²⁷² de böyle midir? Hayır, dedi. Harbi, senin zikrettiğin mallardan bir şey geçirirse o mallara kıymet biçilir ve ondan öşür (onda bir vergi) alınır.²⁷³

Ben dedim: Bir grup harici, müslüman bir toplumu mağlup edip onların davar sürülerinin zekâtını alsalar, sonra bundan sonra imam gelip (halife-devlet başkanı) onları mağlup etse, adalet mensubu kişiler bu zekâtın onların olduğunu kabul ederler mi²⁷⁴ ne dersin? Evet, dedi. Niçin dedim? Çünkü dedi. Müslümanlar onları (bunu almaktan) men etmemişlerdir.

258 Metindeki "lev" (eğer) kelimesi "H" nüshasında böyledir. Diğer geri kalan nüshalarda ise "ve lev" şeklinde gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

259 Metindeki "e te'huzü" (alır mısın) kelimesi "H" nüshasında "e ne'huzü" "M" nüshasında ise "e ye'huzü" olarak gelmiştir.

260 Bundan önceki 258 nolu dip nota bak.

261 Metindeki "tekonü" (olsa) kelimesi "H" ve "Z" nüshalarında böyle, diğerinde ise "yekunü" şeklinde gelmiştir.

262 Bu hadisin tahriri daha önce 27-29 sayfalarında geçti.

263 Metindeki "hurmeten" (saygın) kelimesi "H" nüshasında "cürmeten" şeklinde gelmiştir ki, bu fahiş bir hatadır.

264 Metindeki "la yekunune" kelimesi aslında böyle, "H"de "la yekunü", "Z"de "la yekunüü" "M"de ise "la tekunü" şeklinde gelmiştir.

265 Metindeki "fe ne'huzü" (alırız) kelimesi üç nüshada böyle, "H" nüshasında ise "fe ye'huzü" şeklinde gelmiştir.

266 Metindeki "eradiyhim" kelimesi "M" nüshasında "erdihim" şeklinde gelmiştir.

267 Metindeki "yuudau" kelimesi "Z" nüshasında "nuudau" şeklinde gelmiş, ama bu bir şey ifade etmez.

268 Metindeki "netrukü" kelimesi aslı ve "Z" nüshalarında böyle, "H" nüshasında ise "yetrukü" şeklinde gelmiştir.

269 Metindeki "minha" kelimesi "M" nüshasında böyledir, doğrusu da budur. Aslında ise "minhum" şeklinde, "Z" ve "H" nüshalarında da "minhuma" şeklinde gelmiştir.

270 Metindeki "fe yekulü" kelimesi "M" nüshasında "fe yekulü lehu" olarak gelmiştir.

271 Tırnak içinde olan bu kelime el-Muhtasar el-Kâfi'den alınıp ilave edilmiştir.

272 Harbi: Aralarında İslam ülkesi ile barış ve anlaşma bulunmayan (belki savaş halinde olan) İslam dışı bir ülkeye ait halktan biri demektir.(çev.)

273 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhi'nde şöyle deniliyor: (Harbiye gelince, bu konuda onun sözü tasdik edilmez ve ondan onda bir vergi alınır). Çünkü bizim onlardan bunu almamız müteakabiliyet esasına dayanır. Bizden biri onlara uğradığı zaman onlar bu konuda onu tasdik etmiyorlar. Böylece biz de onları tasdik etmeyiz. Zira harbi bir kişi bizim ülkemize ancak ticaret maksadıyla gelir. Zira o bizim yurdumuzun mensuplarından biri değildir. Bu sebeple onunla beraber olan her şey ticaret için olur. İşte bunun için ondan alınmaktadır. II, 185

274 Metindeki "e yahsebune" (kabul ederler mi) ifadesi "H" nüshasında "e tahsebune" şeklinde gelmiştir.

Ben dedim: İmamın (devletin) koyunlardan alınan zekâtı nasıl harcaması lazım gelir? Dedi: İmamın her beldenin zekâtını o beldenin fakirleri arasında taksim etmesi lazım gelir. Onun bu zekâtı o beldeden başka bir yere çıkarmaması gerekir.²⁷⁵

Ben dedim: Beni Tağlib'den bir hristiyan vergi memurunun önünden, yanında ticaret koyunları olduğu halde geçiyor ve benim üzerimde bu koyunların kıymetini kapsayan bir borç vardır, diyor. Üstelik bunun için de yemin ediyor. Bu adam tasdik edilerek sözü kabul edilir ve zekâttan vazgeçilir mi²⁷⁶ ne dersiniz? Evet, vazgeçilir, dedi.

Ben dedim: Vergi memuru koyunların zekâtını almak için geldiği zaman o, "benim üzerimde bu koyunların değerini kapsayan bir borç var" dese ve bunun için de yemin etse²⁷⁷ ne dersin? Memur ondan bir şey almaz²⁷⁸ dedi.

Ben dedim: Beni Tağlib'den hristiyan bir çocuğun koyunlarından zekât iki kat²⁷⁹ mı alınır²⁸⁰ ne dersin? Hayır²⁸¹ dedi. Niçin dedim? Çünkü dedi, o küçüktür. Zekât ancak Beni Tağlib'den büyüklere iki kat yapılır.

Ben dedim: Adamın koyunları, develeri, sığır ve mandaları üzerine zekât vacip olduğu halde ölürse, bu mallar varislerin elinde iken zekât memuru gelir ve bunların zekâtını varislerden alır mı, ne dersin? Hayır²⁸² dedi. Niçin dedim? Çünkü dedi, bu mallar kendisinin olan adamın mülkiyetinden çıkıp²⁸³ başkasının mülkiyetine girmiştir.²⁸⁴

Sığırların Zekâtı²⁸⁵

Muhammed dedi: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Otuz adetten aşağı olan sığırlarda zekât yoktur. Otuzdan otuz dokuza kadar olan otlak sığırlarında iki yaşına basmış bir erkek veya dişi buzağı verilir. Sığırların sayısı kırk olunca bunlardan üç yaşına basmış bir buzağı verilir²⁸⁶ Buna benzer bir hadis Hz. Peygamber'den bize

275 Metindeki "ve la yuhricuha" (onları çıkaramaz) cümlesi, "H" nüshasında "ve la yüciha" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

276 Metindeki "e yükeffu" (vazgeçilir mi) kelimesi "H" ve "Z" nüshalarında böyle gelmiştir. "A" nüshasında "e tükeffu" şeklinde, "M" nüshasında da noktasız olarak gelmiştir.

277 Metindeki "halefe" (yemin etse) kelimesi "M" nüshasında "yahlifu" olarak gelmiştir.

278 Metindeki "la ye'huzü" (almaz) kelimesi, "H" nüshasında "la ne'huzü" (almayız) şeklinde gelmiştir.

279 Metindeki "mudaafeten" (iki kat) kelimesi "Z" nüshasında böyle, "H" ve "A" nüshalarında "mudaafün" şeklinde, "M" nüshasında ise "mudaafen" olarak gelmiştir.

280 Metindeki "yü'hazü" kelimesi, "Z" nüshasında "tü'hazü" şeklinde gelmiştir.

281 Metindeki "hayır dedi" sözü asl nüshasından düşmüş, diğer nüshalarda ise mevcuttur.

282 Ancak ölü, bu malını vasiyet etmiş ise o takdirde malının üçte birinden zekât alır. Bunu Serahsi Şerhu'l-Muhtasar'da söylemektedir II, 185

283 Metindeki "kad" kelimesi "H" ve "M" nüshalarından düşmüştür.

284 Yani mal, mirasçıların mülkü haline gelmiştir. Mirasçının mülkünden bir şey alınması için ona bir şey vacip olmamıştır. Böyledir, çünkü Allah hakkı ile kul hakkı bir yerde bir araya gelirse, kul hakkı Allah hakkının önüne geçer. Sonra onun üzerine vacip olan şey (zekâtı) verme işidir. Hâlbuki bu (zekâtı) verme işini mal ile yerine getirmek mümkün olmaz. Çünkü burada mal, o kişinin ölümünden sonra onun zimmeti yerine geçer. Zaten mirasçının zekâtın eda edilmesinde vekil olması mümkün değildir. Zira vacip, ibadet olan şeydir. İbadetin anlamı ise ancak niyet ile gerçekleşir ve o, üzerine hakikaten veya hükmen vacip olduğu kimsenin yaptığı bir fiildir. Varisin murise halef olması ise murisin kendi tercihi ile olmuş, ihtiyari bir şey değil, mecburi bir olaydır. İbadet bu suretle yerine getirilmez. Bir vacibin yerine getirilmesi caiz olabilmesi için onun vacip olduğu biçimde ifa edilmesi gerekir. Bu suretle ifa edilmemiş olan vacipler yerine getirilmiş olmaz. Ancak vasiyet etmişse, o takdirde bu diğer teberullarda olduğu gibi vasiyet mertebesinde olur, malın üçte birinden yerine getirilir. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 186

285 Metindeki "sadaka" kelimesi "H" nüshasında "zekât" olarak gelmiştir.

286 O bu hadisi Kitabü'l-Asar adlı eserinin sığırların zekâtı bölümünde rivayet etmiştir: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Otuz adetten aşağı olan sığırlarda zekât yoktur. Otuzdan kırka kadar olan sığırlarında iki yaşına basmış bir erkek veya dişi buzağı vardır. Sığırlar kırk tane olunca üç yaşına basmış bir buzağı verilir. Sonra sayılar arttıkça bunun hesabına

kadar ulaşmıştır²⁸⁷ Kırktan fazla olursa gerçekten buradaki fazlalığı²⁸⁸ Ebu Hanife göz önüne alıp değerlendirmektedir.²⁸⁹ Ebu Yusuf ile Muhammed ise bize gelince, biz, kırk üzerine olan fazlalıktan altmışa varıncaya²⁹⁰ kadar bir şey almayız, dediler. Sayı altmış olunca, altmış dokuza kadar iki yaşına basmış iki tane buzağı verilir. Yetmiş olunca, yetmiş dokuza kadar üç yaşına basmış bir buzağı ve iki yaşına basmış bir buzağı verilir. Seksen olunca, seksen dokuza kadar üç yaşına basmış iki düve verilir. Doksan olunca, doksan dokuza kadar iki yaşına basmış üç tane dana verilir. Yüz olunca üç yaşına basmış bir düve ile iki yaşına basmış iki tane dana verilir.

Ben dedim: Mandalar sığırlar mertebesinde midir; onların zekâtı ile sığırların zekâtı eşit midir, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Bunlarda bir şey (hayvan)ın verilmesi farz olsa, fakat bu farz olan şey bulunamazsa, burada bundan daha iyisi veya düşüğü alınabilir²⁹¹ mi, ne dersin? Dedi: Farz olan şeyin kıymeti ne ise onu alır²⁹² Eğer ondan daha değerlisini almak istersen bu fazlalığın kıymetini²⁹³ ona dirhem olarak ödersin, eğer daha düşüğünü almak istersen, bu fazlalığın kıymetini dirhem olarak alırsın.

Ben dedim: Bu sığırların hepsi buzağı olursa, dorum ve kuzu olursa, bunlardan zekât alınır mı? Hayır dedi. Niçin dedim? Çünkü dedi, sığır, deve ve koyunlardan ancak²⁹⁴ benim sana anlattığım yaşta²⁹⁵ veya kıymette olanlardan zekât alınır. Hâlbuki bunlar onlar gibi değildirler. Koyunlardan zekât ancak iki yaşını bitirmiş ve daha büyük olanlarından alınır²⁹⁶ Ben dedim: İki

göre verilir. Muhammed, bunların hepsi Ebu Hanife'den alınmıştır dedi. Bizim görüşümüze gelince sığır sayısı kırktan altmışa varıncaya kadar olan artışlarda bir şey lazım gelmez. Altmış olunca iki yaşına basmış iki tane erkek veya dişi buzağı verilir. Bir senelik buzağıya tebi' denir. Müsinne ise iki senelik ve daha fazla olandır. Bu hadisi İmam Ebu Yusuf da Asar adlı eserinde (s. 86) tahrir etmiştir. Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Otuzdan aşağı olan sığırlarda zekât yoktur. Otuz olunca iki yaşına basmış bir erkek veya dişi buzağı ya da bir yaşını bitirmiş bir erkek veya dişi buzağı verilir. Kırka varıncaya kadar olan artışlarda bir şey lazım gelmez. Kırk olunca iki yaşını bitirmiş bir buzağı verilir. Sayı arttığı zaman bunun hesabına göre verilir. Bu hadisi İmam Hasan b. Ziyad da Asar adlı eserinde tahrir etmiş; aynı yolla İbn Husrev de rivayet etti. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 460.

287 Kitabın müellifi hadisi sığırların zekâtı bölümünde Muvatta'ından senediyle beraber anlatır: Malik bize Hamid b. Kays yoluyla Tavus'un şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber gerçekten Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderdi. Ona her otuz sığırdan iki yaşına basmış bir buzağı, her kırk sığırdan da üç yaşına basmış bir buzağı almasını emretti. Bundan aşağı olan sığırlardan bir şey almaktan kaçındı ve dedi ki, bu konuda ben Resulullah'tan (başka) bir şey duymadım ki onu yapayım. Muaz gelmeden evvel Hz. Peygamber vefat etti. Muhammed dedi: Biz işte bunu alıyoruz. Otuzdan aşağı olan sığırlarda zekât yoktur. Otuz olunca iki yaşına basmış bir erkek veya dişi buzağı verilir. Tebi, bir yıllık buzağı demektir. Kırk oluncaya kadar böyledir. Kırk olunca üç yaşına basmış bir buzağı verilir. Bu Ebu Hanife'nin ve herkesin görüşüdür. Bu hadisi Ebu Yusuf Harac adlı eserinde (s. 43) zikreder: A'meş bize İbrahim en-Nahai yoluyla Mesruk'un şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah, Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman her otuz sığırdan iki yaşında bir erkek veya dişi buzağı, kırk sığırdan da üç yaşına basmış bir düve almasını emretti. Dört sünen sahipleri bu hadisi tahrir etmiştir. Tirmizi hadisin hasen olduğunu söyler. Bunu İbn Hibban Sahih'inde, Hâkim de Müstedrek'inde tahrir etmişlerdir. Hâkim bu hadis Şeyhey'nin şartı üzere sahihtir, der. İbn Ebi Şeybe bunu Mesruk'tan mürsel olarak nakleder. Abdurrazzak da muttasıl sahih ve sabit bir senetle rivayet eder. Bak Nasbu'r-Raye, II, 346

288 Metindeki "fe inne'z-ziyadete" (gerçekten fazlalık) kelimesi "H" nüshasında "fe'z-ziyadetü" şeklinde gelmiştir.

289 Hasan Ebu Hanife'den sayı elliye varıncaya kadar ziyadelere hiçbir şey vacip olmaz. Elli olunca iki yaşına basmış bir düve ve bu düvenin dörtte bir veya üçte biri verilir. Esed b. Amr Ebu Hanife'den rivayet ediyor ki altmışa varıncaya kadar ziyadelere bir şey yoktur. Sayı altmış olunca iki yaşına basmış iki dana verilir. Bu aynı zamanda Ebu Yusuf, Muhammed ve Şafii'nin görüşüdür. Bak Serahsi, Mebsut, II, 187.

290 Metindeki "teblüğü" (varıncaya) kelimesi "M" nüshasında "belağa" olarak gelmiştir.

291 Metindeki "fe yü'hazü" (alınır) kelimesi "H" nüshasında "fe yuucedu" olarak gelmiştir.

292 Metindeki "ye'huzü" (alır) kelimesi asl nüshada böyledir. "H" "Z" ve "M" nüshalarında ise "ne'huzü" olarak gelmiştir.

293 Metindeki "kıymete'l-fadli" kelimesi "A" ve "Z" nüshalarında böyle, "H" ve "M" nüshalarında ise "el-fadli" olarak gelmiştir.

294 Metindeki "la yü'hazü" kelimesi "H" nüshasında "yuucedu" olarak gelmiştir ki, bu doğru değildir.

295 Metindeki "es-sinnü" (yaş) kelimesi "H" nüshasında "el-müsinnü" olarak gelmiştir.

296 293 nolu dipnota bak.

adamın aralarında (ortak olduğu) elli dokuz tane sığır veya manda var, bunlardan zekât alınır mı? Hayır, dedi. Ben dedim, altmış olursa?²⁹⁷ Dedi: Onlardan her biri üzerine bunların sayısı yetmiş dokuz oluncaya kadar bir yaşını bitirmiş bir dişi veya erkek buzağı düşer. Sayı seksen olunca onlardan her biri üzerine üç yaşına basmış bir düve düşer. Sayı arttığı zaman²⁹⁸ ona göre hesap edilir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşü ise sayı yüz yirmi oluncaya kadar artışlarda bir şey vermek lazım gelmez.

Ben dedim: Adamın hepsi erkek olan otlak atları olsa²⁹⁹ bunlara zekât düşer mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben eğer bunlar erkekli dişili olsa ve onlar üretme amaçlı olsa, dedim? Dedi: At başına bir dinar vardır. Eğer dilerse onlara dirhemle kıymet biçer³⁰⁰ ve her iki yüz dirhem için beş dirhem verirsin. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed, biz atlarda zekât vardır görüşünde değiliz, dediler. Çünkü Hz. Peygamber'den bize, onun "Ben ümmetime at ve köle zekâtını bağışladım" buyurduğu ulaşımıştır³⁰¹ Ancak köle için sadece fitre-sadakası vardır. Bu Muhammed'in görüşüdür.³⁰²

297 Metindeki "kanet" (olursa) kelimesi "H" nüshasında "kane" olarak gelmiştir.

298 Metindeki "fe ma" kelimesi "Z" nüshasında "fe iza" olarak gelmiştir.

299 Metindeki "yekunü" (olsa) kelimesi, "Z" ve "H" nüshalarında "tekunü" olarak gelmiştir.

300 Metindeki "kavvemehta" (ona kıymet biçersen) kelimesi, "M" nüshasında "kavvemeha" olarak gelmiştir.

301 Bu hadisin senedini İmam Muhammed Kitabü'l-Asar adlı eserinde (s. 55) şöyle açıkladı: Heşim b. İrak b. Malik bize babası yoluyla Ebu Hüreyre'nin ben Resülüllah'dan işittim, o buyurdu ki: Müslüman kimse üzerine atı ve kölesi hakkında zekât yoktur. Bu hadisi Muvatta'ında (s. 173) tahrir etmiştir: Malik bize Abdullah b. Dinar, Süleyman b. Yesar, İrak b. Malik ve Ebu Hüreyre yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Müslüman üzerine kölesi ve atından dolayı zekât yoktur. Muhammed, biz işte bu delili alıyoruz. İster otlak olsun ister olmasın atlarda zekât yoktur. Ebu Hanife'nin görüşüne gelince, onlar otlak hayvanı olup üremeleri isteniyorsa onlardan zekât verilir. Dilersen at başına bir dinar verirsin, dilerse kıymetlendirir ve her bir iki yüz dirhemde beş dirhem verirsin. Bu İbrahim en-Nahai'nin görüşüdür. İmam Ebu Yusuf da bu hadisi Kitabü'l-Harac adlı eserinde (s. 44) tahrir etmiştir. Süfyan b. Uyeyne bize Ebu İshak, Haris ve Ali yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: "Ben sizin için at ve kölelerin zekâtından vazgeçtim." Ben dedim: Irak b. Malik'in Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği hadis ile Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadisin her ikisi meşhur olup Sıhah'ta tahrir edilmiştir. Bak: Nasburraye II, 356.

302 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhi'nde şöyle denilmektedir: Otlak atlarına gelince, bunlar erkek dişi karışık oldukları zaman Ebu Hanife'ye göre bunlarda zekât vardır. Bunların sahibi dilerse at başına bir dinar verir, dilerse para ile kıymet biçer ve her iki yüz dirhemde beş dirhem verir. Ebu Yusuf ile Muhammed) ve Şafii'ye göre ise (bunlarda bir şey vermek gerekmez.). Eğer bunların hepsi dişi ise bunda Ebu Hanife'den Tahavi'nin zikrettiği iki rivayet vardır. (Eğer bunların hepsi erkek ise bunlardan bir şey vermek yoktur.) Ancak Ebu Hanife'den Kitabü'l-Asar'da zikredilen bir rivayet vardır: Onların sözü, Hz. Peygamber'in şu sözüdür: "Kölesinden ve atından müslüman için zekât yoktur. Başka bir hadiste Hz. Peygamber, "Ben atların ve kölelerin zekâtını ümmetime bağışladım. Ancak kölenin fitre sadakası müstesna, (onu vermesi gerekir). Çünkü ittifakla bunu İmam'ın (devletin) alma hakkı sabit olmamıştır ve bunun bizzat aynı kendisinden de (almak) vacip olmaz. Otlak hayvanların zekâtı ise onların kendilerinden bir kısmının vacip olması esasına dayanır ve diğer hayvanlarda olduğu gibi bunlarda da İmam'ın bizzat onların kendilerinden alma hakkı vardır. Ebu Hanife bu konuda Ebu'z Zübeyir'in Cabir'den naklettiği şu hadisi delil olarak getirir. Rasulüllah buyurdu ki: "Her bir otlak atta bir dinar veya on dirhem vardır. Fakat kazıkta bağlanan bir atta ise bir şey yoktur." Ömer İbni'l-Hattab da Ebu Ubeyde b. Cerrah'a bir mektup yazıp ona otlak atlarından at başına bir dinar veya on dirhem almasını emretti. Bu olay Mervan zamanında meydana geldi ve o sahabeye danıştı da Ebu Hüreyre şu hadisi rivayet etti: "Ne atından ve ne de kölesinden dolayı adam üzerine zekât vardır." Bunun üzerine Mervan Zeyd b. Sabit'e şöyle dedi: Ey Ebu Said, ne dersin, dedi. Ebu Hüreyre bu defa şöyle dedi. Hayret doğrusu Mervan'a ben hadis rivayet ediyorum; Mervan ise ey Ebu Said ne dersin diyor. Zeyd dedi: Allah Resülü doğru söyledi. Ancak O, bu sözü ile gazilerin atlarını kastetmiştir. Kendilerinden döl almak arzusu ile beslenen atlarda ise, onlarda zekât vardır. Ebu Hüreyre ne kadar? dedi. Zeyd, at başına bir dinar veya on dirhem dedi. Burada anlam çoğu beldelerde bu hayvanların otlak hayvanı olmasıdır. Böylece deve, sığır ve koyun gibi hayvanlarda otlak hayvan zekâtı vacip olur. Ancak bu konudaki hadisler, o zaman atın şerefli bir yaratık kabul edilmesi ve cihad için yetiştirilip beslenmesi sebebiyle pek meşhur olmamıştır. Ebu Hanife imam için at zekâtını alma velayetini belirlemedi. Çünkü at her tamahkârın arzu ettiği bir şeydir. Böylece at aynı zamanda bir silahtır. Bilseler ki adamın evinde bir at vardır; onu sahibine bile bırakmayacakları aşikârdır. Atın bizzat kendisinden bir şey alınmaz; çünkü Ebu Hanife'ye göre atın eti yenmediği için onunla fakirin bir ihtiyacı karşılanmış olmaz. Dişi atlara gelince, Ebu Hanife bu konuda Tahavi'nin rivayet ettiği iki rivayetten birisinde şöyle der: Bu dişi atlarda hiçbir şey yoktur. Çünkü bunlarda üretim ancak doğum yapmak suretiyle olur. Bu da

Ben dedim, otlak eşek ve katırları hakkında ne dersin, onlarda da zekât var mı? Hayır, dedi.³⁰³

Ben dedim: Adamın sığırları var³⁰⁴ bu kadar sığırlara zekât farz oluyor, ancak adamın bu sığırların değeri kadar borcu var, adama bunlardan zekât düşer mi³⁰⁵ ne dersin? Hayır dedi. Ben dedim: Kendisine vergi memuru geldiğinde ona benim üzerimde borcum var diye bildirirse ve bunun için yemin de etse³⁰⁶ onun bu ifadesi kabul edilir mi ve zekât ondan kalkar mı? Evet dedi. Ben dedim: Eğer ben bu sığırlara bir aydan beri sahibim; bunlar benim yanımda iken bir yıl tamamlanmadı, derse ve bunun üzerine yemin de ederse, onun bu ifadesi kabul edilir ve zekât ondan kalkar mı? Evet dedi. Ben dedim: Eğer o, vergi memuruna, ben bu sığırların zekâtını başka bir memura ödedim derse, ne dersin? ve ona bir belge getirirse ve böyle olduğuna yemin etse, bu sene ondan başka onlar için bir vergi memuru da olsa, onun bu sözü kabul edilerek ondan zekat kalkar mı? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o, ben onların zekâtını kendim fakirlere³⁰⁷ verdim, derse onun bu sözü kabul edilerek ondan zekât kalkmış olur mu? Hayır dedi. Ben dedim: Sen burada onu tasdik etmediğin halde bundan önceki³⁰⁸ zikrettiğim meselelerde onu niçin tasdik ettin? Zekât ancak onlara tayin edilmiş memurlara verilir. Eğer zekât-vergi memurları insanların bu “biz onu fakirlere verdik” sözlerini kabul ederlerse, artık bir daha vergi alınmaz.

Ben dedim: Henüz baliğ olmamış yetim, tedavi edilmez deli ve kendisine ticaret izni verilmiş borçlu bir köle, bunlardan her birinin elinde benzerlerine zekât farz³⁰⁹ olan bir sığır bulursa onlara zekât düşer mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim, niçin? Çünkü dedi; küçük çocuk ile bunak bir adama namaz farz olmadığı gibi onlara zekât da farz değildir. Kendisine ticaret izni verilmiş borçlu köle³¹⁰ ile kitabet sözleşmesi yapmış köle (sahibiyle özgürlük anlaşması yapmış köle) de bir şeye sahip değildirler.

Ben dedim: İzinli kölenin üzerinde bir borç bulunmadığı zaman ne dersin? Bu kölenin malı sahibinindir; bu mallardan sahibinin zekât vermesi gerekir, dedi.

Ben dedim: Adamın, benzerlerine zekâtın farz³¹¹ olduğu kadar sığırları olsa³¹² yılın tamamlanmasına bir gün kala kendisine bir sığır miras kalsa veya satın alsın ya da hibe edilse, onun sığırları otlak olsa o bunların zekâtını bu bir sığır ile beraber mi verecek, ne dersin? Evet dedi.

dişi atların yalnız kendi başlarına yapabilecekleri bir şey değildir. Diğer rivayette ise Ebu Hanife şöyle der: Bu dişi atlar için damızlık aygır kiralamak mümkün olup böylece doğum yönüyle üretim meydana gelmiş olur. Tek başlarına olan atlara gelince zahir rivayete göre bunlardan bir şey vermek gerekmez. Çünkü doğumla üretim olayı bunlarda gerçekleşmez. Ayrıca yaşın ilerlemesi ile atlarda diğer hayvanların aksine değerlenme de olmaz. Ebu Hanife'ye göre at eti yenmediği için onların etlenip yağlanmaları ve semirmelerine de itibar edilmez. İşte bu yüzden o, atlarda üretim meydana gelmemesi sebebiyle sahibinin bunlarda vereceği bir şey yoktur der. Hadislerin rivayetinde ise bu diğer tür otlak hayvanlarına kıyas edilir. Zira hayvanların otlaklarda yayılması yüzünden sahiplerinin masrafları azalır ve böylece o hayvanlar zekât malı haline gelmiş olurlar. İşte durum atlar da böyledir. II, 189

303 Muhtasar ve Şerhi'de otlak eşeklerinde ve katırlarında zekât yoktur, denilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'e eşek ve katırlar hakkında soru sorulduğu zaman bana bunlar hakkında şu genel ayetten başka bir şey nazil olmadı, buyurmuşlardır: “Kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görür; kim de zerre kadar bir kötülük yapmışsa onu görür.” (Zilzal 99/ 7-8). Çünkü bu hayvanlar, sayıları çok olmakla beraber, çoğu ülkelerde meralarda otlamazlar. Hükümde nadir olana değil, umumi ve galip olana itibar edilir. İşte bundan dolayı otlak zekâtı (vergisi) vacip olmaz. Doğrusunu yüce Allah daha iyi bilir. Serahsi, II, 189

304 Metindeki “yekunü” kelimesi “Z” nüshasında “tekunü” olarak gelmiştir.

305 Metindeki “yecibu” kelimesi “Z” nüshasında “tecibu” olarak gelmiştir.

306 Metindeki “lehu” kelimesi “H” ve “M” nüshalarından düşmüştür.

307 Metindeki “el-mesakin” (fakirlere) kelimesi “M” nüshasında böyle, “H” de “li'l-mesakin”, “Z” de li'l-müslimin”, Asl nüshada ise “el-müslimin” şeklinde gelmiştir.

308 Metindeki “siva” kelimesi “H” nüshasında “fi siva” şeklinde gelmiştir.

309 Metindeki “yecibü” kelimesi “Z” nüshasında “tecibü” olarak gelmiştir.

310 Metindeki “ellezi” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

311 Metindeki “tecibu” kelimesi “Z” nüshasında “yecibu” olarak gelmiştir.

312 Metindeki “yekunü” kelimesi “Z” nüshasında “tekunü” olarak gelmiştir.

Ben dedim. Adamın, benzerlerine zekâtın farz³¹³ olmadığı veya olduğu kadar bir sığırı olsa, bir deve ve koyuna mirasçı olsa veya onu kendisi için satın alsa ya da hibe edilse ve yahut sana anlattığım yollardan onu edinse onların zekâtını yanındaki ile beraber mi verir? Hayır dedi. Ben dedim, niçin? Çünkü dedi, bu mal eskiden onun elinde olan mallardan³¹⁴ farklıdır. Bu malı elde ettiği günden itibaren bir yıl geçerse o zaman onun üzerine zekât farz olur.

Ben dedim: Adamın yanındaki sığırları³¹⁵ üzerinden bir yıl geçse, sonra bundan sonra bir sığır elde etse³¹⁶ onların zekâtını bunun yerine verir mi ne dersin? Hayır dedi, fakat onun ilk sığırları³¹⁷ üzerine ikinci defa zekât farz olduğu zaman elde ettiği o sığırın³¹⁸ zekâtını da onlarla birlikte verir.

Ben dedim: Adamın yanında hepsi erkek olan³¹⁹ otlak sığırları olsa, bunların zekâtı var mı, ne dersin? Evet dedi.

Ben dedim: Benzerlerine zekâtın farz olduğu kadar adamın yanında sığırları olsa³²⁰ bunlar üzerine zekât farz³²¹ olacak korkusuyla, onları bir gün önce deve, koyun veya dirhemle değişse ve bununla da zekât vermekten kaçmayı amaçlasa ne dersin? Bunlar onun yanında iken bir yıl geçmedikçe onun üzerine bir şey lazım gelmez, dedi.

Ben dedim: Adam, zekât vermekten kaçmak amacıyla kendisi üzerine zekât farz olmazdan bir gün önce sığırını satsa ne dersin? Bunda onun üzerine bir şey lazım gelmez dedi. Bu ve bundan evvelki mesele aynıdır.

Ben dedim: Kadın, sığırlar belirlenmeden, kırk sığır mihir karşılığında evlense, aradan bir yıl geçmeden o bunları teslim almadan sa, o bunların zekâtını verecek mi, ne dersin? Hayır dedi. Niçin dedim. Çünkü dedi, bu sığırlar otlak hayvanı değildir. Ben eğer kadın bu belli ve otlak hayvanı olan sığırlar karşılığında evlense ve bir yıl geçtikten sonra onları teslim alsın o bunların zekâtını verecek mi? Evet dedi. Bunlar deve ve koyun olsa yine böyle midir dedim? Evet dedi. Fakat bundan sonra Ebu Hanife bu görüşünden döndü ve onun üzerine zekât düşmez, dedi.

Ben dedim: Kadın kendileri belli olan yüz sığır karşılığında evlense bu sığırlar kocasının elinde olduğu halde bir yıl geçse ve kocası gerdeğe girmeden³²² onu boşasa bu sığırlar üzerine zekât düşer mi ne dersin? Ebu Hanife ilk görüşüne göre, adam hayvanların yarısını karısına verir ve ona bunlardan zekât düşer dedi. Onun son görüşüne göre kadına zekât düşmez. Koca üzerine diğer yarı için de zekât düşmez. Ben niçin dedim? Çünkü dedi; kadın aldığı malların sahibi olarak üzerinden bir yıl geçmiş ve bu mallarda onun üzerine³²³ zekât farz olur.³²⁴ Koca ise karısını boşadıktan sonra bu malın ancak yarısının zekâtı ona vacip olur. Bu sebeple ona bu mallarda zekât düşmez,³²⁵ zira o bu mallara sahip olduktan sonra henüz üzerinden bir yıl³²⁶ geçmemiştir. Ben dedim: Eğer bu mallar belirsiz olsaydı yine böyle mi olacaktı? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam bu malları karısına verse ve onun üzerinden bir yıl geçse sonra gerdeğe girmeden karısını boşasa? O, karısının üzerine malların yarı zekâtı düşer, dedi. Ben niçin

313 Metindeki "yecibu" kelimesi bütün nüshalarda böyle, "Z" nüshasında ise "tecibu" şeklinde gelmiştir.

314 Metindeki "li'l-mali" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

315 Metindeki "bakarihi" kelimesi "H" ve "A" nüshalarında "bakaratün" şeklinde gelmiştir.

316 Metindeki "bakaratün bade zalike" ifadesi "H" nüshasında "bade zalike bakaratün" olarak gelmiştir.

317 Metindeki "bakarihi" kelimesi "H" ve "A" nüshalarında "bakaratün" şeklinde gelmiştir.

318 Metindeki "bakarahu" kelimesi "H" ve "A" nüshalarında "bakaratün" şeklinde gelmiştir.

319 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" ve "Z" nüshalarında "tekunü" olarak gelmiştir.

320 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" ve "Z" nüshalarında "tekunü" olarak gelmiştir.

321 Metindeki "yecibu" kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "tecibu" olarak gelmiştir.

322 Metindeki "En yedhule" ifadesi "M" nüshasında "kable'd-dühul" olarak gelmiştir.

323 Metindeki "aleyha" ifadesi "Z" nüshasında, doğru olmadığı halde "aleyhi" olarak gelmiştir.

324 Metindeki "vecebe" kelimesi "M" nüshasında "vecebet" olarak gelmiştir.

325 Metindeki "tecibu" kelimesi "Z" nüshasında "yecibu" olarak gelmiştir.

326 Metindeki "havlün" (yıl) kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

dedim? Çünkü bu mallar kadının mülkiyeti altında idi ve onun üzerine bunlarda zekât farz oldu. Ben dedim: Adam onunla otlak hayvanı olan deve veya koyun üzerine evlense sonra bunları ona verse ve onun üzerinden³²⁷ bir yıl geçse sonra onu gerdeğe girmeden boşasa yine böyle midir? Evet dedi, bunun yarısının zekâtı onun üzerinedir.

Ben dedim: Adam kadınla bir köle karşılığında evlense ve onu kadına verse, böylece köle kadının yanında iken bayram günü gelse sonra adam onunla gerdeğe girmeden onu boşasa ne dersin? Kölenin fitir sadakası kadının üzerinedir, dedi.

Ben dedim: Eğer köle adamın yanında ise sonra adam gerdeğe girmeden kadını boşasa? Ne adama ve ne de kadına fitir sadakası düşer, dedi. Ben dedim: Eğer otlak hayvanı olan koyun, deve ve sığırlar adamın yanında olup o bunlar karşılığında kadınla evlenir sonra onunla gerdeğe girmeden boşarsa sonra adam bu hayvanların yarısını kadına verse ve onun üzerinden bir yıl geçmiş olsa yine böyle midir? Evet dedi, son görüşüne göre kadın üzerine zekât yoktur. Onun (Ebu Hanife'nin) ilk görüşüne gelince, eğer³²⁸ kadının elinde zekât farz olacak³²⁹ kadar bir mal varsa, kadın onun zekâtını verir³³⁰ kocaya ise zekât düşmez.

Ben dedim: Adamın otlak sığırları olsa o, bunları kullanmak için yetiştirse veya besi hayvanı yapmak istese ve bunları yapamadan bir yıl geçse ne dersin? Onun üzerine zekât düşer, dedi.

Ben dedim: Adamın kırk tane sığırı olsa³³¹ bunların zekâtını vermeden iki yıl geçse ne dersin? Onun ilk sene için üç yaşına basmış bir düve, ikinci sene için ise iki yaşına basmış bir erkek veya dişi buzağı³³² vermesi gerekir, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, sığırların sayısı kırktan aşağıya düşmüştür.

Ben dedim: Adamın elinde otuz tane sığırı olsa³³³ o bunları iki sene zekâtını vermeden tutsa ne dersin? İlk sene için iki yaşına basmış erkek veya dişi bir buzağı vermesi gerekir. İkinci sene için ise bir şey vermesi gerekmez. Çünkü sığırın sayısı otuzdan aşağıya düşmüştür.

Ben dedim: Adamın yirmi dokuz tane buzağısı ve yaşlı bir sığırı ya da mandası olsa³³⁴ bunun üzerine zekât düşer mi ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adamın otlak sığırları olsa³³⁵ veya ticaret etmek için satın aldığı mandaları olsa, bu kişi otlak zekâtı mı yoksa ticaret zekâtı mı verecek, ne dersin? Onun üzerine ticaret zekâtı gerekir dedi. Hayvanlara değer biçer sonra her iki yüz dirhemde beş dirhem zekât verir.

Ben dedim: Adamın, benzerlerine zekâtın farz olduğu³³⁶ kadar sığırları olsa ve onun bu seksen adet sığırında bir çocuk ortağı olsa ne dersin? Adama kendi hissesine düşen mallar için üç yaşına basmış bir düve verir. Çocuğun hissesinde ise onun üzerine bir şey lazım gelmez. Ben dedim: Onun bundaki ortağı bunak biri veya üzerinde borcu olan bir adam olsa da yine böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Onun bunda ortağı mükatep bir köle ise yine böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer onların malları, deve veya koyun olsa³³⁷ yine böyle midir? Evet³³⁸ dedi.

327 Metindeki "aleyha" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

328 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

329 Metindeki "yecibu" kelimesi "H" ve "Z" nüshalarında "tecibu" olarak gelmiştir.

330 Metindeki "zakkatha" kelimesi "A" ve "H" nüshalarında "zakkaha" şeklinde gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

331 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

332 Metindeki "ev tebiatün" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

333 Metindeki "tekunü" kelimesi "Z" nüshasında "yekunü" şeklinde gelmiştir.

334 Metindeki "yekunü" kelimesi "M" nüshasında gelmiş, diğer nüshalarda ise düşmüştür.

335 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" ve "Z" nüshalarında "tekunü" olarak gelmiştir.

336 Metindeki "yecibu" kelimesi "Z" nüshasında "tecibu" olarak gelmiştir.

337 Metindeki "kane" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "kanet" olarak gelmiştir.

338 Metindeki "neam" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Adamın sığırları olsa³³⁹ düşman onu mağlup etse veya gaspçı biri gelip onları elinden alsa ve mallar onun yanında³⁴⁰ iki sene kalsa sonra onları sahibi gaspçıdan geri alsa veya müslümanlar onları onlardan geri alsalar, sahibi aynı malları elde etmekle beraber, bunların geçen seneler için zekâtını verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi. Niçin dedim? Düşmanın elindeki³⁴¹ mallara gelince³⁴² onlar onun olmaz. Çünkü düşman bu mallar üzerinde selem yapsalar mallar onların olurdu. Eğer onları satsalardı, satışları caiz olurdu. Sahibi ise onları ancak parası ile satın alabilirdi³⁴³ Gaspçıya gelince, mal shibi ona güç yetiremiyordu. Zaten mal sahibi de kendisine malı ikrar edilmiş olan kimsenin durumunda değildir ki, mallarını aldıktan sonra geçmiş zamanın zekâtını ödesin, dedi.

Ben dedim: Adamın otuz tane sığırı olsa, bir ay dolunca³⁴⁴ onlardan bir tanesi telef olsa sonra bu biri öldükten sonra geriye kalanların üzerinden bir yıl geçse bu geriye kalan sığırlardan zekât var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Bir sene dolmadan evvel adam aynı telef olan gibi bir sığır elde etse veya sığırlardan birisi yıl dolmadan³⁴⁵ bir buzağı doğursa sığırlar daha önce olduğu gibi sayıları tam olduğu halde bir yıl dolarsa³⁴⁶ o bu sığırların zekâtını verecek mi ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: O, senenin ancak birkaç gününde kendisine zekâtın farz olduğu³⁴⁷ bir hayvana sahip oldu, bu arada o zekât farz olan³⁴⁸ mala sahip olmadı? Senenin evvelinde ve³⁴⁹ sonunda zekâtı farz olan mala sahip ise (mesele yok); ben aradaki eksilmelere bakmam, dedi.

Ben dedim: Adamın sığırları³⁵⁰ arasında körler, zayıflar ve topallar bulunsa bunlar sayıya katılır mı, ne dersin? Evet, katılır, dedi.

Ben dedim: “Ayrı olan birleştirilmez”³⁵¹ sözünüz hakkında ne dersin, bu nasıl oluyor? Bu iki adamın aralarında ortak kırk tane sığırı olsa vergi memuru bunları birleştirse üç yaşına basmış bir düve gerekir. Eğer ayırırsa hiçbir şey lazım gelmez, dedi. Ben dedim: “Birleşik olan ayrılmaz”³⁵² sözünüz hakkında ne dersin? Bir adamın kırk tane sığırı olsa³⁵³ bunlardan üç yaşına basmış bir düveyi zekât olarak vermeleri gerekir. Eğer o bunları ayırırsa (mesela ikiye bölerse) bir şey vermek gerekmez. Ben dedim: Eğer bunlar şirket-i mufavada (sermaye ve kar eşitliğine dayanan bir ortaklık) ise memur bunları birleştirmez, değil mi? Evet, dedi. (birleştirmez.)

Ben dedim: Adam zekâtı farz olmuş³⁵⁴ sığırlarını³⁵⁵ vergi memurunun gözü önünde³⁵⁶ satarsa ve sonra da “benim bir şeyim yok” derse, bunlar müşterinin elinde aynıyla dururken memur onların zekâtını müşteriden alabilir mi, ne dersin? O muhayyerdir, dedi. Dilerse satıcıdan alır onların zekâtını, dilerse müşterinin elindeki mallardan alır. Ben dedim: Müşteri eğer gitmiş ve

339 Metindeki “yekunü” kelimesi “H” ve “Z” nüshalarında “tekunü” olarak gelmiştir.

340 Metindeki “indehu” kelimesi “Z” nüshasından alınıp ilave edilmiştir.

341 Metindeki “yedün” kelimesi “Z” nüshasında “yedey” olarak gelmiştir.

342 Metindeki “emma ma kane” “M” nüshasında “emma kane” şeklinde gelmiştir.

343 Metindeki “ve lem ye’huzha haza” ifadesi “H” nüshasında “ve lem ye’huzuha” şeklinde gelmiştir.

344 Metindeki “kane” kelimesi “H” nüshasında yoktur.

345 Metindeki “yehuulü” kelimesi “H” nüshasında “yehuulühu” olarak gelmiştir.

346 Metindeki “fe hale’l-havlü aleyha” ifadesi “M” nüshasında “fe hale aleyha el-havlü” olarak gelmiştir.

347 Metindeki “yecibu” kelimesi “Z” nüshasında “tecibu” olarak gelmiştir.

348 Metindeki “tecibu” kelimesi “H” nüshasında “yecibu” olarak gelmiştir.

349 Metindeki “ve” harfi “M” nüshasında “ev” olarak gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

350 Metindeki “bakar” (sığır) kelimesi “H” nüshasında “bakaratün” (bir sığır) olarak gelmiştir ki, bu yanlıştır.

351 Metindeki “la yecmeu” kelimesi “M” nüshasında “la necmeu” şeklinde gelmiştir ki, bu doğru değildir.

352 Metindeki “la yüfarraku” ifadesi “M” nüshasında “la nüfarraku” şeklinde gelmiştir ki, bu doğru değildir.

353 Metindeki “yekunü” kelimesi “Z” nüshasında “tecibu” olarak gelmiştir.

354 Metindeki “yecibu” kelimesi “Z” nüshasında “tecibu” olarak gelmiştir.

355 Metindeki “bakarihi” kelimesi “H” nüshasında “bakaratün” şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

356 Metindeki “ileyha” yerine “Z” nüshasında “leha” kelimesi gelmiştir.

satış yerinden ayrılmışlar ve memur ondan sonra gelmişse, o müşterinin elinde olanlardan alabilir mi? Bunu³⁵⁷ güzel görmem³⁵⁸ ancak onların zekâtını satıcı tazmin edebilir, dedi.

Ben dedim: Adamın sığırlarında³⁵⁹ zekât farz olsa sonra bir yıl geçtikten sonra bu hayvanların hepsi ölse o bunlardan zekât verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Bunları bir adam telef etse de onlar yok olsa yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Bunların bir kısmı ölse³⁶⁰ ve bir kısmı kalsa; bunlar kırk sığır olsa, yirmisi ölse ve yirmisi kalsa? Bu kalan yirmi sığırdan onun üzerine üç yaşına basmış bir düvenin yarısı kadar zekât düşer. Ölen ve telef olanlardan onun üzerine bir şey düşmez, dedi. Niçin dedim? Çünkü dedi, o onları kendisi istihlak etmemiştir.

Ben dedim: O onları zekât üzerine farz olduktan sonra bir yere hapsetse böylece onlar ölüp telef³⁶¹ olsalar, bu ölen hayvanların hesap etmek suretiyle zekâtını tazmin etmez mi? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adamın kırk tane sığırı olsa³⁶² bunların iki yıllık zekâtını sene dolmadan evvel verse kendisi ile Allah arasındaki bir işte bunu yapabilir mi ne dersin? Evet dedi yapabilir, bunların hepsi caizdir. Allah Resulünden bize kadar ulaşmıştır ki, O Abdülmuttalib oğlu Abbas'tan iki senenin zekâtını peşin³⁶³ olarak almıştır:

Muhammed Ebu Yusuf'tan rivayet ediyor ki, Hasan b. Ammara Hakem yoluyla Musa b. Talha'nın³⁶⁴ şöyle dediğini bildirdi: Hz. Ömer bir mal getirip³⁶⁵ onu müslümanlar arasında dağıttı. Malın bir kısmı kaldı. Ömer bunu toplum ile istişare etti. Her hak sahibine hissesi verildi; bu kalan³⁶⁶ malları da başlarına bir şey gelmesin diye (beytülmalde) saklayalım dediler. Hz. Ali görüşünü bildirmeyip susuyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Ey Hasan'ın babası, sen ne dersin" dedi. Ali de topluluk "diyeceğini söyledi" dedi. Ömer sen söyle kendi görüşünü deyip ısrar etti.³⁶⁷ Ali, "kesin olan bilgiye şüphe katıyor, ilme cehalet sokuyorsunuz", dedi. Hz. Ömer Hz. Ali'ye söylediklerini açıklamalısın dedi.³⁶⁸ Hz. Ali ona dedi ki: sen hatırlamıyor musun hani Hz. Peygamber seni bir zaman³⁶⁹ vergi memuru olarak göndermişti de Abbas'a gelmiştin. Abbas sana bir şey vermemiştir. Aranızda konuşmalar geçti. O, Resulellah'ı senin aleyhinde-farklı görüşte buldu. Böylece sen benden onun huzuruna girmek için yardım istedin. Sonra onunla beraber öğle namazı kıldık. Sonra o (odasına) girdi. Sonra onunla beraber ikindi namazını kıldık. Sonra o odasına girdi. Sonra onun yanına girmek için izin aldık. O bize izin verdi. Sen O'ndan özür diledin de özrün kabul edildi. Sonra Ali, sen bilmez misin ki, kişinin amcası babasının öz kardeşidir! Bizim bir mala ihtiyacımız oldu da böylece onu Abbas'tan iki senenin zekâtını peşin olarak aldık³⁷⁰ Biz gerçekten öğle ve ikindi namazlarını seninle beraber kıldık dedi. O bunun üzerine şöyle söyledi: "Bize biraz mal geldi; ben onları dağıttım ama yine geriye bir miktar fazla mal kaldı. Böylece mal

357 Metindeki "zalıke" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyledir, fakat "A" ve "Z" nüshalarından düşmüştür.

358 Metindeki "ma" yerine "M" nüshasında "la" harfi gelmiştir.

359 Metindeki "bakarihi" kelimesi "H" nüshasında "bakaratün" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

360 Metindeki "müvvite" kelimesi "M" nüshasında böyledir, diğer nüshalarda ise "müvvitet" ekinde gelmiştir.

361 Metindeki "heleke" kelimesi "M" nüshasında "heleket" şeklinde gelmiştir.

362 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

363 Metindeki "teaccele" kelimesi "A" nüshasında "yüaccilü" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

364 Metindeki "an" kelimesi "H" nüshasında "bin" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

365 Metindeki "eta" kelimesi "H" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "ütiye" şeklinde gelmiştir.

366 Metindeki "el-bakıyetü" kelimesi "Z" nüshasında "el-bakıyyetü" şeklinde gelmiştir.

367 Metindeki "kale" (dedi) kelimesi asıl nüshadan düşmüştür. Ama diğerlerinde vardır.

368 Metindeki "kale" kelimesi sadece "H" nüshasında olup diğerlerinde bulunmamaktadır.

369 Metindeki "hıyne" kelimesi "M" nüshasında böyle gelmiştir. Diğer nüshalarda ise "haysü" şeklinde gelmiştir.

370 Metindeki "seneteyni" kelimesi "H" nüshasında böyledir. "A", "Z" ve "M" nüshalarında ise "sinine" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştan ibarettir.

için bir harcama yeri buluncaya kadar bekledim.³⁷¹ Bu sebeple Ömer bu şekilde olsun, ben bu konuda seninle aynı fikirde olurum ve sana karşı çıkmam.³⁷² Bunun üzerine Ömer malı taksim etti ve bu sayede Talha'ya sekiz yüz dirhem düştü.

Ben dedim: Adamın sığırları, mandaları ve atları olsa³⁷³ o bunları ticaret için almış ama şimdi meralarda otlayan hayvanlar haline gelmiş ise o bunların zekâtını otlak hayvanı olarak mı yoksa ticaret malı olarak mı verecek, ne dersiniz? O bilakis bunlardan ticaret zekâtını verir, dedi.

Ben dedim: Eğer onun yirmi sığırı ya da yirmi³⁷⁴ atı olsa, bunlar ticaret malı olduğu halde 200 dirhem gümüşe eşit olsa ve bunların üzerinden tam bir yıl geçmiş ise, bunlar da öyle midir? O bunlardan ticaret zekâtını verir, dedi.

Ben dedim: Adam ticaret niyetiyle sığırlar satın alıp sonra bunları otlak hayvanı yapmak aklına gelse, bunların üzerinden bir yıl geçse ve başka malı da olmasa, ancak otlak hayvanı olalı altı ay olmuş olsa ne dersin? Otlak hayvanı yapılmalarından bir yıl geçtikten sonra onun otlak hayvanı olarak zekât vermesi gerekir, dedi. Ben dedim: Eğer o bununla ancak zekât vermekten kaçmak istediye onları otlak yaptığı günden³⁷⁵ beri bir yıl geçmişse zekâtını verecek mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Beni Tağlib hıristiyanlarından olan bir adamdan onun sığırlarından³⁷⁶ bir şey-vergi alınır mı ne dersiniz? Evet, dedi. Ben dedim: Onların mandalarından da alınır mı? Evet, dedi. Ben dedim: Onların zekâtları kendilerinden nasıl alınır?³⁷⁷ Zekât onların üzerinden iki kat alınır.³⁷⁸ Onlardan birinin elinde bulunan sığır ve mandalara bakılır³⁷⁹ eğer bu mallar bir müslümanın elinde olsaydı onlar üzerine zekât farz olacak idiye işte bunlardan iki kat zekât alınır.³⁸⁰ Ben dedim: Develer ve koyunlar da böyle midir? Evet, dedi. Yine onlardan birinin müslümandan alındığı³⁸¹ gibi zekât alınan otlak atları olsa bunlardan da farz olduğu zaman zekât iki kat mı alınır?³⁸² Evet, dedi. Ben dedim: Onlardan birisinin elinde, bir müslümanın elinde olsa da üzerine zekât farz olmayan bir sığır bulursa, bu mallardan zekât alınmaz mı? Evet dedi, bunlardan hiçbir şey alınmaz. Ben dedim: Onlardan bir adamın malı yok; bu adamdan bir şey alınır mı? Hayır, dedi. Ben dedim: Bunlardan bir adamın sığırları var, ama bu sığırları da ihata eden büyük bir borcu da var. Bundan bir şey alınır mı? Hayır dedi, bundan bir şey alınmaz. Ben dedim: Sığırlar onlarda bir kadının olsa³⁸³ onlardan bir erkek gibi kadından da alınır mı? Evet, dedi. Ben dedim: Onların azat ettikleri bir kölenin³⁸⁴ sığırları veya mandaları olsa³⁸⁵ bunların üzerine zekât iki kat olur mu? Hayır dedi. Niçin dedim? Çünkü Hattaboğlu Ömer (r.a.) Beni Tağlib

371 Metindeki "fe mekestü" kelimesi asıl ve "H" nüshalarında böyle; "Z" nüshasında ise "fe ketebe" "M" de de "fe küntü" şeklinde gelmiştir.

372 Metindeki "ve ene bi lem üharibeke" "M" nüshasında böyledir. "A" da ise ve ene bi lem üharibeke" şeklinde "H" nüshasında ise aynı cümle var ama harflerin noktaları yok. Nüshalarda cümlenin şekli böyle olup kelimelerin noktaları yok. Ben onun maksadını anlayamadım.

373 Metindeki "yekunü" kelimesi, "Z" nüshasında "tekonü" olarak gelmiştir.

374 Metindeki "işrun" kelimesi, nüshalarda "işrin" olarak gelmiştir.

375 Metinde geçen "yevm" kelimesi "M" nüshasından ilave edilmiştir.

376 Metindeki "bakarihi" kelimesi "H" nüshasında "bakaratün" olarak gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

377 Metindeki "tühazü" kelimesi, "M" nüshasında "yühazü" olarak gelmiştir.

378 Metindeki "yüdaafu" kelimesi, asıl nüshada böyle gelmiştir. "H", "Z" ve "M" nüshalarında ise "tüdaafu" olarak gelmiştir.

379 Metindeki "yünzaru" kelimesi "Z" nüshasında "tünzaru" olarak geçer.

380 Metindeki "fe tühazü" kelimesi "H" nüshasında "fe yühazü" olarak geçer.

381 Metindeki "yehuzü" kelimesi "M" nüshasında böyle; "A" nüshasında "tehuzü" ve "H" nüshasında ise "nehuzü" şeklinde gelmiştir.

382 Metindeki "yehuzü" kelimesi, "M" nüshasında böyle, "A" nüshasında "tehuzü" ve "H" nüshasında ise "nehuzü" şeklinde gelmiştir.

383 Metindeki "tekonü" kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında böyle, "A" ve "Z" nüshalarında ise "yekunü" olarak gelmiştir.

384 Metindeki "ve'l-abdü" kelimesi "H" nüshasında "fe'l-abdü" olarak gelmiştir.

385 Metindeki "fe yekunü" kelimesi "H" nüshasında "fe tekunü" olarak gelmiştir.

hıristiyanlarıyla böyle anlaştı.³⁸⁶ Çünkü benim yanımda onların azat olmuş köleleri, müslümanların azat olmuş kölelerinden daha çok hürmete layık değildir. Zira müslüman hıristiyan olan kölesini azat eder ve ondan haraç vergisini alır. Ya da biz kişi başına ve de arazilerine vergi koymadıkça³⁸⁷ Beni Tağlibin azat olmuş kölelerini bırakmayız, dedi ve onların³⁸⁸ mallarını hesaba katmayıp vergi almadı, onun için bizde ehl-i zimmenin köleleri gibi onlardan hiçbir şey almayız.

Ben dedim: Müslüman bir adam külliyyetli yekün tutacak değerde sığır ve mandaları vergi memurunun gözü önünden geçirip giderken “Bunların hiçbiri ticaret için değildir” diyor ve üstelik bunun üzerine yemin de ediyor. Onun bu sözü kabul edilerek zekâttan vazgeçilecek mi, ne dersiniz? Evet, dedi. Ben dedim: Zimmî de böyle midir Evet, dedi. Ben dedim: Peki ya harbi olan kişi? Hayır, dedi. Harbiye gelince, o, senin andığın mallardan bir şey geçirdiği zaman o mallar değerlendirilir ve onda biri alınır.

Ben dedim: İsyân etmiş harici bir grup müslüman toplumun üzerine yürüyüp onların sığırlarının zekâtını ellerinden alsa sonra imam (devlet başkanı) ve adalet sahibi kimseler onlara galip gelseler bu zekâtın kendilerinin olduğuna kabul ederler mi, ne dersiniz? Evet, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, onlar, müslümanları harici-isyankârlardan korumadılar. Ben bu sığırların zekâtlarını ne yapmak gerekir, dedim? O, her beldenin zekâtlarını o yörenin fakirleri arasında taksim etmek ve o beldenin dışarıya çıkarmamak³⁸⁹ gerekir, dedi.

Ben dedim: Adam, sığırları ve mandaları üzerine zekât düştüğü halde ölmüş, bu mallar mirasçılarının elinde iken vergi memuru gelip bunun zekâtını mirasçılardan alır mı, ne dersiniz? Hayır, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi; bu mallar artık sahibinin mülkiyetinden çıkmış ve başkalarının olmuştur.

Ben dedim: Beni Tağlib hıristiyanlarından biri yanında ticaret için olan sığırları olduğu halde vergi memurunun önünden geçip “Benim üzerimde bunların değerini kapsayan bir borcum var” dese ve bunun üzerine yemin de etse, bu adam tasdik edilerek zekât almaktan vazgeçilir mi³⁹⁰ ne dersin? Evet, dedi; o tasdik edilir ve zekâttan vazgeçilir. Ben dedim: Eğer³⁹¹ vergi memuru sığırlarının veya mandalarının zekâtını almak için gelse, o da “Benim üzerimde bunların değerini kapsayan bir borcum var” dese, bu adamın üzerinde hayvanlarından dolayı bir şey var mıdır, ne dersin? Hayır dedi. Ondan bu hayvanların zekâtı alınmaz.³⁹²

Ben dedim: Beni Tağlib hıristiyanlarından bir çocuğun devesi, sığır ve koyunları var. Bunun üzerine iki kat vergi var mı, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o çocuktur. Anacak Tağlib Oğullarından büyük olanlarından iki kat vergi alınır.

Malların Zekâtı

Ben dedim: Tüccar bir adamın elinde benzerlerine zekâtın farz olduğu³⁹³ bir malı olsa, yılın dolmasına bir gün veya bir ay kala eline başka mallar geçse, bu her iki kısım malın üzerinden birlikte yıl geçse³⁹⁴ bunları birlikte mi zekâtını verir³⁹⁵ ne dersin? Evet, dedi.

386 Bu hadisin tahriri daha önce geçmişti. 122 ve 126 nolu dip notlara bakınız.

387 Metindeki “yuudau” kelimesi “M” nüshasında böyledir. “H” ve “Z” nüshalarında ise “nuudau” şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

388 Metindeki “minhum” kelimesi ...nüshasında “minha” şeklinde gelmiştir.

389 Metindeki “tuhracü” kelimesi, “Z” nüshasında böyle, “H” ve “M” nüshalarında ise “yuhracü” şeklinde gelmiştir.

390 Metindeki “e yükeffü anhu ve yusaddekuhu” ifadesi “H” nüshasında “e neküffü anhu ve nüsaddikuhu” olarak gelmiştir.

391 Metindeki “in” harfi “Z” ve “M” nüshalarında “iza” olarak gelmiştir.

392 Metindeki “yehuzü” kelimesi “A” ve “M” nüshalarında böyle, “H” nüshasında ise “nehuzü” olarak gelmiştir.

393 Metindeki “tecibu” kelimesi “H” nüshasında “yecibu” olarak gelmiştir.

394 Metindeki “el-havlü aleyhima” ifadesi “H” nüshasında “aleyhima'l-havlü” olarak gelmiştir.

395 Metindeki “yüzekkihima” kelimesi, “H” nüshasında “yüzekkiha” şeklinde gelmiştir.

Ben dedim: Elde ettiği mal varis olduğu bir miras veya kendisine verilmiş bir hibe, kendisine tasadduk edilmiş bir sadaka, kazandığı bir kar ya da kendisine yapılmış bir vasiyet ise o bunların zekâtını o malı ile birlikte mi verir? Evet, dedi.

Ben dedim: Tüccarın malları afetlere maruz kalmış, sonra onun üzerinden bir yıl geçmiş, ya fiyatlarda yükselme meydana gelmiş veya başka bir sebeple elinde bulunan malların değeri artmış, böylece o bunların da zekâtını verecektir. Ancak onun mallarına isabet eden³⁹⁶ belalar sebebiyle zekâttan düşme olacak mı³⁹⁷ ne dersiniz? O üzerinden bir yıl geçmiş olan mallarına her gün değer biçer, o günkü kıymeti ne ise onun üzerinden zekâtını verir. Yoksa afetler sebebiyle³⁹⁸ malda meydana gelen bir eksilme ya da artamaya bakmaz.

Ben dedim: Tüccar adamın bir takım malları ve o kadar da borcu olan malları olsa üzerine bir yıl geçtiği zaman nasıl yapar, ne dersin? Bütün ticaret mallarının³⁹⁹ değerlerini belirler, borçlu olduğu malların⁴⁰⁰ da kıymetini belirler, eğer iki çeşit mal denk ise veya⁴⁰¹ borcu olan mallar daha fazla ise bu adamın üzerine zekât yoktur. Kendisinin malları borçlu olduğu mallardan iki yüz dirhem gümüşten daha çok ve daha fazla veya yirmi miskal altından daha fazla ise işte bu üzerinde olan borçtan fazla olan bu kısmın zekâtını verir, dedi.

Ben dedim: Bu tüccarın başkası üzerinde bir türlü alamadığı bin dirhem bir alacağı olsa ve elindeki olan malları da üzerinde olan borçlarını karşılarsa? Bu bin⁴⁰² dirhem parasını alıncaya kadar fazla malda onun üzerine zekât yoktur, dedi. Ben dedim: Onu iki sene⁴⁰³ sonra almış olsa ne olur? Birinci sene için dedi: onun yirmi beş dirhem zekâtını verir ki bu bin dirhem zekâttır. İkinci sene için ise (geriye kalan) dokuz yüz yetmiş beş dirhem zekâtını verir.⁴⁰⁴

Ben dedim: Yıllar arka arkaya eklense; birinci sene için tam bin dirhem zekâtını verir. Sonra her sene bu para devamlı olarak verdiği bu zekât kadar eksilir.⁴⁰⁵ Böylece o para iki yüz dirhemden⁴⁰⁶ aşağı düşmeyinceye kadar devam eder değil mi?⁴⁰⁷ Evet dedi, iki yüz dirhemden az olan parada ne zekât ve ne de sadaka vardır. Para iki yüz dirhem olup onun üzerinden bir yıl geçerse orada beş dirhem zekât vardır. İki yüzden fazla olan paralar için iki yüz kırk dirhem oluncaya kadar⁴⁰⁸ fazlalık kısımda bir şey yoktur. Bu para, iki yüz⁴⁰⁹ kırk dirhem olunca, bu iki yüz dirhemde beş dirhem kırk dirhemde de bir dirhem zekât vardır. İşte bize bu Hz. Ömer'den böyle nakledilip gelmiştir.⁴¹⁰ Ebu Hanife de bu görüşü almıştır. Ebu Yusuf ile

396 Metindeki "esabethu" kelimesi "H" nüshasında "esabehu" olarak gelmiştir.

397 Metindeki "fe hel" kelimesi "Z" nüshasında "hel" şeklinde gelmiştir.

398 Metindeki "esabethu" kelimesi "H" nüshasında "esabehu" şeklinde gelmiştir.

399 Metindeki "et-ticaretü" kelimesi, "Z" ve "M" nüshalarında "li't-ticareti" şeklinde gelmiştir.

400 Metindeki "küllu malin aleyhi" ifadesi "H" nüshasında "ma aleyhi" olarak gelmiştir.

401 Metindeki "ev" kelimesi "H" nüshasında "ve" olarak gelmiştir.

402 Metindeki "el-elifü" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

403 Metindeki "siniyne" kelimesi nüshalarda böyledir. Belki bunun doğruya en yakın olanı "seneteyni" şeklinde olmasıdır.

404 Metindeki "yüzekki" kelimesi "H" nüshasında "tüzekki" olarak gelmiştir.

405 Metindeki "yenkusu" kelimesi, "H" nüshasında "tenkusu" şeklinde gelmiştir.

406 Metindeki "hatta" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

407 Metindeki "tenkusu" kelimesi "A" nüshasında "yenkusu" olarak gelmiştir.

408 Metindeki "teblüğü" kelimesi "A" nüshasında "yeblüğü" olarak gelmiştir.

409 Metindeki "el-mieteyni" kelimesi "A" ve "M" nüshalarında "el-mietey" olarak nun harfinin hazfıyla gelmiştir. Doğru olan "H" ve "Z" nüshalarında olduğu gibi "el-mieteyni" şeklidir.

410 İbn Ebi Şeybe bu nakli Musannef'inde (II, 7) şöyle açıklamaktadır: Abdurrahman b. Süleyman bize Asım ve Hasen yoluyla rivayet ederek dedi ki: Hz. Ömer Ebu Musa el-Eşari'ye "İki yüz dirhemden fazla olan paralarda kırk dirhemde bir dirhem vardır" diye yazdı. İbn Aliyye Yunus ve Hasen yoluyla rivayet ediyor ki: O iki yüz dirhemden fazla olan paralarda bu fazlalık kırk oluncaya kadar, fazla miktardan bir şey verilmez, dedi. İbn Adıyy, Said b. Zeyd, Ebu Uyeyne'nin mevlası Vasıl ve Mekhul yoluyla rivayet ediyor ki: O iki yüz dirhem üzerine olan fazlalıktan kırk dirheme varıncaya kadar bir şey gerekmez. Muhammed b. Bekir, İbn Cüreyc ve Ata yoluyla rivayet ediyor ki: O, iki yüz dirhemden sonraki para kırk dirheme varınca, zekât altı dirhem olur, sonra iki yüz seksen oluncaya kadar bir şey yok, bu rakama ulaşıncaya kadar zekât yedi dirhem olur, sonra böyle devam edip gider, dedi. Zeylai, Nasbu'r-

Muhammed ise derler ki: İki yüz dirhemden fazla olan miktarın (zekâtı) bunun hesap edilmesiyle olur. Bu da bize böylece⁴¹¹ Ali b. Ebi Talip'ten nakledilerek gelmiştir.⁴¹²

Ben dedim: Tüccar bir adamın yanında dirhem ve dinarlarla satın aldığı köleleri ve dinar ve dirhemle satın almadığı malları da olsa, yılbaşı geldiğinde bunların zekâtını nasıl verecek, bunların hepsine dirhem ve dinar ile kıymet biçerek sonra zekâtını mı verecek, ne dersin? Bunların hangisini yaparsa yapsın, yeterli olur, dedi.

Ben dedim: Adamın yüz dirheme denk dört veya beş miskal altını olsa ayrıca yüz dirhemi de olsa sonra bunların üzerinden bir yıl geçse o bunların zekâtını birlikte mi verecek, ne dersin? Evet, bunların zekâtını birlikte verir, dedi. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ise der ki, "Bana gelince ben, bu adamın bu paraları ile zekât vermesi gerektiği görüşünde değilim. Dirhemler iki yüz olmadıkça, altın (dinar) da on miskal olmadıkça o zekât vermez. Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür."⁴¹³

Raye'de (II, 367) "Hak Sahiplerinin Hükümleri" bölümünde der ki: Ebu Üveys, Ebu Bekir b. Amr b. Hazm'ın iki oğlu Abdullah ve Muhammed yoluyla, babaları ve dedeleri vasıtasıyla Hz. Peygamber'in, Amr b. Hazm'ı Yemen'e emir olarak gönderdiği zaman ona şöyle yazdığını haber verdi: Gümüş iki yüz dirhem oluncaya kadar onda zekât yoktur. İki yüz dirheme ulaşıncaya ondan beş dirhem zekat verilir. Her kırk dirhemde bir dirhem vardır. Kırk dirhemden az olan (fazla para) da zekât yoktur. (O dedi ki) Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, Kitabü'l-Emval adlı eserinde der ki: Yahya b. Bekir, Leys b. Sa'd Yahya b. Eyyüb ve Hamid yoluyla Enes'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Ömer b. Hattab beni zekât memuru olarak tayin etti. Bana her yirmi dinardan yarım dinar almamı ve fazla olandan da dört dinara ulaşıncaya bundan da bir dirhem almamı; her iki yüz dirhemden beş dirhem almamı, bundan fazlası da kırk dirhem olunca bundan bir dirhem almamı emretti. S. 368

411 Metindeki "kezalike" kelimesi "M" nüshasında "ve kezalike" şeklinde gelmiştir.

412 İbn Ebi Şeybe bu hadisin ravi zincirini Musannef'inde (s. 7) şöyle açıklıyor: Veki bize Süfyan, Ebu İshak ve Asım b. Damra yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini haber verdi: İki yüz dirhemden daha az (olan bir para)da bir şey yoktur. Bundan fazla ise hesaba göre işlem yapılır. Bunu Abdurrazzak da rivayet etmiştir: Mamer bize Ebu İshak, Asım b. Damra yoluyla Ali'nin bunun aynısını söylediğini haber verdi. Abdurrazzak dedi ki: Bunun hesapla olması hakkında bazıları şöyle dedi. Para iki yüz dirhemden fazla olduğu zaman bu fazlalık kırk dirhem olunca ondan bir dirhem zekât verilir. Başkaları da şöyle dedi: Artan miktarda mesela bu on dirhem ise onda dörtte bir dirhem vardır. Bak. Nasbu'r-Raye, II, 367. Ben dedim: Ebu Davud ve diğerleri bunu Ali'den merfu olarak rivayet etmiştir. Bak. Ebu Davud, Sünen, Zekatü's-Saime bölümü, s. 228. Yine İbn Ebi Şeybe, Abdurrezzak ve Ebu Ubeyd Emval'de bunu İbn Ömer'den mevkuf olarak nakletmişlerdir. Bak. Musannef, s. 7; Nasbu'r-Raye II, 366.

413 Şerhu'l-Muhtasar (II, 193)da şöyle deniliyor: Sonra bu dirhem ve dinarın (altın ve gümüşün) birbirine ilavesi hakkında âlimler ihtilafa düştüler. Ebu Hanife der ki: Bu altın ile gümüşün birbirine eklenip ilave edilmesi kıymet yönüyle olur. Ebu Yusuf ile Muhammed ise cüz-parça olarak toplanırlar dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'den gelen iki rivayetten birisidir. Bunu Hişam Nevadir'inde açıklamaktadır. Bu şöyle açıklanır: Mesela birisinin elinde yüz dirhem ve bir de yüz dirheme denk olan beş miskal altın olsa veya elli dirhem olsa ve bir de kıymet olarak yüz elli dirheme eşit olan on miskal altını bulunsa, bunlar Ebu Hanife'ye göre birbirine eklenir ve zekât vermek gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise bu iki maden birbirine cüz-kütle olarak eklenir. Mesela birisinden yarım, diğerinin nisabından da dörtte bir sahip olan kişi üzerine zekât farz olmaz. Sonra Ebu Hanife'ye göre kıymet biçilirken asıl ve esasında olduğu gibi fakirlerin menfaati dikkate alınır. Hem ondan rivayet ediliyor ki: Mesela bir adamın yüz doksan beş dirhemi olsa ve bir de beş dirhem değerinde bir dinarı olsa, o zekât farz olur. İşte böylece altına gümüş ile kıymet biçilmiş olur. Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşünün anlamı şudur: Paralarda kıymet biçmeye, kul haklarında olduğu gibi, itibar edilmez. Çünkü diğer mallar onunla değerlendirilir. Mesela sen tartısı yüz elli dirhem ve kıymeti ise iki yüz dirhem olan gümüş bir ibriğe sahip olan kişiye bunda zekât farz olmadığını açıkça görürsün! Eğer altın ve gümüşün zekâtı konusunda fiyat biçmeye itibar olmuş olsaydı bunda kesinlikle zekât farz olurdu. Ebu Hanife der ki: Bu iki maden paradır; zekâtın farz olması için bunlardan birinin diğerine eklenip ilave edilmesi gereklidir. Yalnız ticaret mallarında olduğu gibi bunlarda da birinin diğerine katılması kıymet yönüyle olur. Böyledir, çünkü kâmil nisap-tam nisap ancak cinsin birleşmesiyle olur. Bu da sadece ve sadece onun aynı-kendisi itibarıyla değil, mallık sıfatı yönüyle olur. Çünkü mallar ayrıları itibarıyla çeşitli cinslerdedir. Fakat onlara mallık yönüyle bakacak olursak onların bir tek cins oldukları görülür. Bu ise ibriğin zıddına bir durumdur. Çünkü onda kıymete itibar edilmesi için onun başka bir şeye ilave edilmesi gerekli olur. Böyledir; çünkü altın ve gümüşte kıymet şeran bunlarda birisi diğeri ile mukabele edildiği-karşılaştırıldığı zaman ortaya çıkar. Zira malın kaliteli olması ve sanattı-ışlemeli olmasının kendi cinsleri ile mukabele ve mübadele edildikleri zaman bir değeri yoktur. Çünkü Hz. Peygamber "(Hadiste adı geçen) o faiz mallarının iyi kalitelisi de kötü kalitelisi de müsavidir, birdir.", buyurdu. (Hanefi kaynaklarında hadis diye geçen bu ifadeyi biz hadis kitaplarında aradık; fakat hiçbir yerde ve hadis kaynaklarında bulamadık. Aksine İbn Nuceym, bu hadis gariptir; Ebu Said el-Hudri hadisinin umumi muhtevsından alınmıştır, der. Bak. El-

Ben dedim. Adamın elinde iki yüz dirhemi olsa birkaç ay bekledikten⁴¹⁴ sonra bundan yüz dirhemini infak etse veya yüz dirhemi kayboldu⁴¹⁵ onun üzerine⁴¹⁶ yılın dolmasından bir gün önce yüz dirhem eline geçse, bu iki yüz dirhem zaman olarak üzerinden bir yılın geçmesi tamamlanmış olsa, ne dersin? Onun zekâtını verir, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü⁴¹⁷ dedi, bu şuna benzer ki, adam yıl tamam olmadan önce iki yüz dirheme ticari bir cariye satın alsa, bu onun kıymeti olup sonra şaşı olsa, böylece değeri yüz dirheme düşse veya⁴¹⁸ şaşı olduğu halde köle değerlendirilip kıymeti iki yüz dirheme yükselse veya yüz⁴¹⁹ dirhem değerinde bir çocuk doğursa ya da vücudunda bir değişiklik olup iki yüz⁴²⁰ dirheme denk bir fiyatı olsa, böylece onun üzerinden, fiyatı iki yüz dirheme denk iken, tam bir yıl geçse, onun zekâtını vermek zorundadır.

Ben dedim: Adamın elinde yüz dirhemi olsa yıl tamam olmadan önce yüz dirhem daha veya bin dirhem elde etse bu kimse zekât vermek zorunda mı, ne dersin? Hayır dedi. Ancak onun parası iki yüz dirhem ve daha fazla olduğunu gündün itibaren tam bir yıl geçmiş ise o zaman verir. Yirmi miskal altından daha az olan miktarlar için zekât yoktur. Altın yirmi miskal olunca ve onun üzerinden bir yıl da geçerse ondan yarım miskal zekât verilir. Bu bize Resulullah'tan gelmiş bir haberdir.⁴²¹ Yirmi miskal altın üzerine olan fazlalıklar, bu fazlalık dört⁴²² miskal oluncaya kadar ondan bir şey verilmez; dört⁴²³ miskal olunca, (yani altın yirmi dört miskale ulaşıncaya) yirmi miskal için yarım miskale ilaveten, bu fazlalık için de onda bir miskal vardır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle derler: Yirmi miskal altın üzerine ve iki yüz dirhem gümüş üzerine fazla olan miktarlardan zekât hesap ile alınır. Dinar, dirhem ve gümüşten kesilmiş külçeler, bunlarla işlenmiş süs eşyaları, bir kılıcın⁴²⁴ süsü, bu madenlerden dökülmüş bir kap veya kemer, kesilmiş dirhemler veya kesilmiş dinarlar, işte bunların⁴²⁵ hepsinde altın yirmi⁴²⁶ miskale, gümüş de iki yüz dirheme ulaştığı ve onun mülkiyetinde olduğu gündün beri tam bir yıl geçtiyse zekât verilir.

Ben dedim: Adamın on⁴²⁷ miskal külçe altını olsa, kesilmiş dinarları, yüz dirhemi veya bunların tartısı külçe gümüş olsa, bunlardan dolayı ona zekât düşer mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim⁴²⁸ Eğer onun on beş miskal altını⁴²⁹ ve elli dirhem gümüşü olsa veya⁴³⁰ yüz elli dirhem gümüşü ve beş miskal altını olsa yine böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Sahibinin elinde bir

Bahru'r-Raik, VI, 141) Ancak bunların biri diğeri ile mübadele edildiği zaman iyi kalitenin değeri ortaya çıkar. Ne zaman altın ile gümüşün insanların hak ve muamelelerinde birinin diğeri ile kıymet biçilmesine ihtiyaç hâsıl olduysa biri diğer cins ile değer biçilir. Bu Allah'ın haklarında da böyle olur. Bizim bu altın ve gümüşün nisabı hakkında anlattıklarımız şeylerin hepsinde muteber olan şey, burada vezindir-tartıdır, yoksa adet-sayı değildir. Çünkü nasda-delilde dirhem ve dinar kelimeleri geçmektedir. Bu ise ancak danik ve habbelerden vezin-tartı ile bilinen şeyleri içermektedir. S. 194

414 Metindeki "fe yemküsü" kelimesi "H" nüshasında "fe temküsü" olarak gelmiştir.

415 Metindeki "yühlekü" kelimesi "Z" nüshasında "tühlekü" olarak gelmiştir.

416 Metindeki "aleyha" kelimesi "H" nüshasında "aleyhi" olarak geçer.

417 Metindeki "li enne" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

418 Metindeki "ev" kelimesi "A" nüshasında "v" olarak gelmiştir.

419 Metindeki "mietetün" kelimesi "H" nüshasında "mietetey" şeklinde gelmiştir.

420 Metindeki "mietetey" kelimesi "A" nüshasında "mietetün" olarak gelmiştir.

421 Bu hadisin senedi ve metni daha sonra gelecek. Bu hadis meşhur bir hadis olup hadis kitaplarında tahrir edilmiştir.

422 Metindeki "erbaatün" kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "erbaun" olarak gelmiştir.

423 Metindeki "erbaatün" kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "erbaun" olarak gelmiştir.

424 Metindeki "seyfun" kelimesi nüshalarda yoktur, Muhtasaru'l-Kâfi'den ilave edilmiştir.

425 Metindeki "haza" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

426 Metindeki "işriyne" kelimesi "H" nüshasında böyledir, doğrusu da budur. Diğer nüshalarda ise "işrune" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

427 Metindeki "aşaratün" kelimesi "H" nüshasında böyledir, doğrusu da budur. Diğer nüshalarda ise "aşrun" şeklinde gelmiştir.

428 Metindeki "kültü" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür. Hâlbuki bu gereklidir.

429 Metindeki "zehebin" kelimesi nüshalarda ve muhtasarda böyledir. Hâlbuki doğrusu "zeheben" şeklinde olmasıdır.

430 Metindeki "ev" kelimesi "H" nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise "ve" şeklinde gelmiştir ki bu bir şey ifade etmez.

yıl⁴³¹ kalmamış olan böyle bir şeyde zekât var mıdır? Sahibinin yanında bir yıl kaldığı zaman onun üzerine zekât⁴³² farz olur. Mal elde ettiği günden beri sahibinin yanında bir yıl kalmadıkça onda zekât yoktur.

Muhammed Ebu Yusuf'tan rivayet ederek dedi ki: Hasan b. Muhammed bize Ebu İshak, Haris ve Ali b. Ebi Talip yoluyla Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu haber verdi: "İki yüz dirheme ulaşmadıkça malda zekât yoktur. İki yüz dirheme ulaşınca ve üzerinden bir yıl geçince onda beş dirhem vardır. Altın yirmi miskale varıncaya kadar onda zekât yoktur. Yirmi miskale varınca ve üzerinden bir yıl geçince onda yarım dinar vardır." İşte Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed bu hadisi (esas) almışlardır.

Ben dedim: Bir adam bir adama iki dirhem borç vermiş olsa onun bundan başka bir malı olmasa bunun üzerinden bir yıl geçtikten sonra ondan yirmi dirhem almış olsa bu yirmi⁴³³ dirhemde zekât var mıdır? Hayır, dedi.

Ben dedim: Eğer o bunu infak etse ve ondan bir yirmi dirhem daha almış olsa bunda onun üzerine zekât⁴³⁴ var mıdır? Evet dedi, ilk yirmi dirhemden de bu yirmi dirhemden de bir dirhem vardır. Niçin dedim? Çünkü dedi ondan kırk dirhem almıştır.

Ben dedim: Ondan bir başka yirmi dirhem daha alsa bunda onun üzerine⁴³⁵ bir şey var mıdır? Hayır, dedi. Ondan sonra aldığı bu yirmi dirhemden, ayrı bir kırk dirheme tamamlanıncaya kadar onun üzerine bir şey yoktur. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ise bana gelince der ben teslim aldığı her bir dirhem ve ondan fazlasında zekât verir görüşümdedir. Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür.

Ben dedim: İki yüz dirheme varis olup bu da bir adamın üzerinde borç olan, bundan başka bir malı olmayan bunun üzerinden bir yıl geçmiş sonra bundan kırk dirhem almış ise bunda onun üzerine zekât var mı, ne dersin? Hayır, dedi. İki yüz dirhemden tamamını alıncaya kadar onun üzerine zekât yoktur. Niçin dedim? Çünkü dedi onun elinde⁴³⁶ iki yüz⁴³⁷ dirhemi bulmamıştır.

Ben dedim: Kölesini iki yüz dirheme kiralayan adamın bundan başka bir malı yoktur. Böylece o bir yıl kalıyor⁴³⁸ sonra o bundan kırk dirhem alıyor. Bunda onun üzerine zekât var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, onun bundan başka bir malı olmadığı halde bu iki yüz dirhemden tamamı onun eline geçmedikçe⁴³⁹ onun üzerine zekât yoktur.

Ben dedim: Adam hayvanı veya köleyi ya da eşyayı faydalanamayacağı duruma getirmiş olsa onun hakkında bunların kıymeti ile hükümlenir. Bunlar ticaret için olmayıp (değerleri) iki yüz dirhem olup sahibinin bundan başka bir malı da yoktur, onun üzerine bir yıl tamamlanmış ise, sonra ondan kırk dirhem aldığı o bunun zekâtını verir mi⁴⁴⁰ ne dersiniz? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? İki yüz dirhemden hepsini alıncaya kadar zekât vermez, dedi.

Ben dedim: Sana anlattığım bu şeyler aslında ticaret için olup adam bunun bir kısmını iki yüz dirheme satsa, bundan başka bir malı da olmasa, sonra bundan kırk dirhem alsa ve üzerinden bir yıl geçmiş olsa o bunun zekâtını verecek mi⁴⁴¹ ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Bu iki hükümdeki farklılık nereden kaynaklanıyor? Çünkü dedi, bu ticaret için onun elindeydi. Eğer

431 Metin nüshalarda böyledir. Bu "havlen" sözünden sonra "kultü" değil de "kale" ilave edilse sanki meselenin anlamı daha doğru olacaktır. Allah daha iyi bilir.

432 Metindeki "zekât" kelimesinden sonra "kale neam" (evet dedi) sözü düşmüştür.

433 Metindeki "el-ışriyn" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

434 Metindeki "zekatün kale neam" ifadesinden sonra "H" nüshasından düşmüştür.

435 Metindeki "zekatün kale neam" ifadesinden buraya kadar "H" nüshasından düşmüştür.

436 Metindeki "yedihi" kelimesi "H" nüshasında böyledir. "A" ve "M" nüshalarında ise "hazihi" şeklindedir.

437 Metindeki "el-mieta" kelimesi nüshalarda "el-mietey" şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır.

438 Metindeki "fe yemküsü" kelimesi "H" nüshasında "fe temküsü" şeklinde gelmiştir.

439 Metindeki "ye'huzü" kelimesi "H" nüshasında "te'huzü" şeklinde gelmiştir ki bu önemli değildir.

440 Metindeki "e yüzekkiha" kelimesi "H" nüshasında "e tüzekkiha" şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır.

441 Metindeki "e yüzekkiha" kelimesi "H" nüshasında "e tüzekkiha" şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır.

bundan kendisine kırk dirhem dönerse onun zekâtını verir⁴⁴² Adını andığın eşya ise ticaret için değil, başka bir şey içindi. Bunların bir kısmı onun elinde hiç olmadı. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ise şöyle der: Ben bunların hepsini bir görüyorum. Bundan bir miktar dirhem veya daha fazla olsa onun zekâtını verir⁴⁴³ Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür.

Ben dedim: Adamın bin dirhemi olsa, onun üzerine bir yıl geçince bununla bir ticaret eşyası satın alır da bu eşya telef olursa, ne dersin? Onun üzerine zekât yoktur, dedi. Ben dedim: Eğer bununla hizmetçi köle ve otlak koyunu almış olsaydı ve bunlar telef olsaydı? Bu bin dirhemnin hepsinin zekâtını verirdi, dedi. Ben niçin, dedim. Çünkü dedi, o, bunu olduğu yerden başka bir şeyde harcamıştır.

Ben dedim; kadın bin dirhem üzerine anlaşma ile evlendi. Bunun üzerinden tam bir yıl geçti. Sonra kadın bunun kırk dirhemini aldı⁴⁴⁴ O bunun zekâtını verecek mi⁴⁴⁵ ne dersin? O iki yüz dirhemi eline almadıkça⁴⁴⁶ bu elinde iken bir yıl geçmedikçe zekâtını vermez, dedi. Ebu Hanife'nin bir başka görüşüne göre, zekâtını vermez⁴⁴⁷ Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne gelince, onlar kadın bunun zekâtını verir, dediler.

Ben dedim Adam kölesi ile bin dirhem üzerine özgürlük anlaşması yapsa veya kölesinin yarısını azat etse, o bin dirhem olduğu halde kıymetinin yarısında da çalıştırıyor. Onun bundan başka bir malı yoktur. Bir yıl geçtikten sonra ondan iki yüz dirhem alsa, o bunun zekâtını verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi. O iki yüz dirhem bir yıl yanında kalmadıkça⁴⁴⁸ vermez. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o anlaşma yaptığı mükatep-kölenin malıdır; kendi kölesinin⁴⁴⁹ borcudur, başkasının üzerinde olan bir borç değildir ve onun elinde bundan başka bir malı da ve elinde hiçbir mal da yoktur⁴⁵⁰

Ben dedim: Bir adamla aralarında ortak olan ve ortağı onun yarısını azat etmiş olup böylece ona bir değer biçilen ve kendisine çalışan⁴⁵¹ köle de böyle midir? Evet, dedi.⁴⁵²

Ben dedim ki, eğer onun ortağı zengin ise hâkim ona kıymetin yarısını tazmin ettirir. Böylece ondan bir sene sonra iki yüz dirhem alsa bunun zekâtını verecek mi? Evet, dedi⁴⁵³ Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu kölesinin üzerinde bir şey olmayan (hak olmayan) bir borçtur.

442 Metindeki "zekkaha" kelimesi "M" nüshasında "zekkahu" olarak gelmiştir.

443 Metindeki "zekkahu" kelimesi "H" nüshasında "zekatün" olarak gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

444 Metindeki "tehuzü" kelimesi "Z" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "ye'huzü" şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

445 Metindeki "e tüzekkiha" kelimesi "Z" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "yüzekkiha" şeklinde gelmiştir ki bu önemli bir şey değildir.

446 Metindeki "takbidu" kelimesi "A" nüshasında "yakbidu" şeklinde gelmiştir ki bu bir şey değildir.

447 Metindeki "la tüzekkiha" kelimesi "Z" ve "H" nüshalarında böyle, "A" ve "M" nüshalarında ise "yüzekkiha" şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

448 Metindeki "temküsü" kelimesi "H" nüshasında böyle, "A" nüshasında ise "yemküsü" olarak gelmiştir.

449 Metindeki "abdihi" kelimesi "H" nüshasında böyle, "A", "Z" ve "M" nüshalarında ise "ve abdihi" şeklinde gelmiştir. Ancak "M" nüshasında "abdihi" yerine "indihi" şeklinde gelmiştir.

450 Metindeki "ve la male fi yedeyhi" ifadesi "A" nüshasında "ve la fi yedeyhi" şeklinde gelmiştir.

451 Metindeki "fe sea" kelimesi "A" ve "Z" de böyle, "M" de "sea" "H" nüshasında ise "fe yenbağiy" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

452 Yani onun üzerine zekât farz olmaz. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür, denildi. Çünkü mükatep köle gerçekten onun çalışıp kazanmasını isteyen kişinin yanındadır. Ebu Yusuf ile Muhammed'e gelince onlara göre mükatep kölenin çalışıp kazanmasını isteyen kişi, üzerinde borcu bulunan hür bir kişidir; onun için alacağı teslim almadan önce bunda zekât gerekir. Bu onların hepsinin (E.Hanife, E.Yusuf ve Muhammed) görüşüdür, denildi. Ebu Yusuf ile Muhammed'in mazereti, bu borcun vacip olma sebebi köleden kaynaklanmamaktadır. Böylece o bu konuda vasıttan ibarettir. Onun için bunda mülkiyet ancak teslim alma ile tamamlanmış olur. Akile üzerine düşen diyetle olduğu gibi. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 196

453 Metindeki "evet" kelimesi "H" nüshasında "hayır" olarak geçer. Bunun doğrusu diğer nüshalarda olandır. Çünkü zengin ortak ile fakir ortak arasında bir fark vardır.

Ben dedim Ondan kırk dirhem alırsa bunun zekâtını verecek mi? Hayır dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o onun elinde ticaret için değildi ve çünkü o onun yanında asıl para olarak bulunmuyordu.

Ben dedim Tüccar bir adamın bin dirhem parası olsa, bin dirhem de borcu olsa, bir evi ve bir hizmetçisi (kölesi) olsa, bunlarda ticaret niyeti olmasa, evi on bin (dirhem)e⁴⁵⁴ eşit değerde olsa veya daha fazla ise bu yanındakilerle zekât verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi. Niçin dedim. Onun yanında borcuna yetecek kadar para var ve daha fazla şey de var. Çünkü dedi ev ve köle ticaret için değildirlere. Ben dedim⁴⁵⁵ Bu durumda ona sadaka-zekât verilse⁴⁵⁶ o zekât yerine geçer mi? Evet, geçer dedi. Ben dedim Kendisine sadakanın helal olduğu⁴⁵⁷ bir adam üzerine zekât nasıl farz olur? Ve niçin dedim? Ben sadaka ona gerçekten helaldir, dedim. Çünkü o fakirdir, dedi. Çünkü⁴⁵⁸ onun elinde fazla bir şey yoktur dedi.

Ben dedim Adamın meskeni ve kölesi olsa bunların değeri on bin⁴⁵⁹ dirheme eşit olsa, beş bin⁴⁶⁰ dirhem borcu ve yanında da bin dirhem parası olsa onun zekât kabul etmesi helal olur mu⁴⁶¹ ne dersin? Evet, dedi.⁴⁶²

Muhammed Ebu Yusuf'tan rivayet eder; o diyor ki: Galip b. Ubeydulah⁴⁶³ bize Hasen b. Ebi'l-Hasen el-Basri'den rivayet ediyor, o dedi ki: gerçekten zekât on bin⁴⁶⁴ dirhemi⁴⁶⁵ olan bir

454 Metindeki "alafün" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "elfün" şeklindedir. Bu onun eski şekli diye yorumlanmıştır. Çünkü elif harfi eskiden kelimenin ortasında geldiği zaman hafzedilirdi.

455 Metindeki "kultü" (ben dedim) kelimesi, "M" nüshasında böyledir, diğer nüshalarda ise yoktur.

456 Metindeki "in" kelimesi "M" nüshasında "lev" olarak gelmiştir.

457 Bu cümle "H" ve "M" nüshalarından düşmüştür.

458 Metindeki "ve liennehu" kelimesi "H" nüshasında "ve lakinnehu" şeklinde gelmiştir.

459 Metindeki "alafün" (binler) kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "elfün" şeklinde gelmiştir

Daha önce geçtiği gibi, bu onun eski şeklidir.

460 Bak 458 nolu dip not

461 Metindeki "yehillü" kelimesi "H" nüshasında "tehillü" olarak gelmiştir.

462 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhinde (II, 197) şu açıklama vardır: Bir adamın bin dirhem parası ve bir o kadar da borcu olsa, onun ticaret için olmayan on bin dirhem kıymetinde bir evi ve kölesi olsa, onun üzerine zekât gerekmez. Çünkü bu kişinin elindeki bin dirhem borcuna sayılır. Bu para ihtiyacından fazla olup değiş-tokuş ve alış-veriş için elde bulundurulmaktadır. Öyleyse bu para borca bir karşılık olarak kabul edilir. Eve ve hizmetçi köleye gelince, bunlar kişinin kendi ihtiyacı ile ilgili olduğu için bunlar borç karşılığı sayılmazlar.

(Muhammed Kitab-ül Asl adlı) kitapta şöyle demektedir. Yukarıda anlattığımız durumda olan bir kişiye zekât verilse bu kişi fakirolması dolayısıyla zekât almaya layık kimselerden sayılır mı, ne dersin? Burada "fakir" ifadesiyle kişinin elindeki paranın borca karşılık olmasını kastetmiştir. Bu durumda kişi yksul sayılır. Ev ve hizmetçiye sahip olması zekât almasını haram kılmaz. Zira bunlara sahip olmak onun ihtiyacını ortadan kaldırmaz, bilakis artırır. Çünkü ev bakım ister, hizmetçi köleye de yiyecek, içecek ve giyecek masrafı yapılır. Öyleyse bu ev ve köleye sahip olmak gibi ihtiyaçlar kaçınılmazdır, bundan kurtuluş yoktur. Hasan Basri'den nakledilen şu söz, bu meseleye açıklık getirmektedir: "(Bazen) on bin dirheme sahip olduğu halde bir adamın zekât alması helal olur." Ona bu nasıl olur, denildiği zaman "onun evi, hizmetçi kölesi, atı ve silahı olur da o bunları satmaktan yasaklanmış olur", diye cavep verdi.

İşte buna dayanan Hanefi âlimlerimiz, bir fıkıhçı büyük bir mal tutarında kitaplara sahip olur da bunlara ihtiyacı (olduğu için elinde bulundurmuş) olursa zekât alması helal olur. Ancak ihtiyacından fazla olarak iki yüz dirhem miktarında bir kitaba sahip olursa zekât alamaz", demişlerdir.

Ben dedim: İbn Ebi Şeybe "Evi ve hizmetçi bir kölesi olan kimseye zekât verilir mi" konusunda rivayet ediyor (II, 40) ki: İbn Mehdi, Hammad b. Seleme ve Yunus yoluyla Hasaniin şöyle dediğini haber verdi. O, evi ve hizmetçisi olan bir kimse eğer muhtaç ise ona zekât vermede bir sakınca görmezdi. Şüreyk'den A'meş yoluyla İbrahim'in şöyle dediği rivayet ediliyor: Evi ve hizmetçisi olan bir kimseye zekât vermeyi yasaklamazlardı. Cerir, Eş'as ve Cafer yoluyla Said b. Cübeyr'in şöyle dediği rivayet ediliyor: Evi, hizmetçisi ve atı olan kimseye zekât verilir. Ben derim ki, Cerir, İbn Abdülhamid'dir, Eş'as, İbn İshak b. Sa'd el-Eşari el-Kummi ve Cafer ise İnu'l-Muğire'dir.

adama helal olur. Ona ey Ebu Said! Bu nasıl bir şey? denildiğinde onun evi, kölesi, at ve silahı olabilir⁴⁶⁶ bunların satışını yasaklamış olabilirler.⁴⁶⁷

Muhammed Ebu Yusuf'tan rivayet ediyor: o dedi ki: Hasan b. Ammara bize el-hakem yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet ediyor: Gerçekten zekât adama onun ev ve kölesinden başka bir şeyi olmadığı zaman helal olur⁴⁶⁸ Bu durumda onun üzerine zekât da farz olmaz.

Ben dedim Adamın elinde on bin dirhem parası ve bir o kadar da borcu olsa, o bunda istediği gibi hareket edip evirip çevirse, sonra alıp sattığı ve kendi malı olduğu halde yanındaki malın zekâtını vermese, o bu mal⁴⁶⁹ ile bir köle satın alıp bunu azat etse bu azadı caiz olur, o bununla bir kadınla evlense bu evlenme geçerli olur mu, ne dersin? Evet, dedi. Bu onun için⁴⁷⁰ geçerlidir ve onun üzerine bir zekât yoktur. Ben niçin dedim? Çünkü dedi; onun üzerinde sahip olduğu parası kadar ödemesi gereken bir borcu vardır ve bu yüzden de onun zekât kabul etmesi helaldir⁴⁷¹ Onun üzerine zekât vermek farz⁴⁷² iken onun zekât alması, onun için zekâtın helal olması caiz değildir. Üzerinde borç bulunan kimseye eğer zekât farz olmuş olsaydı o bir⁴⁷³ malı birinci günde üç defa zekatlandırmış olurdu. Bu şöyle olur: Köle bin dirheme köleyi satın alır. Onun bu kıymeti veresiyedir. Böylece onun malı üzerine zekât farz olur. Bu suretle de o malı ile beraber onun zekâtını verir. Sonra onu yine veresiye olarak bir başkasına satar. Böylece onun satın aldıktan sonra malında zekât farz olur. Böylece onun malı ile beraber zekâtını verir⁴⁷⁴ Sonra onu satın aldıktan sonra tekrar satar ve onun malı ile beraber zekâtını verir mi?⁴⁷⁵ Böylece bir günde bir kölenin ve bir malın üç defa zekâtını vermiş olur? Bu böyle olduğu zaman kötü bir şey ve⁴⁷⁶ fahiş bir şey olmuş olur. Hemen ancak zekât, borç kendisinin olan bir borç sahibi kimse üzerinedir. Onu çıkarıp aldığı zaman onun zekâtını vermek zorundadır. Çünkü eser-hadis Ali b.Ebi Talib'den böyle⁴⁷⁷ gelmiştir:

Muhammed dedi ki: Ebu Hanife bize Heysem ve İbn Sirin yoluyla Hz. Ali'nin borcu olan adam hakkında şöyle dediğini haber verdi: O borcunu teslim aldı⁴⁷⁸ artık o geçmişin zekâtını da verecektir⁴⁷⁹

463 Metindeki "Ubeydulah" ismi nüshalarda "Abdullah" olarak geçer ki, bu yanlıştır. Doğrusu onun ism-i tasjir kalıbında olmasıdır. O "Ukayli el-Cezeri"dir. Basralılar arasında sayılır, Lisanü'l-Mizan'da geçer. Buhari de onu Tarih-i Kebirinde (Varak: I, IV, 101) zikretmiştir. İbn Ebi Hatim de zikretmiştir.

464 Metindeki "alafin" kelimesi "Z" nüshasında ve Muhtasar el-Kâfi'de böyledir. "H" nüshasında ise "elifin" şeklinde olup bunun açıklaması daha önce geçti.

465 Metindeki "dirhem" kelimesi "Z" nüshasında böyle gelmiştir, ancak diğer nüshalardan düşmüştür.

466 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

467 Bu hadisi İbn Ebi Şeybe, İbn Mehdi, Hammad b. Seleme ve Yunus manasıyla rivayet etmişlerdir.

468 Bu hadisi İbn Ebi Şeybe, Şüreyk, A'meş ve İbrahim manasıyla tahrir etmişlerdir. Biz onu bundan önce dip notta anlattık.

469 Metindeki "el-malü" kelimesi "H" nüshasında "el-halü" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

470 Metindeki "lehu" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

471 Metindeki "tehillü" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "yehillü" olarak gelmiştir.

472 Metindeki "tecibu" kelimesi "H" nüshasında "yecibu" olarak gelmiştir.

473 Metindeki "el-vahid" kelimesi "A" nüshasında müstensihin yanılıgısı ile "el-vacid" şeklinde gelmiştir.

474 Bu cümle "H" nüshasından düşmüştür.

475 Bu cümle "M" nüshasından düşmüştür.

476 Metindeki "ve" kelimesi "Z" nüshasında "ev" olarak gelmiştir ki, bu önemli bir şey değildir.

477 Metindeki "kezalike" ifadesi "A" ve "H" nüshasında "ve kezalike" olarak gelmiştir.

478 Metindeki "fe yakbiduhu" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "fe kabadahu" şeklinde gelmiştir. İmam Muhammed'in Asar'ında da böyledir.

479 İmam Muhammed bu hadisi Asar'ında el-Hüccet Kitabında (I, 571) tahrir etmiştir: Ebu Hanife bize el-Heysem, İbn Sirin yoluyla Ali b. Ebi Talip'in şöyle dediğini rivayet etti: Bir borç olduğu zaman onun geçmiş zekâtını ver. Muhammed dedi: Biz bu görüşü alıyoruz. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin de kavlidir. İmam Ebu Yusuf da bunu Asar'ında (s. 88) tahrir etmiştir: Yusuf bize babasından, Ebu Hanife'den el-Heysem yoluyla Ali b. Ebi Talibin alacağı olan adamın bunu aldığı zaman "bunun geçmiş olan zekâtını ver" dedi.

Ben dedim: Değişik insanlar üzerinde pek çok alacak malı olan bir tüccar adamın bunlardan uzun süreli olsa da malı güvende olduğu ve kendisine ödeneceğini⁴⁸⁰ bildiği gibi onlar arasında iflas etmiş olanları da vardır; bu konuda söz nedir, ne dersin? Adamın malı veya herhangi bir şeyi sağdan soldan toplanıp da bir araya gelir ve değeri kırk dirheme ulaşırsa, bunun zekâtını verir. Ben dedim: Bunun hepsi bir borç olduğu halde eğer o bunun zekâtını verirse bu yeterli olur mu? Evet, dedi, bunu iyi-güzel yaptı ve fazlasını da aldı. Ben dedim: İki sene için zekât verirse bu onun için yeterli olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Zengin⁴⁸¹ olana bakıp da onun üzerinde olan alacağının zekâtını verse, iflas etmiş olanın⁴⁸² ise o verinceye kadar beklese ve verince zekâtını verse? Bu güzeldir, dedi, ancak bunlardan zekâtı acele⁴⁸³ olarak verilen her şey bir fazilet olup bu görüş alınır. Borç verinceye kadar geciktirilmiş ve ödemediği sonra zekâtını verilmiş her olay da aslında yeterlidir; ama ona gereken acele edip vermektir.

Ben dedim: Tüccar adam evi oturmak için satın alıyor. Köleyi ve hizmetçiyi de hizmet için veya gelirden selem⁴⁸⁴ yapmak için, hayvanı binmek için, yiyecek maddelerini ev halkına azık olsun için, elbiseleri ev halkına kılık kıyafet olması için, ev eşyasını evi süslemek için⁴⁸⁵ kap kakak gibi şeyleri adam evini süslemesi için satın alıyor. Sana saydığım bu şeylerin her birinin fiyatı-değeri bin dirhem veya daha fazladır. Bunların üzerinden bir yıl da geçmiştir. O bunu malı ile beraber zekâtını verecek mi ne dersin? Hayır dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu mallar arasında ticaret için olan hiçbir şey yoktur. Ben dedim Eğer o ailesinin süslenip güzel görünmesi için inci veya mercan gibi değerli işlenmiş madenler satın alsa bunda ticaret maksadı olmasa, bunlar büyük bir değer olsa, bunlar üzerinden bir yıl geçse başka malı ile bunun da zekâtını verecek mi? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bunlar ticaret için değildir.

Muhammed dedi ki: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Ticaret için olanları müstesna, altın ve gümüşün dışındaki mallarda, cevher⁴⁸⁶ ve inci gibi şeylerde zekât yoktur. Eğer bunlardan biri ticaret için olursa kıymet biçer ve her iki yüz dirhemde beş dirhem zekât⁴⁸⁷ verir.⁴⁸⁸

Ben dedim: Harcamak ve kullanmak için olan demir ve bakır paraları ve bakırdan yapılmış kapları evini süslemek için⁴⁸⁹ ve kullanmak üzere satın alan adam bunlardan her hangi birinden⁴⁹⁰ zekât verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Sana anlattığım bu ticaret için olan şeylerden adam birisini satın alsa ve yine sana anlattığım süsleme, oturma, kullanma-harcama hizmet etme ve giyim kuşam gibi şeyler aklına gelip onu buna tahsis etse malları üzerinden bir yıl geçse o bunun diğer malları ile beraber

480 Metindeki "seyakdiyi" kelimesi "M" nüshasında "seyakbiduhu" şeklinde gelmiştir.

481 El-meliü zengin muktadir demektir. Ve kad Melee melaeten, ve huve emleü minhu denir. (o daha zengindir) Bu ism-i tafildir. Kadı Şuryah'ın şu sözü de aynı köktendir. "ihtar emleehum" (onların en zengin olanını seç) yani en zengini-muktadiri demektir. Bak. El-Mağrib, II, 188

482 Metindeki "kane" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

483 Metindeki "acele" kelimesi "H" nüshasında "acelte" olarak gelmiştir.

484 Metindeki "yeslimehu" kelimesi "H" nüshasında "li yeslimehu" olarak gelmiştir.

485 Metinde "ev" (veya) kelimesi "Z" nüshasında "ve" olarak gelmiştir.

486 Cevher kelimesi aslı Farsça olup "gevher" den türemiş Arapçalaşmıştır. Bu madenlerden elde edilen yakut, zümrüt ve firuze gibi çok değerli taşlardır.

487 Metindeki "fe zekka" kelimesi "Z" nüshasında "fe yüzekki" olarak gelmiştir.

488 İmam Muhammed bunu Asarı'nda özet olarak tahrir etmiştir: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Ticaret için olmadıkları zaman inci ve cevherde zekât yoktur. Muhammed, biz bu görüşü alıyoruz, dedi. Ebu Hanife'nin görüşü de budur. İmam Ebu Yusuf Asarı'nda (s. 89) rivayet etti: Yusuf bize babasından, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Kullanıldıkları zaman inci ve mercan gibi şeylerde zekât yoktur. Ama ticaret malı oldukları zaman bunlarda zekât vardır. Ticaret için olduklarında ona değer biçer ve her iki yüz dirhemde beş dirhem zekât verir.

489 Metindeki "li yetecemmele" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "fe yetecemmelü" olarak gelmiştir.

490 Metindeki "fi" harfi "H" nüshasından düşmüştür.

zekâtını verecek mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim, bunun aslı ticaret için olmasındır? Çünkü dedi o bu malı olduğu sınıftan çıkarıp sana anlattığım işlere tahsis etmiştir.

Ben dedim: Eğer o bu malı ticaret dışı bir amaç için veya sana anlattığım ev süslemesi için satın almış olsa, sonra aylar sonrası bunu ticarete çevirmek aklına gelse, böylece ticaret için kıldığı bu malında zekât vermek ona farz olup o bunu diğer malları ile beraber zekâtını verir mi, ne dersin? O diğer malları ile beraber bunun zekâtını vermez, dedi. Çünkü o mal kişinin satın aldığı hal üzeredir. O sebeple onu satıncaya kadar ticaret için sayılmaz⁴⁹¹ Ben dedim: O, malı alırken evi süslemeye niyet ettiği zaman sen adam için böyle bir hüküm verdin. O oturmaya, hizmet almaya veya giymeye (niyet ettiği zaman)⁴⁹² onun durumu ne olur, zekât ondan hükümsüz mü olur?⁴⁹³ ...Bu borç için? Adam bundan sonra malı ticarete kullanmak istediği zaman⁴⁹⁴ bunda onun üzerine yeni niyet sebebiyle⁴⁹⁵ zekât farz⁴⁹⁶ olmaz. Çünkü o bunu satın aldığı zaman malı sana anlattığım işler için ve o niyetle almıştı ve onda ticareti hiç düşünmemişti. İşte bu yüzden o bu malı satıncaya kadar ebedi olarak mal bu hal üzerine kalır. Ticaret için yapmış olduğu niyet bir şey⁴⁹⁷ ifade etmez. Çünkü onun aslı ticaret için değil, ticaret dışı bir iş için idi.

Ben dedim: Adamın mirasçı olduğu eşya, köle, mücevherat, kap-kacak veya kendisine yapılan ve büyük bir mala müsavî⁴⁹⁸ olan bir hibe de böyle midir? Evet dedi, böyledir; büyük bir mala eşit⁴⁹⁹ olsa da böyledir⁵⁰⁰

491 Serahsi Muhtasar ve şerhinde der ki: Tüccarın ticaret niyeti etmediği evinde, hizmetçisinde, merkebinde (binisinde) ev halkının elbiselerinde, yemek malzemelerinde, evini süslediği inci, kap-kacak, at ve eşyada zekât yoktur. Çünkü zekâta nisabı sağlayan nami (çoğanlan, üreyen) maldır. Bu saydığımız şeylerde ticaret niyeti olmadan nemanın anlamı gerçekleşemez. Kullanmak ve harcamak için satın aldığı felsler de böyledir. Çünkü bunlar bakırdır; bakırın ise aynı-kendi kitlesi itibarıyla zekât malı değildir. Bunun aksine o kendisinden nema talebi ve isteği itibarıyla zekât malı olur. Onu kullanmak için satın aldığı zaman ise fülüste bu özellik bulunmaz. Bısr b. el-Velid Ebu Yusuf'tan şunu nakleder: Gerçekten boyacı insanların elbiselerini boyamak için aspur ve safran maddelerini satın aldığı zaman bunlardan zekât vermek onun üzerine gerekli olur. Çünkü o elbiseye geçiş onda bulunan bir boyadan bedel almaktadır. Burada sözleşme bozulduğu anda iş değer biçmeye gideceği açıktır. İşte bu böylece ticaret malı olmuş olur! Ama elbise temizleyicisi çöğen, sabun ve kıla gibi şeyleri satın aldığı zaman böyle değildir. Çünkü bunlar onun iş aletleri olup o bunları kullanır, fakat bunlar elbisede kalmaz. Ücret olarak aldığı onun elinin emeğinin karşılığıdır, yoksa alet ve kullandığı malzemelerin karşılığı değildir. Hayvan tacirleri semer, at başlıkları ve yularları satın aldığı zaman eğer bunları hayvanlarla birlikte satın alınmış ise onlar bunların zekâtını vermek durumundadırlar. Eğer tüccar hayvanı bununla muhafaza ediyor ve o aletleri satmıyorsa, satın alırken bunlar için ticarete niyet etmemiş ise onun bunlardan zekât vermesi gerekmez. Sonra ticarete niyetin satın almaya veya ariyete yakın olduğu zaman malın ticaret için olduğunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Çünkü niyet ticaret işine yakın bir anda yapılmıştır. Bak. II, 198

492 Tırnak içindeki ifadeler nüshalarda düşmüştür. Oysa bu gereklidir.

493 Elimizde dört nüshada ibare böyledir. "Zekât" kelimesinden sonra bazı ifadeler düşmüştür. Bu bir soruya cevaptır. Bunun için "Bu borç için" ifadesi "zekât" kelimesine bağlı değildir.

494 Metindeki "en" kelimesi "A" ve "Z" nüshalarından düşmüş, "H" ve "M" nüshalarında ise vardır. Gerekli olduğu için biz ilave ettik.

495 Metindeki "bi'n-niyyeti" kelimesi "H" nüshasında "ebettete" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

496 Metindeki "tecibu" kelimesi "H" nüshasında "yecibu" şeklinde, "M" nüshasında ise noktasız olarak gelmiştir.

497 Metindeki "bi şeyin" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

498 Metindeki "tüsavi" kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "ve huve yüsavi" şeklinde gelmiştir.

499 Metindeki "tüsavi" kelimesi "H" nüshasında böyledir, diğer nüshalarda ise "kane yüsavi" şeklinde gelmiştir.

500 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhinde der ki: Kişinin mirasçı olduğu mal, ticarete niyet etmesiyle o ticaret malı haline gelmez.

Çünkü niyet işi ile miras işi birbirinden ayrıdır. Zira miras malı onun mülkiyetine kendi fiili olmaksızın girmektedir. O hibe ve vasiyeti ticaret niyeti yaptığı bir malda kabul etse Ebu Yusuf'a göre bu ticaret malı haline gelir, ama Muhammed'e göre gelmez. Mihir malı, hulu-boşanma bedeli ve amden-kasten kan bedeli için anlaşma malı da aynen böyledir. Muhammed der ki, ticaret niyeti ancak ticaret işi ile beraber geçerli olur, bu sebepler ise ticaret değildir. Ebu Yusuf der ki: Ticaret, malı elde etme sözleşmesidir. Onun mülkiyeti altına ancak onun kabul ettiği şeyler girer. İşte bu onun kazancıdır. Yalnız alım satım ve kira sözleşmelerinde olduğu gibi onun ticaret niyeti fiiliyle beraber bir arada gerçekleşmesi gerekir. O yanında ticaret için olan malları iş için niyetlenmiş olsa o mallar artık ticaret malı olmaktan çıkar. Çünkü o ticareti terk etmeye niyet etmiştir. O ticareti bu hal içinde terk ediyor, böylece amel ile niyet arasında yakınlık vardır. II, 198

Ben dedim Buğday, arpa veya hububattan herhangi birisi için de böyle midir? Evet dedi.

Ben dedim Adam köleyi ticaret için satın alsa, üzerinden bir yıl geçse ve onun değeri de iki yüz dirheme denk olmasa, onun bundan başka bir malı da olmasa bu adama onun zekâtını vermek düşer mi, ne dersin? Hayır, dedi.⁵⁰¹ Ben dedim: Adamın üzerine onun fitir sadakasını vermek borç mudur? Hayır, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü o dedi ticaret içindir, ticaret vergisinden başka bir vergi gerekmez.

AŞİR BÖLÜMÜ⁵⁰²

Ben dedim: Adam aşirin-vergi memurunun (sınır kapısında görevli memurun) yanından dirhem ve dinar ile iki yüz dirhemden veya yirmi miskal altından daha az olan malı ile geçiyor. “Benim bundan başka malım yok” diyor ve bunun üzerine de yemin ediyor. Onun bu sözü kabul edilerek zekâtta vazgeçilir mi? Evet, dedi. Onun bu sözü kabul edilir ve ondan bir şey alınmaz. Ben dedim: Ona zimmî bir vatandaş uğrasa yine böyledir? Evet, dedi. Ben dedim: Ehl-i harpten bir adam uğrasa ona yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Müslüman bir adamın iki yüz dirhem parası ve daha fazlası veya yirmi miskal altını ve daha fazlası olsa⁵⁰³ o bunlarla aşire-vergi memuruna uğrasa ve “Bunlar benim elime geçeli daha ancak bir ay oldu, daha henüz bir yıl dolmadı” dese, bunun üzerine yemin de etse, bu kabul edilerek zekâtta vazgeçilir mi? Evet, dedi. Ben dedim: Zimmî vatandaş da böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: harbi vatandaş da böyledir? Hayır, dedi. Harbiye gelince, o yanında iki yüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın⁵⁰⁴ olduğu halde vergi memuruna uğrarsa⁵⁰⁵ memur bunların onda birini alır⁵⁰⁶

Ben dedim ki, zimmî bir yılını doldurmuş olarak uğradığı zaman ondan ne kadar alınır, ne dersin? Onda birin yarısı, dedi. Ben dedim: Ona müslüman vatandaş uğradığı zaman ondan ne kadar alınır? Onda birin dörtte biri alınır, dedi.

501 Serahsi Muhtasar ve Şerhinde der ki: Adamın yanında hizmet için köleleri olsa ve onları ticaret için niyet etse, onları satıncaya kadar köleler ticaret malı olmazlar. Çünkü niyet ticaret ameliyesinden ayrı olarak meydana gelmiştir. Bu misafirin ikamete niyet etmesine benzer. O böylece mukim olur. Mukim ise sefere niyet ediyor, ama o yolculuğa çıkmadığı müddetçe misafir olmaz ve misafir sayılmaz. II, 198

502 Bu bölümün başlığı nüshalardan düşmüştür. Muhtasar ve Şerhinden (alınıp) ilave edilmiştir. Ancak şu kadar var ki, Şerhte “Öşür Bölümü” denilmektedir. Ben dedim: Aşir, İmamın (devlet başkanının) tüccardan vergi almak ve kendi makamıyla tüccara güven verip onları hırsızlardan korumak için yol kenarlarına dikmiş olduğu vergi memurudur. Rivayet ediliyor ki, Hz. Ömer, Enes b. Malik'i bu iş için memur tayin etmek istedi ve dedi ki: Senin işin ve görevin olan vergi üzerine benim için çalışır mısın? Allah Resulünün bana verdiği bir görevi sana vermemden razı olmaz mısın? Aşirlerin kötülenmesi hakkındaki rivayetler, gerçek hak olan zekâtı alanlar değil, zamanımızda olduğu gibi insanların ellerinden zulüm ile vergi toplayanlar diye yorumlanmıştır. Sonra müslüman ticaret mallarıyla çöllerde yolculuk zaman devletin korumasına ihtiyacı olur. İşte bu sebeple bu korumayı yaptığı için devlet lehine ondan bir miktar zekât alma hakkı tespit edilir. Nitekim devletin korumasına ihtiyaç duyulduğu için o otlak hayvanlarından da zekât-vergi almaktadır. Müslüman bu himayeye muhtaç olduğu gibi, zimmî de müslüman gibi belki ondan daha çok korumaya ihtiyacı vardır. Çünkü hırsızlar zimmî halkın mallarını alıp götürmeye daha çok tamah ederler. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasaru'l-Kâfi, II, 199

503 Metindeki “ehl-i harpten” ifadesinden buraya kadar olan ibare “H” nüshasından düşmüştür.

504 Metindeki “zehebün” kelimesi “H” nüshasında “zeheben” olarak gelmiştir.

505 Metindeki “fe iza” kelimesi çoğu nüshalarda böyledir; “H” nüshasında ise “ve iza” olarak gelmiştir.

506 Serahsi der ki: Zekât bölümünde harbi vatandaş için böyle dedi. Camiu's-Sağir ve Siyer-i Kebirde de şöyle dedi. Ancak onlar bizim tüccarlarımızdan iki yüz dirhemden daha az alırlarsa o takdirde biz de öyle yaparız. Bunun anlamı şudur ki: Biz zaten onlardan vergiyi müteakiliyet esasına göre almaktayız. Zekât bölümü, az vergiyi şeriat ve örf bakımından başışlanır diye anlamıdır. Eğer onlar bir şey almada bize az bir şey alarak zulmediyorlarsa biz onlardan bir şey almamız. Eğer onlar tüccarlarımızdan bütün mallarını alsalar, biz onlardan böyle almamız. Çünkü bu hareket onlara verdiğimiz eman-güvenlik ahdini bozmak anlamı taşır. Eğer geçen mal tam bir bütün olarak nisaba ulaşmış ise müslümandan kırkta bir, zimmîden yirmide bir, harbi vatandaştan ise onlar bizden ne kadar alıyorsa onda bir, onda birden az veya daha çok biz de onlardan o kadar alırız. Serahsi, II, 200

Ben dedim: Müslüman adam eşya ile veya yiyecek maddesi ile ya da kölelerle, deve, sığır yahut koyunlarla pek çok pahalı mallarla aşire uğrasa ve ona “Bunlar arasında ticari olan bir mal yoktur” dese buna bir de yemin etse, bu kabul edilerek zekâttan vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim Zimmî de böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Harbi de böyle midir? Hayır, dedi. O uğradığı zaman senin saydığın maddelerden bir şey varsa ondan onda bir alınır.

Ben dedim: Müslüman bir adam memurun yanından geçerken büyük mallar kadar eşya götürüyor ve “Benim üzerimde şu kadar bu kadar borcum var. Borcum bu benim yanımdaki malları ve eşyayı da kapsıyor” diyor ve bunun üzerine de yemin ediyor. Bu kabul edilerek vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: zimmî de böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Harbi de böyle midir? Hayır, dedi. Harbiye gelince, o senin saydığın şeylerle uğradığı zaman onda bir vergi alınır. Onun benim yanımdaki malları içine alan borcum var” sözü kabul edilmez.

Ben dedim Mükatep köle pek çok mal ile vergi memuruna uğrasa o malın onda biri alınır mı ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam pek çok mal ile vergi memuruna uğrasa ve “Bunlar falanın ticaret mallarıdır” dese bunun üzerine onun bu sözü kabul edilir ve zekâttan vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Onun vasisi ticaret yaptığı⁵⁰⁷ yetimin malını vergi memurunun önünden geçirse “Bu benim evimdeki yetimin malıdır” dese ve bunun üzerine yemin etse bu kabul edilerek ondan zekât almaktan vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Tüccar bir adam giyecek eşyası ile vergi memuruna uğrasa, bunların kıymetini düşük göstermek için onların Merv⁵⁰⁸ veya Herat⁵⁰⁹ elbiseleri olduğunu söylese, memur da ona ithamda bulunarak onların Kuhistan⁵¹⁰ elbisesi olduğunu iddia etse, açılıp bakıldığı takdirde eşyaya zarar geleceği belki kırılma ihtimali olursa, bundan dolayı onun sözü kabul edilip ona yemin ettirilerek zekât onun sözüne göre mi alınır? Evet, dedi.

Ben dedim: Tüccar adam memura uğrasa o da ondan vergi almak istediğinde “Başka bir memur benden şu kadar vergi aldı” dese ve bunun üzerine yemin etse bu kabul edilir ve ondan memurun verdiği belge istenir mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben zimmî de böyle midir dedim? Evet, dedi. Ben dedim: Bu sene onlardan vergi alınmaz her bir memur onlara uğrasa bunun üzerine onlar yemin etseler ve ona belgeyi getirip⁵¹¹ gösterecekler, onların bu sözleri kabul edilerek zekâttan vazgeçilir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Tağlib Oğullarından hristiyan bir adam ticaret malı ile veya koyun, deve, sığır ya da başka bir mal ile vergi memuruna uğrasa bu zimmî muamelesi mi görür, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Harbi, vergi memuruna bir mal ile uğrasa memur ondan onda bir vergi alsın, sonra harbi dönüp dar-ı harbe girse aynı ay içerisinde bu mal ile tekrar gelse ikinci defa olarak ondan onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Senede bu böyle iki veya üç ya da daha fazla tekrar etse ondan hep böyle onda bir vergi⁵¹² alınır mı? Evet, dedi. Ben niçin, dedim? Çünkü o dedi, dar-ı harp toraklarına

507 Metindeki “yetteciru” kelimesi “M” nüshasında “ve yetteciru” olarak gelmiştir.

508 Metindeki “merviyün” kelimesi Muhtasarda böyledir. Nüshalarda ise “berikun” şeklinde gelmiştir ki, bu yanlıştır. Bu kelime Mağrib’te “r” harfinin sükûnuyla “es-siyabü’l-merviyye” olarak gelmiştir ki, Fırat nehri kıyısında Irak’ta bir beldeye aittir. II, 183

509 Mağrib (II, 271) te “sevbün hereviyyün” diye harekeli, merviyün ise sakin olarak gelmiştir. Merv ve Herat şehirlerine mensup demektir. Bunlar Horasan’da meşhur iki şehirdir. Haher Zade’de Bunlar Fırat kıyısındadır, denilmektedir. Biz bunu başka bir yerde görmedik. Burada zorluk Horasan Herat’ından başka bir de Fars beldelerinden Istahar civarında başka bir Heratin bulunmasıdır.

510 Metindeki “kuhiy” kelimesi üç nüshada “fuhî” fa harfi ile, “H” nüshasında “muhi” mim harfi ile, bunların hepsi yanlıştır. Doğrusu ise “kuhi” (kaf harfi ile) şeklindedir. Mağrib’te ise “sevbün kuhiyyün” Fars illerinden biri olan Kuhistan’a aittir demek olur.

511 Metindeki “ve caehu” kelimesi “M” nüshasında “ve cae” şeklinde gelmiştir.

512 Metindeki “e fe yaşiruhu” kelimesi “H” nüshasında “e fe taşiruhu” olarak gelmiştir.

girdiği zaman eda etmiş olduğu vergi düşer; artık o oraya üzerinde İslam ahkâmı uygulanmaz bir şekilde girer⁵¹³

Ben dedim: Harbi, dar-ı harbe girmeden aynı senede bir defa onda bir vergi verdikten sonra ikinci defa vergi memuruna uğrasa ondan ikinci defa vergi alınır mı, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi o henüz İslam diyarındadır ve ona İslam ahkâmı⁵¹⁴ uygulanmaktadır⁵¹⁵ Ben dedim: Eğer o başka bir memura uğradığı zaman ilk memurun yazıp verdiği belgeyi ona gösterirse yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Harp halkından bir adam bir köle veya eşya ile vergi memuruna uğrasa “Bunlar ticaret malı değildir” dese veya “benim borcum var” dese ya da “ben bunları birkaç ay içerisinde elde ettim”⁵¹⁶ dese? Onun bu sözlerine bakılmaz ve ondan onda bir vergi alınır, dedi.

Ben dedim: Eğer harp halkı⁵¹⁷ müslüman tüccarlardan beşte bir vergi alıyorsa, ne dersin? O takdirde dedi, onların tüccarlarından da beşte bir alınır. Ben dedim: Eğer harp halkı müslüman tüccarlardan kırkta bir vergi alıyorsa? Öyleyse dedi harbiden de kırkta bir alınır. Ben dedim. Onlar böylece müslüman tüccarlardan ne alırlarsa, biz⁵¹⁸ de onu alacağız? Evet, dedi. Ben dedim müslüman tüccarlardan⁵¹⁹ ne kadar alındığı⁵²⁰ belli⁵²¹ değilse? O takdirde ondan onda bir alınır. Ömer b. el-Hattab’tan bize böyle ulaşmıştır⁵²²

Ben dedim: Harbi ile beraber köleler varsa “bunlar benim evlatlarım ve evlatlarımın analarıdır” derse, onların onda bir vergileri alınır mı? Hayır, dedi. O bunu söylediği zaman ondan vergi almaktan vazgeçilir.

513 Metinde “müslümanların ahkâmı” olarak geçen ifade “H” nüshasında “müslümanların şeriat hükümleri” olarak geçer.

514 Metindeki “ahkâm” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında böyle, “A” ve “Z” nüshalarında ise “hüküm” olarak geçer.

515 Metindeki “terci” kelimesi “Z” nüshasında “yerci” olarak geçer.

516 Metindeki “ev yekülü” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

517 Metindeki “ehlü'l-harbi” ifadesi “H” nüshasında min harfinin ziyadesiyle “min ehli'l-harbi” olarak gelmiştir ki bu bir tahriftir.

518 Metindeki “nehuzü” kelimesi “M” nüshasında “yehuzü” olarak gelmiştir.

519 Metindeki “ashabü'l-müslimin” ifadesi “Z” nüshasında “ashabuhu” şeklinde geldi. Bunun doğrusu herhalde “min tüccari'l-müslimin” şeklinde olmasıdır.

520 Metindeki “yühazü” kelimesi “H” nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise “yehuzü” olarak gelmiştir.

521 Metindeki “yalemu” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

522 Yazar Hüccet ve Asar adlı eserlerine şu açıklamayı bize ulaştırdı: Muhammed dedi ki: Ebu Hanife bize el-Heysen, Enes İbn Sirin yoluyla Enes b. Malik'in şöyle dediğini bildirdi: Ömer b. el-Hattab Enes b. Malik'i Basra'ya vergi memuru olarak tayin etti. Dedi. Ömer benim kendisine memur olmamı-hizmet etmemi istedi. Bunun üzerine ben hayır olmam, ta ki sen bana sana yazdığı gibi Ömer b. el-Hattab'dan bir görev belgesi yazıp vermedikçe olmam dedim. Bunun üzerine bana müslümanların mallarından kırkta bir, ehl-i zimmenin ticari mallarından yirmide bir ve ehl-i harbin mallarından ise onda bir almamı bildiren bir belge yazdı. Muhammed biz bunun hepsini alıyoruz. Müslümanlardan alınan vergiyeye gelince bu bir zekât olup fakirler, miskinler ve Allah'ın Kuran'da (Tevbe 9/60) isimlerini andığı yerlere harcanır. Ehl-i zimme ve ekl-i harptan alınan vergilere gelince, bunlar da hazinede harac gibi mukatele için ayrılan fonda harcanır. Ebu Hanife bize Ebu Sahra el-Muribi yoluyla Ziyad bi Hudayr'ın şöyle dediğini haber verdi: Ömer b. el-Hattab beni Aynüttem'e gönderdi. Namaz kılan kimselerin mallarından kırkta bir, ehl-i zimmenin ticaret için olan mallarından yirmide bir ve ehl-i harp olan kimselerden ise onda bir vergi almamı emretti. I, 552-555 İmam Ebu Yusuf Asar adlı eserinde (s.90) bunları anlatmıştır. Enes b. Malik hadisini de Kitabü'l-Harac adlı eserinde (s.78) tahrir etmiştir. Ebu Sahra Talha b. Muhammed hadisini de okuma yoluyla kendisinden tahrir etmiştir. Onu İbn Hüsrev okuma yoluyla, Hasan b. Ziyad da ondan, tahrir etti. Yine bu hadisi Hasan b. Ziyad Asar adlı kitabında onun için tahrir etti. Ebu Sahra hadisini Hafız Talha b. Muhammed de Ebu Bişr eş-Şami yoluyla ondan ve İbn Hüsrev İbn Ziyad yoluyla ondan tahrir etmişlerdir. Ebu Yusuf Harac adlı eserinde Ziyad b. Hudayr hadisini senetleriyle beraber tahrir etmiştir. İmam Muhammed Hüccet adlı eserinde (I, 556) Kays b. er-Rabi ve Asım b. Süleyman yoluyla Hasan Basri'nin şöyle dediğini haber verdi: Ebu Musa Ömer b. el-Hattab'a şöyle yazdı: Müslüman tüccarlardan bir grup harp topraklarına girdiler, onlardan onda bir vergi alındı. Bunun üzerine Hz. Ömer de ona ehl-i harbin tüccarları senin topraklarına girdiği zaman sen de onlardan onda bir vergi al, diye yazdı. Ehl-i zimmenin tüccarlarından yirmide bir al, müslümanların mallarından da her iki yüz dirhemde beş dirhem al. Para daha fazla olursa her kırk dirhemde bir dirhem alırsın. (s. 560) Ebu Yusuf da Kitabü'l-Harac adlı eserinde (s. 78) bu hadisi Asım ve Hasan yoluyla Ebu Musa'dan rivayet etmiştir.

Ben dedim: Hıristiyan bir adam bir eşya geçirip de “Bu eşya müslüman bir adamın veya hıristiyan bir adamın” derse, bunun üzerine yemin ederse bu sözü kabul edilip vergi almaktan vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Köle ticaret yaptığı efendisinin malını geçirse ondan vergi alınır⁵²³ mı, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Eğer efendisi orada hazır bulunursa ondan alınır mı? Evet, dedi. Ben dedim: Köle hıristiyan olup efendisi müslüman ise veya köle müslüman, efendisi hıristiyan ise biz hemen ancak efendisine bakarız⁵²⁴ Eğer o delil getirmiş bir müslüman ise ondan müslümanlardan alınan zekât alınır, eğer o delil getirmiş bir hıristiyan ise ondan da zimmîlerden alınan alınır, değil mi? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer efendi orada yok ise ondan bir şey alınmaz, değil mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Yanında mudarebe şirketinin malı olan adam geçse ondan zekât alınır mı, ne dersin? Hayır dedi, ondan bir şey alınmaz. Ben dedim: Üstadının-işverenin malı ile geçen işçi de böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Bu satılık eşyanın sahibi gibi mi olur? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o, müslüman ise onda birin dörtte birini (kırkta birini)⁵²⁵ eğer hıristiyan ise onda birin yarısını mı verecek? Evet, dedi, eğer sahibi orada hazır bulunursa⁵²⁶

Ben dedim: Tüccar adam elinde bin dirhem veya iki yüz miskal altın olduğu halde vergi memurunun yanından geçerse, bunların üzerinden bir yıl da geçmiş ise ve adam “ben bunlarla ticaret yapmak istemiyorum” derse, ne dersin? Memur, ondan zekâtı alır⁵²⁷ ve onun sözlerine bakmaz, dedi. Ben dedim: Altın ve gümüş külçe halinde veya dökülmüş halde olsa

523 Metindeki “yü’ hazû” kelimesi “H” nüshasında “tü’ hazû” olarak gelmiştir.

524 Metindeki “nanzuru” kelimesi “H” nüshasında “yenzuru” olarak gelmiştir.

525 Metindeki “e fe tüzekkihi” kelimesi “M” nüshasında “ev yüzekkihi” olarak gelmiştir.

526 Serahsi Muhtasar ve Şerhinde (II, 201) der ki: Köle ticaret yaptığı efendisinin malı ile vergi memuruna uğradığı zaman ondan onda bir vergi alınmaz, ancak efendisi yanında hazır bulunursa o zaman alınır. Fakat bu mal, efendisine ait olup kölenin elinde ticaret için bulunuyorsa bunda bir problem yoktur. Nitekim yabancı bir kimsenin yanında ticaret malının bulunmasında hüküm yine böyledir. Köle ticarete izinli olup bu mallar onun kendi kazancı ise fakat onun üzerinde bu malları kapsayan bir borcu varsa, bu konuda zekât vermesi gerekmez. Ancak kölenin bir borcu yoksa ve efendisi de onun yanında beraber bulunuyorsa vergi memuru ondan zekât alır. Eğer mevla (efendisi) köle ile beraber değilse, Hakimü’ş Şehit, zekât bölümünde “ondan zekât alınmaz”, dedikten sonra bu görüşünden vazgeçti ve “Ondan bir şey alınmaz” demiştir.

Camiu’s-Sağir’de ise Ebu Hanife’nin görüşüne göre bundan kırkta bir alınır. Ebu Yusuf ile Muhammed’e göre ise alınmaz.”

Denilmektedir.

Mudarebe ortaklığında emek sahibi-çalışan (mudarib), ortaklığın malını vergi memurunun önünden geçirirse Ebu Hanife, önce bundan zekât alınır dedi; sonra bu görüşünü terkederek, bundan bir şey alınmaz, dedi. Bu ikinci görüş aynı zamanda Ebu Yusuf ile Muhammed’in de görüşüdür. Ebu Hanife’nin efendisinin malında ticaret yapan köle hakkındaki görüşünden de dönüp dönmediğini bilmiyorum. Ama onun emek sahibi-mudarib hakkındaki ikinci görüşüne kıyas yapacak olursak, ona göre vergi memurunun köleden de bir şey almaması gerekir.

Ebu Hanife’nin ilk görüşünün yorumu şudur: Emek sahibi mudaribin, elindeki malda mülkiyete benzeyen kuvvetli bir hakkı vardır. Çünkü o, elde edilen karda ortaktır. Elindeki bu mal, ticaret malı olunca bir şekilde onda tasarruf etmeye sahip olduğu için, mal sahibi ona yasak koysa bile bu yasak çalışmaz. Artık vergi memurunun yanına emek sahibi olan ortağın uğraması, sermaye mal sahibinin uğraması Onun son görüşünün delili ise şudur: Gerçekten emek sahibi ortak, aynı ticaret malında çalışan işçi gibi, malda güvenilen bir kimsedir. Yani köleye malda ticaret yapma işi havale edilmiştir, yoksa zekât verme değil. Ayrıca zekât, onu vermekle yükümlü olan kimsenin niyetini ihtiyaç gösterir.

Ebu Hanife’nin köle konusundaki ikinci görüşü de vergi memurunun ondan zekât almayacağı şeklinde ise, onunla mudarib arasında bir fark yoktur. Fakat köle konusunda önceki görüşünden dönmemiş ise, o zaman vergi memuruna uğrayan köle ile mudarib arasındaki farkı şöyle açıklayabiliriz: Ticarete izinli olan köle bir tasarrufta bulunduğu zaman bunu kendisi için yapmıştır. Öyle ki, bu ticarete kendisine bir borç yükümlülüğü çıksa, bunu sahibinden isteyemez. O kazancıyla ödemesi gereken yerde aynı mal sahibi gibidir. Ancak mudarib (yani emek-sermaye ortaklığında emek sahibi olan kişi) böyle değildir. O bir tasarrufta bulunduğu zaman bunu sermaye sahibine vekil olarak yapmış olur. Buna göre o, yaptığı ticarete ödemek zorunda olduğu bir borcu, sermaye sahibine başvurup ondan isteyip alır. Fakat onun zekat verme yetkisi yoktur. Eh.

527 Metindeki “yehuzû” kelimesi “H” nüshasında “yühazû” olarak gelmiştir.

ondan zekât alınır⁵²⁸ mı? Evet, dedi. Ben dedim: Bu, eşya ve ticaret malına benzemez değil mi? Evet, dedi, benzemez.

Ben dedim. Adam vergi memurunun önünden geçerken üzerinde kendi ismi bulunmayan bir belge sunarak “Bu şu ve şu memurlar tarafından bana verilmiş bir belgedir. Aramızda mudarebe ortaklığı ile ortak olduğumuz bir adam ona uğrayıp (bu belgeyi almıştır)” dese, onun bu sözü kabul edilir mi ve zekât almaktan vazgeçilir mi ne dersiniz? Evet, dedi. Ben dedim: Ona “yemin et” denildiği zaman yemin etmekten kaçıp sadece bu iddiada bulunursa? O takdirde⁵²⁹ dedi, ondan zekât alınır ve yemin etmediği için onun sözüne bakılmaz.

Ben dedim: Adam haricilerin⁵³⁰ kışlasından geçse, onların vergi memuru ondan bir vergi alsın bu onun⁵³¹ zekâtına sayılır mı⁵³² ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Eğer o müslümanların vergi memuruna ve ahl-i adle uğrasa haricilerin memurundan aldığı belgeyi bunlara verip⁵³³ gösterse bu kabul edilir⁵³⁴ mi? Hayır, dedi. Ben dedim: Bunun üzerine yemin ederse? Yemin etse bile (kabul edilmez.) Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu onun malının zekâtı için yeterli değildir.

Ben dedim: Eğer adam zekât parasıyla köle alıp onu azat etse bu onun için yeterli olur mu, ne dersin?⁵³⁵ Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam kendi malının zekâtından bir adamın yerine hacca gitse veya onun için kefen alsın ya da mescit yaptırsa bu onun için yeterli olur mu, ne dersin? Hayır, dedi.

Muhammed Ebu Yusuf’un şöyle dediğini haber verdi: Bize Hasan b. Umare⁵³⁶ Hakem vasıtasıyla İbrahim’in şöyle dediğini bildirdi: Zekât malı hacca veya başka bir şeye harcanmaz, zekâtın ölünün borcu ödenmez, zekâtla tam köle azat olmaz, köleye zekât verilmez, ölünün kefeni için zekât harcanmaz, mescit inşa edilmez, Yahudi, hıristiyan ve mecusiye zekât verilmez. Anacak yolda kalmış mukim hacıya ve gaziye zekât vermede bir sakınca yoktur. Aynı şekilde mükatep köleye de zekât vermede bir sakınca yoktur. Bu konularda Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed bu hadisi almaktadırlar⁵³⁷

Ben dedim: Bir adam hayatta olan bir adamın ödemek zorunda olduğu⁵³⁸ zekâtını onun emriyle verse bu onun malının zekâtı yerine geçer mi ne dersin? Evet dedi.

Ben dedim: Mallarından dolayı üzerine dirhem zekâtı⁵³⁹ farz olan adamın bu dirhem kıymetini buğday, hurma, arpa, ölçülen bir malla, tartılan malla veya elbise olarak ya da bundan başka bir şeyle ödese bu onun zekâtı için yeterli olur mu, ne dersin? Evet dedi.

Ben dedim: Adam mükatep köleye zekâtından verse onun için yeterli olur mu ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim Mükatep köle aciz olup gücü yetmese de mi? Ona kendi malının zekâtından vermesi onun için yeterli olur dedi.

Ben dedim Harp topraklarına giren bir adamdan orada onda bir vergi alınıyor. Sonra çıkıp geliyor ve müslümanların vergi memurunun önünden geçiyor. Bu verdiği onun için hesaba katılır⁵⁴⁰ mı ne dersin? Hayır, dedi.

528 Metindeki “e yehuzü” kelimesi “H” ve “Z” nüshalarında “ev tehuzü” şeklinde gelmiştir.

529 Metindeki “izen” kelimesinin yerine “M” nüshasında “haza” kelimesi gelmiştir.

530 Hariciler: Sultana ve cemaate karşı çıkan sapık mezhep. Sıffin savaşından sonra Hz. Ali’ye kaşı çıkmışlar, küçük günah işleyen dinden çıkar derler.(çev.)

531 Metindeki “lehu” kelimesi, “A”, “Z” ve “M” nüshalarından düşmüştür.

532 Metindeki “e yuhsebu” kelimesi “H” nüshasında “e tuhsebu” şeklinde gelmiştir.

533 Metindeki “fe etahu” kelimesi “H”, “Z” ve “M” nüshalarında “fe eta” şeklinde gelmiştir.

534 Metindeki “e yahsebuha lehu” kelimesi “A” ve “Z” nüshalarında böyle, “H” nüshasında ise “e tahsebuha” şeklinde gelmiştir.

535 Metindeki “e raeyte” kelimesi “Z” nüshasından düşmüştür.

536 Metindeki “Umare” kelimesi nüshalarda “Ubade” olarak gelmiştir. Hâlbuki doğrusu “Umare”dir.

537 İbare nüshalarda böyledir. Anacak “bu hadisi” ifadesinin burada pek uygun olmadığı açıktır. Allah daha iyi bilir.

538 Metindeki “mağram” kelimesi “H” nüshasında “makdem” olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

539 Nüshalarda ibare böyledir.

Ben dedim: Haricilerden bir topluluk müslüman bir toplum üzerine yürüyüp onların mallarının, develerinin⁵⁴¹ koyunlarının ve sığırlarının zekâtını ellerinden alsalar sonra İmam (devlet) ve ehlü'l-adl (adaleti ayakta tutacak görevliler) onlara galip gelseler, onlar bu zekâtın haricilerin olduğunu kabul ederler mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, onlar haricileri kendilerinden savıp engel olmadılar. Ben dedim: Eğer onlar bunların deve, sığı ve koyunlarının zekâtlarını alsalar yine böyle mi olur? Evet, dedi⁵⁴² Ben dedim: Haricilerin aldığı vergiler, müslüman ile Allah arasında olan zekât yerine geçer mi? Hayır, dedi.

Ben dedim: İmam (devlet bşk.) onların zekâtlarını nasıl dağıtabilir, ne dersin? O her beldenin zekâtını o yerin fakirleri arasında taksim eder⁵⁴³ ve onları bu beldeden başka bir yere çıkarmaz, dedi.

Ben dedim: Adamın, birisi üzerinde bir alacağı olsa, bu alacağını borçluya zekât olarak tasadduk etse⁵⁴⁴ ve bunun kendi malının zekâtı olmasına da niyet etse zekât yerine geçer mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim o bu alacağının zekâtını mallarının zekâtı ile beraber verecek mi? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o alacağını henüz teslim almamıştır. Ben dedim Adam alacağını teslim alsa, sonra bunu borçluya zekât olarak verse, zekât yerine geçer mi? Evet, dedi.

Ben dedim Adam bir adama mudarebe ortaklığında mal verse, parayı çalıştıran kar elde etse, malın zekâtını ve karın zekâtını kim verecek⁵⁴⁵ ne dersin? Malın zekâtı mal sahibinin üzerine düşer, bir de kardan kendi payına düşen hissenin zekâtı düşer. Emek sahibi (parayı çalıştıran da) eğer o kadar bir paraya zekât farz oluyorsa, kardan kendisine düşen payın zekâtını verir. Eğer o kadar⁵⁴⁶ bir paraya zekât düşmüyorsa ve onun bundan başka bir malı da yoksa onun üzerine hiçbir şey lazım gelmez. Ben dedim: Eğer onun bundan başka bir malı da varsa? Bu kardan olan hissesini alıp malı ile birleştirir ve beraber zekâtını verir, dedi.

Ben dedim: Adamın sahip olduğu malın üzerinden bir yıl geçse ve zekât farz olduktan sonra bir kısmı telef olsa, o bu malın hepsinin mi, yoksa sadece elinde kalan malın mı zekâtını verecek, ne dersin? O telef olan malının zekâtını vermesi gerekmez, dedi. Sadece elinde kalan malın zekâtını verir, elinden çıkan malın zekâtını vermez. Ben dedim: Onun malından birisi çalsa veya gasbetse yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Harp halkından olan bir kadın elinde ticaret malı olduğu halde vergi memurunun önünden geçerse memur ondan onda bir vergi alır mı, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Yine savaş halkından bir çocuk amcası ile birlikte⁵⁴⁷ yanında ticaret malı olduğu halde memura uğrayıp bu malın çocuğa ait olduğu hususunda belge gösterirse böyle midir? Evet, ondan zekât-vergi alınır⁵⁴⁸ dedi. Ben dedim: Savaş halkı müslüman çocuklar kendi ülkelerine girdiği zaman onlardan bir şey almıyorlarsa? Öyleyse⁵⁴⁹ dedi, harbi çocuktan da bir şey alınmaz.

Ben dedim: Savaş halkından mükatep köle kendi malı ile memura uğrasa memur onun mükatep köle olduğunu bildiği halde ondan onda bir vergi alır mı, ne dersin? Evet, dedi.

540 Metindeki "e tuhsebu" kelimesi "Z" nüshasında "e yuhsebu" olarak gelmiştir.

541 Metindeki "ibilihim" kelimesi esas nüshada böyle, diğer nüshalarda ise "ve zekatü ibilihim" şeklindedir.

542 Burada metinde tekrar vardır. Bu bir fayda sağlamıyor. Ama nüshalarda böyledir. Ümit edilir ki ya müstensih bilmeden terk etti ya da nüshalardan bazı ibareler düştü bu tekrar oraya atfedildi. Allah daha iyi bilir.

543 Metindeki "yükassimu" kelimesi "H" nüshasında "tükassemu" olarak gelmiştir.

544 Metindeki "fe yetesaddeku" kelimesi "M" nüshasında "fe tesaddeka" şeklinde gelmiştir.

545 Metindeki "ala men yekunü zekatü'l-mali" (malın zekâtı kimin üzerinedir?) ifadesi "M" nüshasında "ala men zekatü'l-mali" şeklinde, başka bir nüshada da (nüshanın adı yok) "ala men tekunü zekatü'l-mali" şeklinde gelmiştir.

546 Metindeki "fi mislihi" kelimesi "A" nüshasında "misli" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlıştır. Ya da bu ibare "misli zalike" (Bunun gibi) şeklinde idi de "zalike" sözü müstensih dalgınlığı sebebiyle düştü. Allah daha iyi bilir.

547 "Elinde ticaret malı olduğu halde" ifadesinden buraya kadar olan kısım "M" nüshasından düşmüştür.

548 Metindeki "yü'hazü" kelimesi "Z" nüshasında "tü'hazü" olarak gelmiştir.

549 Metindeki "izen" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Eğer savaş halkı müslüman bir mükatep köle kendi ülkelerine girdiği zaman ondan onda bir vergi almıyorlarsa? O takdirde dedi, harbi olan mükatep köleden de bir şey alınmaz.

Ben dedim: Zimmî halktan olan kadın malı ile vergi memuruna uğrarsa, ne dersin? Ondan onda birin yarısı alınır, dedi⁵⁵⁰

Ben dedim: Müslüman bir kadın memura uğrarsa ne dersin? Müslüman bir adamdan nasıl kırkta bir alınıyorsa dedi kadından da kırkta bir alınır⁵⁵¹ Çünkü kadın zekâtta aynı adam durumundadır.

Ben dedim: Bir tüccar ticaret yapmak için satın aldığı nar, karpuz, acur, salatalık, ayva, üzüm ve incir gibi mallarla memura uğrsa ve bu mallar iki yüz dirhem değerinde olsa ondan onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Hayır, dedi. Niçin dedim, bunlar ticaret malı değil mi? Çünkü dedi, bunlar beklemez-durmaz mallardır. Ben dedim: Bu mallarla memura uğradığı zaman zimmî de böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: bu adı sayılan mallarla harbi adam memura uğrasa ondan da bir şey alınmaz mı? Evet, dedi⁵⁵² Bu Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür. Bana gelince⁵⁵³ ben bunların hepsinden vergi alınması gerekir görüşümdedir. Bu Muhammed'in görüşüdür.

Ben dedim: Hıristiyan bir adam veya zimmî halktan birisi ticaret yapmak için satın aldığı iki yüz dirhem kıymetinde veya ondan daha çok olan domuz ya da şarabı memura uğradığı zaman vergi memuru bunların onda birini alır mı, ne dersin? Domuzlara gelince dedi, onlardan vergi almaz. Şarap ise onun da değerinin onda birinin yarısını (yani yirmide birini) alır. Muhammed Ebu Yusuf'tan onun şöyle dediğini haber verdi: Bize Hasan b. Umare ve Hakem yoluyla İbrahim en-Nahai'nin şöyle dediğini haber verdi: Zimmî vatandaş şarap ile Aşir'e (vergi memuruna) uğrarsa onun kıymetinin yarısını alır⁵⁵⁴

Ben dedim: Müslümanlarla savaş halinde olan halktan birisi ticaret malı olan şarap ve domuz ile vergü memurunua uğrasa⁵⁵⁵ domuzundan onda bir vergi almaz ama şarabın değerinin onda birini⁵⁵⁶ adamdan vergi olarak alır mı? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer müslüman bir adamın şarap ve domuzu olsa o bunlarla vergi memuruna uğrasa bundan vergi alır mı? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam iki yüz dirhem⁵⁵⁷ parasını yanında birkaç ay tuttuktan sonra onu bir adama hibe edip verse, sonra hibe eden bir gün bundan vazgeçse, böylece onun elde ettiği günden beri tam bir yıl geçmiş olsa⁵⁵⁸ o bundan zekât⁵⁵⁹ verecek mi, ne dersin? Hayır dedi. Hibeden döndüğü günden itibaren bir yıl geçmedikçe vermez. Ben dedim O buna sahip olduğu günden sonra bir yıl geçmiş iken niçin zekât vermiyor? Çünkü dedi, o para onun mülkiyetinden (belli bir zaman için) çıkmıştı.

550 Metindeki "kale" fiili "H" nüshasında "ve kale" şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

551 Metindeki "yü'hazü" kelimesi "H" nüshasında "tü'hazü" olarak gelmiştir.

552 "Bu mallarla..." ifadesinden başlayarak buraya kadar olan metin "M" nüshasından düşmüştür.

553 Metindeki "emma" kelimesi "ve emma" şeklinde gelmiştir.

554 Ben dedim: Ebu Yusuf, Harac adlı eserinde (s. 79) dedi: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Eğer zimmî halktan olan birisi, ticaret malı olan şarapla vergi memuruna uğrarsa, (yani gümrükten geçerse) değerinin yirmide biri vergi olarak alınır. Şarabın kıymet takdirinde şarap sahibi zimmînin sözüne itibar edilmez. Diğer zimmîlerden iki adam çağrılır, onlar bir değer biçerler böylece şarabın değerinin yirmide biri vergi olarak alınır. Ebu Yusuf bu hadisi Asar adlı eserinde de (s. 91) muhtasar olarak tahrif etmiştir.

555 Metindeki "fe iza" kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "ve iza" olarak gelmiştir.

556 Metindeki "uşre" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür. Hâlbuki bu gereklidir. "A" nüshasında ise "nısfâ uşrin" denilmektedir ki, bu doğru değildir.

557 Metindeki "indehu mieta dirhemin" ifadesi, "H" nüshasında "indehu mietey dirhemin", "Z" nüshasında "lehu mieta dirhemin", "M" nüshasında "indehu ala mietey dirhemin" tahriftir.

558 Metindeki "aleyha el-havlü" ifadesi "M" nüshasında "el-havlü aleyha" şeklinde gelmiştir.

559 Metindeki "zekaten" kelimesi "Z" nüshasında "ez-zekatü" olarak gelmiştir.

Ben dedim: Kendisine hibe edilen şahıs bu hibeyi üzerine yıl tamamlanmadan önce geri verse sonra onu (geri alanı)n yanında yıl tamamlanmış olsa o da bu durumda mıdır? Evet, dedi.

Ben dedim ki, eğer hibe kendisine hibe edilenin yanında bir sene kalsa⁵⁶⁰ ve adam onun zekâtını vermese hatta hibe eden vazgeçip teslim olsa zekât kimin üzerine olur, ne dersin? Bunlardan hiç birinin üzerine zekât gerekmez, dedi⁵⁶¹ Ben niçin dedim? Çünkü dedi, dirhemlerde⁵⁶² zekât kendisine hibe edilen kişi üzerine farz kılınmıştır. Zira hibe eden zat bunu ondan alınca böylece onun üzerinde zekât borcu kalmamış⁵⁶³ olur. Çünkü hibe eden onu geri almıştır. Bunlardan hibe eden kimse üzerine bir şey lazım gelmez. Çünkü o hibeden döndüğü zaman bu paralar onun elinde mevcut olan bir değer değildi.

Ben dedim: Öşür arazisi olan tarlasından pek çok buğday kaldıran⁵⁶⁴ adam bunun öşrünü vermeden onu satsa⁵⁶⁵ böylece öşür sahibi geldiğinde satıcının yanında hiçbir şey bulunmayıp bütün buğdaylar müşterinin elinde olsa bu buğdayın onda bir verisini memur müşteriden mi alacak, ne dersin? Evet, dedi, dilerse ondan alır. Ben dedim: Müşteri bedelin onda birini satıcıdan geri mi alır? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam öşür arazisi olan bir toprağın içinde olgunlaşmış ziraatı olduğu halde satarsa bunun öşür vergisi müşteri üzerine mi, yoksa satıcıya mı olur, ne dersin? Ziraatın öşrü satıcı üzerine olur, dedi.

Ben dedim: Eğer tarlayı içindeki ziraatı sebze olduğu halde satarsa, ürün kaldırıldığı zaman ziraatın öşrü kimin üzerine olur, ne dersin? Müşteri üzerine olur, dedi.

Ben dedim: Adam arpa ekinini⁵⁶⁶ satsa ve müşteri onu biçse⁵⁶⁷ onun bedelinden onda bir vergi satıcı üzerine olur mu, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Henüz taze sebze iken ziraatı satsa sonra satıcı müşteriye sebzeyi tarlada bırakması için izin verse o da hasat edinceye kadar bıraksas⁵⁶⁸ onda bir vergi kimin üzerine olur, ne dersin?⁵⁶⁹ Müşteri üzerine olur, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, ürünü kaldıran odur.

Ben dedim: Onda bir vergisi olan meyvelerden ve diğerlerinden her birini sahibi ilk planda olgunlaşmadan önce satsa sonra müşteri onu olgunlaşmıncaya kadar satıcının izni ile ağacında bıraksas⁵⁷⁰ yine böyle onun zekâtı müşteri üzerine mi olur?⁵⁷¹ Evet, dedi. Ben dedim: Adam, ticaret için olan öşür arazisinden bir yeri üzerinde⁵⁷² ziraat yapmak için satın alsas, bu yerin vergisi ticaret vergisi mi yoksa öşür toprağının vergisi mi olur, ne dersin? Bunun dedi, zekâtı

560 Metindeki "mekeset" kelimesi "M" nüshasında "mekese" olarak gelmiştir.

561 Bize göre hibeden dönme ister mahkeme kararıyla olsun ister olmasın birdir; Züfer, eğer dedi, onun dönmesi mahkeme kararıyla olursa böyledir, eğer hâkimin kararıyla olmamışsa bu senenin zekâtı kendisine hibe dilen kimseye aittir. Süfyan-ı Sevri hibe eden zatın zekâtın miktarında bir dönüş yapma hakkı yoktur; çünkü zekât fakirin hakkıdır, fakirin hakkı ise hibe edilen mala taalluk eder ki bu da hibe eden şahsı dönmeden men eder, dedi. Nitekim o bunu hibe edilen şahsa (hibe değil de) rehin olarak verseydi yine böyle olurdu. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 205

562 Metindeki "fi'd-derahimi" ifadesi "Z" ve "M" nüshalarında "ed-derahimi" olarak gelmiştir.

563 Metindeki "lem yekun" fiili "H" nüshasında "lem tekun" olarak gelmiştir.

564 Metindeki "yahrucu" kelimesi, "M" nüshasında "tahrucu" olarak gelmiştir.

565 Metindeki "fe yebiyuha" kelimesi "H" nüshasında "fe bey'uha" olarak gelmiştir.

566 Metindeki "kasıylun" kelimesi Mağrib'de "el-kaslü" bir şeyi kesmek demek olup "el-kasıyl" de buradan gelip hayvan yiyeyeceği için kesilmiş olan yeşil arpaya derler. Fakat fıkıhçılar henüz olgunlaşmamış ziraata mecazi olarak kasıyl derler. Bak. II, 125

567 Metindeki "fe kasalehu" kelimesi "kasale" kata yani kesmek demektir. 2. bapdan gelir. İsm-i faili kasılun ism-i mefulü de kasılun şeklinde gelir.

568 Metindeki "fe terakehu" kelimesi "M" nüshasında "fe yetrukehu" olarak gelmiştir.

569 Metindeki "e raeyte" (ne dersin) kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

570 Metindeki "terakehu" kelimesi "M" nüshasında "yüzekkihi" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

571 Metindeki "e yekunü" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında müennes te'si ile "tekunü" şeklinde gelmiştir.

572 Metindeki "aleyha" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "aleyhi" olarak gelmiştir.

ticaret⁵⁷³ zekâtı olmaz, ancak öşür (onda bir) arazi vergisi olur. Ben niçin dedim? Çünkü dedi: o üzerine öşür (onda bir vergi) farz olan bir arazi satın aldığı zaman ondan zekât (ticaret vergisi) düşer. Ben dedim: O haraç arazisinden bir yer alsaydı yine böyle mi olurdu? Evet, dedi. Onun üzerine zekât farz olmaz.⁵⁷⁴ Aynı zamanda haraç ile zekât, haraç ile öşür ve zekât ile öşür onun üzerinde birleşmez.⁵⁷⁵

Ben dedim: Adam ticaret için olan evleri satın alırsa nasıl yapacak, ne dersin? Onlara değer biçer dedi ve kıymeti üzerinden zekâtını verir.⁵⁷⁶

Ben dedim: Ekini olgunlaşmış ve dolayısıyla onda bir vergisi farz olmuş, öşür arazilerinden bir araziye sahip olduğu halde kişi ölse bu araziden onda bir vergi alınır mı ne dersin? Evet, dedi⁵⁷⁷ Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu toprak (eskiden) nasıl onun idiye, (şimdi de) başkasının olmuştur.

Ben dedim: Adamın öşür topraklarından bir arazisi olsa⁵⁷⁸ orada yonca ve sebze gibi yeşillikler⁵⁷⁹ yetiştirip kırk günde⁵⁸⁰ bir kesip toplasa her bir kesişinde bundan onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Evet, dedi⁵⁸¹

Ben dedim: Adam öşür topraklarından bir arazi satın alıp oraya karpuz ekiyor ve bu karpuzları topluyor⁵⁸² bundan onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer orada karpuz veya salatalık ya da acur ve ona benzer şeyler ekip biçse? Banlardan da dedi, yine onda bir vergi alınır. Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Karpuz⁵⁸³ salatalık, acur, sebze, taze ot, yonca kalıcı meyvesi olmayan bu gibi ürünlerde onda bir vergi yoktur.

Ben dedim: Bağ sahibi üzümünü üzüm olarak, belki üzüm suyu olarak, belki onu kıymetinden daha fazla ya da değerinden daha düşük bir fiyatla satsa ne dersin? Onu üzüm suyu olarak veya değerinden daha düşük ya da daha yüksek sattığı zaman, bilinen tamamen yardım⁵⁸⁴ ve hediye etme gibi şeyler olmadıkça onun bedelinin onda biri vergi olarak alınır, dedi⁵⁸⁵

Ben dedim: Adamın elinde üzerinden bir yıl geçmiş malı var. Buna zekât farz olduktan sonra malın yarısı telef olsa, malın tamamının mı yoksa geri kalan malın mı zekâtını verir⁵⁸⁶ ne dersin? Bilakis kalan malın zekâtını verir, telef olan malın zekâtını vermek onun üzerine borç

573 Metindeki "li't-ticareti" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

574 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında müennes te'si ile "tekunü" şeklinde gelmiştir.

575 Metindeki "yecemiu" kelimesi "Z" nüshasında "yecmeu" şeklinde gelmiştir.

576 Çünkü evin rakabesine-sahipliğine başka bir Allah hakkı taalluk etmez. Ticari evlerle diğer ticaret malları aynıdır. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 207

577 İbn Mübarek Ebu Hanife'den rivayet ederek bundan öşür (onda bir vergi) alınmayacağını söyledi. Çünkü bu toprak artık üzerine vergi farz olmayan birinin olmuştur. Böylece bu otlak hayvanlarının zekâtına benzer. Bu zahir rivayetin anlamı şudur: Burada asıl maksat fiil değil, aynı olan maldır. Mal, o (sahibi) öldükten sonra da devam eder böylece mal fakirlerin hakkı ile meşgul-igili olmuş olur. Ama zekât böyle değildir; zekâtta farz olan onu verme işi ve verme fiilidir. Verme işinin ise malın var olmasıyla birlikte hak edilmiş olarak devam edip baki kalması mümkün değildir. Bunun için zekât verme işi ölümle beraber son bulur. Bak. Serahsi, II, 208

578 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

579 Metindeki "ratbetün" kelimesi yaş ot-yonca anlamına gelir, çoğulu "ritabun" şeklinde gelir. Bak. El-Mağrib, I, 210

580 Metindeki "fi" harfi yerine "H" nüshasında "min" harfi gelmiştir.

581 Bu, Ebu Hanife'nin yaş ürünler hakkındaki görüşüne göredir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise onda bir vergi ancak kalıcı meyvesi olan ürünlerde farz olur. Bak. Şerhu'l-Muhtasar, II, 208

582 Metindeki "ve yaklauhu" kelimesi "M" nüshasında "ev bi kalih seneten" şeklinde gelmiştir.

583 Metindeki "bittih" (karpuz) kelimesi daha önce geçtiği için burada tekrar anılmasına gerek yoktur.

584 Metindeki "haba fihi fahişen" ifadesi "H" nüshasında "cae ma fihi", "M" nüshasında "cana fihi", "A" ve "Z" nüshalarında elif ile "haba fihi" şeklinde gelmiştir. Doğrusu ise "ya" harfinden munkalip elif ile "haba" şeklinde olmasıdır. Muhtasarda da "iza lem yekun haba fihi mehabaten fahişeten" şeklinde gelmiştir.

585 Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. O ürün az olsun, çok olsun, kalıcı olsun ya da kalıcı olmasın onda bir vergiyi farz kılar. Ebu Yusuf ile Muhammed'e gelince onlar kalıcı ürün ve 5 vask (yaklaşık 1 ton) kadar olandan farz olur, (daha az ve kalıcı olmayandan farz olmaz) dediler. Şerhu'l-Muhtasar'da böyledir. II, 208

586 Metindeki "yüzekki" kelimesi "Z" nüshasında "yüzekkihi" olarak gelmiştir.

değildir, dedi. Ben dedim: Malın bir kısmını birisi çalsa veya gasp etse yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Bir adamın başka bir adamda alacağı olsa, adam bu borcunu inkâr etse⁵⁸⁷ bir sene kaldıktan sonra bunun⁵⁸⁸ inkârını⁵⁸⁹ devam etse, borç için bir delil-belge de bulunmasa, bütün bunlardan sonra adam borcunu ona ödese⁵⁹⁰ geçmiş yılların zekâtını vermek ona borç olur mu ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, borçlu borcunu inkâr ediyordu. Bu borç, ikrar edilen borç gibi değildir, ona benzemez.

Ben dedim: Kadın bir adamla aynıyla iki yüz dirhem üzerine evlense, bu mal kocanın elinde olduğu halde onun üzerinden tam bir yıl geçse sonra koca gerdeğe girmeden onu boşasa, bu iki yüz dirhem⁵⁹¹ zekâtı kimin üzerine olur, ne dersin? Adam dedi, (mihrin) yarısını kadına öder; o da⁵⁹² bunun zekâtını verir. Diğer geri kalan yarıda koca üzerine zekât vermek yoktur. Ben niçin, dedim? Çünkü dedi, kadın aldığı bu meblağ mülkiyetinde olduğu halde üzerinden bir yıl geçmiştir; böylece ona bundan zekât vermek farz olmuştur⁵⁹³ Kocası ise onu boşadığı zaman bunun (mihrin) yarısına hak etmiş olur. Ancak bundan onun üzerine zekât vermek gerekmez⁵⁹⁴ Çünkü o buna sahip olduğu⁵⁹⁵ günden beri henüz bir yıl geçmemiştir. Bu Ebu Hanife'nin ilk görüşüdür. Bundan sonra ise Ebu Hanife, bunlardan hiçbirisine zekât gerekmez, demiştir.

Ben dedim, bu iki yüz dirhem aynıyla olmasa bile yine böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o bunu kadına verse ve üzerinden tam bir yıl geçse sonra gerdeğe girmeden onu boşasa? Kadın dedi, bütün malın zekâtını verir. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, zekâta onun üzerine tam bir yıl geçtiği⁵⁹⁶ halde mal onun mülkiyetinde bulunmaktadır.

Ben dedim: O kadınla deve, koyun veya otlak sığırı üzerine evlense, bunları ona verse ve onun üzerinden bir yıl geçse sonra onu gerdeğe girmeden boşasa yine böyle midir? Hayır, dedi. Bu meseleye⁵⁹⁷ gelince, kadın üzerine ancak geri kalan malın zekâtını vermek düşer.

Ben dedim Adam kadına bir köle vermek üzere evlense ve köleyi ona verse, köle kadının yanında olduğu halde fitre vermek günü gelse, adam kadını gerdeğe girmeden⁵⁹⁸ boşasa, fitir sadakasını vermek kadına mı düşer? Evet, dedi.

587 Metindeki "fe yükafirahu" kelimesi nüshalarda böyle gelmiştir. Şerhu'l-Muhtasarda ise "en yudafiahu" şeklinde gelmiştir ki, bu açıktır.

588 Metindeki "bihi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

589 Metindeki "yükafirahu" kelimesi "M" nüshasında "fe yükabirahu" şeklinde, elimizdeki muhtasar nüshasında da böyle gelmiş, başka bir nüshasında da "fe dafaahu" şeklinde gelmiştir. Doğrusu, bütün nüshalarda olduğu gibi, "yükafirahu" şeklindedir. Mağrib'de (II, 155) "ve kaferani hakkı" demek bana hakkımı inkâr etti demektir. Amir'in "kadının huzurunda ikrar etti, ama sonra inkâr etti" sözü bundandır. Muhammed'in kavline gelince bir adamın diğeri üzerinde alacağı vardır, o bunu yıllarca inkâr etti. Sanki o böylece vadeyi geciktirmeyi üzerine almış da onun hakkına tecavüz etmişti. Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhi'nde şöyle denir: Bir adamın başkası üzerinde alacağı vardır. Adam borcunu yıllarca inkâr etmiştir. Onun bu alacağına dair elinde bir belge de yoktur. Sonra adam borcunu ödedi. İşte adamın geçmişin zekâtını ödeme borcu yoktur. Vedia (emanet olarak bırakılan mal) da böyledir. Metinde geçen "dafaahu" kelimesi yani onu inkâr etti demektir. Zekât (Kitabının) kimi nüshalarında "fe kaberahu bihi sinine" dedi ki bu inkâr etmekten ibarettir. Biz inkâr etmenin bir çeşit dimar malı (yani kaybolmuş veya yeri belli olmayan gömülü mal) olduğunu, dimar malında ise zekâtın farz olmadığını açıklamıştık. "Onun bu alacağı hakkında elinde bir belgesi de yoktu" sözünde, hak sahibinin elinde bir belge olduğu zaman, yıllarca bunu alamadığında onun geçmişin zekâtını ödemesi hususunda delalet vardır. Çünkü eksiklik onun tarafından gelmiştir. Biz bunu İhtilafu'r-Rivayat'ta açıklamış bulunuyoruz. II, 209

590 Metindeki "yakdıyhi" kelimesi "H" nüshasında "yağsıbuhu" olarak gelmiştir ki, bu fahiş bir yanıltır.

591 Metindeki "hazih'i-elfeyni" ifadesi nüshalarda böyledir. Doğrusu "hazeyni'l-elfeyni" şeklinde olması ümit edilir.

592 Metindeki "ve aleyha" kelimesindeki "ve" harfi "A" nüshasından düşmüştür; bu müstensihin bir sehvidir.

593 Metindeki "vecebet" kelimesi "Z" nüshasında "vecebe" olarak gelmiştir.

594 Metindeki "fe la yecibu" ifadesi "Z" nüshasında "tecibu" olarak gelmiştir.

595 Metindeki "melekehu" kelimesi "H" nüshasında "helekhu" olarak gelmiştir ki, bu bir yanıltır.

596 Metindeki "hallet" fiili "M" nüshasında "halle" olarak gelmiştir.

597 Metindeki "emma haza" ifadesi nüshalarda böyle gelmiştir.

598 Metindeki "biha" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Eğer köle kocanın yanında ise, sonra koca onun gerdeğe girmeden boşasa hem koca ve hem de kadın⁵⁹⁹ üzerine onun fitir sadakasını vermek gerekmez mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Yine böyle midir? Eğer deve, koyun ve sığır adamın yanında ise, deve otlak hayvanı olup onun üzerine kadınla evlenmiş ise sonra onunla gerdeğe girmeden onu boşamış ise sonra onun (mihrin) yarısını ona vermiş ise kadın üzerinden bir yıl geçmiş olduğu halde bunun zekâtını⁶⁰⁰ verecek mi? Eğer⁶⁰¹ dedi, kadının eline geçen malın misline⁶⁰² zekât gerekiyorsa o da bunun zekâtını verir⁶⁰³ eğer gerekmiyorsa vermez. Kocaya gelince onun üzerine zekât vermek gerekmez. Ebu Hanife bundan sonra şöyle söyledi: Bunlardan hiçbirisi üzerine zekât vermek gerekmez.

Ben dedim: Adamın iki yüz dirhem parası ve bir o kadar da borcu olsa, kırk otlak koyunu veya beş devesi ya da otuz sığırı olsa onun üzerine bunlardan zekât borcu olur mu⁶⁰⁴ ne dersin? Evet, dedi. Çünkü onun yanındaki dirhemler borcunu kapatabilir. Ben dedim: Eğer onun üzerinde iki yüz dirhem ve on dirhem daha borcu olmuş olsaydı? Bunlardan hiç birisinden dolayı onun üzerinde zekât borcu yoktur, dedi. Çünkü onun üzerinde yanındaki dirhemlerin kapatamadığı fazla bir borç vardır.

Ben dedim: Adamın yanında kırk tane otlak koyunu ve iki yüz dirhem parası ve bir o kadar da borcu olsa⁶⁰⁵ onun üzerine zekât düşer mi, ne dersin? Evet, dedi. Koyunların zekâtını verir; dirhem zekâtı ise hükümsüz kalır⁶⁰⁶

Ben dedim: Eğer vergi memuru ona gelmemişse ve o onunla beraber ise koyun iki yüz dirheme eşitse o bunlardan dilediği ile verip diğerini bıraksa bu onun için yeterli olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Beş deve dirhem⁶⁰⁷ yerine geçip iki yüz dirheme eşit ise dilediği ile zekât verebilir mi? Evet, dedi⁶⁰⁸

Ben dedim: vergi memuru gelse⁶⁰⁹ bu mükellef ona alacaklarını ve borçlarını söylese? Memur dedi, develerin zekâtını alır.

Ben dedim: Haricilerin-asilerin askerleri ile olan adam malının zekâtını bir veya iki sene ödemiyor⁶¹⁰ Sonra o ve asiler tevbe edip isyandan vazgeçseler, geçmiş senelerin⁶¹¹ zekâtı alınır mı veya onun adamlarından herhangi bir⁶¹² kimseden? Hayır dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi. Bizim ahkâm bu konuda onlar üzerine cari olmaz. Ben dedim: Peki, onlarla Allah arasında olan (hukuktan) dolayı onların geçmişin zekâtını ödemesi gerekir mi? Evet, dedi.

599 Metindeki bu cümlemin kadın erkek kelimeleri "H" nüshasında yer değiştirmiştir.

600 Metindeki "e tüzekkiha" kelimesi "H" nüshasında böyle ve doğrusu da budur. Diğer nüshalarda ise "yüzekkiha" şeklinde gelmiştir.

601 Metindeki "fe in" kelimesi esas nüshada böyle, diğer nüshalarda ise "in" şeklinde gelmiştir.

602 Metindeki "tecibu fihi" kelimesi "H" nüshasında "yecibu fiha" şeklinde gelmiştir.

603 Metindeki "zekatha" kelimesi "A" nüshasında "zekkaha" olarak gelmiştir.

604 Metindeki "selasüne mine'l-bakari hel aleyhi fiha zekatün" cümlesi "Z" nüshasında "selasune bakaraten hel aleyhi fiha zekatün" şeklinde gelmiştir.

605 Metindeki "tekunü" kelimesi "H" nüshasında "yekunü", "M" nüshasında ise ya harfi noktasız olarak gelmiştir.

606 Metindeki "tebtulü" kelimesi "H" nüshasında "yebtulü" olarak gelmiştir.

607 Metindeki "derahim" kelimesi "M" nüshasında "dirhem" şeklinde gelmiştir.

608 Bu mesele sorusu ve cevabı ile birlikte "H" ve "Z" nüshalarından düşmüştür.

609 Metindeki "fe iza" kelimesi "H" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

610 Metindeki "yüeddi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

611 Metindeki bi zekatin lima" ifadesi nüshalarda böyledir. "H" nüshasında "zekatin lima", "M" nüshasında "zekati malihi lima" "Z" nüshasında ise "bi zekati malihi lima" olarak gelmiştir.

612 Metindeki "ehadün" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "ehaze" fiili olarak gelmiştir.

Ben dedim: İsyân etmiş bir grup içlerinden birini elçi olarak ehl-i adalete gönderse ve böylece malını memurun yanından geçirse ondan zekât alır mı? Evet, dedi. Ben dedim: Müslümandan aldığı⁶¹³ gibi mi alır? Evet, dedi.

Ben dedim: Dar-ı harpta müslüman olmuş, birkaç yıl orada kalmış bir topluluk zekât vermek üzerlerine farz olduğunu bilip tasdik ettikleri halde ve zekâtın nasıl olduğundan haberdar oldukları halde birkaç yıl onu vermediler. Sonra bunlar malları, develeri, koyunları ve sığırları ile beraber İslam yurduna gelseler bunlardan geçmiş için bir şey alınır mı? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi İslam ahkâmı onların üzerine cari olmaz. Fakat Allah ile kendi aralarındaki şeyi ödemeleri onların üzerine bir görevdir⁶¹⁴

Ben dedim: Müslüman bir adam bir mal ile vergi memuruna uğradı. Malını ondan gizledi, o da bunun farkına varmadı ve böylece memur bilmeden yıllarca ticaret yapıp zekâtını vermedi. Sonra memur bu işe muttali oldu, adam da yıllarca ticaret yaptığını ve kendisinden mal sakladığını ona söyledi. Bu adamdan geçmiş bu yılların zekâtı alınır mı? Evet, dedi. Ben dedim: Deve, sığır ve koyun sahibi birisi benim sana söylediğim bu adam gibi olsa o da aynı böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Öşür (onda bir) vergisi olan bir araziye sahip adam da böyle midir? Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu kimseler üzerine İslam ahkâmı caridir, yürütülür.

Ben dedim: Mufavada⁶¹⁵ ortaklığı ile ortak olan iki adamın malları vardır. Bu mal üzerinden bir yıl geçince ortaklardan her biri ortağının emri olmadan malın zekâtını eda etse ne dersin? Onlardan her biri arkadaşı adına verdiği zekâtı yine arkadaşına tazmin eder. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, adam ortağına bunu emretmemiştir. Ben dedim: Üzerinden⁶¹⁶ bir yıl geçtikten sonra ortaklardan her biri arkadaşına bunu eda etmesi için emir vermiş olsa her ikisi de birlikte vermiş olsalar? Onlardan her biri dedi, verdiği arkadaşına düşen payı tazmin etmesi gerekir. Ben dedim: Eğer onlardan biri arkadaşından önce verirse? Evvel ödeyen verdiği tazmin etmez; diğeri ise arkadaşına adına ödediğini tazmin eder, dedi. Ben dedim: Evvelkinin ödediği zekât⁶¹⁷ her ikisi için yeterli olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Birinci meseledeki hal her ikisi için de yeterli olur mu? Her birinin kendisi adına verdiği kendisi için yeterli olur, arkadaşına adına verdiği ise arkadaşına tazmin eder, dedi. Ben dedim: Diğeri, arkadaşının emriyle ödediği halde ve onun⁶¹⁸ zekâtını ödediğini bilmediği halde, verdiği niçin tazmin etmiyor? Çünkü dedi⁶¹⁹ arkadaşına ona zekâtı ödemesini emretti, ama o zekâttan başka bir şey ödedi. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf dedi: Bana gelince, ben burada tazmin gerektiği görüşünde değilim. Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür⁶²⁰

613 Metindeki "yehuzü" kelimesi "A" ve "Z" nüshalarında böyle, "H" nüshasında "tehuzü" ve "M" nüshasında ise "nehuzü" şeklinde gelmiştir.

614 Metindeki "yuedduhu" kelimesi "H" nüshasında "yueduu" olarak gelmiştir.

615 Ortaklar arasında hem sermayenin miktarı, hem de kar payları eşit olan, hiç birinin fazla ticaret yapmaya elverişli bir malı bulunmamak üzere kurulan bir ortaklık. (çev.)

616 Metindeki "aleyhi" kelimesi "Z" nüshasından ilave edilmiştir, diğer nüshalardan düşmüştür.

617 Metindeki "sadaikatü" kelimesi "H" nüshasında "sadaikatühu", "M" nüshasında ise "sadaikatühüma" olarak gelmiştir.

618 Metindeki "ve lem ya'lem ennehu" ifadesi "H" nüshasında "ve lem ya'lem ehadün ennehu" şeklinde gelmiştir.

619 Metindeki "kale" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

620 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhi'nde (II, 209) ilk meseleyi anlattıktan sonra şöyle denilmektedir: Eğer ikisi de birlikte eda ederlerse Ebu Hanife'nin görüşüne göre, onlardan her biri ödediğinden arkadaşına düşen payı ona tazmin eder. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise tazmin etmez. Eğer (birlikte değil) arka arkaya öderlerse onlardan ilk ödeyen üzerine arkadaşına tazmin gerekmez. Ama Ebu Hanife'ye göre sonra ödeyenin verdiği arkadaşına düşen payı ona tazmin etmesi gerekir. Onun eda ettiğini bilsin veya bilmesin fark etmez, (ikisi de) birdir. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise eğer arkadaşının eda ettiğini bilirse tazmin eder, yok eğer bilmez ise tazmin etmez. O, eserin zekât bölümünde buna böyle işaret etti. Ziyadat'ta ise şöyle denilmektedir: O arkadaşının ödediğini ister bilsin, ister bilmesin onun üzerinde bir tazmin yoktur. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre sahih olan görüş de budur. Müvekkilin bizzat kendisinin ödemesinden sonra edada bulunan zekâtın verilmesine tayin edilen vekil hakkındaki ihtilaf da böyledir. Zihar kefareti için vekil tayin edilen adam, müvekkilin kefareti bizzat kendisi verdikten sonra köleyi azad ederse veya köle kör

Ben dedim: Bir adam bir adama emanet bir mal bıraksa, sonra birkaç yıl inkâr ettikten sonra malı sahibine verse, onun geçmiş yılların zekâtını vermesi gerekir mi, ne dersin? Geçmiş yılların zekâtı onun üzerine gerekmez, dedi⁶²¹

Ben dedim: Adam kendi arazisine veya evinin bir yerine bir mal gömse, sonra nereye gömdüğünü bilmeseyse böylece⁶²² birkaç yıl geçse sonra onu bulsa⁶²³ geçmiş yılların zekâtını vermesi gerekir mi ne dersin? Arazisine gömüp de yeri kaybolandan zekât vermesi gerekmez; ama evinin bir yerine gömdüğü malın zekâtını verir. Ben dedim: Onun arazisinde olmakla evinde olmak arasında ne fark vardır? Çünkü dedi, arazinde olan evinde⁶²⁴ olana benzemez. Zira onun evinde olan⁶²⁵ sanki⁶²⁶ sandığında gibidir. Oraya koyduğunu bildiği zaman artık kendi elinde gibidir. Ben dedim: Adam çölde malını düşürse, birkaç yıl sonra onu bulsa veya müslümanların gelip geçtiği yollardan birisine bıraksa sonra birkaç yıl sonra onu bulsa mükellef geçmiş yıllar için bundan birinden zekât ödemesi gerekir mi? Hayır⁶²⁷ dedi, geçmiş yıllar için onun üzerine bir zekât yoktur.

Altın Gümüş Rikaz Maden Kurşun⁶²⁸ Bakır Demir Mücevherat ve Diğerleri⁶²⁹

Ben dedim: Altın, gümüş, bakır, kurşun, demir madenleri üzerinde müslüman, zimmi, köle, mükatep, müdebber, ümmü veled ve kadın çalışır da bunların filizlerini elde ederlerse ne dersin? Elde ettiklerinin beşte biri (vergi olarak) alınır, beşte⁶³⁰ dördü ise onların olur.

Muhammed dedi: Ebu Hanife bize Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Hayvan, kuyu ve maden hederdir. (Yani hükümsüzdür, bunlarda kısas ve diyet yoktur). Rikazda⁶³¹ ise beşte bir vergi vardır⁶³²

olduktan sonra azad ederse onun hakkındaki ihtilaf da böyledir. Ebu Hanife'ye göre bu adamın azad etmesi geçerli olmaz. Fakat Ziyadat'ta açıklandığı üzere Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise o, müvekkilin kefareti verdiğini ister bilsin, istese bilmesin ettiği azat işi geçerlidir. Sonra yazar her iki tarafın delillerini geniş bir şekilde açıklamıştır. Eğer daha fazla bilgi almak istersen oraya bakabilirsin.

621 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhi'nde şöyle denilmektedir: Malı bir insanın yanına emanet bırakıp da sonra unutsa yine böyledir. Eğer emanet bıraktığı insan tanıdığı birisi ise onu hatırladığı zaman geçmiş yılların zekâtını vermek onun üzerine bir borçtur. Eğer o kişi tanımadığı birisi ise geçmişin zekâtını vermek onun üzerine gerekmez. Biz bunun sebebini ulaşılabilecek kolay olan ve zor olan diye açıkladık. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (II, 210).

622 Metindeki "li zalike" kelimesi "M" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "kezalike" şeklinde gelmiştir.

623 Metindeki "vecedehu" kelimesi "H" nüshasında "vecede" şeklinde gelmiştir.

624 Bu cümle "ben dedim" ifadesinden başlayarak buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

625 Metindeki "ma" kelimesi "H", "M" ve "Z" nüshalarında böyle, esas nüshada ise "bi ma" şeklinde gelmiştir.

626 Metindeki "ke ennehu" kelimesi "M" nüshasında "kane" şeklinde gelmiştir ki bu doğru değildir.

627 Metindeki "la" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

628 Metindeki "rasas" kelimesi "H" ve "M" nüshasından düşmüştür.

629 Metindeki "ve ğayru zalike" ifadesi "H" nüshasında böyle, diğerlerinde ise "ve ğayruhu" şeklindedir. Muhtasar ve Şerhi'nde ise "Babu'l-Meadini ve ğayruhu" (Madenler ve Diğerleri Bölümü) şeklindedir.

630 Metindeki "ahmas" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

631 Rikaz, yeraltındaki altın ve gümüş maden filizlerine denir (çev.)

632 İmam Muhammed Asarında diyet bölümünde (s. 100) böyle rivayet etti. Orada "Maden hederdir" sözünden evvel, "adam hederdir" cümlesini de ilave etti. Muhammed dedi ki, bu Ebu Hanife'nin görüşüdür; biz onu alıyoruz. (Metindeki) cübaar heder demektir. Adam atın üzerinde giderken at ayağıyla vurup giderken adamı düşürüp öldürse veya yaralasa işte bu adam hederdir, boşa gitmiştir. Akilesi (mirasçıları diyebiliriz) veya başkası üzerine bir şey gerekmez. (Metindeki) Acmaa kelimesi binicisi ve yöneticisi olmayan yavuz ve şiddetli demektir. Bu at bir adamı çiğneyip öldürdü. İşte bu adam hederdir. Maden, kuyu ve adam... O, kendisi için kuyu kazmak ve maden çıkarmak üzere adamı işçi tutsa, o da düşüp ölse işte bu işçi de hederdir. Ne akilesi ve ne de işveren üzerine bir şey gerekir. Muhammed Kitabü'l-Hucet adlı eserinde (I, 437) yine buna benzer bir olayı tahrir etmiştir. İmam Ebu Yusuf bunu Asar adlı eserinde s. 88'de rivayet etmektedir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti: Hayvan hederdir, kuyu hederdir ve maden (ocağı) hederdir. Yeraltındaki altın ve gümüş maden filizlerinden ise beşte bir vergi vardır. Bunu Hafız Ebu Bekir el-Külaî Muhammed el-Vehbi'den tahrir etmiştir. Bak. Camiu'l-Mesaniid, II, 183

Muhammed dedi: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Madenlerde beşte bir vergi vardır⁶³³

Ben dedim: Öşür toprağında olan maden ile dağ toprağında olan maden bir midir? Evet dedi, onlar aynıdır.

Ben dedim: Adam gelip bir gün maden ocağında çalışıyor, ertesi gün de başkası gelip aynı ocakta çalışıyor ve bu böylece ocaktan maden-mal elde ediyor. Birinci adam gelip bu mala ben daha çok layıkım diyor. Bu mal kimin olmalıdır, ne dersin? Bunun beşte biri vergi olarak alınır. Geri kalan maden ise son olarak çalışan kişinin olur, dedi.

Ben dedim: Denizden çıkarılan inci veya anber hakkında ne dersin, bunlardan ne vardır? Bunlarda dedi, hiçbir şey yoktur. Ben niçin, dedim?⁶³⁴ Çünkü dedi, bunlar balık mesabesindedir. Ben dedim: Balığın durumu nedir, onda bir şey yok mudur? (Hayır dedi). Çünkü o, su mesabesinde olan bir avdır. Zira balıkta bir iz ve belirti meydana gelmez. Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüdür. Ebu Yusuf ise bundan sonra şöyle dedi: Ben anberde beşte bir vergi olduğu görüşündeyim⁶³⁵

Ben dedim: Madenlerde veya dağlarda bulunan yakut, zümrüt ve firuze (gibi kıymetli taşlardan) beşte bir ya da onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Hayır⁶³⁶ dedi. Bunlarda ne beşte bir ve ne de onda bir vardır⁶³⁷ Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bunlar taştırlar. Eğer bunlarda zekât farz olsaydı, sürme, zırnık⁶³⁸ aşı çamuru⁶³⁹ kireç taşı ve çakılda⁶⁴⁰ da zekât farz olurdu. Oysa bunların hepsi taştır, taşlarda da bir şey (yani zekât) olmaz.

Ben dedim: Madeninden cıva⁶⁴¹ elde edildiği zaman bunda bir şey var mıdır, ne dersin? Evet, dedi. Onun beşte birini vermesi üzerine bir vecibedir. Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüdür. Ebu Yusuf ise ben civada bir şey (vergi) görmüyorum, dedi⁶⁴²

633 Hasan b. Ziyad bunu Asarında Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Yeraltındaki altın ve gümüş maden filizlerinde beşte bir vergi vardır. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 461

634 Metindeki "ve lime" kelimesi "H" nüshasında "lime" olarak gelmiştir.

635 Sonra (topraktaki) altın ve gümüş filizlerinden beşte bir vergi alınmasının gerekliliği onlarda var olan bir anlam içindir ki, o anlam denizde var olan şeylerde yoktur. Bu anlam şudur ki, bir zamanlar bu yerler harp ehlinin elinde iken şimdilerde at koşturup deve sürmekle müslümanların eline düşmüştür. Denizlerde olan şeyler ise asla hiçbir kimsenin elinde değildir. Zira su, kendisinin dışındaki her şeyi engel olup mağlup eder. İşte bunun için bizim üstatlarımız şöyle dediler: Eğer altın ve gümüş denizin derinliklerinde olsa bunlarda hiçbir şey farz olmaz. Sonra insanlar inci hakkında konuştular ve denildi ki, sedef bir hayvan olup onda inci yaratılmıştır, ama hayvanda bir şey yoktur. Bu karalarda bulunan misk ceylanına benzer; çünkü onda da bir şey yoktur. Anber de böyledir. Bu sebeple denildi ki, bu, karalarda biten yeşil otlar mesabesinde, denizde biten bir bitkidir. Bu kırılan bir ağaçtır; dalgalar onu sürükleyip sahil kıyılarına atar, denildi. Ağaçlarda bir şey yoktur. Bu denizde olan bir hayvanın dışıksıdır, denildi. Hayvan dışıklarında da bir şey yoktur. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, II, 213

636 Metindeki "la" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

637 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhi'nde madenlerde ya da dağlarda bulunan yakut, zümrüt ve firuzede bir şey yoktur, denilmektedir. Çünkü bunlar dongundurlar, eritmekle erimezler. Toprak gibi olduklarından kalıplaşmış bir şekle giremezler. Toprakta da bir şey yoktur. İşte onun anlamında olan bir şeyde de vergi yoktur. Çünkü bunlar taştırlar; oysa her ne kadar bazı taşlar daha parlak ve daha ışıklı olsa da taşlarda zekât yoktur. II, 213

638 Zırnık çok renkli olan bir taştır.

639 Aşı çamuru, (ev) boyamasında kullanılan kırmızı çamurdur.

640 Metindeki "el-hasa" kelimesi çakıl taşlarına denir. Tekili ise "el-hasatü" dır. Çoğulu ise hasan ve husin gelir.

641 Metindeki "ziybak" (zi'bak da olur) dışardan gelmiş yabancı bir kelimedir. Beyaz renkli akışkan bir şeydir, gümüş gibi madenden çıkar. (Burada ke'l-fiddati ve diye fidda (gümüş) kelimesinden sonra bir kelime vardır, mürekkebi çok silik olduğu için okunamamıştır. Çev.)

642 Civaya gelince o ocağından elde edildiği zaman Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüne göre onda beşte bir vardır. Ebu Yusuf ise onda bir şey yoktur, dedi. Ebu Yusuf'tan hikâye ediliyor ki, Ebu Hanife bundan bir şey yoktur diyor, ben de ondan beşte bir vardım diyordum ve onunla tartışmaya girip bu aynı kurşuna benzer diyordum. O da o zaman ondan beşte bir vergi vardır dedi. Sonra ben onda bir şey olmadığı kanaatine vardım. Neticede Ebu Hanife'nin son görüşü Ebu Yusuf'un ilk görüşü gibi oldu, o aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür ki, civada beşte bir vardır. Ebu Yusuf'un son görüşü ki o Ebu Hanife'nin ilk görüşüdür, civada bir şey

Ben dedim: Eskiden olduğu bilinen, altın, gümüş veya mücevher maden filizlerini elde eden adam bunları kazıyor⁶⁴³ ve bunları çöl topraklarından çıkarıyor, ne dersin? Bunda dedi, beşte bir vergi vardır. Geri kalan ise onun olur. Çünkü Hz. Peygamber'den hadis gelmiştir. O buyurdu ki. Rikazda (altın ve gümüş maden filizlerinde) beşte bir (vergi) vardır⁶⁴⁴ Rikaz ise yeraltında gizlenmiş bir maldır⁶⁴⁵

Ben dedim: Bunu kazıp çıkararak mükatep bir köle, zimmî, köle, kadın⁶⁴⁶ veya bir çocuk ise? Aynı bunun gibi onlardan da beşte bir alınır dedi, geri kalan ise onun olur.

Ben dedim: Adam gömüyü başka bir adamın evinde bulsa, bulan ve ev sahibi kişi bunun hepsini tasadduk etseler, bu evin kullanma mülkiyetini elinde tutan kişinin olur mu? Bu dedi, evin kullanma mülkiyetini elinde tutan kimsenin olur ve bunda beşte bir vergi vardır. Ben dedim: Bunu bulan kimse evi sahibinden kiralamış veya ariyet olarak almış ise? Öyle olsa bile dedi, bu rikaz-gömü ev sahibinin olur.

Ben dedim: Bir adam evi sahibinden satın alsın⁶⁴⁷ ve orada gömü bulsa her ikisi de bunun rikaz olduğunu ikrar etseler? Bu dedi, iki sahipten ilk sahibinin olur. Ben dedim: Onu satan adam, o da bir başkasından bunu satın almışsa? Aslı kimin ise gömü de onundur, beşte birini vergi olarak verir, geri kalan da kendisinin olur, dedi. Ben dedim: Bir adamın toprağında bulunan gömü de böyle midir? Evet, dedi. Bu Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüdür. Bu Ali b. Ebi Talip'ten⁶⁴⁸ nakledilen bir hadise yapılan kıyastır. Ebu Yusuf ise şöyle der: Bana gelince ben onu alan-bulan kimsenin olduğu kanaatindeyim ve bunu daha iyi buluyorum-istihsan yapıyorum.

Ben dedim: Adam emanla-izinle savaş yurduna girse ve orada bir adamın evinde bir gömü bulsa ne dersin? Gömüyü ona geri verir, dedi. Ben dedim: Eğer onu çölde bulursa? Gömü bulanın olur dedi ve ondan onda bir vergi de yoktur. Ben dedim: Sen İslam diyarında bulunan gömüde beşte bir vergi koyduğun gibi savaş topraklarında bulunanda niçin beşte bir vergi koymuyorsun?⁶⁴⁹ Çünkü dedi bu savaş topraklarına müslümanlar at koşturmadılar ve onu fethetmediler. İslam topraklarını ise müslümanlar at koşturup⁶⁵⁰ fethetmişlerdir. İşte bundan dolayı bu toprakların ikisi birbirinden farklıdır.

yoktur. Çünkü dedi o bulunduğu yerde kaynamaz, aynı sıvı ve petrolde olduğu gibi kendisinin de bir şekli yoktur. Beşte bir vergiyi onda gerekli sayan görüşün anlamı o kaynağından bir ilaç yardımı ile çıkar kendisinden başka bir şeyle şekil kazanır. Bu yönüyle civa aynı gümüşe benzemektedir. Gümüş de zaten kendisine başka bir şey karışmadıkça bir şekle girmez. Sonra bunda beşte bir farz olur. İşte civa da gümüşe benzer. Bak. Serahsi, Muhtasar, II, 213

643 Metindeki "fe yahfiruhu" kelimesi çoğu nüshalarda böyledir. "H" nüshasında ise "fe yehuddu" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanıştır.

644 Bu hadisin sened zincirini İmam Muhammed Asarında (s. 100) Ebu Yusuf da Asarında (s. 88) şöyle zikreder: Yusuf bize, babası, Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu haber verdi: "Hayvan, kuyu ve maden hederdir. (yani hükümsüzdür, bunlarda kisas ve diyet yoktur), Rikazda ise beşte bir vergi vardır. Hasan b. Ziyad da bu hadisi Asarında zikredilen senedle tahric etmiştir ki, Hz. Peygamber ve Rikazda ise beşte bir vardır buyurmuşlardır. Bak. Camiu'l-Mesaniid, I, 462

645 Metindeki "ve'r-rikazü hüve'l-kenzü" cümlesi "H" nüshasından düşmüştür.

646 Metindeki "ev zimmiyyen ev abden ev imraeten" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

647 Metindeki "kane" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

648 İmam bu hadisi "el-Huccetü Ala Ehli'l-Medine" adlı eserinin "Altın ve Gümüş Gibi Çıkarılan Madenler Bölümü" nde (I, 444) senediyle şöyle zikreder: Kays b. er-Rabi el-Esedi bize Abdullah b. Bişr yoluyla kendilerinden bir büyük kişi olan Cebele b. Hameme haber verdi: Yağmurlu bir günde cerir bir kilise (havra) ye çıktım. Orada bir çukur vardı. Bir baktım ki bir küp ve küpün içinde dört bin miskal altın var, dedi. Hemen onu Ali b. Ebi Talib'e getirdim ve ona dedim ki: Ben yabancıların binalarından birinde içinde dört bin miskal altın olan bir küp buldum? Onun beşte dördü senin, beşte birini de ailenizin fakir olanları arasında taksim et. Bunu Tahavi Maani'l-Asar'ında, Beyhaki de Sünen'inde zikreder. Bu Ümm'de II, 38; Müdevvene'de ise I, 250 da yer alır. Buhari bunu Tarihi Kebir'inde Cebele b. Hameme'den bahsederken zikreder. I, 2 ve 218. Hafız da bunu Telhisu'l-Habir'de (s.185) zikreder.

649 Metindeki "tecalü" kelimesi "H" nüshasında "yecalü" olarak gelmiştir.

650 "...ve onu fethetmediler" ifadesinden buraya kadar olan kısım "M" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Müslüman bir adamın veya zimmî bir adamın evinde ya da tarlasında maden olsa ne dersin? O onun olur dedi ve bunda beşte bir vergi de yoktur. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne⁶⁵¹ göre ise bunda beşte bir vergi vardır.

Ben dedim: Savaş halkından bir adam izinle İslam diyarına geçip bir gömü veya maden bulursa ne dersin? Bunun hepsi onun elinden alınır dedi. Ben niçin dedim? Çünkü onlar dedi, bizim topraklarımızda onlar için bir şey yoktur. Ben dedim: Eğer o, imamın (devletin) müsaadesi ile madende çalışırsa? Elde ettiği madenin beşte birini vergi olarak verir dedi, geri kalanı da kendisinin olur.

Ben dedim: Adamın kendi yerinde bal yapan arıları olsa ve o buradan⁶⁵² büyük bir gelir elde etse ne dersin?⁶⁵³ Eğer bu arı haraç arazisinde ise dedi⁶⁵⁴ bundan bir şey lazım gelmez. Eğer oşür arazisinde ise bunda onda bir vergi vardır. Bu bize Hz. Peygamber'den bu şekilde gelmiştir.⁶⁵⁵

651 Metindeki "kavl" kelimesi "H" nüshasından düşmüş, geri kalan nüshalarda mevcut, Muhtasarda ise "ve kale Ebu Yusuf ve Muhammedün" şeklinde gelmiştir.

652 Metindeki "fihi" kelimesi "Z" nüshasında "fiha" şeklinde gelmiştir.

653 Metindeki "e raeyte" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

654 Metindeki "kale" fiili esas nüshada "fein" şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır.

655 Bu hadis bundan sonra 129. sayfada gelecek olan "Ballarda Onda Bir Vergi Bölümü" nde senediyle birlikte gelecektir. Bu Ebu Yusuf'tan Abdullah b. Muharriz ve Zühri yoluyla rivayet edilmiştir. İmam Ebu Yusuf bu hadisi Kitabü'l-Haraç'ta (s. 40) şöyle rivayet etmektedir: Ebu Yusuf dedi: Bazı arkadaşlarımız Amr b. Şüayb'ten naklen bize şöyle anlattılar: Taif yöneticilerinden bir kısmı Hz. Ömer'e yazdıkları bir mektupta şöyle diyorlardı: Arı sahipleri, Hz. Peygamber'e vermekte oldukları vergileri bize vermiyorlar. Bununla beraber bizden, vadilerini korumamızı istiyorlar. Bu hususta görüşünüz nedir? Bize yazmanızı istiyoruz. Hz. Ömer onlara şöyle yazdı: Eğer onlar Hz. Peygamber'e verdikleri miktarı size de verirlerse onların vadilerini koruyunuz. Eğer Hz. Peygamber'e verdiklerini size de vermezlerse onların vadilerini korumayınız. Onlar Hz. Peygamber'e on kırba-tulum baldan bir kırba-tulum veriyorlardı. Ebu Yusuf dedi: Ahvas b. Hakim babası yoluyla bana şöyle söyledi: Her on rıtıl balda (500 gram civarında bir ağırlık ölçüsü) bir rıtıl bal vergi vardır. Ebu Yusuf dedi: Abdullah b. Muharriz, Zühri'den merfu' olarak bana şöyle rivayet etti: Hz. Peygamber, "Balda onda bir vergi vardır." dedi. Ben dedim: İbn Ebi Şeybe bunu şöyle rivayet ediyor: Veki' bize Said b. Abdülaziz, Süleyman b. Musa yoluyla Ebu Seyyare'nin şöyle dediğini haber verdi: Ben Ya Rasülellah! dedim. Benim arılarım var? Onların onda bir vergisini ver buyurdu. Ben Ya Rasülellah! dedim onları benim için korur musun? Ve benim için korudu. Abbad b. el-Avvam, Yahya b. Said, Amr b. Şüayb, (o da babası ve dedesi yoluyla) rivayet ediyor ki: Taif Emiri-Yöneticisi Hz. Ömer'e şöyle bir mektup yazdı: Arı sahibi balcılar bizden öncekilere verdikleri vergiyi bize vermiyorlar. Ebu Yusuf dedi: Hz. Ömer şöyle cevap verdi: Hz. Peygamber'e verdikleri vergiyi size de verirlerse onlar için (kovanlarını) koruyunuz; eğer vermezlerse korumayınız. Ebu Yusuf, Amr b. Şüayb'in onların her bir on tulum baldan bir tulumunu verdiklerini ifade ettiğini söyledi. Sonra Ata el-Horasani, Amr ve İbn Ebi Zî'b yoluyla Zühri'nin şöyle dediğini rivayet etti: Balda onda bir vergi vardır. (II, 20) Bu hadisi el-Ukayli Abdürezzak yoluyla Kitabü'd-Duafa'da şöyle rivayet ediyor: Abdullah b. Muharriz (böyledir, hâlbuki doğrusu Muharrir'dir) bize, Zühri, Ebu Seleme ve Ebu Hüreyre yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Balda onda bir vergi vardır. Ben bu hadisi bu metin olarak Abdürrezzak'ın Musannef'inde bulamadım dedi. Beyhaki ise Abdürrezzak yoluyla bu metni rivayet etmiştir. Bu hadis Abdullah b. Muharriz sebebiyle malûldür. Bak. Nasburraye II, 390 Zeylai der ki: Bu hadisin anlamı İbn Amr hadisinden, Sa'd b. Ebi Zübab hadisinden ve Ebu Seyyare el-Müt'iy hadisinden rivayet edilmiştir. İbn Amr hadisini Ebu Davud Sünen'inde şöyle tahrîç etmiştir: Ahmed b. Ebu Şüayb el-Harrani bize Musa b. A'yün, Amr b. el-Haris el-Misri, Amr b. Şüayb babası yoluyla dedesinin şöyle dediğini haber verdi: Beni Müt'an'dan Hilal Ahmed Hz. Peygamber'e gelip ona arılarının (ballarının) onda birlerini verdi ve ondan kendisinin sülbe adındaki vadisini korumasını istedi. Hz. Peygamber de bu vadiyi koruma altına aldı. Ömer b. el-Hattab halife olunca Süfyan b. Vehb, Ömer'e mektup yazarak bunu ondan sordu. Ömer de şu cevabı verdi: Ballarından Hz. Peygamber'e vermiş olduğu onda bir vergiyi sana da verirse onun sülbe vadisini korusun. Yok eğer vermezse o bir yağmur sineği olsun ve onu dileyen yesin. Nesai'nin rivayeti de aynen bu gibidir. İbn Mace ise bu hadisi şöyle rivayet eder: Muhammed b. Yahya bize Naim b. Hammad, İbn Mübarek, Üsâme b. Zeyd, Amr b. Şüayb, babası ve dedesi yoluyla Abdullah b. Amr'ın şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber baldan onda bir vergi aldı. Sa'd İbn Ebi Zübab'ın hadisine gelince İbn Ebi Şeybe onu Musannef'inde şöyle rivayet etmiştir: Safvan b. İsa bize Haris b. Abdurrahman b. Ebi Zübab ed-Dusi'nin şöyle dediğini haber verdi: Ben Hz. Peygamber'e gelip selam verdim ve ya Resulellah! dedim. Milletim için müslüman oldukları şeyi yerine getir. Bunun üzerine Hz. Peygamber gerekeni yaptı ve beni vergi memuru tayin etti. Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ebu Bekir, Ebu Bekir'den sonra Hz. Ömer beni hep memur tayin ettiler. Ömer toplumuna gelince ey millet! dedi. Ballarınızın zekâtını veriniz. Şunu bilin ki, zekâtı verilmemiş bir maldan hayır gelmez. Bunun miktarı ne kadar dediler.

Ben dedim: Adam toprağında göz, su kaynağı var. Buradan zift, petrol ve tuz gibi şeyler çıkarıyor. Onun toprağı da haraç arazisidir. Bu adamın üzerine ne vardır, ne dersin? Onun üzerinde arazisinin haraç vergisi vardır, dedi. Onun üzerine bunlardan bir şey lazım gelmez. Ben dedim: Eğer bunlar bir öşür⁶⁵⁶ arazisinde olursa? Yine⁶⁵⁷ onun üzerine bunlardan dolayı bir şey lazım gelmez. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu bir mahsul değildir.

Ben dedim: Adam çölde gömü bulursa veya madende çalışıp mal elde ederse ve elde ettiği mallar kadar borcu olursa onun bu gömüden ve madenden elde ettiklerinden beşte bir vergi alınır mı ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Bu durum onun zekât gibi sayılmamasına⁶⁵⁸ bir engel⁶⁵⁹ teşkil etmiyor mu? Hayır dedi, bu ancak ganimet kabilindedir⁶⁶⁰

Ben de onda bir dedim. Ben onlardan onda bir vergiyi-balı alıp Hz. Ömer'e getirdim, o da bunu satıp (beytülmalin) müslümanların sadakaları bölümüne koydu. İbn Ebi Şeybe yoluyla geleni de Tabarani Mucem'inde rivayet etmiştir. Bu hadisi Şafii de rivayet etmiştir: Enes b. İyaz bize Haris b. Abdurrahman b. Ebi Zübab, babası, Sa'd İbn Ebi Zübab, Şafii bunu zikretti ve Şafii yoluyla Behhaki rivayet edip şöyle dedi: Şafii bunu böyle rivayet etti ve Muhammed b. Ubbad ve Enes b. İyaz da ona tabi olmuştur. Bu hadisi Salt b. Muhammed, Enes b. İyaz'dan rivayet ederek şöyle dedi: Haris b. Ebi Zübab, Münir b. Abdullah, babası ve Sa'd yoluyla rivayet etti. Safvan b. İsa da bunu Haris b. Abdurrahman'dan böyle rivayet etti. Buhari der ki: Münir'in babası Abdullah'ın Sa'd b. Ebi Zübab'tan rivayet ettiği hadis sahih değildir. Ali b. el-Medini der ki: Biz bu Münir adını bu hadisin dışında hiçbir yerde tanımıyoruz. Ebu Hatem, Münir'in babası Abdullah'a Sa'd b. Ebi Zübab hadisini doğrular mısın diye sordu. O da evet, dedi. Şafii der ki: Burada şuna delalet vardır ki, Hz. Peygamber ona baldan vergi al diye bir emir vermemiştir. Onun gördüğü şey bu baldan kendi ehline (akraba ve komşulara) sadaka kabilinden (nafile olarak) vermesidir. Ebu Seyyare hadisine gelince İbn Mace bunu Sünen'inde Said b. Abdülaziz ve Süleyman b. Musa yoluyla Ebu Seyyare el-Muti'nin şöyle dediğini tahrir etti: Ben ya Resulellah dedim. Benim arılarım var? Onun onda bir vergisini ver, buyurdu. Ben ya Resulellah dedim, onları benim için korur musun? Böylece Allah Resulü onları benim için korudu. Bu hadisi Ahmed Müsned'inde, Beyhaki de Sünen'inde rivayet etti. Dedi ki: Bu, balda onda bir verginin farz olduğuna dair en sahih rivayettir. Bu, munkatı bir hadistir. Tirmizi der ki: Ben bu hadisi Muhammed b. İsmail'e sordum, o dedi ki: Bu hadis mürseldir. Çünkü Süleyman b. Musa Hz. Peygamber'in sahabelerinden hiçbirisine ulaşmamıştır. Balda zekât verilmesi konusunda sahih bir delil yoktur. Bu onun Tirmizi'nin İleli'l-Kübra'sından naklettiği şeydir. Abdülğani Kemal'de şunu söylüyor: Ebu Seyyare el-Muti el-Kaysi'nin adının Umeyre b. el-A'lem olduğu söylenir. Hz. Peygamber'den balda zekât var olduğu hususunda bir tek hadis rivayet edilmiştir; ondan başka bir hadis daha yoktur. Bu hadisi Abdurrazzak Musannef'inde, onun yoluyla da Tabarani Mucem'inde rivayet eder. Yine bu hadisi Ahmed, Ebu Davud et-Tayalisi ve Ebu Ya'la el-Mevsili Müsnedlerinde buna benzer bir şekilde rivayet etmişlerdir. Bak Zeylai, Nasburraye, II, 390–391

Ben dedim: Beyhaki Sünen'inde bu konudaki hadisleri ve onların bütün yollarını rivayet etmektedir. Allame el-Mardini der ki: orada Amr b. Şüayb hadisini babasından dedesinden zikreder ki: Gerçekten Hilal, kendisinin arılarının onda bir vergilerini Hz. Peygamber'e getirip verdi. Bu hadistir. Ben dedim: İbn Abdilberr İstizkar'da bu hadisin Hasen olduğunu söyler. İsmail b. İshak'tan zikreder: Abdullah b. Muhammed b. Esmâ İbn Ahi Cüveyriyye, Malik ve Zühriden: Gerçekten balın zekâtı onda birdir. Balda zekâtın farz olduğunu söyleyenler arasında Evzai, Ebu Hanife ve arkadaşları, Rabia, İbn Şihab ve Yahya b. Said gibi simalar vardır. İbn Vehb'ten rivayet ediliyor ki, Yunus, İbn Şihab'ın şöyle dediğini rivayet eder: Bana ulaştı ki: gerçekten balda onda bir vergi vardır. İbn Vehb dedi: Amr b. el-Haris bana Yahya b. Said ve Rabia yoluyla bunu haber verdi. Yahya ulaştığı kimseden işitti ki, sünnet balda onda bir verginin var olduğunu hükmetmiştir. Bu İbn Vehb'in sözüdür. Bak. Alaüddin el-Mardini Sünen-i Beyhaki IV, 128. İbnü'l-Esir Üsdü'l-Ğabe'de (V, 224) Ebu Seyyare hadisini geçen senediyle zikrettikten sonra Ebu Seyyare el-Muti'nin tercüme-i hali hakkında dedi ki: Ebu Ömer dedi: Bu mürsel bir hadistir; mürsel hadisleri söyleyenlerden başkası bunları delil olarak kullanamaz. Çünkü Süleyman'ın sahabelerden biç bir kimseyi idrak etmediğini söylüyorlar. Ben dedim: Hanefilere göre mürsel hadis delil olarak kabul edilir ve onlara göre bu sahihtir.

656 Metindeki "öşrin" kelimesi "H" nüshasında "el-öşr" şeklinde gelmiştir.

657 Metindeki "eydan" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

658 Metindeki "la tüaddü" kelimesi "H" nüshasında "la yüaddü" olarak gelmiştir.

659 Metindeki "manian" kelimesi "H" ve "M" nüshalarından düşmüştür.

660 Burada beşte bir vergi ne gömüden ve ne de madenden düşer. Hz. Peygamber'in şu hadisinden dolayı her bir bulanı fakir veya muhtaç olsa bile düşmez: "Rikazda (gömü, altın ve gümüş maden filizlerinde) beşte bir vergi vardır". Çünkü bulan üzerine farz olmaktan ziyade bu yer savaş halkının elinden müslümanların eline geçtiği zaman beşte bir vergilerin sarf yerleri için bir hak olmaktadır. Bu sebeple onu çıkaran kimsenin maddi durumunun değişmesiyle bu vergi değişmez. Bak Serahsi, Muhtasar ve Şerhi, II, 216

Ben dedim: Adam yönetimin⁶⁶¹ müsaadesi ile bir maden yeri edinmiş ve burada çalışan bir takım ücretle işçiler tutmuş, onlar madenden mal çıkarıyorlar⁶⁶² bu çıkarılan mallar kimin olur, ne dersin? Bu mallar dedi, işçileri ücretle tutan adamındır. Tüm malın beşte birini vergi olarak verir ve geri kalanı da kendisinin olur. Ben dedim: Onun emri olmadan ve onlara ücret vermeden başka bir topluluk gelir ve aynı yerde çalışmaya başlarsa ve bir takım mal elde ederlerse? Elde ettikleri malın beşte birini vergi olarak verirler ve geri kalan⁶⁶³ mal da kendilerinin olur. Yönetimden izinli⁶⁶⁴ olan kimseye ise bir şey düşmez.

Ben dedim: Adamın öşür⁶⁶⁵ arazisinden bir toprağı olsa⁶⁶⁶ burada acı ılgın ağaçları⁶⁶⁷ ve Farisi kamışları veya başka şeyler bitse bunlardan onda bir vergi var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Bundan onda bir vergi olmaz. Çünkü bunlar odundur. Ben dedim: Otlar ve dikenli ağaçlar⁶⁶⁸ gibi meyvesi olmayan ağaçlar ve buna benzer olanlar da böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Fesleğenler, tüm sebzeler ve taze hurmalar, bunlar ister az, ister çok olsun, bunlardan onda bir vergi var mıdır, ne dersin? Evet, dedi. Bunlardan yağmur⁶⁶⁹ suyu veya Seyhan nehri ile sulanan⁶⁷⁰ her şeyde onda bir vergi vardır. Tulum, dolap ve kovalarla sulanan şeylerde ise onda birin yarısı kadar vergi vardır. Bize bu gibi bir bilgi Hz. Peygamber'den gelmiştir⁶⁷¹

661 Metindeki "min" harfi "H" nüshasında "ila" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

662 Metindeki "yahrucuüne" kelimesi "H" nüshasında "yalemune" olarak gelmiştir.

663 Metindeki "ve emma ma bakıye" ifadesi "M" nüshasında "ve emma bakıye" şeklinde gelmiştir.

664 Metindeki "tekabbele" kelimesi "H", "A" ve "Z" nüshalarında "yakbilü" şeklinde "M" nüshasında ise noktasız olarak gelmiştir. Doğrusu ise mazi kalıbındaki "tekabbele" şeklindedir.

665 Metindeki "el-uşrü" kelimesi "H" nüshasında "min el-uşri" şeklinde gelmiştir.

666 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" nüshasında "tekonü" olarak gelmiştir.

667 Kamusta "et-tarfaü" bir ağaçtır. Bu ağaç dört çeşittir. Bunlardan birisi acı ılgın ağacıdır. Tekili "tarfaaetü" şeklinde gelir. Lisan'da Ebu Hanife dedi ki, tarfa, dikenli ağaçlardan biri olup onun dal ve budakları acı ılgın ağacının dal ve budaklarına benzer, onun kütüğü yoktur. Bir değnek gibi düzgün bir şekilde göklerde uzanır. (IX, 220). Kasb, gövdesi kamış gibi boşumlu boşumlu olan her türlü bitkidir. Farisi kamışı ise sert ve kalın olup ondan kaval ve ney yaparlar, evlerin çatılarını örterler ve ondan kalem-divit yaparlar. Bak Misbahu'l-Münir, II, 109

668 Metindeki "es-semura" kelimesi "H" nüshasında sin harfiyle değil, se harfiyle gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

669 Metindeki "sema" kelimesi "A" nüshasında "maain" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

670 Metindeki "sukiye" kelimesi "H" nüshasında "nüşkiy" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

671 Bu hadisi İbn Husrev şu senedi ile tahric etmiştir: Ebu Muti'den Ebu Hanife, Eban b. Ebi İyas, Enes b. Malik yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Toprağın yetiştirip çıkardığı her şeyde onda bir vergi ya da onun yarısı vardır. Ebu Hanife dedi: Sizin sa' ölçüğünüzü zikretmedi. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 464. Ebu Yusuf bu hadisi Kitabü'l-Haraç'ta (s. 31) tahric etmiştir: Eban b. Ebi İyas bize Enes b. Malik'ten Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Yağmur sularıyla veya akarsularla sulanan (arazilerin ürünlerinde) onda bir vergi vardır. Tulum, dolap ve püskürtme aletleri ile sulanan yerlerde ise onda birin yarısı kadar vergi vardır. Ebu Yusuf bu hadisi Süfyan b. Uyeyne ve Amr b. Dinar yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: Yağmur ile sulanan arazide onda bir vergi vardır. Dökme su ile sulanan yerlerde ise onda bir verginin yarısı vardır. Ebu Yusuf dedi: Muhammed b. Salim bize Amir eş-Şa'bi yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti: Yağmur suları ve nehir suları ile sulanan arazilerde onda bir vergi vardır. Dolap, kova veya tulumlarla sulanan yerlerde ise onda bir verginin yarısı vardır. Hz. Ali'den de mevkuf ve merfu haber olarak buna benzer rivayetler gelmiştir. Buhari bu hadisi tahric etmiş ve Zühri, Salim ve İbn Ömer yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Yağmur ve pınar suları ile sulanan ya da yağmur suları ile bitmiş olan ürünlerde onda bir vergi vardır. Fıskırtma ve püskürtme aletleri ile sulanan yerlerde ise onda bir verginin yarısı vardır. Bu hadisi Ebu Davud da rivayet etmiştir: Yağmur, nehir ve pınar sularıyla sulanan ürünlerde ya da yağmur suyu ile sulanan hurma olsa onda bir vergi vardır. Kova veya püskürtme aletleri ile sulananlarda ise onda bir verginin yarısı vardır. Bunu Tahavi de rivayet etti. Bu Hadisi Müslim ve Tahavi Ebu'z-Zübeyr ve Cabir yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etti: Nehirler ve bulutlarla sulanan yerlerde onda bir vergi vardır. Kovalarla sulanan yerlerde ise onda bir verginin yarısı vardır. İbn Mace ve Tahavi Ebu Bekir b. Ayyaş, Asım b. Ebi'n-Necud, Ebu Vail, Mesruk yoluyla Muaz b. Cebel'in şöyle dediğini tahric etti. Hz. Peygamber beni Yemen'e gönderdi. Yağmur suları ile sulanan yerlerden ve hurmalardan onda bir vergi almamı, kova ile sulanan yerlerden ise onda bir verginin yarısını almamı emretti. Burada Tahavi'nin senedinde düşmeler ve yanlışlar vardır. İbn Mace, Süleyman b. Yesar, Büsr b.

Ben dedim: Çivit otu⁶⁷² hakkında ne dersin, o öşür arazisinde olduğu zaman onda bir vergi alınır mı? Evet, dedi. Safran bitkisi, gül ve Yemen zaferanı⁶⁷³ da böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Şeker kamışı da böyle midir? Evet, dedi. Ben niçin dedim, o bir kamıştır? Çünkü dedi o bir meyvedir-mahsuldür, odun değildir.

Ben dedim: Buğday, arpa, kuru üzüm, darı, susam, pirinç ve tüm hububat-(taneli bitkiler)den onda bir vergi var mıdır? (Evet, dedi.)⁶⁷⁴ Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise kalıcı meyvesi olan bitkilerden beş veska (yaklaşık bir tona) ulaşınca⁶⁷⁵ kadar bunlarda onda bir vergi olmaz dediler. Vesk altmış sa (ölçek)tir.⁶⁷⁶ Yeşil bitkilerden⁶⁷⁷ ise zaten onlarda onda bir vergi yoktur.

Ben dedim: Adamın tarlasının kıymetini kapsayacak kadar borcu var. Bunun üzerine onda bir vergi gerekir mi ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o "benim üzerimde borç var" derse ve bunun için yemin de ederse onun bu sözü kabul edilir ve ondan vergi almaktan vazgeçilir mi ne dersin? Onun sözü kabul edilmez dedi. Üzerinde borç olsa bile onun üzerinde onda bir vergi vardır.

Ben dedim: Mükatep kölenin toprağında onda bir vergi var mıdır, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Çocuk ve deliliği ağır basan kişi de böyle midir? Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu pozisyona göre onda bir vergi haraç durumundadır.

Ben dedim: Adamın arazisi var, bunun haracını veriyor, onun üzerinde onda bir vergi borcu da var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam öşür arazisinden bir yer kir alıyor ve o yeri ziraat yapıyor, bu yerin onda bir vergisi kimin üzerindedir, ne dersin? Toprak sahibinin üzerindedir, kiracıya bir şey lazım gelmez dedi.

Muhammed Ebu Yusuf'un şöyle dediğini rivayet etti: Hasan b. Umare bize Hakem ve İbrahim yoluyla buna benzer bir rivayeti haber verdi.⁶⁷⁸

Ben dedim: Adam toprağı yüz⁶⁷⁹ dirheme kiraya vermiş olsa, toprak kırk ton mahsul verse, dört ton vergi vermek onun üzerine borç mudur? Evet, dedi. Ben dedim: Adam yeri ücretsiz, öyle eğreti olarak verdiyse onun onda bir vergisi kimin üzerine olur? Toprağı eken kişi üzerine olur, dedi. Ben niçin dedim. Çünkü dedi, toprak sahibi toprağı için bir bedel almamıştır.

Said ve Ebu Hüreyre yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu tahric etti: Yağmur suyu ve pınar suları ile sulanan yerlerde onda bir vergi vardır. Püskürtme aleti ile sulanan yerlerde ise onda bir verginin yarısı vardır. Bak, Allame el-Müfti Talik Kitabı'l-Hucce, I, 500 Ben dedim: Metindeki "sükiye Seyhan" demek, nehir ve vadilerin suyu ile demektir. Muğrib'te böyle yazar. "Ğarb", öküz derisinden olan büyük bir tulumdur. Muğrib'te böyle yazar. "Daliye" dolap demektir ki, onu hayvan döndürür. Muğrib. "es-saniye" üzerinde su çekilen deve. Yani kuyudan su çeken vasıta demektir. Tulum ve edevatına da saniye denir. Bak. Muğrib, I, 267 672 Metindeki "vesimetün (vesmetün)" kelimesi yapraklarından kına yapılan bir ağaçtır. Bu bir boya otudur denildi. Bu ızlım-çivit otu olup kurutulur sonra öğütülür kına ile karıştırılır, böylece rengi koyu kırmızı olur, yoksa sarı olur. Ben dedim: Hayır o bilakis yeşile çalar. Ben dedim: Ben "vesme" (çivit otu) ile kütüm (bir otun yaprağıdır, mersin yaprağına benzer, kına ile karıştırılıp boya yapılır) otunun aynı şey olduğunu sanıyorum.

673 Metindeki "vers" (yemen zaferanı) ile ilgili olarak şu bilgi var: Bu koyu kırmızı bir şeydir, öğünmüş zaferana benzer ve Yemenden gelir. Bu ağaçlarından yontulur, denilir. Bak. El-Mağrib, II, 246

674 İki parantez içindeki ifade nüshalardan düşmüştür. Hâlbuki onun burada bulunması gereklidir.

675 Metindeki "yeblüğa" kelimesi "H" nüshasında "teblüğa" olarak gelmiştir.

676 Sa, şeri dirheme göre 2.917 kg. örfi dirheme göre ise 3.333 kg. eder. (çev.)

677 Metindeki "ve emma" kelimesi "M" nüshasında "fe emma" olarak gelmiştir.

678 Metindeki "min haza" kelimesi "M" nüshasında böyledir. "H" nüshasında "ve zalike" ziyade edilmiş, "A" ve "Z" nüshalarında ise "ev zalike" ziyade edilmiştir. Bu bir şey değildir. Doğrusu "M" nüshasında olan ifadedir. Belki "zalike" kelimesi bu şekliyle kitabın bazı nüshalarında dipnot olarak vardı da müstensih bunu esas nüshanın terk ettiği kelimelerden sanarak onu kitabın metnine dâhil etmiş olabilir.

679 Metindeki "bi mieti" kelimesi "H" nüshasında "bi mietey" olarak gelmiştir.

Ben dedim: Müslüman bir adam bir kâfirden haraç arazisinden bir yer satın alsa onun üzerine onda bir vergi gerekir mi? Hayır, dedi. Fakat onun üzerine haraç vergisi gerekir.

Ben dedim: Kâfir bir adam müslümandan öşür arazisinden bir yer satın alsa bunda⁶⁸⁰ onun üzerine onda bir vergi mi (öşür mü) yoksa haraç vergisi mi gerekir, ne dersin? Onun haraç vermesi gerekir, dedi. Ben dedim: Eğer bir müslüman bu yeri şüf'a yoluyla alırsa? Bu caizdir, dedi: Müslümanın üzerine onda bir vergi vermek düşer.

Ben dedim: Müslüman adam öşür arazisinden bir yeri bir kâfire satsa, kendisi veya kâfir muhayyer olsa ya da bu alış veriş bir şekilde fasid olup⁶⁸¹ kâfir aldığı yeri ona geri verse, bütün bunlarda bu adamın üzerine ne vardır? Bu adamın üzerine dedi, onda bir vergi vardır. Ben dedim: Sen o yeri satın aldığı zaman kâfirin üzerine niçin haraç koydun? Çünkü dedi, kâfir üzerine öşür (onda bir vergi) olmaz. Sanki o yer kâfirlerin yurdunda imiş gibi bir pozisyona sahip olduğundan bu yer sebebiyle kâfir üzerine bir şey düşmez. Ama o oraya bostan ekirse⁶⁸² o zaman bundan haraç ödemesi gerekli olur. Ben dedim: Sahibinin haraç vergisini ödediği bir toprak üzerine öşür gerekmez ve yine toprağına ücret ödeyen adam üzerine de onda bir vergi gerekmez değil mi? Evet, dedi. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ben dedim: Tağlip oğullarından hıristiyan bir adamın bir müslümandan satın aldığı öşür arazisinden bir yeri vardır.⁶⁸³ Bu yerden onun üzerinde olan nedir? Onun üzerine dedi, bu yerden iki kat öşür alınır. Eğer bu yer ırmak veya yağmur suyu ile sulanırsa⁶⁸⁴ o buradan beşte bir vermesi gerekir. Yok, eğer tulum, dolap veya büyük kovalarla sulanıyorsa onun buradan onda bir vergi ödemesi gerekir. Ben dedim: Sen onlara mallarında iki kat yaptığın gibi burada da iki kat yaptın? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer bu hıristiyan o yeri bir müslümana satarsa veya onu selem akdi ile verirse? O yer üzerine iki kat öşür vardır, dedi.

Ben dedim: Tağlip Oğullarından bir hıristiyan, Hıristiyan bir köleyi azat etse ve bu öşür arazisinden bir yer satın alsa? Onun üzerine bu yerden⁶⁸⁵ dolayı haraç vergisi gerekir dedi. Bu (azatlı) mevlasının (kendisini azat eden kişinin) seviyesine inmez. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, onun mevlası bu konuda müslümanın mevlasından daha çok hürmete layık olamaz. Çünkü o onu azat ettiği zaman bir hıristiyandı. Bir adam hıristiyan bir kölesini⁶⁸⁶ azat etse, haraç kölesi üzerine olur. Öşür arazisinden bir yer satın alsa haraç onun üzerine olur. Eğer onun develeri, koyun veya sığırları olsa bunlarda onun üzerine herhangi bir şey lazım gelmez. Tağlip oğullarından bir hıristiyan kimsenin azat ettiği hıristiyan bir köle de böyledir.

Ben dedim: Öşür arazisinde olan göz otu kamışları⁶⁸⁷ hakkında ne dersin, adam bunlardan onda bir vergi verecek mi? Evet dedi. Ben niçin dedim, zira bu kamıştan ibaret bir şey? Çünkü bu dedi, fesleğen konumunda bir bitkidir.

Ben dedim: Öşür arazileri⁶⁸⁸ hakkında ne dersin, onlar nedir ve nerede olurlar? Badiyede Arapların elinde olan yerler, kimsesiz-ıssız yerlerdeki Arap topraklarından olan, Hicaz toprakları öşür arazilerindedir. Sevad⁶⁸⁹ arazilerinden olan yerlere su ulaşmayıp adam bunu ihya

680 Metindeki "fihi" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyle gelmiştir. "A" ve "Z" nüshalarında ise zikredilmemiştir.

681 Metindeki "yebiuha" kelimesi "H" nüshasında "beyuha" olarak gelmiştir.

682 Metindeki "cealeha" kelimesi "H" nüshasında böyle, "A" ve "M" nüshalarında "cealteha" şeklinde, "Z" nüshasında ise "cealtehu" şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

683 Metindeki "le hu" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

684 Metindeki "teskıy" kelimesi "H" nüshasında böyle, diğer geri kalan nüshalarda ise "yeskıy" olarak gelmiştir.

685 Metindeki "fiha" kelimesi "H" nüshasında "kıymeten" olarak gelmiştir ki her halde bu "fihi" kelimesinin yanlışlığı olsa gerek.

686 Metindeki "abden" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

687 Metindeki "kasbû'z zerirati" bu ağaç gibi bir bitkidir. Bu boğumludur. İçinde beyaz ve acı bir şey bulunur..

688 Metindeki "arz" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

689 Basra ile Küfe arasında kalan topraklara "sevad" adı verilir. (çev.)

eder ve onu Sultanın izniyle elde ederse bu da öşür arazisidir. Bundan olan, kendisine su ulaşan topraklar ise haraç arazileridir.

Ben dedim Savaş halkından olan bir topluluk kendi yurtlarında müslüman olsalar, onların toprakları öşür arazisi mi olur⁶⁹⁰ ne dersin? Evet, dedi. Ben niçin dedim. Çünkü dedi, onlar o topraklar üzerinde müslüman olmuşlardır. Müslümanlar onların memleketlerini fetih etmediler ki toprakları haraç arazisi olsun⁶⁹¹ Bu sebeple onların toprakları öşür arazisi olur.

Ben dedim: Yemen, Hicaz, Tihame ve ıssız çöllerde bulunan topraklar, sen bunları öşür arazisi mi yaptın? Evet, dedi.

Ben dedim: Öşür arazisi yaptığın⁶⁹² her hangi bir yere vergi memuru toprağın vergisini almaya geldiği zaman toprak sahibi “ben onu verdim” der ve bunun üzerine yemin ederse onun bu sözü kabul edilerek vergiden vazgeçilir mi? Hayır, dedi. Bilakis ondan onda bir vergiyi alır. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu Sultanın-devletin aldığı vergilerden birisidir ve bu vergi, deve, sığır ve koyunda olduğu gibi bir vergi mesabesindedir.

Ben dedim: Adam arazisinin öşrünü ve zekâtını, develerinin, sığır ve koyunlarının vergisini fakir ve miskinlerden bir sınıfa vermiş olsa bu onun Alla ile kendi arasındaki olan şeyi kapsamış olur mu ne dersin? Evet, dedi. Muhammed Ebu Yusuf’un şöyle dediğini rivayet etti: Hasan b. Umare bize Minhal, Şakik ve Hz. Ömer yoluyla haber verdi: Hz. Ömer’e bir sadaka getirildi. O bunu bir tek ev halkına gönderdi.⁶⁹³

Muhammed Ebu Yusuf’un şöyle dediğini rivayet etti: Hasen b. Umare bize Hakem, Mücahit ve İbn Abbas yoluyla bu hadisin benzerini rivayet etti.⁶⁹⁴

Muhammed Ebu Yusuf’un şöyle dediğini rivayet etti: Hasan b. Umare bize Minhal b. Amr Zerr b. Hubeys ve Huzeyfe b. el-Yeman yoluyla bunun benzerini haber verdi.⁶⁹⁵

Ben dedim: Eğer o zekâtı memura vermeyip⁶⁹⁶ de fakirlere kendisi verse, onun bu davranışı Allah ile kendisi arasındaki şeyi yerine getirmiş olur mu ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: İki senelik zekâtını peşin olarak verse, o bunu Allah ile kendi arasındaki şey için yapabilir mi, ne dersin?⁶⁹⁷ Evet, dedi. Ancak eğer toprağın gelecek iki senenin⁶⁹⁸ öşrünü (peşin olarak) vermesi hurma ve başka ağaçların meyvesi olsa bile, onun için yeterli olmaz. Nitekim o kazanmadan önce mallarının zekâtını verse onun için yeterli olmaz.

Ben dedim: Eğer onun toprağından bir şey çıkmamışsa, hâlbuki o bunun zekâtını vermiştir. Veya eğer o, bir çeşit bitkiden zekât vermiş⁶⁹⁹ hâlbuki verdiği zekâttan başka bir cins ekmiş ve dikmiş ise ne dersin? Bu onun için yeterli olmaz, dedi. Fakat bir ziraat yapsa, bu senenin⁷⁰⁰ bu mahsulünü kaldırmadan önce veya onu kaldırdıktan sonra⁷⁰¹ onda bir vergisini verse bunun bir sakıncası yoktur. Fakat birkaç senelik vergisini peşin olarak verse bu onun için

690 Metindeki “e yekunü” kelimesi “Z” nüshasında “tekonü” olarak gelmiştir.

691 Metindeki “fe yekunü” kelimesi “H” nüshasında “fe tekunü” olarak gelmiştir.

692 Metindeki “tec’alüha” kelimesi “H” nüshasında “ve innema necalüha” şeklinde gelmiştir.

693 Ebu Yusuf bu rivayeti Harac adlı kitabında s. 47 da nakletmiştir: Ebu Yusuf dedi: Hasen b. Umare, Hâkim b. Cübeyr, Ebu Vail. Hz. Ömer’den şöyle nakletti: Hz. Ömer’e bir zekât getirildi. O da bu zekâtın hepsini bir tek aileye verdi. Doğrusu ise Hâkim Cübeyr ve Minhal şeklinde olması idi. Ancak müstensihin yanılığından böyle oldu. Aşağıda gelen senet ona şüpheli geldi.

694 İmam Ebu Yusuf Harac adlı eserinde der ki: Hasen b. Umare, Hâkim b. Uteybe ve Mücahid yoluyla İbn Abbas’ın şöyle dediğini haber verdi: Zekâtın bir tek sınıfa verilmesinde bir sakınca yoktur.

695 İmam Ebu Yusuf dedi: Hasan b. Umare, Minhal b. Amr Zerr b. Hubeys yoluyla Huzeyfe’nin şöyle dediğini haber verdi: Zekâtın bir tek sınıfa verilmesinde bir sakınca yoktur.

696 Metindeki “ve” harfi “Z” nüshasında “ev” olarak gelmiştir ki bu bir şey ifade etmez.

697 “Ne dersin” ifadesi “H” nüshasından düşmüştür.

698 Metindeki “li seneteyni” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında böyledir. “A” ve “Z” nüshalarında ise “sinine” olarak gelmiştir.

699 “veya eğer o, bir çeşit bitkiden zekât vermiş” cümlesi “H” nüshasından düşmüştür.

700 Metindeki “li senetih” kelimesi “H” nüshasında “li senetin” şeklinde gelmiştir.

701 Metindeki “ve bade en yahruc” ifadesi “H” nüshasında “bade ve en yahrice” şeklinde gelmiştir ki bu doğru değildir.

yeterli olmaz. Çünkü o gelecek sene bu ziraatı yapacak mı yoksa yapmayacak mı bilemez. Ekmiş dikmiş olduğu halde öşrünü vermesine⁷⁰² gelince, o verdiği verginin aynı cinsini ektiği için bu vermesi onun için yeterli olur. Hurma ve (diğer) ağaçların meyvesinde de meyveler olgunlaşmamış olsa bile bu meyveler çıktıktan sonra verirse bu onun için yeterli olur.

Ben dedim: O bunu kendi fakir olan akrabalarına verebilir mi? Evet, dedi. Eğer bundan oğlan kardeşine, kız kardeşine veya süttten ya da nesepten akraba⁷⁰³ olana verse bu onun için yeterli olur mu? Evet, dedi. Kendi çocuğu, babası⁷⁰⁴ ve annesi müstesna olup bunlara ne toprağının öşründen ve ne de malının bir zekâtından verebilir.

Ben dedim: Eğer o malının zekâtını annesine, babasına, çocuğuna, torununa veya karısına verse, malının zekâtından ve toprağının öşründen bunlara verse onun için yeterli olur mu ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Eğer o bundan annesi tarafından veya babası tarafından⁷⁰⁵ ninelerine verse, kızına, kızının kızına veya kızının oğluna, kölesine, müdebber kölesine ya da ümmü veled cariyesine verse? Malının zekâtından bunlardan hiçbirisine⁷⁰⁶ veremez, dedi. Ben dedim: Eğer onlara verirse? Verirse dedi, ne zekâtı ve ne de toprağının öşrü yerine getirilmiş olmaz. Ben dedim: Peki bunların dışında akrabalarından muhtaç durumda olanlara verirse yerine gelmiş olur mu? Evet, dedi. Bize İbrahim'in şöyle dediği ulaştı: Yahudi'ye, hıristiyana ve mecusiye⁷⁰⁷ zekât veremez.⁷⁰⁸ Adam karısına, karı da kocasına kendi zekâtından veremez. Çünkü adam eşinin nafakasını kendisi üstlenmek zorundadır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise kadının kendi zekâtından kocasına vermesinde bir sakınca yoktur, derler. Çünkü kadın kocasının nafakasını üstlenmek zorunda değildir. Hz. Peygamber'den bize böyle geldi, dedi.⁷⁰⁹

Ben dedim⁷¹⁰ Eğer zekâttan bilmeden bir zengine verirse? Yeterli olur, dedi. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Muhammed ise zengin istediği zaman adam da ona verir (dedi). Ebu Yusuf, adam bundan sonra onun zengin olduğunu bilirse yeterli olmaz dedi.

Ben dedim: Eğer benim sana anlattığım bu kimselerin hepsinin içinden birisine tanımadığı halde verse, ancak ona sorsa ondan sonra verse? Bunların hepsinde onun için yeterli

702 Metindeki "iza a'taha" ifadesi "M" nüshasında "iza ma a'taha" şeklinde gelmiştir.

703 Metindeki "zevi rahmin" ifadesi "H" ve "M" nüshalarında "za rahmin" olarak gelmiştir.

704 Metindeki "valid" kelimesi "M" nüshasında "ve'l-validü ve'l-vededü" şeklinde gelmiştir.

705 "veya babası tarafından" ifadesi "M" nüshasından düşmüştür.

706 "Hiçbirisine" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

707 Metindeki "la" olumsuzluk edatı "H" ve "M" nüshalarında böyledir. Diğer nüshalardan düşmüştür.

708 Bu hadisin senedi 96. sayfada geçti. İbn Ebi Şeybe, Ebu'l-Ahvas yoluyla İbrahim b. Muhacir'in şöyle dediğini haber verdi: Ben İbrahim'e gayr-i Müslimlere verilen zekâtı sordum; o dedi ki: Zekâta gelince ona hayır. Ancak adama sadaka vermek isterse bunda bir sakınca yoktur. Veki, Vekiden, o da Süfyan, İbrahim b. Muhacir yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Onlara zekâttan vermeyin; onlara sadaka ve hayır verin. Ebu Muaviye, Misar ve Abdülmelik b. İyas yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Müşriklere zekâttan bir şey vermeyiniz. II, 40

709 Zeylai dedi: Bu hadisi Ebu Davud müstesna bütün diğer hepsi rivayet etmiştir. Abdullah İbn Mes'ud'un eşi Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Ey Kadınlar topluluğu! Kendi takılarınızdan olsa bile sadaka veriniz. Ben hemen Abdullah'a geldim ve ona şöyle söyledim dedi: Sen iyilik sahibi hareketli bir insansın. Gerçekten Hz. Peygamber sadaka vermeyi (hayır yapmayı) emretmiştir. Hemen sen ona gidip sorsan bu benim için yeterli mi, yoksa ben onu sizden başkalarına mı vereyim. Zeynep, Abdullah bana sen kendin git, dedi. Ben gittim, baktım Ensar'dan bir kadın aynı benim gibi soru sormak için Hz. Peygamber'in kapısında duruyor. Dedi: Hz. Peygamber heybetini üzerine almıştı. Dedi: Bu sebeple bizim yanıma Bilal geldiği zaman biz ona dedik ki: Hz. Peygamber'e haber ver kapıda iki kadın size kocalarına ve evlerindeki yetimlere zekât vermelerine izin veriyor musunuz diye soruyorlar? Bizim kim olduğumuzu Peygamber'e söyleme. Böylece Bilal Hz. Peygamber'in huzuruna girdi ve meseleyi sordu. Hz. Peygamber kim o iki kadın dedi. Ensardan bir kadın bir de Zeynep diye cevap verdi. Hz. Peygamber hangi Zeynep dedi. Abdullah'ın eşi Zeynep diye cevap verdi. Hz. Peygamber, onlar için iki ecir vardır, birisi akrabalık ecri, diğeri de sadaka-hayır verme ecri buyurdular. Bak fazla bilgi için Nasburraye, II, 402

710 Ben dedim ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

olur dedi. Ancak kölesi⁷¹¹ cariyesi, müdebber kölesi, mükatep kölesi veya ümmü veled cariyesine vermesi yeterli olmaz. Bilmeden⁷¹² bunlardan herhangi birisine verse neden yeterli olmaz, dedi? Çünkü dedi bunların hepsi onun malıdır (mülkiyeti ve idaresi altındadır), o yüzden⁷¹³ yeterli olmaz.

Ben dedim. Adam zekâtından evi olan veya meskeni ve kölesi-hizmetçisi olan adama verse bu, Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşüne göre yeterli olur mu, ne dersin? Evet, dedi. Bize İbrahim'in şöyle dediği ulaştı: Evi ve hizmetçisi olan adama zekât verilir⁷¹⁴ Ben dedim: Adam aile fertleri olmayan birisine zekâtından iki yüz dirhem⁷¹⁵ verebilir mi? Ben bunu onun için mekruh sayarım. Ben dedim: O muhtaç olduğu halde eğer ona iki yüz dirhem verirse bu onun zekâtı yerine geçer mi? Evet dedi, yeterli olup geçer. Ancak onun üzerinde bir borç yoksa veya aile fertleri yoksa iki yüz dirheme varan bir meblağı ona vermesini ben onun için mekruh görürüm.

Ben dedim: Kendisinden zekât isteyen zengin kimsenin durumunu bilmeyen adam ona kendi zekâtından veriyor veya savaş halkından birisi gelip istiyor ve onun durumunu da bilmeden ona da veriyor, bundan sonra adam durum hakkında bilgi sahibi olsa⁷¹⁶ bu onun için yeterli olur mu? Ebu Hanife'ye göre dedi, bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür.

Ben dedim: Küfe halkından bir adam malıyla-parasıyla ticaret yapıyor ve zekât vermesi gerekiyor bu zekâtı Küfe'de mi yoksa ondan başka bir belde de mi verecek, ne dersin? Tabii ki Küfe'de verecektir.⁷¹⁷ Ben onun Küfe'den başka bir yerde vermesini mekruh görürüm. Ben dedim: Beldeler halkından zekât vermesi gerekli olan her adam için bu böyle olup mensup olduğu belde fertlerine mi verir? Evet, dedi. Ben dedim: Adam bile bile başkasına verirse ve zekâtı beldeden dışarı çıkarıp verirse veya bir başkasına gönderirse? Onun için yeterlidir; Fakat ben bunu onun için mekruh görürüm.

Ben dedim: Kayıp malı olan bir kişi böylece muhtaç bir duruma düşmüş olsa bu kimsenin zekât kabul etmesi helal olur mu, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Onun bu kayıp malı üzerine zekât farz⁷¹⁸ olmaz mı? Hayır, dedi. Bu kayıp mal kendisine dönüp gelinceye kadar olmaz.

Ben dedim: Bir adamın bir adam üzerinde alacağı var. Bunu kendisine bağışlayarak⁷¹⁹ onu zekâtına sayıyor, bu onun zekâtı yerine geçmede⁷²⁰ yeterli olur mu? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o daha henüz alacağını teslim almamıştır. Ben dedim: Eğer o bu alacağını bir başka kimseye tasadduk etse ve ona bunu borçludan teslim alması için söylese ve o da teslim alsaydı, bu⁷²¹ onun zekâtı yerine geçmede yeterli olur ve onun hesabına kaydedilir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Bir adam bir adama malının zekâtından birkaç dirhem veriyor. Fakat ona emretmedi-bildirmedi. Sonra bunu öğrendi ve memnun oldu, ne dersin? Onun için dedi, zekât yerine geçmez. Ben niçin dedim? Çünkü dedi bunu ona emretmedi. Ben dedim: O bunu ona emretseydi ona emrettikten sonra tasadduk etseydi, onun zekâtından sayılır mıydı? Evet, dedi.

Ben dedim: Bir adamın bir adamın yanında yiyecek maddeleri olsa, aynı zamanda ticaret malı olan bu yiyecek maddelerinin üzerinden bir yıl geçmiş olsa, adamın bundan başka malı olmayıp bunların değeri de iki yüz dirhem tutmaktadır. Bundan sonra birkaç ay daha

711 Metindeki "ev" kelimesi "H" nüshasında "ve" olarak gelmiştir.

712 Metindeki "ve huve la ya'lemu" ifadesinden "ve huve la" kısmı "H" nüshasından düşmüştür.

713 Metindeki "fe li zalike" kelimesi "H" nüshasında "fe kezalike" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır.

714 Bu hadisin tahriri daha önce 83. sayfada geçti.

715 Metindeki "mieteyni" kelimesi "H" nüshasında "mietey dirhemini" olarak gelmiştir.

716 Metindeki "âlime" kelimesi "M" nüshasında "fe alime" olarak gelmiştir.

717 Burada iki cümle "H" nüshasından düşmüştür.

718 Metindeki "la yecibu" kelimesi "H" nüshasında "tecibu" olarak, "M" nüshasında ise noktasız olarak gelmiştir.

719 Metindeki "aleyhi" kelimesi "H" nüshasında "ve aleyhi" olarak gelmiştir.

720 "Bu onun zekâtı yerine geçmede yeterli olur mu" cümlesi "H" nüshasından düşmüştür.

721 Metindeki "zalike" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

kaldıktan sonra sahibi onu almış olup iki yüz dirheme eşit olan bu mal iki yüz kafiz-ölçek⁷²² buğdaydır. Buna ne dersin? Bunun⁷²³ zekâtı olarak beş kafiz-ölçek buğday verir, dedi. Ben dedim ki, eğer bu zekât, ancak beş ölçek buğdaya eşit ise o da bugün iki buçuk dirhem ise? Eğer öyle ise, zaten bu onda birin dörtte biri kadardır.

Ben dedim: Adam yiyecek maddelerini tüketiyor ve sonra da sana fetva sormaya geliyor. Onun bunları aldığı ve tükettiği günkü kıymeti yüz dirhem kadardır. Onun üzerine ne gerekir, ne dersin? Onun üzerine beş dirhem gerekir, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi onun üzerinden tam bir yıl geçti, bu mal iki yüz dirheme denktir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ise şöyle dedi: Bana gelince bence onun üzerine iki buçuk⁷²⁴ dirhem düşer. Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür.

Ben dedim: Tüccar adam vergi memurunun önünden yiyecek maddesi geçirirken ona "Bu benim kendi mahsulümdür" diyor ve bunun üzerine de yemin ediyor. Onun bu sözü kabul edilerek vergiden vazgeçilir mi, ne dersin? Evet, dedi.

ARI KOVANLARINDAN ONDA BİR VER ALMAK

Muhammed, Ebu Yusuf Abdullah b. Muharriz⁷²⁵ yoluyla Zühri'nin şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber ballarda onda bir vergi koydu⁷²⁶ Muhammed dedi: Ömer b. el-Hattab'tan bize ulaştı ki, Cahiliye döneminde birçok grupların arı kovanları vardı. Onlar Hz. Ömer devrinde valilerinden bunları korumalarını istediler. Bu kovanları bizim için koru dediler. Vali Hz. Ömer'e mektup gönderdi. Ömer b. el-Hattab valiye şu cevabı yazdı⁷²⁷ Onlar için kovanlarını koru ve onlardan onda bir vergi al.

Ben kovanlar nedir dedim? Arı, dedi.

Ben dedim: Öşür arazilerinden olan Arap topraklarından birinde bir adamın arıları olsa⁷²⁸ bundan elde edilen ballardan onda bir vergi olur mu ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer bal az ise veya çok ise⁷²⁹ böyle bir yerde olan bu baldan onda bir vergi farz⁷³⁰ olur mu, ne dersin? Ebu Hanife'nin görüşüne göre evet, dedi. Muhammed der ki: Beş vasktan⁷³¹ daha az olan balda onda bir vergi yoktur.⁷³²

722 Kafiz, eskiden kullanılmış, miktarı yer yer değişen bir ölçek. (18 kg).

723 Metindeki "minhu" kelimesi "H" nüshasında "minha" olarak gelmiştir.

724 Metindeki "dirhemeyni ve nisfen" ifadesi "H" nüshasında böyle gelmiştir. Diğer nüshalarda ise bu "dirhemani ve nisfün" şeklindedir.

725 Metindeki "Muharriz" kelimesi nüshalarda böyledir. Nasburraye'de de böyledir. Ama doğru olan "Muharrir" diye sonu "r" harfiyle olmasıdır.

726 Bu hadisin ve bundan sonraki hadisin tahkiki ve her ikisinin tahrirleri daha önce s. 116 da geçti.

727 Burada bir cümleden fazla bir metin "H" nüshasından düşmüştür.

728 Metindeki "in" kelimesi yerine "H" nüshasında "iza" kelimesi gelmiştir.

729 Metindeki "kalilen ev kesiran" ifadesi "H" ve "M" nüshalarında böyle, "A" ve "Z" nüshalarında ise "kalilün ev kesirun" şeklinde gelmiştir.

730 Metindeki "e yecibu" kelimesi "H" nüshasında hemzesiz olarak "yecibu" diye gelmiştir.

731 Yaklaşık bir ton (çev.)

732 Muhtasar'da deniliyor ki, Ebu Hanife'ye göre öşür arazisinde olduktan sonra balın azında da çoğunda da onda bir vergi farzdır. Ebu Yusuf ise değeri beş vasktan az olan balda öşür yoktur dedi. Ebu Yusuf Emali'de dedi ki: On ritil (Rıtil, bir ağırlık ölçüsü olup Mısırlılara göre 460,8 gramdır.) ulaştığı zaman bunda bir ritil vardır. Muhammed Nevadir-i Hişam'da dedi ki: Bu ölçü kullanılmış olsa bile bal beş furka (bir furk Irak ölçüsü ile 36 ritil eder) ulaştığı zaman bunda onda bir vergi vardır. Safran bitkisine gelince, Ebu Yusuf'un görüşüne göre bu en ucuz vask kıymeti ile beş vask oluncaya kadar bunda onda bir vergi yoktur. Muhammed dedi: Bu beş menn (iki Bağdad ritli kadar olan bir ölçek) oluncaya kadar onda bir şey yoktur. Şeker kamışı da bunun gibidir. K: 41

Ben dedim: Arı, müslüman bir adamın tarlasında, haraç arazisi olan bir tarlasında bulunsa bunda⁷³³ onda bir vergi var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Zimmî bir adamın tarlasında olsa yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer arı Tağlip oğullarından bir adamın tarlasında olsa bundan ne kadar alınır, ne dersin? İki öşür (yani beşte bir) alınır, dedi.

Ben dedim: Eğer bu arı mükatep bir kölenin satın aldığı öşür arazisinden olan bir tarlada ise bundan onda bir mi olur, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer bu müslümanlardan olan bir adamın öşür arazisinden olan bir toprağında ise ve onun üzerinde büyük bir borç varsa, onun bu balından onda bir vergi alınır mı ne dersin?⁷³⁴ Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi bu, zekât konumunda değildir. Nitekim sen adamın öşür arazisinden bir toprağı olup kendi üzerinde büyük bir borcu olsa⁷³⁵ bile onun toprağın bitirdiği ürünlerden onda bir vergi vermesi gerektiğini bilirsin. İşte bu⁷³⁶ da öyledir.⁷³⁷

Ben dedim: Eğer bu bal öşür arazisinden olan bir toprakta olsa ve yılda iki ya da üç defa alınsa bunların hepsinden onda bir alınır mı⁷³⁸ ne dersin?⁷³⁹ Evet, dedi.

Ben dedim: Arı dağlarda veya kimsenin mülkiyeti altında olmayan boş çöl topraklarında olursa⁷⁴⁰ müslüman bir adam bunların ballarından alıp bir miktar elde ederse bunda onda bir vergi var mıdır ne dersin?⁷⁴¹ Evet, dedi.

Ben dedim: Bir adamın toprağında bir arı var. Bu toprak da öşür arazisinden olan bir yer. Fakat yer sahibinin bu arıdan haberi yok. Böylece bir adam gelip bu arıyı buluyor. Bütün bunlarda söz ve görüş nedir, ne dersin? Bunların hepsi dedi, yer sahibinin olur ve bu balda onda bir vergi de vardır. Onu bulan kimse ise hiçbir şeye sahip olmaz. Ben niçin dedim? Çünkü dedi arı onun yerinde bulunmuştur. Artık orada⁷⁴² olan her şey böylece o toprak sahibindir. Ben dedim: Eğer toprak sahibi onu alıp sahiplenirse bile böyle midir? Evet, bunu alıp edinirse bile böyledir, dedi.⁷⁴³

Ben dedim: Bir adam savaş diyarına emanla-izinle girse oranın dağlarında biraz bal balsa ve bunu İslam diyarına getirse onun bundan onda bir vergi vermesi gerekir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o bu balı savaş diyarında elde etmiştir.

Ben dedim: Müslüman askerler savaş diyarına girse, onlardan birisi bu baldan biraz balsa ondan yemesi kendisine helal olur mu ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer bu baldan yani ganimetten bir miktar⁷⁴⁴ ülkeye getirse diğer ganimetlerin taksim olduğu gibi bu da taksim edilir mi ne dersin? Evet dedi (taksim edilir).

Toprağın Öşrü-Onda Bir Vergisi⁷⁴⁵

Bize Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu ulaştı, dedi: Yağmur veya nehir suları ile sulanan yerlerde öşür-onda bir vergi, büyük kovalarla sulanan yerlerde ise öşrün yarısı vardır.⁷⁴⁶

733 Metindeki "fihi" kelimesi "H" nüshasında "fiha" olarak gelmiştir.

734 "Ne dersin" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

735 Burada "onda bir vergi alınır mı" ifadesinden buraya kadar olan kısım "M" nüshasından düşmüştür.

736 Metindeki "haza" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

737 Metindeki "fe kezalike" kelimesi "M" nüshasında "ve keza" olarak gelmiştir.

738 Metindeki "yühazü" kelimesi "M" nüshasında "yühazü aleyhi" şeklinde gelmiştir.

739 Metindeki "e fe raeyte" "H" ve "M" nüshalarında "e raeyte" şeklinde gelmiştir.

740 Metindeki "iz kanet" ifadesi "H" ve "Z" nüshalarında "kane" şeklinde, "M" nüshasında ise "iza kanet" şeklinde gelmiştir.

741 İki önceki 737 nolu dip nota bak.

742 Metindeki "fiha" kelimesi "H" nüshasında "minha" olarak gelmiştir.

743 Bu cümle "H", "M" ve "Z" nüshalarında geçmemektedir.

744 Metindeki şeyen minhu" ifadesi "M" nüshasında minhu şeyen" olarak gelmiştir.

745 Bu başlık nüshalarda böyledir. Muhtasarda ve onun şerhinde ise "Toprakların öşrü" şeklinde gelmiştir.

Ben dedim: Su dolabı ile veya ona benzer bir şeyle sulanan yerler kova ile sulanan konumunda mıdır, ne dersin? Evet, dedi, onlarda öşürün yarısı vardır. Öşür arazisinden olan her bir toprak yağmur veya nehir suları ile sulansa onda bir vergi vardır. Bu topraklardan dolap, kova ya da buna benzer bir şeyle sulanan her bir yerde ise öşürün yarısı kadar vergi vardır.

Muhammed, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'den şöyle rivayet eder: Topraktan çıkan her şeyde öşür ve öşürün yarısı vardır.⁷⁴⁷

Ben dedim: Kendisi için onda bir verginin (öşürün) farz olduğu bir toprağın⁷⁴⁸ mahiyeti nedir, ne dersiniz? Müslümanların üzerinde at koşturmadığı (fetih yoluyla almadığı) Arap topraklarından her biri, Fırat gibi büyük ve ona benzeyen nehirlerden⁷⁴⁹ suyun ulaşmadığı dağlarda insanların ihya ettiği dağ topraklarından her biri, ihya edilmiş olan bu kendisine su ulaşmayan topraklarda onda bir vergi vardır. Bunların dışında kalan mesela müslümanların üzerlerinde at koşturdukları topraklardan olan, dağların toprakları ve Sevad toprakları gibi topraklarda haraç vergisi vardır.

Ben dedim: Öşür arazisinden bir toprak var. Oradan pek çok yiyecek maddesi çıkmış onun onda bir vergisini ödemedi önce adam onu satmış olsa, öşür sahibi vergi memuru geldiğinde malı müşterinin yanında bulsa vergi memuru bu yiyecek maddesinin onda bir vergisini müşteriden bu mallar aynıyle onun elinde iken ondan alabilir mi, ne dersin? Evet, dedi, eğer dilerse alır. Ben dedim: Müşteri satıcıya müracaat edip bedelin onda birini ondan alır mı? Evet, dedi. Ben dedim: Vergi memuru eğer dilerse bu vergiyi müşteriye bırakıp satıcıdan alabilir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam içinde olgunlaşmış, vakti gelmiş mahsul olduğu halde öşür arazisinden olan bir yerini birine sattı. Bunun öşür vergisi kimin üzerine olur. O, mahsulü yer ile beraber satmıştır. Böylece öşür müşterinin üzerine mi, yoksa satıcı üzerine mi olur, ne dersin? Ziraatın ve mahsulün öşrü satıcı üzerine olur dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi satıcı mahsul üzerine vergi farz olduktan sonra onu sattı.

Ben dedim: Mahsul sebze olduğu halde onu satarsa, bu mahsul kaldırıldığı zaman onun öşrü kim üzerine olur, ne dersin?⁷⁵⁰ Müşteri üzerinedir, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi o ziraatı olgunlaşmadan satmıştır.

Ben dedim: Müşterinin kestığı, kesilmiş gök arpayı, kesilmiş bir zirai mahsul olarak satarsa, bedeldeki öşür satıcı üzerine mi olur, ne dersin? Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, satıcı onun bedelini almış ve olgunlaşmadan bu mahsulü kestirmiştir.

Ben dedim: Eğer sebze olan mahsulü satar ve sonra satıcı müşteriye bunları tarlada kalmasına izin verir o da hasat edinceye kadar orada bırakır ve sonra hasat ederse, öşür kimin üzerine olur, ne dersin? Öşür müşteri üzerine olur, dedi. Çünkü mahsulü kaldıran müşterinin

746 Bu hadisin senedi daha önce 140 sayfada geçti.

747 Muhammed bu hadisi Asar'ında buradaki olduğundan daha geniş bir şekilde tahrir etmiştir: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Yağmur suyu veya nehir suları ile sulanan yerlerden çıkan her şeyde onda bir vergi vardır. Tulum veya dolap gibi şeylerle sulanan yerlerde ise öşürün yarısı kadar vardır. Muhammed, Ebu Hanife işte bunu-bu görüşü alıyordu dedi. Bizim yeşilliklerde zekât yoktur sözüme gelince, yeşillik ve yeşil bitki denilince bunlar sebzeler, yaş humalar, kalıcı bir meyvesi bulunmayan karpuz, acur ve hıyar gibi sebzelerdir. Buğday, arpa, kuru hurma, kuru üzüm ve buna benzer şeyler beş veska ulaşmaya kadar bunlarda zekât yoktur. Vask, altmış sa'dır. Sa bir Haccaci kafizi ve dörtte bir Haşimi eder. Bu sekiz ritil eder. S. 55. O bu hadisi Kitab-ül Hucet'te de tahrir etmiştir: Muhammed dedi: Ebu Hanife Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Hanife, az olsun, çok olsun toprağın bitirdiği şeylerde öşür ve öşürün yarısı vardır dedi. I, 498. İmam Ebu Yusuf bunu Asar'ında (s. 90) tahrir etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Az olsun, çok olsun toprağın yetiştirdiği her şeyde zekât vardır. Yağmurla sulanan ve nehir suları ile sulanan yerlerde onda bir, tulum veya dolapla sulanan yerlerde ise öşürün yarısı kadar vardır.

748 Metindeki "el-arz" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

749 Metindeki "el-enhar" kelimesi "M" nüshasında "el-enhar el-izam" şeklinde gelmiştir.

750 "Ne dersin" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

kendisidir. Ben dedim: Meyve ve meyve gibi üzerine öşür gereken diğer yiyecekler, sahibi onları olgunlaşmadan hemen ilk planda görünür hale geldiği zaman satarsa, müşteri de sahibinin müsaadesi ile onları tarlada (ağaçlarında) bıraksa sonra bunun öşrü yine böylece müşteri üzerine mi olur? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam ticaret yapmak için öşür arazisinden bir yer satın aldı. Fakat onu ekip dikti. Onun üzerine ticaret zekâtı mı, yoksa toprak öşürü mü gerekir, ne dersin? Onun üzerine ticaret zekâtı gerekmez, dedi. Ona gereken toprağın bitirdiği şeylerin onda birini vermektir. Ben niçin dedim? Çünkü o dedi, öşür arazisinden bir yer satın aldığı zaman ondan zekât kalkar, bir tek toprakta zekât ile öşür bir arada olmazlar. Ben dedim: Eğer o ticaret için haraç arazisinden bir yer alsaydı yine böyle midir? Evet, dedi. Onun haraç vermesi gerekir. Bu yerden dolayı zekât vermesi gerekmez. Bir tek yerde haraç ile zekât, zekât ile öşür birleşmez.⁷⁵¹

Ben dedim: Öşür arazilerinden bir yeri olan adam ölür. Bu yerin geliri yetti ve ondan onda bir vergi vermek farz oldu. Bundan onda bir vergi alınır mı ne dersin? Evet, dedi. Ben niçin dedim, sahibi öldüğü ve yer de başkasının olduğu halde mi? Öyle olsa bile dedi.⁷⁵²

Ben dedim: Adamın öşür arazisinden olan bir yeri ve o yerinde de ekili yonca var. Bu yonca kırk günde bir kesiliyor. Her kesilişinde ondan onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Ebu Hanife'nin görüşüne göre evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, topraktan çıkan her şeyde onda bir vergi vardır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Ben dedim. Adamın öşür arazilerinden bir yeri var; onu ekip diyor ve altı ay geçmeden⁷⁵³ de ürün kaldırıyor. Bundan onda bir vergi alınır mı, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: O orada⁷⁵⁴ sebze, karpuz, salatalık, acur veya taneli bitkiler ya da ona benzer şeyler yahut kabak ekip dikseydi bunların her birinde onda bir vergi farz⁷⁵⁵ olur mu? Evet, dedi. Bunların hepsinden⁷⁵⁶ onda bir vergi alınır.⁷⁵⁷ Bunların hepsi de Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dediler: Kendisinin dayanıklı meyvesi olmayan yeşilliklerde mesela yaş hurma (yonca da olabilir) bütün sebzeler, karpuz, acur, hıyar ve buna benzer şeylerde onda bir vergi yoktur.

Ben dedim: Üzüm olarak satılan üzüm belki kıymetinden daha fazla ya da belki kıymetinden⁷⁵⁸ daha düşük olarak satılır. Onun çıktığı toprak öşür arazisidir. Eğer o üzümü yemeklik ya da sıklık olarak, değerinden düşük veya daha yüksek olarak satsa, bunda bir iltimas olmayıp belli ve bilinen bir şey ise bunun bedelinden onda bir vergi mi alınır ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adamın arısı olup bunun gelirinden⁷⁵⁹ üzerine zekât farz olacak kadar fazla bir gelir elde ederse, ne dersin? Eğer toprak öşür arazisi ise bunda bir şey yoktur dedi. Eğer bu arı öşür arazisinden olan bir toprakta bulunuyorsa balda onda bir vergi vardır. Ben dedim. Arı haraç arazisinde olduğu zaman niçin vergi olmaz? Çünkü dedi, bize Hz. Ömer'den ulaştı ki, o Sevad (Irak) arıları⁷⁶⁰ gibi arılara⁷⁶¹ bir vergi koymamıştır. Hatta arılardan ve ağaçlardan bir şey

751 Çünkü bu konuda hadis gelmiştir. İmam Azam, Hammad, İbrahim, Alkame ve Abdullah B. Mesud yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: Bir toprak için müslüman üzerinde öşür ve haraç birleşmez. Bu hadisi Harisi, Talha, Eşnani, İbn Husrev ve Kadı Ebu Bekir, Yahya b. Anbese tarikiyle tahric etmiştir. Bak. Cami'u'l-Mesaniid, I, 463. Bu hadis İbn Abbas ve başkaları kanalıyla başka bir tarikten de varit olmuştur.

752 Metindeki "ve in" ifadesi "H" nüshasında "ve in kulte" şeklinde gelmiştir. Buradaki "kulte" kelimesi müstensihin yanılığısındır.

753 Metindeki "temdiy" kelimesi "H" nüshasında "yemdiy" olarak gelmiştir.

754 Metindeki "zerea fiha" kelimesi "Z" nüshasında "zereaha" olarak gelmiştir.

755 Metindeki "yecibu" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

756 Metindeki "küllihi" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

757 Metindeki "el-uşrü" ifadesi "H" nüshasında "min haza'l-uşri" olarak gelmiştir.

758 Metindeki "min kıymetih" "Z" nüshasında böyle gelmiştir. Bu kelime diğer nüshalardan düşmüştür.

759 Bu "gelirinden" kelimesinin yerine "H" nüshasında "balından" denilmektedir.

760 "Sevad arıları" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

almayınız demiştir.⁷⁶² Ben dedim Toprak hakkında ne-nasıl söylersin? Beyaz yeri ölçer⁷⁶³ sonra onun üzerine haracı takdir eder, dedi. Bu mezralara gafiz (18 kg. ölçek) ve her bir dönüm üzerine dirhem koymaya-takdir etmeye benzer.

Ben dedim: Adamın bir yeri⁷⁶⁴ var ve o yerde bir kaynak var; oradan da zift, petrol ve tuz çıkıyor. Bu toprak da haraç arazisindedir. Adam üzerine ne düşer, ne dersin? Onun üzerine dedi yerinin haracını vermek düşer; bundan başka bir şey düşmez.

Ben dedim: Eğer bu⁷⁶⁵ öşür arazisinde olsa onda bir şey var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu meyve (mal)⁷⁶⁶ değildir.

Ben dedim: Adamın öşür arazisinden bir yeri var. Orada ılgın ağaçları ve Faris kamışları ve başka şeyler yetişiyor⁷⁶⁷ Bunlarda bir şey var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bunlar odundur. Ben dedim: Kuru otlar ve bir çeşit mugaylan ağacı gibi meyvesi olmayan ağaçlar ve ona benzeyenler de böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Kokulu bitkilerin hepsi, sebzeler ve taze hurmalar az olsun, çok olsun, bunlarda onda bir ve onun yarısı mı vardır, ne dersin? Ebu Hanife'nin görüşüne göre evet, dedi.

Ben dedim: Çivit yaprağı öşür toprağında olduğu zaman onda öşür vergisi var mıdır, ne dersin? Ebu Hanife'nin görüşüne göre evet, dedi. Ben dedim: Safran bitkisi ve gül de böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim⁷⁶⁸ Şeker kamışı da böyle midir? Evet, dedi. Ben niçin dedim, oysa o, bir kamıştır? Çünkü dedi o, meyve mesabesindedir. Bunların hepsi Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dedi: Bunlardan dayanıklı meyvesi olanlar müstesna, hiç birinde zekât yoktur. (Yaş ve kuru olarak tüketilebilen, üzüm ve kayısı gibi) meyvelerden de beş vask oluncaya kadar vergi yoktur; ancak beş vask ve daha fazla olursa bunlardan da vardır. Bir vask altmış sa eder. Tartı ile alınıp satılan safran ve ona benzer olanlara gelince bunlardan beş vaska denk olacak kadar olursa, en aşağıdan değeri beş vask kadar olursa bunda onda bir vergi vardır. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür. Muhammed ise şöyle dedi: Kendisinden şeker elde edilen kamış öşür arazisinde olduğu zaman bu aynı safran mesabesindedir. Muhammed dedi: Beş menn⁷⁶⁹ oluncaya kadar safran bitkisinde bir şey yoktur.⁷⁷⁰

Ben dedim: Buğday, sütleğen, arpa, incir, zeytin, kuru üzüm, darı, susam, pirinç ve bütün taneli bitkiler öşür arazisinde oldukları zaman bunlarda⁷⁷¹ onda bir vergi var mı ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adamın üzerinde yerinin değeri kadar borcu var. Bunun yerinden çıkan şeylerde onda bir vergi var mı, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Mükatep kölenin bir öşür arazisi olsa onun üzerine buradan onda bir vergi gerekir mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim ki, çocuk, kadın, deli ve iyileşmeyen bunak da böyle midir? Evet, dedi. Bunların hepsi eşit ve denktir. Onların topraklarında da onda bir vergi vardır.

761 Metinde "en-nahlü" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyle gelmiştir. "A" ve "Z" nüshasında ise "ha" harfi noktalı olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

762 Bu hadisi kim vasletti yani mesul olarak nakletti ben bulamadım.

763 Metindeki "yemsehu" kelimesi "H" nüshasında "temsehu" olarak gelmiştir.

764 Metindeki "yekunü" kelimesi "Z" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

765 Metindeki "haza" kelimesi "A" ve "Z" nüshalarından düşmüştür.

766 Metindeki "bi semer" kelimesi "H" nüshasında "haza semerun" şeklinde gelmiştir.

767 Metindeki "fe yenbutü" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "fe tenbutü" şeklinde gelmiştir.

768 "Ben dedim" ifadesi nüshalardan düşmüştür. Halbuki o burada gereklidir.

769 Metindeki "emnae" kelimesi bütün nüshalarda böyle gelmiştir. "H" nüshasında ise "emnan" şeklindedir. (Menn şeran 180 miskal, örfen 280 miskal olan bir hacim ve tartı ölçüsüdür. (çev.))

770 Metindeki "leyse fi'z-zaferan" ifadesi bütün nüshalarda böyledir. "leyse fi'z-zaferani şeyün.." (yani safran bitkisinde bir şey yoktur) demektir.

771 Metindeki "aleyhi" kelimesi "M" nüshasında "fe aleyhi" şeklinde gelmiştir.

Ben dedim: Ticaret için kendisine izin verilmiş olan kölenin elinde satın almış olduğu bir toprak olsa buradan çıkan şeylerin onda biri alınır mı ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adamın elinde haracını eda ettiği bir yeri vardır, onun vereceği başka bir şey var mıdır, ne dersin? Hayır, dedi. Öşür ile haraç her ikisi de bir yerde-toprakta birleşmezler⁷⁷²

Ben dedim: Adam öşür arazisinden bir yer kiraladı, onu ekip diyor. Oradan çıkanların onda biri kimin üzerinedir, ne dersin? Yer sahibinin üzerinedir, dedi ve kiracı üzerine bir şey yoktur. Ben dedim: O toprağı elli dirheme kiraya vermiş olsa ve toprak da iki yüz ton⁷⁷³ verse onun üzerine bunun hepsinin (yani ikisinin toplamının) onda biri midir, ne dersin? Evet, dedi. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dedi: Onda bir vergi sadece toprağın çıkardığı ürün üzerinedir, kira bedeline bir şey yoktur. Ben dedim: Adam yerini ona öyle kirasız ve bir ücret almadan veriyse, o yerin onda bir vergisi kimin üzerinedir, ne dersin? Öşür ekip diken adamın üzerine olur, yer sahibine olmaz dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, yer sahibi oradan bir ücret almamıştır.

Ben dedim: Bir müslüman bir zimmîden haraç arazilerinden bir yer satın alıyor. Müslümana bu yerden onda bir vergi var mıdır, ne dersin? Hayır dedi, onun üzerine⁷⁷⁴ haraç vergisi vardır. Bize bu Hz. Ömer'den ulaşmıştır⁷⁷⁵

Ben dedim: Bir zimmî öşür arazisinden bir yer satın aldı. Bunda onun üzerine öşür farz olur mu ne dersin? Hayır, dedi. Fakat Ebu Hanife'nin görüşüne göre onun üzerine haraç vergisi vardır. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, kâfir bir kimse üzerine öşür vergisi konmaz.

Ben dedim: Bundan sonra müslüman bir adam gelip de eğer şuf'a hakkı ile bu yeri alırsa onun üzerine ne lazım gelir, ne dersin? Onun üzerine öşür lazım gelir, dedi. Ben dedim: Niçin böyle⁷⁷⁶ hâlbuki sen onun üzerine haraç koymuştun? Çünkü dedi, müslüman bir adam o yeri bundan önce orada kendisi için farz olmuş bir hak ile almıştır. Ebu Yusuf dedi: Zimmî öşür arazisinden bir yer aldığı zaman onun öşürünü malında olduğu gibi iki kat yaparım. Muhammed b. el-Hasen ise şöyle dedi: Durumuna göre kâfir üzerine bir öşür vardır. Ona artırma yapılmaz.⁷⁷⁷

772 Metindeki "yectemiu" kelimesi "M" nüshasında "yecmeu" olarak gelmiştir.

773 Metindeki "kürrin" (ton) kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

774 Metindeki "ve aleyhi" kelimesi "M" nüshasında "ve lakin aleyhi" olarak gelmiştir.

775 Ben bu hadisi mevsul olarak rivayet eden kimseyi bilmiyorum.

776 Metindeki "kad" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

777 Muhtasar'da denir ki: Bir müslüman kâfirden bir haraç arazisi alsa o yer artık haraci olur. Bir kâfir de müslümandan bir öşür arazisi alsa, sonra bu yeri ondan müslüman şufa yoluyla alsa veya alış veriş muharrer olsa ya da fasid olsa da yer müslümana geri dönse, bu yer daha önce olduğu gibi öşri olur. Ebu Hanife'nin görüşüne göre o eğer kâfirin mülkiyeti altında kalırsa, bu bir ev mesabesinde olup onu kendisi için bir bahçe yaptığı gibi, yer de haraciye çevrilir. Ebu Yusuf'a göre onun üzerine iki kat öşür konulur ve bu haraç yerinde mütaala edilir. Muhammed'e göre ise onun üzerinde bir tek öşür vardır. Nitekim bu sadaka yerine konulmuştu. O bu görüşünü Kitab'ı's-Siyer adlı eserinde açıklamıştır. Serahsi'nin Muhtasar Şerhi'nde deniliyor ki: Malik dedi: (Kâfir) onu müslümanlara satması için icbar edilir. Şafii'nin bir görüşüne göre onu satmak asla caiz değildir. Son görüşüne göre ise bu aynı zamanda İbn Ebi Leyla'nın görüşüdür, ondan hem öşür ve hem de haraç birlikte alınır. Şerik b. Abdullah da onda hiçbir şey yoktur, diyordu. O bunu, kâfir bir müslümandan otlak hayvanlarını satın aldığı zamanki duruma kıyas etti. (...) Muhammed'e gelince o da şöyle dedi: Toprak için konulmuş olan bir yükümlülük, mesela haraç arazilerinde haraç vergisinin olması gibi, yer sahiplerinin değişmesiyle değişmez. Sonra ondan alınan öşür Muhammed'e göre Siyer'de anlattığı gibi, sadakaların yerine konur. Çünkü nasıl savaş hakkı haraç arazilerine taalluk ediyorsa, fakirlerin hakkı da sadakalara taalluk eder. İbn Semmaa Muhammed'den rivayet ediyor ki, bu öşür haraç beytülmaline konulur. Çünkü ibadet yoluyla Allah için olan bu mallar ancak fakirlere harcanır. Kâfirin malı ise bunun için elverişli olmayıp vergi memurlarının zimmîlerden aldığı mallar gibi haraç yerine konulur. Ebu Yusuf gerçekten "ondan iki öşür alınır", dedi. Çünkü müslümandan alınmış olan bir vergi, onu kâfirden almak farz olmuş ise, Beni Tağlip'ten alınan sadaka ve zimmîlerin vergi memurunun önünden geçirdikleri mallarda olduğu gibi, iki kat alınır. Ebu Hanife'ye gelince o da şöyle dedi: Bizim yurdumuzda işlenen-üreten topraklar vazifeden uzak kalamazlar. Vazife ise ya haraçtır, ya da öşürdür. Onun üzerine öşürü gerekli kılmak olmaz; çünkü öşür sadakadır. Kâfir ise sadaka ehlinden değildir. Bunun için haraç arazilerinde haraç belirlenir. Zira bu farz olduktan sonra olduğu gibi kalması, aynı faydalanma imkânına itibar edilmesine karşılık ücretin baki kalmasına benzer. Müslümanın malı ise buna daha elverişlidir. Serahsi, III, 6

Ben dedim: Bir müslüman öşür arazilerinden bir yeri bir zimmîye, kendisi bu satışta muhayyer veya zimmî muhayyer olmak üzere satsa ya da yeri fasid bir alış verişle satsa sonra zimmî bu yeri geri verse satıcı üzerine bunda ne vardır ne dersin? Onda bir vergi vardır, dedi.

Ben dedim: Bir zimmî kendi evini bahçe haline getirirse onun üzerine bu yerinde bir şey gerekli olur mu ne dersin? Evet, dedi, onun üzerine orada haraç vergisi vardır. Bunda öşür vergisi yoktur.

Ben dedim: Tağlip Oğulları'ndan bir hıristiyanın müslümandan satın aldığı öşür arazilerinden bir yeri vardır. Onun üzerine burada ne vardır, ne dersin? Onun üzerine iki öşür vergisi vardır, dedi. Eğer bu yer ırmaklarla ya da yağmur suları ile sulanıyorsa⁷⁷⁸ buradan onun üzerine beşte bir vardır. Eğer bu yer tulum, kova ya da dolap gibi şeylerle sulanıyorsa o takdirde adamın üzerine bunda onda bir vergi düşer. Ben dedim: Sen bunlara mallarında olduğu gibi yerlerinde de iki kat yapıyorsun⁷⁷⁹ öyle mi? Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, Hz. Ömer bunlar üzerine onların mallarında vergiyi iki kat yapmıştır.⁷⁸⁰ Ben dedim: O bundan sonra yeri bir müslümana sattı veya kendisi müslüman olduysa onun üzerine ne vardır, ne dersin? İki öşür vardır, dedi. Bunların hepsi Ebu Hanife'nin görüşüne göredir. Ebu Yusuf dedi: Bana gelince, ben onun üzerine bir tek öşür vergisi konulmasını istiyorum.⁷⁸¹ Çünkü ben onlar zimmî olmaya devam ettikleri müddetçe iki kat yaparım. Onlar müslüman olunca, bunu onlar üzerinden düşürürüm; artık müslümanlar üzerine ne varsa, onlar üzerine olan da odur. Bu aynı zamanda Muhammed'in görüşüdür⁷⁸²

Ben dedim: Hıristiyan bir köleyi Beni Tağlip hıristiyanlarından bir adam azat etti. O öşür arazilerinden bir yer satın aldı. Bunun üzerine o yerde ne vardır ne dersin? Onun üzerine bu yerde haraç vergisi vardır, dedi. O bu yerde mevlasının (kendisini azat eden kişinin) mesabesinde olmaz.⁷⁸³ Ben niçin, dedim? Bu hıristiyan mevla, (yani kölenin sahibi, efendisi), hıristiyan bir köleyi azat eden müslüman mevladan⁷⁸⁴ daha çok hürmete layık olamaz.⁷⁸⁵ Eğer bir müslüman kendisinin hıristiyan bir kölesini azat etmiş olsa⁷⁸⁶ onun üzerine haraç vardır ve arazisinden de haraç vardır. Eğer onun develeri, koyunları ve sığırları olsa⁷⁸⁷ bunlardan onun üzerine hiçbir şey lazım gelmez. Tağlipli bir köle azat olsa o da aynı böyledir.

778 Metindeki "yeskıyha" kelimesi "H" nüshasında "teskıyha" olarak gelmiştir.

779 Metindeki "tüdaafu" kelimesi "H" nüshasında "yüdaafu" olarak gelmiştir.

780 Bu Hadisin tahriri 27–28. sayfalarda geçti.

781 Metindeki "uşran vahiden" kelimesi "Z" nüshasında böyledir, doğrusu da budur. Diğer geri kalan nüshalarda ise ötre ile aşrun vahidün" şeklinde gelmiştir.

782 Serahsi Muhtasar ve Şerhi'nde der ki: (Tağlipli birisi bir müslümandan bir öşür arazisi satın alırsa, öşür onun üzerine iki kat yapılır.) Bizimle onlar arasında yapılan bir anlaşmadan dolayı. İbn Semmaa Muhammed'den naklediyor ki, kendilerinin olan topraklarda öşrün onlar üzerine iki kat yapılması aslına uygunluktandır. Onlardan bir müslümandan öşür arazisi satın alan kimseye gelince, ona da aslına uygun olarak bir öşür vergisi vardır. Gerçekten toprağın vazifesi bir defa oluşur, sahibinin değişmesiyle o değişmez.(Adam toprak elindeyken müslüman olursa veya onu bir müslümana satarsa Ebu Hanife ve Muhammed'e göre onun üzerine iki kat öşür vardır. Ebu Yusuf'un görüşüne göre ise bir öşür vardır). Ben dedim: Bu anlattığımız Ebu Hafs el-Kebir rivayetinde vardır. O, bundan sonra meseleyi Ebu Süleyman'ın Nevadiri'inde açıklar ve Muhammed'in sözünü Ebu Yusuf'un sözü gibi açıklar. Bunun açıklaması ise bizim anlattığımız şeydir ki, aslında onların olan topraklar hakkında Muhammed'in görüşü ister bu topraklar ellerinde iken müslüman olsunlar, isterse onu bir müslümana satsınlar aynıdır ve öşür iki kat vacip olur. Çünkü bu, topraklar için bir mükellefiyet-yükümlülüktür. Ebu Yusuf'a gelince o da şöyle der: Öşrün iki kat yapılması yer sahibinin küfrü sebebiyledir. Bu durum onun müslüman olmasıyla ya da onu bir müslümana satmasıyla ortadan kalkmıştır.

783 Metindeki "ve la yenzilü" kelimesi "H" nüshasında "yetrukü" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

784 Metindeki "mevla" kelimesi "Z" nüshasında "mevali" olarak gelmiştir.

785 Metindeki "la yekunü" kelimesi "H" nüshasında "la" harfi düşmüş, sadece "yekunü" olarak gelmiştir. Bu müstensihin yanlışlığıdır.

786 Metindeki "lev a'taka" ifadesi "M" nüshasında "lev a'taka el-müslimü" olarak gelmiştir.

787 Metindeki "ibil, ğanem ve bakar" kelimeleri "H" nüshasında "ibil, ğanem ve bakar" şeklinde dizilmiştir.

Ben dedim: Öşür arazilerinde⁷⁸⁸ olan göz otu kamışlarına⁷⁸⁹ ne dersin bunlarda onda bir vergi olur mu? Ebu Hanife'nin görüşüne göre evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü bu bitki aynı fesleğen mesabesindedir.⁷⁹⁰

Ben dedim: Öşür arazilerinin mahiyeti nedir ve onlar nerelerde bulunur, ne dersin? Hicazda veya Arap topraklarındaki⁷⁹¹ çöllerde⁷⁹² Arapların ellerinde olan yerlerdir. Bunlar öşür arazileridir. Suyun ulaşamadığı Sevad⁷⁹³ ve⁷⁹⁴ dağ arazilerinden olan toraklar, adam gelip burayı ihya eder ve onu ekim dikime elverişli hale getirirse işte o yer öşür arazisinden olur. Bunlardan kendisine su ulaşan topraklar da haraç arazisinden sayılırlar. Hz. Peygamber'in "Kim ölü bir toprağı ihya ederse orası onun olur", buyurdıkları bize kadar ulaşmıştır⁷⁹⁵ Ben dedim: O yerin rakabesi-mülkiyeti ona ait midir? Evet, dedi. Eğer İmam-devlet o yeri ona verip ikta ederse Ebu Hanife'nin görüşüne göre evet onundur. Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Devlet bu yeri ona verse de vermese de bu yeri ihya ettiği zaman o yer ihya edenin olur.

Ben dedim: Müslümanlarla savaş halinde olan bir toplum kendi yurtlarında İslam'ı kabul ederek müslüman olsalar, onların toprakları öşür arazisi mi olur ne dersin? Evet, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, onlar bu topraklar üzerinde iken müslüman olmuşlardır. Böylece bu

788 Metindeki "fi" harfi, "H" ve "M" nüshalarında böyledir. "A" ve "Z" nüshalarında ise "min" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

789 Bu "göz otu kamışları" ifadesi daha önce geçti. Bu bir nevi ilaçtır. İbn Sina'nın Kanun, Antakyalı Davut'un Tezkire'si gibi tıp kitaplarına bak. Hint halkının dilinde buna Farisi cimi ile "cirata" derler.

790 Belki bu hekimler nezdinde de faydalı önemli bir ilaçtır, onu diğer ilaçlarla birlikte depo ederler. Hastalara ilaç yapmak için onu uzak beldelerden getirirler.

791 Arap topraklarının hepsi öşür arazisidir. Bunun sınırı da Azib'ten Mekke'ye kadar, Aden'den Yemen'deki en uzak taşın bulunduğu yere Mehr kabilesine kadar diye açıklıyorum. Mekke toprakları aslında kıyasa göre haraç arazisi olması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber orayı zorla, üstün gelerek ve onları yenerek almıştır. Fakat Hz. Peygamber o topraklar üzerine haraç vazifesini koymadı. Arap ırkına kölelik olmadığı gibi, topraklarına da haraç yoktur. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, III, 7.

792 Metindeki "el-berryye" kelimesi "H" nüshasında "bil-berryye" şeklinde gelmiştir.

793 Küfe ile Basra arasında kalan topraklara "sevad" adı verilir. (çev.)

794 Metindeki "ve" harfi "H" nüshasında "ev" olarak gelmiştir.

795 İmam Muhammed, Muvatta'ında bu hadisin senedini şöyle anlatır: Malik bize Hişam b. Urve ve onun babası yoluyla Hz.

Peygamber'in "Kim ölü bir toprağı ihya ederse orası onun olur. Zalim bir kimsenin orada bir hakkı yoktur" buyurduğunu haber verdi. Malik bize İbn Şihab ve Salim b. Abdullah b. Ömer yoluyla Hz. Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Kim bir ölü toprağı ihya ederse orası onun olur. Muhammed dedi ki: Biz bu hadisi alıyoruz. Kim ölü bir yeri devletin müsaadesi ile veya müsaadesi olmadan ihya ederse orası onun olur. Ebu Hanife'ye gelince o ise şöyle der: O yeri o kişiye ancak Devlet (imam) verirse onun olur. Adam o yeri ihya edince imama-devlete düşen o yeri ona vermektir. Ama devlet bunu yapmazsa artık o yer onun olmaz. Bak. s. 356 İmamın Müsaadesi ile veya Ondan Müsaadesiz Toprağı İhya Etmek Bölümü. İmam Ebu Yusuf bu hadisi Kitabü'l-Harac adlı eserinin "Barış Savaş ve Başka Yollarla Alınan Yerlerdeki Ölü Topraklar Hakkındaki Bölüm"de tahric etmiştir: Hişam b. Urve, babası ve Hz. Aişe yoluyla Hz. Peygamber'in "Kim ölü bir toprağı ihya ederse orası onun olur. Zalim bir kimsenin ise orada bir hakkı yoktur. Ebu Yusuf dedi: Haccac b. Ertat, Amr b. Şüayb'ten o da babasından, o da dedesinden naklen bize şöyle anlattı: Resulüllah şöyle buyurdu: "Herkim ölü bir toprağı ihya ederse-diriltirse o toprak onun olur." Ebu Yusuf dedi: Muhammed b. İshak, Yahya b. Urve'den, o da babasından naklen bana dedi ki, Resulüllah şöyle buyurdu: "Herkim ölü bir toprağı diriltirse orası onun olur. Haksızlık yapan zalim adamın orada bir hakkı yoktur. Ebu Yusuf dedi: Leys, Tavus'tan naklen bana şöyle anlattı: Resulüllah şöyle buyurdu: "Boş araziler Allah'ın ve Resulü'nündür. Ondan sonra da sizindir. Her kim ölü bir toprağı ihya ederse orası ihya edenin olur. Ancak üç yıl boş kalan arazide taşla çevirenin bir hakkı kalmaz". Ebu Yusuf dedi: Muhammed b. İshak, Zühri ve Salim b. Abdullah'tan rivayetle bana şöyle anlattı: Hz. Ömer bir gün hutbeye çıktı ve şöyle konuştu: Her kim ölü bir toprağı ihya ederse o toprak onun olur. Üç sene boş kalan arazide taşla çevirenin bir hakkı kalmaz." Bunu söylemesine sebep, bazı kimseler işlemedikleri halde bazı arazileri taşla çevirmişlerdir. Ebu Yusuf dedi: Hasan b. Umare, Zühri ve Said b. el-Müseyyeb'ten naklen bana şöyle anlattı: Hz. Ömer buyurdu: "Her kim ölü bir toprağı ihya ederse orası onun olur. Üç yıl boş bırakılan arazide onu taşla çevirenin bir hakkı yoktur.". Ebu Yusuf dedi: Said b. Ebi Arube, Katade, Hasen ve Semüre b. Cündüb'ten naklen bana şöyle dedi: "Her kim bir araziye duvarla çevirirse orası onun olur." s. 36. Ben dedim bu hadis meşhur bir hadistir. Birkaç sahabeye dayanarak sahih kitaplarda ve diğerlerinde sahih senetlere dayalı müsned ve merfu olarak, mürsel ve mevkuf olarak nakledilmiştir. (Bak Nasbu'r-Raye, c.IV, İhyau'l-Mevat Bölümü)

topraklar bu durumda aynı Arap toprakları mesabesinde. Haraç ancak müslümanların at koşturup fethettikleri yerlerde gerekli olur.⁷⁹⁶

Ben dedim: Hicaz, Yemen ve Tihame-Mekke (Güney Hicaz) topraklarından her biri ve Arap topraklarındaki çöllerde bulunan yerler, buraların halkları bu topraklar üzerinde müslüman oldukları için sen bu yerleri öşür arazisi yapıyorsun⁷⁹⁷ öyle mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Vergi memuru toprağın öşrünü almaya geldiği zaman yer sahibi “ben onu verdim” der ve bunun için yemin ederse onun bu sözü kabul edilerek vergi almaktan vazgeçilir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Fakat memur ondan onda bir vergiyi alır. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, bu öyle bir vergidir ki onu ancak sultan-devlet alır. Ben dedim: Mükellef bunu sultandan başkasına (mesela bir görevliye) verirse onun Allah ile kendisi arasındaki böyle bir meselede bunu yapabilir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam toprağından çıkan ürünlerin onda bir iki senelik vergisini peşin olarak verse, Allah ile kendisi arasındaki bir iş için bu ona yeterli olur mu ne dersin? Hayır, dedi.⁷⁹⁸

Ben dedim: Adam yerinin öşrünü ve deve, sığır veya koyunlarının zekâtını fakir ya da⁷⁹⁹ miskinlerden sadece bir sınıfa vermiş olsa bu onun için yeterli olur mu, ne dersin? Evet, dedi. Bu bize bu şekilde Hz. Ömer b. el-Hattab, Abdullah b. Abbas ve Huzeyfe b. el-Yeman’dan ulaştı ki, onlar yeterli olur, dediler.

Ben dedim: Adamın öşür arazilerinden bir yeri olsa, torağından çıkan mahsulün öşrünü o, babasına, anasına veya oğluna verse bu kendisi ile Allah arasındaki şey için yeterli olur mu, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Eğer onu erkek kardeşine, kız kardeşine veya oğlu, babası, dedesi ya da oğlunun oğluna verse bu⁸⁰⁰ onun için yeterli olur mu? Evet dedi. Çünkü bu konuda o aynı zekâta benzer.⁸⁰¹

796 Metindeki “min ma evcefe aleyhi el-müslimune” ifadesi “M” nüshasında “fe ma evcefe aleyhi el-müslimune” şeklinde gelmiş, “aleyhi” kelimesi esas nüshadan düşmüştür. Orada “min ma evcefe el-müslimune” denilmektedir.

797 Metindeki “tecalüha” kelimesi “H” nüshasında “yecalüha” olarak gelmiştir.

798 Muhtasar ve Şerh’inde (III, 11) şöyle deniliyor: (Henüz ekilip dikilmemiş olan ziraatın ürününün öşrünü ve çıkmamış olan hurmanın öşrünü peşin vermek caiz değildir. Ancak ilk meyvelerinin ortaya çıkmasından önce meyvelerin öşrünü peşin vermek Ebu Hanife ve Muhammed’in görüşüne göre caiz değildir. İmla’da zikrettiğine göre bu Ebu Yusuf’a göre ise caizdir. Ebu Yusuf dedi: Çünkü kendisi ile vacip olma arasında sadece zamanın geçmesinden başka bir şey yoktur. Bu zekâta nisabın tamam olmasından sonra onun peşin ödenmesine benzer.) Ebu Hanife ile Muhammed dedi: Gerektiren sebep ortada yoktur. Çünkü var olan sadece hurma ağaçlarının rakabe mülkiyetinden ibarettir. Bunlar ise öşür için bir sebep teşkil etmez. Hatta sahibi onları kesse bile hiç bir şey lazım gelmez. Vücup sebebi henüz ortada yok iken bir hakkı peşin olarak vermek, aynı nisap tamamlanmadan önce zekâtı peşin olarak ödemek gibi caiz değildir. Öşrün ziraat yapılmadan önce peşin olarak ödenmesine gelince, bu ise ittifakla caiz değildir. Çünkü toprağın bizzat kendisi, öşrün farz olması için yeterli bir sebep teşkil edemez. Onunla vücupiyet-verginin farz olması arasında zamanın geçmesi dışında sadece bir iş kalmaktadır ki, o da toprağı ekip dikmek ve ziraat yapmaktır. Bitki çıkıp tomurcuklandıktan sonra peşin vergi vermek ittifakla caizdir. Bitki ekiminden sonra fakat çıkmasından önce Ebu Yusuf’un görüşüne göre caizdir. Çünkü onunla öşrün vacip olması arasında ancak zamanın geçmesi vardır. Ebu Hanife ile Muhammed’e göre ise sebep henüz var olmadığı için caiz değildir. Çünkü toprak altındaki taneler ambardaki tanelere benzer ki, bu öşrün vacip olmasına sebep teşkil etmez.

799 Metindeki “ev” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “v” harfi olarak gelmiştir. Doğrusu “ev” şeklinde olmasıdır. Nitekim o esas nüshada ve “Z” nüshasında böyledir.

800 Metindeki “zalike” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

801 Serahsi, Muhtasar ve Şerh’inde şöyle der: (O, zekâtını ve öşrünü çocuğuna ve çocuğunun çocuğuna, anne ve babasına ve dedelerine veremez. Bunun dışındaki akrabalarına ise verebilir.) Doğum sebebiyle nesebi zekât verecek şahsa ulaşan hiç bir kimseye veya doğumun kendisine nispet edildiği hiçbir kimseye zekât vermek caiz değildir. Çünkü bu (zekât) verme işinin tam ve eksiksiz olması, verenin verdiği şeyden menfaatinin kesilmesi (ve devam etmemesi) sebebiyledir. Hâlbuki babalar ve oğullar (dedeler ve torunlar) arasındaki menfaatler-yardımlaşmalar ise kesintisiz devam eder. Çünkü ayette “Babalarınız ve oğullarınızdan menfaatçe hangisinin size daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından tespit edilmiştir.”(Nisa 4/ 11) buyrulmaktadır. İşte bu sebeple bunlara zekât vermekle verme işi tamamlanmış olmamaktadır. Bunların dışında kalan akrabalara gelince, onların hisselerini kendilerine yöneltmekle itaları (zekâtı verme işlemleri) tamamlanmış olur. Bu, sılayı rahim (akrabaları

ziyaret etme, hal hatır sorma ve yardımda bulunma) olayı için en faziletli bir yoldur. (Adam kendi kölesine, müdebber kölesine ve ümmü veledine de veremez.) Çünkü bunlar onun köleleridirler ve bunların kazancı da onun içindir ve o yine aynı şekilde mükatep kölesine de veremez. Çünkü mükatep kölenin kazancı da yine kendisi ile mevlası arasında paylaşılr. Bu sebeple ona vermekle ita tamamlanmış sayılmaz. Hâlbuki o bunu zengin bir adamın mükatep kölesine verse bu farklı olup ona zıt düşer. Çünkü burada veren kimsenin verdiği şeyden çıkar sağlayıp menfaat elde etmesi ortadan kalkmakla ita tamamlanmış olmaktadır. Ve burada bir zengin için bir mal-mülk gerçekleşmemiş ve hali hazırda bunu gösteren bir delil de yoktur. Yine o kendi karısına da veremez. Çünkü ita burada da tamam olmamaktadır. Zira karının malı bir yönüyle kocanın da malı demektir. Allah "Rabbin seni fakir bulup da zenginleştirmede mi?" (Duha 93/ 8) buyuruyor. Buna Hatice'nin malı ile (zenginleştirdi) denilmiştir. Şafiye göre (kocanın karısına zekât vermesi) caizdir. Çünkü kocanın karısı için yapmış olduğu şahitlik geçerlidir. (Ebu Hanife'ye göre kadın da kocasına zekât veremez. Ama Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre verebilir. Sonra onlara delil getirerek şöyle dedi: (Ve durumunu bildiği halde bir zengine veya bir zenginın küçük bir çocuğuna verse yine caiz değildir.) Çünkü sadakaların-zekâtların masraf yerleri nas ile belirlenmiş olup (Tevbe 9/ 60) fakir kimselerdir. Eğer o zenginın fakir olan karısına veya zenginın fakir olan kızına verirse Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüne göre caizdir. Çünkü adam zekâtı fakir bir kadına vermiştir. Onun nafakasının zengin üzerine olması onun kendisine zekât verilmesini (sarf yeri olmasını) engellemez. Bu aynı zengin birinin, nafakası kendi üzerine olan fakir kız kardeşine benzer. Ebu Yusuf ise şöyle dedi: Caiz değildir; çünkü bu kadının nafakası zengin üzerine olmakla rızık ve geçinme ihtiyaçları ittifakla yerine getirilmiş olmaktadır. Böylece o bir zenginın küçük çocuğuna benzer. (zekâtı bile bile Haşimi sülalesinden birisine veya Haşimi bir mevlaya vermesi yine böyle caiz olmaz.) Çünkü Hz. Peygamber, "Sadaka Muhammed'e ve Muhammed ailesine helal olmaz" buyurmuşlardır. İbn Abbas'tan rivayet ediliyor ki: Hz. Peygamber, Erkam b. Ebi'l-Erkam'ı zekâtları toplamak üzere memur tayin etti. O, Ebu Rafi'den kendisine tabi olmasını istedi ve Ebu Rafi ile Hz. Peygamber'e geldiler. Hz. Peygamber " Ey Ebu Rafi! Dedi: Gerçekten Allah insanların yıkanıp kirlettikleri suları Haşim Oğullarına mekruh kılmıştır ve gerçekten toplumun mevlası (başkanı) kendi içlerinden olur." Bu söylediklerimiz (zekât gibi) farz olan şeylerdedir. Nafilere ve vakıflara gelince, bunlardan onlara vermek caizdir. Bu ise Nevadir'de Ebu Yusuf ile Muhammed'den rivayet edilmiştir. Çünkü verilmesi farz olan şeylerde bu farziyetin düşmesiyle kişinin kendisini temizlemesi gibi bir fonksiyon vardır. O sebeple verilen şey kullanılmış su gibi kirlenmiş olur. Nafile yardımlarda ise verme mecburiyeti olmadığı halde kendiliğinden verip bağışlama yaptığından kişinin serinlemek için kullandığı su gibi verilen şey de kirlil olmaz. (Eğer o durumunu bilmeden bir zengine verirse bu yeterli olur.) Eğer adamın yanında o fakir durumuna düşmüş, ondan istemiş o da ona vermiş veya fakirlerle beraber oturmuş ya da üzerine fakirlerin giydiği kıyafeti almış ama sonra bunun zengin olduğu anlaşılmalı olsa bile bu caizdir. (Ebu Hanife ve Muhammed'e göre, fakat Ebu Yusuf'a göre caiz değildir.) Bu aynı zamanda Şafii'nin görüşüdür. Çünkü bu yanlışlık kendisine çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü zekâtın harcama yerleri zenginler değil, fakirlerdir; o sebeple bu ona yeterli olmaz. Bu su ile abdest alıp sonra onun pis olduğunun ortaya çıkmasına benzer veya hâkimin bir olay hakkında içtihatla hüküm verip sonra meselenin onun tersi olduğunun anlaşılmasına benzer. Ebu Hanife ile Muhammed'in delilleri ise şöyledir: Onun üzerine vacip ve gerekli olan şey zekâtı kendisinin fakir bildiği kimselere vermesidir, o da zaten bunu yaptı. Öyleyse bu caizdir. Bu şu olaya benzer: Bir kimse kibleyi araştırarak bir yöne doğru namazını kıldı. Sonra anlaşıldı ki, kible o tarafta değilmiş. Bu böyledir; çünkü zengin ile fakirin hallerine tam muttali olmak mümkün değildir. Gerçekten bir insan bile bazen kendi zenginliğinin farkında olmaz, kaldı ki başkasınınkini nasıl bilecek. Sorumluluk ve mükellefiyet kişinin ancak kendi gücüne göre olur. Fakat nasla-delille sabit olan hüküm böyle değildir; o bunun ziddinadır. Çünkü orada işin hakikati açık-seçik ortadadır. Suyun pis mi, yoksa temiz mi olduğu yine bellidir. (Eğer onun babasına veya oğluna verdiği ortaya çıkarsa caiz olur). Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre Zahir-ur rivayede böyledir. Ancak İbn Şüca Ebu Hanife'den bunun caiz olmadığı görüşünü rivayet etmektedir. Bu rivayetten nesep hakkında hüküm verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun gerçek olarak bilinmesi mümkündür ve böylece bundaki hata yakın bir şekilde anlaşılır. Nitekim adamın onun kölesi veya onun mükatebi olduğu anlaşıldığı gibi. Zahir-ur rivayetin anlamı ise Ma'n b. Yezidin hadisine dayanmaktadır. O dedi ki: Babam zekâtını fakirlere verip dağıtması için bir adama verdi. Adam zekâtı bana verdi. Babam kendi zekâtını benim elimde görünce dedi ki, "Ey oğlum, ben bunu sana vermesini mi istedim?" Bunun üzerine ben, artık ben bunu sana geri verecek değilim, dedim. Neticede biz tartışmayı Allah Resulüne götürdük. Hz. Peygamber de "Ey Ma'n senin için alıp tuttuğun şey vardır, ey Yezid senin için de niyetin vardır", buyurdular. Böylece şüphe ve karışıklık ile çocuğa vermek de caiz olmaktadır. Burada anlatılmak istenen şey Allah'a yakınlık olsun diye kendi çocuğuna vermek ancak nafile sadakanın yol göstermesiyle olur. Aslında Hz. Peygamber burada şüphe ve karışıklık anında veren tarafından çoklukla hak edilmiş olan bir şeyi kemal makamında sayarak caiz hükmünü vermiştir. (Kendisine verilen adamın Haşimi olduğu ortaya çıktığı zaman da yine böyledir) Bu da her iki rivayete göre uygulanır. (Eğer kendisine verilenin zimmî olduğu ortaya çıkarsa) Burada da yine bu iki rivayet geçerli olur. Çünkü küfür hakkında hüküm vardır ve bunun gerçeğine vukufiyet mümkündür. (Kendisine verilen kimsenin harbi olduğu anlaşılırsa) Kitapta buna (caizdir) dedi. Bu da şöyle yorumlanır. Bu harbi kimse bizim ülkemize emanla-izinle girmiş bir şahıs olduğundan aynı zimmîye benzer. Cami'u'l-Beramike'de Ebu Yusuf, Ebu Hanife'den rivayetle onun buna cevaz vermediğini, çünkü harbiye sadaka vermenin asla

Bismillahirrahmanirrahim

Beşte Bir ve Onda Bir Vergi Konan Şeyler ve Vacip Olan⁸⁰² Kimseler⁸⁰³

Ben dedim: Adamın elde ettiği rikaz-gömünün beşte bir vergisini kendisinin miskinlere tasadduk etmesi kendisi ile Allah arasındaki bir şeyde caiz midir ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer imam-devlet buna muttali olsa ve onun bu hareketini bilse İmam onun bu yaptığına olur vermesi gerekir mi ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Gömüyü bulan kimse bunun hepsine kendisinin ihtiyacı varsa Allah ile kendisi arasındaki bir şeyde onu imama vermeyip bunun beşte bir vergisini eda etmese caiz olur mu, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam bulduğu definenin beşte bir vergisini muhtaç durumda oldukları için babasına, anasına, dede veya ninesine verse onun için yerine gelmiş olur mu, ne dersin? Evet, dedi. Ben bu niçin böyle, hâlbuki zekâtta ve toprak öşüründe yerine gelmiş sayılmıyor dedim? Bu dedi ne zekât ve ne de toprak öşürü mesabesindedir.

Ben dedim: Beytülmalde toplanan⁸⁰⁴ haraçlar müslümanlardan kimler için gerekli⁸⁰⁵ bir haktır, ne dersin? Bu bütün müslümanların hakkıdır, dedi. İmam (başkan), haraçtan savaş bağı, oğul ve kız, eğer müslümanların başına bir musibet gelirse musibet bağı olarak verir. Ben niçin dedim? Çünkü dedi bu haraç malları müslümanların at sürüp⁸⁰⁶ aldıkları yerlerden olup onun için hepsinindir.

Ben dedim: Haraç, (beytülmalde) zekâtın fakir ve miskinler için konulduğu yere konulmaz?⁸⁰⁷ Hayır dedi. Ben niçin dedim. Çünkü dedi, haraç zekât konumunda değildir. Haraç ancak benim sana anlattığım yerlere harcanır.

Ben dedim: Müslümanların beytülmalinde zekât, humus ve öşür gibi gelirlerden hiçbir şey⁸⁰⁸ kalmamış olduğu halde kimi müslümanlar ihtiyaç içinde olurlarsa, imam-başkan bunu (haracı) fakir ve miskinlere verir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Beytülmalde bulunan zekât, müslümanların üzerlerine⁸⁰⁹ at sürüp⁸¹⁰ koşturarak aldıkları yerlerden gelen humuslar veya öşür arazilerinden gelen gelirler bunların hepsinin yolu bir olup fakirler ve miskinler için midir ne dersin? Evet, dedi.

Allah'a yaklaşma demek olmadığı ve bu sebeple bunun şüphe ve karışıklık anında Allah'a yaklaşma gibi kabul edilmesi mümkün değildir. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, III, 11

802 Metindeki "ve lime yecibu" ifadesi "H" nüshasında "ve lime yecibu ve limen yecibu" şeklinde gelmiştir. Doğru olan ise diğer nüshalarda bulunan şeklidir.

803 Muhtasar ve Şerhinde "Kitabı" kelimesi yerine "Babı" (Bölümü) kelimesi kullanılmıştır.

804 Metindeki "ceba" kelimesi "H" nüshasında "cena" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır. Ben dedim: "ceba el-haraç" demek onu toplamak demektir. Bak. el-Mağrib

805 Metindeki "yecibu" kelimesi "A" nüshasında "tecibu" olarak gelmiştir. Doğrusu "H" nüshasında olduğu gibi "yecibu" dur.

806 "evcefe" : "vecefe'l-be'iru evi'l-feresü aden ve cifen ve evcefehu sahibuhu iycafen" (deve veya at hızlı bir şekilde koştu ve onu sahibi koşturdu) "ve ma evcefe aleyhi'l-müslimune aleyhi" demek, yani o haracı elde etmek için müslümanlar atlarını ve bineklerini sürüp koşturdular, demektir. Bak. el-Mağrib, II, 241

807 Metindeki "yedau" kelimesi, "Z" nüshasında "tedau" "H" nüshasında ise "yüudau" olarak gelmiştir.

808 Metindeki "şey" kelimesi esas nüshadan düşmüştür, bu müstensihinin sehvidir.

809 Metindeki "el-müslimune aleyhi" ifadesi "H" nüshasında "aleyhi'l-müslimune" şeklinde gelmiştir.

810 Metindeki "ma" harfi "H" nüshasında "ve ma" olarak gelmiştir.

Ben dedim: Zimmî halktan ve savaş ehlinden alınan anlattığın vergilerin ve onlar bu mallarını vergi memurunun önünden geçtiklerinde bu malların yolu nedir ve bunların konulacağı yer neresidir ne dersin? Bunlar dedi haracın yerine konulur.

Ben dedim: Kır ve çöllerde oturan halkın develerinden, sığır ve koyunlarından alınan vergiler nereye konur ve nereye harcanır ne dersin? Her bir beldenin zenginlerinden⁸¹¹ alınan bu vergiler yine aynı zamanda o yörenin fakirlerine geri döner. Gerçekten bize Hz. Ömer'in şöyle dediği ulaşımıştır: Onların mallarının küçüklerinden alınır sonra da fakir olanlarına verilir.⁸¹² Ben dedim: İmam-başkan bütün zekâtı, her yörenin zekâtını böyle onların fakir olanlarına mı dağıtır? Evet, dedi. Ben dedim: Fıtır sadakasının yolu da zekâtın yolu gibi midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer müslümanlardan bunlardan (fakir ve miskinlerden) baka bazıları ihtiyaç içinde olursa başkan başkalarının zekâtını bunlara verse bunu onlara yapabilir mi ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer onların bu her iki topluluğu (fakir ve miskin) da fakir ise, hangi topluluk bu zekâtı almaya daha layıktır, ne dersin? Onlardan bunu almış olan fakirler topluluğu, dedi.

Ben dedim: Tağlip Oğulları'ndan alınan⁸¹³ ve senin onlardan iki kat alınır dediğin verginin, onlardan alınan bu (malların) yolu nedir ne dersin? Bunun yolu haracın yoludur, dedi. Çünkü Hz. Ömer'den bize ulaştı ki⁸¹⁴ o, onlardan iki kat aldığı bu vergileri haracın yerine koydu.

Ben dedim: Allah'ın Kitabı'ndaki şu sözü hakkında ne dersin, bunun hakkında sana bir şey ulaştı mı? "Bilin ki, ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ındır"(Enfal 8/ 41). Bu dedi, müslümanların düşmandan aldıkları ve askerlerin aldıkları her şeyden beşte birleri beytülmalin olmasıdır. Diğer geri kalan (beşte dördü) ise özellikle ve öncelikle onu elde eden müslümanlar arasında dağıtılmasıdır. Böylece savaşa yayan katılmış olanlara bir hisse, atıyla katılmış olanlara da iki hisse verilir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise atlı olan kimse üç hisse, yayan olan kimse de bir hisse alır, dediler.

Ben dedim: "Ganimetlerin beşte biri Allah'ın, Resulün ve akrabalarındır" (8/41), bunun yorumu nedir, ne dersin? dedi ki, bize Ata b. Ebi Rebah'tan ulaştı ki, o şöyle söylerdi: Allah⁸¹⁵ ve Resulün hissesi aynıdır.⁸¹⁶ Hz. Peygamber onu fakir ve miskinlerden dilediği kimselere verirdi.⁸¹⁷ Böylece bu humus beş hisseye ayrılırdı: Gerçekten Allah ve Resulün hissesi tek hisse idi; diğerleri de akrabalar, yetimler, miskinler ve yolculardır.

811 Metindeki "ağniyahim" kelimesi "M" nüshasında böyle geldi. Diğer geri kalan nüshalarda ise "ağnamihim" şeklinde gelmiştir.

812 Biz müminlerin emiri Hz. Ömer'in şu sözünü elde edip onun senedini bulamadık: "Onların mallarının küçükleri alınır sonra da fakir olanlarına verilir." Bu konudaki merfu hadis meşhurdur ve onu imamlar tahric etmişlerdir. Buhari Sahihinde şöyle der:

Muhammed b. Mukatil bize Abdullah, Zekeriya b. İshak, Yahya b. Abdullah b. es-Sayfi, İbn Abbas'ın kölesi Ebu Muabbid ve İbn Abbas yoluyla Hz. Peygamber'in onu Yemen'e gönderdiği zaman Muaz b. Cebel'e şöyle buyurdu: Sen ehl-i kitaptan bir topluma uğrayacaksın. Sen onlara vardığın zaman onları "eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulüllah" demeye davet et. Eğer onlar bunu söylemekte sana uyarlarsa o zaman Allah'ın onlar üzerine bir gün ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Eğer onlar bunda da sana uyarlarsa onlara Allahın kendilerine zenginlerinden alınan ve fakirlerine dağıtılan bir zekât vermeyi farz kıldığını bildir. Eğer onlar bunda da sana uyarlarsa sakın onların mallarının iyisini alma. Mazlumun (bed) duasından kendini koru. Çünkü onunla Allah arasında bir engel yoktur. s. 202 İbn Ebi Şeybeden Abdurrahim, Eşas b. Sevvar ve Avn b. Ebi Cühayfe yoluyla babasının şöyle dediği rivayet ediliyor: Hz. Peygamber bize bir vergi memuru gönderdi. Zekâtları bizim zenginlerimizden aldı ve onu fakirlerimiz arasında taksim etti. Hatta ben yetim bir gençtim, bana da bu mallardan sağlam ve yiğit bir deve verdi. Abdurrahim'den Haccac ve Amr b. Mürre yoluyla onun babasının şöyle dediği rivayet edilir: Allah'a yemin olsun ki, ben zekât mallarını onlardan bir kişiye yüz dişi deve ve yüz yük devesi düşse bile yine kendilerine geri veririm. II, 54

813 Metindeki "ennehu" kelimesi "H" nüshasında "eydan ennehu" olarak gelmiştir.

814 Bu hadisin tahriri daha önce 27-28. sayfalarda geçti.

815 Metindeki "Allah" kelimesi "H" nüshasında "lillah" olarak gelmiştir.

816 Metindeki "humus" kelimesi "H" nüshasında ve Muhtasar'da böyledir, doğrusu da budur. Diğer geri kalan nüshalarda ise "kane humus" şeklinde gelmiştir.

817 İbn Cerir bunun senedini tefsirinde (X, 3) şöyle anlatır: Veki bize Muhammed b. Fudayl ve Abdümelik yoluyla Ata'nın şöyle dediğini bildirdi: "Bilin ki, elde ettiğiniz ganimetlerin beşte biri Allah'ın ve Resulünüdür" ayetindeki Allah'ın hissesi ile Resulün

Ben dedim: Müslümanların Beytülmalinden kimler hak ve hisse almaya hak kazanmışlardır. Bunlar kimlerdir? Savaşa gitmiş olan herkes beytülmalden kendi bağışını alır. Beytülmalden kendi çocuklarına, oğluna ve kızına verir. Bu konuda Arap asıllı olan ve Arap asıllı olmayan herkes birdir, yine bu konuda zengin ve fakir de birdir.

Ben dedim: Müslümanlardan zengin biri var, sonra bu savaşa katılmamış, divanlarda (savaşa katılanların listesinde) (ismi) yok ve bu müslümanlara hiçbir şeyde yardım etmemiş, imam-başkan buna beytülmalden bir şey verir mi, ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Tüm müslüman miskin ve fakirlerin hepsi⁸¹⁸ bunların Arap asıllı olanları ve dışardan olanları ve bunlardan başkaları için beytülmalden hak ve hisse almaları gerekli midir, ne dersin? Evet, dedi. Beytülmalde bulunan zekât, humus ve öşür türü mallarda bunlar için gerekli olan hakları vardır. Bu sebeple imamın-başkanın müslümanlar hakkında Allah'tan⁸¹⁹ ittika edip kendisine buradan hakkı verilmemiş tek bir fakir dahi bırakmaz. Ben dedim: İmam-Başkan buradan fakirlere onları zengin edecek⁸²⁰ kadar bir mal verebilir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam kendisi muhtaç ve bir de onun kendilerine bakmakla yükümlü olduğu kimseleri var. İmam-başkan, bu dama, hem kendisini ve hem de bakmakla yükümlü olduğu kimseleri zengin edecek kadar bir mal verebilir mi, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Allah'ın Kitabı'nda "amiline aleyha"(Tevbe 9/ 60) zekât görevlileri sözü hakkında ne dersin, bunların beytülmalden ne kadar hakları vardır? İmam-başkan, bunlara kendilerine rızık olacak ve yetecek kadar⁸²¹ bir şey takdir edip verir ve kendi reyi ve görüşü ne kadar ise o kadar verir, dedi.

Ben dedim: Müellefe-i kulub hakkında ne dersin, zekâta bunların bir hisseleri var mıdır? Hayır, dedi. Bu ancak Hz. Peygamber zamanında cari idi. İnsanları İslam'a ısındırmak için o zaman bundan onlara veriyordu. Fakat bugün ise böyle bir şey yoktur, dedi⁸²²

hissesi birdir. Hz. Peygamber bu faslı kendisi üstlenir ve onu dilediği yere verirdi. Dürru'l-Mensur'da (III, 185) şöyle denilir: İbn Ebi Şeybe, İbn-ül Münzir ve İbn Ebi Hatem yoluyla bu ayet hakkında Ata'nı şöyle dediğini bildirdi: Allah'ın hissesi ile Resulün hissesi birdir. Hz. Peygamber bu faslı kendisi yüklenirse (şöyle yapar) ve onu dilediği kimselere verirdi.

818 Metindeki "cemiy'uhüm" kelimesi "H" nüshasında "cemiy'an" şeklinde gelmiştir.

819 Metindeki "Allah" kelimesi "H" nüshasında "lillah" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

820 Metindeki "yuğniyhim" kelimesi, "H" nüshasında "yüftiyhim" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştandır ibarettir.

821 Metindeki "yelüüne" kelimesi "H" nüshasında "yeküüne" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır. Doğrusu "yelüüne"dir.

822 Serahsi Şerhu'l-Muhtasarda (III, 9) der ki: Müellefe-i kulübe gelince, bunlar Ebu Süfyan b. Harp, Safvan b. Ümeyye, Uyeyne b. Hısn ve el-Akra b. Habis gibi Arapların öncülerinden olan bir grup idi. Hz. Peygamber bunlara, onları İslam'a ısındırmak üzere Allah'ın zekâttan farz kıldığı bir hisseyi veriyordu. Denildi ki, bunlar müslüman oldular ve yine denildi ki, bunlar müslüman olacaklarına vaadde bulundular. Bunlar kâfir oldukları halde onlara bu hisse verilebilir sözü nasıl caiz ve geçerli olur, denilecek olursa biz deriz ki: Şirk koşup Allah'ı inkâr eden kimselerin şer ve kötülüklerini defetmek için fakir ve zengin müslümanlara cihad etmek farz kılınmıştır. İşte onların şerrini defetmek için fakirlerin mallarından bir kısmı kendilerine veriliyordu ve bu iş o zamanlar cihad yerine geçiyordu. Sonra Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte bu hisse yürürlükten düştü. Şa'bi bu konuda şöyle der: Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte rüşvet sona erdi. Rivayet ediliyor ki Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde bunlar gelip Hz. Ebu Bekir'den kendi hisseleri için bağış yazı kâğıdını istediler. O da bunu onlara verdi. Hz. Ömer'e geldiler, bağış yazı kâğıdını vererek ondan bağış istediler. Bunun üzerine Hz. Ömer buna razı olmayıp Hz. Ebu Bekir'in yazdığı kâğıdı yırtıp attı ve bu Hz. Peygamber'in size sizi İslam'a ısındırmak için vermiş olduğu bir şeydi. Bugüne gelince artık Allah dini izzetli kıldı, o nedenle ya İslam'a yönelirsiniz ya da bizimle sizin aranızda kılıç vardır, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir'e geri dönüp halife sen misin yoksa Ömer mi! dediler, sen bize yazılı kâğıt verdin, Ömer ise onu yırttı attı! Ebu Bekir, o isterse dedi ve ona muhalefet etmedi. ed-Dürru'l-Mensur'da (III, 251) Abdurrazzak, İbn-ül Münzir, İbn Ebi Hatem ve İbn Merduye yoluyla Yahya b. Ebi Kesir'in şöyle dediğini bildirdi: Müellefe-i kulüb, Beni Haşim'den şunlardır: Ebu Süfyan b. el-Haris b. Abdülmuttalib; Beni Ümeyye'den Ebu Süfyan b. Harb; Beni Mahzum'dan el-Haris b. Hişam ve Abdurrahman b. Yarbu; Beni Esed'den Hakim b. Hızam; Beni Amir'den Süheyl b. Amr ve Huvaytib b. Abdüluzza; Beni Cumah'dan Safvan b. Ümeyye; Beni Sehm'den Adiy b. Kays; Sakif'ten el-Ala b. Harise, (veya Harise deniyor ?). Beni Fezaare'den Uyeyne b. Hısn; Beni Temim'den Akra b. Habis; Beni Nasr'dan Malik b. Avf; Beni Süleym'den Abbas b. Mirdas'dır. Hz. Peygamber bunlardan her birine yüzer yüzer deve verdi. Ancak Abdurrahman b. Yerbu ile Huvaytib b. Abdüluzza'ya bunlardan her birine ise elişer deve verdi. (İbn Cerir Tefsirinde (X, 98) bunu Abdula'la (kitapta (s.) ifadesi var herhalde yanlışlıkla

Ben dedim: İmam-Devlet başkanı hakkında ne dersin, onun için beytülmalden ne kadar bir tahsisat ayrılması gerekli olur? Onun yapacağı bağışlara yetecek kadar bir tahsisat ayrılır ve kendisine de yetecek bir miktar takdir edilir, dedi. Bunların dışında kalan (mal)lara gelince, onun bunlarda bir hakkı (ve dahli) yoktur. Bize Hz. Ebu Bekirden nakledildi ki: O halife seçildiği zaman⁸²³ bir şeyi satmak için (pazara) gitti. Allah Resulünün ashabı, nereye gidiyorsun ey Resulullah'ın halifesi? diye sordular. Yanımda bir şeyler var, onları satıp⁸²⁴ da nafakamı temin etmeye çalışacağım dedi. Bu sebeple sahabiler, onun ticaretle ilgilenmesine razı olmadılar ve ona beytülmalden bir geçimlik takdir ettiler.⁸²⁵

olsa gerek çev.) den rivayet ediyor: Muhammed b. Sevr bize Mamer ve Yahya b. Ebi Kesir yoluyla haber verdi). İbn Ebi Hatem ve Ebu's Şeyh Dahhak'ın şöyle dediğini haber verdi: Müellefe-i Kulüb, Arap ileri gelenlerinden bir topluluktur. Bunlar ona gelirler, o da müslüman olsalar, ya da dönseler bile devam ettikleri müddetçe bunlara zekâtтан infak ederdi. İbn Ebi Şeybe, İbn-ül Münzir, İbn Ebi Hatem ve Ebu's Şeyh yoluyla İbn Cübeyr'in şöyle dediğini haber verdi: Artık bugün Müellefe-i kulüb yoktur. Buhari tarihinde ve İbn-ül Münzir, İbn Ebi Hatem ve Ebu's Şeyh yoluyla Şa'bi'nin şöyle dediğini haber verdi: Artık bugün Müellefe-i kulüb yoktur. Yalnız bir takım kimseler vardı ki, Hz. Peygamber onları İslam'a ısındırmaya çalışıyordu. Hz. Ebu Bekir dönemi gelince İslam'da rüşvet verme sona erdi. İbn Cerir'in rivayetinde Ebu Bekir halife olunca rüşvet kesildi, denilmektedir. İbn Ebi Hatem Ubeyde es-Selmani'den onun şöyle dediğini bildirdi: Uyeyne b. Hısn ve Akra b. Habis Ebu Bekir'e gelip şöyle dediler: Ey Allah Resulünün halifesi! Bizim tarafta tuzlu-kıraç bir arazi var; ne bir ot bitirir, ne de bir fayda verir. Eğer uygun görürsen sen onu bize versen de biz onu ekip diksek, sürüp işletsek belki Allah onunla bize fayda verir. Bunun üzerine Ebu Bekir o yeri onlara verdi ve onlar için bunu ispat eden bir evrak düzenleyip yazıyı yazdı ve şahitlere imzalatı. Bunlar durumu bildirmek üzere ve şahit olması için Hz. Ömer'e gittiler ve evrakı gösterip kâğıttaki yazıyı ona okudular. Hz. Ömer onların elinden evrakı aldı ve onun içine tükürdü (yani yazıyı tükürükle sildi) ve onu imha etti. Bu iki adam Ömer'e kızdılar ve ona kötü laflar söylediler. Ömer de onlara şöyle dedi: İslam zayıf olduğu bir zamanda Allah Resulü sizin kalplerinizi ısındırmaya çalışıyordu. Allah artık İslam'ı zetteli kıldı. Haydi, gidin ve çalışın; eğer çalışırsanız sizin çalışmanız kendiniz içindir, Allah size engel olmaz, daha yardım eder. (s. 252) Bunu Ebu Bekir er-Razi de Ahkâm-ül Kuranda anlatır. İbn Cerir tahric eder: Kasım bize Huseyn, Heşim, Abdurrahman b. Yahya ve Hibban b. Ebi Cebele yoluyla Uyeyne b. Hısn'ın ona geldiğinde Ömer b. el-Hattab'ın şöyle dediğini haber verdi: "Deki: Hak Rabbinizden (gelmiş) dir. Artık dileyen iman etsin isteyen de inkâr etsin." (Heh'f 18/ 29) Yani bugün Müellefe-i kulüb yoktur, demektir. (X, 99). Ebu Bekir er-Razi Ahkâm-ül Kuranda (III, 123) şöyle der: Müellefe-i kulüb kendilerine zekâtтан hisse verilmek suretiyle İslam'a ısındırılmaya çalışılan bir topluluktu. Bunların kalbleri şu üç sebepten dolayı ısındırılıyordu: Bunlardan birincisi kâfirlerin müslümanlara olan eziyetlerini men ve işkencelerini defetmek ve diğer müşriklere karşı onlara yardım etmeleri içindir. İkincisi onların kendi ve diğer kâfirlerin kalplerinin İslam'a meyletmelerini temin için ve kendi kavimlerinden müslüman olan kimseleri İslam üzere kalmalarını engellemesinler ve bu gibi şeyler içindir. Üçüncüsü küfürden kurtulup yeni islama girmiş olan müslüman topluluğunu korumak ve onların küfre yönelmelerini önlemek için onlara da vermektir. Daha fazla bilgi almak istersen kaynağa bak.

823 Metindeki "hıyne" kelimesi "M" nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise "haysü" olarak gelmiştir.

824 Metindeki "ebiy'uhu" kelimesi çoğu nüshalarda böyledir. "H" nüshasında ise "ürıydu bey'ahu" şeklinde gelmiştir.

825 İbn Sa'd bunun senedini Tabakat-ül Kübra'sında (III, 184) şöyle açıklar: Müslim b. İbrahim bize Hişam ed-Destevai yoluyla Ata b. es-Saib'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Ebu Bekir halife seçildiği zaman bir sabah ticaret için omuzlarında elbiseler olduğu halde çarşıya gidiyordu. Giderken Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde b. el-Cerrah ile karşılaştı. Ona ey Allah Resulünün halifesi nereye gidiyorsun? dediler. O da "çarşıya", diye cevao verdi. Sen müslümanların işini üzerine aldığın halde ne yapıyorsun dediler? Ebu Bekir, ailemi nereden geçindireceğim diye sordu? Ona bırak git dediler; biz sana bir şey takdir ederiz. Böylece onlarla beraber gitti ve (ilgililer) ona hemen günde bir koyunun yarısını, başına ve sırtına giyeceğini takdir ettiler. Affan b. Müslim, Süleyman b. el-Muğire yoluyla Hamid b. Hilal'in şöyle dediğini rivayet ediyor: Ebu Bekir halife olunca Allah Resulünün ashabı, Allah Resulünün halifesi için kendisine yetecek kadar bir şey takdir ediniz dediler. Onlar da evet dediler: Ebu Bekirin iki elbisesi olmalı; onları eskitip attığı zaman benzerlerini almalı. Yola çıktığı zaman onun bir bineği olmalı. O halife olmadan önce ailesinin nafakasını temin ettiği gibi şimdi de ailesinin geçimini sağlamalıdır. Ebu Bekir (bu kararlarınızdan) memnun oldum dedi. Arim b. el-Fadl bize haber vererek dedi ki, Hammad b. Zeyd, Eyyüb yoluyla Hamid b. Hilal'in şöyle dediğini bildirdi: Ebu Bekir halife seçilince kendisinin kumaşlarını sırtına alıp çarşıya gitti ve bakmak zorunda olduğum kimselerden beni gaflete düşürmeyin dedi. İbn Sa'd nakletti: Ahmed b. Abdullah b. Yunus bize Ebu Bekir b. Ayyaş ve Amr b. Meymun yoluyla onun babasının şöyle dediğini haber verdi: Ebu Bekir halife olunca ona iki bin (dirhem) ücret verdiler. Biraz artırım dedi, benim kendilerine bakacağım kimseler var ve siz beni ticaretten uzaklaştırdınız, dedi: biz ona beşyüz artırdık dedi veya iki bin beşyüz idi de beşyüz artırdılar, dedi. s. 185.

Ben dedim: Emir-ül-müminin askerinin başına birini komutan tayin edip bunlar birtakım ganimet elde etseler, bu komutanın bu ganimetten gerekli hissesi ne kadardır ne dersin? O dedi, askerlerden birisi gibidir.

Ben dedim: Beytülmalden zimmîlere herhangi bir şey vermek gerekli olur mu ne dersin? Hayır, dedi.⁸²⁶

Ben dedim: Onların vergi memurunun önünden geçirdikleri mallardan alınan vergiler ve Tağlip oğullarından alınan vergiler onların fakirlerine verilir mi ne dersin? Hayır, dedi. Zimmî olan kimseler için beytülmalde hiçbir şey yoktur. Ben dedim: Fakir olsalar bile mi? Hayır, dedi.⁸²⁷

Ben dedim: Tağlip oğullarından olan zimmî halk veya onlardan başkası eğer onların ellerinde⁸²⁸ bir zanaatları ve malları yoksa bir şey yapmaya güçleri de yetmiyorsa bunlara bir şey vermek ve bir görev vermek gerekmez mi?⁸²⁹ Evet, dedi. Ancak zimmî halka kendi güçlerine göre kişi başına haraç vergisi konur. Elinde zanaatı olanlara on iki dirhem, onlardan iyi halli orta olan adamlara yirmi dört dirhem ve onlardan zengin ve malı çok olanlara da kırk sekiz dirhem vergi konulur. Onlara bunlar üzerine hiçbir ziyade yapılmaz. Bu konuda bize hadisten başka bir şey gelmiştir.⁸³⁰

Zekât bölümü burada bitti. Hamd âlemlerin Rabbı olan Allah'ındır. Salât ve selam efendimiz Muhammed'e, onun âli ve ashabı üzerine olsun.

Bunu Oruç bölümü takip etmektedir.

826 Şerhu'l-Muhtasar'da deniliyor ki: İnsanlardan bazıları der ki: Kişi muhtaç ve çalışıp kazanmaktan aciz ise ona ihtiyacı kadar verilir. Çünkü Hz. Ömer zimmî halktan dilenen yaşlı bir adam gördü ve biz buna adaletle muamele etmiyoruz. Zira biz ondan genç iken çalışırken vergi aldık, ama şimdi o yaşlanınca biz ona vermiyoruz, dedi. Hz. Ömer bu adama beytülmalde bir miktar mal takdiri etti. Fakat bizim âlimlerimiz bu hadisi almazlar. Onlar müslüman olmadıkları müddetçe müslümanların mallarından onlara vermemenin İslam anlayışında daha uygun olduğu görüşündedirler. III, 19

827 Metindeki "hayır" kelimesi bütün nüshalarda böyledir. Sanki burada nüshalardan bir miktar metin düşmüştür. Cevapta doğru olan "evet" semesidir veya "eğer onlar fakir iseler" Allah daha iyi bilir.

828 Metindeki "lehum" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyledir. "A" ve "Z" nüshalarında "lehum" yerine "lehu" kelimesi gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır.

829 Metindeki "ve la aleyhim şey'ün" ifadesi "Z" nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise "ve la şey'e aleyhim" şeklindedir.

830 İbn Ebi Şeybe Musannef'inde İmaret bahsinde şöyle rivayet ediyor: Ali b. Müshir bize Şeybani yoluyla Ebu Avn Muhammed b. Abdulah es-Sakafi'nin şöyle dediğini haber verdi: Hz. Ömer cizyede kişi başına zenginlere kırksekiz dirhem, orta hallilere yirmi dört dirhem ve fakir olanlara da on iki dirhem vergi koydu. Zeylai bunu Nasburraye'de (III, 447) zikretmektedir. İbn Sa'd da Tabakat'ında ve uzun bir hadiste Ömer'in tercüme-i halinde Arim b. el-Fadl'dan rivayet etmektedir ki: Hammad b. Seleme bize Said el-Ceriri ve Ebu Nadre yoluyla Ömer'den aynı böyle rivayet ediyor. Bunu Zeylai dedi. İmam Ebu Yusuf Harac adlı eserinde (s. 72) der ki: Kamil b. Ala bana, Habib b. Ebi Sabit'ten şöyle anlattı: Hz. Ömer, Osman b. Huneyf'i, Sevad arazisini ölçmesi için gönderdi. Osman, araziye ölçüp değerlendirdikten sonra mamur ve gayrı mamur bir cerib araziye bir dirhem ve bir kafiz vergi koydu. Sevad'ın gayrı-müslim halkının boynuna mühür taktı. Derecelerine göre 500 bin insana vergi mühürü taktı. Her şahsın mühüründe durumuna göre 48 veya 24 veya 12 dirhem yazılı idi. Hadis.

Bismillahirrahmanirrahim

Oruç⁸³¹ Bahsi⁸³²

Ebu'l-Hasen Muhammed b. el-Hasan dedi: Bu kitabın metnini ben Ebu Bekir Muhammed b. Osman'a okudum. Ebu Cafer Muhammed b. Sadan sana rivayet etti mi? O dedi ki: Ebu Süleyman Musa b. Süleyman el-Cevzecani⁸³³ dedi: Bu kitabın sonuna kadar Muhammed b. Hasen bize haber verdi, dedi. Sonra ben dedim: Bu kitap senden mi rivayet edildi? Evet, dedi.

Ben bu kitabı Ebu Süleyman Musa b. Süleyman'a arzettim. O dedi ki: Muhammed b. Hasen bize Talha b. Amr el-Mevsili⁸³⁴ yoluyla Mücahid'in bir adamın⁸³⁵ "Ramazan geldi" ve "Ramazan gitti" demesini mekruh gördüğünü haber verdi. Fakat o "Ramazan ayı geldi"⁸³⁶ ve "Ramazan ayı gitti" desin. O dedi: Bilmiyorum belki "Ramazan" kelimesi Allah Teâla'nın isimlerinden⁸³⁷ biridir.⁸³⁸ Ben dedim: Fecr doğduğu halde onun doğduğunu bilmeyen adam

831 Savm sözlükte kendini tutmak (ve nefesine hâkim olmak) demektir. Mesela tam zeval vaktinde güneşin durmasına "Saame en-neharu" denir. Şeriatte-terim olarak ise özel bir imsaktan ibarettir. Bu, özel bir şahsın yani hayız ve nifastan arf bir müslümanın özel bir vakitte yani fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan bir zamanda, özel bir vasıfla ki Allaha yaklaşıma niyeti ile iki ihtiyacı, mide ihtiyacını ve cinsel ihtiyacını gidermekten uzak kalmaktır. Bu ismin içinde sözlük anlamı bulunmaktadır. (Özet olarak) Bak Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, III, 54

832"M" nüshasında metindeki "kitab" kelimesinden önce "Bismillahirrahmanirrahim. Elhamdülillahi el-vahidi" metni vardır.

833 Esas nüshada "Ebu Süleyman el-Cevzecani" şeklindedir. Diğer nüshalarda ise Ebu Süleyman Musa b. Süleyman el-Cevzecani" şeklinde gelmiştir.

834 "Mevsili" kelimesinin doğrusu herhalde "el-mekki" olsa gerektir. Yanlışlıkla "Mevsili" olmuştur. Bu zat bu tabakadan Talha b. Amr el-Hadrami el-Mekki'dir. Mücahidten rivayet ediliyor ki: Ata, Said b. Cübeyr, o (yani Talha) ve tehzibcilerden yani geliştirci adamlardan Veki ve ondan başkasından rivayet olunmuştur.

835 Metindeki "er-racülü" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

836 "geldi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

837 Metindeki "esmaihî" kelimesi "Z" ve "M" nüshalarında "esmaillahi" şeklinde gelmiştir.

838 Ben dedim: Beyhaki süneninde (IV, 201) Ali b. Said yoluyla şu hadisi senediyle birlikte tahrîç etmiştir: Muhammed b. Ebi Maşer, babası, Said el-Makberi ve Ebu Hüreyre yoluyla Allah Resulünün şöyle buyurduğunu haber verdi: "Ramazan" demeyiniz. Çünkü ramazan ismi Allah'ın isimlerinden birisidir. Fakat "ramazan ayı" deyiniz. Haris b. Abdullah el-Hazin bunu Ebu Maşer'den bu şekilde rivayet etmiştir. Ebu Maşer ise Necih-us Sindi'dir. Yahya b. Main onu zayıf bulur. Yahya b. Said el-Kattan ondan hadis rivayet etmezdi. Abdurrahman b. Mehdi ise ondan hadis rivayet ederdi. Allah en iyi bilir. Muhammed b. Ka'b'dan buna benzer bir hadis rivayet edildiğini Ebu Maşer haber vermektedir. Sonra o bunu senediyle beraber Muhammed b. Bekâr b. Reyyan'dan rivayet ediyor: Ebu Maşer, Muhammed b. Ka'b'dan (Hz. Peygamber'in) şöyle buyurduğunu haber verdi: "Ramazan" demeyiniz, Çünkü Ramazan ismi yüce Allah'ın isimlerinden birisidir. Fakat "Ramazan ayı" deyiniz. Bu hadis Mücahid ile Hasan Basri'den de rivayet edilmiştir. Yalnız yolun bunlara ulaşması zayıf bir ihtimaldir. Muhammed b. İsmail el-Buhari Sahih'te bu hadisin sahih ve muteber olduğunu bir hadis ile delil getirmiş ve sonra bunun senedini zikretmiştir: Ramazan geldiği zaman Cennetin kapıları açılır. Bu hadistir. Ve kim Ramazanı tutarsa, Ramazanı öne almayın (gibi)s. 202. Serahsi Şerh-ul Mutasar'da der ki: ve zikretti ki, Talha b. Amr'dan Mücahid'in, adamın "Ramazan geldi" ve "Ramazan gitti" demesini nahoş görüyordu. Fakat o, "Ramazan ayı geldi" ve "Ramazan ayı gitti" desin. Ben bilmiyorum ama belki ramazan ismi Allah'ın isimlerinden birisidir, dedi. Böylece bu konuda o sanki Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamber şöyle buyurduğu sözünü kabul etmiş oluyordu: "Ramazan geldi" ve "Ramazan gitti" demeyiniz. Çünkü "Ramazan" ismi Allah Teala'nın isimlerinden birisidir. Başka bir rivayette ise "Fakat onu (Ramazanı) Allah Teâla'nın ululayıp yücelttiği gibi siz de

sahura kalkıyor. Bundan sonra o, fecr doğmuş olduğu halde yeyip içtiğinin farkına varıyor ve bu ramazan ayında oluyor; ne dersin? O günün orucu tamdır⁸³⁹ Fakat onu kaza etmesi gerekir Onun üzerine kefarete yoktur. Ben onun üzerinden⁸⁴⁰ kefareti niçin kaldırıyorsun, dedim? Çünkü dedi⁸⁴¹ o fecrin doğduğunu bilmeden yeyip içti.

Ben dedim: Güneşin battığına kanaat getirerek orucunu açarsa, bundan sonra anlaşılrsa ki, güneş henüz batmamıştır, (bunun ne yapması gerekir)? Güneş batıncaya kadar onun beklemesi ve ondan sonra iftar etmesi gerekir ve onun bu bir günü kaza etmesi gerekir ve onun üzerine keffarete gerekmez. Çünkü o güneşin battığını sanıyordu.

Muhammed bize Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Ömer b. el-Hattab'ın buna benzer bir ifadesini haber verdi.⁸⁴²

Ben dedim: Adam Ramazan ayında geceleyin cünüp oldu, fecr doğuncaya kadar gusül yapmadı, ne dersin? Onun bu orucu tamdır ve bir şey de lazım gelmez, dedi. Bize ulaştı ki dedi Hz. Peygamber'in ihtilamın dışında cünüp iken sabahladığı bize kadar ulaştı dedi. Sonra o bu gününü oruç tutar ve bu olay ramazan ayında geçer.⁸⁴³ Ben dedim: Eğer o ramazan ayında gündüzlerin ihtilam olursa? O da böyledir, dedi.

ululayıp yüceltin" buyurulmuştur. Üstatlarımızdan bazıları bu konuda Mücahid'in kavlini tercih ederek şöyle demiştir: Mezhebin doğru görüşü bunun mekruh olduğudur. Çünkü Muhammed Mücahidin kavline muhalif olarak kendi fikir ve düşüncesini açıklamamış ve bir haber de rivayet etmemiştir. Ramazan kelimesinin anlamının açıklanmasında dediler ki: Bu ırmaz'dan gelen bir kelimedir ki, yakmak demektir. Günahları yakıp gideren ise Allah Teâla'dır. Böyle anlamada bir sakınca bulunmadığı hususunda tüm üstadlarımız ittifak etmişlerdir. Hz. Peygamber buyurdular ki, ramazanda bir umre yapmak bir hacca bedeldir. Ve yine kim Ramazanda oruç tutar ve iman ederek ve sevabını Allah'tan bekliyerek onun hakkını (tam) verirse, onun geçmiş ve gelecek günahları affedilir, buyurdular. Hz. Peygamber, gerçekten Allah'ın doksan dokuz ismi vardır; kim bunları sayarsa o cennete girer, dedi. Bunlar arasında ramazan ismi geçmemektedir. Allah'ın ismi vahid haberlerle sabit olmaz; ancak mütevatir ve meşhur haber ve hadislerle sabit olur. Eğer bir isim "el-hakim" ve "el-alim" kelimelerinde olduğu gibi Allah'ın isimlerinden ise o artık müşterek bir isim olur ve "hakim ve alim geldi" demekte bir sakınca yoktur. Bundan maksat artık Allah'tan başka bir kimsedir. III, 55

839 Metindeki "savma yevmihi" ifadesi "Z" nüshasında "savmuhu" şeklinde gelmiştir.

840 Metindeki "anhu" kelimesi "H" nüshasında "aleyhi" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

841 Metindeki "kale" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

842 İmam Muhammed bunu Kitab-ül Asar adlı eserine (s. 52) şöyle tahric ediyor: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini bildirdi: Ömer b. el-Hattab ve arkadaşları bulutlu bir günde güneş battı sanarak oruçlarını açtılar. Ravi dedi: Sonra güneş doğdu ve Hz. Ömer bizim hedefimiz hata etme ve sapma değil bugünü tamamlarız sonra da onun yerine bir tutarız. Muhammed işte biz bu görüşü alıyoruz, dedi. Bir adam Ramazanda seferi iken orucunu açtı veya hayızlı orucunu açtı sonra gündüzün bir kısmında temiz oldu ya da yolcu gündüzün bir kısmında şehre geldi. Bunlar yemeden içmeden günlerini tamamlarlar sonra bunun yerine bir gün kaza ederler. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür, Ebu Yusuf (bunu) Asarında (s. 180) ve benzer yerlerde anlattı.

843 Harisi bunun senedini Müsned'inde şöyle zikreder: Salih b. Mensur b. Nasr es-Sağani bize dedesi, Ebu Mukatil Hıfıs b. Selem, Ebu Hanife ve Ata yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber (s.a.v.) ihtilam dışı cünüp olarak sabahlardı ve sonra da orucuna devam ederdi. Muhammed b. Nasr b. Süleyman el-Herevi, Ahmed b. Musab, Fadıl b. Musa, Ebu Hanife ve Ata yoluyla Hz. Aişenin Hz. Peygamber deyip hadisin aynısını söylediğini haber verdi. (v. 4-2) İbn Husrev bu hadisi Hasan b. Ziyad, Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Aişe'ye Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamberin Mescidinde fetva verdiği ve kim cünüp olarak sabahlarsa o kimse o gün kesinlikle oruç tutmasını dediği ulaştığı zaman Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Allah Ebu Hüreyre'nin iyiliğini versin! O bunu iyi kavrayamamış. Ben Resulullah'ın cünüp olup guslettiği için başı ıslak bir şekilde sabah namazına gittiğini ve sonra da orucuna devam ettiğini ben kesinlikle gördüm. Hz. Aişe'nin bu sözleri Ebu Hüreyre'ye ulaşınca o hemen görüşünden vazgeçip o benden daha iyi bilir demiştir. Bu hadisi Asar'ında İmam Hasan b. Ziyad da tahric etmiştir. Bak. Cami'ul-Mesaniid, I, 490. Bu hadisi el-Harisi Nuh b. Beyan, Hammad, İbrahim ve Esved yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Allah Resulü cimadan cünüp olup guslettiği için başı ıslak olduğu halde sabah namazına giderdi. Sonra da oruçlu olurdu. Bak. Cami'ul-Mesaniid, I, 490. Ukud'da dedi ki: Bunu İbn Husrev Ferec b. Beyan yoluyla da tahric etti. Bak. I, 86. Ben bunu iki Müsned'de bulamadım. İmamın ravilerine gelince bunlarda "Nuh b. Beyan" yanlıştır, "Ferec b. Beyan" ise doğrudur. Çünkü bu, her ne kadar ben onu biyografi kitaplarında bulamamış olsam da, imamın öğrencileri arasında sayılmaktadır. Bu hadisi İmam Muhammed Muvatta'ında (s. 178) şöyle tahric eder: Malik bize Süma Mevla Ebi Bekir b. Abdurrahman yoluyla onun Ebu Bekir b. Abdurrahman'ın şöyle dediğini işittiğini haber verdi: O Medine valisi iken ben ve babam Mervan b. el-Hakem'in yanında idik. Böylece Mervan, bize Ebu Hüreyre'nin

Ben dedim: Adam oruçlu iken kusmuk ağzına kadar gelirse ne dersin? Bu ona bir şey zarar vermez, dedi. Ben dedim: Eğer o bilerek-istiyerek kusarsa? O bu günü kaza eder, fakat ona kefaret yoktur, dedi. Ben dedim: Bilerek ve isteyerek kustuğu halde niçin⁸⁴⁴ (kaza var kefaret yok)? Kefaret ancak yeme, içme ve cinsel ilişki kurmada olur, dedi. Muhammed bunu bize Ebi Yusuf, Hasan b. Umare, Hakem ve Yahya b.Cezzar yoluyla Hz. Ali'den nakletti.⁸⁴⁵ Ben dedim:

kim cünüp olarak sabahlarsa o urucunu açsın, dediğini söyledi ve ey Abdurrahman, senin için Allah'a yemin ediyorum ki, kesinlikle müminlerin annesi Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'ye gidecek ve onlara bunu soracaksın, dedi. Ebu Bekir dedi ki ben ve babam Abdurrahman Hz. Aişe'ye gittik; onun yanına girip selam verdik. Sonra Abdurrahman, ey müminlerin annesi! dedi. Biz Mervan b. Hakem'in yanında idik. O bize Ebu Hüreyre'nin kim cünüp olarak sabahlarsa o bugün oruç tutmasını dediğini söyledi. Hz. Aişe, Ey Abdurrahman (iş) Ebu Hüreyre'nin dediği gibi değil, dedi. Sen Allah Resulünün nasıl yaptığını öğrenmek ister misin? Tabi, lütfen dedi. Hz. Aişe ben şahitlik ederim ki, Resulullah ihtilam olmadan, cima ile cünüp olup öylece sabahlardı ve sonra da bu gün oruçlu olurdu. Ebu Bekir, sonra Aişe'nin yanından çıkıp Ümmü Seleme'nin yanına geldik. O bu meseleyi Ümmü Selemey'e de sordu. O da aynı Aişe'nin dediğini söyledi. Sonra ayrılıp Mervan b. Hakem'e geldik. Abdurrahman onların söylediklerini ona anlattı. Mervan, ey Ebu Muhammed, senin için Allah'a yemin ederim ki, benim kapıdaki atıma kesinlikle bineceksin, Ebu Hüreyre'ye gideceksin, o Akik'teki yerinde bulunuyor, ona bunu (Hz. Aişe'nin dediğini) anlatacağın. Ben ve Abdurrahman ata binip Ebu Hüreyre'ye geldik. Abdurrahman bir müddet onunla konuştu ve meseleyi ona anlattı. Bunun üzerine Ebu Hüreyre bu konuda benim bir bilgim yok, ancak bunu bana birisi haber verdi dedi. İmam Muhammed biz bunu alıyoruz, dedi: Kim ramazan ayında ihtilamın dışında cima sebebiyle cünüp olup fecr doğduktan sonra gusül ederse bunda bir sakınca yoktur. Zaten Allah'ın kitabı da bunu göstermektedir: "Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi hanımlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı. Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtüsünüz. Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi biliyordu. Bu sebeple tevbenizi kabul edip sizi affetti. Artık onlara yaklaşabilirsiniz." Yani cinsel ilişki kurabilirsiniz. "Allah'ın sizin için takdir ettiğini isteyin" yani çocuk isteyin. Tan yerinde beyaz iplik siyah iplikten sizce ayrılıncaya kadar yiyin için"(Bakara 2/ 187) yani fecr doğup tan atana kadar. Böylece adama cima yapma ruhsatı verilip çocuk isteyince tan yeri ağarıncaya kadar yiyip içince adamın gusletmesi ancak tan yeri ağardıktan sonra olacaktır değil mi? İşte bunun bir sakıncası yoktur. Bu Ebu Hanife'nin ve tüm hukukçuların görüşüdür. Harisi, Hasan b. Ziyad, Ebu Hanife, Süleyman b. Yesar yoluyla Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini senediyle birlikte haber verdi: Hz. Peygamber, ihtilamın dışında cima sebebiyle (gusleder) ve başı ıslak olduğu halde sabah namazına giderdi ve oruçlu olarak namaz kıları. Bak, Camiu'l-Mesnid, I, 480. Bu hadisi İmam Ebu Yusuf Asarında (s. 181) tahrir etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Ebu Hüreyre, kim cünüp iken sabahlarsa o orucunu açsın diye fetva veriyordu. Bu feva Hz. Aişe'ye ulaştıncaya kadar dedi ki: Allah Ebu Hüreyrenin iyiliğini versin, o iyi kavramamış! Hz. Peygamber cünüplük sebebiyle gusleder başı ıslak bir şekilde sabah namazına gider ve sonra da oruç tutardı. Hz. Aişenin böyle dediği Ebu Hüreyrenin kulağına gidince o benden daha iyi bilir dedi ve görüşünden döndü. Ben (muhammed) dedim: Ümmü'l-müminin Hz. Aişe es-Siddika'nın sözü İmam Muhammed'in Asarından düşmüştür. Halbu ki, o bunu orada rivayet etmeliydi. Çünkü Ebu Yusuf, Hasan b. Ziyad, eserlerinde bunu rivayet ettiler. O bunu neden rivayet etmiyor ve "bize ulaştı" diyor bilinmez! Bunun imamımıza ulaştığı bilindir. Allah daha iyi bilir. Allame Zebidi Ukud'da der ki: Ebu Hanife, Süleyman b. Yesar ve Ümmü Seleme yoluyla Hz. Peygamber'in ihtilamın dışında cima sebebiyle cünüplükten gusledip ıslak başıyla sabah namazına gittiğini rivayet etti. Hasan b. Ziyad bunu İmam Ebu Hanifeden böyle nakletti. Kütüb-ü Sitte bunu "onun orucu tamdır" ilavesiyle rivayet etti. Bu aynı zamanda İbn Mace'nin ibaresidir. Başkalarının ibaresi ise "ve orucunu tutar" şeklindedir. Bu ilaveye bu konudaki istidlalin tamamlanabilmesi için ihtiyaç vardır. Sanki bu ziyade Hasan b. Ziyad'ın rivayetinden düşmüştür. Ben (muhammed) dedim: "Oruçlu" olarak namaz kıları" ifadesi görüldüğü gibi, Harisi'nin rivayetinin sonunda bulunmaktadır. Öyleyse düşme Allame Zebidi nüshasında vardır yoksa rivayet metninde değil. Allame dedi: Ebu Hanife, Ata b. Ebi Rabah yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber, ihtilam dışı cünüp olarak sabahlar ve sonra orucunu tamamlardı. Bu hadisi Kütüb-ü Sitte ve Tahavi Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam ve babası yoluyla Hz. Aişe'den naklederler. Malik ve Süfyan'ın her ikisinin tariki da Sümme ve Ebu Bekir b. Abdurrahman kanalıyla Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'dendir. Ebu Hanife, Hammad, İbrahim ve Esved yoluyla Hz. Aişenin şöyle dediğini haber verdi: Allah Resulü cima sebebiyle cünüplükten guslettiği için başı ıslak bir şekilde sabaha giderdi- veya sabah namazına giderdi ve sonra oruçlu olurdu. Bunu İbn Husrev, Ferc b. Beyan yoluyla ondan böyle rivayet etti. Kütüb-ü Sitte bunun manasını tahrir etti. Tahavi bunu Ebu İshak ve Esved yoluyla ayrıca Abdülmelik b. Ebi Süleyman ve Ata yoluyla, yine Asım ve Ebu Salih yoluyla ve yine Cafer b. Ebi Abdillah ve İbn Ebi Melike yoluyla bu dördü Hz. Aişe'den nakletmişlerdir. I, 86

844 Metindeki "ve lime" kelimesi "M" nüshasında "lime" diye gelmiştir.

845 İbn Ebi Şeybe bunu II, 1177 de tahrir etti: Hafs, Haccac, Ebu İshak ve Haris yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini haber verdi: Kusmuk kişinin ağzına kadar gelmiş ise onun üzerine (orucu) kaza etmek yoktur. Fakat kendisi zorlanarak kusarsa kaza etmesi gerekir. Abdurrahman, İsmail, Ebu İshak ve Haris yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet eder: Oruçlu bilerek-isteyerek kusarsa

Oruçlu iken kan veren kimse hakkında ne dersin? Eğer o bunu yaparsa ona bir şey zarar vermez. Ben dedim: onun kan aldırmasını sen mekruh⁸⁴⁶ görür müsün? Eğer o kan vermesinin kendisini zayıflatacağından korkarsa vermemesini daha uygun görürüm.

Muhammed, Ebu Yusuf, Eban b. Ebi İyaş ve Enes b. Malik yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Kan alan da kan veren de orucunu açar. Bunun üzerine Peygambere halktan bazıları (fazla) kandan şikâyetle bulundular. Onun için Hz. Peygamber oruçluya kan aldırma hususunda ruhsat verdi.⁸⁴⁷

Muhammed, Ebu Hanife, Ebu's Süvar ve Ebu Hadır yoluyla Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber, Kaha mevkiinde oruçlu ve ihramlı olduğu halde kan aldırdı.⁸⁴⁸

Muhammed, Ebu Yusuf, Ebu Hanife, Ebu Atuf ve Zühri yoluyla Sa'd b. Malik ve Zeyd İbn Sabit'in oruçlu oldukları halde kan aldirdiklarını haber verdi.⁸⁴⁹

Ben dedim: Kadın gündüzün bir kısmında hayzından temizlenirse ne dersin? O günün geri kalan kısmında yeyip içmeyi bırakır; bu günü, diğer hayızlı geçirdiği günlerle birlikte kaza eder, dedi. Çünkü insanlar oruç tutup duruken onun temiz olduğu halde yemesi ve içmesi hoş olmaz. Ben eğer yerse dedim? Bu konuda onun üzerine hiçbir şey lazım gelmez, dedi. Ben dedim:

orucunu açar, eğer kusuk ağzına kadar gelirse onun üzerine bir şey yoktur. O (İbn Ebi Şeybe) dedi: Abdurrahim b. Süleyman, Ubeydulah b. Ömer, Nafi yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Kim oruçlu iken ağzına kusuk gelirse orucunu açmasın. Kim de kusarsa orucunu açsın. Ebu Bekir b. İyaş'dan Abdullah b. Said, dedesi ve Ebu Hüreyre yoluyla Resulullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: Oruçlu kimse zorla kusarsa o orucunu yeniden tutsun. İmam Muhammed Muvatta'da (s. 182) tahric eder ki: Malik bize Nafi yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini bildirdi: Kim ki oruçlu iken zorla kusarsa onun üzerine kaza gerekli olur. Fakat kimin ağzına kusuk gelirse onun üzerine bir şey yoktur. Muhammed işte biz bu görüşü alıyoruz, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin de görüşüdür. O Asar adlı kitabında (s. 52) Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in kusmak hakkında şöyle dediğini bildirdi: Onun üzerine kaza gerekmez. Ancak bilerek-isteyerek kuarsa orucunu tamamlar ama daha sonra onu kaza eder. Muhammed, biz bu görüşü alıyoruz ve bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf da Asarında (s. 179) bunu şöyle tahric etti: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Oruçlu kusarsa ona bir şey lazım gelmez ve o orucunu tamamlar. Ancak o bilerek ve isteyerek kusarsa onun o günü oruç tutması ve onun yerine bir başka gün kaza etmesi gerekir. İbn Ebi Şeybe bunu tahric etti: Gündür, Şube'den İbrahim'in şöyle dediğini bildirdi: Onun ağzına kusuk gelmişse orucu yenilemez. Ama öğürerek-zorla kustu ise onun orucunu yenilemesi gerekir.

846 Metindeki "e fe tükrihu" kelimesi "M" nüshasında "e fe yükrihu" şeklinde gelmiştir.

847 Bunu İmam Azamımız da rivayet eder. Bu hadisi Hafız Talha b. Muhammed, İbn Husrev el-Belhi, Ali'nin iki oğlu Ömer ile Muhammed, babaları, Eban b. Ebi Ayyaş yoluyla Enes b. Malik'in Hz. Peygamber'e kan aldirmaktan sordular o da şöyle buyurdu, dediğini bildirdi: Herhangi birinize kan hücum ettiği zaman hacamat yaptırın (yani kan versin). Gerçekten belki o sahibine karşı feveran edip onu öldürür. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 48. O bunu başka yollardan da rivayet etmiştir. Bak. Camiu'l-Mesnid, İmam Muhammed'in ve Ebu Yusuf'un Asarları ve Ebu Yusuf'un Müsnedleri.

848 el-Kaahatü, Mekke ile Medine arasında bir yerin adıdır. Muhammed bu hadisi Asarında da (s. 62) tahric etmiştir: Ebu Hanife bize Ebu's Süvar ve Ebu Hadır yoluyla İbn Abbas'ın, Hz. Peygamber, oruçlu ve ihramlı iken kan aldırdı, dediğini haber verdi. Muhammed biz bu hadisi alıyoruz, dedi. Fakat ihramlı bir kimsenin kan aldırdığı zaman saçını kesmesi gerekmez. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. O bunu Müsnedinde de açıkladı. İmam Ebu Yusuf bunu Asar'ında (s. 115 ve 178). Harisi bunu Talha b. Muhammed ve İbn Husrev yoluyla tahric ett. Harisi der ki, doğrusu Ebu's Sevda'dır. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 483. "İbn Abbas'dan" ibaresi İmam Muhammed'in Kitabü'l-Adar nüshalarından düşmüştür. Doğrusu bu kelimenin bulunmasıdır. Zaten bu diğer Müsnedlerden, İmam Ebu Yusuf'un Asar'ından (s. 115) ve Kitab-ül Asl'dan ilave edilmiştir.

849 İmam Ebu Yusuf bu hadisi Asar'ında thric eder: Bize Yusuf, babası, Ebu'l-Atuf ve Zühri yoluyla Sa'd İbn Malik ve Zeyd İbn Sabit'in oruçlu iken kan aldirdiklarını ve uzlete çekildilerini bildirdi. (S. 178). Hafız Talha b. Muhammed bunu Muhammed b. Muhalled b. el-Attar, Muhammed b. el-Carud, İbn Hacib, Ebu Hanife, Ebu'l-Atuf Minhal b. el-Cerrah eş-Şami, Zühri ve Said b. el-Müseyyeb yoluyla Sa'd İbn Ebi Vakkas ile Zeyd İbn Sabit'in oruçlu iken kan aldirdikleri haber verdi. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 481. İmam Muhammed bunu Muvatta'ında (s. 181) şöyle tahric etti: Malik bize Zühri yoluyla Sa'd ve İbn Ömer'in oruçlu oldukları halde kan aldirdiklarını haber verdi. Muhammed, oruçlu için kan aldirmada bir sakınca yoktur, dedi. Ben bunu sadece zayıflık için mekruh görürüm. Zayıflamayacağından emin olursa hiçbir mahzuru yoktur. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür.

o bu günü niçin kaza edip de üzerine kefaret gerekmiyor? Çünkü o⁸⁵⁰ günün evvelinde orucunu yiyordu, yemek ve içmek ona helaldi, dedi.

Ben dedim: Oruçlu adam hanımını öpebilir ve tenleri birbirine dokunabilir mi, ne dersin? Evet dedi. Eğer bundan daha ileri gitmeyeceğinden ve kendi nefsiden⁸⁵¹ emin ise dedi.

Muhammed bize Ebu Hanife, Ziyad b. Alaka ve Amr b. Meymun yoluyla Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber oruçlu iken öperdi, dediğini rivayet etti.⁸⁵²

Muhammed, Ebu Hanife, el-Heysem, Amir ve Mesruk yoluyla Aişe'nin Hz. Peygamber oruçlu iken kendi yüzünü dokunduğunu rivayet ediyor.⁸⁵³

Ben dedim: Düşmana esir düşen bir müslüman ayları karıştırmaya başlamıştır. Ramazan ayının hangi ay olduğunu bilemez. Bir ay arayıp buldu ki o ayda oruç tuttu. O ay da ramazan ayı değimliymiş! Ne dersin? Onun orucu tamdır ve sanki bilen bir kimse makamında olduğu için orucu ondan caizdir.

Ben dedim: Ramazan ayı geçmiş olmasına rağmen⁸⁵⁴ adam onun geçmiş olduğunu⁸⁵⁵ bilmiyor ve onda oruç da tutmuyor. Ancak ramazan ayı çıktıktan sonraki ayda ramazan ayı niyetiyle bir ay oruç tutuyor. Sonra daha sonra anlıyor ki, ramazan ayı geçip gitmiştir, ne dersin? Onun bu orucu⁸⁵⁶ kendisinden Ramazan ayı için yeterli olur.

Ben dedim: Eğer ayı araştırır, Ramazan ayından önce, ramazan gelmeden ve oruç tutması onun üzerine farz olmadan evvel oruç tutarsa? Bu, onun için yeterli olmaz.

Ben dedim: Eğer Ramazan ayı geçtiyse o da her bir ayı ramazan ayı orucu diye niyet ederek oruç tutarsa, bu onun için yeterli⁸⁵⁷ olur mu? Evet, dedi.

Ben dedim: Onun ramazan ayı olduğunu bilmeden, tuttuğu oruçla nafileyne niyet ederek ramazan ayında oruç tutsa, bu onun için ramazan ayına yeterli olur mu? Evet, dedi. Çünkü o ramazan ayında oruç tutmuştur; zira ramazan ayında nafile olmaz.

Ben dedim: Bir adam o günün ramazan ayı olduğunu bilmeden ve ramazan ayından bir gün olduğuna niyet etmeden ramazanın ilk gününde oruçlu olursa ve orucuna nafile olarak niyet ederse sonra bundan sonra da o günün ramazan ayından bir gün olduğunu bilirse bu ondan yeterli olur mu? Evet dedi ve onun üzerine bu günü kaza etmek de yoktur.

Ben dedim: Onun ramazan ayı olduğunu bilmeyip⁸⁵⁸ Şaban ayı sanarak Ramazan ayının ilk gününde iftara yani oruç tutmamaya niyet ederse, ancak gün ortasına varmadan önce

850 Esas nüshada "li enneha kanet" ifadesi diğer nüshalarda ve metinde "li enneha kad kanet" şeklinde gelmiştir.

851 Metindeki "ala" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

852 İmam Muhammed Asarında (s. 52) bu hadisi tahric etmiş, İmam Ebu Yusuf da onu sened ve metin olarak aynı İmam Muhammed gibi Asarında rivayet etmiştir. Hafız İbn-ül Muzaffer bunu Ebu Yusuf, Şüayb b. İshak, Muhammed ve Davud b. Zübeyr yoluyla tahric etmiştir. (Bak. Camiu'l Mesanid, I, 189)

853 İmam Muhammed bu hadisi Asarında tahric etmiştir: Ebu Hanife bize bir adam, Amir eş-Şa'bi ve Mesruk yoluyla Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber oruçlu iken kendi yüzünü dokunduğunu söylediğini rivayet ediyor. Muhammed, kişi bundan başka inzal-boşalma gibi şeylerden kendi nefesine sahip olduktan sonra biz bunda bir sakınca görmüyoruz, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf bunu Asarında (s. 177) rivayet etti: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, el-Heysem, Amir ve Mesruk yoluyla Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber oruçlu iken kendi yüzünü dokunmuş olduğunu söylediğini rivayet etti. İmam Muhammed bunu Müsnedinde de rivayet etti: İbn Husrev bu hadisi İmam Muhammed yoluyla tahric etti. Harisi bunu Hamani, İmam Muhammed, Kasım b. Ma'n yoluyla tahric etti. Talha b. Muhammed bunu Huseyn b. Hasan b. Atyiye ve Hamani yoluyla tahric ederek dedi ki: Bunu Muhammed b. Hasan Hadr b. Muhammed ondan rivayet etti. Bak Camiu'l-Mesanid, I, 493. Taberani bunu İmam Züfer yoluyla tahric etti: Metni şöyledir: Hz. Peygamber oruçlu iken onun (Aişe'nin) yüzüne dokunurdu. O (Aişe, bununla Hz. Peygamber'in) öptüğünü kastediyordu. Taberani, bunu el-Heysem'den sadece Ebu Hanife rivayet etti, dedi.

854 "Onun orucu tamdır"dan başlamak üzere buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

855 Metindeki "bi mudiyihi" kelimesi "H" nüshasında "la masiyetehu" şeklinde gelmiştir.

856 Metindeki "savmuhu" kelimesi "M" nüshasında "an savmihi" olarak gelmiştir.

857 Metindeki "eczeehu" kelimesi "M" nüshasında "üciye" olarak gelmiştir.

858 Metindeki "la ya'lemu" kelimesi "A" nüshasında "ve la ya'lemu" şeklinde gelmiştir.

onun Ramaz ayından bir gün olduğu meydana çıkar⁸⁵⁹ da onu tutarsa bu ona yeterli olur mu? Durum anlaşılmeden önce eğer o yiyip içmemişse evet, dedi. Eğer yiyip içmiş ise⁸⁶⁰ onun bu günü kaza etmesi gerekir, fakat üzerine kefaret yoktur. Kefaret ondan düşmüştür; çünkü o ramazan ayında yemeye niyet etmiş değil, ancak Şaban ayında yemek yemeye niyet etmiştir. Ben dedim: Eğer o, gün ortasından sonra o günün ramazan ayından olduğunu bilmiş olsaydı? O günün geri kalan kısmında oruç tutar ve bu günü de kaza etmek onun üzerine borç olur. Ben dedim: O Şaban ayı sanarak ramazanın ilk gününde niyetlenmemiş ve yemiş ve içmiş ise ve bundan sonra o günün ramazan ayından olduğu ortaya çıkmış olursa günün geri kalan kısmında yemeyi bırakacak mı? Evet, dedi ve bu günü kaza etmek onun üzerine borçtur.

Ben dedim: Eğer adam ramazan ayında yolcu olup üzerine⁸⁶¹ fecir doğmuş ise ve oruçsuzluğa niyet edip sonra zeval vaktinden sonraya kadar vakit geçmiş olup yemeden ve içmeden durmuş ise bu günü onun oruç tutması yeterli olur mu, ne dersin? Hayır dedi. Çünkü o oruç tutmamaya niyetlenerek oruçsuz olarak sabahlamıştır. Ben dedim: Eğer yer ve içerse onun üzerine kefaret gerekir mi? Hayır dedi. Çünkü o oruçlu değildir. Anack ben onun ramazan ayında insanlar oruç tutup dururken şehirde oturan bir insan olarak yeyip⁸⁶² içmesini nahoş karşılarım.

Ben dedim: İnsanlar günün ramazan ayının ilk günü olduğunu bilmedikleri için oruç tutmazken adamın ramazan ayının ilk gününde oruçlu olması, onun bugünü oruçla geçirmesi onun için ramazan ayından yeterli olur mu⁸⁶³ ne dersin? Evet, dedi. Ancak topluma oruçta tekaddüm ettiği zaman insanlara karşı edeb dışı hareket etmiş olur.⁸⁶⁴

Ben dedim: Adam yalnız başına ramazan hilalini gördü ondan başka hiçbir kimse de görmedi, imam (yönetim) de onun şahitliğini kabul etmediyse, ne dersin? O bu günde oruç tutar, orucu yemez, dedi. Hilali gördüğü halde onun orucunu yemesi yakışmaz. Ben dedim: Eğer o orucu yerse onun üzerine kefaret gerekir mi? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o orucunu bir şüphe üzerine yediği zaman onun üzerine kefaret gerekmez. Ben dedim: İnsanlar yerken⁸⁶⁵ o oruç mu tutacak? Evet, dedi. O, bugünün ramazan ayından bir gün olduğuna kesin kanaat getirmişken yemesi olur şey değildir.

Ben dedim: Adam oruçlu olduğu halde eşini öper de inzal-boşalma vaki olursa ne dersin? O bugünün orucunu⁸⁶⁶ tamamlar ve o günün yerine bir gün kaza eder ve ona kefaret gerekmez dedi. Kadın üzerine ise ne kaza ve ne kefaret bir şey gerekmez. Ancak adamda olduğu gibi kadında da (inzal) vaki olursa (o zaman gerekir.)⁸⁶⁷

859 Metindeki "istebane" kelimesi "A" nüshasında "fe baane" şeklinde gelmiştir.

860 "Durum anlaşılmeden önce ..."den buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

861 Metindeki "aleyhi" kelimesi esas nüshada böyledir. Bu kelime "H" nüshasından düşmüştür. "Z" ve "M" nüshalarında ise "aleyhi" yerine "lehu" kelimesi gelmiştir.

862 Metindeki "v" harfi "Z" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "ev" şeklinde gelmiştir.

863 Buraya kadar olan cümle müstensih'in yanılığı olarak "M" nüshasından düşmüştür.

864 Onun bu ifadelerinden maksadı şek (şüphe) günüdür. Şekkin anlamı ise bir şeyi bilme yönü ile bilmeme (cehalet) yönünün eşit olması halidir. Zaten şek-şüphe iki şekilde ortaya çıkar: Ya Şaban hilali (hava bulutlu olduğu için) görülmez ve Şaban'ın 30. günü mü yoksa 31. günü mü diye şüphe meydana gelir. Ya da ramazan hilali görülmez ve 30. günün Şaban ayından mı yoksa ramazan ayından mı diye şüphe meydana gelir. Hz. Peygamber'in şu hadisinden dolayı yevm-i şekte (şüpheli günde) farz niyetiyle oruç tutmanın mekruh olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur: "Ramazan ayını bir gün veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamayın" Çünkü kişi farza niyet ettiği zaman farz olmayan bir yerde onun farziyyetine inanmaktadır. Bu bir bakıma farz olan bir yerde onun nafile olduğuna inanmaya benziyor. Fakat bununla beraber o günün ramazandan olduğu ortaya çıkarsa onun orucu tamdır. Çünkü buradaki yasak orucun kendisine değildir. O sebeple onda etkili olmaz. Şüpheli günde nafile niyetiyle oruç tutmaya gelince, bize göre bunda bir sakınca yoktur. En faziletlisi de budur. (Bak Serahsi, Şerhu'l-Muhtsar, III, 63)

865 Metindeki "müftirune" kelimesi "H" nüshasında "yüftirune" şeklinde gelmiştir.

866 Metindeki "savme" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "savmuhu" şeklinde gelmiştir.

867 Metindeki "misle ma kane min er-racüli" ifadesi "H" nüshasında "misle ma ala er-racüli" olarak gelmiştir.

Ben dedim: Adam rüya görüp ihtilam olduğu gibi kadın da rüyasında görürse erkek üzerine gusül gerektiği gibi kadına da böylece gusül gerekir mi? Evet, dedi.

Muhammed dedi: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in Ümmü Süleym'in bu meseleyi Hz. Peygamber'e sorduğunu O'nun kendisine gusletmesini emrettiğini söylediğini haber verdi.⁸⁶⁸

Muhammed, Ebu Hanife, Said b. Merzuban yoluyla Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet ediyor: Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'e rüyasında erkeğin gördüğü şeyin benzerini gören kadının durumunu sordu. Hz. Peygamber ona dedi ki: Erkekten olan şey gibi kadından da olduğu zaman o gusletsin.⁸⁶⁹

Ben dedim: Adam ramazan ayında orucunu unutarak yer, içer veya cima ederse, ne dersin? O bu günün orucunu tamamlar ve onun üzerine kaza gerekmez, dedi.

Bize bilhassa yeme ve içme konusunda Hz. Peygamber'den buna benzer hadis ulaşımıştır.⁸⁷⁰

Ben dedim: Adam ramazanda suyu ağzında çalkalarken ona hâkim olamayıp boğazına kaçsa? Eğer bu orucunu unutarak olmuşsa bir şey lazım gelmez; eğer oruçlu olduğunu bilerek kaçmışsa onun bugünü kaza etmesi gerekir.

Muhammed, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'den bunu rivayet etti.⁸⁷¹

Ben dedim: Ramazan ayında oruçlu iken burnuna ilaç akıtan⁸⁷² adam için ne dersin? O, bugünü kaza etmesi gerekir, dedi. Oruçlu iken sürme⁸⁷³ çeker ve bunun tadını boğazında hissederse? Ona kaza gerekmez ve kefarete gerekmez dedi. Ben dedim: Bunların farkı nereden? Çünkü dedi, burnuna damlattığı damla onun başına girer; sürme ise onun başına girmez. Ondandır duyduğu şey onun kokusudur. Bu, onun boğazına giren toz ve dumana benzer.

Ben dedim: Ramazan ayında kabız⁸⁷⁴ olan ve lavman-şırınga⁸⁷⁵ yapılan adam hakkında ne dersin? O bugünü kaza eder, fakat kefarete gerekmez, dedi.

868 İmam Muhammed bu hadisi Asar'ında (I, 98) rivayet etti: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'den şöyle bildirdi: Milhan'ın Kızı Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'e gidip rüyasında erkelerin rüyalarında gördüğünü gören kadının durumunu sordu. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: Sizden herhangi bir kadın, erkeğin gördüğünü görürse o gusletsin. Muhammed biz bunu alıyoruz dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Bunun bir benzerini Ebu Yusuf Asar'ında (s. 14) rivayet eder.

869 Bu hadisi ne Muhammed Asar'ında ve ne de Ebu Yusuf Asar'ında zikretti. Belki bunlardan düşmüş olabilir. Ancak bunu Camiu'l-Mesnid'de de zikretmedi.

870 Muhammed bu hadisin senedini Huccet adlı eserinde (I, 395) şöyle zikreder: Rabi b. Sabih bize Hasan el-Basri yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: Sizden biriniz ramazan ayında veya ramazan dışında oruçlu iken unutarak yediği ve içtiği zaman ona Allah yedirmiş ve içirmiştir. Bu sebeple o orucuna devam etsin. Bu mürsel bir hadistir. Bu hadis meşhur, müsned ve muttasıl bir hadistir. Buhari ve Müslim ve onlardan başkaları bu hadisi Ebu Hüreyre'den rivayet etmişlerdir. Bak Nasburraye, III, 445. Hz. Ali ve İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet edilmiş, onlardan başkalarından da rivayet edilmiştir.

871 Muhammed bunu Asar'ında tahric eder: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in oruçlu iken ağzına ve burnuna su çeken ama suya hâkim olamayıp onu boğazına kaçırarak adam hakkında o orucunu tamamlar sonra bunun yerine bir gün oruç tutar dediğini haber verdi. Muhammed işte biz bunu alıyoruz dedi. Oruçlu olduğunu biliyorsa kaza eder, eğer unuttuysa etmez. Bu Ebu Hanife'nin kavlidir. İmam Ebu Yusuf bunu Asar'ında (s. 180) rivayet etti: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: Uruçlu insan ağzında su çalkaladığı zaman bu suyu boğazına kaçırırsa o oruçlu olduğunun da farkında ise orucunu tamamlar ama bunun yerine bir gün oruç tutar. Fakat o oruçlu olduğunu unutarak boğazına su gitmiş ise yine orucunu tamamlar fakat onun üzerine kaza etmek yoktur. İbn Ebi Şeybe bu hadisi Musannef'inde (s. 1213) "Abdest alan ve abdest alırken boğazına su kaçan oruçlu hakkında ne dediler" bahsinde rivayet eder. Veki, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla abdest alan ve alırken abdest suyundan boğazına su giden oruçlu hakkında şöyle dediğini haber verdi: Eğer o oruçlu olduğunu bilerek kaçmışsa onun üzerine bir gün kaza gerekir. Eğer bu unutarak olmuşsa üzerine bir şey lazım gelmez.

872 Es-seuut buruna akıtılan ilaca denir. Ve'satathu iyyahu ve'staata huve binefsihi ve la tekul üstuata meçhul olarak (bak. el-Muğrib I, 252)

873 Metindeki "iktehale" kelimesi "M" nüshasında "ekhale" olarak gelmiştir.

874 Metindeki "hasara" kelimesi "A" nüshasında "hadara" olarak gelmiştir. Hasr ise insanın onu gidermek için lavman-şırınga yaptırır.

Ben dedim: Ramazan ayında ailesinin yanında olan bir adam için fecir doğmuş sonra o sefere çıkmak istedi, o orucunu yiyebilir mi ne dersin? O bugün için orucunu yiyemez, dedi. Çünkü o fecir doğduktan sonra şehirden çıkmıştır.

Ben dedim: Adam nafile orucuna niyetlenerek sabahladı sonra öyle istedi orucunu bozdu, ne dersin. O bugünün yerine bir gün oruç tutması gerekir.

Ben dedim: Adam Ramazan ayında bir gün baygın olarak yattı; ertesi gün öğle sonrası oluncaya kadar da ayılmadı; ne dersin? Onun baygın olduğu günkü orucu tamdır. Ayıldığı güne gelince o bugünü kaza etmesi gerekir. Ben dedim: O ramazan ayında geceden bayılıp güneş ertesi gün⁸⁷⁶ batıp kayboluncaya kadar ayılmazsa? Birinci güne gelince onun üzerine bunun kazası yoktur. Son gün ise o bunu kaza etmesi gerekir, dedi.

Ben dedim: Namaz da böyle midir? Namaza gelince dedi, eğer o bir gün ve bir gece baygın olursa onu kaza etmesi gerekir. Eğer baygınlık birgün ve bir geceden daha fazla sürerse namazları kaza etmesi gerekmez.

Ben dedim: Adam ramazan ayında bir kadına baktı ve boşalma oldu, ne dersin? Onun orucu tamdır ve caizdir, dedi. Onun üzerine kaza da yoktur. Ancak kadına eliyle dokunmuş ve boşalma meydana gelmiş ise (kaza gerekir).

Ben dedim: Bir adam Ramazan ayında gündüzleyin bile bile hanımı ile cima ederse ne dersin? O dedi bugünün orucunu tamamlar, sonra bugünün yerine bir gün kaza eder. Onun bir köle azat etmesi gerekir. Eğer bir köle bulamazsa arka arkaya iki ay oruç⁸⁷⁷ tutması gerekir. Eğer buna güç yetiremezse altmış fakiri doyurur. Hadis Allah Resulünden bu şekilde gelmiştir.

Muhammed bu hadisi Ebu Yusuf, Ebu Hanife⁸⁷⁸ Ata b. Ebi Rebah ve Said b. el-Müseyyeb yoluyla Hz. Peygamber'den nakletmektedir.⁸⁷⁹

875 Metinde ihtekane" olarak geçer. Hasta şırınga oldu, yani şırınga aleti ile tedavi oldu demektir. Bu deriden yapılmış bir çanta içinde yapılan bir tedavidir. Bu lavman-şırınga aletine "el-mıhkanetü" derler. Böylece kelimada genişlik vardır. İhtekane bi nefsihi demek onunla tedavi oldu demektir. (Bak. el-Muğrib, I, 133)

876 Metindeki "el-ğadi" kelimesi "M" nüshasında "ez-zeval" olarak gelmiştir.

877 Metindeki "siyam" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

878 "Ebu Hanife" kelimesi elimizde mevcut olan dört nüshada ve bunlardan basılmış kitapta da yoktur. Biz bunu Ebu Yusuf'un Kitab-ül Asar adlı eserinden alıp ilave ettik.

879 İmam Ebu Yusuf bu hadisi Asar'ında (s. 175) şöyle tahrir eder: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Ata b. Ebi Rebah yoluyla Said b. el-Mseyyeb'in bir adamın Hz. Peygamber'e gelip şöyle dediğini haber verdi: Ben ramazandan bir gün orucumu yedim. Hz. Peygamber ona şöyle buyurdu: Senin bir köle azat etmeye gücün yeter mi? Hayır, dedi. İki ay arka arkaya oruç tutabilir misin dedi? Hayır, dedi. Altmış fakire yemek verebilir misin? Hayır dedi. Ravi dedi: Hz. Peygamber ona kapasitesi on beş sa (ölçek) alan bir sepet dolusu hurma verdi ve ona al bunu tasadduk et dedi. Bunun üzerine o, bu (Medinenin) karataşlı iki tepesi arasında (vadisinde) benden ve benim bakmak zorunda olduğum kimselerden daha muhtaç hiçbir ev halkı yoktur, dedi. Hz. Peygamber de öyleyse kendin ye ve evlad-ü iyalini it'am et, dedi. Hafız Talha b. Muhammed bu hadisi senedi ile Hamza yoluyla rivayet etti ki, bir adam Hz. Peygambere gelip ya Resulellah dedi. Ben ramazanda ailemle cima yaptım. Hz. Peygamber ona sen bir köle azat edebilir misin dedi. Hayır, dedi. Öyleyse sen iki ay arka arkaya oruç tutabilir misin? dedi. Hayır, dedi. Öyleyse altmış fakire yemek verebilir misin dedi? Hayır, dedi. Hz. Peygamber onun için on beş sa hurma verilmesini emretti ve ona götür bunu altmış fakire tasadduk et buyurdular. Adam ya Resulellah! dedi, bu Medine'nin karataşlı iki tepesi arasında benden ve benim bakmak zorunda olduğum kimselerden daha muhtaç hiçbir ev halkı yoktur. Bunun üzerine Hz. Peygamber git öyleyse aileni doyur, dedi. Muhammed dedi: Bu hadisi Ebu Yusuf Ebu Hanife'den Ubeydullah b. Zübeyr, Hasan b. Ziyad, Esed b. Amr, Eyyüb b. Hani, Hammad ve Said b. Süveyd yoluyla rivayet ett. Hafız b. el-Muzaffer ve İbn Husrev bunu Hasan b. Ziyad yoluyla Ebu Hanife'den tahrir etmiştir. Hasan b. Ziyad da bunu Asarında tahrir etmiştir. Bak Camiu'l-Mesnid I, 499. İmam Muhammed de bunu Muvatta'ında Müsned ve mevzul olarak rivayet etmiştir: Malik bize Zühri, Hamid b. Abdurrahman yoluyla Ebu Hureyre'nin bir adam ramazanda orucunu bozdu. Hz. Peygamber ona bir köle azat ederek, arka arkaya iki ay oruç tutarak veya altmış yoksulu doyurmak suretiyle kefareti vermesini emretti. O da bulamam, dedi. Hz. Peygamber bir zembil hurma getirtti ve al bunu tasadduk et dedi. Bunun üzerine o ya Resulellah! Ben ona kendimden daha muhtaç olan bir kimseyi tanıyıyorum dedi. Hz. Peygamber de öyleyse kendin ye buyurdu. Muhammed biz bunu alıyoruz dedi. Adam ramazan ayında yemek, içmek veya cima etmek suretiyle bile bile oruç bozarsa, onun yerine bir gün kaza etmesi gerekir. Zihar kefareti bir köle azat etmektir. Eğer bulamazsa arka arkaya iki ay oruç tutmaktır. Eğer buna güç

Ben dedim: Allah'ın kitabında arka arkaya diye zikretmediği her bir orucu kaza etmek istediği zaman onun bunu ayrı ayrı yapmaya hakkı var mıdır? Evet, dedi. Ben dedim⁸⁸⁰ Kuranda arka arkaya olan oruçları kaza ettiği zaman onun oruç günlerini ayırmaya⁸⁸¹ hakkı yoktur? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer o Ramazan ayında bile bile yer ve içerse yine böyle ona kendisinde kaza ve kefareti toplamış kimsenin üzerine düşen gerekir mi? Evet, dedi. Ben dedim: Kadın, adama itaat ettiği zaman onun üzerine de bu gibi mi gerekir? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer adam kadın üzerinde hâkimiyet kurup onu nefesine uydurursa kadın üzerine sadece bugünün kazası gerekir⁸⁸² kefaret gerekmez (öyle mi)? Evet, dedi. Ben dedim: Ramazan ayında adam onunla birkaç gün cima etse o bu kefareti yerine getirmediği müddetçe üzerine bir kefaret mi gerekir? Evet, dedi.⁸⁸³ Ben dedim: O bu⁸⁸⁴ kefareti yerine getirirse ve sonra tekrar cima ederse? Onun üzerine⁸⁸⁵ yine başka bir kefaret gerekir, dedi. Ben dedim: Yemek ve içmek de oruç açısından her yönüyle cima mesabesinde midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam ramazan ayında gündüzleyin hanımı ile cima etti. Sonra kadın o gün⁸⁸⁶ hayızlı oldu, ne dersin? Kadın bu günü kaza eder, onun üzerine kefaret yoktur. Kocasının üzerine ise hem bu günü kaza etmesi ve hem de kefaret lazım gelir.

Ben dedim: Öyleyse kadının üzerinden kefareti niçin kaldırdın? Çünkü o bugün hayızlı hale gelmiştir.

Ben dedim: Ramazan ayının dışında ramazanı kaza etme niyetiyle oruçlu olarak sabahlayan bir kimse sonra bile bile yese ve içse, ne dersin? O kötülük yapmış olur; üzerine kaza gerekir ama kefaret gerekmez.

Muhammed dedi: Ebu Hanife bize Müslim el-A'var yoluyla Enes b. Malik'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber Ramazan ayında Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Yolun bir kısmında insanlar Hz. Peygamber'e zorluk ve güçlük dolayısıyla şikâyet etmeye başladılar. Artık Peygamber de Mekke'ye varıncaya kadar orucu bıraktı.⁸⁸⁷

yetiremezsa her bir yoksula yarım sa buğday veya bir sa hurma ya da arpa vermek suretiyle altmış yoksulu doyurur. İmam Muhammed bunu Asarında İmam'dan (Ebu Hanife'den) Hammad yoluyla İbrahim'in ramazan ayında oruçlu iken ailesiyle cima eden adan hakkında şöyle dediğini haber verdi: Orucunu tamamlar, bozduğunu kaza eder ve gücü yettiği kadar hayır yaparak Allah'a yaklaşır. Eğer imam bunu bilseydi elbette ona tazir cezası verirdi. Muhammed dedi: biz bunu alıyoruz ve bununla beraber onun üzerinde bir köle azat etme kefareti gerekli olduğu kanaatındayız. Eğer bulamazsa iki ay arka arkaya oruç tutar. Eğer buna gücü yetmezse her bir yoksula yarım sa buğday veya bir sa hurma ya da arpa vermek suretiyle altmış yoksulu doyurur. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. (s. 53)

880 "Ben dedim" ifadesi nüshalardan düşmüştür. Hâlbuki bunun bulunması gerekir.

881 Metindeki "yüferriku" kelimesi "M" nüshasında "yüferrikuhu" olarak gelmiştir.

882 Metindeki "fe aleyha" kelimesi "H" nüshasında "fe aleyhi" olarak gelmiştir ki, bu bir anlam taşımaz.

883 Bu cümle "H" nüshasından düşmüştür.

884 Metindeki "tilke" kelimesi "H" nüshasında "meleke" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

885 Metindeki "fe aleyhi" kelimesi "H" nüshasında "aleyhi" olarak gelmiştir.

886 Metindeki "fi" harfi "H" nüshasından düşmüştür.

887 İmam Ebu Yusuf bu hadisi Kitab-ül Asar'da (s. 174) rivayet eder. Bunu Harisi, Talha b. Muhammed, İbn-ül Muzaffer, Eşnani, Muhammed b. Abdülbaki ve İbn Husrev Müsnedlerinde rivayet etmişlerdir. Hasan b. Ziyad'da onu Asar'ında tahrîç etmiştir. Bak. Camiu'l-Mesanid, I, 494. Hafız Ebu Naim bunu Müsned'inde Şüayb ve Müsabık yoluyla tahrîç etti ve dedi: Bunu Hamza, Hasan b. el-Furat, Said b. Ebi'l-Cehm, Ebu Yusuf, Eyyüb b. Hani, Hammad b. Ebi Hanife, Ubeydullah b. Musa, Muhammed, Esad, Hasan b. Ziyad, Said b. Mesruk, İbrahim et-Teymi ve Halef b. Nevfel rivayet ettiler. Bu hadis meşhurdur. Sahihlerde Cabir, Ebu Said ve İbn Abbas'dan tahrîç edilmiştir. İmam Muhammed de bunu Muvatta'ında (s. 182) şöyle tahrîç etmiştir: Malik bize Zühri, Ubeydullah b. Abdullah ve İbn Abbas yoluyla Hz. Peygamber Mekke'nin fethedildiği yıl ramazanda yola çıktı. Kedit mevkiine gelinceye kadar oruç tuttu. Sonra orucu bıraktı ve insanlar da onunla beraber bıraktılar diye nakletti. Ve Mekke ramazanda fethedildi. Ravi dedi: Sahabiler Hz. Peygamber'in yeni yeni amel ettiği fiillerine tabi olurlardı. Muhammed dedi: Seferde dileyen oruç tutar, dileyen tutmaz bırakır. Fakat ona güç yetiren için tutması daha efdaldır. Hz. Peygamberin Mekke'ye giderken orucu bıraktığı bize ulaştı. Çünkü insanlar O'na oruç tutmanın zor olduğundan şikâyet ettiler. Hz. Peygamber o sebeple orucu bıraktı. Hamza el-Eslemi'nin O'na (Hz.

Muhammed, Ebu Hanife ve el-Heyssem yoluyla Enes b. Malik'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber Ramazan ayında Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Ramazan ayından iki gece geçtiği için Hz. Peygamber de Kudeyd'e⁸⁸⁸ gelinceye kadar oruç tutmuştu. İnsanlar orucun zorluğundan O'na şikâyetle bulundular. Bu sebeple O Kadid'de orucu bıraktı ve sonra da Mekke'ye varıncaya kadar da tutmadı.⁸⁸⁹ Onun için bunların hangisini yaparsan hepsi güzeldir. Ramazan ayında yolculuğa çıktığın zaman eğer oruç tutarsan, Hz. Peygamber de tutmuştu. Eğer tutmaz⁸⁹⁰ bırakırsan, Hz. Peygamber de tutmayıp bırakmıştı.⁸⁹¹

Ben dedim: Üzerinde geçen ramazan ayından birkaç gün oruç borcu olan adam onları kaza etmeden ikinci Ramazan ayı geldiğinde o bu geçen yıldan üzerinde olan borcunu bu Ramazan ayında kaza ediyor, ne dersin? Onun bu orucu bu ramazan ayı için geçerlidir; geçen Ramazan ayında tutmadığı günler için kaza yerine geçmez, dedi.

Ben dedim: Adam Ramazan ayında sahura kalkıyor ama fecrin doğup doğmadığından şüphe ediyor, ne dersin? O şüphe ettiği zaman ben onun yeyip içmeyi terk etmesini isterim, dedi. Ben dedim: O fecir hakkında şüpheli iken yerse? Onun orucu tamdır, dedi.⁸⁹²

Peygamber'e) seferde oruç tutmaktan sorduğu, O'nun da dilersen tut, dilersen tutma bırak dediği bize kadar ulaştı. İşte biz bunu alıyoruz. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin ve bizden önceki bütün toplumun (âlimlerin) görüşüdür. Muhammed bunu Asar'ında tahriç etmemiştir. O bunu Muvatta'ında zikrettiği gibi, Hamza b. Amr el-Eslemi'nin sözü (olarak) da Kitab-ül Hucce'te de zikretmiştir. I, 389

888 "Kudeyd" Bu kelime ism-i taşîir kalıbında olup Mekke'nin yakınlarında bir yerin adıdır. Mu'cem-ül Büldan'da böyle denilmektedir. VII, 38.

889 Bu hadisi İmam Ebu Yusuf Asar'ında (s. 174) tahriç etmiştir. Yusuf bize, babası, Ebu Hanife ve el-Heyssem yoluyla Enes b. Malik'in şöyle dediğini bildirdi: Ramazandan iki gece geçtikten sonra Hz. Peygamber Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Epey gidip Kudeyd'e kadar geldiler. Sonra insanlar O'na oruç tutmanın zorluğundan şikâyet etmeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kudeyd'de oruç tutmayı bıraktı. Sonra artık Mekke'ye gelinceye kadar oruç tutmadı. İmam Muhammed bu hadisi Asar'ında tahriç etmedi. Ben bu hadisi İmam Muhammed'in Ebu Yusuf'tan rivayet ettiğini sanıyorum. Onun bu vesile ve vasıtası (sened zincir halkalarından birisi) nüshalardan düşmüştür. Harisi bunu Esed b. Amr yoluyla Hammad, Huseyn b. el-Hasen el-Avfa, Salt b. el-Haccac, Kasım b. Ma'n, Muhammed b. el-Hasen ve Şüayb b. İshak Enes b. Malik'ten rivayet etmişlerdir. Talha b. Muhammed bunu Muhammed yoluyla, Şüayb ve Muhammed b. el-Muzaffer Mekki yoluyla, Şüayb, İbn Husrev, Kadı Ebu Bekir Muhammed b. Abdülbaki Mekki yoluyla ondan rivayet etmişlerdir. Bak. Camiu'l-Mesanid, I, 491. Yine Hafız Ebu Naim de bunu Müsnedinde Mekki b. İbrahim, Şüayb, Halid el-Abdi yoluyla rivayet ederek dedi ki: Hammad bunu Kasım, Salt, Muhammed, Huseyn b. el-Hasen yoluyla rivayet ederek dedi ki: Hz. Peygamber'in Kudeyd'de orucu bırakması ihtilafı değil, onun üzerinde Zühri, Abeydullah b. Abdullah b. Utbe ve İbn Abbas rivayeti üzerinde ittifak edilmiştir. Kudeyd'i ismen söylemiştir. Sonra onu senediyle Enes'ten rivayet ederek dedi ki: Yolculuk esnasında Hz. Peygamber'in oruç tutmayıp bırakması hakkındaki hadise gelince bu müstefizdir. Bunu Hamid, Sabit, Merzuk el-İclî ve diğerleri Enes'ten rivayet etmişlerdir. Sonra onu senediyle birlikte yine Enes'ten rivayet etmiştir.

890 Metindeki "eftarte" kelimesi "H" nüshasında "eftara" şeklinde gelmiştir ki, bu doğru değildir.

891 Bu cümle nüshalarda böyüktür. Ben sanıyorum ki "ramazan" kelimesinden sonra "Hz. Peygamber ramazanda sefere-yolculuğa çıktı" ifadesi buradan düşmüştür. Allah daha iyi bilir.

892 Sahuru tehir etmek mendubtur. Hz. Peygamber, üç şey vardır ki, o, peygamberlerin ahlakıdır, buyurdu: İftarda acele etmek, sahur tehir etmek ve misvak kullanmak. Ancak bu geciktirme öyle yapılmalı ki, ikinci fecirde şüphe edilmemelidir. Eğer bunda şüphe ederse müstehap olan, Hz. Peygamber'in şu hadisinden dolayı, yeyip içmeyi bırakmaktır: "Seni şüpheye düşüren şeyi bırak; seni şüpheye sokmayan şeye yapış" Yemek (ve içmek) onu şüpheye düşürmektedir. (O şüphe ederek yer ve içerse onun orucu tamdır.) Çünkü asıl olan gecenin devam ettiğidir. Yakın şek ile zail olmaz. (Eğer onun ağırlıklı görüşü fecir doğmuş iken sahur yaptığı ise onun için müstehap olan bu günü kaza etmesidir.) O ibadet için bir ihtiyat olsun diye böyle yapar. Rivayetin zahirine göre ona kaza gerekmez. Çünkü o sebep hakkında yakın bilgiye sahip değildir; burada esas olan gecenin henüz devam ettiğidir. Hasan b. Ziyad Ebu Hanife'nin şöyle dediğini rivayet etti: Eğer o fecrin kendisine belli olup görüneceği bir yerde ise şüpheye düşmesine mahal yoktur; çünkü o fecrin doğmuş olduğuna kesin kanaat eğtinceye kadar yiyebilir. Eğer o fecrin kendisine görünmeyecek bir yerde veya o ay aydın bir gecede ise ihtiyatlı davransa daha iyi olur. Eğer o yese bir şey lazım gelmez. Ancak onun ağırlıklı görüşü kendisinin fecir doğrudan sonra yediği tarafında ise o takdirde ona kaza lazım gelir. Çünkü ağırlıklı kanaat, ihtiyatlı davranılacak bir yerde yakın-kesin bilgi mesabesinde. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Mıhtasar, III, 77

Ben dedim: Geçen Ramazan ayından üzerinde birkaç gün oruç borcu olan kimse bunları gelen ramazan ayında tutsa? Bu şimdiki ramazan için yeterli olur; yoksa önceki için olmaz, dedi.

Ben dedim: Şehir halkı ramazan hilalini görmeden oruç tutmaya başlasalar, onların aralarında oruç tutmayan birisi ertesi günü Ramazan hilalini görse, bu şehir halkı otuz gün oruç tutarken o adam ise yirmi dokuz gün oruç tutar. O adam hilali gördüğü için hep birlikte ramazandan çıkarlar mı ne dersin? Şehir halkının oruç tuttuğu bu ilk günü o adamın üzerine kaza etmesi gerekmez. Çünkü onlar oruçlarını hilali gördükleri için tutmuş değillerdir ve zira bunlar, oruç ayına iasabet edip etmediklerini⁸⁹³ bilmemektedirler. Bunlar hilali görmeden oruç tutmakla hata etmişlerdir.⁸⁹⁴ Ancak bunlar Şaban hilalini görmüş olup sonra otuz gün saydıktan sonra hilali görmeden ramazan ayının orucunu tuttular. Böylece isabet ettiler ve güzel yaptılar.⁸⁹⁵ Onlarla beraber oruç tutmayan kimse üzerine ise kaza gerekir.

Ben dedim: Gündüzleyin fercin-vajinanın dışında hanımına yaklaşan adamda inzal vaki olursa ne dersin? Onun bu günü kaza etmesi gerekir, dedi. Fakat o onunla cima etmediği için ona kefaret gerekmez. Kefaret ancak cinsel ilişkiden olur, yoksa su-meni gelmesinden değil. Sen bilmiyor musun ki, adam kadınla cima etse fakat⁸⁹⁶ inzal vaki olmasa bile hem kaza ve hem de kefaret gerekir. Kadına gelince bu durumda adam kendisiyle cima etmedikçe ona ne kefaret, ne kaza ve ne de gusül gerekir. Eğer adam onunla cima eder de iki organ karşılaşır ve sünnet yeri kaybolursa, inzal vaki olsun olmasın her ikisine⁸⁹⁷ de hem kaza ve hem de kefaret gerekir

Muhammed, Ebu Hanife yoluyla Hz. Peygamber'den erkeğin gördüğü gibi (rüya) gören (ve ihtilam olan) kadının üzerine gusül gerektiği hakkında merfu olarak hadis rivayet etti.⁸⁹⁸

Ben dedim: Ramazan ayında unutarak yiyen, içen veya cima eden adam bunların kendisinin orucunu ifsat ettiğini sanarak artık bile bile yer, içer ve cinsel ilişkide bulunursa onun üzerine ne gerekir, ne dersin? Onun bu günü kaza etmesi gerekir dedi. Ama onun üzerine kefaret gerekmez. Ben dedim: Fecir doğduktan sonra fecrin doğduğunu bilmeden sahura kalkar (yer içerse) veya güneş batmadan önce güneş battı kanatına vararak iftar yaparsa, bunun için de bundan sonra bile bile yer ve içerse yine böyle midir? Evet, dedi. Onun üzerine kefaret yoktur. Çünkü onun orucu zaten fasit idi. Zira o güneş batmadan önce yediği veya fecrin doğduğunu bilmeden fecir doğduktan sonra sahura kalkıp yemek yediği zaman onun üzerine bu günü kaza etmesi gerekli olmuştur.⁸⁹⁹

Ben dedim: Eğer ona ramazanda yemesi ve içmesi için baskı yapılırsa o da yese ve içse bundan sonra da artık bilerek kasden yese içse ve cinsel ilişkide bulunsa yine böyle midir? Evet dedi: Onun üzerine kefaret yoktur. Sadece ona gereken bu günü kaza etmektir. Ben dedim: Sen kefareti bundan niçin kaldırırıyorsun? Çünkü dedi, onun orucu bunlardan birini kasıtlı olarak yapmadan önce de fasit olmuştur. Ben dedim: Bir adamın kadına ramazan ayında oruçlu iken baskı yapması ve sonra onun bundan sonra adamı ele geçirmesi de ine böyle midir, adam kadına baskı yapmasıyla onun orucunun daha önce fasit olduğu için kadına⁹⁰⁰ kefaret yok adama ise hem kaz ve hem de kefaret var öyle mi? Evet, dedi.

Ebu Hanife dedi: Ramazan ayında buruna ilaç akıtmak, enfiye çekmek ve lavman yaptırmak kazayı gerektirir ama kefareti gerektirmez. Kulağına damla damlatmak da böyledir.

893 Metindeki "em la" kelimesi esas nüshada yoktur, ama diğer nüshalarda mevcuttur.

894 Metindeki "ru'yet-il hilali" ifadesi "A" nüshasında "li ru'yet-il hilali" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

895 Metindeki "ahsenu" ifadesi "H" nüshasında "ihtessu" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

896 Metindeki "sümme" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

897 Metindeki "aleyhima" kelimesi "H" nüshasında "aleyha" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

898 Bu konudaki hadis daha önce metin ve senedi ile beraber geçmiştir.

899 Bu cümle "H" nüshasından düşmüştür.

900 Metindeki "aleyha" kelimesi "H" nüshasında "aleyhi" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

Karında ve başta bulunan yara bere (ve bu gibi şeylere) sahibi zeytinyağı ve tereyağı gibi şeylerle tedavi⁹⁰¹ edip de bunlar karına ve⁹⁰² dimağa ulaşırsa⁹⁰³ onun görüşüne göre yine böyledir. Ancak bunları kuru bir şeyle tedavi⁹⁰⁴ ederse onun üzerine bir şey lazım gelemez. Ebu Yusuf, biz dedi, bu karında ve başta olan şeylere böyle bir tedavi için onun üzerine kaza gerekir görüşünde değiliz. Ebu Hanife ile Muhammed dedi: Üreme organının deliğine (ilaç veya başka bir şey) damlatırsa onun üzerine kaza lazım gelmez. Ebu Yusuf ise kaza lazım gelir, dedi. Sonra Muhammed bu konuda gerçekten şüpheye düştü ve burada durup karar kıldı.⁹⁰⁵

Ben dedim: Ramazan ayının yarısında müslüman olmuş kimse üzerine ne vardır, ne dersin? Onun üzerine düşen⁹⁰⁶ ayın geri kalan kısmını oruç tutmaktır, dedi. O kâfir olarak geçirdiği ayın geçmiş olan kısmını kaza etmek durumunda değildir.

Muhammed, Ebu Yusuf ve İsmail b. Müslim yoluyla Hasan Basri'nin ramazan ayının yarısında müslüman olan zimmî hakkında geri kalan günleri oruç tutar ama geçmiş günleri kaza etmez, dediğini rivayet ediyor. Muhammed, bu hadisin bir benzeri bize İbrahim en-Nahai yoluyla

901 Metindeki "davaha" kelimesi "H" nüshasında "devaha" olarak gelmiştir. Diğer nüshalarda olduğu gibi doğrusu bunun "davaha" olmasıdır.

902 Metindeki "ve" kelimesi "H" nüshasında "ev" olarak gelmiştir.

903 Metindeki "halasa" kelimesi "A" nüshasında "halata" olarak gelmiştir. Diğer nüshalarda olduğu gibi bunun doğrusu "halasa" olarak gelmesidir.

904 Bak. 900 nolu dip not.

905 Bak. Serahsi Muhtasar ve Şerhi, III, 67: (Buruna ve boğaza ilaç akıtmaya gelince, bunlar orucu bozarlar) İki boşluktan birisine, ya dimağ-beyin veya karın boşluğuna ulaştığı için. Orucu bozmak giren bir şeyden olur. Bununla cinayetin anlamı tam gerçekleşmediği için onun üzerine kefarete gerekmez. Zira ihtiyacın giderilmesi bununla meydana gelmez. Ancak Hişam'ın Ebu Yusuf'tan yaptığı rivayete göre onun bir mazereti yoksa üzerine kefarete gerekir. (Lavman yaptırmak oruçlunun orucunu bozar). Çünkü bu, oruçlunun karnına ulaşır. Bu başkasından süt emen kimseye benzemez. Muhammed'den gelen şaz bir rivayet müstesna bir kadının sütü ile lavman yaptıran kimse için süt haramlığı gerçekleşmiş olmaz. Çünkü süt emmenin haramlık meydan getirmiş olması onun et ve kemik dokularının meydana gelmesini sağlamasıdır. Bu ise bedenin aşağı ve alt kısımlarını değil, yüksek ve üst kısımlarının meydana gelmesiyle olur. Orucun bozulmasına gelince o da orucu bozan şeyin karnına ulaşmasıyla olur; zira ondan uzak durmak ve kendisini tutmak mümkün olmamıştır. (Kulağa damlatmak da yine orucu bozar) Çünkü o dimağa ulaşmaktadır; dimağ (beyin) ise iki boşluktan birisidir. (Üreme organının deliğine akıtmaya gelince, Ebu Hanife ile Muhammed'e göre buraya bir şey damlatmak orucu bozmaz; Ebu Yusuf'a göre ise bozar.) İbn Sema'a'dan Muhammed'in bu konuda tevakkuf edip kararsız kaldığı nakledilmektedir. Hasan Ebu Hanife'den rivayet ediyor ki, kişi üreme organının deliğine yağı döker o da mesaneyeye (sidik torbasına) ulaşırsa orucu bozulur. Bu ihtilaf yakındır. (Şiddetli değil, hafiftir.) Ebu Yusuf'a göre mesaneden karın boşluğuna bir menfez-geçit vardır ki, kadın bevlini tutmaya kadir olamaz. Böyle iş her iki görüşe göre olur. Zira tıp mensupları bevin süzme ve sızma ile çıktığını söylüyorlar. Süzme iel çıkan süzme yoluyla tekrar geri dönmez. Bazıları da diyorlar ki, orada hı harfi şeklinde bir menfez vardır; bevil işte buradan çıkar. Böyle üreme organına dökülen bir şeyin buradan geri gitmesi düşünülemez. (Karın ve başta olan bir yara-bere sıvı bir ilaçla tedavi edildiği zaman Ebu Hanife'ye göre orucu bozulur; Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise bozulmaz.) Caife, karın boşluğuna ulaşan bir yaranın adıdır. Ammetü ise beyine ulaşan bir yaranın adıdır. Bunlar (insanın karnında ve başında bulunan yaralar) her ikisinin de bedende yaratılmış olan yollar vasıtasıyla karına ulaşmaları öngörülür. Çünkü orucu bozan şey, emredilmiş olan imsakın yok olmasına sebep olan şeydir. Kişi oruç için, arızı olan cerahat yoluyla imsak değil, doğal olan yoldan imsak etmesi (kendisini yeme, içme ve ilişkiden uzak tutması) emredilmiştir. Ebu Hanife, orucu bozan şeyin (mesela yemeğin) karın boşluğuna ulaşması olduğunu söylemektedir. Burada itibar ulaşanadır yoksa onun gittiği yola değildir. Burada zaten ulaşım da gerçekleşmiş bulunmaktadır. Rivayetin zahirine göre sıvı bir madde ile tedavi ile katı bir madde ile tedavi arasında fark vardır. Bizim büyüklerimiz çoğu (bu konuda) ulaşım itibar ederler. Hatta o kadar ki, katı bir deva bile karın boşluğuna ulaştığı bilirse onun orucu bozulur. Eğer sıvı bir ilacın karın boşluğuna ulaşmadığı bilinirse ona göre bunun orucu da bozulmuş olmaz. Ancak ona göre katı ve sıvı ilaçlar geleneğe göre kullanılır. Katı olan ilaç, yaralarda ancak yaranın bununla durması ve karına geçmemesi için kullanılır. Sıvı olan ise adet olduğu üzere karına ulaşır. İşte bu sebeple bu ikisi ayrılmış bulunmaktadır. Bizim dediğimize itibar edildiğinin delili ise katı olan ilacın cerahatin rutubeti-sıvısı ile nemlenmesi ve sıvılaşmasıdır. III, 68

906 Metindeki "kale aleyhi" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

ulaştı.⁹⁰⁷ Eğer o, ramazan ayında bir gün sabahın erken vaktinde henüz yemek yemeden müslüman olmuş ise, artık bu günün orucunu tamamlar; onun üzerine kaza gerekmez.

Ben dedim: Kadının âdeti üç gün⁹⁰⁸ devam ediyor. Böylece o üç gün hayızlı olduktan sonra temizlenip üç gün geçiyor. Sonra temizlenip bu temizliği üç gün devam ediyor. Sonra kadın bütün günlerinden dördüncü gün ve ertesi gün adet görüyor. Kadın Ramazan ayında temiz olduğu bu günlerde oruç tutuyor, bu onun için yeterli olur mu, ne dersin? Hayır dedi, çünkü o bu günlerde hayızlı idi. Zira o dördüncü gün âdetini görmeye zaten hayızlı olduğu kendisi için ortaya çıkmıştı. Ben dedim: Kadının bu âdeti üç gün ile on gün arasında devam ederse⁹⁰⁹ o hayızlı mıdır? Evet, dedi. Ben dedim: O hem hayız ve hem de tuhur olduğu bu günlerde ne oruç tutar ve ne de namaz kılar öyle mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Kadının âdeti üç gün olup hayızlı günleri bitip bir gün temiz oldu. Ertesi günü tekrar adet gördü, o gün ve ertesi gün de gördü ne dersin? O hayızlıdır, dedi. Ben dedim: Ramazanda o temiz olduğu bu günde⁹¹⁰ oruç tutmuş olsa orucunu tekrar eder mi? Evet, dedi. Çünkü o henüz hayızlıdır, bir günlük tuhur olmaz.

Ben dedim: Kadın üç günde temizlendi. Sonra dördüncü günde adet gördü? O hayızlıdır, dedi. Ben dedim: O bu üç günde ramazan kazası olarak oruç tutmuş olsa, bu onun için yeterli olur mu? Hayır, dedi. Çünkü o henüz saha hayızlıdır. Ben dedim: Bu, o hayız günlerini tamamlamadığı ilk olay mesabesinde midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Kadının adet günleri altı gün olup⁹¹¹ hayız günlerine bir gün ilavesiyle o yedi gün hayızlı oluyor. Buna hayız mı dersin, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o iki veya üç gün adet görse yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer onun âdeti⁹¹² devam eder ve altı gün geçtiği halde beş gün daha ay hali olursa ne dersin? Onun hayız günleri olan altı gün üzerine ziyade olan günler istihaza günleridir, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi bu on (hayızlı) günler üzerine bir gün veya daha fazla ziyade olursa bize göre bu günlerde kadın istihazalıdır. Ben dedim: Kadının adet günlerine ziyade olan ama on günü geçmeyen⁹¹³ her fazla günde kadın hayızlı mıdır? Evet, dedi. Ben dedim: Hayız günleri geçtikten sonra ramazan ayında o bu günlerde oruç tutmuş⁹¹⁴ ise sonra kanama on günü geçerse o bu günlerde istihazalı olduğu için ona orucu yeterli olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer kanama on günü geçmezse oruç ona yeterli olmaz mı? Evet, dedi. Çünkü o hayızlı olup oruçları iade etmesi gerekir.

Ben dedim: Nifaslı kadın ilk doğumunu yaptığında kanaması otuz üç günün tamamında kesilir. Sonra onun kanaması bundan başka yedi gün⁹¹⁵ daha devam ediyor. Sen bu kadına henüz daha nifaslı⁹¹⁶ mı dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o ramazan ayından olan bu üç günü oruç tutmuş olsa ona yeterli olur mu? Evet, dedi.⁹¹⁷ Ben dedim: Hayızlı kadında on gün, nifaslı kadında ise kırk gün sayısını nereden aldın? Hadisten aldım; Allah Resulü'nün sahabisi olan

907 Ben bu hadisin senedini bulamadım.

908 Metindeki "tekunü" kelimesi "H" nüshasında "yekunü" olarak gelmiştir.

909 Metindeki "biha" kelimesi "H" nüshasında "aleyha" "M" nüshasında ise "leha" olarak gelmiştir.

910 Metindeki "fihi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

911 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" nüshasında "tekunü" olarak gelmiştir.

912 Metindeki "ed-demmm" kelimesi "H" nüshasında "el-hayz" olarak gelmiştir.

913 Metindeki "lem Yezid" kelimesi "H" nüshasında "lem tezid" olarak gelmiştir.

914 Metindeki "kanet samet" ifadesi "Z" ve "M" nüshalarında böyledir. "A" nüshasında ise "kane samet" şeklinde "H" de de "fe in samet" şeklinde gelmiştir.

915 Metindeki "üharu" kelimesi "H" nüshasında "ühra" olarak gelmiştir.

916 Metindeki "e teraha" kelimesi "H" nüshasında "e tera enneha" şeklinde gelmiştir.

917 Serahsi dedi: Bu konuların açıklamasının tamamı Şerhu'l-Muhtasarda hayız kitabındadır. (III, 81). Ben dedim: Hayız kitabı bu kitabın birinci cildindedir.

Osman⁹¹⁸ b. Ebi'l-As es-Sekafi, nifaslı kadınlar (doğum) ile⁹¹⁹ kırk gün arasında (evlerinde) otururlar.⁹²⁰ Bu hadisin bir benzeri⁹²¹ bize Hz. Peygamber'den nakledildi: Hz. Peygamber, nifaslı kadınlar doğumdan sonra⁹²² kırk gün (evlerinde) oturular, buyurdu. Enes b. Malik'in şöyle dediği bize ulaştı: Hayızda üç⁹²³ gün veya dört gün, ya da beş gün veyahut altı gün vardır. Kadın (ay hali olduğu gün) ile⁹²⁴ on gün arasında (evinde) oturur.⁹²⁵

Ben dedim: Zihardan veya adam öldürmeden dolayı adamın üzerinde iki ay oruç borcu var. Bu şekilde (adam oruç tutarken) hastalandı ve bir oruç tutmadı, ne dersin? Oruca yeniden başlar, dedi.

Ben dedim: Adamın bu (iki ay kefarete) orucu eğer kurban bayramı, teşrik günleri veya ramazan bayramına rastlarsa, o da bu günlerde oruç tutulmadığı yenildiği⁹²⁶ için tutmaz yerse ne dersin bu adam nasıl yapacak? Bu günler oruç günleri değildir. O bu günlerde oruç tutmayı yediği için oruca yeniden başlaması gerekir, dedi. Ben dedim: Onun üzerinde borç olan herhangi bir oruç, ramazan orucu, yemin kefareti, av avlama cezası orucu veya nezir-adak orucu gibi Allah için borcu olan bu oruçları bu günlerde tutarsa ondan yeterli olmaz değil mi? Evet dedi, bunlar ondan yeterli olmaz.

Ben dedim: Zihar veya adam öldürme kefaretiden dolayı üzerinde olan borcunu iki ay arka arkaya⁹²⁷ oruç tutsa, bunlardan birisi ramazan ayına isabet edip bu iki ay için niyet ederek ramazanda oruç tutsa, bayramdan sonra ramazan ayını⁹²⁸ kaza ederim dese olur mu ne dersin? Bu onun için yeterli olmaz, dedi. Tutmuş olduğu ramazan ayı ramazan ayının kendisidir; o iki ay arka arkaya tutmaya yeterli değildir ve iki ay arka arkaya olan orucuna onun yeniden başlaması gerekir.⁹²⁹

Ben dedim: Yemin kefaretiden dolayı üzerinde üç gün oruç⁹³⁰ borcu olan kimse bunları arka arkaya mı tutacak, ne dersin? Evet, dedi. İbn Mesud kıraetinde⁹³¹ bize "üç gün arka arkaya oruç tutmak vardır" şeklinde ulaştı.⁹³²

918 Osman kelimesi "H" nüshasında böyle gelmiştir. Diğer nüshalarda ise Osman yerine "Omer" gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır, doğrusu "H" nüshasında olmalıdır.

919 Metindeki "beyneha" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyledir. "A" ve "Z" nüshalarında ise "beynehuma" şeklinde gelmiştir.

920 Bu hadisi Beyhaki (I, 341) Osman ve Hasan yoluyla mevkuf olarak rivayet etmiştir. Hâkim Müstedrek'te Bilal el-Eş'ari hadisin rivayet etmiştir. Ebu Şihab, Hişam b. Hassan ve el-Hasen yoluyla Osman b. Ebi'l-As'ın Hz. Peygamber nifaslarında kadınlar için kırk günlük müddet tayin etti dediğini haber verdi. İbn Mace, Abdullah b. Said, Muharibi, Selam b. Süleym et-Tavil ve Hamid yoluyla Enes'in gerçekten Hz. Peygamber nifaslı kadınlar için kırk günlük bir müddet tayin etti, ancak o bundan önce de tuhra erebilir, dediğini rivayet etmektedir. Bunun benzeri Ümme Seleme ve Abdullah b. Amr b. el-As ve başkaları yoluyla da rivayet edilmiştir. (Bak. Nasbu'r-Raye I, 204)

921 Metindeki "nahvühu" kelimesi "Z" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "nahven" şeklinde gelmiştir ki, bu yanlışlıştır.

922 Bak. 918 nolu dip not.

923 Metindeki "selasetün" kelimesi "H" nüshasında böyledir, diğer nüshalarda ise "kale selalsetün" şeklinde gelmiştir.

924 Metindeki "beyneha" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyledir. "A" ve "Z" nüshalarında ise "beynehuma" şeklinde gelmiştir.

925 Asl'ın birinci cildinde bu tebliğin senedi geçti, istersen oraya bak. Yine istersen "Hayzın en azı üç gün en çoğu ise on gündür" hadisinin tahriri için bak. Zeylai Nasbu'r-Raye, I, 191.

926 Metindeki "min" harfi "H" nüshasından düşmüştür.

927 Metindeki "eş-şehrayni el-mütetabiayni" kelimesi "H" nüshasında "ehadehuma" olarak gelmiştir.

928 Metindeki "şerha" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

929 Bu cümle "H" nüshasından düşmüştür.

930 Metindeki "sıyam" kelimesi "M" nüshasında "savm" olarak gelmiştir.

931 Metindeki "fi" harfi "H" nüshasından düşmüştür.

932 İbn Ebi Şeybe, İbn Aliyye yoluyla İbn Avn'in ben İbrahim'e yemin kefareti hakkında üç gün oruç tutmayı sordum. O da şöyle söyledi dediğini rivayet ediyor: Bu bizim kıraetimize göre "üç gün arka arkaya oruç tutmak vardır" şeklindedir. Veki, Ebu Cafer ve er-Rabi yoluyla Ebu'l-Aliyye'nin şöyle dediğini haber verdi: Babam bunu (bu ayeti) "Üç gün arka arkaya oruç tutmak vardır" şeklinde kıraet ederdi. (II, 185). Abdürrazzak, İbn Ebi Şeybe, Abd b. Hamid, İbn Cerir, İbn-ül-Münzir, İbn-ül Enbari ve Ebu's Şeyh yoluyla İbn Mes'ud'un bu ayeti "Üç gün arka arkaya oruç tutmak vardır" şeklinde kıraet ettiğini haber verdi. Süfyan dedi ki: Ben Rebi b.

Ben dedim: Av avlama cezasındaki ve temettu haccındaki orucu arka arkaya mı, yoksa ayrı ayrı mı tutacak ne dersiniz? Arka arkaya tutsa onun için yeterli olur, ayrı ayrı tutsa da onun için yeterli olur, dedi. Ben dedim: Ramazan ayının kazası da böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: Arka arkaya olan her bir oruçta bir gün tutmayıp yerse onun uruca yeniden başlaması mı gerekir? Evet, dedi.

Ben dedim: Üzerinde zihar kefareti borcu olan adam iki ay arka arkaya oruç tutuyor. Kendisiyle zihar yaptığı eşi ile gece cinsel ilişkide bulunuyor, ne dersin? Onun oruca yeniden başlaması gerekir dedi. Çünkü Allah Teâla “Kim köle bulamazsa eşiyle ilişki kurmadan önce iki ay art arda oruç tutması gerekir.”(Mücadele 58/ 4) buyuruyor. Ben dedim: O oruçlu olduğunu unutarak gündüzlerin ilişki kurarsa, ne dersin? O dedi, orucu⁹³³ baştan yeniden tutması lazımdır. Ben dedim: O orucunu yiyerek bozmadan niçin böyle oluyor? Çünkü dedi, Allah Teâla “eşiyle ilişki kurmadan önce” buyuruyor.⁹³⁴ Onun bu ilişkisi geceleyin oruç olmayarak yapmış olduğu ilişkiden daha basit değildir. Fakat o bu her iki halde de oruca yeniden başlaması gerekir. Çünkü o eşiyle gerçekten cinsel ilişkide bulunmuştur. Hâlbuki Allah Teâla “eşiyle cinsel ilişkide bulunmadan önce” buyuruyor. Bu Ebu Hanife ile Muhammed’in görüşüdür. Ebu Yusuf ise onun bu orucu onun için yeterli olur; yeniden başlamaz, dedi. Eğer o gündüzlerin unutarak, geceleyin bilerek veya unutarak başka bir eşiyle ilişkide bulursa ona bir şey lazım gelmez.

Ben dedim: Eğer onun üzerinde adam öldürmeden dolayı iki ay oruç tutma veya yemin kefareti için oruç tutma ya da ramazanı kaza etme gibi borçları varsa o bu orucunu unutarak gece veya gündüz cinsel ilişkide bulunursa bu ona zarar vermez, geri kalan orucunu tamamlar mı? Evet, dedi.

Ben dedim: İki ay art arda oruç tutması gereken bir kadın onlarda⁹³⁵ hayız görürse, oruca yeniden mi başlayacak yoksa nasıl yapacak ne dersin? Eğer bu hayız onun başına her ay geliyorsa⁹³⁶ ve bundan kurtuluş yoksa onun⁹³⁷ hayızlı geçen günlerini kaza etmesi gerekir. Yani oruca yeniden başlamaz. Bu kaza oruçlarını da iki aya birleşik olarak tutar.

Muhammed bize Ebu Hanife ve Hammad yoluyla Şa’bi’nin üzerinde art arda iki ay oruç tutma borcu olup da bu iki ayda hayız olan kadın hakkında şöyle dediğini haber verdi: O bunları iki ay ile birleştirir ve (oruç tutmaya) yeniden başlamaz.

Muhammed bize Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim’in yeniden başlar dediğini haber verdi. Ben Ebu Hanife’ye hangi görüşü tutuyorsun diye sordum. Ben⁹³⁸ dedi, Şa’bi’nin hadisini tutuyorum.⁹³⁹

Ben dedim: Kadın iki ay orucunu tutup bitirdikten sonra her bir ayda beşer gün hayızlı olmuş olsa bu on günlük orucu iki aya bitişik olarak mı tutacak ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer kadın bunlarla iki ay arasında hayızlı olmadan bir günü oruç tutarsa orucunu yeniden

Haysem’in Mushafı’na baktım (ayeti: Maide 5/ 89) “Kim ki bunları bulamazsa üç gün arka arkaya oruç tutar” şeklinde gördüm.

Dürri’l-Mensur’da (I, 314) aynen böyledir. Übey b. Ka’b’den de buna benzer bir rivayet gelmiştir.

933 Metindeki “savm” kelimesi “Z” ve “M” nüshalarında “sıyam” olarak gelmiştir.

934 Bu soru ve cevap cümleleri her ikis de “H” nüshasından düşmüştür.

935 Metindeki “fihima” kelimesi “H” ve “Z” nüshalarında “fiha” olarak gelmiştir.

936 Metindeki “kane” kelimesi “M” nüshasında böyle gelmiştir. Fakat bu “kane” fiili diğer nüshalardan düşmüştür.

937 Metindeki “fe aleyha” kelimesi “H” nüshasında “fe aleyhi” olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır.

938 Metindeki “aahızün” kelimesi “H” nüshasında “ehaztün” olarak gelmiştir.

939 Bu her iki hadisi de İmam Ebu Yusuf Asar’ında (s. 176) şöyle tahrir etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim’in üzerinde art arda iki ay oruç tutma borcu olup da hayız gören kadın hakkında şöyle dediğini haber verdi: O orucuna yeniden başlaması gerekir. Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Hammad ve Heysem yoluyla Amir’in o kadının orucunu bunlar üzerine bina eder ve hayızlı geçirdiği günlerini de kaza eder dediğini haber verdi. Ben bu iki hadisi İmam Muhammed’in Asar’ında bulamadım. Belki bunlar ondan düşmüş olabilir. İbn Ebi Şeybe, Cerir ve Muğire yoluyla İbrahim’in şöyle dediğini haber verdi: Kadın yemin kefareti için üç gün oruç tuttuğunda henüz orucu tamamlanmadan hayızlı olsa o üç günlük orucu yeniden tutsun. Katil (öldürme) kefareti hakkında da ondan şöyle dediği rivayet edildi: Orucu bittikten sonra hayızlı geçirdiği günleri kaza eder. (II, 176)

tutması mı gerekir? Evet, dedi. Çünkü o hayızlı olmadığı halde oruç tutmazsa orucuna yeniden başlaması lazımdır. Ben dedim: Hayız müstesna sana anlattığım meselelerde kadın aynı erkek gibi midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Adamın zihar yemininden dolayı üzerine iki ay ardarda oruç tutması gerekli oldu. Fakat bu iki ayı tutmaktan hasta oldu ve orucu bıraktı. Çünkü o hasta olduğu için orucu tutamıyor. Onun altmış fakiri doyurması kendisi için yeterli olur mu, ne dersin? Evet dedi. Ben dedim: O üç gün veya dört günde hasta olup hastalığında iki ayı tamamlayamadı? Evet, dedi. Altmış fakiri doyurması onun için yeterli olur. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o oruç tutmaya gücü olmadığı zaman fakirleri doyurmak ona yeterli olur.

Ben dedim: Zihar yemini, adam öldürme veya bunlardan başka üzerine vacip olan herhangi bir orucu tutarken unutarak yese o urucunu bozmuş sayılır mı? Hayır, dedi. Çünkü eğer o bunu unutarak ramazan ayında yapmış olsaydı ona bir zarar gelmezdi.

Ben dedim: Zihar yemininden dolayı adamın üzerinde iki ay art arda oruç borcu var. O bu ziharın kefaret orucunu tutarken oruçlu olduğunu unutarak zihar yaptığı hanımının dışında başka bir hanımı ile gece veya gündüz cinsel ilişki kursa onun üzerine bir şey lazım gelir mi ne dersin? Hayır, dedi; onun orucu tamdır.

Ben dedim: Adam dört hanımının dördüyle de zihar yemini yapıyor ve bu hanımlara olan ziharından dolayı da dört köle azat ediyor, bu ona yeterli olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer azat edecek köle bulamazsa, art arda sekiz ay oruç tutmak mı gerekir? Bu onun her bir ziharı için yeterli olur, dedi. Ben dedim: Eğer o oruç tutmaya güç yetiremezse iki yüz⁹⁴⁰ kırk fakiri doyursa yani her bir fakire altmış sa' buğday vermiş olsa bu onun için yeterli olur mu? Evet, yeterli olur, dedi. Ben dedim: Niçin yeterli olur, o burada her bir kadın için belli bir şey koymamıştır? Ben burada kıyası bırakarak istihsan yapıyorum, dedi.

Ben dedim: Eğer o iki ay art arda oruç tutar, sonra bir gün oruç tutmaz sonra yine iki ay art arda oruç tutar sonra bir gün oruç tutmaz⁹⁴¹ ve böylece sekiz ayı tamamlarsa⁹⁴² ve her iki ayı tamamladığında bir gün oruç tutmaz ise ve tuttuğu her bir iki ayı da hanımlarından birisi için kefaret sayarsa ne dersin? Bu onun için yeterli olur dedi. Ben dedim: Şunun için diye belli birisi için niyet edip belirlemeden hanımlarından herhangi biri için bir köle azat etse onlardan dilediği biri ile cinsel ilişki kurup ve azadı da onun için yapmış olsa olur mu, ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam hanımlarından belli birisi için niyet ederek iki ay art arda oruç tutsa, sonra başkası ile kendisi için oruç tuttuğunun dışında birisiyle geceleyin cima⁹⁴³ etse, kendisi için oruç tuttuğu kadına o orucu fasit olur mu, ne dersin? Hayır dedi⁹⁴⁴ Çünkü o kendisi için oruç tuttuğu ile değil ondan başkası ile ilişki kurmuştur.

Ben dedim: O hanımlarından biri için iki ay art arda oruç tutsa onun kendisiyle cima etmese sonra geri kalan üçü ile geceleyin ilişki kursa, o bu⁹⁴⁵ iki ay orucunu cima etmediği bu karısına tahsis edebilir mi? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer bu cinsel ilişki⁹⁴⁶ iki ay oruç bitmeden önce olmuş ise? Öyle olsa bile fark etmez, dedi.

Ben dedim: Hanımlarından birisi için iki ay art arda oruç tutsa sonra iki ay geçtikten sonra hastalansa böylece diğeri için altmış fakiri doyursa, bu doyurmadan sonra zengin hale gelip

940 Metindeki "mieteyn" kelimesi yerine "H" nüshasında "ma beyne" gelmiştir ki, bu yanlıştır.

941 Baştan buraya kadar olan cümle "M" nüshasından düşmüştür.

942 Metindeki "etemme" kelimesi nüshalarda "temme" olarak gelmiştir ki, doğrusu "etemme" dir.

943 Metindeki "caamea" kelimesi "M" nüshasında "yücaaniu" olarak gelmiştir.

944 Metindeki "kale la liennehu" ifadesi "H" ve "M" nüshalarında "kale liennehu" olarak gelmiştir. Bunlardan "la" harfi düşmüştür.

Hâlbuki onun bulunması gerekir.

945 Metindeki "tikle" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "tiyke" şeklinde gelmiştir.

946 Metindeki "el-Cimaau" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında böyle, "A" nüshasında ise "el-cem'u" olarak gelmiştir.

de iki köle satın alsa ve bunları diğer iki hanımı⁹⁴⁷ için azat etse bu onun için yeterli olur mu? Evet dedi.

Muhammed bize Ebu Yusuf, İsmail b. Müslim ve Süleyman el-Ahvel yoluyla Tavus'un şöyle dediğini haber verdi:

Bir adam hanımına zihar yemini yaptı; ay ışığında onu üzerinde gümüş halhallar olduğu halde görünce hoşuna gitti ve kefaret vermeden önce onunla cinsel ilişkide bulundu. Arkasından bu durumu Allah Resulüne sordu. Hz. Peygamber de ona tevbe ve istiğfar etmesini ve kefaret vermedikçe ona tekrar dönmemesini emretti.⁹⁴⁸

Ben dedim: Adam zihar yemini etmiş hanımına kefaret vermeden önce ona yaklaşabilir mi ne dersin? Hayır, dedi, o onunla kefaret vermeden önce cinsel ilişki kuramaz. Kadının da kefaret vermeden önce onu kendisine davet etmesini mekruh görürüm. Ben dedim: Eğer adam kefaret vermeden önce kadına yaklaşırsa, yaptığı bu işten dolayı onun üzerine bir şey görür müsün? Hayır, dedi. Sadece o Allah'a istiğfar eder ve bir defa daha bunu tekrar etmez. Hz. Peygamber'den hadis böyle gelmiştir. Kefaretini vermeden önce hanımı ile cinsel ilişkide bulunan adama Resulullah Allah'a istiğfar etmesini emretmiştir.⁹⁴⁹

Ben dedim: Ramazan veya onun dışında üzerine farz olan bir oruç için adam sahura kalktığı zaman eğer şüphe ederse ve kendisinin fecir doğmuş iken sahur yaptığı kanaati daha ağır⁹⁵⁰ basıyorsa ne dersin? Bence bu kişi kendisi için daha güvenceli olanı alıp bu günü kaza ederse daha iyi olur, dedi. Ben dedim: Sahur yapma zamanının gece⁹⁵¹ olduğunu bildiği için artık kişinin yapması gereken sahurda yemeyi⁹⁵² bırakmak mıydı? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam Ramazan oruç kazasına niyet edip oruçlu olarak sabahlarsa sonra kendi üzerinde ramazan ayından bir kaza borcu olmadığını bilirse o yiyebilir mi? Evet, dedi, dilerse yiyebilir. Onun bu günü kaza etmesi de yoktur. Ben dedim: Eğer o o gün oruç tutmuş olsaydı sen buna yemesinden daha güzeldir der misin? Evet, dedi.

947 Metindeki "el-bakiyeteyni" kelimesi "H" nüshasında "el-bakiyne" olarak, "M" nüshasında ise "el-bakiyeyni" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

948 Bu hadisi Hâkim Mütedrek'inde (II, 204) tahric etti: Ebu'l-Velid el-fakih bize Hasan b. Süfyan yoluyla Ammar b. Halid ve Muhammed b. Muaviye'nin şöyle dediğini haber verdi: İsmail b. Müslim, Amr b. Dinar ve Tavus vasıtasıyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini bildirdi: Gerçekten bir adam hanımına zihar yemini etti ve ay ışığında onun halhalını gördü ve hoşuna gitti ve hemen onunla cima yaptı. Arkasından hemen Hz. Peygamber'e gelip durumu ona açıkladı. Allah Teala hazretleri "(hanımlarıyla) temas kurmadan önce.." buyuruyor. (Mücadele 58/ 3) ve bu oldu dedi. Hz. Peygamber de kefaret verseydin ya dedi. Hâkim bundan önce Hafs b. Amr el-Madeni yoluyla şu hadisi rivayet etti: Hakem b. Ebban bize İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Hanımına zihar yemini etmiş olduğu halde onunla cima yapmış olan bir adam Hz. Peygamber'e geldi, Ey Allah'ın elçisi! dedi. Ben eşime zihar yemini yaptım. Ve kefaret vermeden önce de onunla cinsel ilişkiye girdim? Hz. Peygamber, Allah seni affetsin, seni böyle yapmaya ne sevketti, dedi. Ben onun halhalını ay ışığında gördüm dedi. Hz. Peygamber de ona Allah'ın sana emrettiği şeyi yerine getirmeden ona yaklaşma, buyurdu. Eleştirmenler, Hakem b. Ebban ve İsmail hakkında konuştular. Hâkim, Buhari ve Müslim İsmail'i ve Hakem'i delil kabul etmedi dedi. Ancak Hakem b. Ebban saduk birkimsedir. Dört sünen sahibi Ebban b. Hakem (Hakem b. Ebban olsa gerek) hadisini İkrime ve İbn Abbas'dan rivayet etmişlerdir. Zeylai bunu Nasbur-Raye'de zikretmiştir. O der ki: Münziri Muhtasar'ında Ebu Bekir el-Mearifi'nin bu hadis güvenilen sahih bir hadis değildir, dediğini söyler. Zeylai, Münziri'nin bu söylediği şüphelidir. Çünkü Tirmizi bu hadisi sahih ve ravilerini de güvenilir ve meşhur bulmuş, birbirlerini dinlediklerini söylemiştir. Bak. Nasbur-Raye III, 246 Ben dedim: Yine Beyhaki de İsmail b. Müslim hadisini Sünenin'de (IIV, 386) aynı Hâkim'in rivayet ettiği gibi rivayet etmektedir.

949 Bu az önce geçen İsmail hadisidir. Zeylai der ki: Hadisin varyantlarında Allah'a istiğfar diye bir şey görmedim. Bu Muvatta'da Malik'in sözünden ibaret olup bunun metni şudur: Malik hanımına zihar yemini yapan sonra da kefareti vermeden önce eşiyile cinsel ilişkide bulunan kişi hakkında dedi ki, o Allah'a istiğfar edip kefareti ödemedikçe hanımından uzak durur. Zeylai bu duyduklarımın en güzeldir, dedi. III, 274 Ben dedim: Ben İsmail'in bu hadisinde istiğfarın zikrinin varlığını biliyorum. Bu hadisi İmam Ebu Yusuf Asar'ında (s. 151) İbrahim yoluyla onun kefareti ödemedi Allah'a istiğfar etmesini ve tekrar hanımına dönmemesini rivayet etti.

950 Metindeki "ekber" kelimesi "M" nüshasında "ekser" olarak geçmiştir.

951 Metindeki "enne aleyhi leylen" ifadesi "H" nüshasında "ennehu leylen" olarak gelmiştir.

952 Metindeki "es-sehara" kelimesi "H" nüshasında "et-tesahhara" olarak gelmiştir.

Ben dedim: Adam temettu haccı yaparak hatta üç gün oruç tutuyor sonra üçüncü günü kurbanı buluyor.⁹⁵³ Onun orucu bozulmuş olur mu ne dersin? Evet, dedi.

Muhammed bize bunu Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim'den rivayet ederek haber verdi.⁹⁵⁴ Aynı haber bize Hammad yoluyla İbrahim'den ulaşmıştır.⁹⁵⁵

Ben dedim: O bu günde orucunu bozsa, ona bunun kazası gerekir mi? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, onun bu orucu zaten bozulmuştu. Ben dedim: Yemin kefaretenin dolayısı üç gün oruç tutan sonra orucunun üçüncü gününde zenginleşen ve (fakirleri doyuracak) şeyi bulan kimse de böyle midir? Evet, dedi. Ben dedim: O azat edecek (köle) bulunduğu zaman zihar yemininden veya adam öldürmekten dolayı gereken her bir oruç da böyle midir, onun orucu hükümsüz mü olur ve eğer⁹⁵⁶ o orucunu yerse onun üzerine bu günün kazası gerekmez değil mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Kadın nafîle orucuna niyetlenerek sabahladı sonra bunu bile bile orucunu bozdu sonra da günün sonunda⁹⁵⁷ hayız oldu, ne dersin? Onun üzerine bu günü kaza etmek düşer, dedi.⁹⁵⁸ Ben dedim: O hayızlı olduğu halde niçin böyle? Çünkü o kadın "Allah'a borcum olsun ki, ben bugün oruç tutacağım" diyen bir hanım konumunda olup hayız olmuştur. Bu sebeple o bu günü kaza etmek durumundadır.

Ben dedim: Adam oruçsuz olarak sabaha ulaştı. Sonra hiçbir şey yemediği bir durumda güneş gün ortasına varmadan önce oruç tutmak aklına geldi. Ya da oruç tutmak güneşin zevalinden sonra aklına geldi, ne dersin? O güneşin zevalinden önce olan bir vakitte⁹⁵⁹ oruç tutmaya azmederse bu onun için yeterli olur dedi. Eğer güneş zevale varduktan sonra oruç tutmaya başlarsa bu onun için yeterli olmaz ve o oruçlu kabul edilmez. Ben dedim, eğer bu oruç bir Ramazan veya üzerinde bir borç olan orucun kazası ise? Onun için yeterli olmaz dedi. Çünkü o oruçsuz olarak sabahladı. Ben dedim: Bu ona nafîle bir oruç olarak yeterli olur, ama üzerinde olan bir borca karşılık olarak yeterli olmaz değil mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam ramazan ayında oruç tutmamaya niyet ederek sabahladı. Ancak o yemedi ve içmedi, ne dersin?⁹⁶⁰ O bu günü kaza eder, dedi. Ben dedim: Gün ortası olmadan önce oruca niyet ederse? Bu onun için yeterli olur dedi. Ben, sen niçin onun bu günü kaza etmesi gerektiğini söyledin, dedim? Oruç tutamayacak kadar hasta olan bir adam oruç tutmamaya niyet ederek sabahladı ve böylece akşama kadar devam etti. Ancak yemedi ve içmedi. Çünkü onun ne

953 Metindeki "yecidu min el-hedyi" ifadesi "H" nüshasında "yecidü'l-hedye" olarak gelmiştir.

954 Muhammed bu haberi Asar'ında (s. 61) rivayet etti. Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in hatta üç gün oruç tutmayı kaçırın kimse hakkında ona bir kurban gerekir; elbisesini satarsa bile bundan kurtuluş yoktur, dediğini haber verdi. Muhammed biz bunu alıyoruz, dedi. Bu Ebu Hanife'nin de görüşüdür. İmam Ebu Yusuf bunu Asar'ında (s. 102) tahrîç eder: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in temettu haccı için üç gün oruç tutan sonra üçüncü günü bir kurban bulan kimse hakkında veya zihar yemin için ya da yemin kefaretenin dolayısı oruç tutup da orucunun sonunda azat edecek (köleyi) bulan kimse hakkında ona oruç tutması yeterli olmaz, dediğini bildirdi.

955 Bu haberi ben bulamadım. Hem İmam bunu hangi kitabında tahrîç etti ben bilmiyorum. O bunu Ebban b. Salih yoluyla Hammad'dan rivayet ediyor. Onun bunu Ebban b. Salih yoluyla Hammad'dan rivayet ettiği umulur. En iyi Allah bilir.

956 Metindeki "ve in" ifadesi "H" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

957 Metindeki "fi" harfi "H" nüshasında "vav" hafi olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

958 Eğer o iftar etmemiş olsaydı da hayız olsaydı, İbn Semmaa Muhammed'den rivayet ediyor ki, onun üzerine yine kaza gerekirdi. Hâkim'in de işaret ettiği gibi bu sahihtir. Muhammed'den İbn Rüstem rivayetinde ise onun üzerine kaza gerekmez. Çünkü hayız oruca tesadüf etmiştir. Kadının hareketinde bir zıtlık yoktur. O yüzden kadın kazayı gerektiren bir cinayet-günah işlemiş değildir. Bu rivayetin başka bir anlamı da şudur: Kadının oruca başlaması sahih olup sanki o nezretmiş bir kimse mesabesinde. Kadın bugün oruç tutacağım diye nezretseydi ve o gün hayız olsaydı, aynı teyemmümlü kişinin nafîle namaza başlayıp da sonra suyu görünce, artık o namazı kaza etmesi üzerine gerekli olduğu gibi, onun üzerine de bu orucu kaza etmesi gerekli olur. (Bak. Serahsi, Şerh-ul Muhtasar, III, 84)

959 Cümlemin başlangıcından buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

960 "Ne dersin" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

yemeye ve ne de içmeye iştahı vardı. Bu adam oruçlu sayılır mı, ne dersin? Ben hayır dedim. İşte o adamla bu da aynıdır, dedi.

Ben dedim: Savaş halindeki halktan olan bir adam Ramazan ayının geldiğini bilmiyor ve oruca da niyet etmiyor; bilakis tutmamaya niyet ediyor. Ancak o ne bir yiyeceğe ve ne de içeceğe sahiptir. Bu ona ramazan ayında oruç tutmaya karşı yeterli olur mu ne dersin? Hayır, dedi. Bu ve o iki aynı şeydir. Ben dedim: Eğer bu adam niyetinin kendisinin orucunu ifsat ettiğini sanarak oruçsuz olarak sabahlarsa ve kendisine fetva verilip de gün ortasına varmadan önce yer, içer veya cima ederse ne dersin? Onun üzerine kaza gerekir, kefaret gerekmez dedi. Ben dedim: Sen ondan kefareti niçin kaldırdın? Giren şüpheden dolayı, dedi.⁹⁶¹

Ben dedim: Bir adam Ramazan ayından önce aklını yitirdi. Bütün Ramazan ayı bitinceye kadar bunun deliliği devam etti. Sonra ayılıp kendisine geldi. O bu ayı kaza etmesi gerekir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Çünkü o deli idi ve bütün ay boyunca hiç ayılmadı. Ben dedim: Eğer o bayılsa, Ramazan ayı gidinceye kadar⁹⁶² da böyle kalsa? Onun Ramazanı kaza etmesi gerekir, dedi. Ben bunların farklı olması nereden kaynaklanıyor, dedim? Bize göre dedi, baygın insan aşırı deli mesabesinde bir kişi değildir. Ancak o⁹⁶³ hasta bir kimse konumunda olup bu sebeple Ramazan orucunu kaza etmesi gerekir. Eğer o hasta ise ama baygın bir halde değilse, o Ramazan ayını tutmadığı zaman onu kaza etmesi gerekmez mi ne dersin, dedi.⁹⁶⁴ Ben evet, (gerekir) dedim. İşte o da bunun gibidir ve aynıdır, dedi.⁹⁶⁵

961 Serahsi dedi: Bunlar iki kısma ayrılır: Birisi (O oruç tutmaya niyetli olarak sabahladığı zaman sonra oruç tutmamaya niyet ederse onun orucu bununla batıl-hükümsüz hale gelmez) bize göre rivayet etmiş olduğumuz hadisten ötürü. Orucun bozulması giren şeyden dolayı olur, ben bunu onun karnına ulaşan şey diye açıkladım. Sonra hadisin kendisi şu: Hz. Peygamber buyurdu ki: "Allah ümmetimin fiiliyata dökmediği ve konuşmadığı müddetçe gönüllerinden geçirdikleri şeyleri affedip bağışlar." Nitekim diğer ibadetlerden çıkmak sadece ve yalnız niyetle olmamaktadır; oruçta da böyledir. Niyetin eda haline bitişik olmasının şart olmadığı konusunda ittifak vardır. Zira kişi günün bir kısmında baygın halde olsa onun orucu yerine gelmiş demektir. Bu kısımda onun orucu caiz olmaz diye fetva verildiği zaman adam orucunu bozarsa onun üzerine âlimlerin ihtilafı şüphe doğuracağı için kefaret gerekmez. Çünkü halktan birisinin üzerine müftünün verdiği fetva ile amel etmek düşer. (Eğer o oruca niyet etmeyerek sabahlarsa sonra yerse Ebu Hanife'nin kavline göre o ister zevalden önce isterse zevalden sonra yemiş olsun birdir; onun üzerine kefaret yoktur. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise zevalden önce yerse onun üzerine kefaret gerekir. Eğer zevalden sonra yerse onun üzerine kefaret yoktur). Çünkü zeval öncesi vakit, niyet etmek suretiyle oruçlu olmaya dayanan imsaka hüküm verme zamandır. Böylece o yemek suretiyle suç işlemiş ve orucu kaçırmış olur. Zevalden sonra yemesine gelince onun imsakı niyetle oruçlu olma esasına dayanmamaktadır. Bundan dolayı o yemesinde oruca karşı bir suç ve günah işlemiş sayılmaz. Ebu Hanife der ki: Kefaret, suç ve günahın kemal-tamlık noktasında olmasını gerektirir. Bu da hem orucun ve hem de ayın birlikte haram ve hürmetini yıkmak suretiyle olur. Hâlbuki ondan orucun hürmetini yok etme meydana gelmemiştir. Çünkü o niyet etmeden önce oruçlu değildi. Böylece ayın hürmetinin yok oluşu orucun hürmetinden ayrılmış bulunmaktadır. Bu kefareti gerektirmez. Ramazanın kazasında oruç bozmak suretiyle ayın hürmetini yok etmekten soyutlanan orucun hürmetini kaldırmak da buna benzer. Züfer'in kavline göre o ister zevalden önce veya ister zevalden sonra yemiş olsun fark etmez, ona kefaret gerekir. Çünkü ona göre o her ne kadar niyet etmemiş bile olsa, o oruçludur. Şerh-ul Muhtasar'dan (III, 87) kısaltarak alınmıştır.

962 Metindeki "hatta" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

963 Metindeki "el-muğma" kelimesi "H" nüshasında "uğmiye" olarak gelmiştir.

964 Metindeki "kale" kelimesi esas nüshada böyledir. "H" ve "M" nüshalarında ise "kultü" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

965 (Bütün ay boyunca baygın olan kimse biraz geçtikten sonra ayılırsa onun üzerine kaza gerekli olur.) Ancak Hasan Basri'nin görüşüne göre öyle değil; çünkü o şöyle diyor: Ramazan orucunu tutmanın farz olmasının sebebi, ramazan hilalini görmektir. Bu ise adamın aklı bayılmak suretiyle başından gittiği için onun hakkında gerçekleşmemiştir. Ama onun üzerine kazanın farz olduğu bir gerçektir. Bizim delilimiz ise şudur: Gerçekten bayılmak bir hastalıktır. Bu hastalık orucun ıskat olup düşürülmesinde değil, zevaline kadar tehir edilmesinde bir özür ve mazeret sayılır. Bu böyledir; çünkü bayılmak insanın melekelerini zayıflatır ama aklını gidermez. Sen bunun kendisi için veli tayin edilmediğini ve Hz. Peygamber'in hastalığında bayılma tecrübesini yaşadığını biliyorsun. Hâlbuki o aklının zail olmasından masum olup korunmuştu. Allah Teâla "Sen hatırlat, sen Rabbi'nin nimeti ile ne kâhin ve ne de delisin"(Tur 52/ 29) (Adam bütün ay boyunca deli olursa, onun üzerine kaza yoktur" Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: "Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: ihtilam oluncaya kadar çocuktan, ayılıncaya kadar deliden ve uyanıncaya kadar uyuyan kimseden" Kendisinden sorumluluk kalkan kimseye de orucu yerine getirme hitabı yöneltilmez. Ona kaza lazım gelir. Sonra delilik onun aklını

Ben dedim: Adam ramazan ayı girmeden önce hasta oluyor. Ramazan ayı çıkıncaya kadar hastalığı devam ediyor ve sonra ölüyor ne dersin? Onun ramazan ayından kaza edeceği hiçbir şey yoktur, dedi. Çünkü o iyileşmeden ve sağlığına kavuşmadan ölmüştür. Ben dedim: Eğer bu adam iyileşip bir ay yaşar ama ramazan ayını kaza etmez ve sonra ölürse? Bunda ona kaza gerekir, dedi. Çünkü o üzerinde ramazan borcu olduğu halde ölmüştür. Ben dedim: Eğer oğlu onun adına tutarsa yeterli olur mu? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi Abdullah İbn Ömer ile İbrahim en-Nahai'den⁹⁶⁶ gelen bir hadis vardır: Onlar dedi ki: Hiçbir kimse hiçbir kimse adına namaz kılamaz ve yine hiçbir kimse hiçbir kimse adına oruç tutamaz. Ben dedim: Eğer ölümü anında babası ona vasiyet etse kendisi adına kaza⁹⁶⁷ edilir mi ve bunun nasıl yapılmasını emredersin? Her bir gün için yarım sa' buğdayı⁹⁶⁸ onun adına fakirlere verir, dedi. Ben dedim: Sa' ne kadardır? Haccaci⁹⁶⁹ ile bir kafizdir, bu da Haşimi'nin dörtte biridir ki, sekiz ritil yapar, dedi.⁹⁷⁰

giderir de oruç için gerekli sebep olan ayı görme meselesi (delilik) ile beraber tahakkuk etmez. Bayılma ise deliliğin zıddıdır. Çünkü bayılma onu akli kullanmaktan aciz bırakır ama onun aklını gidermez. İşte bunun için o hükmen ayı görmüş gibi kabul edilir. Bu bakımdan o, her ne kadar elinin altında malı olduğunu ispat etmekten aciz olsa bile malı-mülkü olduğu için kendisine zekât lazım gelen yolcuya benzer. Tabi malı helak olak kimse bunun zıddıdır. Bak. Serahsi biraz kısaltarak ve değiştirerek, III, 87

966 Abdurrezzak bunu Kitab-ül Vesaya'da rivayet etmiştir: Abdullah b. Ömer bize Nafi ve İbn Ömer yoluyla dedi ki, hiçbir kimse hiçbir kimse adına kesinlikle namaz kılamaz ve yine hiçbir kimse hiçbir kimse adına kesinlikle oruç tutamaz. Eğer sen bir şey yapmak istiyorsan onun adına sadaka verir veya hediyelerde bulunabilirsin. (Bak Nasbur-Raye II, 463) Ebu Bekir b. el-Heyssem kitabında rivayet ediyor ki: Ahmet b. el-Heyssem bize Süleyman b. Harb, Hammad b. Zeyd, Eyyub ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Hiçbir kimse hiçbir kimse adına oruç tutmasın, hiçbir kimse hiçbir kimse adına haccetmesin, eğer ben olsaydım tasadduk eder, azad eder ve hediye ederdim. Bu Muvatta'da da beyan edilmiştir. Ebu Musab dedi ki: Malik bize kendisine Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediğini açıkladı ve ne dediğini söyledi. Malik dedi: Ne sahabe ve ne de tabiinden hiçbir kimseden ben Medine'de onlardan birinin birisine diğer bir kimse için ne oruç tut diye ve ne de namaz kıl diye emrettiğini duydum. Bunları kişi ancak kendisi için yapar. Hiçbir kimse diğer biri adına yapmaz. Bak, Nasbur-Raye II, 463. Bu konuda Tahavi İbn Abbas ve Hz. Aişe'den tahric etti. III, 141. Müşkil-ül Asar'da üzerinde oruç borcu bulunduğu halde ölen kimse için oruç tutmak mı, yoksa fakir doyurmak mı gerekiyor meselesinde Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerin zorluğu hakkındaki bölümde senedleriyle beraber açıklanmıştır.

967 Metindeki "e en yukda" ifadesi "H" nüshasında "en" harfi düşerek "e yukda" olarak gelmiştir.

968 Bize göre eğer adam vasiyet etmiş ise bu fakirlere verme işi onların ancak malının üçte birinden vermeleri suretiyle yerine getirilir. Eğer o vasiyet etmemişse, onların bir şey vermeleri lazım gelmez. Şafii'nin kavline göre ise onlar bunu onun bütün malından verirler, vasiyet etse de etmese de verirler. Zaten bu ihtilaf zekât borcundaki ihtilafa benzemektedir. Sonra bize göre fakirleri doyurma işi her bir fakire yarım sa' miktarı kadar verilir. Şafiye göre ise bir müd (Müd: Iraklılara göre iki ritillik bir ölçek, 832 gr.çev.) miktarı kadar verilir. Kefarettin fakiri doyurmadaki bu ihtilafın esasız biz bunu bir fakirin bir günlük ihtiyacını gidermesi illetine dayanarak fıtır sadakasına kıyas yapıyoruz. Buna göre üzerinde namaz borcu olan bir kimse vefat ettiğinde onun her bir vakit namazı için yarım sa' buğday verilir. Muhammed b. Mukatil önceleri bunu oruca kıyas ederek bir günlük (beş vakit) namaz için yarım sa' verilir, diyordu. Sonra bu düşüncesinden vazgeçip her bir farz namaz bir bakıma bir gün oruç tutmak mesbesindedir kanaatine varmıştır ki doğru olan da budur. Bak. Serahsi, III, 89

969 Metindeki "haccaci" kelimesi "H" nüshasında "Haccac" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

970 Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde (III, 90) der ki: (Sa' haccaci ile bir kafiz eder. Bu da haşimi nin dörtte biri olup o da sekiz ritil eder. Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüne göre olup Ebu Yusuf da önceleri bu görüşte idi Ancak sonra vazgeçerek şöyle dedi: Bu beş tam üçte bir ritil eder.) Bizim arkadaşlarımızdan bu görüşe iştirak edip şöyle diyenler vardır: Bu, Irak ritli ile sekiz ritil eder. Her bir ritil da yirmi istar eder. Böylece bu yüz altmış istar eder. Haccaci ile beş tam üçte bir ritil eder. Her bir ritil otuz istar (dört buçuk miskal ölçüğünde bir ölçek) eder. Böylece bu yüz altmış (istar olmuş) olur. Bu sağlam değildir. Ebu Yusuf'tan gelen rivayete göre öşür ve haraç bölümlerinde metin olarak gelmiştir ki, Iraki ile bu beş tam üçte bir ritil eder. Bu aynı zamanda Şafii'nin görüşüdür. Ancak Ebu Yusuf Reşid ile hacca gittiği zaman bu görüşünden dönmüştür. Medine'ye gitti ve onlara Hz. Peygamber'in sa ölçüğünü sordu. Böylece ona yetmiş büyük kişi gelip onlardan her biri de elbiselerinin altında birer sa ölçüğü taşıyarak şöyle dediler: Ben bunu babamdan miras aldım ve babalarından Allah Resulüne kadar saydılar. Böylece bunlardan her biri beş tam üçte bir ritil idi. Bizim delilimiz Hz. Enes hadisidir: O dedi ki: Hz. Peygamber iki ritil olan bir müd su ile abdest alırdı ve sekiz ritil olan sa ile de gusül ederdi. Medine halkının tevarüsü kavi değildir. Onların Fakih Malik dedi ki: Abdülmelik b. Mervan Medine halkının (kullandığı) sa'ın Hz. Peygamber'in sa'ına uygun olup olmadığını araştırdı. İş araştırmaya kalınca Hz. Ömer'in araştırması bu işe en uygun olanıdır. Haccaci kafizi Hz. Ömer'in sa'idir. Zaten Haccac Irak halkına bunu uygun gördü ve ben size Hz. Ömer'in sa'ını bulup getirmedi mi? dedi. İbrahim en-Nahai der ki: Hz. Ömer'in sa'ı Haccac'ın kafizi idi. Sonra bir de Hz. Peygamber'in iki değişik sa'ı

Ben dedim: Eğer o Ramazan ayından sonra on gün iyi olsa ve sonra üzerinde olan borcu ile ölse Ramazan ayını kaza etmesi onun borcu olur mu ne dersin? Hayır dedi, onun kaza etmesi gereken borcu sadece sağlıklı olduğu on gündür. Ben dedim: Bu konuda hasta ile misafir aynı mıdır? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o iyi olmadan ölürse onun üzerinde kaza borcu yok mudur? Evet dedi, bu konuda onun üzerinde kaz borcu yoktur.

Ben dedim: Misafir Ramazan ayından sonra birkaç gün mukim oldu⁹⁷¹ ve sonra öldü. Onun mukim olduğu kadar mı borcu vardır? Evet dedi, o bu konuda aynı hasta mesabesindedir.

Ben dedim: Adam Ramazan ayına sağlıklı olarak giriyor ama sonra aklını yitiriyor. Sonra da gelecek yılın Ramazan ayı gelmeden önce ayılıyor ne dersin? Yeni gelmiş olan Ramazan ayını tutar sonra da daha önceki kazaya kalan üzerindeki ramazan ayını tutar, dedi. Ben dedim: O aklını yitirdiği ramazan ayında bu ay bitmeden ve başka bir ramazan bitmeden ayılmadı⁹⁷² ne dersin? O evvelki Ramazanı kaza eder, dedi. Ben dedim: Bunların farkı nedir? Ben onun üzerine ramazandan bir şeyi, onun tamamını kaza etmeyi gerekli kıldığım⁹⁷³ zaman istihsan yapmış oluyorum. Hâlbuki bu⁹⁷⁴ birincisi ve ikincisinden onu üzerine bir şey lazım gelmez. Ben dedim: Eğer o öylece yirmi sene yaşasa ve ramazan ayında ayılsa? Ayılmış olduğu bu ramazan ayından geri kalan günleri tutması gerekir ve bu ayın geçmiş günlerini⁹⁷⁵ de kaza etmesi gerekir. Yine aklını yitirdiği aydan da ayık olduğu günleri kaza etmesi lazımdır.

Ben dedim: Adam Ramazan ayının yarısında veya birkaç gün geçtikten sonra müslüman oluyor, ne dersin? Geri kalan günlerde oruç tutar ama geçmiş günleri kaza etmez, dedi.

Muhammed, Ebu Yusuf ve İsmail b. Müslim yoluya Hasan Basri'nin ramazan ayının yarısında müslüman olan bir adam hakkında şöyle dediğini haber verdi: O geri kalan günlerde oruç tutar. Fakat ayın geçmiş günlerini ise kaza etmez⁹⁷⁶ İbrahim en-Nahai'den bize böyle ulaşmıştır.⁹⁷⁷

Ben dedim: Adam Ramazan ayında sabah kahvaltı yapmadan müslüman olursa? O günün orucunu tamamlar ve onun üzerine kaza yoktur, dedi.

Ben dedim: Gündüzün bir kısmında müslüman olmuş bir kimse için günün geri kalan kısmında yer ve içer diyebilir misin? Hayır, dedi. Ben dedim: O eğer yer ve içerse o günü kaza etmesi gerekir mi? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam ramazan ayında bile bile orucunu bozuyor. Sonra aynı gün oruç tutamayacak kadar bir hastalığa tutuluyor, ne dersin? Onun bu günü kaza etmesi gerekir, fakat ona kefaret yoktur, dedi. Ben niçin dedim? Çünkü dedi, o hastalanmıştır.

Ben dedim: O hasta olmadı, ama sefere çıkmak niyetinde olmadığı halde yolculuğa çıktı, ne dersin? Onun üzerine hem kaza ve hem de kefaret gerekir dedi. Çünkü yolculuk onun doğal bir işidir, yolculukla kefaret iptal edilemez.

Ben dedim: Adam ramazan ayında oruçlu olarak sabahlıyor. Oruç tutmaya azim ve kararlı olarak da yolculuğa çıkıyor. Fakat sonra bu yolculuğunda oruç tutmuyor, ona kaza ile beraber kefaret gerekir mi ne dersin? Hayır, dedi. Ben niçin dedim? Meydana gelen şüpheden dolayı dedi, çünkü o orucunu yolcu iken bozmuştur.

vardı. Onların birisi nafakalar için kullanılırdı, diğeri de sadakalar-zekâtlar için kullanılırdı. Şu husus rivayet ediliyor ki, beş tam üçte bir olan ölçek nafakalar için olan sa'a katılmıştır. Bak. Serahsi.

971 Metindeki "ekame" kelimesi "H" nüshasında "kame" olarak gelmiştir.

972 Metindeki "fe la yefiku" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

973 Metindeki "evcebtü" kelimesi "M" nüshasında "uucibe" olarak gelmiştir.

974 Metindeki "ve haza" kelimesi "Z" nüshasından düşmüştür.

975 Metindeki "minhu" kelimesi "H" nüshasında "ma fate fihi" olarak gelmiştir.

976 Bu hadis ve tahriri daha önce 197. sayfada geçti.

977 İbrahim'in hadisi hakkındaki söz daha önce 198. sayfada geçti.

Ben dedim: Oruç tutmama azim ve kararıyla yolculuğa çıkmış olsa o gündüzün yarısında veya ondan sonra dönüp gelmiş olsa bunu bile bile yese ve içse onun üzerine kefaret gerekir mi? Hayır, dedi, fakat ona kaza gerekir.

Ben dedim: Eğer o oruç tutmaya azmetse ve dönüp geldiğinde fetva sorsa kendisine orucunun yeterli olmayacağı ve asi sayılacağı söylene, artık o bunu duyunca orucunu bozsa? Ona sadece kaza gerekir, kefaret gerekmez, dedi. Ben niçin dedim? Meydana gelen şüpheden dolayı dedi.

Ben dedim: Eğer o yolcu iken oruç tutsa bu ona yeterli olur mu? Evet, dedi. Bu tutmamaktan daha efdaldır. Oruç tutmamak ancak⁹⁷⁸ bir ruhsattan ibarettir.

Ben dedim: Bir adam ramazanda unutarak yemiş sonra da bile bile yemiş ve bunun kendi orucunu gerçekten⁹⁷⁹ ifsad ettiğini sanmıştır, ne dersin? Onun üzerine kaza gerekir, kefaret gerekmez, dedi.

Ben dedim: Adamın eyyam-ül öşürde ramazan ayını kaza etmesi mekruh olur mu? Hayır, dedi.⁹⁸⁰

Ben dedim: Ergenliği yaklaşmış çocuk ramazan ayının ortasında ihtilam olursa sonra da bile bile oruç bozarsa ne dersin? Onun üzerine ihtilam olduktan sonraki günlerde, ihtilam olduğu günün dışında hem kaza ve hem de kefaret gerekir, dedi. Ben dedim: Hayız olduktan sonra orucunu bozan genç kız da böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: O ruçlu bir kimsenin öpmesi kendisi için mekruh olur mu, ne dersin? Eğer o nefesine hâkim olan birisi ise bunda bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'in oruçlu iken öptüğü bize kadar ulaşmıştır. Muhammed, bunu bize Ebu Hanife haber verdi, dedi.⁹⁸¹

978 Metindeki "innema" "M" nüshasında "imma" olarak gelmiştir.

979 Metindeki "kad" kelimesi "Z" nüshasından düşmüştür.

980 O bununla Zilhicce ayının evvelindeki ilk dokuz günü kasediyor. Bu Hz. Ömer'in sözüdür. Hz. Ali de caiz değildir, diyordu.

Çünkü Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadise göre O, eyyam-ül öşürde Ramazanı kaza etmeyi yasaklamıştır. Biz burada Hz. Ömer'in kavlini almış bulunuyoruz. Çünkü bu günlerde oruç tutmak mendubtur. Bu aşura ve Şaban oruçlarına yapılmış bir kıyastır.

Bu vakitlerde Ramazanı kaza etmek caizdir. Hz. Peygamber, Ramazan ayının dışında en faziletli oruç Zilhiccenin onudur" buyurdular. Bu günlerde nafie oruç tutmayı adet haline getirmiş olan bir kimse için bu yasağın tevili ise onun bu âdetini terk edip bozması gerekmez şeklindedir. O üzerinde olan kaza borçlarını da bu günlerde yerine getirebilir. Bak Serahsi, III, 96

981 İmam Muhammed bu hadisi Asar'ında (s. 52) senediyle birlikte şöyle rivayet ediyor: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in Hz. Peygamber oruçlu iken öpüyordu, dediğini haber verdi. Ebu Hanife bize Ziyad b. İlaka ve Amr b. Meymun yoluyla Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde öpüyordu dediğini haber verdi. Ebu Hanife bize bir adam, Amir eş-Şa'bi ve Mesruk yoluyla Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde benim yüzümü öperdi, dediğini haber verdi. Muhammed dedi ki, kişi şundan başka yani inzal vaki olmasından başka kendi nefesine hâkim olursa biz bunda bir sakınca görmeyiz. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Muhammed Muvatta'ında Malik'ten şöyle tahrir eder: Zeyd b. Elsem bize Ata b. Yesar yoluyla şunu anlattı. Bir adam oruçlu iken hanımını öptü. Bu sebeple çok üzülme ve eşini meseleyi sormak için gönderdi. O Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin huzuruna girdi. Ümmü Seleme'ye ona Allah Resulü'nün oruçlu iken öptüğünü haber verdi. Kadın gidip cevabı kocasına söyledi. Kocasının sıkıntısı daha da arttı ve şöyle dedi: Biz Allah Resulü gibi değiliz; Allah elçisine istediği şeyi helal kılar. Bunun üzerine kadın Ümmü Seleme'ye geri döndü ve onun yanında Hz. Peygamberi buldu. Allah Resulü bu kadın ne istiyor dedi. Ümmü Seleme onun niçin geldiğini Hz. Peygamber'e anlattı. Allah Resulü de ona benim bunu yaptığımı söylemedin mi dedi. Ümmü Seleme söylediğim söyledim dedi. Kadın kocasına gitti ve durumu ona anlattı. Bu defa adamın derdi daha da arttı ve biz asla Hz. Peygamber gibi olamayız, Allah elçisi için dilediği şeyi helal kılar dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber öfkelenmiş ve şöyle dedi: Vallahi ben sizin Allah'a karşı en çok ittika sahibi olanınızım ve onun koyduğu sınırları en çok bileneinizim! Malik bize ve Amr b. Ubeydullah'ın Mevlası Ebu'n-Nadir bize haber verdi ki, Talha kızı Aişe ona şöyle dedi: Ben Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişenin yanında idim. Derken orada Ebu Bekirin oğlu Abdurrahman'ın oğlu kocam Abdullah Hz. Aişe'nin yanına girdi. Hz. Aişe ona dedi ki, seni eşinin yanına yaklaşıp onu öpmekten ve onunla mülaabe yapıp-oynaşmaktan alıkoyan nedir? O da onu oruçlu iken bile öperim diye cevap verdi. Hz. Aişe evet diyerek mukabele etti. Muhammed dedi: Kişi kendisini cimadan uzak tutup sahip olduğu zaman oruçlu için öpmeye hiçbir sakınca yoktur. Eğer o nefesine sahip olamamaktan korkarsa öpmemesi daha efdaldır. Bu Ebu Hanife'nin ve bizden önceki ammenin görüşüdür. (s. 180). İmam Ebu Yusuf bunu Asar'ında (s. 177) tahrir etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Ziyad b. İlaka ve Amr b. Meymun yoluyla Hz. Peygamber'in oruçlu iken Hz. Aişe'yi öptüğünü haber verdi. O dedi: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Heysem,

Ben dedim: Adan ramazan ayında ağzını gargara ediyor, ancak suya hâkim olamayıp boğazına su kaçırıyor.⁹⁸² Bu orucunu unmuş kimse gibi midir, ne dersin? O bu orucuna devam eder, bozmaz ve onun üzerine kaza etmek de yoktur. Ben dedim: Eğer o oruç olduğunu hatırlıyorsa? Onun üzerine kaza gerekir dedi. Ancak ona kefarete gerekmez. Bize bunu Muhammed, Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla haber verdi, dedi.⁹⁸³ Ben dedim: Sen bundan kefareti niçin kaldırdın, dedim? Çünkü dedi o suyu karnına iftar yapar gibi göndermemiştir.⁹⁸⁴

Ben dedim: Oruçlu insan diliyle bir şey tadıyor, fakat onu boğazına götürmüyor, ne dersin? Bu onun orucunu bozmaz; onun orucu tamdır. Ben dedim: Onun kendisini böyle şeylere sevkmesi⁹⁸⁵ onun için mekruh olmaz mı? Evet, dedi.⁹⁸⁶

Ben dedim Oruçlu adam kadına baktı ve inzal vaki oldu. Sen onun üzerine kaza gerekir görüşünde misin ne dersin? Hayır, dedi, çünkü hiçbir şey yapmamıştır. Ben dedim: Dokunsa veya öpse ve mezi gelse? O bugünkü orucunu tamamlar ve üzerine kaza gerekir, ama kefarete gerekmez, dedi. Kadının üzerine ise adamdan gelen kadından da gelmediği müddetçe kaza gerekmez. Ben dedim: inzal vaki oluncaya kadar dokunursa? Onun üzerine ne kaz ve ne de kefarete gerekir; çünkü mezi bir şey değildir, dedi.

Ben dedim: Oruçlu⁹⁸⁷ kimse kan verebilir mi, ne dersin? Evet, dedi. Bu ona (orucuna) zarar⁹⁸⁸ vermez.

Ben dedim: Onun kan vermesini mekruh⁹⁸⁹ görür müsünüz? Eğer o kendisini zayıflatmasından korkarsa vermemesini isterim, dedi. Bize dedi, Hz. Peygamber'in oruçlu kimsenin kan aldırmasını yasakladığı haberi ulaştı. Sonra bundan sonra da izin verdiği ve hatta kendisi oruçlu iken kan aldırıldığı rivayeti geldi.⁹⁹⁰

Ben dedim: Sinek oruçlu insanın karnına girse veya dişlerinin arasında bulunan bir yiyecek kırıntısı onun karnına gitse bu onun orucunu bozar mı, o oruçlu olduğunu bile bile ama

Amir ve Mesruk yoluyla Hz. Peygamber'in oruçlu iken Hz. Aişe'nin yüzünü öptüğünü haber verdi. Birinci hadisi el-Harisi, İbn-ül Muzaffer, İbn Husrev ve İmam Muhammed müsnedinde tahrîç etmişlerdir. İkinci hadisi ise el-Harisi, Talha b. Muhammed, İbn-ül Muzaffer, İbn Husrev ve İmam Muhammed Müsned'inde ahriç etmişlerdir. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 491-493. Hafız Ebu Naim bunu müsnedinde İmam Züfer, Hammani, İmam Muhammed ve Kasım b. Zekeriyya yoluyla tahrîç etmiştir. Tebarani de Mucem-üs Sağır'de İmam Züfer yoluyla ondan geçen senedle tahrîç etmiş ve sonra şöyle demiştir: Bunu Heysem'den sadece Ebu Hainefe rivayet etmiştir. (s. 33) Ben dedim: Bu öpme hadisi meşhur olup Sahihlerde ve Sünenlerde tahrîç edilmiştir.

982 Metindeki "fe yedhulü halkahu" ifadesi "H" nüshasında böyledir. Diğer geri kalan nüshalarda ise "fe yedhulü el-maü halkahu" şeklinde gelmiştir.

983 İmam Muhammed bunu Asar'ında (s. 52) tahrîç etmiştir: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in oruçlu iken ağzına ve burnuna su veren fakat suya hâkim olamayıp boğazına su kaçırana hakkında şöyle dediğini haber verdi: O orucunu tamamlar sonra onun yerine bir gün kaza eder. Eğer o oruçlu olduğunu biliyorsa biz bu görüşü alıyoruz. Eğer o oruçlu olduğunu unutmuşsa onun üzerine kaza yoktur. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf bunu Asar'ında (s. 180) şöyle tahrîç ediyor: Yusuf bize, babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini bildirdi: Oruçlu kişi ağzına su verirse, o oruçlu olduğunu bilerek boğazına su kaçırırsa, o orucunu tamamlar, ama bunun yerine bir gün oruç tutar. Eğer oruçlu olduğunu unutarak boğazına su kaçırırsa orucunu tamamlar ve onun üzerine kaza yoktur.

984 Metindeki "lem yüdhlü" kelimesi "H" nüshasında "lem yedhul" olarak gelmiştir.

985 Metindeki "yaridu" kelimesi "H" nüshasında "yeudu" olarak gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

986 (Onun kendisini böyle şeylere sevkmesi onun için mekruh olur). Çünkü o suyu ağzına koyduktan sonra onu boğazına kaçmasından emin olamaz. Böylece o korunun etrafında dönüp dolaşmaktadır. Hz. Peygamber kim korunun etrafında otlarsa az kalsın korunun içine düşer, buyurdular. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, III, 93

987 Metindeki "es-saim" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

988 Metindeki "la yedurruhu" kelimesi "H" nüshasında "ve la yedurruhu" olarak gelmiştir.

989 Metindeki "e fe tekrahu" kelimesi "M" nüshasında "e fe yökrahu" olarak gelmiştir.

990 Ba hadis oruç bölümünün başlangıcında geçti. Tahrîci ise 166-167. sayfalarda geçti, oraya bak.

istemiyerek bu onun karnına girerse ne dersin? Bu onun orucunu bozmaz ve o orucu üzerinedir,⁹⁹¹ çünkü bu bir yeme işi değildir. Zira o mağlup-yenilmiş durumdadır.⁹⁹²

Ben dedim: Bir kişi kendisini bir ay oruç tutmaya borçlandırıyor. O bunu hergün mü, yoksa aralıklarla mı tutacak ne dersin? Eğer o belli bir ayı şu ay diye niyet etmemişse dilerse aralıklarla tutar, dedi.

Ben dedim: Eğer o, "Allah'a borcum olsun, ben Şaban ayını oruçlu olarak geçireceğim" deyip de yapmazsa onun üzerine kaza gerekir görüşünde misin, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Onun üzerine yemin kefareti düşer der misin? Eğer o bununla yemin kasetmişse yemin kefareti ile beraber kaza gerekir, dedi. Eğer dilerse o bunu aralıklarla tutabilir. Eğer⁹⁹³ o bununla yemini kasetmemişse üzerine kefaret gerekmez.

Ben dedim: Eğer o "Allah'a borcum olsun, ben Şaban ayını oruçlu geçireceğim" deyip de bir gün oruç tutmazsa bütün Şaban ayını kaza eder mi, çünkü o orucun arasını arka arkaya yapmamıştır, ne dersin? Hayır, dedi. Sadece o günün yerine bir gün oruç tutar. Çünkü o Şaban'ı kaza ettikten sonra onu tutmaya güç yetiremez. Ben dedim: O bu günü kaza edecek ve eğer yemin kasetmişse yemin kefareti gerekir mi? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer o ayı belirlemeden "Allah'a borcum olsun, arka arkaya bir ay oruç tutacağım" derse⁹⁹⁴ ve o aydan ilk gün oruç tutmamış ise? Eğer o belli bir aya niyet etmediyse ilk gününden itibaren oruç tutmak için gelecek ayı bekler. Çünkü o belli bir aya niyet etmeyerek herhangi bir ayı arka arkaya oruç tutmak üzere kendisi Allah'a borçlu kılmıştır. Böylece o bir gün oruç tutmayı arka arkaya tutmayı bozduğu zaman gelecek ayın orucunu bekler. Ama o belli bir aya niyet ederse⁹⁹⁵ ve böylece o ayı arka arkaya oruç tutmayı Allah için kendisini⁹⁹⁶ borçlandırır, fakat bir gün oruç tutmamış olursa o bugünün yerine başka bir gün oruç tutar. Eğer o yemini kasetmiş ya da ona niyet etmiş ise yemin kefareti ödemesi gerekir. Eğer o yemini kasetmemiş ise onun üzerine kefaret yoktur, sadece tutmadığı günü kaza etmesi gerekir.

991 Bu bir istihsandır. Aslında onun orucu kıyasa göre bozulmuş olması gerekir. Çünkü bu kırıntıda gıda vermeyecek halinden başka daha fazla bir şey yoktur ve adamın burada kendi bir filli de yoktur. Zaten o boğazında heylan olmuş olan bir toprağa benzemektedir. İstihsan açısından baktığımız zaman bu ona zarar vermez. Çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir. Zira oruçlu insan ağzını açmaktan başka bir çare bulamaz; o insanlarla konuşur. Bundan sakınmak ve çekinmek asla olamaz. Öyleyse bu af sınırları içinde olan bir şeydir. Çünkü bu gıda alınan bir şey de olmadığı için imsakin anlamı da ortadan kalkmış olmamaktadır. Bu aynı boğaza giren duman ve toz mesabesindedir. Ebu Yusuf dedi: İstihsan bu olayın içine kıyas sıfatı ile beraber girmektedir. Çünkü sinek onun boğazına girse ve sonra da uçup gitse ona bir zarar vermez. Eğer bu sineğin onun ağzına girmesi onun orucunu bozuyorsa, onun midesine ulaşması da onun orucunu bozar, bundan sonra çıkarsa da. Onun boğazına kar ve yağmur girse bizim üstatlarımız bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Doğru olan ise onun bozmuş olmasıdır. Çünkü bundan bir örtü altına girerek kaçınmak mümkün olduğu gibi, ayrıca bu ona gıda da vermektedir. Serahsi Şerhu'l-Mutasar, III, 93

992 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerhinde şöyle deniliyor: (Eğer onun dişleri arasında olan bir şey onun karnına gitse orucunu bozmaz). Çünkü buna güç yetmez. Eğer adam sahurda kavut yese onun dişleri arasında mutlaka bir şey kalacaktır. O sabahladığı zaman bu kırıntılar tükürükle birlikte boğazına kaçar sonra dişleri arasında kalanlar da tükürüklerine tabi olup gider. İşte o tükürüğünü yuttuğu zaman nasıl zarar vermiyorsa işte bu kırıntı da onun tükürüğüne tabi olur. Bu ise adet olarak dişler arasında kalan şeyler küçük olduğu zaman böyledir. Bu kadar bir şeyi ağzına dışarıdan koyduğu zamanın ise bunun zıddına olur. Çünkü onun bundan uzak kalması imkân dâhilindedir. Eğer bu adet olarak dişler arasında kalan bir şey cinsinden değilse onun orucunu bozmaz. Çünkü bunda umumi belva çok değildir ve bundan sakınmak da mümkündür. Bunu nohut ile takdir ettiler. Eğer kırıntı nohuttan küçük ise onun orucu bozulmaz. Nohut miktarı bir şey onun boğazına girerse onun orucu bozulmuş olur ve üzerine kaza gerekir. Ama kefaret gerekmez. Çünkü bu kırıntıda bozulmuş bir yiyecek olmaktan daha fazla bir şey yoktur. Bu aynı kokmuş bir et parçası gibidir. Ebu Yusuf'a göre bu toprağa banzeyen bir şey olup insan ondan bir gıda alamadığı gibi insanın tabiatı ondan tiksindir. Sonra insanın ağız bir yönüyle iç hükmüne sahip iken bir yönüyle de dış hükmüne sahiptir. Kefaret şüphe ile düşer. İşte biz de bundan bu sebeple kefareti düşürmüş bulunuyoruz. III, 93

993 Metindeki "ve in" kelimesi "M" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

994 Metindeki "kaale" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

995 Metindeki "ve in" kelimesi "M" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

996 Metindeki "aleyhi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

Ben dedim: Adam belli bir seneyi oruç tutacam diye kendisini Allah'a karşı borçlandırır, fakat o Kurban Bayramı, Ramazan bayramı ve teşrik günlerinde oruç tutmazsa, böylece bütün bir seneyi oruçla geçirip yalnız bu günler oruç günleri olmadığı için onlarda oruç tutmamış ise ne dersin? O bu günleri kaza eder dedi, eğer yemini kasetmişse üzerine yemin kefareti de gerekir.

Ben dedim: Eğer kadın, hayız gören bir kadın⁹⁹⁷ olduğu halde, bu seneyi Allah için oruçla geçireceğim deyip söz verdiyse hayızlı geçirdiği günler yerine kaza edecek mi ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam gelecek her perşembe günü Allah için oruç tutmaya söz verirse bir perşembe günü oruç tutmazsa, ne dersin? Onu kaza etmesi gerekir, eğer bundan maksadı yemin ise ayrıca yemin kefareti vermesi gerekir, dedi. Ben dedim: eğer başka bir Perşembe günü oruç tutmazsa, o bu başka bir yemini bozmuş⁹⁹⁸ sayılır mı? Hayır, dedi. Çünkü o bir defa yemini bozmuş ve kefareti vermiştir; artık ikinci bir defa yeminini bozmuş sayılmaz.

Ben dedim: Adam eğer filan kimse gelirse onun geldiği günde ebediyen Allah için oruç tutacağım dese, o da geceleyin gelse, ne dersin? Ona hiçbir şey lazım gelmez, dedi. Çünkü falan kimse onun dediği gibi gündüzleyin gelmemiştir. Ben dedim: O kimse adamın yediği bir günde gelirse? Onun gelecekte bu günü Allah için kendisini borçlandırdığı gibi, oruçla geçirmesi gerekir. Onun yediği güne gelince, onun üzerine bir şey yoktur; çünkü o filan kimsenin gelmesinden önce yemiştir. Ben dedim: Eğer o filan kimse böylece öğleden sonra gelirse, adam yemeye niyet ettiği için bu gün hakkında kimseyi doyurmaz, öyle mi? Evet, dedi. Filan kimse eğer gün ortası olmadan gelirse adam yemeye niyetli iken henüz hiçbir şey yememiş ise? Bu (meseleye) gelince artık adam bugün oruç tutar, gelecek günleri de ebediyen oruç tutar, dedi.

Ben dedim: Adam "yarın Allah için oruç tutacam" diye söz verdi. Yarın ise kurban bayramıydı bu sebeple onda oruç tutmadı. Bu günü kaza etmek onun üzerine borç olur mu, ne dersin? Evet, dedi. Eğer o yemini kasetmiş ise üzerine yemin kefareti de gerekir. Ben dedim: Sen onun üzerine kazayı niçin gerekli gördün? Çünkü dedi, o Allah hakkı için bu günü kendisine borç kılmıştır.

Ben dedim: Adam kurban bayramı gününü bile bile oruçlu olarak sabahlamıştır, ne dersin? Eğer o orucunu bozarsa onun üzerine kaza⁹⁹⁹ yoktur, dedi. Ebu Yusuf ise¹⁰⁰⁰ onun üzerine kaza vardır, dedi. Çünkü bu aynı onun "Allah hakkı için üzerimde şunun borcu vardır" demesi gibidir. Ebu Hanife ise bu ihtilaflıdır, dedi¹⁰⁰¹ Bu Camiu's-Sağir'de ve¹⁰⁰² "Haruni"¹⁰⁰³ diye adlandırılan kitapta böyledir.

Ben dedim: Kadın "borcum olsun, hayızlı olduğum gün Allah için oruç tutacam" dese, o bunun yerine bir gün¹⁰⁰⁴ oruç tutar mı¹⁰⁰⁵ ne dersin? Hayır, dedi, onun üzerine bir şey lazım gelmez. Bu aynı sabahladıktan sonra yiyip içip ondan sonra da "üzerime borç olsun, ben bugün

997 Metindeki "ve hiye minmen tehiydu" ifadesi "M" nüshasında "ve hiye tehiydu" olarak gelmiştir.

998 Metindeki "hanise" kelimesi "H" nüshasında "haysü" olarak gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

999 Metindeki "kazaühu" kelimesi "H" nüshasında "kazaün" olarak gelmiştir.

1000 Metindeki "vav" harfi burada bulunması gerekli iken bütün nüshalardan düşmüştür. Bu sebeple Camiu's-Sağir'den ilave edilmiştir. Bak. s. 29

1001 Metindeki "kale" kelimesi nüshalarda hep böyledir. Doğrusu ise "kavlü Ebi Hanife" mübteda olur, "huve mutelefün" de onun haberi olur. (Yani Ebu Hanifenin sözü karışık olup uyumsuz demektir. Çev.)

1002 Metindeki "vav" harfi nüshalardan düşmüştür. Doğrusu onun bulunmasıdır.

1003 Metindeki "Haruni" kelimesi nüshalarda böyledir. Hâlbuki bunun doğrusu "Haruniyyat" şeklinde olmasıdır. Yani bu İmam Muhammed'in Haruni adlı öğrencisine imla ettirip yazdırdığı meseleler olup o nedenle "Haruniyat" adını vermişlerdir. Ben dedim: Camiu's-Sağir ve Haruniyyat meselesi kitabın aslından değildir. Asl kitabının ravilerinden birisi bunu ilave etmiştir. İşte bunun için o Muhtasarda yoktur. Hâlbuki Serahsi buna işaret etmeliydi, ama yapmamıştır.

1004 Metindeki "mekanehu yevmen" ifadesi "H" nüshasında "yevmen mekanehu" olarak gelmiştir.

1005 "e tecalü" kelimesi "H" nüshasında "e yücalü" olarak gelmiştir. "M" nüshasında bu kelime noktasız olarak gelmiştir.

Allah için oruç tutacam” diyen adama benziyor. Bu adamın üzerine bu günü kaza etmek yoktur. Bu da aynı “üzerime borç olsun, ben bu gün Allah için oruç tutacağım” diyen hayızlı kadına benziyor. O kadın hayızlı olup onun üzerine bugünü kaza etmek yoktur¹⁰⁰⁶ O mesele ile bu mesele kıyas bakımından aynı olup birbirine benzerler.

Ben dedim: oruçlu kimse sürme taşı ile göz otu¹⁰⁰⁷ sabır otu ve daha başkaları ile gözüne sürme çeker mi ne dersin? Evet dedi, bu ona bir zarar vermez. Ben dedim: Eğer o bunun tadını boğazında hissederse? Eğer dedi o bunun tadını boğazında hissederse, o bunu tadına baktığı bir ilaç gibi tadını hissetmiş olur ve onun tadı midesine girmiş olur. Aynı bıyıklarına sürdüğü bir yağ gibi ve aynı tadı boğazına girmiş olan toz ve duman gibi.

Eğer oruçlu mızrağı karnına dürtse, o da karnına kadar gitse, onun üzerine ne kaza ve ne de kefaretdir.

Eğer oruçluya zor kullanarak onun boğazına su ve içecek dökülse onun üzerine kaza gerekir, fakat kefaretdir gerekmez.

Adamın karnında bir yara olsa onu zeytinyağı veya tereyağı ile tedavi etse bu da onun karnına ulaşsa onun üzerine kaza gerekir, fakat kefaretdir gerekmez.¹⁰⁰⁸

Eğer o bunu katı bir ilaçla tedavi etse, Ebu Hanife’ye göre onun üzerine kaza yoktur. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dedi: Onun üzerine nemli ve kuru (sıvı ve katı) ilaçla her ikisi birden tedaviden dolayı ne kaza ve ne de kefaretdir.

Uyuyan oruçlu bir kimsenin karnına su veya bir içecek şey dökülse onun üzerine kaza gerekir, fakat kefaretdir gerekmez. Bu konularda kadın aynı erkeğe benzer ve onun konumundadır.

Ben dedim: Adam oruçlu iken nemli misvak ile veya onu ıslatarak dişlerini fırçalarsa ne dersin? Gündüzün evvelinde veya sonunda böyle dişlerini misvaklamakta bir sakınca yoktur, dedi. Muhammed, bize Allah Resulünden ulaştı ki, O oruçlu iken misvak kullanıyordu.¹⁰⁰⁹

Ben dedim: Çocuğuna karşı korku taşıyan hamile ve emzikli kadın veya hamile kadın kendi sağlığından endişeli ise ne dersin? Bunlar oruç tutmazlar fakat her bir günün yerine bir gün kaza ederler, dedi ve bunlar üzerine kefaretdir de yoktur. Ben dedim: Oruç tutmaya gücü olmayan çok yaşlı adam? O da oruç tutmaz; onun yerine her bir gün için yarım sa’ buğday vermek suretiyle bir fakiri doyurur, dedi. Onun üzerine bundan başka bir şey yoktur.

Ben dedim: Oruçlu kimse çamur veya¹⁰¹⁰ kireç¹⁰¹¹ yese ya da karnına çakıl taşı girse ne dersin? Onun orucu tamdır, onun üzerine bir şey lazım gelmez, dedi. Eğer bunu unutarak

1006 Buraya kadar olan iki cümle “H” nüshasından düşmüştür.

1007 Metindeki “ez-zürur” kelimesi “H” nüshasında “ez-zürud” olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır. Mecma-ı Bihari'l-Envar’da kocasının ölümünden sonra yasa bürünen zevki, ziyneti terk eden kadın göz otu ile gözüne sürme çeker, ifadesi buradan gelir. Bu fetha ile okunur, göze sürülen kuru bir ilaçtır. Bununla tedavi ettiği zaman kadın adamın gözüne sürme sürdü, denir. I, 436 Ben dedim: İbn Ebi Şeybe, Abdurrahim b. Süleyman ve Ebu Süfyan yoluyla Hasan’ın oruçlu kimsenin iki gözüne sürme çekmesinde bir sakınca görmediğini rivayet etti. Yezid b. Harun ve Hişam’dan rivayet ediliyor ki, Hasan şöyle dedi: Oruçlu için sürmenin bir mahzuru yoktur. s. 1188 (Oruçlunun sürme çekmesinde)

1008 Bu paragraf “H” nüshasından düşmüştür.

1009 Ebu Davud ve Tirmizi, Asım b. Ubeydullah ve Abdullah b. Amir b. Rabia vasıtasıyla onun babasının şöyle dediğini isnad yoluyla haber verdi: Ben Resulullah’ı oruçlu iken ağzını misvakladığını sayısını ve miktarını bilemediğim kadar gördüm. Tirmizi, bu hadis hasendir, dedi. Ahmed ve İshak bunu Raheveyh, Ebu Yala el-Mevsili ve Bezzar yoluyla Müsnedlerinde rivayet ettiler. Taberani Mucem’inde ve Darekutni de Sünen’inde rivayet etti. Bak Nasbur-Raye I, 459 Ben bunu İbn Ebi Şeybe de rivayet etti dedim.

1010 Metindeki “ev” (veya) kelimesi “H” nüshasında “ve” (ve) olarak gelmiştir.

1011 Ben dedim: Serahsi der ki: Onun bundan maksadı yer çamurudur. Ermeni çamurunu yiyince ona kefaretdir gerekir. İbn Rüstem bunu Muhammed’den rivayet etti. Çünkü bu kendisiyle tedavi olunan bir ilaçtır. Bu ve onu farklı görenler birdir. İbn Rüstem dedi: Ben Muhammed’e bu pişirilip yenen çamurdan yerse ne olur diye sordum. O ben bu nedir bilmiyorum diye cevap verdi. Doğru olanı bundan dolayı kefaretdir gerektirir. Çünkü o meyve yer gibi yenilir ve tedavi için de kullanılır. Çünkü onun nemlendirilmiş olanı fayda verir. (Şerh-ul Muhtasar, III, 100)

yaptıysa orucunu bozmez. Eğer bile bile yaptıysa onun üzerine kaza lazım gelir. Bu bir yiyecek olmadığı için ona kefaret gerekmez.

Ben dedim: Oruçlu kimse sakız¹⁰¹² çiğneyebilir mi? Sakız çğnemek orucu bozmaz. Ama ben onu mekruh görürüm. Ben dedim: Oruçlu kadın çocuğu için ekmek veya yemek çiğneyebilir mi? Eğer onun bundan başka bir yolu yoksa bir sakıncası yoktur.

Muhammed bunu bize Ebu Yusuf, Hasan b. Umare, Hakem ve İbrahim yoluyla haber verdi.¹⁰¹³

Fıtır Sadakası

Muhammed bize Ebu Yusuf, Hasan, İbn Umare ve Zühri yoluyla Abdullah b. Salebe b. Suayr el-Adevi'nin¹⁰¹⁴ şöyle dediğini rivayet etti. Resulüllah bize hitap ederek şöyle buyurdu. Her hür kişi için ve küçük veya büyük olsun köle için yarım sa' buğday veya bir sa' hurma ya da bir sa' arpa veriniz.¹⁰¹⁵

Muhammed b. el-Hasen, Ebu Maşer ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in Resulüllah bize (bayram namazı için) musallaya-camiye çıkmadan önce fıtır sadakasını vermemizi emrederdi dediğini ve Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet etti. "Böyle bir günde onları dilenmeye mecbur etmeyin."¹⁰¹⁶

Ben dedim: Kölenin fıtır sadakasını kim verecek, ne dersin? Sahibi-mevlası verecek, dedi. Ben dedim: O, onun fıtır sadakasını vermemelik edebilir mi? Hayır, dedi.

1012 Metindeki "el-ilk" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1013 Ben dedim: İbn Ebi Şeybe bunu Musannaf'ında (s. 1188) İbn Fudayl ve Muğire yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: Kadın oruçlu olduğu halde çocuğu için çiğnemesinde boğazına kaçmadığı müddetçe bir sakınca yoktur. Veki, Şüreyk ve Süleyman yoluyla İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etti: Kadının oruçlu iken çocuğu için çiğnemesinde bir sakınca yoktur. (Oruçlu Kadının Çocuğu İçin Çiğnemesi Hakkında). Ben dedim: Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde (Mecbur kaldığı zaman kadının çocuğu için bir yiyecek çiğnemesinde sakınca yoktur) der. Eğer kadın bunu yapmak zorunda değilse boğazına bir şey kaçırmamaktan emin olamadığı için yaparsa mekruh olur. Bu durumda kadın ihtiyaç yok iken bunu yaparsa orucunu sanki bozulmaya arzetmiş gibi olacağından mekruh olur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Kim koruluğun etrafında dolaşırsa oraya düşmesi muhtemeldir. Doğrusunu Allah Teâla daha iyi bilir. III, 100

1014 Nüshalarda böyledir. Yani "an ebihi" (babasından) kelimesi onlardan düşmüştür. Çünkü bu hadisi Salebe b. Suayr rivayet ediyor veya ondan oğlu Abdullah rivayet ediyor.

1015 Bu hadisin yollarını ve kelimeleri farklı metinlerini Zeylai Nasbur-Raye'de açıklamaktadır. Eğer tahrici ve tahric edenler hakkında daha fazla bilgi almak istersen oraya bak.

1016 Zeylai Nasbur-Raye'de (II, 431) şöyle der: Hâkim bunu Ulum-ül Hadiste rivayet ederek şöyle der. Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yakub bize Muhammed b. el-Cehm el-Semheri, Nasr b. Hammad, Ebu Maşer ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini haber verdi. Hz. Peygamber bize büyük olsun küçük olsun, her hür veya köle kişi için bir sa' hurma, kuru üzüm, arpa ya da bir sa' buğdayı fıtır sadakası vermemizi emretti. Ve bunu bayram namazından önce vermemizi emrederdi. Hz. Peygamber namazgâha çıkmadan önce kandisi bunu taksim edip verirdi ve "Bugün onları (fakirleri) dolaşmaktan (isteyip dilenmekten) alıkoyun" Darekutni bu hadisi Ebu Maşer Nafi ve İbn Ömer yoluyla tahric etti: O, Hz. Peygamber fıtır sadakasını farz kıldı ve bugün onları ihtiyaçsız hale getirin, buyurdu, dedi. İbn Adiy Kamil'de bunu rivayet etti ve Ebu Maşer Necih ile illetli kıldı. Ben dedim: Buhari bunu Sahih'inde (s. 204) Bayramdan Önce Sadaka Verme Bölümün'de rivayet eder. Âdem bize Hafs b. Meysere, Musa b. Ukbe ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti. Hz. Peygamber insanların (bayram) namazına çıkmasından önce fıtır sadakasının verilmesini emretti. Müslim de bunu Yahya b. Yahya, Ebu Hayseme, Musa b. Ukbe, Nafi ve İbn Ömer yoluyla ve Muhammed b. Rafi, İbn Ebi Fudeyk, Dahhak, Nafi ve İbn Ömer yoluyla rivayet etti. I, 432 Ben dedim: İbn Ebi Şeybe bunu Musannef'inde İbn Uyeyne, Veki, İbn Ebi Zî'b ve Zühri yoluyla tahric etti: O, Resulüllah bayram namazından önce fıtır sadakasının verilmesini emretti, dedi. Veki bize İbn Ebi Leyla, Nafi ve İbn Ömer yoluyla haber verdi ki o bayram namazından önce fıtır sadakasını eda ederdi. Bunun benzeri İbn Nümeyr, Abdullah b. Ömer, Nafi ve İbn Ömer yoluyla, Haccac, Nafi ve İbn Ömer yoluyla rivayet dilmiştir. Abdurrahim b. Süleyman, Haccac ve Ata yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediği haber verdi. Senin bayram namazından önce fıtır sadakasını çıkarıp vermen sünnettir. Ebu'l-Ahvas, Muğire ve Ebu Maşer yoluyla İbrahim'in peynircilere-pazara çıkmadan önce fıtır sadakasını vermeyi sevdiğini haber verdi.

Ben dedim: Adamın pek çok köleleri var¹⁰¹⁷ o bunlardan her biri için (kişi başına) yarım sa' buğday mı verecek? Evet, dedi. Ben dedim: Onlar küçük veya büyük olsalar da mı? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam ümmü veledinden fitır sadakası verir mi? Evet, dedi¹⁰¹⁸ Müdebber köle de böyledir. Ben dedim¹⁰¹⁹ O mükatep kölesinden fitır sadakası verecek mi? Hayır, dedi. Ben dedim ki, mükatep köle kendisi verecek mi? Hayır, dedi.

Ben dedim: Bir kölenin yarısı azat edilmiş¹⁰²⁰ o diğer yarı kıymeti ile çalışıyor. Onun mevlası üzerine ondan fitır sadakası vermek gerekir mi ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim bu köle üzerine kendisinin fitır sadakasını vermek vacip olur mu? Hayır, dedi. Ebu Hanife'nin görüşüne göre bu köle mükatep köle mesabesinde. Ebu Yusuf ile Muhammed dedi ki: Bu köle fitır sadakasını kendisinin ödemesi gerekir. Çünkü bu hür insan konumundadır. Zira bir kısmı azat edilen köle, hepsi azad olmuş demektir.

Ben dedim: Adamın Yahudi veya Hıristiyan ya da Mecusi birçok köleleri¹⁰²¹ veya cariyeleri olsa ona bunlardan fitır sadakası vermesi gerekir mi, ne dersin? Evet, dedi. Ben niçin¹⁰²² dedim, onlar kâfir olduğu halde mi? Çünkü dedi¹⁰²³ o kölelerin kendileri üzerine bir şey yoktur; fakat onların fitır sadakasını verip ödemek, sahiplerinin üzerine gerekli olur.

Muhammed bize Ebu Yusuf ve Ubeyde yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Adamın hıristiyan bir kölesi olsa o¹⁰²⁴ bunun fitır sadakasını verir¹⁰²⁵

Ben dedim: Adamın hiç ayılmayan ve akli başına gelmeyen sürekli deli olan bir kölesi olsa, bunun sahibi üzerine onun fitır sadakasını vermek gerekli olur mu ne dersin? Evet, dedi. Cariye de böyledir.

Ben dedim: Adam savaş yurduna giriyor ve oradan onların kölelerinden birçok köle satın alıyor ve onları İslam yurduna getiriyor. Onun üzerine¹⁰²⁶ bunlar kâfir oldukları halde fitır sadakalarını vermek düşer mi, ne dersin? Evet, dedi. Onların evlatları bunların mesabesinde midir? Evet, dedi.¹⁰²⁷

Ben dedim: Adamın Hıristiyan veya Yahudi bir ümmü veledi olsa veya Yahudi ya da Hıristiyan bir müdebber kölesi olsa onun üzerine bunların fitır sadakasını vermek gerekir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Adamın büyük erkek evlatları var; onun üzerine bunların sadakasını vermek gerekir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Fakat sadakalarını vermek onların kendi üzerlerine vacip olur. Ben dedim: onun kendisine bakmak durumunda olduğu evlatlarından biri muhtaç durumda onun üzerine bunu fitır sadakasını vermek gerekli olur mu? Hayır, dedi.¹⁰²⁸ Ben dedim:

1017 Metindeki "yekunü" kelimesi "H" nüshasında "yekunune" şeklinde gelmiştir.

1018 "Ben dedim: Onlar büyük ve küçük olsalar da mı?" cümlesinden başlamak üzere iki soru ve iki cevap cümlesi "A" nüshasından düşmüştür.

1019 "H" ve "M" nüshalarında "ben dedim" yerine "o dedi" gelmiştir ki, bu yanlıştır. Doğrusu "A" ve "Z" nüshalarında olmalıdır.

1020 Metindeki "kad u'tika" kelimesi "H" nüshasında "abdün u'tika" olarak gelmiştir.

1021 Metindeki "memlukune" kelimesi "H" nüshasında "memluk" "M" nüshasında ise "memlukiyne" olarak gelmiştir.

1022 Metindeki "lime" kelimesi "H" nüshasında "ve lem" olarak gelmiştir.

1023 Metindeki "kale" kelimesi "A" nüshasından düşmüştür. Hâlbuki onun bulunması gerekir.

1024 Metindeki "ennehu" kelimesi "H" nüshasında "en" olarak gelmiştir.

1025 İbn Ebi Şeybe Musannef'inde İsmail b. Ayyaş, Amr b. Muhacir yoluyla Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini haber verdi: Müslüman bir adam Hıristiyan bir kölesi için fitır sadakasını verir. Yine o, İbn Ayyaş, Ubeyde ve İbrahim yoluyla aynı bu ömer b. Abdülaziz'in sözüne benzer bir sözü haber verdi. II, 38

1026 Metindeki "aleyhi" kelimesi "H" nüshasında "aleyhim" olarak gelmiştir ki, bu yanlıştır.

1027 Ben dedim ile başlayan soru ve cevap cümlesi "M" nüshasından düşmüştür.

1028 Serahsi, Muhtasar ve Şerh'inde (III, 105) "Adamın büyük evlatlarından bir şey vermesi gerekmez" diyor. Şafi ise eğer evlatlar muhtaç müzmin hasta ise onların sadakalarını vermek baba üzerine düşer, dedi. Eğer bunlar sağlıklı, fakat bakıma muhtaç iyalinden olursa onun için bunda iki durum vardır. Hz. Peygamber'in "baktığınız insanlardan verin" sözü ile o müzmin hasta ve fakir oğluna

Eğer onun çocuğu küçük ise o bu çocuğundan sadaka vermesi üzerine vacip olur mu? Evet, dedi.¹⁰²⁹ Ben dedim: Eğer onun bu küçük çocuğunun malı varsa, babası onun bu malından onun adına ödeme yamışsa bunu tazmin eder mi ne dersin?¹⁰³⁰ Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre hayır, dedi. Muhammed ise onun malından bir şey verilmez; eğer babası verdiyse tazmin eder dedi, babasına düşen onun sadakasını kendi malından vermesidir.

Ben dedim: Adamın çocuğunun fitir sadakasını bakıma muhtaç küçük olduğu halde çocuğunun malından vermesini ve kendi malından vermemesini mekruh¹⁰³¹ görür müsün? Ben bunu Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre onun için mekruh görmem, dedi. Ben dedim: Eğer oğlunun malı yoksa baba kendi malından onun adına verir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam üzerine kendi iyalinden hanımı¹⁰³² ¹⁰³³kardeşi ve kız kardeşi veya oğlunun kızı, amcasının oğlu ya da halasının oğlu, dayısı, teyzesi yahut evlenmesi haram olan yakın akrabalarından birisi -bunlar büyük olsun veya küçük olsun- için sadaka vermesi vacip olur mu? Hayır, dedi. Ben dedim: Aynı böyle ana ve babasından, dede ve ninesinden de ödemez değil mi? Evet, dedi¹⁰³⁴

Ben dedim: Kendisi ihtiyaç içerisinde olup sadaka almak ona helal olan bir adam, fitir sadakası vermek ona ve iyali üzerine vacip olur mu? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adamın küçük bir çocuğu olsa, çocuğun da bir kölesi olsa, oğlunun¹⁰³⁵ kölelerinden sadaka vermek babası üzerine mi vacip olur? Hayır, dedi. Ben dedim: Çocuğundan verir ama çocuğunun kölelerinden vermez? Evet, dedi.

Ben dedim: Eğer onun oğlunun¹⁰³⁶ kendi malı olsa, o, o oğlundan, oğlunun çocuğundan ve oğlunun kölelerinden oğlunun¹⁰³⁷ malı ile sadaka ödemesi yapabilir mi ne dersin?¹⁰³⁸ Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre evet, dedi. Ben dedim: Eğer onun kendi iyalinden küçük bir kardeşi olsa ve onun malı da bulunsa ondan sadaka vermesi onun üzerine vacip olur mu?¹⁰³⁹ Hayır¹⁰⁴⁰ dedi.

Ben dedim: Vasi olan kimse üzerine yetim için yetimin malından sadaka vermesi üzerine vacip olur mu, ne dersin? Evet, dedi.

bakmakla görevlidir diye yorum getirilmiştir. Hâlbuki bizim arkadaşlarımız şöyle dediler ki: Burada onun ilk bakma sebebi olan oğlu üzerindeki velayet anlamını taşıdığı için ona bakmaktadır. Zira onun her ne kadar yatalak hasta olsa da büyümüş evlatları üzerinde velayet hakkı yoktur. İşte onun için sebep bulunmadan vücubiyet-görev ortaya gelmez.

1029 Bu soru ve cevap cümlesi "M" nüshasından düşmüştür.

1030 "Ne dersin" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

1031 Metindeki "e fe tekrahu" kelimesi "M" nüshasında "e fe yekrahu" şeklinde gelmiştir.

1032 Serahsi, kocası karısının isteği üzerine fitresini verirse caiz olur, dedi. Eğer onun emri olmadan eda ederse, kıyasa göre caiz değildir. Nitekim yabancı bir kadın için verdiği de caiz değildir. Fakat Ebu Yusuf'tan gelen rivayete göre istisnâen caiz olur. Çünkü burada gelenek, kadının fitresini kocasının ödemesi şeklindedir. Böylece bu iş, adet itibarıyla sabit olmuş olur. O nedenle de nas ile sabit olan gibidir. III, 105

1033 Metindeki "v" harfi yerine "M" nüshasında "ev" (veya) olarak gelmiştir.

1034 Serahsi'nin Muhtasar ve Şerh'inde (her ne kadar bakmakla yükümlü olsa bile ana ve babasından ve akrabalarından hiçbir kimseden sadaka ödemesi adamın üzerine borç değildir) denilmektedir. Çünkü onun onlar üzerinde bir velayeti yoktur ve o onlar üzerine infak etmede bir bağışlayandır. Bu sebeple o başkası üzerine infakı bağışlamış olan kimseye benzer. Bu itibarla bunlarda sadaka vermek onun üzerine vacip olmaz. III, 105

1035 Metindeki "ibnihi" kelimesi "H" nüshasında "ebihî" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

1036 "Oğlunun" kelimesi yerine "H" nüshasında "babasının" kelimesi gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

1037 "Oğlunun" kelimesi yerine "H" nüshasında "babasının" kelimesi gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

1038 Ne dersin ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

1039 Metindeki "e yecibu en yüeddi anhu" ifadesi "A" nüshasında "e yecibu anhu en yüeddi" olarak gelmiştir.

1040 Metindeki "la" kelimesi "M" nüshasında "la yecibu" olarak gelmiştir.

Ben dedim: O, kölesinden fitir sadaka verir mi? Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre evet, dedi. Muhammed ise onlardan¹⁰⁴¹ bir şey vermez, dedi.

Ben dedim: İki adamın aralarında ortak olan köleleri ve cariyeleri vardır. Onlar üzerine bunlardan fitir sadakası vermek vacip olur mu, ne dersin? Hayır, dedi. Çünkü onlardan herhangi birisine ait tam bir köle yoktur. Bu sebeple bir adama yarım kölenin fitir sadakasını vermek vacip olmaz.¹⁰⁴²

Ben dedim: Fitir sadakasını bayram namazından önce vermek mi yoksa sonra vermek mi, daha iyidir sence ne dersin? Onu bayram namazından önce vermesi bence daha iyidir, dedi.

Ben dedim: Ramazan bayramında musallaya-camiye gitmeden önce adamın bir şey yemesi müstehap olur mu ne dersin? Evet, dedi.

Ben dedim: Küfe'de oturup Horasan halkından olan ve fitir sadakası kendisine vacip olan bir adam bu sadakasını Horasan'a gönderse yeterli olur mu ne dersin? Evet, dedi. Fakat o Küfe'de oturup onu Horasan'a gönderdiği zaman iyilik yapmış olmaz. Zira ona gereken şey sadakayı vacip¹⁰⁴³ olduğu yerde vermesidir. Ben dedim: Eğer sadaka gönderdiği yerde¹⁰⁴⁴ kaybolup gönderdiği adama ulaşmamış ise bu ondan yeterli olur mu? Hayır, dedi. Onun¹⁰⁴⁵ bu sadakayı göndermesi gereken kişiye tekrar ikinci defa göndermesi gerekir. Çünkü bu sadaka bir borç mesabesindedir. Ticaret için olan kölelerden hiçbirisi üzerine fitir sadakası vacip olmaz. Fitir sadakası ancak ticaret için olmayan köleler üzerine gerekli olur. Çalışıp gelir getiren ve hizmet eden kölelerde vardır.

Ben dedim: Kendisi ve ehl-i iyali hakkında fitir sadakası vacip olan adam bunu bir tek fakire vermesi yeterli olur¹⁰⁴⁶ mu? Evet, dedi. Çünkü bu, zekât mesabesinde olup zekâtta verdiği kadar miktarı bir tek fakire vermesi onun için yeterli olur¹⁰⁴⁷

Ben dedim: Adamın yanında bakmakla yükümlü olduğu kimselerden biri olan oğlunun¹⁰⁴⁸ küçük çocuğu vardır. Onun babası ister hayatta, ister ölmüş olsun, onun dedesi üzerine onların sadakasını vermek gerekli olur mu, ne dersin? Hayır, dedi¹⁰⁴⁹

Ben dedim: Kadının kocası ve kocasının muhtaç bir çocuğu var. O kocasına ve çocuğuna bakıyor. Kadının bunlardan fitir sadakası vermesi gerekir mi ne dersin? Hayır, dedi.

1041 Metindeki "anhum" kelimesi "H" nüshasında "anhu" olarak gelmiştir. Doğrusu çoğul olarak "anhum" şeklinde gelmesidir. Yani ondan ve kölelerinden demek olur.

1042 "Hayır dedi" den sonraki metin "H" nüshasından düşmüştür.

1043 Metindeki "tecibü" kelimesi "A" nüshasında "yecibü" olarak gelmiştir.

1044 Metindeki "haysü bease" ifadesi "Z" nüshasında böyledir. "A" nüshasında "haysü yebasü" "H" ve "M" nüshalarında ise "hıyne yebasü" olarak gelmiştir.

1045 Metindeki "aleyhi" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

1046 Metindeki "eyeczihî" kelimesi "Z" nüshasında "eczeehu" olarak gelmiştir.

1047 "Evet dedi" den sonraki cümle "Z" nüshasından düşmüştür.

1048 Metindeki "ibnühu" kelimesi "H" nüshasında "ibnetün" olarak gelmiştir. Doğrusu diğer nüshalarda olduğu gibi "ibnühu" dır.

1049 Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde der ki: (Dede, her ne kadar bunlar kendi iyalinden-bakacağı kimselerden olsa da küçük torunlarından sadaka vermez.). Hasan ise Ebu Hanife'den şunu rivayet eder: Babanın ölümünden sonra onlardan sadaka vermek dede üzerine gerekli olur. Burada dört mesele vardır ki, onlarda dede babaya zahir rivayette muhalefet edip ters düşer; ama Hasan'ın rivayetinde ters düşme yoktur. Birincisi fitir sadakasının vacip olması; ikincisi İslam'daki tebaiyet; üçüncüsü akrabalığın devam etmesi ve dördüncüsü de yakın akrabaya vasiyet etmek. Çünkü Hasan'ın rivayetinin yorumu şöyle: Babanın yokluğu anında dedenin velayeti eksiksiz bir velayet olup o onlara bakar ve böylece onun hakkındaki sebep gerçekleşmiş olur. Zahir rivayetinin yorumu ise şöyledir: Dedenin velayeti kendisine babadan intikal etmiş bir velayettir. Böylece o, bu velayete sahip olma konusunda vasi tayin edilen kimseye benzemiş olmaktadır. Böyledir, çünkü velayet itibarıyla onun baş sağlığı kendi baş sağlığı anlamını taşıdığı zaman ancak sebep bulunup yerleşmiş olur. Bu sebep ise dede hakkında gerçekleşmez, zira onun velayeti bir vasıta ile sabit olmaktadır. Babanın velayeti ise vasıtasız olarak sabit olmaktadır. III, 105

Ben dedim Adamın köleleri¹⁰⁵⁰ ramazan bayramında vefat ettiler. O bunlarda fitır sadakası verecek mi ne dersin? Evet dedi. Kıyasa göre Ramazan Bayramı günü tan yeri attığı zaman onlar ister hayatta olsun, ister ölmüş olsunlar, onlardan verir. Biz bu görüşü alıyoruz.¹⁰⁵¹

Ben dedim: Adamın küçük çocukları olduğu halde bayram günü geçmiş ve o bunların sadakalarını vermeden ölüyor, ne dersin? Ondan¹⁰⁵² babası verir, dedi.

Ben dedim. Adamın kölesi bayram gecesi ölmüş, onun bunun hakkında¹⁰⁵³ sadaka vermesi gerekir mi, ne dersin? Hayır, dedi. Çünkü o bayram gününde diri olarak sabahlamadı.

Ben dedim: Adam üç gün muhayyer olmak üzere köle satın alıyor veya satıcı muhayyerdur. Köle yanında olduğu halde bayram günü geçiyor. Sonra onu geri veriyor veya alıyor. Fitır sadakasını kim verecek? Eğer köleyi ticaret için satın almış¹⁰⁵⁴ ise nasıl olacak, ne dersin? Eğer alış-veriş müşterinin dediği gibi olmuş ise fitır sadakası müşteri üzerine olur, eğer onu ticaret için almış ise ticaret zekâtı da onun üzerinedir, dedi. Eğer onu geri verirse, kölenin fitır sadakasını vermek satıcının üzerine olur. Ben dedim: Eğer satıcı muhayyer olup alış-verişi yürüttü ise sadaka müşteri üzerine olur. Eğer o alış-verişi bozarsa sadaka satıcı üzerine olur öyle mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Kime sadaka helal olursa, fitır sadakasını vermek onun üzerine mi olur? Hayır, dedi.

1050 Metindeki "memaliykühu" kelimesi "M" nüshasında böyle gelmiştir, doğrusu da budur. Diğer nüshalarda ise "memlukühu" şeklinde gelmiştir.

1051 (Bayram gecesi kölelerinden ve evlatlarından ölenler için onun sadaka vermesi gerekmez. Ancak sabahtan sonra ölmüş olanlardan ise sadaka vermek vaciptir.) Fitır sadakanın vacip olmasının orucun sona ermesi ile ilgili olduğunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Ancak ihtilaf, fitır sadakasının ramazan ayındaki vaktindedir. Bize göre fitrenin vakti, bayram günü fecrin doğduğu andır. Şafii'ye göre ise Şevval ayının hilalinin doğduğu gecede güneşin battığı zamandır. (Burada parentez içinde "ila en kale" yani "deyinceye kadar" şeklinde bir ifade vardır. Hâlbuki bu söz kaynak olan Serahsi'nin Mabsut'unda yoktur. çev.). Bizim delilimiz Hz. Peygamber'den rivayet edilen şu hadistir: " İki günde size oruç tutmayı yasaklıyorum: oruç (bittiği için) oruç tutmayı bıraktığınız gün ve Kurbanlarınızı kesip etlerinden yediğiniz gün." Çünkü orucun iftarın gerçeği, dün olduğu gibi bugün de güneşin battığı zamandır. Hâlbuki ramazandan (çıkma için) iftar ise kendisine tekaddüm edene zıt olarak gerçekleşir ki bu da fecrin doğduğu andır. Çünkü o geçen zamanda (dün) bu vakitte ona oruç tutmak gerekli olurken bugün bu vakitte ise ona oruç tutmamak gerekli olmaktadır. İşte bu güne fitır-oruç tutmama günü adı verilmiştir. Bu sebeple bu ismin gerçekleşmesi için bu vakitte ramazan ayından iftar etmek (yani ramazan bittiği için oruç tutmamak) gerekiyor. Nitekim Cuma günü de böyledir. Cuma namazı bugünde farz olur ve bu isim bu günde gerçekleşsin diye Cuma namazı da yine bu günde eda edilir. Bunu bilip anladıktan sonra şunu söylüyoruz ki: Kâfirlerden birisi bayram gecesi müslüman olsa bize göre ona fitır sadakası lazım gelir. Çünkü onun vacip olma zamanında adam müslüman halinde idi. Yine bayram gecesi doğmuş olana da bize göre fitır sadakası gerekir. Çünkü o vacip olma zamanında (anasından ayrılıp) doğmuştur. Bayram gecesi onun evlatlarından ve kölelerinden ölenler için sadaka vermesi gerekmez. Çünkü sadakanın vacip olduğu an onlar ölü halde idiler. Fakat fecr doğduktan sonra ölmüş olanlar için ise onun fitır sadakası vermesi gerekir. Çünkü sadakanın vacip olma zamanı geldiğinde o diri idi. Hem fitır sadakası vacip olduktan sonra kişinin ölmesiyle sakıt olmuş sayılmaz. Ancak zekât böyle değildir; çünkü zekâtta farz olan kısım malın bir cüzüdür. Malın telef olmasıyla farzın mahalli ve yeri de ortadan kalkmış olur. Burada fitır sadakasında ise o verecek olan kinin zimmetinde olarak vacip olmaktadır. Kendisinden dolayı sadaka verilen kimsenin vefatıyla vacibin yeri de ortadan kalmadığı için bu düşmez. Hatta Emalide Ebu Yusuf'tan gelen şöyle bir rivayet vardır: Kim kendi kölesine "bayram günü geldiği zaman sen hürsün" derse, o fecrin doğmasından sonra azat edilmiş olacağından adamın ondan fitır sadakasını vermesi gerekir. Böylece ondan vacip olan sadaka düşmüş olmaz. Sadakanın vacip olma vaktinin fecrin doğuş anı olduğuna delil, İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadistir: Hz. Peygamber bize musallaya-namazgâha çıkmadan önce sadakaları vermeyi emrederdi. Bu emirden maksad, onu vücup anından sonraya tehir etmek değil, bilakis hemen yerine getirmektir. Serahsi'nin Şerhu'l-Muhtasar'da söyledikleri burada bitti. III, 108.

1052 Metindeki "anhu" kelimesi "H" nüshasında "anhum" olarak gelmiştir.

1053 Metindeki "fihi" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

1054 Metindeki "işterahu" kelimesi "H" nüshasında "in işterahu" olarak gelmiştir.

Muhammed, Ebu Yusuf, Hasan b. Umare ve Hakem yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Adama sadaka almak helal olduğu zaman, fitir sadakası vermek onun üzerine vacip olmaz.¹⁰⁵⁵

Ben dedim: İmam (devlet başkanı) müslümanlardan aldığı sadaka-zekâtları, deve, koyun, mal ve buna benzer diğer şeylerden aldığı zekâtları-vergileri nasıl bir uygulamaya tabi tutar ne dersin? Her beldenin vergilerini o beldenin fakirleri arasında taksim eder dedi ve onu bu beldenin dışına çıkarıp başka bir beldeye göndermez.

Ben dedim: İmam-devlet başkanı Beni Tağlip (hıristiyanlarının) mallarından aldığı vergileri ve onların sadakalarını onların fakirleri arasında taksim eder mi ne dersin? Hayır, dedi. Çünkü bu sadaka değil, haraç mesabesinde bir vergidir ve müslümanlar için olup onların beytülmaline konulur.

Ben dedim: Adamın mükatep bir kölesi olsa, mükatep olarak yıllarca kalsa¹⁰⁵⁶ sonra o (velisine) ödeme yapmaktan aciz kalsa, bu geçmişin sadakalarını vermek mevla üzerine düşer mi, ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam ticaret için bir köle satın alıyor ve onunla kitabet-hürlük anlaşması yapıyor ve böylece yıllarca kalıyor. Sonra köle budan sonra ödemede aciz kalıyor. O aciz kaldıktan sonra bir yıl geçiyor. O bunun fitir sadakasını mı, yoksa ticaret zekâtını mı verecek ne dersin? Onun üzerine düşen bunun fitir sadakasını vermektir. Çünkü onunla kitabet-hürlük anlaşmasını yaptığı zaman o ticaret halinde olmaktan çıkmıştır¹⁰⁵⁷

Ben dedim: Adamın birisi ticaret için, diğeri de hizmet için olmak üzere iki tane kölesi var. Bunların ikisi de kaçaktır. Böylece bir sene geçtikten sonra bunları buldu. Bunların geçmiş zekâtlarını vermek onun üzerine olur mu ne dersin? Hayır, dedi. Çünkü bunlar kaçak olup o bunların halleri nedir¹⁰⁵⁸ bilmiyordu. Ben dedim. Eğer bunlar müdebber köle veya ümmü veled olsalar yine böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Adam köle (mehir olarak) vermek üzere bir kadınla evleniyor ve onu ona veriyor. Köle kadının yanında olduğu halde ramazan bayramı geliyor. Sonra adam gerdeğe girmeden kadını boşuyor. Kölenin fitir sadakası kadın üzerine midir ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer köle adamın yanında ise sonra adam onunla gerdeğe girmeden kadını boşasa¹⁰⁵⁹ fitir sadakası kadın üzerine midir? Hayır, dedi.

Ben dedim: Adam kendileriyle evlenmesi haram olan¹⁰⁶⁰ kimselerden yakın akrabalarını bakıyor¹⁰⁶¹ Onlarda bir çocuk da yoktur. Onların¹⁰⁶² fitir sadakası adamın üzerine mi olur ne dersin? Hayır, dedi. O kendi hanımından bile fitir sadakasını vermezken, onlardan nasıl versin, sen bunu görmez misin?

1055 Ben bu ifadeyi bu kitaptan başka yanımdaki kitapların hiçbirisinde bulamadım.

1056 Metindeki "bi mükatebin" kelimesi elimizde bulunan Asl nüshalarında böyledir. Belki bunun doğrusu mensup olarak "mükatiben" şeklinde veya o mukadder müptedanın haberi olup "ve huve mükatebün" şeklindedir. Allah en iyi bilendir.

1057 Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde (III, 110) der ki: (Mükatep köle ödemede aciz kalıp kitabetten (hürlük sözleşmesinden) önce ticaret için olduğu halde artık o ticaret malına döndürülemez.) Çünkü kitabet akdiyle onun üzerindeki ticaret niyeti kalkmış ve onun üzerinde tasarrufta bulunacağı kimse olmaktan çıkmıştır. Artık o bundan sonra fiili olarak ticaret müstesna, ticaret için olamaz. (Bayram günü geçtiğinde onun fitir sadakasını vermek velisi üzerine düşer). Çünkü köleler ticaret için oluncaya kadar aslında hizmet etmek için vardılar. Ancak kölesine ticaret yapma izni vermesi ve sonra o ticaret için olduğu halde, bunu kısıtlamış olması bunun dışında kalır. Çünkü bu ondaki ticaret niyetini ortadan kaldırmış olmaz. Zira ona ticaret yapma izni vermekle onu üzerinde kendisinin tasarrufta bulunacağı kimse olmaktan çıkarmış olmamaktadır.

1058 Metindeki "ve la yedi" kelimesinin başındaki vav harfi "Z" nüshasından düşmüştür.

1059 "Sonra kadını boşasa" ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

1060 Metindeki "zevi" kelimesi "M" nüshasında "zi" olarak gelmiştir.

1061 Metindeki "yeuulü" kelimesi "H" nüshasında "yekuulü" olarak gelmiştir.

1062 Metindeki "anhu" kelimesi "H" nüshasından düşmüş ama diğer nüshalarda mevcuttur. Ümit edilir ki bunun doğrusu "anhum"dür.

Ben dedim: Adam ticaret için bir köle satın almış, onun üzerinden bir yıl geçmiş ve o iki yüz dirheme denk değil, onun bundan başka bir malı da yoksa bu adamın üzerine zekât düşer mi, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Ona fitırsadakası düşer mi? Hayır, dedi. Çünkü o ticaret içindir; bu sebeple onda fitır sadakası vacip olmaz.¹⁰⁶³

Ben dedim: Adam fitır sadakasını bayram geçinceye kadar geciktirmiş olsa, bundan sonra¹⁰⁶⁴ onu eda etmesi onun üzerine vacip olur mu? Evet, dedi. Ben dedim: Eğer bu bir ay veya ondan daha çok olursa? İsterse iki sene¹⁰⁶⁵ olsun, dedi¹⁰⁶⁶

Ben dedim: Fitır sadakasından Yahudi, hıristiyan veya mecusiye verilir mi ne dersin? Fitır sadakası ancak müslümanlara verilir, dedi. Ben dedim: Eğer zimmîlere verirse bu onun için yeterli olur mu? Evet, dedi.

Ben dedim: Ramazan bayramında fecrin doğumundan sonra müslüman olan bir adamın üzerine fitır sadakası vermek vacip olur¹⁰⁶⁷ mu ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Bayram gecesi müslüman olursa onun üzerine gerekir mi? Evet, dedi.

Ben dedim: Onun elinde sadece beş dirhem parası var ve ondan başka bir şeyi de yok; bunun üzerine fitır sadakası gerekir¹⁰⁶⁸ mi? Hayır, dedi. Ben dedim: Eğer onun iki yüz dirhem parası olsa, bu ne onu ve ne de onun iyalini zengin eder; çünkü onun üzerinde iki yüz dirhem borcu bulunmaktadır. Bu iki üzerine fitır sadakası gerekli olur mu? Hayır, dedi.

Ben dedim: Hizmetçisi ve evi¹⁰⁶⁹ olan bir adamın bunlardan başka bir malı yoktur. Bunun üzerine fitır sadakası gerekir mi? Hayır, dedi.¹⁰⁷⁰

Ben dedim: Adamın buğdayı ve arpası yok, ama onun darısı veya susamı ya da buna benzer hububatı var. O fitır sadakasını bundan ne kadar ödececek, ne dersin? Bundan yarım sa' buğday kıymeti kadar veya bir sa arpa ya da bir sa hurma kıymeti kadar verir, dedi.

Ben dedim: Sermaye ve emek ortaklığında (mudarabe şirketinde) emek sahibi, ticaret için bir köle satın alırsa fitır sadakasını kim ödeyecek, ne dersin? Ne sermaye sahibine ve ne de

1063 Metindeki "fe la tecibu" kelimesi "Z" nüshasında "yecibu" olarak gelmiştir.

1064 Metindeki "en yueddiha bade zalike" ifadesi "M" nüshasında "en yueddi bihi zalike" olarak gelmiştir.

1065 Metindeki "seneteyni" kelimesi "M" nüshasında noktasız olarak gelmiştir. Bunun "seneyni" olma ihtimali de vardır.

1066 Muhtasar ve Şerh'inde (III, 110) der ki: (Adam fitır sadakasını ödemedi ise, bu zaman ne kadar uzun olursa olsun, onun vermesi üzerine gereklidir.) Ancak Hasan b. Ziyad böyle düşünmez o diyor ki: Ramazan bayram günü geçmesiyle fitır sadakası düşer. Çünkü bu sadaka bayramın iki gününden birisine tahsis edilmiş bir kurbet-Allah'a yaklaşmadır. Böylece o kurban günlerinin geçmesiyle düşen kurbanı kıyas edilmiştir. Bizim delilimiz, bunun mali bir sadaka olamsıdır, o sebeple vacip olduktan sonra malların zekâtında olduğu gibi, ancak eda edilmekle düşmüş olur. Biz kurbanın düştüğüne kail olmayız. Tamamen aksine kurban kesme vacipliği kıymet olarak sadakaya dönüşür. Çünkü kanı akıtma belli bir vakitte ve belli bir mekânda olmadıkça kurban-Allaha yaklaşma olmaz. Malı tasadduk etmek ise her vakitte olabilen bir kurbettir. Fitır sadakasının öne alınması, bir nüsha müstesna kitapta geçmemektedir. Bu konuda şöyle dedi: (Ramazan bayramı gününden bir veya iki gün önce eda etse caiz olur.) Bizim mezhebimizde sahih olan, sadakanın bir ve iki sene önceden verilmesi caizdir. Çünkü bunun sebebi, insanın (baş) sağlığı ile oluşur. Bu aynı nisap kâmil bir hale geldikten sonra zekâtın peşin verilmesine benzer. Hasan b. Ziyad'ın görüşüne göre bunun peşin verilmesi asla caiz değildir. Halef b. Eyyub şöyle diyordu: Ramazan ayı girdikten sonra, önce değil, fitır sadakasını vermek caizdir. Çünkü o, orucu bitirme sadakasıdır; başlamadan önce orucu bitirmek olmaz. Nuh b. Ebi Meryem şöyle diyordu: Fitır sadakasını ramazanın ikinci yarısı başladıktan sonra vermek caizdir. Son onlu günlerde vermek caizdir diyenler de vardır. (III, 111).

1067 Metindeki "e yecibu" kelimesi "Z" nüshasında "tecibu" olarak gelmiştir.

1068 Metindeki "tecibu" kelimesi "Z" nüshasında "yecibu" olarak gelmiştir.

1069 Metindeki "hizmetçisi ve evi" ifadesi "Z" nüshasında "evi ve hizmetçisi" olarak gelmiştir.

1070 Çünkü bu adamın sadaka alması helaldir. Zira o muhtaç haldedir. Zira evi tamir ister, hizmetçi de nafaka ister. Aslında bunlar onun masrafını artırmakta ve hem onu zengin etmekten ziyade muhtaç hale getirdiği hissini doğurmaktadır. Halbuki biz sadakanın ancak zenginler üzerine vacip olduğunu açıklamış bulunuyoruz. Çünkü hem bu sadakanın vacip olması insanların ihtiyaçlarını gidermektir. Nitekim "insanların ihtiyaçlarını gideriniz" buyurulmuştur. Kendileri muhtaç olan kimselere insanların ihtiyaçları görün diye hitap edilmez. Serahsi Şerhu'l-Muhtasarda böyle dedi. (Bak. III, 111). Bundan sonra "M" nüshasında şunu ilave etti: Ben dedim: Eğer o bayram gecesi müslüman olursa, onun üzerine fitır sadakası gerekir mi? Hayır, dedi." Bu bir şey ifade etmez. Çünkü bu mesele az önce geçti ve cevabı orada "evet" şeklinde idi. Ve nüshalar da bunun üzerinde ittifak etmişlerdir.

emek sahibine bir şey düşmez; çünkü bunda zekât vermek, ticaret zekât vergisi vermek gerekir, dedi.

Ben dedim: Üzerine fitır sadakası vacip olmuş bir adam, bayram geçinceye kadar bunu vermemiş ve kendisi de muhtaç hale düşmüş, onun bu muhtaç¹⁰⁷¹ halinde üzerine fitır sadakası vacip olur mu yoksa birtakım mal elde ettikten sonra mı olur, ne dersin? Evet, dedi. Verecek kadar bir malı elde ettiği zaman onun üzerine vacip¹⁰⁷² olur.

Ben dedim: Bayramdan önce¹⁰⁷³ İslam'dan dönmüş bir adam sonra bayram gününde müslüman olsa ona fitır sadakası gerekir mi¹⁰⁷⁴ ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: Kaçak kölenin fitır sadakası onun efendisinin üzerine vacip olur mu, ne dersin? Hayır¹⁰⁷⁵ dedi. Ben dedim: Gasbedilmiş birinin gasbetmiş olduğu köle de böyle midir? Evet, dedi.

Ben dedim: Bayramdan önce fasit¹⁰⁷⁶ bir alış-veriş sözleşmesi ile alınıp satılmış olan köle de böyle midir, müşteri onu teslim alıp bayramdan sonra azat etse, böylece satıcı üzerine onun fitır dakasını vermek düşme mi? Evet, dedi. Ben dedim: Öyleyse sadakayı vermek kimin üzerine düşer? Müşterinin, dedi.

Ben dedim: Düşmanın esir ettiği kölenin fitır adakası onun mevlasının üzerine midir, ne dersin? Hayır, dedi.

Ben dedim: köleyi efendisi hizmet etmesi için satın aldı. Sonra ona ticaret yapma izni verdi. Köle borçlandı ve bu borcundan dolayı onun kölesi kapatıldı-hapsedildi¹⁰⁷⁷ Onun efendisinin ise çok malı vardı. Böylece onun fitır sadakası efendisi üzerine mi olur, ne dersin? Evet, dedi. Ben dedim: Kölenin kölesinin fitır sadakasını (köle kendisi mi yoksa) efendisi mi verir? Hayır, (köle vermez), dedi. Ben dedim: Köle ile onun kölesi arasındaki fark nereden geliyor? Onun bu kölesi ticaret içindir ve üzerinde borç var dedi. Eğer kölenin üzerinde borç olmasaydı bunların fitır sadakasını vermek efendi üzerine düşmezdi¹⁰⁷⁸ ve onun üzerinde ticaret zekâtı-sadakası-vergisi olurdu.

Ben dedim: Ticaret için olan köle iki yüz¹⁰⁷⁹ dirheme denk değil, efendisinin de bundan başka bir malı yoktur. Onun efendisi üzerine ticaret zekâtı-vergisi farz olur¹⁰⁸⁰ mu, ne dersin? Hayır, dedi. Ben dedim: Onun üzerine fitır sadakası gerekir mi? Hayır¹⁰⁸¹ dedi. Ben niçin dedim? İki yönden dedi: Hem ticaret yönüyle ve hem de onun efendisi üzerine sadaka vacip olmaması yönüyle.

Ben dedim: Adam köleyi fasit bir alış-verişle satıyor. Ramazan bayramı gelip geçinceye kadar müşteri de onu teslim almıyor. Sonra onu teslim alıp hemen azat ediyor. Ticaret için olmayan bu kölenin fitır sadakası kimin üzerine gerekli olur, ne dersin? Fitır sadakası satıcı üzerine olur, dedi. Ben dedim: Eğer müşteri onu bayramdan önce teslim almış olsaydı, sonra bayram ertesi onu geri verseydi ve o ticaret için de olmasaydı? Yine satıcı üzerine olurdu dedi.

1071 Metindeki "hacetihi" kelimesi "M" nüshasında "hayatihi" olarak gelmiştir ki bu doğru değildir.

1072 Metindeki "yecibu" kelimesi "Z" nüshasında "tecibu" olarak gelmiştir.

1073 Metindeki "kalbe" kelimesi "Z" nüshasında "bade" olarak gelmiştir. Bu bir şey ifade etmez.

1074 Metindeki "tecibu" kelimesi "Z" nüshasında "yecibu" olarak gelmiştir.

1075 Metindeki "la" harfi "M" nüshasından düşmüştür.

1076 Metindeki "fasiden" kelimesi "H" nüshasında "fasideten" şeklinde gelmiştir.

1077 Metindeki "fe uğliga" kelimesi "H" nüshasında "fe ü'tika" olarak gelmiştir.

1078 "ve üzerinde borç var dedi" ifadesinden sonraki cümle "H" nüshasından düşmüştür.

1079 Metindeki "mietey" kelimesi "A" nüshasında "mietün" olarak gelmiştir ki, bu bir tahriftir.

1080 Metindeki "yecibu" kelimesi "M" nüshasında böyle gelmiştir. Ancak bu diğer nüshalarda zikredilmemiştir.

1081 Bu soru ve cevap cümlesi "H" nüshasından düşmüştür.

Çünkü o ona geri verilmiştir¹⁰⁸² Ben dedim: Müşteri onu azat etseydi veya satsaydı? Fıtır sadakası müşteri üzerine olurdu, dedi.

Ben dedim: Zengin ve fakat bunak adamın bir kölesi var. Kendisinin ve kölesinin fıtır sadakası onun üzerine olur mu ne dersin? Evet, dedi. O, bu haliyle¹⁰⁸³ Ebu Hanife'nin ve Ebu Yusuf'un görüşlerine kıyas edilecek olursa yetim mesabesinde. Muhammed ise onun ne kendisine ve ne de kölesine bir şey lazım gelmez, dedi.

Ben dedim: Kâfir bir adamın müslüman bir kölesi var. Fıtır sadakası kölenin mi, yoksa mevlasının mı üzerine olur, ne dersin? Hayır, dedi. Çünkü onun mevlası kâfir olduğundan, onun üzerine ne namaz olur ve ne de zekât olur. Burada kölenin vermesi düşünülebilir.¹⁰⁸⁴

Ben dedim: Mükatep kölenin kendi köleleri var, onun üzerine bunlardan fıtır sadakası düşer mi, ne dersin? Hayır, dedi¹⁰⁸⁵

Ben dedim: Köle, vedia, ariyet ya da icareye konu olmuş ise? Fıtır sadakası köle sahibine düşer, dedi.

Ben dedim: Vasiyet edilmiş bir köle hizmeti ve rakabesi¹⁰⁸⁶ ile başka bir kimsenin olmaktadır; onun fıtır sadakası kimin üzerine¹⁰⁸⁷ olur? Rakabesine sahip olan kimse üzerine olur, dedi.¹⁰⁸⁸

1082 Metindeki "kad rudde" kelimesi "H" nüshasında "kad verade" "M" nüshasında ise "yekunü kad rudde" olarak gelmiştir. Doğru olan ise iki nüshada mevcut olan şeklidir.

1083 Metindeki "fi" harfi "H" nüshasından düşmüştür.

1084 Metindeki "en-nazaru" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "ünzur" şeklinde gelmiştir.

1085 Serahsi, Muhtasar ve Şerh'inde ticarete izinli köle meselesini tehir etti ve dedi ki: (Adam kölesine ticaret izni verdiği zaman artık onun rakabesi borç ile meşgul olur ve mevlası da zengin olursa bu mezun-(ticaret yapmasına izin verilmiş) kölenin fıtır sadakası efendisinin üzerine olur). Çünkü mevla köle üzerindeki velayeti sebebiyle ona bakmak durumundadır. Zaten borç sebebiyle onun mallık değeri belli olur. Kendisinden fıtır sadakası verilen kimsenin mallık değeri ise, kendi çocuğu ve ümmü veledi gibi vacip olmaya elverişli sayılmaz. Köle kendisine verilen ticaret izni sebebiyle hizmet için olmaktan çıkmış sayılmaz; zaten onun bu işi de bir çeşit hizmet demektir. Bu durum, borcun içine batmış bir halde olan mevlanın durumuna ters düşer, zira ona fıtır sadakası lazım gelmez. Çünkü onun üzerinde olan borç, onun zenginliğini ortadan kaldırmıştır. Hâlbuki sadaka ancak zenginlikten dolayı olur. (Ticarete izinli olan köle bir köle satın alırsa mevla üzerine bunlardan sadaka vermesi gerekmez. Çünkü o bunları sadece ticaret için satın almıştır. Emali'de Ebu Yusuf'tan şöyle rivayet ediliyor: O, onları hizmet için satın almış ise, eğer mevla ona bu konuda izin vermiş ise, izin verilmiş olan köle üzerinde bir borç yoksa böyle onların fıtır sadakası mevla üzerine olur; çünkü o onların rakabesine sahip bulunmaktadır. Eğer izinli köle kendi kazancı ve rakabesi için borç batağına batmış ise, Ebu Hanife'ye göre, aslına itibar edildiğinde onların rakabesine sahip olmadığı için onların fıtır sadakasını ödemek efendisi üzerine düşmez. Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre ise, kölenin borçlu olması velisini onun rakabesine sahip olmasına engel olamadığı gibi onun kazancına sahip olmasını da engel olamaması esasına dayanarak bunların sadakalarını vermek mevla üzerine vacip olur. III, 112

1086 Metindeki "bi rakabetihi" kelimesi "M" nüshasında "rakabetihi" olarak gelmiştir.

1087 Metindeki "alaa" kelimesi "H" nüshasında "hel" olarak gelmiştir. Bu "alaa" nin tahrifidir.

1088 Serahsi, Muhfasar ve Şerh'inde (III, 112) şöyle der: (Hizmeti ile vasiyet edilmiş olan kölenin fıtır sadakası, ister varis veya ister kendisine vasiyet edilen olsun, onun rakabesine malik olan kimse üzerinedir.) Çünkü (sadakanın) sebebi onun hakkında sabit olmaktadır. Hizmeti kendisine vasiyet edilen kimsenin hakkı ise kölenin rakabesinde değil, sadece onun menfatinde ve çalışmasındadır. (Ariyet verilen ve kiraya verilen köle de aynı böyledir) Bunun sadakası da müstair ve müstecir üzerine değil, sahibi üzerinedir. (Vedia bırakılan köle de böyledir; bunun sadakası mudi üzerine olur). Çünkü mudinin eli onun korumasıdır. (Onun boynunda kasden veya hata olarak bir cinayet bulursa bile böyledir) Çünkü ona malik olmak ve onun velayetine sahip olmak gibi sebeplerle ortadan kalkmaz. (Rehin bırakılmış köle de böyledir; onun sadakası, eğer onun yanında borcuna yetecek kadar ve iki yüz dirhemden fazla para varsa rehin bırakan kimse üzerinedir.) Çünkü rehin rakabe mülkiyetini izale etmez ve rehini kabul eden (alacaklıya) da bu rakabede bir hak sağlamaz. Ancak mürtehinin (rehni kabul edenin) hakkı kölenin değer ve kıymetindedir. Bu ise sadakanın vacip olması açısından geçerli bir sebep değildir. İmla'da Ebu Yusuf'tan şöyle nakledilir: Rehin bırakan kimse üzerine, köleden ayrılıncaya kadar, onun sadakasını vermek yoktur. Köleden ayrıldığı zaman onun geçmişin sadakasını verir. Eğer köle onu bırakıp ayrılmadan önce ölürse onun sadakası rehin veren üzerine düşmez. O bunu muhayyerlik şartı ile yaptığı alış-veriş gibi yapmış olur.

Ben dedim: Bilerek veya bilmiyerek cinayet işleyen –bunda kısas olsun veya olmasın- kölenin¹⁰⁸⁹ fitır sadakasını kim verecek? (Sadakayı verme işi) kölenin sahibi üzerine düşer, dedi.

Ben dedim: Bir adam bir köle veya cariye rehlin bıraktı. Bunun fitır sadakasını kim verecek, ne dersin? Eğer onun yanında borcuna yetecek kadar ve iki yüz dirhemden daha fazla bir parası varsa rehlin bırakan verir, dedi. Eğer onun yanında bu kadar bir para yoksa o fitır sadakasını ödemez.

Ben dedim: Fitır sadakası ne kadar olur? Her hür veya köleden, küçük veya büyük olsun, yarım sa' buğday, dedi.¹⁰⁹⁰

1089 Metindeki "el-abdü" kelimesi "Z" nüshasında "fe'l-abdü" geçer.

1090 Serahsi, Muhtasar ve Şerh'inde der ki: (Eğer o buğdayın kıymetini verirse caiz olur). Bize göre. Çünkü burada istenilen şey fakirin ihtiyacını gidermektir. Bu da buğday ile olabileceği gibi onun değeri ile de gerçekleşebilir. Şafii'ye göre ise bu caiz değildir. Aslında bu ihtilafın kökü zekâta yatmaktadır. Ebu Bekir el-A'meş şöyle diyordu: Buğdayı vermek onun kıymetini vermekten daha faziletlidir. Çünkü bu verilem emre sarılmaya daha yakın ve âlimlerin ihtilafından uzaktır. Bunda en uygun ve en layık davranış budur. Fakih Ebu Cafer şöyle diyordu: Kıymet olarak eda etmek efdaldır. Çünkü bu fakirin menfaatına daha yakındır. Zira o bununla ihtiyacı olan şey hemen alabilir. Delil buğday ve arpa üzerine gelmiştir. Çünkü o zaman Medine'de alıp satmalar bunlarla (buğday ve arpa ile) gerçekleşiyordu. Şimdi bizim ülkemizde ise alış-verişler para ile yapılmaktadır. Para malların en şerefliisidir, öyleyse adakayı onunla yapmak daha efdaldır. (III, 107). 112. sayfada da dedi ki: Son söz sadakanın vacip olan miktarındadır. (Bu ise bizim âlimlerimizin görüşüne göre yarım sa'dır.) Şafii'nin kavline göre ise bir sa'dır. O İbn Ömer hadisini delil getirmektedir. İbn Ömer bu konuda bir sa' buğday veya bir sa' hurma ya da bir sa' arpa diye zikretmiştir. Yarım sa' ölçüsü Muaviye'nin kendi görüşüne göre koymuş olduğu bir şeydir. Ebu Said el-Hudri'nin dediğine göre ise: Biz fitır sadakasını bir sa' yiyecek olarak veriyorduk. Ta ki, Şam'dan Muaviye geldi ve ben kesin şu kanattayım ki, Şam buğdaylarından iki müd buğday (bir müd ¼ sa' kadardır) sizin bu yiyeceklerinizden bir sa'ya denktir, dedi. Bu konuda pek çok değişik çeşitli deliller vardır. İbadet konularında en uygun delili almak vaciptir. Buradaki uygunluk sa' ölçüğünü tamamlamaktadır. Fitır sadakasının eda edildiği nevilerden birisi olma etkili sebepten ötürü bunu arpa ve hurmaya kıyas etti. Bizim delilimiz de bu bölümün başında rivayet ettiğimiz gibi Abdullah b. Salebe b. Suayr hadisidir. Başka bir hadiste de Hz. Peygamber "ve her iki kişiden bir sa' buğday vardır" buyurmuşlardır. Sa'ı rivayet eden kimse sanki hadisin sonunu duymuş gibidir, evvelini değil. Bu da onun "ve her ikikişiden" sözüdür. Buğdaydan yarım sa' diye takdir edilmesi Ebu Bekir, Ömer, Ali ve sahabeden bir grup insanın mezhebidir. Hatta Ebu'l-Hasan el-Kerhi şöyle der: Bunlardan hiçbirisinden yarım sa' buğday vermek caiz değildir, diye bir şey nakledilmemiştir. Böylece onun bu Muaviyenin görüşüdür diye ileri sürdüğü iddia çürütülmüş olmaktadır. Biz bunu, eziyet kefareti fakirin bir günlük ücreti olması illeti ve sebebiyle ona kıyas ediyoruz. Eziyet kefareti hakkında delil vardır. Zira Ka'b b. Ucre Hz. Peygamber'e sadaka nedir diye sordu. O da altı fakire üç sa' vermektedir, buyurdular. Buğday, hurma ve arpaya benzer değildir. Çünkü hurma ve arpa yenilecek şeyleri içerdiği gibi, çekirdek ve kepek gibi yenmeyecek şeylere de şamildir. Buğdaya gelince, buğday ise hepsi yenen bir yiyecktir. Zira fakir bir kimse arpanın aksine buğdayın ununu ve kepeğini yiyebilir. Biz daha önce sa'ın açıklamasını yapmıştık. Ancak (yarım sa' buğday ağırlık ölçüsü olarak) itibar görmektedir. Ebu Yusuf bunu Ebu Hanife'den böyle rivayet etmiştir. İbn Rüstem ise Muhammed'den kile olarak diye rivayet eder. Hatta ben ona şöyle dedim der: Adam buğdayı men ölçüğü ile tartsa ve onu fakire verse böylece sadakası caiz olmaz mı? Hayır, dedi. Gerçekten buğdayın çekimi ağır olur; bazan da hafifdir. Bunun için yarım sa' kile-ölçek olarak kabul edilir. Onun bu sözünün yorumu şudur: Ölçümler hakkındaki hadisler hep sa' ile gelmiştir. Bu sa' kelimesi ölçek için bir isimdir. Diğer rivayetlerin yorumuna gelince, gerçekten âlimler bir taraftan bu sekiz titildir veya beş ritil ya da üçte bir ritildir diye sa'ın miktarı hakkında ihtilaf ederken diğer taraftan da onun tartmalarda kullanılan herhangi bir ağırlık ölçüsüne uygun ve denk olduğu hususunda da ittifak etmişlerdir. Ritil ölçüğü ona denk gelir, ritil onun tartısıdır. Bize göre (buğdayın unu buğdaya benzer, arpanın unu ise arpanın kendisi gibidir), dedi. Şafii'ye göre ise aslına dayanarak undan sadaka vermek caiz değildir. Çünkü sadakalarda hakkında delil varid olan şeyin kendisine itibar edilir. Bizim delilimiz ise Ebu Hüreyre'den rivayet edilen şu hadistir. Hz. Peygamber buyurdular ki: Fitır sadakalarının (vakti) çıkmadan önce ödeme yapınız. Çünkü her bir müslüman üzerine iki müd buğday veya buğday unu vardır. Zira bunda asıl maksat muhtaç bir kimsenin ihtiyacını gidermektir ve onu dilenmekten alıkoymaktır. Nitekim şeriat sahibi böyle buyurmaktadır. Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, un vermek onu kendi menfaatine en acele bir şekilde ulaştırdığı için daha üstündür. Bu konuda Ebu Yusuf'un şöyle dediği rivayet edilir: Un vermek buğday vermekten daha efdaldır, para vermek ise un vermekten daha iyidir; çünkü bu onun menfatını daha çabuk temin eder. Kuru üzümünden sadaka vermeye gelince, Ebu Hanife'ye göre bu yarım sa' olarak takdir edilmiştir.) Camiu's-Sağir'de böyle zikredilmektedir. (Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre ise kuru üzümünden bir sa' verilir. Bu Esed b. Amr ile Hasan'ın Ebu Hanife'den yaptığı rivayetleridir. Bunun yorumu şöyledir: Kuru üzüm gerçekten hurmaya benzer. Bunlar maksatta birbirine yakındırlar; kıymet olarak ise hurmadan bir sa' takdir edildiği yerde kuru üzümünden de bir sa' takdir edilir. Bazı hadislerde gerçekten "veya bir sa' kuru üzüm" diye geçmektedir. Ebu Hanife'nin görüşünün

Ben dedim: İki adamın aralarında ticaret için olmayan ortak köleleri var. Kendisi ve onun ortağı bunun fitir sadakasını verir mi ne dersin? Ebu Hanife'nin görüşüne göre hayır dedi. Muhammed ise onlardan her biri üzerine fitir sadakası düşer dedi. Çünkü bu, iki adamın aralarında ortak olan otlak koyunları mesabesindedir. Biz kölelerin taksim edilmesini caiz¹⁰⁹¹ görüyoruz. İki kişi¹⁰⁹² arasında ortak olan¹⁰⁹³ köleler de taksim edilebilir.

Buraya kadar olan yazı Ebu Bekir'in yazısıdır. Allah en iyi bilir.¹⁰⁹⁴

İTİKÂF BAHSİ¹⁰⁹⁵

Ebu'l-Hasan Muhammed b. el-Hasen¹⁰⁹⁶ dedi: Ebu Bekir Muhammed b. Osman bize Muhammed b. Sa'dan, el-Cuzecani, Muhammed b. Ebu Yusuf, Leys b. Ebu Süleym, el-Hakem ve Muksim yoluyla İbn Abbas ile Hz. Aişe'nin şöyle dediklerini haber verdi: Oruçsuz itikâf olmaz¹⁰⁹⁷

yorumu, kuru üzüm buğdayın bir benzeridir. Gerçekten o yenilir. İşte bu anlayıştan dolayı buğdaydan yarım sa' olarak takdir edilir. Kuru üzümünden de öyledir. Bu konudaki hadis şaz olarak gelmiştir. Umumi belvanın bulunduğu yerde buna benzer bir delille ölçek sabit olmaz. Seçkin ve halk (yani herkes) bunu bilmeye mecburdur. Çünkü eğer bu doğru olsaydı, onların bunu bilmeleri için meşhur olurdu; (yani şaz olarak kalmazdı). (Eğer o diğer taneli bitkilerden birisi ile ödeme yapmak isterse bunu kıymet itibarıyla verir). Biz kıymet olarak vermenin caiz olduğunu daha önce açıklamıştık. Bu böyledir; çünkü diğer hububat hakkında ölçüğü bildiren bir nas yoktur. Hâlbuki ölçükler ihtihadla sabit olmaz. Bize göre (peynirden de yine böyle kıymet itibarıyla ödeme yapılır.). Malik ise şöyle der: Peynirden verirken sa' ile ölçülür. Şafii kitabında ben peynirden vermeyi uygun bulmam der. Eğer verirse onun üzerine iade gerekir mi benim için bu açık ve net değildir. Bu konuda hadiste "veya bir sa' peynir" denilmektedir. Malik bu hadise dayandı ve dedi ki: O vakit belde halklarında hurma ile arpa bir yiyecek maddesi olduğu gibi peynir de çöl halkı için bir azık ve yiyecek idi. Bizim arkadaşlarımız ise şöyle dediler: Bu hadis şaz bir hadis olup meşhur hadis kitaplarında geçmemektedir. Umumi belvanın bulunduğu bir yerde böyle bir hadisle ölçüğün sabit olması caiz değildir. Böylece geriye sadece kıymet itibarıyla ödeme kalmaktadır. Eğer bu peynirin değeri yarım sa' buğdayın veya bir sa' arpanın değerine eşitse caiz olur, eşit değilse olmaz. Netice olarak, hakkında delil bulunan maddelerde kıymete itibar edilmeyeceği için, mesela adam kıymeti yarım sa' buğdaya eşit olan yarım sa' hurma verse bu caiz olmaz. Çünkü burada kıymete itibar etmek ödenecek madde hakkında nas ile sabit olan ölçüğü hükümsüz yapmaktadır ki bu caiz değildir. Hakkında delil olmayan maddelere gelince, bunlar hakkında delil var olanlara kıymet itibarıyla katılırlar. Çünkü burada delil ile sabit olan bir ölçüğü boşa çıkarmak diye bir şey yoktur. (Buğdayın kavutu aynı onun ununa benzer) Çünkü bunun ölçüsü de unda bahsettiğimiz gibi yarım sa' olmaktadır. Doğruyu en iyi Allah bilir. Bak. Serahsi, III, 114

1091 Metindeki "caizetün" kelimesi nüshalarda "caizün" olarak gelmiştir. Hâlbuki doğrusu "caizetün" şeklinde olmalıdır.

1092 Metindeki "racüleyni" kelimesi "M" ve "Z" nüshalarında "er-racüleyni" şeklinde gelmiştir.

1093 Metindeki "kanüü" kelimesi "Z" nüshasında "kane" olarak gelmiştir. Hâlbuki bunun doğrusu diğer nüshalarda olduğu gibi "kanüü" şeklinde olmalıdır.

1094 Bu cümle "H" nüshasından düşmüştür. Nüshalarda bu "Ebu Bekir" şeklindedir. Bu Ebu Bekir ise Kitab-üs Savm'ın ravisi olup onu Ebu Cafer Muhammed b. Sa'dan, Ebu Süleyman el-Cuzecani ve bu kitabın müellifi İmam Muhammed'den rivayet eden Muhammed b. Osman'dır.

1095 İtikâf, akefe fiilinin iftial şeklidir. Devam etme manasına olduğu zaman "talebe" babından gelir. Akefihu demek, habesehu demektir. "ve"-hedyü ma'kufen" Fetih 48/ 25 (hapsedilmiş kurbanlık) de buradan gelir. Şartları ile birlikte mescidde ikamet etmek demek olduğu için bu çeşit bir ibadete "itikâf" adı verilmiştir. Bak. Mağrib, II, 54

1096 Metindeki el-Hasen kelimesi "Z" nüshasında böyledir, bu doğrudur. Diğer nüshalarda ise "el-Huseyn" olarak gelmiştir.

1097 İbn Ebi Şeybe, Veki, İbn Ebi Leyla, el-Hakem ve Muksim yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Oruçsuz itikâf olmaz. Veki, Süfyan, Hubeyb ve Ata yoluyla aynı bu hadisin benzeri Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir. (Oruçsuz İtikâf Olmaz Diyen) Bahsi, I, 1231. Abdürrezzak Musannef'inde rivayet ediyor: Sevri bize İbn Ebi Leyla, el-Hakem ve Muksim yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Kim itikâfa girerse onun oruç tutması lazımdır. Sevri bize Hubeyb b. Ebi Sabit ve Ata yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Kim itikâfa girerse onun oruç tutması lazımdır. Beyhaki, Üseyyid b. Asım, Huseyn b. Hafs, Süfyan, İbn Cüreyc ve Ata yoluyla İbn Abbas ve İbn Ömer'in şöyle dediklerini tahrir etti: İtikâfa giren kişi oruç tutar. İnth. Malik'in Muvatta'ında ona Kasım b. Muhammed ile Abdullah b. Ömer'in mevlası Nafi'in şöyle dedikleri ulaşımıştır: Oruçsuz itikâf olmaz. Bak. Nasburraye, II, 488. İbn Ebi Şeybe, İbn Aliyye Leys ve Tavus yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Oruç tutmak onun üzerine vaciptir. Veki, Hişam b. Urve yoluyla onun babasının şöyle dediğini rivayet ediyor: Oruçsuz itikâf olmaz. Ebu'l-Ahvas Muğiyre yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet ediyor: Oruçsuz itikâf görülür olmamıştır. Veki, İsrail ve Cabir yoluyla Amir'in şöyle dediğini haber verdi: Oruçsuz itikâf olmaz. S. 1231

Muhammed bize Ebu Yusuf, Cuveybir yoluyla Dahhak b. Muzahim'in şöyle dediğini haber verdi. Abdllah b. Mesud ve Huzeyfe b. el-Yeman bir mescidde itikâf yapan¹⁰⁹⁸ bir topluluğa uğradılar. Abdullah dedi ki, İtikâf¹⁰⁹⁹ sadece Mescid-i Haram'da mı yapılır? Huzeyfe evet dedi. İmamı ve müezzini bulunan her mescidde itikâf yapılabilir¹¹⁰⁰

Muhammed bize Ebu Yusuf, Leys b. Ebi Süleym, el-Hakem ve Muksim yoluyla Ali b. Ebi Talib'in şöyle dediğini haber verdi. İtikâf yapan kimse üzerine onun kendisine vacip kıldığından başka oruç yoktur¹¹⁰¹

Bize Huzeyfe'den onun şöyle dediği ulaştı: Bir cemaatin mescidinden başka yerde itikâf yoktur.¹¹⁰² İtikâfta olan bir kimsenin Cuma¹¹⁰³ büyük abdest ve küçük abdestten başka bir

1098 Metindeki "mutekifine" kelimesi "Z" nüshasında "mutekifune" olarak gelmiştir ki, bu yanlıştır.

1099 Bir mescidde itikâf yapanlardan sonraki buraya kadar olan kısım "A" nüshasından düşmüştür.

1100 İmam Ebu Bekir er-Razi el-Cassas Muhtasar et-Tahavi Şerh'inde der ki: Cuveybir, Dahhak ve Nezzal b. Sebre yoluyla İbn Mesud'un şöyle dediğini rivayet etti: Mescid-i Haram'dan başka yerde itikâf olmaz. Huzeyfe ise şöyle dedi: Ben Resulullah'tan İmam ve müezzini olan her mescidde itikâf yapılabilir. (Vrk:2-217) Cassas dedi: Ebu Vail Huzeyfe'nin Abdullah İbn Mesud'a şöyle dediğini rivayet etti: Senin evin arası ile Ebu Musa'nın evi arasında itikâf yapan bir topluluk vardı. Sen Resulullah'ın üç mescidden başka yerde itikâf olmaz; Mescid-i Haram, benim bu Mescidim ve Mescid-i Aksa, buyurdıklarını kesinlikle bildiğin halde değiştirmedin. (- Eh.)

İbn Ebi Şeybe, Veki, Süfyan ve Vasıl b. el-Ahdeb yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: Huzeyfe Abdullah'a gelip dedi ki: senin evin ile el-Eşari'nin evi arasında itikâf yapan yani (orayı) mescid yapan topluluğa hayret etmiyor musun? Abdullah dedi: Belki onlar doğru yaptılar, sen yanıldın. Huzeyfe dedi: Sen bilmiyor musun, üç mescidden, Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve Mescid-i Resul den başka bir yerde itikâf yapılmaz. Beni ilgilendirmez; ben orada veya sizin bu çarşınızda bile itikâf yaparım. (Eh. S. 1235)

Beyhaki, Mahmud b. Âdem el-Mervezi, Süfyan b. Uyeyne, Cami İbn Ebi Raşid yoluyla tahric etti. Huzeyfe, Abdullah'a yani İbn Mesud'a dedi ki: Sen kendi evin ile Ebu Musa'nın evi arasında itikâf yapan bu topluluğu görmüyor musun? Hâlbuki sen Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan başka bir yerde itikâf yapılmaz, dediğini veya ancak üç mescidde yapılır, dediğini biliyorsun. Bunun üzerine Abdulah, belki sen unuttun, onlar muhafaza ettiler, dedi. Veya sen hata ettin, onlar ise isabet ettiler dedi. Buradaki şüphe bendendir. (İnth. IV, 316)

Ben dedim: (Ukufen: İtikâf eden) kelimesinden önce matbu nüshadan bazı kelimeler düşmüştür. (Bak. Nasburraye, II, 491) Beyhaki, İbn Mesud'dan şöyle tahric etti: Sen kendi evin ile Ebu Musa'nın evi arasında itikâf yapan insanlara uğradın. Hâlbuki sen Allah Resulü'nün Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve Resulullah'ın Mescidinden başka yerde itikâf yapılmaz dediğini biliyordun. Bunun üzerine Abdullah, belki sen bu hadisi unuttun, ama onlar muhafaza ettiler, dedi. İnth. (Ebu'l Vefa el-Efkani, metin burada ve orada değişmiştir, dedi).

İbn Ebi Şeybe ve Abdürrezzak Müsanneflerinde rivayet ettiler: Cabir bana Said b. Ubeyde ve Ebu Abdurrahman es-Sülemi yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini haber verdi: Bir cemaatin mescidinden başka yerde itikâf olmaz. Nasburraye'de olanlar burada bitti. Taberani bunu Mucem el-Kebir'inde Vail yoluyla tahric etti: Huzeyfe Abdullah b. Mesud'a dedi: Senin evin ile Ebu Musa'nın evi arasında itikâf yapan toplum vardı, sen onları yasaklasaydın ya? Abdullah ona dedi ki: Belki onlar isabet ettiler sen hata ettin, onlar hafızalarında tuttular, sen ise unuttun. Huzeyfe dedi: Şu üç mescidden başka yerde itikâf yapılmaz: Medine Mescidi, Mekke Mescidi ve İlya (Aksa) Mescidi. (Eh.)

Heysemi dedi: bunun ravileri sahih ravilerdir. Başka bir rivayette Huzeyfe dedi ki: Bana gelince ben ancak bir cemaatin mescidinde itikâf yapılacağını kesinlikle biliyordum. Bunun isnadı mürseldir. Eh. Mecmu'z Zevaid'de böyledir. III, 173. Sonra İbrahimden zikretti, o dedi ki: Huzeyfe Abdullah'a gelip dedi ki: Senin evin ile el-Eşari'nin evi arasında itikâf yapan insanlardan hayret etmeyelim mi? Bunun üzerine Abdullah dedi: Belki onlar isabet etti, sen ise hata ettin. Huzeyfe dedi: Ben orada veya sizin bu evlerinşzde itikâf yapılmış olmasına aldirmam. Fakat itikâf, ancak şu üç mescidde yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Medine ve Mescid-i Aksa. Kufe'nin en büyük mescidinde itikâf yapan kimseleri Huzeyfe ayıplamıştır. Tebarani bunu el-Kebir'de rivayet etmiştir. (Heysemi dedi ki): İbrahim Huzeyfe'ye yetişmedi. Eh. Mecmau'z Zevaid'de böyledir. Ben dedim: İbrahim'in mürsel hadisleri özellikle Hanefiler indinde sahih kabul edilir. İşte bunun için mürseller onlara göre sahihtir.

1101 İbn Ebi Şeybe bunu Musannef'inde (I, 1231) "Oruçsuz İtikâf Olmaz Diyen Kimse" Bahsi'nde rivayet etmiştir. İbn Aliyye, Leys ve Hakemden rivayet ediliyor ki Ali ile Abdullah, itikâf yapan kimse üzerine ancak onun kendisi için onu şart koştuğu oruç vardır, dediler. (Eh.)

1102 Tebarani'den Huzeyfe hadisinin tahriri yukarıda geçti. Darekutni Sünen'inde (s. 247) İshak el-Ezrak, Cüveybir ve Dahhak yoluyla Huzeyfe'nin şöyle dediğini rivayet eder: Ben Resulullah'tan müezzini ve imamı bulunan her mescidde itikâf yapmak elverişli olur buyurdıklarını dinledim. Dahhak Huzeyfe'den işitmedi dedi. (eh.) Ben dedim: Dahhak b. Müzahim dört raviden birisidir, sıkadır.

ihtiyaç için mescidden çıkması uygun değildir. Hastaları ziyaret etmek ve cenazelere iştirak etmek için çıkması da uygun değildir. Bunların¹¹⁰⁴ dışındaki bütün ihtiyaçlar için böyledir. Eğer Cuma için, büyük abdest bozmak veya küçük abdest bozmak için çıkarsa, böylece bir eve girerse veya biryere uğrarsa bunda bir sakınca yoktur. Bu davranış onun itikâfını bozamaz. Ancak onun abdest işini bitirdikten sonra¹¹⁰⁵ evinde beklemesi onun için uygun olmaz¹¹⁰⁶ Yine onun için cumadan sonra beklemesi uygun düşmez. Güneş zevale geldiği zaman cumaya gitmesi uygun olur. Cumadan önce dört, sonra dört veya altı rekât namaz kılar. Onun için yemek ve içmek yoktur; o bunları itikâf yerinde yapar. İtikâfa giren kişi hastalanıp da bir gün veya yarım günden daha fazla mescidden çıkarsa, eğer bu itikâf vacip bir itikâf ise itikâfa yeniden başlaması gerekir. Bu Ebu Yusuf'un görüşüdür. Ebu Hanife ise şöyle der: Eğer o mazeretsiz olarak mescidden bir saat çıkarsa itikâfa yeniden başlar. Eğer o ihtiyaç olmadan bir gün veya yarım günden fazla mescidden çıkarsa yine böyledir; Ebu Yusuf'a göre o itikâfını yeniden yapması gerekir. Eğer yine o bir gün oruç tutmasa yine itikâfını onun yeniden başlaması gerekir.¹¹⁰⁷ Ve karısı ile cema etse yine böyle itikâfını yenilemesi lazımdır.

Kadın kendi evinin mescidinde itikâf yapar, yoksa bir yerleşim birinin mescidinde itikâf yapmaz¹¹⁰⁸

Onun için onun mürsel hadislerinde bir sakınca yoktur. Zira sıkı-güvenilir ravilerin mürselleri bizim yanımızda delil olarak kabul edilir. Ben dedim: Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde der ki: İbn Mesud ve Huzeyfe b. el-Yeman'dan farklı rivayetler gelmektedir. Huzeyfe'nin İbn Mesud'a şöyle dediği rivayet edilir. Senin evin ile Ebu Musa'nın evi arasında itikâf yapan topluluğa mani olmamana şaşıyorum! İbn Mesud da belki onlar muhafaza edip korudular sen ise unuttun veya onlar isabet etti sen ise hata ettin diye cevap verdi. Her bir yerleşim biriminin mescidinde itikâf yapılabilir. İbn Mesud itikâf yapan bir topluluğa uğradı da Huzeyfe'ye şöyle dedi: İtikâf sadece Mescid-i Haramda, (Mescid-i Aksa ve Resulullah'ın Mescidinde) olmaz mı? Huzeyfe dedi: Ben Resulullah'ın şöyle dediğini dinledim: İmam ve müezzini bulunan her mescidde itikâf yapılabilir. Kitapta Huzeyfe'nin ancak bir cemaatin mescidinde itikâf yapılabilir dediğinden bahsedilir. Bu cevaz hükmünü açıklamaktadır. Efdal olana gelince Mescid-i Haram'da itikâf yapmak diğer mescidlerde itikâf yapmaktan daha efdaldır. Muhammed, Ebu Hanife'den onun Mekke'ye komşu olmayı mekruh gördüğünü ve öyle dediğini rivayet eder: Mekke hicret edilecek bir yer değildir; zira Hz. Peygamber oradan Medine'ye hicret etmiştir. Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşlerine göre ise bunda bir sakınca yok, o ise daha efdaldır ve insanların uygulaması da böyledir. Sonra itikâf başlangıçta şeraitin vacip kıldığı bir amel değildir. Ancak insanlar adayarak onu kendilerine vacip yapmışlardır. Böylece itikâf Hz. Ömer hadisinden dolayı lazım hale gelmiştir. Hz. Ömer Resulullah'a sorup şöyle dedi: Ben cahiliye döneminde bir gün itikâf yapmaya nezrettim. Veya bir gece dedi ya da iki gün dedi. Hz. Peygamber, nezrini yerine getir, buyurdular. Bize göre itikâf yapmaya nezreden kimsenin oruç tutması da lazımdır. Şafii ise şart değildir, der. Bizim mezhebimiz İbn Abbas ve Hz. Aişeden gelen rivayete dayanır: Onlar dediler ki: Oruçsuz itikâf olmaz. Onun bu mezhebi İbn Mesud'dan rivayet edilmiştir. Bu konuda Hz. Ali'den de iki rivayet vardır. İki rivayetten birisi bizim dediğimiz gibi, diğeri ise İmam Şafii'den rivayet edilen gibidir. O dedi ki: İtikâfa giren kimse üzerine oruç gerekmez; ancak o kendisi üzerine bunu vacip kılsa omüstesna. (Sonra o her iki mezhebin delil getirmelerini açıkladı ve şunları dedi): Nafile bir ibadet olan itikâfa gelince, bu Hasanın Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göre oruçsuz olmaz ve bir günden daha az olmaz. Böylece o, namaz için taharet ne ise, itikâf için de orucu o hale sokmuştur. Zahir rivayette itikâf ile nafile ibadet caizdir; bu namaz için olan taharete benzer. Yine zahir rivayette itikâf ile orucun dışında bir nafile ibadet caizdir. Bu sebeple o kitapta dedi ki: (Kişi mescide itikâf niyetiyle girse orada kaldığı müddetçe itikâftadır; çıktığı zaman ise onu bırakmış olur.) Böyledir, çünkü temelde nafile ibadetler, kolaylık ve musamaha üzerine kurulurlar. Hatta ayakta kılmaya gücü-kuvveti olduğu halde, nafile namazları oturarak kılmak caizdir. Attan inip kılmaya kudreti olduğu halde (atın) üzerinde iken kılmaması da caizdir. Vacipleri ise terk etmek caiz değildir. (İnth s. 117)

1103 Metindeki "ma hala'l cumuati" ifadesi "M" nüshasında böyle gelmiştir. Doğrusu da budur. Geri kalan nüshalarda ise "ma hala ila'l cumuati" şeklinde gelmiştir.

1104 Metindeki "zalike" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1105 "Ancak onun abdest işini bitirdikten sonra ..." diye başlayan cümle "Z" nüshasından düşmüştür.

1106 Metindeki "yenbağiy" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1107 "Ebu Yusuf'a göre ..." den buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

1108 Serahsi, Muhtasar ve Şerh'inde (II, 119) der ki: "Kadın ancak kendi evinin mescidinde (Yani namaz kıldığı yerde) itikâf yapar. Şafii dedi: Ancak bir toplumun mescidinde itikâf yapılır. Orada kadınlar ve erkekler birdir. Çünkü evin mescidi, orada alış-verişin caiz olması ve cünüp ve hayızlı olanın uyumasının caiz olması delili ile ona mescid hükmü verilemez. Böyledir, çünkü asıl maksat belli

Ben dedim: Adam bir ay veya üç gün itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun derse ve o, şu ayda diye belli bir aya niyet etmemişse, onun için bunların hepsi birdir; dilediği zaman itikâfa başlar; yalnız onun bu gece ve gündüzleri arka arkaya birleştirmesi (ara vermemesi) gerekir.

Adam “Allah için bir ay gündüzleri itikâf yapmak üzerime borç olsun” dediği zaman o geceleri değil, sadece gündüzleri itikâf yapar. Bu onun şu sözü “Allah için üzerime borç olsun, ben bir ay gündüzleri¹¹⁰⁹ falan kimse ile konuşmayacağım” mesabesindedir; sanki o böyle demiş gibidir.

Adam, Allah için¹¹¹⁰ arka arkaya demeden kendisini otuz gün itikâf yapmaya borçlandırırsa bu arka arkaya kabul edilir. İtikâfa başladığı zamandan itibaren bu adamın gece gündüz itikâf etmesi gerekir. Eğer o bunu yapmazsa itikâfı fasit olur ve ona yeniden başlaması gerekir. Çünkü itikâf oruç gibi değildir. Sen biliyorsun ki, bir adam Allah için otuz gün oruç tutacağım diye kendisini borçlandırdığı zaman arka arkaya diye niyet etmemişse, dilediği takdirde o, bu oruçları aralıklarla da tutabilir.¹¹¹¹ Veya sen yine biliyorsun ki, o geceleri yer (oruç tutmaz.)!

Adam ismini söyleyerek belli bir ayda Allah için itikâf yapmaya söz verirse, o bunu yapmadan o ay gelip geçerse, ondan başka bir ayda yapması gerekir. O bununla yemin etmeyi kasdetmişse yemin kefareti de vermesi gerekir. Eğer yemin murad¹¹¹² etmemişse onun üzerine kefaret yoktur.

Adam Şaban ayında Allah için itikâf yapacağım diye kendisini boçlandırmış ve itikâf yapmış fakat bir gün eksik yapmış ise bunun yerine onun bir gün kaza etmesi gerekir.

Kadın Allah için bir ay itikâf yapmayı kendisini borçlandırdığı zaman orada hayız olursa, onun hayızlı günlerini kaza etmesi gerekir ve bunları ay ile birleştirir. Çünkü onun hayızlı günleri aynı geceye benzer. Bu sebeple eğer o kaza ettiği günleri ay ile birleştirmese¹¹¹³ kendisi için itikâfını fasit hale getirmiş olur. Artık o itikâfa yeniden başlaması gerekir. Ama bu hayız başka şeye benzemez; çünkü hayız her ay onun başına gelen bir mazerettir. Buna göre o, itikâfı ile kaza ettiği günleri birleştirmemiş ise, ben ona emreder böylece o itikâfı yeniden yapar. Bu, arka arkaya iki ay mesabesindedir.

bir yerin tazim edilmesidir. Böylece (itikâf) şeran tazim edilmiş bir yere tahsis edilmiş oluyor. Böyle bir yer evlerin mescidlerinde bulunmaz. Bizim delilimiz ise itikâfın eda edildiği yer, erkek için olduğu gibi kadın için de namazının en efdal olduğu yerdir. Kadının evinin mescidinde kıldığı zaman en efdaldır. Çünkü Hz. Peygamber'e kadının en efdal namazı hangisidir diye sordukları zaman Resulullah şöyle buyurdular: Evinin en karanlık yeridir. Hadiste buyuruluyor ki Hz. Peygamber itikâfa girmek istediği zaman üstü kubbe gibi çadır yapılmasını emretti. Çadır hemen Mescidde kuruldu. Hz. Peygamber Mescide girdiği zaman bir takım kurulmuş çadırlar gördü ve dedi ki: Kimin bu çadırlar? Aişe ve Hafsa'nın dediler. Bunun üzerine kızdı ve onlar bunlarla iyilik mi murad ediyorlar, dedi. Başka bir rivayette ise bununla ne istiyorlar dedi ve emretti hemen kendi çadırı bozuldu. Artık Hz. Peygamber bu on günde itikâf yapmamış oldu. O vakitte kadınlar cemaate çıkar oldukları halde Hz. Peygamber'in onların mescidde itikâf yapmalarını mekruh görünce bugün bizim zamanımızda ise men edilmeleri daha evladır. Hasan Ebu Hanife'den rivayet ediyor ki, kadınlar bir toplumun mescidinde itikâf yaparlarsa bu caiz olur. Fakat onların evlerinde itikâf yapmaları daha efdaldır. Bu sahih ve sağlıklı bir görüştür. Çünkü toplumun mescidine her kes girer. Kadın bütün gün boyunca örtülü olmaya gücü yetmez ve onlara karşı fasık ve günahkâr kimselerin fitnesinden de korkular. İşte bunun için men edilmiştir. Yoksa bu yasak itikâfın bizzat kendisinden kaynaklanan bir sebepten dolayı değildir. O nedenle itikâfın caiz oluşu ortadan kaldırılmaz. (Kadın evinde mescid edindiği yerde itikâf yaptığı zaman onun için bu yer aynı erkekler için toplumun mescidine benzer. Oradan sadece insani bir ihtiyaçtan dolayı çıkar, hayızlı hale geldiği zaman çıkar ve onun itikâfı bir ay veya daha fazla sürdüğü zaman itikâfa yeniden başlaması gerekmez; yalnız o hayızlı günlerinin kazasını temiz olduğu günler için birleştirir. Biz arka arkaya tutulan oruçlarda bunu onun için açıklamıştık. Kadının evinde mescid edindiği yer, onun evinde beş vakit namaz kıldığı yerdir.

1109 Metindeki “bi'n-nehari” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

1110 Metindeki “lillahi” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

1111 Metindeki “lehu” kelimesi “H” nüshasında “aleyhi” olarak gelmiştir.

1112 Metindeki “erade” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1113 Metindeki “fe in” kelimesi “H” nüshasında “fe iza” olarak gelmiştir.

Adam kendisini hiçbir şeyi borçlandırmadan (nezretmeden) itikâfa girerse o itikâfa girmiş demektir. Eğer o mescidden çıkarsa itikâfını kesmiş¹¹¹⁴ olur. Artık (nezredip) kendisini hiçbir şeyle borçlandırmadığı cihetiyle onun üzerine bir şey lazım gelmez. O mescide bulunduğu müddetçe itikâfta bulunmuş olur. Mescidden çıkınca ise itikâfını bırakmış¹¹¹⁵ olur.

Adam itikâfa girmiş ve o mescidedir. Sonra mescid yıkıldı; işte bu bir mazerettir. Artık onun başka bir mescide çıkmasında bir sakınca yoktur.

İtikâfta olan kimsenin mescide alış-veriş yapmasında ve alıp satmasında bir sakınca yoktur.¹¹¹⁶ Günah olmadıktan sonra aklına gelen sözleri söyleyip konuşmasında (bir sakınca yoktur).

İtikâfta susma da yoktur. Çünkü Resulüllah'ın susmayı yasakladığı bize kadar ulaşmıştır.¹¹¹⁷

Adam vacip bir itikâf yapmakta, sultan veya başka birisi gelip bunu zorla çıkarıyor. Ben burada kıyası bırakıp istihsan yaparak o bunun yerine başka bir mescide girer ve onun itikâfı da devam eder, derim. Fakat sultan ona bundan başka bir iş yapsa veya onu biris bir gün ya da yarım günden fazla bir zamanda hapsedse onun itikâfı bozulur ve artık onun itikâfa yeniden başlaması gerekir.

İtikâfta olan kişi büyük veya küçük abdest bozmak için mescidden dışarı çıktığı zaman alacaklısı ile karşılaşır, alacaklısı onu bir gün veya yarım günden fazla alırsa, onun itikâfı vacip bir itikâf ise bozulur. Ama bir saat veya o kadar bir zaman onu hapsederse¹¹¹⁸ itikâfı bozulmaz. Ben burada kıyası terk edip istihsan yapmış oldum. Ancak Ebu Hanife'nin görüşüne göre onun itikâfı bozulur.

Ebu Yusuf dedi ki: Ebu Hanife, eğer o büyük abdest bozma ve küçük abdest ve Cuma namazı kılma dışında¹¹¹⁹ bir ihtiyaç için mescidden bir saat veya daha fazla bir vakit için mescidden çıkarsa onun itikâfı bozulur ve o bu itikâfı yeniden yapması gerekir, dedi. Yine böyle hanımı ile cimayaptığı zaman onun itikâfı fasit olur¹¹²⁰

Ebu Yusuf ile Muhammed dedi: Eğer o yarım günden fazla çıkarsa itikâfı bozulur; bundan daha az çıkarsa itikâfı bozulmaz.

1114 Metindeki "fe kataa" kelimesi "M" nüshasında "yaktau" olarak gelmiştir.

1115 Metindeki "tarikun" kelimesi (bir nüshada) "barikun" olarak gelmiştir ki, bu yanlıştır.

1116 Bu ticaret mallarının mescide getirilip hazır bulundurulmadığı zamandır. Ticaret mallarının mescide getirilip mescide alış-veriş için hazır bulundurulması mekruhtur. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurdular: "Mescidlerinizden uzak tutun... ve alımlarınızı ve satımlarınızı." Çünkü mescid mekânları insanların mülkiyetlerinden çıkarılıp Allah'ın mülkiyetine tahsis edilmiş olan yerlerdir. O sebeple oraların alış-veriş ve ticaret gibi şeyle meşgul edilmesi mekruhtur. Ancak ticaret malları orada bulunmazsa o yeri işgal etmek de ortadan kalkmış olur. Serahsi, Mabsut, III, 122

1117 Harisi, Müsned'inde Fadl b. Musa es-Sinani, Ebu Hanife, Şeyban ve Yahya b. Ebi Kesir el-Muhacir b. İkrime yoluyla Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamber, susma orucunu ve visal orucunu yasakladı dediğini haber verdi. Bak Camiu'l-Mesanid, I, 472 Hafız Talha b. Muhammed İmamın Müsned'inde Abdülaziz b. Halid b. Ziyad, Ebu Hanife, Münzir b. Abdullah, Cüveybir b. Said el-Kufi ve Dahhak b. Müzahim yoluyla Nezzal b. Sebre'nin ben Hz. Peygamber'in oruçta visal yoktur ve geceye kadar bir günde susma yoktur, buyurdıklarını dinledim dediğini haber verdi. Eh. s. 473. Harisi Müsned'inde Mekki b. İbrahim, Musab b. el-Mikdam, Yusuf b. Halid es-Semti, Ebu Abdurrahman el-Mukri Ubeydulah b. Musa Hasan b. Ziyad, Muhammed b. Bişr, Ebu Yusuf, Esed b. Amr, Ebu Mukatil, Carud, Ebu Sa'd es-Sağani, İbn Ebu'l-Cehm, Hamza ez-Zeyyat, İbrahim b. el-Ahvas, Ziyad b. Hasen b. Furat, o da babasından, Muhammed b. el-Hasen, Ebu Hanife, Adıyy b. Sabit, Ebu Hazim ve Ebu's-Şa'sai yoluyla Ebu Hüreyre'nin Gerçekten Resulüllah visal orucunu ve susma orucunu yasakladı, dediğini haber verdi. Hafız Talha b. Muhammed bunu said b. es-Salt ve ondan başkaları yoluyla tahric etmiştir. Hafız İbnül-Muzaffar bunu Abbad b. Suheyb, Hasan b. Ziyad ve Sabik el-Berberi yoluyla tahric ederek dedi ki: Hasan isnadında Ebu Hazim'i eksik yaptı. İbn Husrev bu hadisi hem İbn-ül Muzaffar yoluyla ve hem de Mekki yoluyla tahric etmiştir. Kadı Ebu Bekir de bunu Said b. Salt ve Mekki b. İbrahim yoluyla İmamdan onun zikredilen senediyle tahric etmiştir. Bak Camiu'l-Mesanid, I, 476

1118 Metindeki "habesehu" kelimesi "H" nüshasında "haabesehu" şeklinde gelmiştir.

1119 Metindeki "li ğayri" kelimesi "Z" nüshasından düşmüştür.

1120 "ve onun itikâfı yeniden..." ifadesinde paragrafın sonuna kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

Vacip olan itikâf adamın “Borcum olsun, Allah için şöyle şöyle itikâf yapacam” denilen itikâftır. Veya falan kimse ile konuşursam üzerime itikâf borcum olsun deyip de konuştuğunda ya da filan kimse gelirse deyip de o kimse geldiğinde¹¹²¹ (vacip olan itikâftır). Ya da falan kimse şu şu hastalığından iyi olursa deyip de o da o hastalığından iyi olursa (bu da vacip olan itikâftır).

Onun vacip olmadığı halde yaptığı itikâf ise bir şeye niyet edip de onu konuşmadığı itikâftır.

Adam Allah için bir gün itikâf yapmayı kendisini¹¹²² borçlandırırca bu bir günü istediği zaman itikâf yapabilir. O, fecir doğmadan evvel mescide girmeyi murad ettiği zaman güneş battığında itikâfını yerine getirmiş olur. Fakat fecir doğduktan sonra mescide girerse¹¹²³ itikâfı onun için yeterli olmaz. Çünkü bu bir günden daha azdır. Geceleyin bir miktar itikâf yapması onun üzerine gerekli değildir.

Eğer o Allah için kendisini iki gün itikâf yapmaya borçlandırırca, onun güneş batmadan önce mescide girmesi gerekir. O günün gecesinde, ertesi gece ve yarın gece güneş kayboluncaya kadar itikâf yapar. Eğer o birçok gün ya da az günde Allah için itikâf yapmayı kendisini borçlandırırca yine böyledir; güneş batmadan önce mescide girer sonra o gece¹¹²⁴ ve bu günde ve gelecek gün ve gecelerde sayı tamamlanuncaya kadar itikâf yapar. Geceler itikâfa dâhildir, ama oruç dâhil değildir. Çünkü adam, gece itikâf yapar ama gece oruç tutmaz.

Adam Allah için belli bir ayda itikâf yapmaya kendisini borçlandırdığı zaman onun güneş kaybolmadan önce mescide girmesi gerekir. Böylece o mescidde iken güneş kaybolur. Artık o ayı bütün gündüz ve geceleriyle birlikte karşılar. Çünkü gece gündüzden değil, aydandır.

Adam vacib bir itikâfta iken hanımı ile cima etse kötü bir iş yapmış olur, itikâfı fasit olur ve onun itikâfa yeniden başlaması gerekir. Kocası kendisine cima etmiş olan kadın da böyledir. Cima yapmadan vücudların birbirine dokunmasıyla olsa bile inzal vaki olursa, bu da cima cima mesabesinde sayılır ve adamın gusletmesi gerekir. Kadından aynı erkekte olduğu gibi atarak inzal vaki olduğu zaman o da böyledir. Kadın ve erkekten inzal vaki olmamışsa bile her ikisi de bunda kötü bir şey yapmışlardır. Bununla Ebu Yusuf’un görüşüne göre onların itikâfları bozulmaz. Ebu Hanife’nin görüşüne göre ise eğer bunlar mescidden dışarı çıkarlarsa itikâfları fasit olur.

Adam kendisini bir itikâf yapmaya borçlandırırca sonra onu yerine getirmeden ölürse artık onu hiçbir kimse hiçbir kimse adına yerine getirmez. Çünkü oruçsuz itikâf olmaz; kimse de kimse adına oruç tutmaz.¹¹²⁵ Zira bize Abdullah b. Amr ile İbrahim en-Nahai’den böyle (hüküm) ulaştı.¹¹²⁶ Onlar böyle söylediler.¹¹²⁷ Fakat her bir gün için onun adına bir fakire yarım sa’ buğday verilebilir.¹¹²⁸

1121 Metindeki “fe kadime” kelimesi “M” nüshasında “fe kadime fülânün” şeklinde gelmiştir.

1122 Metindeki “aleyhi” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1123 Metindeki “ve iza dahale ba’de ma” ifadesi “Z” nüshasında “dahale er-racülü ba’de ma” olarak gelmiş, “ba’de” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

1124 Metindeki “leyletehu” kelimesi “leyleten” olarak gelmiştir.

1125 Metindeki “çünkü oruçsuz...” kelimesi ile başlayan cümle “M” nüshasından düşmüştür.

1126 İbn Amr ile İbrahim en-Nahai’den “Kimse, kimse adına oruç tutmaz” hükmü ulaştı.

1127 Metindeki “kaalaa” (iki kişi söyledi) kelimesi “H” nüshasında “kale” (bir kişi dedi) olarak gelmiştir ki, bu bir anlıştır.

1128 Serahsi, Muhtasar ve Şerh’inde der ki: (O kendisini bir itikâf yapmaya borçlandırırca sonra onu yerine getirmeden ölürse, onun adına her bir gün için yarım sa’ buğday verilir). Bu vasiyet ettiği zaman olur. Çünkü itikâf oruçtan çıkan bir daldır. Oruç bahsinde biz fidyenin hükmünü açıkladık; bu, itikâf hakkında da böyledir. Eğer oruçtan fidye vermek akla uygun değildir ve bu, kıyas yoluyla da sabit olmamıştır. Böyleyken siz nasıl itikâfı oruca kıyas ettiniz denilirse? En şaşılacak şey bunu namaz hakkında da söylemenizdir; hâlbuki namazda kıyasa yol yoktur! Biz deriz ki: İtikâfa gelince, bunun hakkındaki soruya cevap vermek kolaydır. Çünkü itikâf ile adak yapmanın sahih olması oruç itibariyledir. Zira farzlarda temeli olmayan bir şeyi adak olarak yapmayı üstlenmek sahih değildir. Böylece oruç hakkında fidye üzerine gelen bir nas-delil itikâf hakkında da delil sayılır. Namaza gelince, namaz yerine geçecek fidye hakkında kitaplarda söylenmiş herhangi bir genel cevap yoktur. Fakat Ziyadat’ta bir yerde inşallah bu onun için yeterli olur

Adam bu sözü söylediği zaman hasta olup hastalığı devam eder ve sonunda ölürse onun üzerine bir şey lazım gelmez. Gerçekten o¹¹²⁹ iyi olmadan önce de onların (akrabaların) onun adına bir şey kaza etmeleri gerekli değildir.

Eğer bir adam bir gece veya bir gün itikâf yapmayı kendisini borçlandırırsa o gün yese onun üzerine bir şey lazım gelmez.

Kadın “Hayzlı¹¹³⁰ günlerimde itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman onun üzerine itikâf yoktur.

Adam “Falan kimsenin geldiği şu günde ebedi olarak itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman da böyledir. O falan kimse geceleyin geldiğinde onun üzerine itikâf yoktur. Eğer o gündüzleyin yemin edenin yediği bir günde gelirse onun bu günde itikâf yapma gerekliliği yoktur. Hâlbuki onun¹¹³¹ bugünün misli olan gelip geçen hergünde itikâf yapması üzerine gereklidir. Eğer o falan kimse bir gün öğleden sonra gelirse aynen yine böyle gerekir.

Adam adını söylediği bir ayda Allah için¹¹³² itikâf yapmaya kendisini borçlandırıldığı zaman söyleyip kasdettiği bu¹¹³³ ay geçmiş ise o yemin ettiği zaman onun geçmiş olduğunu bilmiyor ise onun üzerine itikâf gerekmez. Sanki o “Dün Allah için itikâf yapmak benim üzerime borç olsun” demiş gibidir.

O hacta veya umrede ya da her ikisi birlikte yaptığı zaman ihramlı olarak, vacip olan bir itikâfta itikâf yapıyorsa, itikâf ile beraber ona ihram da gerekli olur¹¹³⁴ O bitinceye kadar itikâfında kalır. Eğer haccı kaçıracağından korkarsa itikâftan çıkar, haccını ve Allah için kendisini borçlandırıldığı umresini yerine getirir. Artık itikâfını yeniden yapmak onun üzerine bir borçtur.

Adam Mescid-i Haram’da vacip bir itikâf yapsa, onun bu itikâfı başka yerlerde yaptığından daha efdaldir. Resulullah’ın Mescidindeki de böyledir; orada yaptığı itikâf, Mescid-i Haram müstesna diğer yerlerde yaptığından daha efdaldir. Büyük olup cemaati fazla olan her bir mescid daha efdaldir. Cuma mescidi de Mescid-i Haram ve Mescid-i Resulullah’dan sonra, ancak bu iki mescidden başka kendi gibi olan cemaat mescidleri müstesna, diğer geri kalan bütün mescidlerden daha efdaldir.

Adam Allah için kendisini itikâf¹¹³⁵ yapmaya borçlandırırsa, sonra İslam’dan çıkar sonra tekrar müslüman olursa onun üzerine itikâf yoktur. Çünkü şirk itikâfı yıkıştır.

Köle veya cariye kendileri itikâf yapacam diye adadıkları zaman velilerinin onları bundan men etme hakları vardır. Bunlar azad edildikleri zaman kendi üzerlerine vecibe kıldıkları bu itikâfı yerine getirmek onlar için bir borç olur. Kadın da kendi üzerine itikâfı vecibe kıldığı zaman böyledir; kocasının onu yasaklama hakkı vardır.¹¹³⁶ Ümmü veled ve müdebber cariyelere

denilmektedir. Böylece onun bunu bir istisna ile kayıtlaması burada bir cevabın bulunmadığını açıkça ifade etmek olur. Çünkü namaz hakkında kıyasa geçit yoktur. eh. III, 124

1129 Metindeki “ennehu” kelimesi “H” nüshasında “en” olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

1130 Metindeki “hayzi” kelimesi “H” nüshasında “hayzun” olarak gelmiştir.

1131 Metindeki “aleyhi” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1132 Metindeki “lillahi” kelimesi “Z” nüshasından ilave edilmiştir.

1133 Metindeki “fe iza zalike” ifadesi “M” nüshasında “fe iza kane zalike” şeklinde gelmiştir.

1134 Metindeki “lezimehu” kelimesi “M” nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise “lezime” şeklinde gelmiştir.

1135 Metindeki “el-itikâfa” kelimesi “H” nüshasında “il’-itikâfi” olarak gelmiştir.

1136 Eğer bu velinin ve kocanın izni ile olursa kocanın karısını onu tamamlamadan men etme hakkı yoktur. Veli ise her ne kadar bu kendisi için müstehap olmasa da kölesini men edebilir. Çünkü kocası ona ve ondan faydalanmaya, o (kadın) mülkiyete ehil olduğu halde, onun izni ile (nikâhla) sahip olmuştur. Veli ise köleye ve onun menfaatlarına (emeğine) onun izni ile malik olmamıştır. Çünkü köle mülkiyete ehil değildir. Fakat ona söz verilmiştir. Verilen bu sözün yerine getirilmesi de onun hakkıdır. Va’dinden dönmek ise kötülenmiştir. Bu sebeple ona mani olmak veli için müstehap değildir. Buna rağmen o bunu yaparsa üzerine bir şey lazım gelmez; ama o kötü bir şey yapmış ve günah kazanmış olur. Bu (itikâf hükümleri) ihrama yapılmış bir kıyastan ibarettir. Çünkü kadın

gelince onlar bu konuda aynı köle gibidirler. Mükatep köle ise o kendisi üzerine belli bir itikâfı gerekli kıldığı zaman bunu yerine getirmek zorundadır. Çünkü velinin onunla bu itikâfı arasına girmeye gücü yetmez. Yarısı azad edilmiş¹¹³⁷ fakat kıymetinin yarısı ile çalışmakta olan bir köle de aynen böyledir.

İtikâfta olan bir kimse gündüzleyin unutarak yerse onun orucu tamdır; itikâfı üzerine devam eder. Unutarak¹¹³⁸ eşiyile gündüzleyin cima ederse¹¹³⁹ gerçekten onun itikâfı bozulmuş olur. Cima bu konuda yeme ve içmeye benzemez. Çünkü cima itikâfta olan kimseye gece gündüz haramdır. Hâlbuki oruç cihetinden haram değildir. Bu bakımdan cima mescidden çıkma mesabesindedir. O unutarak mescidden çıksa bu bile bile çıkması gibidir! Cima da buna benzer. İtikâfın dışındaki oruca gelince, oruçlu iken unutarak cima ederse bu itikâfta bozduğu gibi onun orucunu bozamaz.

Adam falan kimseyle konuşursam veya¹¹⁴⁰ filan kimsenin evine girersem¹¹⁴¹ ya da şöyle şöyle yaparsam belli günlerde itikâf yapacam diye kendisini borçlandırırorsa, bunları¹¹⁴² da yaparsa, onun üzerine itikâf gerekli olur. Ona itikâftan başka bir kefarete gerek yoktur.

O yemininde “inşallah” derse ve bunu cümleye bitişik olarak söylerse onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹¹⁴³

Adam “eğer ben falan kişinin evine girmiş isem bir ay itikâf yapmak üzerime borç olsun” derse, hâlbuki o eve girmiş olup kendisi bunu bilmiyor ise o kendi üzerine vacip kıldığı itikâfı yapmak zorundadır.

Üzerine cacip olan bir itikâfta olan kişi günlerce baygın kalsa veya cin çarpması gibi hafifçe deli olsa onun iyi olup sağlığına kavuştuğu zaman bu itikâfı yeniden yapması gerekir. Eğer onun bu delilik hali uzayıp ayrılmaz bir bunaklığa düşerse¹¹⁴⁴ böylece bu yıllarca sürerse, bu itikâf ve Allah’ın onun üzerine farz kıldığı hükümler kıyasen aydırlar; o bunları yerine getirmes ve onun üzerine de bir şey lazım gelmez. Fakat biz kıyası terk ederek kaza etmeyi onun üzerine gerekli kılıyoruz.¹¹⁴⁵ Çünkü o hatta ihram giyse sonra başına böyle şeyler gelse sonra ayılsa onun üzerine kaza etmek gerekli olur.

A’ma veya¹¹⁴⁶ oturak kimse üzerine itikâfı borçlu kılsa, bu sağlıklı kimseye gerekli olduğu gibi ona da gerekli olur.

Hasta bir insan hasta olduğu halde kendisini itikâf yapmaya borçlu kılsa bunu henüz uygulamazsa sonra iyi olmadan vefat ederse onun üzerine bir şey lazım gelmez.

Sağlıklı bir insan kendisini bir ay itikâf apmaya borçlandırır ve aradan 10 gün geçerse sonra adam ölürse onun varisleri üzerine onun adına bunu kaza etmeleri, bunun için de her birine yarım sa’ buğday vermek üzere otuz fakiri yemek verirler. Eğer varisler bunu yapmaktan kaçınırlarsa bundan bir şey yapmaya zorlanmazlar.

kocasının izni ile ihrama girdiği zaman kocanın onu çıkartmaya hakkı yoktur. Ancak köle velisinin izni ile ihrama girdiği zaman her ne kadar bu onun için mekruh olsa da velisinin onun ihramını çıkartma hakkı vardır. Bak. Serahsi, Şerhu'l-Muhtasar, III, 125

1137 Metindeki “ kad ü'tika” ifadesi “H” nüshasında “ellezi ü'tika” olarak gelmiştir.

1138 Metindeki “bi'n-nehari nasiyen” esas nüshada böyledir. Diğer nüshalarda ise “nasiyen bi'n-nehari” şeklinde gelmiştir.

1139 Metindeki “ve iza” kelimesi “M” nüshasında “fe iza” olarak gelmiştir.

1140 Metindeki “ev” kelimesi “Z” nüshasında “ve” olarak gelmiştir.

1141 Metindeki “dara fûlanin” ifadesi “H” nüshasında dehafe fûlanün” olarak gelmiştir.

1142 “Bunları yaparsa” ifadesi “H” nüshasından düşmüştür.

1143 Metindeki “fe leyse aleyhi şeyün” ifadesi “H” nüshasında “fe la şey'e aleyhi” olarak gelmiştir.

1144 Metinde geçen “el-lemem” kelimesi hafif bir delilik demektir. Bak. Mağrib, II, 172; Matuh (bunak) ise akli noksan demektir. O deliliği olmayan dehşete düşmüş ve şaşırılmış biridir, denildi. Bak Mağrib, II, 29

1145 Serahsi dedi ki: Böyledir, çünkü o ateh-bunaklık hastalığı ile ibadete ehil olmaktan çıkmaz. O ibadetin sevabını elde etmeye ehildir. Onun zimmeti, ibadetlerde ve sebebi ortada bulunan meselelerde vücuba elverişli olma hali baki kalmıştır. Şerh-ul Muhtasar, III, 126

1146 Metindeki “ev” kelimesi “H” nüshasında “ve” olarak gelmiştir.

İtikâfta bulunan bir erkek ve itikâfta olan bir kadının istedikleri elbiseyi giymelerinde ve istedikleri yiyeceği yemeleirnde, istedikleri kokuyu sürünmelerinde ve istedikleri merhemleri¹¹⁴⁷ kullanmalarında bir sakınca yoktur. Bunlar itikâfta ihramlı gibi değildirler.

Velisi izin verdiği zaman kölenin veya cariyesinin, ümmü veledin¹¹⁴⁸ ve müdebber köle ve müdebber cariyesinin itikâf yapmasında bir sakınca yokur¹¹⁴⁹ Velinin kölesini itikâftan men etmeye hakkı olup bu konuda ona, onlara gerçekten izin vermiş olması mütesna, bir günah yoktur. Eğer o onlara bu konuda izin vermiş ise onun izin vermiş olduktan¹¹⁵⁰ sonra onları itikâftan alıkoymasını mekruh görürüm. Eğer izinden sonra onlara mani olursa veli üzerine herhengi bir şey lazım gelmez. Ancak onlara izin verdikten sonra engel olmasıyla kötülük yapmış olur ve günah kazanmış olur.

İtikâfta olan kimsenin uyumasında bir sakınca yoktur. Konuşmak, küfürleşmek ve kavga etmek¹¹⁵¹ itikâfı bozamaz. Ancak o böyle günah olan şeyleri¹¹⁵² bile bile kasıtlı olarak yapmamalıdır.

İtikâfta olan adam karısına baksa ve inzal vaki olsa onun itikâfı bozulmaz, fakat ona gusül lazım gelir.

Lehinde ve aleyhinde bulunan bir had-ceza sebebiyle itikâfta olan kişiyi yönetim bir gün veya yarım günden daha çok olan bir zamanda mescidden çıkarırsa onun itikâfı bozulur.

İtikâfta bulunan kişi geceleyin sarhoş olsa onun itikâfı bozulmaz. Mescidde itikâfta bulunan adam müezzin olup minareye çıksa onun itikâfı bozulmaz. Ezan okunan yerin¹¹⁵³ kapısı mescidin dışında olsa bile bu durum onun itikâfını bozamaz.¹¹⁵⁴

İtikâfta olan kişi unutup mescidden dışarı çıksa sonra bundan sonra hatırlayıp hemen mescide girse Ebu Hanife'ye göre bu durum onun itikâfını bozmaz.¹¹⁵⁵ Ebu Yusuf ile Muhammed şöyle dediler: İtikâfta olan kişinin başını mescidden dışarı çıkarıp onu hanımlarından ve ev halkından birinin yıkamasında¹¹⁵⁶ bir sakınca yoktur. Yine onu mescidin içinde bir leğende yıkasa bunda bir sakınca yoktur.¹¹⁵⁷

Muhammed bize Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Peygamber'in eşi¹¹⁵⁸ Hz. Aişe'nin, hayızlı iken Hz. Peygamber ihramlı iken Resulüllah'ın başını Mescid'den dışarı çıkardığını ve onun başını yıkadığını haber vermektedir.¹¹⁵⁹

1147 Çünkü Hz. Peygamber itikâf yaptığı zaman bunların hepsini yapıyordu.

1148 Metindeki "ümmü'l-veledi" kelimesi "H" nüshasında "ve'l-emeti ve ümmü'l-veledi" olarak gelmiştir.

1149 Metindeki "ve la" kelimesi "H" nüshasında "fe la" olarak gelmiştir.

1150 Metindeki "kad kane ezine" ifadesi "M" nüshasında "kad kane kad Ezine" şeklinde gelmiştir.

1151 Bu şeylerin haramlığı itikâf için değildir. İtikâftan önce de bunlar haram idi, sen bunu bilirsin. Bunlar itikâfın rüknü olan (mescidde) kalmayı ve şartı olan oruç tutmayı kaçırmış olmaz. Sarhoşluk açıkladığımız şey sebebiyle itikâf için haram kılınmadığından o geceleyin sarhoş olsa yine böyledir. O sebeple sarhoşluk itikâfta etkili olmaz. Eh. Şerh-ul Muhtasar, III, 126

1152 Metindeki "li şeyin" kelimesi "Z" nüshasında eş-şey'ü" olarak gelmiştir.

1153 "el-mizenetü" ezan yeri veya minare demektir. Bu kelime zarf olduğu için onun "el-me'zenetü" şeklinde olması gerekir.

1154 Bizim arkadaşlarımızdan bazıları bu Ebu Yusuf ile Muhammed'in sözüdür dediler. Ebu Hanife'ye gelince, o zaruret olmadan mescidin dışına çıktığı içi ona göre onun itikâfı bozulur. Onların hepsinin sahih görüşü ise Ebu Hanife burada istihsan yapmıştır. Çünkü bu onun ihtiyaçları toplamındandır. Zaten onun mescidi içinde cemaatla namaz ifa edildiği için ancak itikâf yeri olmuştur. Bu da ancak ezan ile başlamakla olur. O bu çıkışı ile asla o yere tazimden uzaklaşmış değildir. Tam aksine o, o yere tazimin daha da artması için çalışmıştır. Bu sebeple onun itikâfı bozulmaz. Eh. Şerh-ul Muhtasar, III, 126

1155 Bu cümle "H" nüshasından düşmüştür.

1156 Metindeki "fe yağsilühu" kelimesi "Z" nüshasında "fe tağsilühu" olarak gelmiştir. Buradaki tekil zamir "ba'z" (birisi) kelimesine racidir.

1157 Çünkü o başını mescidden dışarı çıkarmakla kendisi dışarı çıkmış olmaz. Zira bu evden dışarı çıkmayacağına yemin eden kimse başını evden dışarı çıkarsa yeminini bozmuş olmaz. (Eğer o mescidde başını bir kap içinde yıkasa bunda bir sakınca yoktur). Çünkü bunu yapmakla mescid kirlenmiş olmaz. Eh. Şerh-ul Muhtasar, III, 126

1158 Metindeki "zevc" kelimesi "H" nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise "zevcetü" olarak gelmiştir.

Muhammed bize Yahya b. Said, Amre ve Aişe yoluyla itikâf yapmak arzu ettiği zaman Resulüallah'ın içinde itikâf yapmak istediği mekânda sabahladığını rivayet etti.¹¹⁶⁰

(Muhammed) dedi¹¹⁶¹ ve bize Resulüallah'dan ulaştı ki O, kubbeli çadır veya (normal) çadır kurulmasını emretti, hemen O'nun itikâf yapacağı yere kuruldu. Ansızın kurulmuş kubbeli ve kubbesiz çadırlar görüldü. Hz. Peygamber bunlar nedir, diye sordu? Sahabiler de bunlar Aişe, Hafsa¹¹⁶² ve Zeynep için (kurulmuştur) dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onlar bunlarla iyilik mi murad¹¹⁶³ ediyorlar, buyurdular. Sonra emir verdi çadır bozuldu. Böylece Resulüallah o on günde¹¹⁶⁴ itikâf yapmamış oldu. Fakat bunun yerine Şevval ayı girince (onun ilk) on gününde itikâf yaptı¹¹⁶⁵

1159 İmam Muhammed bu hadisi Asar'ında da tahrîç etmiştir: Ebu Hanife bize Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Peygamber'in, itikâfta iken mescidden başını çıkardığını ve hayızlı iken Hz. Aişe'nin onu yıkadığını haber verdi. Muhammed, biz bunu alıyoruz ve bunda bir sakınca görmüyoruz, dedi. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Bak. Kitab-ül Asar I, 40. İmam Ebu Yusuf bunu eserinde (s. 26) Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Hz. Aişe'den şöyle rivayet eder: Gerçekten Hz. Peygamber itikâfta iken başını çıkarıp ona uzatır, Hz. Aişe de hayızlı iken onu yıkadı. Hasan b. Ziyad da bunu Kitab-ül Asar'ında ondan tahrîç etmektedir. İbn Husrev Muhammed'den onun talebesi yoluyla rivayet eder. Hafız Talha b. Muhammed, Musab b. el-Mikdam yoluyla ondan rivayet eder. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 263-474. İmam Muhammed bunu Muvatta'ında (s. 81) tahrîç eder: Malik bize Hişam b. Urve ve onun babası yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Ben hayızlı ike Hz. Peygamber'in başını tarardım. Muhammed bunda bir sakınca yoktur, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin ve Bizim fukahanın umumi görüşüdür. Yine Muhammed Muvatta'ında (s. 188) Malik, İbn Şihab, Urve b. Zübeyr ve Amre bint. Abdurrahman yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber itikâfta iken başını bana uzatıp yaklaşıtı, be de onu tarardım. El-hadis. Ben dedim: Bu hadis sahihlerde ve Buhari'nin sahihinde ve diğerlerinde de geçen meşhur bir hadistir. İbn Ebi Şeybe Yezid b. Harun, Süfyan b. Kays, Zühri ve Urve yoluyla Hz. Aişe'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber, itikâfta iken herhangi bir ihtiyaç müstesna eve girmezdi. Ben onun başını, onun ile benim aramda kapı eşiği olduğu halde, yıkardım. eh 1239. (İtikâfta olan kimsenin başının yıkanması hakkında) Bahsi.

1160 Bu hadisin açıklamasında Serahsi der ki: Bunda bir gün itikâf yapmayı murad eden veya buna nezir eden kimsenin fecr doğmadan önce mescide girmesi gerektiği hakkında delil vardır. Biz bunu açıkladık III, 127. İbn Ebi Şeybe Musannef'inde (s. 1233) Cerir ve Muğire yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: Kişi itikâf yapmak istediği zaman güneş, itikâf yapacağı gece, o mescidde iken batmalıdır. Eh.

1161 Metindeki "kale" (dedi) kelimesi "Z" nüshasında bulunmamaktadır.

1162 Metindeki "ve lihafsate" kelimesi "H" nüshasında "hafste" olarak gelmiştir.

1163 Metindeki "yüridne" kelimesi "H" nüshasında "turdune" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır. "A" ve "Z" nüshalarında "türidne" olarak, "M" nüshasında noktasız olarak gelmiş, doğrusu ise "yüridne" dir. Buhari'nin ibaresi de "eradne bihaza" şeklindedir.

1164 Metindeki "el-aşra" kelimesi "M" nüshasında "eş-şehr" olarak gelmiştir.

1165 Buhari bunun ravilerini şöyle sayar: Muhammed bi Mukatil bize Ebu'l-Hasan, Abdullah, el-Evzai Yahya b. Said, Amre bint. Abdurrahman ve Hz. Aişe'den rivayet ediliyor ki: Gerçekten Hz. Peygamber ramazanın son on gününde itikâf yapmak istediğini söyledi. Hz. Aişe de kendisinden izin istedi. Hz. Peygamber ona izin verdi. Hafsa Aişe'ye kendisi için de izin almasını söyledi. Aişe izin istedi. Bunu gören Zeynep bint Cahş da bir bina (çadır) yapılmasını emretti. Hemen onun için çadır kuruldu. Aişe der ki: Hz. Peygamber namazı kıldığında çadırına çekilirdi. Böylece çadırları gördü ve dedi ki: Bunlar nedir? Aişe, Hafsa ve Zeyneb'in çadırlarıdır, dediler. Bunun üzerine Resulüallah, bununla iyilik mi murad ettiler? Ben itikâf yapmıyacağım dedi. Böylece Hz. Peygamber (itikâftan) vazgeçti. Ramazan geçip Şevval ayı gelince ilk on günde itikâf yaptı. Eh. s. 274

Muhammad b. Selam, Muhammed b. Fudayl b. Ğazavan, Yahya b. Said ve Amere'den bu hadisin benzeri rivayet edilmiştir. S. 273. Orada şöyle denilmektedir: Onları bu iyiliğe sevkeden nedir? Onları söktüler mi, ben onları göremiyorum. Onlar söküldü. Böylece Hz. Peygamber bu ramazan itikâf yapmadı; artık o Şevvalin son on gününde itikâf yaptı. Müslim bu hadisi Ebu Muaviye ve Yahya b. Said yoluyla tahrîç etti. Onun metni şöyle. H. Peygamber, "(Bu yaptıklarınızla) bir ve hayır mı murad ediyorsunuz?" buyurdu. Akabinde kendi çadırının sökülmesini emretti ve çadırı söküldü. Artık Resulüallah o ramazan ayında itikâfı terk etti de nihayet ta şevval ayının ilk on gününde itikâf yaptı. Müslim bunu Süfyan, Amr b. el-Haris, Evzai, İbn İshak, Yahya b. Said yoluyla Ebu Muaviye hadisinin anlamıyla da rivayet etti. Bak. I, 371. Bu Hadisi Ebu Davud da tahrîç etti: Osman b. Ebi Şeybe, Yala b. Ubeyd b. Yahya b. Said ve Amre yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etti: Resulüallah itikâf yapmak istediği zaman sabah namazını kılar sonra itikâfına-çadırına girerdi. Aişe dedi: Hz. Peygamber bir defasında ramazanın son on gününde itikâf yapmak istedi. Aişe dedi: O çadır kurmasını emretti ve hemen kuruldu. Ben onu görünce benim de kurulmasını emrettim ve kuruldu. Aişe dedi: Hz. Peygamber'in hanımlarından benden başkaları da çadırın kurulmasını emretti ve kuruldu. Hz. Peygamber sabah namazını kıldıktan sonra çadırlara baktı ve bunlar nedir dedi? Bunlarla iyilik mi murad ediyorsunuz? Kendisinin çadırını emretti ve yıkıldı. Hanımları da

Muhammed dedi¹¹⁶⁶ Bize ulaştı ki, Resulullah ramazan ayının orta on gününde¹¹⁶⁷ itikâfa girdi. İtikâfından ayrılınca Cebrail ona geldi dedi ki: senin istediğin¹¹⁶⁸ şey arkadadır. (Muhammed) dedi: Hz. Peygamber yirminci günün sabahında bir hitabede bunlunu sonra şöyle dedi: Ben kendimi rüyamda su ile çamur arsında secde¹¹⁶⁹ ederken gördüm. Kim bizimle beraber itikâf yapıyor idiyse itikâf mahalline geri gelsin. Ebu Said el-Hudri dedi ki: O gün akşamı gök¹¹⁷⁰ hücum etti. Mescidin tavanı yaprakları soyulmuş hurma dallarındandı. O sebeple su damlatıyordu. Ebu Said el-Hudri dedi¹¹⁷¹ Onu hak ile gönderene yemin ederim ki yirmi birinci günü akşamı bize o akşam¹¹⁷² namazını kıldırdı. Su damladı! Ebu Said dedi: Ben (sanki şimdi) gerçekten onun su ve çamurun içindeki alnına ve burnunun ucuna bakıyorum. Muhammed dedi: Bu hadisi¹¹⁷³ bize Ebu Yusuf, Muhammed b. Amr ve Ebu Seleme yoluyla Ebu Said el-Hudri'den rivayet etti.¹¹⁷⁴

kendilerininin yıkılmasını emretti ve yıkıldılar. Sonra Hz. Peygamber itikâfı şevvalin ilk on gününe tehir etti. Eh. s. 341. Bunun benzerini İbn Mace Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Yala b. Ubeyd ve Yahya yoluyla senedi ile birlikte rivayet etmiştir. Bak. Sünen, s. 128. İmam Malik bunu Muvatta'ında (s. 101) rivayet etti: İbn Şihab, Amre'den rivayet ediyor ki, gerçekten Hz. Peygamber, itikâf yapmak istedi. İtikâf yapmak istediği yere gittiği zaman orada çadırlar gördü. Aişenin, Hafsanın ve Zeyneb'in çadırlarını. Onları görünce bunlar nedir diye sordu, kendisine bunlar Aişe, Hafsa ve Zeyneb'in çadırlarıdır, denildi. Bunun üzerine Resulullah, siz iyilik bunlarladır mı diyorsunuz, buyurdular. Sonra çekildi ve itikâf yapmadı. Ta şevval ayında on gün itikâf yaptı. Eh. O bu hadisi böylece mürsel olarak rivayet etmiştir. Beyhaki bunu Evzai, Yahya b. Said yoluyla Buhari'nin tahririne benzer şekilde rivayet eder. Bak. IV, 222. Serahsi, Şerh-ul Muhtasarda (III, 127) der ki: Muhammed Asl'da Ebu Said el-Hudri hadisi söyler: Hz. Peygamber ramazan ayının orta on gününde itikâfa girdi. Cebrail ona gelip dedi ki: Senin istediğin şey arkadadır. Hz. Peygamber de kim itikâftan çıktı ise geri gelsin dedi.-el-hadis.

1166 Metindeki "kale" (dedi) kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1167 Metindeki "fi'l-aşri'l-vüsta" ifadesi nüshalarda böyledir. Doğrusu ise Serahsi'nin naklettiği gibi "el-aşru'l evsat" şeklinde olanıdır. Veya "el-aşratü'l vüsta" şeklinde olmasıdır. Çok nadir olarak aşr (on) kelimesi mana olarak çoğuldur. Böylece vüsta kelimesi de mana olarak onun sıfatıdır. Allah en iyi bilir.

1168 Metindeki "tatlûbu" kelimesi "H" nüshasında "natlûbü" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

1169 Metindeki "escüdü" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür. "Z" ve "M" nüshalarında ise "inni era en escüde" şeklinde gelmiştir.

1170 Metinde "nisa" kelimesi yazılmış bu yanlışlıştır. Kaynaklara bakıldığında bunun "nisa" değil "sema" olduğu görülecektir. Onun için biz de "gök" kelimesini kullandık "nisa" kelimesini bıraktık. (çev.)

1171 "fe haceti's semaü..." ifadesi "H" nüshasından düşmüştür.

1172 Metindeki "el-mağrib" kelimesi nüshalarda böyledir. Fakat doğrusu "el-fecr" olsa gerektir. Zaten bu tahriri aşağıda gelecek olan bu hadisin rivayetlerinde de görülecektir.

1173 Metindeki "bi haza" kelimesi "H" nüshasında "haza" olarak gelmiştir.

1174 İmam Muhammed bu hadisi Muvatta'ında da Malik'ten rivayet ederek dedi ki: Malik bize, Yezid b. Abdullah b. el-Had, Muhammed b. İbrahim ve Ebu Seleme b. Abdurrahman yoluyla Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini haber verdi: Resulullah ramazan ayının orta on gününde itikâf yapıyordu. Böylece bir yıl itikâf yaptı. Ta ki yirmi birinci gece olduğu zaman ki bu gece onun itikâftan çıktığı bir gecedir- dedi ki: "Kim benimle itikâf yapıyor idiyse son on günde itikâf yapsın. Ben bu geceyi gerçekten rüyamda gördüm sonra onu unutturuldum. Gerçekten ben kendimi bu gecenin sabahında su ve çamur içinde secde ederken gördüm. O geceyi son on gün içinde arayın ve her bir tek gecede arayın." Ebu Said dedi: Bu gece gökten yağmur yağdı. Mescidin tavanı çardaktandı. O sebeple mescidin tavanı su akıtıyordu. Ebu Said dedi: İki Gözümle Resulullah'a baktım o bize yüzünü döndü. Alnında ve burnunda yirmi birinci gecenin sabahından kalma su ve çamur izleri vardı. Eh. s. 188. Buhari bu hadisi senedleriyle Ebu Seleme yoluyla Ebu Said'den tahrir eder. Muhammed b. Amr ve Ebu Yusuf'un Asl'da kendisinden rivayet ettiği kimsenin senedi de bundandır. Buhari dedi: Abdurrahman b. Bişr bize Süfyan, İbn Cüreyc, Süleyman el-Ahvel (İbn Ebi Nuceyh'in dayısı), Ebu Seleme ve Ebu Said yoluyla Süfyan'ın şöyle dediğini haber verdi: Muhammed b. Amr bize Ebu Seleme ve Ebu Said yoluyla (Süfyan'ın şöyle dediğini haber verdi: Sanıyorum İbn Ebi Lebid bize Ebu Seleme yoluyla Ebu Said'in şöyle dediğini bildirdi: Orta on günde Resulullah ile beraber itikâf yaptık. Yirminci günün sabahı olunca eşyalarımız taşıdık. Hz. Peygamber bize gelip dedi ki: Kim itikâf etmiş ise o itikâf ettiği yere geri gelsin. Ben bu geceyi (rüyamda) gördüm ve ben kendimi su ve çamurun içinde secde ediyor gördüm." O itikâf ettiği yere dönünce ve gök hücum edince biz yağmura tutluduk. Onu hak ile gönderene yemin olsun ki, bu günün sonunda gök gerçekten hücum etti. Mescid çardaktı. Bu sebeple gerçekten ben onun burnunda ve burnunun ucunda su ve çamur izleri gördüm. Eh. s. 173 Muhammed bunu Malik yoluyla da rivayet etti: İsmail bize Malik, Yezid b. Abdullah b. el-Had, Muhammed b. İbrahim b. el-Haris el-Teymi ve Ebu Seleme b. Abdurrahman yoluyla Ebu Said el-Hudri'den şöyle rivayet eder: Hz. Peygamber ramazan ayının

Adam “Allah için bir ay, geceleri değil, gündüzleri itikâf yapmak üzerime borç olsun” dediği zaman o dilerse sadece gündüzleri, geceleri değil, itikâf yapmaya hakkı vardır. O “bir ay” deyince ve gündüzleri için niyet edince, geceleri değil, bunda hem gündüz ve hem de geceler onun üzerindedir. Burada niyet bir şey ifade etmez. Çünkü o “ben bir ay falan kimse ile konuşmayacağım” diyen ve geceler değil, gündüzler için niyet eden kimse mesabesindedir. Bu sebeple gece ve gündüzlerde (itikâf yapmak) onun üzerine bir borçtur.¹¹⁷⁵

Adam kurban bayramında¹¹⁷⁶ ramazan bayramında ve teşrik günlerinde Allah¹¹⁷⁷ için itikâf yapmak üzerime borç olsun dediği zaman onun oruç tutmaması ve bunun yerine başka

orta on gününde itikaf yapıyordu. Bir yıl itikâf yaptı; ta ki, yirmi birinci gece oldu. O bu gecenin sabahında itikâftan çıktığı bir gece olup şöyle dedi: Kim benimle itikâf yapmışsa o son on günde de itikâf yapsın. O geceyi her bir teklerde arayın” Bu gece böylece yağmur yağdı. Mescid çardaktı. Bu sebeple mescid aktı. O nedenle ben Resulullah’ın alnında su ve çamur izlerini yirmi birinci günün sabahında iki gözümle gördüm. s. 271. O bunu Abdullah b. Mümin, Harun b. İsmail, Ali b. el-Mübarek ve Yahya b. Ebi Kesir yoluyla rivayet etti: Ebu Seleme b. Abdurrahman dedi ki, ben Ebu Said el-Hudri’ye sordum: Sen Hz. Peygamber’in kadir gecesini anlattığını duydu mu? Evet dedi: Biz ramazan ayının orta on gününde Resulullah ile beraber itikâf yaptık. Hudri dedi: yirmnci günün sabahında itikâftan çıktık. Hudri dedi: Hz. Peygamber yirminci günün sabahında bize hitap etti şöyle buyurdular: “Ben kadir gecesini gördüm ve ben onu unuttum. Siz onu son onlu günlerde ve teklerde arayın. Ben kendimi su ve çamur içinde secde ederken gördüm. Kim Resulullah ile beraber itikâf yapmışsa o geri gelsin” Bunun üzerine insanlar mescide geri döndüler. Gök yüzünde bir bulut görmüyorduk. Hudri dedi: Hemen bir bulut geldi, yağmur yağdı, namaz kılındı. Hz. Peygamber çamur ve su içinde secde etti. Hatta ben onun alnında ve burnunun ucundaki çamur izlerini gördüm. eh. s. 272 Müslim de yine bu hadisi Hudri yoluyla rivayet eder. Ben dedim: Serahsi, Şerh-ul Muhtasarda (III, 127) dedi: Muhammed Asl’da Ebu Said el-Hudri hadisini zikreder: Gerçekten Hz. Peygamber Ramazan ayının orta on gününde itikâfa girdi. Cebrail ona gelip “Senin istediğin şey senin arkadadır” dedi. Bu sebeple Hz. Peygamber, bizimle beraber itikâf yapmış olan kimseler, itikâf yaptıkları yere geri gelsinler, ben kendimi su ve çamur içinde secde ederken gördüm, dedi. Ebu Said dedi: Biz yağmura tutulduk; mescidin tavanı da yaprakları soyulmuş hurma dallarındandı, o sebeple su aktı. Onu hak ile gönderen (Allah’a) yemin olsun! O bize yirmi birinci günü gecesini akşam namazı kıldırdı. Ben onun alnını ve burnunun ucunu su ve çamurun içinde görüyorum. O bu hadisi kadir gecesini hakkında getirdi. Bu konuda ondan sonra gelen sahabe ve bilginler arasında ihtilaf vardır. Ebu Said el-Hudri’ye gelince, onun mezhebine göre kadir gecesini, bu hadisten dolayı (ramazanın) yirmi birinci günüdür. Bizim âlimlerimiz bu görüşü tutmamaktadır. Çünkü sahih bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “Kim üç geceyi kaçırırsa o çok hayrı kaçırmış olur. On dokuzuncu gece, yirmi birinci gece ve sonuncusu da bir gece”. Ya Resulellah’ bu kadir gecesinden başka bir gece mi denildi? Hz. Peygamber de “Kadir gecesinden başka bir gece” dedi. Ebu Said’in hadisinde büyü bir delil yoktur. Çünkü o, ben kendimi kadir gecesinde su ve çamurun içinde secde ederken gördüm, dememektedir. Ali b. Ebi Talib şöyle diyordu: Kadir gecesini yirmi beşinci gecedir. Çünkü sahih hadiste Kur’an’ın ramazan ayından yirmi dört gün geçtikten sonra indiği vakidir. Allah “Biz onu kadir gecesinde indirdik” buyuruyor. Ayetteki “hü” zamiri müfessirlerin ittifaki ile Kur’an’dan kinayedir. Ayetle hadisin arası toplandığı zaman onun yirmi beşinci gece olduğu ortaya çıkar. Çoğu sahabe ise bunun yirmi yedinci gece olduğunu söylemişlerdir. Asım, Zerr b. Hubeyş’in Übey b. Ka’b’a kendi ağzından şöyle dediğini anlatır: Ey Ebu Münzir! Bana kadir gecesinden haber ver. Çünkü İbn Mesud, kim bir seneyi ihya ederse kadir gecesine ulaşmış olur diyordu. Übey b. Ka’b, Allah Ebu Abdurrahman’a rahmet etsin, o kadir gecesinin yirmi yedinci gece olduğunu biliyordu. Fakat o bununla insanların bütün yıl cehd içinde olmalarını teşvik etmeyi istemiştir. Sen bunu nereden bildin, dedim? Resulullah’ın bize haber verdiği bir işaretle dedi. Biz ona (işarete) önem verdik ve onu (kadir gecesini) bulduk. Ben nedir bu işaret, dedim? Güneş dedi, o gecenin sabahında güneş sanki ışığı olmayan bir leğen gibi doğmuştu. İbn Abbas şöyle diyordu: Kadir gecesini yirmi yedinci gecedir. Ona bunu neye dayanarak söylüyorsun, denildi. Çünkü dedi, Kadir Suresi 30 kelimedir. Allah’ın “hiye” sözü yirmi yedinci kelimedir. Bunda kadir gecesine işaret vardır. Fakih Ebu Cafer, Ebu Hanife’ye göre kadir gecesinin ramazan ayında olduğu ve fakat bazan önce bazan da sonra geldiği görüşünü zikreder. Ebu Yusuf ile Muhammed’e göre ise o ramazan ayındadır, ne önce ve ne de sonra gelir. Bu ihtilafın faydası şudur: Ebu Hanife’ye göre kim kölesine “Sen kadir gecesinde hürsün” derse, eğer o bunu ramazan ayı gelmeden söylemiş ise ay çıktığı zaman köle azad olmuş olur. Eğer bunu ramazan ayından bir gün çıktıktan sonra söylerse bu köle ancak gelecek yılın ramazan ayı gelip geçtikten sonra azat olur. Çünkü kadir gecesini geçen ayın ilk gecesinde olduğu gibi, gelecek ayın da son gecesinde olabilir. Ebu Yusuf ile Muhammed’in görüşüne göre ise gelecek yılın ayından bir gece geçtiği zaman böylece hakkında yemin ettiği vaktin misli gelmiş olacağından köle azat olur. Çünkü bunlara göre kadir gecesini önce ve sonra gelmez; her vakit (ramazan) ayının bir gecesindedir. Bu vaktin benzeri geldiği zaman E. Yusuf ile Muhammed, adamın yemininden sonra azat işinin kendisine ekli olduğu vaktin geldiğinde hiç şüpheleri yoktur. İşte bunun için o azad olur. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Eh. s. 128.

1175 “gece ve gündüz” kelimeleri “H” nüshasında “gündüz ve gece” olarak gelmiştir.

1176 Metindeki “yatekifu yevme’n nahri” ifadesi “H” nüshasında “yatekifu lillahi yevme’n nahri” olarak gelmiştir.

günlerde itikâf yapması gerekir. Eğer o bununla yemini kasetmiş ise bu günler geçtikten sonra yeminin kefareti verir. Eğer o kendisini¹¹⁷⁸ Allah için borçlu kıldığı gibi kurban bayramı, ramazan bayramı ve teşrik günlerinde itikâf yaparsa ve oruç tutarsa bu onun için yeterli olur. Fakat o isâet-kötülük ve yaramazlık yapmış olur. Çünkü onun bu günlerde oruçlu olması gerekmez. Zira bu günler oruç tutma günleri değildir. Çünkü bu beş günde oruç tutmak yaklanmıştır. Zira o günlerde oruç tutmak, kendini tutmak ve men etmek demektir.¹¹⁷⁹

Bismillahirrahmanirrahim¹¹⁸⁰

ORUÇ ve İTİKÂF HAKKINDA el-CAMİU'L KEBİR'DEN¹¹⁸¹

Adam¹¹⁸² “ben Allah için bir ay itikâf yapacağım” diyerek kendisini borçlandırırsa fakat belli bir aya niyet etmese onun dilediği¹¹⁸³ ayda itikâf etme hakkı vardır. Ancak onun¹¹⁸⁴ itikâfını ayırmadan arka arkaya¹¹⁸⁵ yapması gerekir.

Eğer adam “niyet ettim gece değil, gündüz itikâf yapmaya” derse onun bu niyeti bir şey ifade etmez.¹¹⁸⁶ Çünkü ay kelimesi gece ve gündüzü içerir. İtikâf da gece ve gündüz vacip olur. Bu sebeple ay onun üzerine arka arkaya vacip olmuştur.

Eğer¹¹⁸⁷ o “bir ay Allah için oruç tutmak üzerime borç olsun” derse, belli bir aya niyet etmemişse, onun ne niyeti ve ne de arka arkaya yapması vardır. O oruçlarını dilerse arka arkaya tutar, isterse ayrı ayrı tutar. Çünkü oruç geceleri değil, gündüzleri olan bir şeydir. İşte bunun için o isterse orucu aralıklarla tutma hakkı vardır.

Eğer¹¹⁸⁸ o, “bir ay Allah için itikâf yapmak üzerime borç olsun” derse, onun üzerine itikâf,¹¹⁸⁹ gerekli olan orucu ile beraber vacip olur. Çünkü itikâf ancak oruç ile olur. Gecelerde ise oruç olmaz.

O “bir gün itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman bir gün itikâf yapmak üzerine vacip olur ve o günde oruç tutar. Fecr doğmadan önce mescide girer güneş

1177 Metindeki “illahi” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1178 Metindeki “ala” kelimesi “H” nüshasında düşmüştür.

1179 Nüshalarda böyledir. Yanız “M” nüshasında şu ilave vardır: Tek olan Allah'a hamdolsun, Allah'ın salât-u selamı efendimiz Muhammed'e onu âline ve ashabına olsun. Allah bize yeter; ne güzel bir vekildir o.

1180 Metindeki besmele esas nüshada böyledir. Fakat “H” nüshasından düşmüştür. “M” nüshasında ise besmeleden sonra “Allah efendimiz Muhammed'e onun ali ve ashabına salat ve selam olsun” ibaresi ziyade edilmiştir.

1181 Asl kitabının bazı ravileri, el-Cami'in meseleleri Asl'a göre daha geniş ve teferruatlı olduğu için, hem itikâf bahsinin ayrıntılarını yerinde çoğaltmak ve hem de Asl'ın meselelerini teyit edip desteklemek amacıyla bu bölümü buraya eklemişlerdir. Attabi Şerh-ul Cami'de der ki: O, hükmü, gerçekten oruç itikâfın sahih olma şartlarından birisidir, üzerine bina etmiştir. Çünkü itikâfın rüknü mescidde kalmaktır. Oruç ise onun mahallidir (yeridir). Böylece itikâf için gerekli olan (bir şey) oruç için de gerekli olur. O sebeple mescidde kalma gereği, Allah'ın gerekli kılmada kendisi için benzer yaptığı orucun gereğine tabi olarak sahih olur. Gerçekten tekil olan gün (el-yevm-gündüz) kelimesi gecesini (el-leyl) içine almaz. Günler (eyyam) kelimesi ise gecelerini içerisine alır. İzafe edilmiş nezir(adak)lerdeki mali ibadetlerin zekâtta olduğu gibi acele-peşin verilmesi caizdir. Bedeni ibadetlerde ise ihtilaf vardır. Şarta bağlı olanlarda ise her halü karda acele etmek caiz değildir. İntha. S. 13

1182 Metindeki “kale'r racülü” ifadesi matbu el-Camiu'l-Kebir'de “racülün kale” şeklinde gelmiştir.

1183 Metindeki “yatekifu eyye şehrin şae” ifadesi basılmış el-Camiu'l-Kebir'de “biaynihi i'tekefe eyye şehrin şae ve tabea” şeklinde gelmiştir.

1184 Metindeki “lehu” kelimesi “Z” nüshasında böyledir. Diğer nüshalardan ise düşmüştür.

1185 Metindeki “en yütabiü” kelimesi “H” nüshasında “min tetabiin” şeklinde gelmiştir.

1186 Metindeki “lem tekun niyetühu tilke şey'en” ifadesi el-Cami'de “lem tentefi niyetühu” şeklinde gelmiştir.

1187 Metindeki “ve in” kelimesi basılı olanda “ve lev” şeklinde gelmiştir.

1188 Metindeki “ve iza” keliyesi basılı olanda “ve lev” ieklinde belmiştir.

1189 Metindeki “fe aleyhi itikafün” ifadesi, basılıda “i'tekefe” şeklinde gelmiştir.

kayboluncaya kadar oruçlu olarak orada bulunur. Oradan sadece büyük abdest, küçük abdest ve cuma namazı ihtiyaçları için çıkabilir.

O “iki gece itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman iki günü ile beraber onun üzerine iki gece itikâf yapmak gerekli olur.¹¹⁹⁰ Güneş kaybolmadan¹¹⁹¹ önce mescide girer, bu gece orada¹¹⁹² kalır ve oruçlu olarak sabahlar. Diğer gece de orada kalır, oruçlu olarak sabahlar ve geceye kadar itikâf yapar.

Onun “bir gece itikâf yapmak Allah için üzerime¹¹⁹³ borç olsun” cümlesi, onun “iki gece itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” cümlesine benzemez. Çünkü bu iki gece, iki gündüzü¹¹⁹⁴ ile beraberdir. Bir gece ise iki gündüzü ile beraber olmaz¹¹⁹⁵ Çünkü eğer o “otuz gece itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsaydı, buna gece ve gündüzler girerdi ve bu cümle, “bir ay itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” cümlesi mesabesinde olurdu.

Eğer o “iki gün itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” derse, onun iki gün iki gecesi¹¹⁹⁶ ile beraber itikâf yapması gerekir. Böylece onun, bunu yapmak istediği zaman güneş batmadan önce mescide gitmesi gerekir ve orada gecesi gündüzüyle, diğer gece¹¹⁹⁷ de gündüzüyle beraber kalması lazımdır.

O “otuz gece¹¹⁹⁸ itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman ve “ben gecelere niyet ettim gündüzlere değil derse, onun üzerine bir şey lazım gelmez. Çünkü oruç gece ile olur; itikâf da ancak oruç ile olur.

Eğer o “otuz gün itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” derse ve “ben gecelere değil, gündüzlere niyet ettim” derse, o dediği gibidir. Artık o itikâfını dilerse ayırır, dilerse birleştirir. Çünkü bu oruç mesabesindedir.

O “ramazan ayında itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman gece¹¹⁹⁹ ve gündüz itikâf yapmak onun üzerine gerekli olur. Eğer o oruç tutar, fakat itikâf yapmazsa, itikâfı kaza etmek onun üzerine borç olur. Böylece o, onun yerine bir ay arka arkaya¹²⁰⁰ itikâf yapar ve oruç tutar. Çünkü itikâf ancak oruç ile olur. Böylece o ramazan ayında itikâf yapmayınca¹²⁰¹ itikâfı kaza etmek onun üzerine gerekli olur. Böylece onun üzerine bu¹²⁰² (itikâfı kaza) vacip olunca onunla beraber oruç tutması da vacip olur. Eğer o gelecek ramazan gelinceye kadar itikâfı yapmamış olursa, bu ramazanda oruç tutar ve tikafı, önceki ayın itikâfından kaza olarak¹²⁰³ eda ederse, bu ay onun için yeterli olmaz. Onun üzerine önceki ayın yerine bir ay itikâf yapıp ve orada oruç tutması gerekli olur. Çünkü önceki ay geçince, onun üzerine itikâfı, oruç ile beraber, kaza etmek vacip oldu. İşte onun üzerine bundan başka vacip olan bir oruç buna onun için yeterli olmaz. Eğer o önceki ramazan ayında bir mazeretinden dolayı

1190 “Onun üzerine iki gün itikâf yapmak gerekli olur” cümlesi “M” nüshasından düşmüş, “iki gece” ifadesi “H” nüshasından düşmüş, matbuda da “iki geceyi iki gündüzü ile beraber itikâf yapar o” benilmiştir.

1191 Metindeki “teğiybe’ş şemsü” ifadesi matbuda “ğurubi’ş şemsi” şeklinde gelmiştir.

1192 Metindeki “fi hi” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1193 Metindeki “aleyye” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1194 “Çünkü iki gece, iki gündüzü ile beraberdir” cümlesi yerine “H” nüshasında “o iki gece bir gündüzü ile beraberdir” cümlesi gelmiştir.

1195 Metindeki “bi yevmeyhima” esas nüshada böyledir. “H” nüshasında “bi yevmihima” “Z” nüshasında “bi yevmiha” şeklinde gelmiştir. Doğrusu ise “bi yevmeyha” şeklinde olmasıdır.

1196 Metindeki “bi leyteyhima” kelimesi “H” nüshasında “bi leyteyhima” şeklinde gelmiştir.

1197 Metindeki “el-leyletü” kelimesi “M” nüshasında “leyletehu” olarak gelmiştir.

1198 Metindeki “leyleten” kelimesi “A” nüshasında “leyteyni” şeklinde gelmiştir.

1199 Metindeki “billeyli” kelimesi “H” nüshasında “elleyli” olarak gelmiştir.

1200 Metindeki “mütetabian” kelimesi “H” nüshasında “mütetabian mekanehu” olarak gelmiştir.

1201 Metindeki “felemma lem yatekif” ifadesi, “H” nüshasında “felemma lem yesum” şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

1202 Metindeki “zalike” kelimesi “Z” nüshasında “zalike’s-savmu” olarak gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

1203 Metindeki “kadaen”(masdar) kelimesi “Z” nüshasında “kadaa” (fiil) olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

oruç tutamamış olsa, arka arkaya itikâfla birlikte bunu kaza etmek onun üzerine vacip olur. Eğer onu arka arkaya¹²⁰⁴ itikâf ile kaza ederse bu onun için yeterli olur. Çünkü bu ayda oruç tutmak onun üzerine¹²⁰⁵ farzdır; böylece itikâfını da kaza etmiş olur. Çünkü bir adam “recep¹²⁰⁶ ayında itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa, onda oruç tutması ve itikâf yapması onun üzerine vacğ olur. Eğer onun hiçbir (gününde) oruç tutmazsa onu sonra bir itikâfla kaza eder, bu onun için yeterli olur. Onun yerine¹²⁰⁷ ramazan ayında itikâf yaparsa, üzerinde borcu (vacip) olan itikâfı için ona yeterli olmaz.

Eğer o “Recep ayında itikâf yapmak Allah için üzerime borç olsun” derse ve onun yerine Rabiülevvel ayında¹²⁰⁸ itikâf yapsa, bu da recep ayı¹²⁰⁹ gelmeden olursa ve itikâfı ile beraber oruç da tutarsa bu onun için yeterli olur.¹²¹⁰ Çünkü bu onun Allah için yapmaya kendisini borçlandırdığı bir şeydir. Onu vaktinden önce acele ederse bu onun için yeterli olur. Çünkü mesela bir adam “Perşembe günü oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun dese” ve bu Perşembe gününden kaza olmak üzere Çarşamba günü oruç tutsa bu onun için yeterli olur. Bu Ebu Yusuf’un görüşüdür. Muhammed ise şöyle der: Bana gelince, ben bu görüşü, o gün geldikten sonra oruç tutmadıkça onun için yeterli kabul etmem. Çünkü mesela bir adam ramazan ayı girmeden onun orucunu tutsa bu onun için yeterli olmaz. İşte bu da öyledir.

Ebu Yusuf dedi: ya da bir adam “yarın bir dirhem parayı sadaka yapmak Allah için üzerime borç olsun” dese ve onu bugün tasadduk etse bu onun için yeterli olur. İşte onun kendi üzerine gerekli kıldığı oruç da böyledir; onu daha önce tutarsa onun için yeterli olur. Muhammed ise ben sadakayı önce vermesinin onun için yeterli olacağını görüyor, orucun ise önceden tutulmasının yeterli olacağını kabul etmiyorum¹²¹¹ Ben burada ancak onun kendisi üzerine gerekli kıldığı şeyi Allah’ın onun üzerine vacip kıldığı şeye benzetip kıyas yapıyorum. Nitekim zekâtı vaktinden önce peşin vermek onun için yeterli olur. İşte üzerine vacip kıldığı¹²¹² sadaka da böyledir; vaktinden önce onu peşin olarak veririse bu onun için yeterli olur. Oruca gelince Allah’ın vacip kıldığı oruçlar nasıl vaktinden önce tutulması yeterli olmuyorsa onun bu orucunu da önce yapması yeterli olmaz.

Ebu Yusuf dedi: Adam “yarın iki rekât namaz kılmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman bunu bugün kılsa onun için yeterli olur. Muhammed ise şöyle dedi. Bana gelince ben bunu onun için yeterli görmem. Çünkü ben bunu Allah’ın onun üzerine farz kıldığı¹²¹³ namaza¹²¹⁴ kıyas ediyorum.

Ebu Yusuf dedi: Eğer bir adam “Falan kimse geldiği zaman bir gün oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa o adam gelmeden önce bu orucu bugünden tutmuş olsa, sonra bu adam henüz gelse, bir gün oruç tutması onun üzerine gerekli olur; bugün tuttuğu oruç yeterli olmaz. Bu durum birinci hale benzemez. Çünkü o birincisini kendisi üzerine yemin ile gerekli kılmamıştı. Ancak bunu ise o, falan adam geldiği zaman diyerek üzerine gerekli kılmıştır. İşte bu yüzden oruç ancak o adamın gelmesinden sonra onun üzerine vacip olur. O sebeple önceden yapılması onun için elverişli olmaz. O “falan kimse geldiği zaman Allah için iki rekât

1204 Metindeki “mütetabian” kelimesi “Z” ve “M” nüshalarında “mütetabian” olarak gelmiştir.

1205 Metindeki “aleyhi” kelimesi “M” nüshasından düşmüştür.

1206 Metindeki “recep” kelimesi “H” ve “M” nüshalarından düşmüştür.

1207 Metindeki “mekanehu” kelimesi “H” nüshasında “i’tekefe verahu” olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

1208 Metindeki “şehir” kelimesi “M” nüshasında böyle gelmiştir, fakat diğer nüshalardan düşmüştür.

1209 Önceki 1207 nolu dip nota bak.

1210 Burada matbu Cami’de “o, recep ayından önce bir ay itikâf yaparsa, bu Yakub’un görüşüne göre onun için yeterli olur.” ibaresi bulunmaktadır.

1211 Metindeki “ve la era” ifadesi “H” nüshasında “ve la nera” olarak gelmiştir.

1212 Metindeki “evcebe” kelimesi “H” nüshasında “vecebe” olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

1213 Metindeki “iferada” kelimesi “M” nüshasında “efrada” olarak gelmiştir.

1214 Metindeki “bi ma” kelimesi “H” nüshasında “ma” olarak gelmiştir.

namaz kılmak üzerime borç olsun” dediğinde de yine böyledir. O kimse gelmeden önce namazı kılsa, sonra o adam gelse, ilk kıldığı namaz onun için yeterli olmaz, onun bu namazı kaza etmesi gerekir. O “falam kimse geldiği zaman bir dirhemi sadaka olarak vermek Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman yien böyledir. O, dirhemi sadaka olarak verdi adam onsa sonra geldi. Bu onun için yeterli olmaz; onun başka bir dirhemi sadaka vermesi gerekir.

Adam “bir ayı arka arkaya oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman belli bir ay için niyet etmemiş olsa onun herhangi bir ayda arka arkaya oruç tutması gerekir. Eğer ayın içinde bir gün orucu bırakırsa evvelinden itibaren bir ayı yeniden tutması gerekir. Eğer o “bir ayda arka arkaya oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsaydı, yani belli bir recep¹²¹⁵ ayında veya aylardan belli birinde, Bu ayı oruçla geçirmesi onun üzerine borç olurdu. Ege o bir gün oruç tutmazsa sadece bugünü kaza eder. Bir ayı yenin tutmaya başlaması ona gerekmez. Fakat o “Allah için üzerime borç olsun” derken yemini kasdetmiş¹²¹⁶ ise bu günü kaza etmekle birlikte yemin kefareti de verir.¹²¹⁷

Adam “bir gün oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” diyerek ertesi günü herhangi bir oruca¹²¹⁸ niyetlenmeden sabahladı. Kendisine gerekli kıldığı bu günde onu yerine getirmek için güneş zeval vaktine gelmeden oruç tutmaya niyet etti. O buna geceden karar vermedikçe onun bu niyeti bu günü kaza etmede onun için yeterli olmaz. Fakat gönlüm onun orucunun tam olduğu tarafından yanadır. Böylece o, bu orucunu nafile olarak tutar ve bozmaz. Eğer bozarsa da onun üzerine kaza gerekmez.

Adam “yarın oruç tutmak üzerime Allah için borç olsun” diyerek ertesi günü herhangi bir oruca niyet etmeden sabahladı. Sonra zevalden önce üzerindeki kazayı tutmak için niyet ederse bu onun için yeterli olur. Çünkü bu günün bizzat kendisini o üzerine vacip kılmıştır. Zira mesela bir adam ramazan ayında bir gün orucuna niyet etmeden sabahlasa sonra zevalden önce orucuna niyet etse bu onun için yeterli olur! O ramazan ayından bir gün oruç tutmasa onu kaza etmesi üzerine vacip olur. O bir gün orucuna niyet etmeden sabahladı. Sonra o kendisinin borçlandığı bir orucun kazasını tutmak için niyet etse¹²¹⁹ bu onun için yeterli olmaz. İşte o budur (Yani kaza orucu ramazan orucu yerine geçer).

1215 Metindeki “recebe” kelimesi nüshalarda ve matbu Cami’de böyle gelmiştir. Attabi şerhinde ise “receben” olarak gelmiştir.

Doğrusu belki budur. Çünkü o sahih olarak munsarif olmuştur. Bak. Kamus

1216 Metindeki “iza erade” kelimesi “H” nüshasında “ve in irade” olarak gelmiştir.

1217 Attabi el-Camiu'l-Kebir Şerh’inde (s. 15) der ki: (Eğer o, “arka arkaya bir ayı oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsaydı, dilediği ayı arka arkaya tutardı. Eğer onda bir gün oruç tutmasaydı, yeniden başlaması onun üzerine gerekli olurdu. Fakat o belli bir aya niyet etseydi ya da “recep ayını oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” deseydi ve onda bir günü oruç tutmasaydı, o bu günü kaza eder ve yeniden başlamazdı.) Çünkü bunun hepsi vaktinin dışında olup kaza olarak ifa edilmektedir. Böylece sanki evvelki caiz görülmeye daha uygundur. (Eğer o nezre ve yemine niyet etse veya sadece yemine niyet etse de başka bir şeye niyet etmese bu Ebu Yusuf ile Muhammed’e göre nezir veya yemin olur.) Hatta her iki şekilde ona nezir ile kaza, yemin ile de kefarete lazım gelir. (Ebu Yusuf evvelki hakkında dedi ki: bu özel bir nezir olmakla ona kaza lazım gelir, kefarete lazım gelmez. İkincisinde ise bu özel bir yemin olmakla ona kaza değil, kefarete lazım gelir. Ebu Yusuf burada Hz. Peygamber’in “nezir yemin iledir” hadisine dayanarak nezir kelimesinin mecazi olarak yemine kullanıldığını delil getirmektedir. Bunların arasındaki münasebet ise anılan fiilin vacip olması anlamındadır. Fakat bu nezirde aynıyla vacip olur, yemine ise gayriyle vacip olur. Böylece gereklilik bir yönden sabit olmaktadır. Eğer o mecaza niyet etmiş ise artık hakikatı murad etmek olmaz. Her ikisi için, nezir, nezredilen şeyin vacip olmasında hakikat manası taşımaktadır. Fakat onda yemin anlamı da vardır. Bu da zikredilen vakitte oruç tutmayı terk etmenin haram olduğudur. Burada hakikat kastedilmiştir; onun için niyete ihtiyaç yoktur; onda-nezirden yemin anlamı tebaiyetle olduğu için bunda niyete ihtiyaç vardır. O niyet ettiği zaman bunların her ikisine de itibar edilir. Böyle bu hakikat ile mecazi bir arada toplamak babından değil, iki hakikatin arasını birleştirmek kabilinden olur. Kişi belli bir ayda oruç tutmaya nezir ettiği zaman ramazan ayında olduğu gibi onun gündüzden niyetlenmesi caizdir. Eğer belli ve muayyen değilse kaza etmede olduğu gibi onun ancak geceden niyetlenmesi gerekir. eh.

1218 Metindeki “la yenvi savmen” ifadesi esas nüshada böyledir. Diğer nüshalarda ise “ve huve la yenvi savmahu” şeklinde gelmiştir.

1219 Metindeki “neva savmahu” ifadesi esas nüshada böyledir. Diğer nüshalarda ise “en yesumehu” olarak gelmiştir.

O “yarın oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese, sonra onu nafile olarak tutmaya niyet etse ve kendi üzerine vacip kıldığı oruç olarak tutmasa, onun bu orucu nafile olmaz, kendisine vacip kıldığı oruç olur.

Bir adam “şu recep ayında oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa, sonra o hanımına karşı zihar yemini yapsa, birisi recep olan iki ayı arka arkaya¹²²⁰ oruç tutsa zihardan onun için yeterli olur. Recebi kendi üzerine vacip kıldığı gibi kaza etmesi, ona gerekli olur. Eğer o bir yemin murad etmiş ise onun üzerine bir yemin kefareti gerekmez. Çünkü o yemin ettiği gibi recep ayını oruç tutarak geçirmiştir.

Bir zihar yemininden dolayı iki ay arka arkaya oruç tutmak adamın üzerine vacip olsa, böylece o iki ay arka arkaya oruç tutsa, fakat bunun bir ayı ramazan ayı olsa, bu onun için yeterli olmaz. Çünkü onun bu orucu özel olarak ramazandan sayılır. Artık iki ay arka arkaya yeniden oruç tutmak onun üzerine bir borçtur. Böyle bir durumda ramazan ayı onun kendisini borçlandırdığı¹²²¹ oruca benzemez. Çünkü adam oruç tutmayı kendi üzerine borçlu kıldığı zaman daha önce borçlandığı bu oruç ile¹²²² zihar yemini ile gerekli olan oruç, bunların her ikisi aynıdır. Birisi diğerinden daha çok vacip değildir. Böylece o bu ayda onlardan hangisini tutarsa onun için yeterli olur. Fakat ramazan ayına gelince, o hiçbir zaman ramazan ayından başka bir şey olmaz.

Çünkü bir adam ramazan ayını nafile olarak tutmuş olsa, o ramazan ayı yerine geçer. Onun kendisini borçlandırdığı bir oruç, aslında onun üzerine borç olmayan¹²²³ fakat onun kendisini borçlandırmasıyla gerekli olan bir oruçtur. Bu oruç da zihar yemini ile vacip olan arka arkaya tutulan iki aylık oruç mesabesindedir.¹²²⁴

Çünkü bir adam “uzun zaman oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa bu onun üzerine vacip olur. O hanımına zihar yemini etse, azad edecek kölesi yoksa arka arkaya iki ay oruç tutması onun için yeterli olur.

Çünkü bir adamın üzerine ramazan ayından birkaç gün kaza orucu tutmak vacip olsa, o bunları üzerine oruç tutmayı gerekli kıldığı bir ayda tutsa, bu onun için yeterli olur. Ancak onun üzerine bu günlerin yerine bu aydan başka günlerde kaza etme vardır! İşte bu da öyledir. Çünkü¹²²⁵ ramazan ayı onun kendisi üzerine vacip kıldığı bu oruçlara benzemez; zira o bu orucu ramazan ayında tutsa onun için yeterli olmaz.

Et-Taharri Kitabında Bir Mesele¹²²⁶

Muhammed b. el-Hasen dedi: Hazım b. İbrahim¹²²⁷ el-Beceli bize Simak b. Harb ve İbn Abbas'ın kölesi İkrime yoluyla bir bedevinin tek başına ramazan ayı hilalini görme şahitliğini

1220 Metindeki “min ziharin” ifadesinden “mütetabiayni” kelimesine kadar olan kısım “M” nüshasından düşmüştür.

1221 Metindeki “evcebe” kelimesi “H” nüshasında “evcebehu” olarak gelmiştir.

1222 Metindeki “kane zalike ve’s savmu” ifadesi “H” nüshasında “kane zalike ve’l-icabü ve’s-savmü” şeklinde gelmiştir.

1223 Metindeki “mimma” kelimesi “H” nüshasında “bima” olarak gelmiştir.

1224 Metindeki “fe kezalike” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “fe zalike” olarak gelmiştir.

1225 Metindeki “evela” kelimesi “H” nüshasında “ella” olarak gelmiştir.

1226 Kitab-üt Taharri yazarın bir kitabıdır. Kitab-ül Asl'ın bir cüzünden ve kısmından sonra gelir. Onun bazı ravilerinin oruç bölümü ile ilgili rivayet ettiği bazı meseleleri almış ve kendi yerinde orucun ayrıntılarını çoğaltmak için buraya koymuştur.

1227 Metindeki “Hazım b. İbrahim” ifadesi “H” nüshasında böyledir. “A” ve “Z” nüshalarında ise “Hazım an İbrahim” şeklinde gelmiş, “M” nüshasında ise “min İbrahim” şeklindedir ki bu bir yanlışlıktır. “bin” o bunu “İsan-ül Mizan'da (II, 161) zikretmiştir. Müellif dedi: Hazım b. İbrahim el-Beceli, mısırlıdır. Simak b. Harb'den rivayet etmiştir. Bunu İbn Adiyy zikretti. Böylece ona bir takım sözler söyledi. Fakat orada hiç bir kimse için ne bir söz ve ne bir eleştiri getirdi. Sonra şöyle dedi: Bunda bir sakınca olmamasını ümit ederim. İntha. İbn Ebi Hatem, Hammad b. Zeyd ve Silm b. Kuteybe'nin Hazım b. İbrahim'den rivayet ettiklerini zikreder ve fakat onun hakkında hiçbir eleştiri (cerh) getirmemiştir. Buhari onu zikreder, İbn Hıbban onu sıkı-güvenilir raviler arasında sayar. Tusi ve Ali b. el-Hakem onu zikreder, o vüvenilir ve çok ibadet eden bir kimsedir. Eh. Ben dedim: Buhari onu Tarih-i Kebirin'de zikreder ve der ki: O Simak'ı dinledi ve ondan rivayet etti. Silm b. Kuteybe, Müslim ve Bekr b. Bikar ondan rivayet etmiştir. Nasr b. Ali der ki: O

Resulullah'ın kabul ettiğini haber verdi. Bedevi Medine'ye gelip hilali gördüğünü sahabilere haber verdi. Hz. Peygamber de onun bu şahitliği ile onlara oruç tutmalarını emretti.¹²²⁸

Küfelidir, babam ondan rivayet etmiştir. II, vrg:1, s. 101. Ben dedim: Bu suretle onu zayıf raviler arasında saymaya hiçbir sebep yotur! Biz Allah içiniz ve O'na döneceğiz.

1228 Ben dedim: Bu hadis İmam Darekutni'nin Sünen'inde (s. 227) İbn Kuteybe yoluyla rivayet edilmiştir. Hazım b. İbrahim bize Simak b. Harb ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: İnsanlar ramazan hilali hakkında şüpheye düştüler; kimisi bugün derken, kimisi de yarın dedi. Bu arada Hz. Peygamber'e bir bedevi geldi ve hilali gördüğünü idda etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona sen Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik yapar mısın dedi? Adam evet, dedi. Böylece Hz. Peygamber, Bilal'e emretti, o da insanlara oruç tutun diye çağrıda bulundu. Sonra Resulullah, hilali görünce oruç tutun, hilali görünce iftar edin-oruç tutmayı bırakın. Eğer siz hava bulutlu olup hilali göremezseniz orucunuzu otuza tamamlayın. Ondan önce bir gün oruç tutmayınız. (Muhakkik dedi) Velid b. Ebu Sevr, bu hadise ve Sevri'nin Fadl b. Musa'nın ondan rivayet ettiğine yaptığı ilaveye muvafakat etti. Denildi ki: Bu Ebu Asım'dan rivayet edildi, İsrail bunu Hammad b. Seleme, İbn Mehdi, Ebu Naim ve Abdürrezzak yoluyla Sevri'nin şöyle dediğini mürsel olarak haber verdi: Muhammed b. Kasım b. Zekeriyya bize Abbad b. Yakub, Velid b. Ebu Sevr, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Resulullah'a bir adam geldi ve dedi ki, ben hilali gördüm! Hz. Peygamber, Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik yapar mısın? Evet, dedi. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik yapar mısın? Adam evet, dedi. Hz. Peygamber ey Bilal! dedi. insanlara çağrıda bulun yarın oruç tutsunlar. Ömer b. el-Huseyn b. Sureyn bize Şüayb b. Eyyub, Ebu Üsame, Huseyn b. Ali el-Cafi Zaide, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Resulullah'a bir bedevi geldi. Ben hilali gördüm dedi. Böylece Resulullah, Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik yapar mısın, buyurdu. Adam evet, dedi. Hz. Peygamber, ey Bilal dedi. İnsanlara çağrıda bulun yarın oruç tutsunlar. Birbirine yakın mana. Ebu Bekir en-Nisaburi bize Muhammed b. Ali b. Muhrez, Ebu Üsame, Zaide, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın buna benzer bir şeyi söylediğini haber verdi. Muhammed b. Harun Ebu Hamid bize Ebu Amma el-Huseyn b. Haris, el-Fadl b. Musa, Süfyan, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Bir bedevi Hz. Peygamber'e gelip ben hilali gördüm, dedi. Hz. Peygamber, Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim onun elçisi olduğuma şahitlik yapar mısın dedi? Evet, dedi. Bunun üzerine halkın oruç tutması için çağrıda bulundu. Abdülbaki b. Kani bize Hasen b. Ali el-Muammeri, Muhammed b. Bikar el-Ayşi, Ebu Asım, Süfyan, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Ramazan hilali gecesi bir bedevi gelip Ey Allah'ın elçisi, ben hilali kesinlikle gördüm, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şahitlik yapar mısın? dedi. O da evet dedi. Böylece Hz. Peygamber, insanlara oruç tutunuz, diye çağrıda bulundu. Eh. s. 228.

İbn Ebi Şeybe bunu Veki, İsrail ve Simak yoluyla İkrime'den şöyle rivayet eder: Gerçekten bir bedevi Hz. Peygamber'in huzurunda hilali gördüğü hakkında şahitlik yaptı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ona Allah'tan başka ilah olmadığına ve ben onun elçisi olduğuma şahitlik yapar mısın, dedi. O da evet, dedi. Böylece Hz. Peygamber oruç tutmaları için insanlara emretti dedi. Huseyn b. Ali, Zaide, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Bir bedevi Hz. Peygambere gelip ya Resulellah! dedi. Ben bu gece hilali gördüm! Hz. Peygamber ona sen Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi ve kulu olduğuna şahitlik yapar mısın dedi? O da evet dedi. Ey Bilal dedi. İnsanlara çağrıda bulun, yarın oruç tutsunlar eh. s. 1210. "Hilali görmede şahitlik yapanın şahitliğini kim geçerli kılıyordu" bahsi. Zeylai Nasburraye'de (III, 343) der ki: Bu hadisi dört sünen sahibi tahric eder: Zaide b. Kudame, Simak, İkrime yoluyla İbn Abbas şöyle dedi: Bir bedevi Hz. Peygamber'e gelip ben hilali gördüm! dedi. Hz. Peygamber ona Allah'tan başka bir ilah olmadığına şahitlik yapar mısın dedi? O da evet dedi. Muhammed'in onun elçisi olduğuna şahitlik yapar mısın dedi? Evet, dedi. Hz. Peygamber Ey Bilal dedi İnsanlara ilan et, oruç tutsunlar. İnth. Bunu İbn Huzeyme ve İbn Hıbban sahihlerinde ve Hâkim de Müstedrek'inde rivayet ederler. Hâkim dedi: Müslimin şartına göre o Simak ile delil getirdi, Buhari de İkrime ile delil getirdi. İnth. Zetlai dedi: Hazım b. İbrahim hadisi Tebarani'nin yanında Mucem'indedir. Bunu Hammad b. Seleme Simak'tan da rivayet eder. Beyhaki bunu Sünen'inde Osman b. Said ed-Darimi, Musa b. İsmail, Hammad b. Seleme, Simak ve İkrime yoluyla İbn Abbas'tan Müsned olarak rivayet eder. Bu hadisi Ebu Davud Sünen'inde rivayet eder: Musa b. İsmail bunu mürsel olarak rivayet etti, burada İbn Abbas'ı zikretmedi. Hadis hakkında şunu söyledi: Böylece (Hz. Peygamber) kalkmaları ve oruç tutmaları için çağrıda bulundu. Burada kalkmayı sadece Hammad b. Seleme zikretti dedi. İnth. Ben dedim: İbn Abbas'tan rivayet edilene benzer İbn Ömer'den de rivayet edilmiştir. Ebu Davud bunu Sünen'inde Mervan b. Muhammed, İbn Vehb, Yahya b. Abdullah b. Salim, Ebu Bekir b. Nafi, o da babası yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: İnsanlar hilali görmeye çalışıyorlardı. Ben onu gördüğümü gelip Resulullah'a haber verdim. Böylece o oruç tuttu ve insanlara da oruç tutmaları için emretti. Hâkim bunu Müstedrek'inde Harun b. Said el-iyli ve İbn Vehb'den rivayet ederek der ki: Müslim'in şartına göre bu sahih bir hadistir. Fakat o ikisi bu hadisi tahric etmemişlerdir. İbn Hıbban bunu Sahihinde Ebu Davudun senedi ile rivayet eder. Sünen'inde Darekutni de böyledir. O der ki: Mervan b. Muhammed bunu İbn Vehb'den tek başına rivayet etti. İnth. Hâkim'in senedi de bunun üzerine dayanır. Darekutni bunu senedi ile beraber Tavustan tahric ederek der ki: Ben Medine'de buldum. Orada İbn Ömer ve İbn Abbas

Muhammed dedi: Bu, din işlerinde bir tek kişinin şahitliğinin kabul olduğunu gösterir. Ancak fitir-bayram hilalini görmede iki hür erkek veya bir erkek iki kadın şahitten daha azı kabul edilmez¹²²⁹ Çünkü fitr-bayram hilali her ne kadar din işlerinden olsa da onda insanların fitir sadakası ve oruca son vermeleri gibi insanların bazı menfaatları vardır. Bu ise ahkâm yerine¹²³⁰ geçer. O yüzden burada ancak ahkâmda kabul edilen şahitlik kabul edilir. Ramazan ayının hilalinde şahitliği kabul edilmeyen kimselerden ve kendilerin suç isnad edilmiş kimselerden oldukları takdirde bir ve iki müslümanın şahitliği de kabul edilmez. Güvenilir bir köle veya güvenilir müslüman bir kadın, hür veya köle olsun, ya da¹²³¹ müslüman güvenilir fakat iftira atmadan hüküm giymiş adama gelince, bunların bu konudaki şahitliği geçerlidir. Buna şahitlik yapan kimse şehirde şahitlik yapıyorsa ve gökyüzünde (mesela bulut gibi) bir arıza da yoksa onun şahitliği kabul edilmez.¹²³² Çünkü insanın kalbinde bu görüşün temelsiz olduğu duygusu meydana gelir. Eğer gökyüzünde bulut gibi bir arıza varsa, hilali bu bulutların arasından gördüğünü söylese veya başka bir yerden güvenilir bir adam gelip hilali gördüğünü haber verirse müslümanların bu kimsenin şahitliği ile oruç tutmaları uygun olur.

El-Mücerred Kitabından Kusma Hakkında Bir Mesele¹²³³

Hasan b. Ziyad Ebu Hanife'den oruçlu kimse hakkında kustumuk ağzına kadar gelip az veya çok çıksa, ya da zorlanarak ağız dolusundan daha az kussa, o bu konuda orucunu¹²³⁴ bile bile veya unutarak yapsa orucu fasid olmaz. Fakat o oruçlu iken ağız dolusu veya daha çok kussa ve o orucunu hatırlamış¹²³⁵ olsa onun üzerine kaza gerekir diye rivayet eder. Ebu Abdullah dedi¹²³⁶ Yani o oruçlu olduğunu unutrak kustumak için kendisini zorlarsa onun üzerine¹²³⁷ bir şey

da vardı. Bana ve oraya bir adam geldi ve onun yanında hilali yani ramazan hilalini gördüğüne şahadet etti. Bunun üzerine İbn Ömer ve İbn Abbas onun şahitlik yapmasını istedi ve ona şahitliğinin geçerli olmasını söyledi ve dediler ki: Gerçekten Resulüllh hilali yani ramazan hilalini görmede bir kişinin şahitliğini geçerli gördü. Onlar (İbn Ömer ve İbn Abbas) dediler ki: Resulüllah iki kişinin şahitliği bulunmadıkça iftar (yani ramazanı sona erdirmeye) şahitliğini geçerli görmezdi. Eh. Ben dedim: Hz. Ömer ve Hz. Ali'den naklediliyor ki: onlar ramazan hilalini görmede bir kişinin şahitliğini geçerli gördükleri onların sözlerinden rivayet edilmektedir. Ömer, Allah yücedir; ancak müslümanlara bir tek adam yeterli olur, dedi. Bunu Ahmed rivayet etti. Hz. Ali ise şöyle dedi: Ben ramazandan bir gün oruç tutmayı yemek yerine şaban ayından bir gün oruç tutmayı tercih ederim. Bunu Şafii rivayet etti. Bak. Nasburraye, III, 444-445. Çünkü orada ayrıntılı açıklama vardır.

1229 Metindeki "ve la yukbelü" ifadesi çoğu nüshalarda böyledir. Bu "H" nüshasında ise "la tukbelu" olarak gelmiştir.

1230 Metindeki "yecri mecra" ifadesi "H" nüshasında "tecri yeteharra" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

1231 Metindeki "ev" kelimesi yerine "M" nüshasında "v" harfi olarak gelmiştir.

1232 Serahsi Şerh-ul Muhtasar'da (III, 140) der ki: (Ramazan hilalinde gökyüzünde eğer bir arıza yoksa bir veya iki kişinin şahitliği, bu meşhur açık ve belli bir iş haline gelmedikçe, kabul edilmez. Fitir-bayram hilali de böyledir.) Bu kitabın rivayetinde. Ebu Hanife'den rivayetinde ise Hasan şöyle dedi: Bu, insan hakları mesabesinde olmakla burada ancak iki adamın veya bir adam ile iki kadının şahitlikleri geçerli olur. Sahih olan görüş burada zikredilen görüştür. Çünkü insanların hakları ancak iki kişinin şahitliği ile sabit olup kabul edilir. Eğer bu şahitleri yalanlayan açık-net (bir delil) yoksa kabul edilir. Burada ikisini birden hem ramazan hilali ve hem de şevval hilali hakkında onları yalanlayan açık delil vardır. Çünkü bu (iki hilal) durmak ve bakmakta insanlar için yaygın bir örnektir. İnsanların gözleri ayın mekânında birleşir. O sebeple ay hakkında yapılacak bir şahitlik, öyle bir iki kişi değil, birçok kişilerin şahitliği ile açık, meşhur ve yaygın olarak bilinir hale gelmedikçe kabul edilmez. Biz bu konudaki ihtilaf ve farklı görüşleri oruç bahsinde açıkladık. eh. Ne üzücüdür ki, onun bu açıklamaları Oruç Bölümünün şerh nüshasından düşmüştür. Onun yeri Fitir Sadakası Bölümünün hemen az öncesindedir.

1233 Bizim İmamımız (Muhammed'in) arkadaşı olan İmam Hasan b. Ziyad el-Lü'lü'nin el-Mücerred adlı kitabı onun arkadaşlarından hiçbir kimse vasıta olmadan ondan rivayet edilmiştir. Onun Bu Mücerred adlı kitabı İmam Muhammed b. Hasan'ın Asl kitabı gibi bir eserdir. Ancak el-Mücerred Nevadir kitaplardan sayılmaktadır. Asl'ı rivayet eden kimselerden bazı fıkıhçılar burada onun furu kısmına, Oruç Bahsini tamamlamak için, Asl'ın oruç kısmını koymuşlardır.

1234 Metindeki "li sıyamihî" kelimesi "M" nüshasında "li savmihî" olarak gelmiştir.

1235 Önceki cümleden "unutarak" tan itibaren buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür.

1236 Bu kimseden kastedilen Allah en iyi bilir, İmam Muhammed b. Şüca es-Selci'dir. El-Mücerred kitabını müellifinden rivayet etmiştir.

1237 Metindeki "aleyhi" kelimesi "A" nüshasından düşmüştür.

lazım gelmez. Eğer (kusmuk) karın boşluğundan çıkıp ağzına kadar gelirse, o onu dışarı çıkarıp atmaya gücü yeterken geri gönderirseve o bunu oruçlu olduğunu bile bile yaparsa onu üzerine kaza gerekir.

Hasan b. Ebu Malik, Ebu Yusuf ve Ebu Hanife'den rivayet ederek şöyle dedi: O kustuğu veya kendisini kusmaya zorladığı zaman böylece bu ağız dolusu veya daha çok olursa, sonra nohut tanesi kadar olan bu (kusmuk) boğazına tekrar beri giderse, o oruçlu olduğunu hatırlarsa, bu¹²³⁸ (normal) oruç bozmada yiyerek oruç bozduğu bir miktar olup onun orucunu da bozar. Bu miktar ister geri gitsin ister gitmeyip dışarı çıksın aynıdır. Karın boşluğundan ağzına gelen şey, ağız dolusundan daha az ise ağzından geri giden bu şey onun orucunu bozamaz. O bunu Ebu Yusuf'tan da böylece rivayet ederek şöyle dedi: Ben onu bundan başkasını-farklısını¹²³⁹ söylerken dinledim, diyordu ki: Kusmuk ağız dolusundan daha az olduğu zaman onu bile bile geri gönderirse orucunu bozmuş olur. Eğer (istemiyerek) kusup dışarı çıkarırsa orucunu bozmuş olmaz.

Hasan b. Ziyad Ebu Hanife'den rivayet etti: Dişleri arasında bir et parçası olduğu zaman onu kaydırıp¹²⁴⁰ boğazına kaçırırsa veya dilinin üzerinde tükürükle karışıp boğazına giderse o orucu üzerindedir (orucu bozulmuş olmaz.).

Bu El-Mücerred Kitabındandır

Ebu Hanife dedi. Adam mukim iken¹²⁴¹ ramazan ayında gündüzleyin bile bile orucunu bozarsa, yemek yerse veya bir içecek içerse ya da hanımı ile fercden-vajinadan cima ederse, ona ağızdan ilaç¹²⁴² verilip da bu ilacı kullanırsa veyahut oruçlu olduğunu hatırladığı halde bir ilacı tedavi olarak kullanırsa (ilacı yer veya içerse) onun üzerine hem kaza ve hem de kefaret gerekir. Hanımı ile fercin dışında bir yeri ile (mesela kasiğı gibi) cima ederse ve inzal vaki olursa sonra bundan sonra da vajina ile cima ederse veya oruç bozmaya niyet ederse, sonra gündüz epey yükseldikten sonra oruca niyet ederse, o bunun kendisinin¹²⁴³ orucunu bozduğunu sansın veya bozmadığını sansın, sonra yer içer veya cima ederse onun üzerine kaza gerekir. Kefaret gerekmez. Unutarak yerse, unutarak içerse, unutarak cima ederse, kusmuk ağzına kadar gelirse, unutarak kusarsa bunlarla orucunun bozulduğunu sanarak bundan sonra yerse, onun üzerine kefaretsiz kaza gerekir. Gözüne göz otu ile¹²⁴⁴ sürme çekerse, kan aldırırsa, hanımını şehvetle¹²⁴⁵ öperse veya ona şehvetle¹²⁴⁶ dokunursa ya da onunla vajinanın dışında bir yer ile cima eder de inzal vaki olmazsa, bunlarla orucunun bozulduğunu sanarak bile bile orucunu bozarsa, ona hem kaza, hem kefaret gerekir. Bu konuda bir fakihten-İslam hukukçusundan fetva sorsa¹²⁴⁷ veya o bunun için bir hadisi tevil edip orucunu bozduğuna¹²⁴⁸ kani olsa onun üzerine kefaretsiz kaza gerekir. O bir insana giybet etse veya iffetli birisine iftirada bulunsa, sonra bununla orucunun

1238 Metindeki "zalike" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1239 Metindeki "ğayra" kelimesi "ve ğayra" olarak gelmiştir.

1240 Metindeki "fe telazzahu" kelimesi "H" nüshasında "fe lemezahu" olarak gelmiştir. Ben dedim: Mağrib'de (II, 172) "telemmuz" kelimesini kişinin yemekten sonra dişlerinin arasında kalan kırıntıları dili ile araştırmasına denir diye açıklıyor. Telemmuz, dilini çıkarıp onunla dudaklarını silmesi demektir, denilmiştir.eh.

1241 Metindeki "haadır" kelimesi kendi vatanında mukim demektir. Veya bir beldede mukim olup misafir olmayan demektir. Haadır, "baadi"nin zıt anlamlısı olan bir kelimedir.

1242 Metindeki "vecur" kelimesi "H" nüshasında "d" harfi ile "vecud" olarak gelmiştir ki, bu bir şey değildir. "vecur" ise ağzın ortasına dökülen ilaçtır. Evcartühu: ben onun ağzına ilaç akıttım ve vecartühu: bne onun ağzına ilaç akıttım demek olur.eh.

1243 Metindeki "aleyhi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1244 Metindeki "bi zürurin" kelimesi "H" nüshasında noktasız olarak "d" harfi ile gelmiştir ki, bu yanlıştır. "ez-zürur" kelimesinin açıklaması bundan önce Oruç Bahsinde geçti.

1245 Metindeki "bi şehvetin" kelimesi "M" nüshasında "li şehvetin" olarak gelmiştir.

1246 Önceki 1244 nolu dip nota bak.

1247 Metindeki "fe in" kelimesi "H" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

1248 Metindeki "fetarahu" kelimesi "H" nüshasında "eftarahu" olarak gelmiştir.

bozulduğunu sansa veya bu konuda bir fakihden fetva sorsa ya da bu konuda bir hadisi tevil etse, sonra bundan sonra da orucunu bozsa onun üzerine hem kaza, hem kefaret gerekir.¹²⁴⁹ Çünkü bu konudaki hadis teville ihtimali olan bir hadistir. Allah'ın haram kıldığı bir şeyle iftar etti denildiği zaman, gıybet onun orucunu bozdu denildiği zaman, o bunun tevilini de iyilik-sevap iftarı bu yoksa oruçtan iftar etme¹²⁵⁰ değil diye tevil ederse o iyiliğini¹²⁵¹ tahrif edip geçiştirmiş diye beklenir.¹²⁵² Çünkü o böylece sevaptan çıkıp günaha geçmiştir. Burada delil ise insanların hiçbir kimse orucunda gıybet etmekten veya yalan söylemekten, özellikle avam tabakası azade kalmaz üzerinde icma ve ittifak etmeleridir.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla¹²⁵³

Nevadir-us Sıyam Kitabı

Muhammed, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in bir kimsenin Kurban bayram günü hiçbir şey yemeden (evden) çıkmasını, ramazan bayram günü ise çıkmadan önce doymasını tercih ettiğini rivayet etti.¹²⁵⁴ Muhammed dedi: Basra¹²⁵⁵ halkından bir büyük kişi yazdı. Abdullah b. Büreyde'den rivayet ediyor. Buna benzer bir hadisi¹²⁵⁶ Hz. Peygamber'den merfu olarak

1249 Bu uzun cümle "H" nüshasından düşmüştür.

1250 "Gıybet onun orucunu" ifadesinden buaraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür. (Ayrıca bu dip notta sayfa:261 ve satır:5 diye bir ifadevar ki bu buraya yanlışlıkla girmiş olabilir. Çev.

1251 Metindeki "birrahu" kelimesi "H" nüshasında "merraten" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır. Doğrusu ise "el-elem" in zıttı olan "el-birru" kelimesinden gelen "birrahu" şeklinde olmasıdır.

1252 Metindeki "yüradü ennehu" ifdesi "M" nüshasında "yüradü bihi" şeklinde gelmiştir.

1253 Besmele "A" ve "M" nüshalarında vardır, fakat "H" ve "Z" nüshalarında yoktur. Ümit edilir ki bu, yazarın Nevadir-us Sıyam Kitabı'na yaptığı bir başlamadır. İbn Nedimin Fihrist'inde bahsettiği gibi Nevadir-us Sıyam kitabı da onun (İmam Muhammed'in) telif ettiği bir eserdir. Başlık nüshalardan düşmüştür. Hâlbuki onun bulunması gerekir. Bunun için biz onu buraya yazdık; çünkü o, kitabın sonunda zikredilmiş bulunmaktadır.

1254 Muhammed bunu Kitab-ül Asar adlı eserinde de kaydetmektedir: Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in musallaya gelmeden önce, yani ramazan bayram günü, bir şey yemekten hoşlandığını haber verdi. Ebu Hanife bize Hammad yoluyla İbrahim'in evden çıkmadan önce ramazan bayram günü yemek yediğini, kurban bayram günü ise eve dönünceye kadar yemediğini haber verdi. Muhammed biz bu görüşü alıyoruz dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Eh. I, 556. Bunu İmam Ebu Yusuf da Asar'ında rivayet eder. s. 59. Yusuf b. Ebu Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Hammad yoluyla İbrahim'in ramazan bayram günü musallaya yemek yemiş olduğu halde, kurban bayram günü ise yemek yemeden geldiğini rivayet etti. İbn Ebi Şeybe, Heşim'in İbrahim'e kiskanıyorum, o yerse güzeldir, ama yemezse bunda bir sakınca yoktur dediğini haber verdi. Eh. II, 162.

1255 Metindeki "el-basratü" kelimesi "H" nüshasında "el-basri" olarak gelmiştir.

1256 Ben dedim: Onun Basra halkından büyük bir kişi yazdı sözü, o kişi Sevab b. Utbe'dir. Bu hadisi Tirmizi, İbn Mace, Hâkim Müstedrek'inde, Darekutni Sünen'inde ve İbn Hibban Sahih'inde Sevab b. Utbeden mevzul olarak rivayet ettiler. O da Abdullah b. Büreyde ve o da babasından haber verdi ki: Hz. Peygamber ramazan bayramı (namazına) yemeden çıkmazdı, kurban bayramında ise namaz kılmadan bir şey yemezdi. İbn Mace'nin ibaresi "dönmeden" şeklindedir. Tirmizi Cami'inde (s. 103, Luknov basımı) dedi: Hasan el-Bezzar bize Abdüssamed b. Abdülvaris Sevab b. Utbe ve Abdullah b. Büreyde yoluyla onun babasının şöyle dediğini rivayet etti: Hz. Peygamber ramazan bayramında yemek yemeden (evden) çıkmazdı; kurban bayramında da namaz kılmadıkça yemezdi. Muhakkik aynı konuda Hz. Ali ve Enes'ten de rivayet vardır, dedi. Ebu İsa, Büreyde b. Husayb el-Eslemi hadisi garibtir, dedi. Muhammed dedi: Ben Sevab b. Utbe'den bundan başka bir hadis bilmiyorum. Sonra Enes'ten rivayet edildi ve bu, hasen, sahih ve garib bir hadistir dedi. eh. s. 104. İbn Mace Sünen'inde (s. 127) dedi: Muhammed b. Yahya bize Ebu Asım, Sevab b. Utbe el-Mehri, İbn Bureyde ve onun babası yoluyla rivayet ediyor ki: Gerçekten Resulullah, ramazan bayramında yemedikçe çıkmazdı, kurban bayramında da (namazdan) dönmedikçe yemezdi. eh. Hâkim dedi ki: Hadisin isnadı sahihtir, fakat onlar bu hadisi tahrif etmediler. Sevab b. Utbe az hadis rivayet etmiştir, o, hadisini düşürecek herhangi bir şeyle cerh edilip eleştirilmemiştir. İbn-ul Kattan kitabında der ki: Bana göre bu hadis sahihtir. Çünkü Sevab b. Utbe el-Mehri Basralıdır, güvenilirdir. İbn Main onu sıkı-güvenilir kabul eder. Abbas ve İshak b. Mansur ondan rivayet etmişlerdir. Ahmed de bunu Ebu Said'den Müsned'inde (II, 29) rivayet eder. Buhari bu hadisi Sahih'inde Enes'ten rivayet eder. Bak Nusburayye II, 208. Ben dedim: Sevab el-Mehri el-Basri 'ye (y harfi tek)

naklediyor. Ramazan bayram günü evden çıkmadan önce yemek yemek, dişleri fırçalamak eğer varsa¹²⁵⁷ güzel kokular sürünmek ve sadaka vermek ve ondan sonra çıkmak müstehaptır¹²⁵⁸ Onun sadakası yarım sa buğday veya kavut ya da un; bir sa' hurma¹²⁵⁹ veya bir sa' arpadır. Eğer o bunların dirhem veya fülüs olarak kıymetlerini verirse onun için yeterli olur. Birkaç kişinin fitır sadakasını bir fakire verse onun için yeterli olur. Bir kişinin yeyiceğini-sadakasını da birkaç fakire¹²⁶⁰ verse onun için yeterli olur. Adam nafakalarını vermek zorunda olduğu kendisi, küçük çocuğu¹²⁶¹ köleleri¹²⁶² ve ticaret için olmayan cariyelerinin de sadakalarını verir. Fakat karısının ve büyük çocuklarının sadakalarını onların emri üzerine verirse, bu onlar için yeterli olur. Yalnız o¹²⁶³ bunu yapmak zorunda değildir, sadakayı onların kendilerinin vermesi gerekir. Evi, hizmetçisi, kendisine yetecek kadar elbisesi ve kendisine yetecek kadar ev metabları olan muhtaç bir kimse üzerine sadaka vermek gerekmez. Bu kendisi ihtiyaç sahibidir. Eğer verirse kabul olur. Fakat onun kendisinden sadaka vermesi üzerine borç değildir. Eğer onun (az önce) benim sana anlattığım şeylerden başka onun iki yüz dirhemi veya yirmi miskal altını ya da bunların kıymet karşılığı olarak benim sana anlattığım bu şeylerden kendisine yetecek kadardan fazla malları olursa işte bu kimse üzerine fitır sadakası vermek gerekli olur. Ama bu kimsenin başkalarından sadaka kabul etmesi caiz değildir.

Köle iki kişi arasında ortaksa onlardan hiçbirisi üzerine fitır sadakası düşmez. Çünkü o tam bir mülkiyete sahip değildir.

Adamın mükatep kölesinden sadaka vermesi gerekmez. Fakat ümmü veled ve müdebber kölesinden vermesi gerekir. Ticaret için olan kölelere fitır sadakası düşmez.

Bayram günü doğan bebek¹²⁶⁴ üzerine fitır sadakası düşmez; fakat bayram günü fecir doğmadan önce doğmuş olan bebek için fitır sadakası vermek gerekir.

Ramazan bayram gününde onun kölelerinden birisi¹²⁶⁵ ölürse, onun adakasını vermek sahibinin üzerine olur. Tan yeri ağardığı zaman¹²⁶⁶ sahibi o köleye sahip ve malik ise ondan sadaka vermesi onun üzerine vacip olur. Onun ölmesi bunu iptal etmez.

Müslüman bir kimse gayr-i Müslim olsalar bile¹²⁶⁷ kölelerinin fitır sadakalarını vermesi gerekir. Gelir getiren köle¹²⁶⁸ üzerine düşen fitır sadakasını onun sahibi verir.¹²⁶⁹ Sahibinin, kendisi hakkında ticaret yapmayı düşünmediği tüccar kölesi de böyledir.

Ticaret için olmadıkları zaman kölesinin kölelerinin sadakasını vermek sahibi üzerindedir. Eğer onlar ticaret için iseler onun üzerine onlar için fitır sadakası yoktur. Çünkü onlar

gelince, o Abdullah b. Bureyde ve Ebu Cemre ed-Dab'i den rivayet etmiştir. Abdüssamed b. Abdülvaris, Ebu Davud, Ebu'l Velid et-Tayalsiyan, Ebu Asım, Müslim b. İbrahim ve diğerleri de ondan rivayet etmişlerdir. Ed-Duri İbn Main'den naklen o doğru bir üstadadır, güvenilirlerdir, der. İbn Adiyy der ki, Sevab, bu hadisle ve başka bir hadisle bilinir. Bu hadisi ondan başka şu adamlar rivayet etmiştir: Ukbe b. Abdullah el-Esamm, Hafız dedi, Aciri Ebu Davud'dan nakletti: O Eyyub b. Utbe'den daha iyidir. Sevab'da bir sakınca yoktur. İbn Hıbban onu güvenilir raviler arasında sayar. Bak Tehzib-üt Tehzib, II, 30

1257 Metindeki "vecedehu" kelimesi "H" nüshasında "vücede" olarak gelmiştir.

1258 Metindeki "yüstehabbu" kelimesi "H" nüshasında "yesteciybu" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır. Doğrusu "yüstehabbu" dur.

1259 "bir sa' hurma" sözü "H" nüshasından düşmüştür.

1260 Metindeki "fi" harfi "H" nüshasında "min" olarak gelmiştir.

1261 Metindeki "es-sağır" kelimesi esas nüshada böyledir; diğer nüshalarda ise "es-sığar" şeklinde gelmiştir.

1262 Metindeki "ağabeyduhu" kelimesi "H" nüshasında "abdühu" şeklinde gelmiştir.

1263 Metindeki "aleyhi" kelimesi "H" nüshasında düşmüştür.

1264 Metindeki "el-habel" kelimesi "H" nüshasında "el-cenin" olarak gelmiştir.

1265 Metindeki "memlük" kelimesi "A" nüshasından düşmüştür.

1266 Metindeki "in" kelimesi esas nüshada böyledir; geri kalan nüshalarda ise "iza" şeklinde gelmiştir.

1267 Metindeki "kanüü" kelimesi "H" nüshasında "kane" olarak gelmiştir.

1268 Metindeki "memlük-ül ğalleti" ifadesi "H" nüshasında böyledir, diğer nüshalarda ise "el-memlük-ül ğalleti" şeklindedir. Bunların her ikisi de doğrudur.

1269 Metindeki "zekât-ül fitrı ala mevlahu" ifadesi "H" nüshasında "zekatün ala mevlahu" olarak gelmiştir.

için onun üzerinde, eğer onların üzerinde kendi kıymetlerini kuşatacak¹²⁷⁰ bir borçları yoksa mal zekâtı vardır.

Eğer bir adam seneler geçmiş kendisinin fitır sadakasını vermemiş ise veya unutarak onu ihmal etmiş ise onun bunu kaza edip sadakalarını vermesi gerekir. Fakat kim borçlu¹²⁷¹ ise onun üzerine fitır sadakası yoktur; daha onun sadaka alması helal ve mübahtır.

Mükatep köle üzerine kendisinin fitır sadakasını vermek yoktur. Sahibi üzerine de onun için bir şey vermek lazım gelmez. Mükatep kölenin kölesi üzerine fitır sadakası yoktur. Onlar için sahibi üzerine de yoktur.

Adamın bakıp gözetdiği kardeşleri ve amcaları gibi yakın akrabalarından veya neseben ya da süt emmeden dolayı mahrem¹²⁷² olan kimselerden onun üzerine fitır sadakası vermek gerekmez.¹²⁷³

Eğer yetim zengin ise onun üzerine kendisinin fitır sadakasını vermek düşer. Onun adına vasisi verir. Kölelerinden dolayı sadaka vermek onun üzerine yine bir borçtur.¹²⁷⁴ Burada küçük çocuğun mallarında sadaka yoktur diyen kimseye karşı bir delil vardır. Bu Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür.¹²⁷⁵ Muhammed ise küçük çocuk üzerine fitır sadakası yoktur, demiştir¹²⁷⁶

Zimmî halk üzerine kölelerinden dolayı fitır sadakası vermek yoktur. Eğer onların kölelerinden birisi müslüman olursa bunu satmaları için onlara baskı yapılır.

BeniTağlib Hıristiyanları üzerine kölelerinden dolayı fitır sadakası vermek yoktur. Fitır sadakasını verenlerden toplamak için¹²⁷⁷ bir vergi tahsildarı görevlendirmek olmaz. Onu veren kendisi için vermiş olur; vermeyen kimse üzerinde ise o ödenmesi gereken bir borç olarak kalır.

1270 Metindeki "muhiytun" kelimesi, "H" ve "M" nüshalarında "yühıytu" olarak gelmiştir.

1271 Metindeki "ve men kane aleyhi deynün" ifadesi "H" nüshasında "ve men aleyhi deynün" şeklinde gelmiştir.

1272 Metindeki "mahremen" kelimesi "M" nüshasında mahramün" olarak gelmiştir.

1273 "Sahibi üzerine de..." ifadesinden başlamak üzere burada iki, üç cümle "H" nüshasından düşmüştür.

1274 Metindeki "yelzemühu" kelimesi "H" nüshasında "telzemühu" olarak gelmiştir.

1275 Ben dedim: Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde (III, 104) der ki: Küçük çocuğun malı varsa Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre onun babası bu çocuğun mallarından sadaka verir. Yine Ebu Hanife'ye göre onun malından istihsan yoluyla onun adına kurban da keser. O bunu Kitab-ül Hiyel'de zikreder. Muhammed ile Züfer, kendi malından verir, dedi. Eğer o küçük çocuğun malından verirse, onu tazmin etmesi gerekir. Vasiy hakkındaki ihtilaf da böyledir. Ancak Muhammed ile Züfer'e göre Vasi çocuk adına asla bir ödemedede bulunmaz. Kıyasa göre de bunların dedikleri doğrudur. Çünkü bu şeriatla aynı malın zekâtı gibi olan bir sadakadır; küçük çocuk üzerine vacip olmaz. Zira bu bir ibadettir; çocuk ise henüz onun üzerine ibadet vacip olmaz. Çünkü vücublar hitaba dayanıp oturur. Ebu Hanife ile Ebu Yusuf istihsan yaparak şöyle dediler: Bu sadakada, kaşkasına başkası sebebiyle vacip olması deliliyle rızık-azık manası vardır. Böylece bu nafakaya benzer. Küçük çocuğun eğer malı varsa onun nafakası kendi malındadır. Sonra bu şeri bir temizliktir. Böylece o sünnette verilen düğün yemeğine kıyas edilir. İşte çünkü biz sadakayı şayet onun üzerine vacip kılmamış olsak babası üzerine vacip kılmak isteriz. Böylece onun malında vacip kılmada ondan düşme olduğu halde babanın hakkını muhafaza vardır. Küçük çocuğun malında kul hakları vardır; bu yönüyle o zekâtıtan ayrılır. Sonra Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre onun malından kendi sadakası verildiği gibi aynı şekilde küçük çocuğun kölelerinin sadakası da yine çocuğun mallarından verilir. Muhammed'e göre ise asla onun köleleri için verilmez. Bunak ve deli olan kimseler de bu konuda aynı çocuk mesabesinde dirler. Muhammed'den rivayet edilir ki, gerçekten baba bunak oğlunun sadakasını verir. Deli de baliğ oluncaya kadar böyledir. Deli ayılmış olarak baliğ olunca sonra tekrar delirirse onun ne kendisinin malından ve ne de çocuğunun malından sadakasını vermek onun üzerine gerekli olmaz. Çünkü o deli olarak doğduğu zaman onun için vacip olan bir şey velayeti devam etmesiyle devam eder. Ancak ayık olarak baliğ olmasına gelince, velayeti son bulduğundan sadaka vücubiyeti de sona erer. Artık bundan sonra bir daha geri gelmez; zarureten dolayı velayet geri gelse bile. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre fitır sadakasının sebebi baş sağlığıdır, onun üzerindeki velayetinden dolayı ona bakar, nafakasını temin eder. Bu deliliğin baştan-temelden veya sonradan olmasıyla değişmez. Eh.

1276 Metindeki "zekatün" kelimesi fitır sadakası demektir.

1277 Metindeki "yecbiyha" kelimesi "Z" nüshasında böyledir. Kelime "A" ve "M" nüshalarında noktasızdır. "H" nüshasında "yeciybüha" şeklinde iki noktalı ya harfi tek noktalı ba harfine takdim edilmiş olarak gelmiştir ki bu kötü bir yanlışlıktır. Cebeye yecbiyü, el-cebyü den, rameye yermiyü gibi gelir. El-cibayet demek, toplamak demektir. Mağrib'de (I, 74) ceba' harace cibayeten cemaahu"

Eğer köle iki kişi arasında ortak ise, onlardan hiçbirisi üzerine kölesi için fitir sadakası vermek gerekmez. Çünkü bu tam-eksiksiz bir mülkiyet sayılamaz. Çünkü o kendi kölelerini azat etmiş olsa bunlardan hiçbirisi azat olmuş olmaz! Onlar arasında kar ortaklığı şeklinde olan¹²⁷⁸ köle de böyledir.

Bir adam yanında ramazan bayramından önce muhayyer olarak satın aldığı bir kölesi bulunduğu halde ramazan bayramını geçirmiş olsa, ramazan bayramından sonra fitir sadakasını vermek onun üzerine vacip olur. Eğer o köle hakkındaki bu alış-veriş akdini feshetse, bu alım-satım¹²⁷⁹ ve onun aslı ticaret için olmadığı zaman onun sadakasını vermek satıcıya düşer¹²⁸⁰ Eğer¹²⁸¹ satıcı muhayyer olursa alış-veriş tamam olur ve böylece sadaka verme işi müşteri üzerine olur. Fakat alış-veriş bozulursa sadaka satıcı üzerine olur. Bu alış-veriş akdi¹²⁸² bayram günü gerçekleşmişse, alış-veriş ister tamam olsun, ister bozulsun, ister satıcı muhayyer olsun, ister müşteri her iki halde de fitir sadakasını vermek satıcı üzerine olur.

Kaçmış kölesinden dolayı adamın üzerine fitir sadakası vermek düşmez. Gasbedilmiş ve gasbedenin de inkâr ettiği bir köle için de o sadaka vermez. Eğer geri gelirse o geçmişin sadakasını¹²⁸³ da vermez. Fakat kölesi onun bir ihtiyacında kaybolmuş veya ücretle çalıştığı bir işte ya da bir meslek icrasında¹²⁸⁴ kayboldu ise onun sadakasını vermek adam üzerine düşer.

Adam kendisi bir şehirde kölesi de başka bir şehirde veya gelir getiren bir işte ise adam onun sadakasını kendi bulunduğu şehirde verir. Köle üzerine sadaka vacip olduğu zaman onun zekâtı başka¹²⁸⁵ bir şehre gönderilmemesi¹²⁸⁶ bakımından mala benzemez. Fakat onu kim başka bir yere gönderir ve orada ödeme yaparsa onun için yeterli olur.

Hayvanlardan hiçbirinde fitir sadakası yoktur. Ancak hizmet için olan kölelerde sadaka vardır. Ticaret için olan kölelerde de fitir sadakası yoktur. Çünkü onlarda mal zekâtı vardır. Zekât, farklı iki yönden bir tek maldaki birleşmez.

Ev gibi mülklerde ve gelir getiren arazilerde, mallarda ve ticaret mallarında fitir sadakası yoktur. Hizmet için olan kölelerde, gösteriş¹²⁸⁷ ve ululuk için olan ve kendisine özel¹²⁸⁸ olan kölelerde ise fitir sadakası vardır.

Eğer rehin ticaret için olmayan bir köle¹²⁸⁹ ise ve onun aslı hizmet için ise, köle borcundan fazla ise ve anlattığım gibi yiyeceği iki yüz dirhem veya ondan daha çok ise ya da bir o kadar ticaret eşyası varsa kölenin fitir sadakasını rehin bırakan verir. Rehlin kölenin fitir sadakası rehni alan üzerine değildir. Küçük oğlunun kölesinin fitir sadakası adamın üzerine değildir.

(Haracı topladı yani onu taoladı demektir.) Şu söz de yien böyledir: “ve ma cibahü'l imamü min mali beniy tağlib” (başkanın beni tağlib'den topladığı şeyler). Mecmua Bihari'l-Envarda bu, malların zannedildikleri yerden çıkarmak diye ifade edilmiştir.

1278 Metindeki “kaanaa” kelimesi “Z” nüshasında “kaane” şeklinde gelmiştir ki bu bir şey ifade etmez.

1279 Metindeki “e-şira” kelimesi “Z” nüshasında “eş-şiraü” olarak gelmiştir ki bunların hepsi doğrudur.

1280 Metindeki “kanet” kelimesi “H” nüshasında “ve kanet” olarak gelmiştir ki herhalde bu “fe kanet” idi de müstensih yanıldı ve bunu “ve kanet” yaptı.

1281 Metindeki “in” kelimesi “H” nüshasında “iza” olarak gelmiştir.

1282 Metindeki “akdü” kelimesi “H” nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise “ukdetün” şeklinde gelmiştir. Eğer bu kelime “ukdetün” olsaydı kendisinden sonra gelen fiilin “vakaat” şeklinde olması gerekirdi Hâlbuki orada “vakaat” şeklinde bir kelime yoktur.

1283 Metindeki “lem yüzekki” kelimesi “H” nüshasında “lem yezel” olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

1284 Metindeki “fi” harfi “H” nüshasından düşmüştür.

1285 Metindeki “ğayrihi” kelimesi “H” nüshasında “ğayri” olarak gelmiştir.

1286 Metindeki “la tühmelü” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “la yuhmelü” olarak gelmiştir.

1287 Metindeki “et-tecemmül ve rakikun” kelimeleri “H” nüshasından düşmüştür.

1288 El-kunyetü veya el-kinyetü ma iktesebe demektir. (yani kazanılan, elde edilen) çoğulu “kınan” gelir. “Onun kendisine mahsus koyunları, onun üzerinde koyunları var” denilir. Yani kendisi için olan, ticaret için olmayan, kendisine mahsus köle demektir.

1289 Metindeki “er-rehnü memluku” ifadesi “M” nüshasında “memluk-ü rehnin” olarak gelmiştir.

Bir adam bayramdan önce bir köle satın aldı. Fakat onu teslim almadı ve bedelini de ödemedi.¹²⁹⁰ Böylece bayram (fitre) günü gelip geçti. Bu alım¹²⁹¹ hizmet için idi. Bu kölenin sadakasını vermek müşteri üzerine düşer. Eğer köle teslim alınmadan önce ölürse bu satım akdi bozulur. Artık onlardan hiçbirisi üzerine sadaka vermek düşmez. Eğer müşteri kölede bir kusur bulsa, onu teslim aldıktan sonra bayram günü geri verse, hâlbuki alış-veriş¹²⁹² bayramdan önce idi; müşteri onu ister hâkim kararı ile ister hâkim¹²⁹³ kararı olmadan geri versin¹²⁹⁴ kölenin sadakası müşteri üzerine olur. Onu görme muhayyerliği sebebiyle geri verse yine böyledir. Eğer müşteri onu teslim almadan bir kusur veya görme muhayyerliği sebebiyle geri verirse bu durumda kölenin sadakası onun geri döndüğü satıcı üzerine olur.

Eğer bir adamın elinde değeri beş yüz dirhem olan bir ticaret kölesi bulursa o bunu kar maksadıyla bayramdan bir gün önce bir cariyeye¹²⁹⁵ ile değişse, fakat devir teslim edilmeden bayram günü gelip onun mallarında zekât farz olsa, zaten bu onun zekât verme zamanıdır, böylece alış-veriş feshedilmedi ve köle teslim de alınmadı. Bayram günü de gelip geçti. Sonra görme muhayyerliği ya da bir kusur sebebiyle satım akdi feshedildi. Böylece kölenin zekâtı kıymet olarak satıcı üzerine olur. Cariyeyi satan kimseye gelince, eğer cariyeye ticaret için değilse, alış-veriş, görme muhayyerliği veya bir kusur sebebiyle teslim ve tesellümden önce feshedildiği zaman cariyenin fitir sadakası satıcı üzerine olur. Zekât ise kölenin kendisine geri verildiği kimse üzerinedir. Eğer köle ticaret için ise onun ticaret zekâtını, eğer hizmet için ise onun hizmet zekâtını değerlendirip verir. Alış-veriş şart muhayyerliği sebebiyle sona erdiği zaman da böyledir; burada teslim alınmış veya alınmamış birdir. Fakat görme muhayyerliği ve kusura gelince, o teslimden önce ve teslimden sonra farklı¹²⁹⁶ olur. Akdin feshi teslimden önce olduğu zaman benim sana anlattığım şekilde olur. Eğer ondan sonra olursa cariyeye fesihden önce kimin mülkiyeti altında ise sadakasını da o verir. Çünkü alıcı hoşlanmadığı bir kusur sebebiyle cariyeyi satıcıya¹²⁹⁷ geri verdiği zaman bir haslet ve meziyeti müstesna o, onun denetim gözetim ve garantisi altındadır. Artık bu suretle kendisi zararına bir alış-veriş¹²⁹⁸ yapmış gibi eksik ve noksan¹²⁹⁹ zekât verme durumunda olur. Alış-verişi fesheden o kendisi olsa ve onu bir kusur sebebiyle geri verse, geri verdiği şeyde fazlayı bilerek geri verse, böylece satışta musamaha yapsa¹³⁰⁰ bu onun üzerine olur. Eğer o bunu bilmez ve satımda musamaha yapmazsa¹³⁰¹ eksik ve noksan¹³⁰² zekât onun üzerine olur. Bu durum satımda tüccarın başına gelen zararlı satışa¹³⁰³ benzer. Eğer bu¹³⁰⁴ teslim

1290 "Teslim almadı ve bedelini ödemedi" ifadesi "fe lem yakdı ve lem yenfüz" (ifa etmedi ve yerine getirmedi) şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

1291 Metindeki "eş-şıra" kelimesi "Z" nüshasında "eş-şiraaü" şeklinde gelmiştir.

1292 Bundan önceki 1290 nolu dipnota bak.

1293 Metindeki "ister bir hâkim kararı olmasın" cümlesi "H" nüshasından düşmüştür.

1294 Metindeki "reddehu" kelimesi "M" nüshasında "redde" olarak gelmiştir.

1295 Metindeki "bi emetin" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1296 Metindeki "fe yahtelifu" kelimesi "A" nüshasında "yahlüfu" olarak gelmiştir.

1297 Metindeki "reddehu aleyhi" ifadesi "H" nüshasında "redde" aleyhi olarak gelmiştir.

1298 Metindeki "ke vadiatin" kelimesi "Z" nüshasında "li vadiatin" şeklinde gelmiştir. Masdar-isim olarak El-vadia demek, iskanto tenzilât, indirim demektir. Eh. Mağrib, II, 254

1299 Metindeki "zekâtü'l-evkesi" ifadesi "A" ve "Z" nüshalarında böyledir. "H" nüshasında "el-evveleteyni" "M" nüshasında "el-evveleyni" olarak gelmiştir. Ben dedim: Mağrib'de "vekesehu" demek "onu eksik ve noksan yaptı" demektir. "la vekese ve la şetata" demek ne eksik ve ne de fazla oldu, demektir. Binanın taksim edilmesinde "eksik ve noksan sahibine bakılır" denir. Yani değer ve kıymet bakımından hissesi diğerinden daha az ve eksik olan kimse demektir. Mağrib, II, 260

1300 Metindeki "fe habaa" kelimesi "H" nüshasında "fe caeha" şeklinde gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

1301 Metindeki "lem yühabi" kelimesi "H" nüshasında "lem yücabi" olarak, "M" nüshasında ise "lem yahfü" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır.

1302 Metindeki "el-evkesü" kelimesi "H" nüshasında "el-evveleteyni" "M" nüshasında "el-evveleyeyni" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıştır. Doğrusu ise "A" ve "Z" nüshalarında olduğu gibi "el-evkesü" dür.

1303 Metindeki "ke vadiatin" kelimesi "Z" nüshasında "li vadiatin" olarak gelmiştir.

alındıktan sonra geri verilirse onun zekâtı hizmet sahibinin üzerine olur. Eğer ondan önce geri verilirse o kime geri verilmişse onun üzerine olur.

Eğer bir köle¹³⁰⁵ hakkında bayramdan önce satım akdi yapılırsa sonra o devir teslim ve ödeme yapılmadan evvel bayram günü ölse bu alış-veriş feshedilir¹³⁰⁶ Her ikisi hem alıcı ve hem de satıcı hizmetin sahibi olup onlardan sadece birisi tüccar değildir. Bu sebeple de zekât onlardan yalnız birisi üzerine değildir. Çünkü müşteri bedeli malı ile beraber birleştirip zekâtını verir. Hâlbuki satıcı bedelin zekâtını vermez¹³⁰⁷ kölenin zekâtını ise verir¹³⁰⁸

Ebu Hanife dedi: İlk sa' sekiz rıtıl idi. Böylece yarım sa' buğday¹³⁰⁹ un, kavut veya bir sa' hurma ya da arpa yeterli olur. Muhammed de böyle dedi. Eğer sa' (el-mahtum) elli rıtıl olursa bu, on iki ve yarım insandan¹³¹⁰ (sadaka) olmuş olur. Kırk rıtıl olduğu zaman bu, eğer buğdaydan ise, on kişiden¹³¹¹ sadaka olur, eğer arpadan ise beş kişiden¹³¹² olur. Eğer hurmadan verilirse yien böyledir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre kuru üzümünden bir sa' verilir; Ebu Hanife'ye göre ise yarım sa' verilir.

Ben dedim: Adam köleyi fasid bir alış-verişle satıyor, müşteri de onu teslim almıyor ve böylece bayram günü gelip geçiyor. Sonra onu teslim alıp azad ediyor. Köle ticaret için olmadığı halde onun sadakası kimin üzerine olur, ne dersin? Onun fitir sadakası satıcı üzerine olur, dedi. Ben dedim: Müşteri bu ticaret için olmayan bu köleyi bayram gününden önce teslim alsa sonra onu bayramdan sonra geri verse? Sadaka satıcı üzerine olur¹³¹³ çünkü köle ona geri verilmiştir, dedi. Ben dedim: Eğer müşteri onu azat eder veya satarsa? Sadaka müşteri üzerine olur, dedi.

Âlemlerin Rabbi Olan Allah'a Hamd Olsun¹³¹⁴

Kitab-ül Mücerreden

Ebu Hanife dedi: Adam kendisinin ve çocuğu ve kölesi gibi vermek zorunda olduğu kimselerin fitir sadakasını bir veya iki sene önceden peşin olarak verilirse bu onun için yeterli olur. Eğer onların vacip olduğu zaman sadakalarını vermemiş olsa böylece iki veya üç yıl geçmiş olsa, onların bu fitir sadakası geçtiğinden beri olanı vermek onun üzerine gerekli olur.

Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed et-Tahavi kitabında¹³¹⁵ dedi: Ramazan ayının bir gününde¹³¹⁶ kim daha önceki geceden bir oruca niyetlenmeksizin sabahlarsa sonra bile bile yer, içer veya cinsel ilişkide bulunursa Ebu Hanife der ki, bunun üzerine kefaretsiz kaza gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dediler: Eğer o bu olayları zevalden önce yapmışsa kaza ve kefaret gerekir. Eğer zevalden sonra yapmışsa onun üzerine kefaret değil, kaza gerekir. Bu Ebu Hanife'nin dediği gibidir.

1304 Metindeki "kane" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1305 Metindeki "ve lev enne abden" ifadesi "M" nüshasında "ve lev abden" olarak gelmiştir.

1306 Metindeki "infeseha" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "e yüfsehu" şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

1307 Metindeki "la yüzekki" kelimesi "M" nüshasında "fe la yüzekki" olarak gelmiştir.

1308 "H" nüshasında "satıcı bedelin zekâtını verir, kölenin zekâtını verir" şeklinde gelmiştir ki, bu müstensihin hatasıdır.

1309 Metindeki "el-hıntatü" kelimesi "H" nüshasında "hıntatün" olarak gelmiştir.

1310 Metindeki "an isney aşara insanen" ifadesi "H" ve "M" nüshalarında "ala isney aşara insanin" şeklinde gelmiştir ki, bu bir tahriftir.

1311 Metindeki "ünasi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

1312 Metindeki "an" harfi "H" nüshasında "ala" olarak gelmiştir.

1313 Metindeki "tekonü" kelimesi "A" ve "Z" nüshalarında "yekunü" olarak gelmiştir. "M" nüshasında ise noktasızdır.

1314 Bu cümle "H" nüshasında böyledir. "M" nüshasında ise "Hamd yalnız Allah'a mahsustur" şeklinde gelmiştir. Bu "A" ve "Z" nüshalarından düşmüştür.

1315 Yani Muhtasar'ında. Ben dedim: Bu kitabın bazı fakih ravileri, Kitab-ül Asl'ın bir meselesini açığıkamak ve yorumlamak için Mücerred'in meselesini buraya ilave ettiler.

1316 Metindeki "fi yevmin" kelimesi "H" nüshasında "yevmen" olarak gelmiştir.

Ebu Yusuf dedi: Bir sa' Bağdat ritline göre beş tam üçte bir ritil eder. Ebu Hanife ile Muhammed¹³¹⁷ ise sekiz ritil eder, dediler.

Oruç Hakkında Zayıf Rivayetlere Ek¹³¹⁸

Orucu Bozan Kaza ve Kefareti Gerektiren Kazayı Gerektiren Kefareti Gerektirmeyen Şeyler Ramazan Hilali İçin Caiz Olan Şahitlikler ve Caiz Olmayan Şahitlikler

Ravi dedi: Muhammed b. El-Hasan'a oruçlu olduğu halde yaş ceviz¹³¹⁹ yutan kimsenin durumunu sordular. Ona kaza gerekir, kefaret gerekmez, dedi. Eğer¹³²⁰ o taze badem¹³²¹ veya küçük buğday¹³²² yutarsa denildi? Onun üzerine kaza ve kefaret gerekir, dedi. Ona eğer helilec¹³²³ meyvesini yutarsa diye sordular.¹³²⁴ Bununla¹³²⁵ tedavi murat edilsin veya edilmesin

1317 Nüshalarda Muhammed'in görüşü Ebu Yusuf ile beraberdir. Hâlbuki doğrusu onun Ebu Hanife ile beraber olmasıdır. Onun için biz onu Ebu Hanife ile beraber zikrettik. Sa'ın miktarı hakkındaki ihtilaf Oruç Bölümü'nde 108. sayfada geçti.

1318 Bu Başlık "M" nüshasından düşmüştür. Aşağıda gelen kısmın bu ekinden maksat, talebelerinin ahad tarikıyla İmam Muhammed'den rivayet ettikleri nevadir meseleleri- zayıf rivayetlerdir. Bunlar Hişam b. Ubeydullah, Muhammed b. Sema'a, Ebu Süleyman, Süleyman b. Şüayb el-Keysani, Davud b. Reşid, Ali b. Ca'd, İbn Rüstem Muhammed b. Mukatil, Hişam ve bu gibi kimselerdir. Allah onlara rahmet eylesin. Onlar nevadir-zayıf rivayetleri toplamışlardır. Aşağıdaki bölüm bu meseleleri ihtiva etmektedir.

1319 El-cevzü, Farisilerin K harfiyle "Küz" kelimesinin Arapçaya nakledilmiş şeklindedir. Bilinen meyvedir. Tekili "cevzetün"dür.

1320 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

1321 El-levzü bilinen meyvedir. Ona Farsçada "badem" derler.

1322 (O buğday yerse ona kaza ve kefaret vacip olur) Çünkü buğday adet olduğu üzere olduğu gibi yenir. O yaş durduğu müddetçe yenir; kuruduktan sonra ise kaynatılır yenir ve kuvruluk yenir.eh. Serahsi Şerh-ul Muhtasar, III, 138.

1323 Mağrib'de (II, 273) denir ki, el-helilec bilinen bir şeydir. el-Leys'den rivayet edilir, Kanun'da böyle geçer. Ebu Ubeyd, el-Ahmar'dan şöyle rivayet eder: el-Ehlicetü, son lam harfinin esresiyledir. Şemir'den böyle rivayet edilmiştir. Helileceten diye söyleme. Ferra da böyle dedi. Ben dedim: Bu helile kelimesinin Arapçaya nakledilmiş şeklindedir. Farsça bir isim olup biline bir ilaçtır.

1324 "Taze badem" ifadesinden buraya kadar olan kısım "H" nüshasından düşmüştür. Serahsi Şerh-ul Muhtasar'da (III, 138) der ki: Burada temel kural, gelenek olarak yenmiyen ve kendisiyle tedavi edilmeyen şeylerle oruç bozulduğu zaman o kişi üzerine kefaret değil, kaza gerekir. Çünkü kefaretin gerekli olması, cinayetin (kuralsız oruç bozmanın) mükemmel olmasını gerektirir. Cinayet de ancak yenilip içilen ve tedavi olunan şeyleri yeyip tüketmekle mükemmel hale gelir. Çünkü imsak (oruçlu olma hali) şeklen ve manen böyle ortadan kalkar ve son bulur. Yenmez, içilmez ve tedavide kullanılmaz şeyleri yeyip tüketmekle cinayet mükemmel hale gelmiş olmaz. Çünkü böylece imsak manen değil ancak şeklen yok olmuş görünür. Zaten kefaret de men edip yasaklamak için meşru kılınmıştır. Selim tabiat, bunlarda vücuda yararı olan şeyler bulunduğu için, gıda verici şeyler ve tedavi edici şeyleri yeyip tüketmeye çağırır. Böylece burada buyuran varlığın şeriatına ihtiyaç hâsıl olmaktadır. Fakat selim tabiat, gıda verici olmayan tedavide etmeyen şeyleri yeyip tüketmeye çağırmaz. Bunun için de bu konuda buyuranın şeriat koymasına ihtiyaç yoktur. Bunları öğrendikten sonra biz diyoruz ki: Yaş-taze ceviz adet olarak olduğu gibi yenmez. Taze badem ise adet olduğu üzere olduğu gibi yenir. Adam cevizi yuttuğu zaman eğer onu yaş veya kuru olduğu halde çiğnerse onun üzerine kefaret gerekir. Hasan bunu Ebu Hanife'den nakletti. Çünkü o cevizin özünü yemiştir; cevizin özü ise gıda verer yararlı bir şeydir. Bu yenildiği zaman besin veren şeylerle besin vermeyen şeyleri bir arada en çok toplamış olan bir yiyecektir. İşte bu hal, onun üzerine kefareti gerektirmektedir.

1325 Metindeki "bihi" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür. Serahsi Şerh-ul Muhtasar'da (III, 138) der ki: (O ehlice meyvesini yuttuğu zaman bununla tedavi olma amacı gütsün veya gürmesin, onun üzerine kaza ve kefaret gerekli olur. Bunu İbn Sema'a ve Hişam Muhammed'den bu şekilde naklettiler. İbn Rüstem Muhammed'den ayrıca şunu rivayet eder: gerçekten onun üzerine kefaret yok, kaza vardır. O dedi: Çünkü bu meyve tedavi için gelenek olarak olduğu gibi yenmez. En doğru görüş bizim burada zikrettiğimiz görüştür. Çünkü helilec meyvesi ister adet olduğu üzere yensin, ister başka türlü yensin fark etmez; o kendisiyle tedavi edilen bir meyvedir. Biz diyoruz ki, onun üzerine kefaret vacip olur. Eh.

ona kaza ve kefarete gerekir dedi. Eğer o misk, esans¹³²⁶ veya safran bitkisi yerse, yine böyledir; onun üzerine kaza ve kefarete gerekir.¹³²⁷

Muhammed dedi: Bir mazeret sebebiyle ramazan ayında adam oruç tutmadı. Bu ay otuz gün olup o da yirmi dokuz gün olan başka bir ramazan ayını¹³²⁸ kaza ederse? Ramazan ayı geçtikten sonra onu kaza etmesi üzerine gerekli olur, dedi. Ramazan ayı otuz gün ise otuz¹³²⁹ gün kaza eder, eğer yirmi dokuz gün ise yirmi dokuz gün kaza eder. Çünkü ayette "...tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutar." (Bakara 2/ 184) buyurulmaktadır.

Muhammed dedi: Gökyüzünde bir arıza olduğu halde adam yalnız başına gelip şahitlik yaparsa, eğer o adil ise onun yalnız başına şahitliği kabul edilir.¹³³⁰ Oruca son verme-bayram şahitliğinde ise eğer gün yüzünde bir arıza varsa ancak iki kişinin şahitliği geçerli olur.¹³³¹ Eğer gökyüzünde bir arıza yoksa¹³³² ben bir kişinin şahitliğini kabul etmem; ancak büyük bir topluluğun şahitliği kabul edilir. Adil olan bir kadın da şahitlik yaptığı zaman böyledir; onun şahitliği caizdir. Bir adam başka bir adamın şahitliği üzerine şahitlik yaparsa yine böyle kabul edilir. Adil olduğu zaman iftir atmadan dolayı hüküm giymiş olan kimsenin bile şahitliği geçerlidir. Fakat fasıkın-büyük günah işlemiş olan kimsenin şahitliği geçerli değildir. Adil olan kölenin şahitliği ise geçerlidir¹³³³

1326 Metindeki "ğaliye" kelimesi güzel kokuların karışımı demek, parfüm demektir. Çoğulu "ğavalin" şeklinde gelir.

1327 Serahsi Muhtasar ve Şerh'inde (III, 138-139) der ki: (Eğer o, misk, parfüm veya safran bitkisi yerse yine böyle onun üzerine kaza ve kefarete gerekir.) Çünkü bu maddeler gelenekte gıda almak için yenildiği gibi tedavide de kullanılmaktadır. Hasan Ebu Hanife'den şunu rivayet eder: Adam hamur yese, ona kefarete lazım gelmez. Çünkü hamur gelenekte pişmeden yenmez ve selim fitrat da onu yemeye davet etmez. İbn Rüstem Muhammed'den böyle nakletti. O dedi ki: Eğer o un yese yine ona kefarete gerekmez. Çünkü un onun ağızda yutmadan-midesine gitmeden önce hamur haline gelir. Muhammed dedi: (Eğer o buğday yese üzerine hem kaza, hem de kefarete gerekir.) Çünkü buğday gelenekte olduğu gibi yenir. O yaşken yenir, kuruduktan sonra da kaynatılıp yenir ve kurulu yenir. (Eğer o ermeni çamuru yerse ona kefarete gerekir) İbn Rüstem bunu Muhammed'den rivayet etti. Çünkü bu dedi kendisiyle tedavi yapılan katranköpüğü mesabesindedir. İbn Rüstem dedi: Ben ona (İmam Muhammed'e) dedim: Eğer o insanların yediği bu çamurdan yerse? Ben onu yiyen hiçbir kimseyi bilmiyorum, dedi. Muhammed'den yapılan başka bir rivayette ise ona göre yine ermeni çamurunu olduğu gibi yerse ona kefarete lazım gelmez. Ancak onu adet olduğu üzere pişirir ve böylece onunla tedavi olursa kefarete lazım gelir. Fakat evvelki görüş daha sahihtir. Eh. Ben dedim: Oruçlunun çamur yemesi meselesi Oruç Bölümü'nde geçti. Ben dedim: Ğayın ve kaf harfleri ile "ğarikun", incir ve erkek incirden bile yapılan içi kokmuş yumuşak yenen şeyler olup ağaçlardan elde edilir. Bu müstekıl-kendi başına olan ağaç kökleridir veya ağaçtan düşen koruk taneleridir de denildi. Bunun dışı hafif, beyaz renkli yumuşak olur; erkeği ise bunun tam zıddıdır. Bunu Allame Anakyalı Davud Tezkiresinde böyle açıkladı. I, 221. Büyük Okyanus'ta açıklandığı üzere bunun mahiyeti hakkında pek çok farklı görüşler vardır. Bu tabiblerce bilinen, bazı ağaçlardan çıkarılıp elde edilen bir ilaçtır.

1328 "Başka bir ramazan ayını" ifadesi nüshalarda böyledir. Fakat Şerhu'l-Muhtasar'da ise "böylece aylardan birinde kaza eder" denilmektedir. Bence doğrusu "başka bir ay" olsa gerektir. "ramazan" kelimesi ise kimi müstensihlerin tasarrufudur. Allah en iyi bilir. 1329 Metindeki "fe selasin" kelimesi nüshalarda nasb olarak gelmiştir. Bunların "fe selasun" ve "ışrun" diye merfu olarak gelmesi de doğrudur.

1330 Metindeki "kubilet" kelimesi, "H" nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise "fe kubilet" şeklinde gelmiştir.

1331 Metindeki "fe la tukbelu" "H" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "fe la yukbelu" olarak gelmiştir.

1332 Metindeki "ve in lem yekun" (Eğer olmazsa) ifadesi, üç nüshada da böyledir. Ancak "H" nüshasında "ve iza kane" denilmiştir ki, bu bir tahriftir.

1333 Serahsi bu meselenin açıklaması hakkında (III, 139) der ki: (Gökyüzünde bir arıza bulunduğu zaman adil bir adam ramazan hilalini gördüğüne dair şahitlik yaparsa onun bu şahitliği kabul edilir.) Biz bu meseleyi Oruç ve İstihsan Bölümü'nde açıkladık. Orada şahidin adil olmasını da şart koştuk. Tahavi diyor ki: İster adil olsun ister olmasın fark etmez. Onun bunun maksadı, şahidin görününde adil olmasıyla yetinmektir; yoksa onun içinde de (batında da) adil olması şart değildir, denildi. Yine töhmet bulunmadığı için bu konuda şahidin adil olması şart koşulmadı denildi. Çünkü böylece oruç ona gerekli olmaktadır, başkasına değil. Töhmet bulunduğu için fasıkın haberi kabul edilmez. Doğru olan ise bu konuda adaletin şart koşulmasıdır. Çünkü bu (hilali görme işi) din işlerindedir. Bunun için bu konuda haber-i vahitle yetinilir. Din konusunda fasık kimsenin haberi kabul edilmez, bu Hz.

Peygamber'den hadis rivayet etme mesabesindedir. Muhammed dedi: (Bayram hilali görülmesi üzerine şahitlik ise gökyüzünde bir arıza bulunduğu zaman ancak iki kişinin şahitliği kabul edilir.) Bazı nevadir haberlerinde buradaki farka işaret ederek şöyle dedi:

Muhammed, ramazan ayında unutarak karısı ile cima eden sonra onunla birleşmiş halde iken hatırlayıp üzerinden kalkıp bırakan veya onunla geceleyin cima edip de birleşmiş halde iken şafak söküp sabah olunca o vakitte onu bırakan kimse hakkında öle dedi: Bunların her ikisi de aynı olup onun üzerine kaza gerekmez. Muhammed Ebu Yusuf'tan rivayet ederek dedi ki: Geceleyin cima eden adam orucunu kaza eder, gündüzleyin cima eden¹³³⁴ adam ise kaza etmez.¹³³⁵

Ben dedim: Oruçlu bir adam eğer¹³³⁶ dişleri arasında olan şeyleri yotsa ne dersin? Onun üzerine kaza gerekmez¹³³⁷ dedi. Ben dedim: Dişleri arasında susam olup onları yutsa? Ona

Şevval hilali ile ilgili olan şey, ibadetten çıkmak (ve oruca son vermektir) Bu ise müslümanın dinden döndüğü üzerine olan şahitlikte olduğu gibi ancak iki kişinin şahitliği ile gerçekleşir. O burada başka bir farka işaret ederek şöyle dedi: (Şevval hilali ile ilgili olan başka bir şey de bunda insanların menfaatinin bulunmasıdır ki, o da fitır-oruçtan çıkma ruhsatıdır. Böylece bu, insanların hakları ile ilgili olan şahitliklerin bir benzeri olmaktadır. Ramazan hilali ile ilgili olan şey de burada sırf şeriata hakkı bulunmasıdır ki, o da bir ibadet olan oruç tutmadır. İbadette ise ihtiyatla hareket edilir. İşte bunun için gökyüzünde bir arıza bulunduğu zaman ramazan hilali hakkında bir tek kişinin şahitliği ile yetinilir.) Bu düşünce Hasan'ın Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göre sahihtir. Çünkü onlar haber-i vahitle oruç tutmaya başladılar, fakat hilali görmedikçe oruç (ayın)dan çıkmazlardı. Ramazan ayının çıktığına dair kesin bilgi elde edemezlerse her iki taraftan da ihtiyatlı olanı almak için sayıyı otuz güne tamamlarlardı. Zaten İbn Sema'a da Muhammed'den rivayet ediyor ki, onlar sayıyı-orucu otuz güne tamamladıkları zaman oruçtan çıkmış olurlardı. Zira farz olan ramazan orucu otuz günden daha çok olmaz. İbn Sema'a dedi: Ben Muhammed'e dedim ki: Onlar bir kişinin şahitliği ile nasıl oruçtan çıkarlardı? Onlar, bir tek kişinin şahitliğine dayanarak oruçtan çıkmazlardı. Tam tersine hâkimin hüküm ve kararı ile çıkarlardı. Çünkü hâkim ramazan ayının girdiğine hükmedince ve insanlara oruç tutmalarını ilan edince bundan zaruri olarak ramazan ayının otuz gün sonra bitme neticesi ve hükmü çıkmaktadır. Netice olarak burada gerçekten oruçtan çıkma işi şahitliğin vardığı bir sonuçtur. Yoksa o bir tek kişinin şahitliği ile olmuş bir şey değildir. Bu biraz da ebenin nesep üzerine yaptığı şahitliğe benzer ki, onun tek kişi olarak yaptığı şahitlik kabul edilir. Sonra bu mirası hak etmeye götürür. Miras ise başlangıçta ebenin şahitliği ile sabit olmaz. Zahir riayete göre adil olduktan sonra, ister adam şahitlik yapsın, ister kadın şahitlik yapsın, kendisi üzerine şahitlik yapsın, başkası üzerine şahitlik yapsın, ister hür olsun ister köle olsun, iftira atmaktan hüküm giymiş olsun veya olmasın fark etmez, aynıdır. Bunlar haberlerin rivayeti mesabesindedir. Zira sahabiler, Allah onlardan razı olsun, Ebu Bekre'ye iftira cezası uygulandıktan sonra onun rivayetini ve verdiği haberi kabul ediyorlardı. Hasan'ın Ebu Hanife'den verdiği habere göre iftiradan hüküm giymiş olan kimsenin, her ne kadar tevbe etmiş olması güzel olsa da, hilali görme üzerine yaptığı şahitlik kabul edilmez. Çünkü şeran onun yalancı olduğuna hükmedilmiştir. Zira ayette "eğer dört şahit getiremezlerse, onlar Allah katında yalancıların ta kendileridirler" (Nur 24/ 13) buyurulmaktadır. İşte böylece yalancılıkla itham edilmiş olan kimse bir de fasık-günahkâr olursa onun burada şahitliğinin kabul edilmemesi ve onun yalancı olduğuna hükmedilmesi daha evla olur. (Gökyüzünde bir arıza olmadığı zaman ise bir ve iki kişinin şahitliği kabul edilmez. Hattı bu ramazan hilalinde açık meşhur bir iş olmadıkça (birçok kişinin şahitliği bulunmadıkça kabul edilmez). Durum bayram-şevval hilalinde de böyledir.) Bu kitabın rivayetine göre. Hasan Ebu Hanife'den yaptığı rivayetinde şöyle dedi: Bu konuda iki adamın veya bir adam ile iki kadının şahitliği kabul edilir. Çünkü bu kulları-insan hakları mesabesindedir. Doğru olan burada bizim zikrettiğimizdir. Çünkü kul haklarında onları açıktan yalanlayan bir hal bulunmadıkça iki adamın şahitliği geçerli olur. Burada ise onları ramazan hilali ve şevval hilalinde her ikisinde birden yalanlayan bir durum vardır. Çünkü bu iki şahit durmak bakmak ve keskin görmekte diğer insanların örneği olmaktadır. Böylece ayın yeri hakkındaki şahitlik, meşhur açık ve (birçok kişinin bildiği bir şey) olması gerekir. Biz bu konudaki farklı görüşleri Oruç Bölümünde açıklamış bulunuyoruz. İntha. (III, 140)

1334 Metindeki "vat'ühu" kelimesi "H" ve "M" nüshalarında "vatuyyühu" olarak gelmiştir.

1335 Serahsi, Şerh-ul Muhtasarda (III, 141) bu meseleyi şöyle açıklamaktadır: Kendisini çektikten sonra menisi gelen adama kaza gerekip gerekmediği hakkında kitapta bir şey zikredilmemiştir. Muhammed dedi: Sahih olan onun orucunun bozulmadığıdır. Çünkü meni şehvetle çıksa bile sadece meninin gelmesi ile oruç bozulmaz. Nitekim o henüz oruçlu olduğunu bilmediği halde şafak söktüğü anda ihtilam olmuş olsa (orucu bozulmaz.) Fakat oruçlu olduğunu hatırladıktan sonra ve tan yeri ağarırken işini bitirirse onun üzerine kefarete değil, kaza lazım gelir. O dedi: (Eğer o (penisini) çekip çıkarsa sonra ikinci olarak (vajınaya) tekrar soksa onun üzerine ittifaqla kefarete gerekir.) Çünkü o oruca sahif bir başlangıç yaptıktan sonra bile bile cima yapmaya koyulmuştur. Böylece onun üzerine kaza ve kefarete gerekir. Bu, orucunun fasid olmadığını kendisi bildiği halde ikinci defa cima etmesiyle zahir rivayete göre verilmiş olan bir hükümdür. Sonra bundan sonra o bile bile orucunu bozmuştur. Bu sebeple ona kefarete gerekli olmuştur. Ebu Hanife'den nakledilen rivayete göre ise bile bile yapmış olsa bile ona kefarete gerekmez. Çünkü bu kıyasta bir şüphe vardır. İşte biz burada yine kefarete gerekmez, diyoruz. Eh.

1336 Metindeki "lev enne" kelimesi "H" nüshasında "lev kane" olarak gelmiştir.

1337 Metindeki "leyse" kelimesi "H" nüshasından düşmüştür.

kaza gerekmez, dedi. Çünkü o (ağza kaçan bir) sinek gibi olup mağlup olmuştur, artık onun bir hükmü yoktur.¹³³⁸ Fakat o eğer ağzına susam koyar ve yerse orucu bozulur.

Ebu Hanife dedi¹³³⁹ Kişi mukim olduğu zaman ramazanda tutulan oruç ramazan için olur; ramazan orucundan başka bir şey olmaz. Eğer o yolcu ise ramazanda üzerinde borç olan bir farz orucunu tutarsa¹³⁴⁰ bu o farzı yerine getirmiş olur.¹³⁴¹ Artık o ramazan orucunu kaza eder. Ebu Yusuf ile Muhammed ise bunların ikisi aynıdır; o ramazanı tutmuş olur¹³⁴² yolcu veya hasta olsa bile ramazandan başkası onun için yeterli olmaz, dediler.

Ebu Yusuf, “Bu günü bir ay¹³⁴³ oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” diyen kimse hakkında dedi: Bir ay gelip geçinceye kadar ve o sözü söylediği zamandan itibaren otuz gün tamamlanincaya kadar, bu gün her devredip geldikçe¹³⁴⁴ o günü dört veya beş defa oruç tutmak onun üzerine borç olur.¹³⁴⁵

1338 Serahsi, Orucun Nevadir-(Haber-i vahid) Bölümü'nün açıklamasında (III, 142) der ki: Muhammed dedi: (Eğer oruçlu bir kimse dişleri arasında kalan şeyi yutarsa; bu susam tanesi veya ondan daha küçük olursa onun üzerine kaza gerekmez. Çünkü o boğaza kaçan bir sinek gibi olup mağlup olmuştur; artık onun bir hükmü yoktur.) Sinek onun boğazına uçup girmiştir. (Eğer o bir susam tanesini ilk defa alıp yer ve yutarsa o orucunu bozmuş demektir.) Çünkü bu onun orucunu iptale yönelik bir harekettir. Bunun anlamı o ağzına bir susam tanesini koyup da onu yuttuğu zaman orucunu bozan bir şeyi midesine yollama amacı taşıyor demektir. Hâlbuki dişleri arasında kalan şey ise onun tükürüğüne tabi olur. Eğer o tükürüğü yutmuş olsa onun orucu bozulmaz! İşte o da buna benzer. Aradaki fark şöyle daha iyi anlaşılır: O özellikle kavut yediği zaman dişlerinin arasında kalan şeylerin midesine ulaşmasından kaçınması mümkün değildir. Kendisinden kaçınılması mümkün olmayan bir şey affedilir. Çünkü gerçekten oruçlu, ağzına su aldığı zaman onun ağzında rutubet kalır. Sonra bu rutubet bundan sonra tükürük ile beraber boğazına gider ki, bunun ise onun orucunu bozduğunu kimse söylememiştir. Hasan b. Ebu Malik, Ebu Yusuf'tan zikreder ki: Eğer dişleri arasında bir et parçası kalsa, o onu yutarsa onun üzerine kaza gerekir. Muhammed, dedi bu nohut kadar veya daha büyük olduğu zaman bozar. Eğer bu et parçası nohuttan daha küçük ise onun üzerine kaza gerekmez. İşte bu rivayet, kendisinden kaçınılması mümkün olmayan az şey ile kendisinden kaçınılması mümkün olan çok şey arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Sonra o nohut kadar veya daha büyük olan şeyi yuttuğu zaman Ebu Yusuf'a göre kefarete değil, sadece kaza gerekir. Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in de görüşüdür. Züfer'e göre ise ona hem kaza ve hem de kefarete gerekir; çünkü bu gıda alınan bir şeydir. Eğer o bunu ağzına katar ve yutarsa ona hem kaza ve hem kefarete gerekir. İşte onun dişleri arasında kalan şey de böyledir. Sadece bunun değişmiş olmasından fazla başka bir yanı yoktur. Öyleyse bu onun üzerine kefaretin vacip olmasını engellemez. Nitekim bu onun orucunu kokmuş bir et parçasıyla bozmasına benzer. Fakat burada biz diyoruz ki: Gelenekte dişler arasında kalan şeyle ne gıda alma ve ne de tedavi olma amacı güdülür. Öyleyse bununla orucu bozmak kefareti gerektirmez. Bu aynı çakıl taşı yutarak oruç bozmaya benzer. Şu açıktır ki, o, oruçlu haliyle yeni bir şey yemeye kalkmamıştır. Çünkü yeni bir şey yemek ağzına yeni yeni bir şey koymakla olur. Bunun tamamı ise onu midesine ulaştırmakla gerçekleşir. O bunu ağzına koyduğu zaman onun bu hareketi oruç için bir cinayet olmaz. Böylece onun bu fiili hakkında şüphe meydana gelmektedir. Kefarete ise şüphe ile düşmektedir. Eh. Ben (yani muhakkik) dedim: İbn Ebi Şeybe oruçlunun ağzına giren sinek hakkında şunu rivayet eder: Veki, Ebu Malik, İbn Ebi Nüceyh ve Mücahid yoluyla İbn Abbas'ın boğazına sinekgiden adam hakkında orucu bozulmaz dediğini rivayet etti. Veki bize İsrail ve Cabir yoluyla Amir'in (ağza sinek girmesinin) orucu bozmadığını söyledi. Yine Veki Rabi yoluyla Hasan'ın bozmadığını rivayet etti. Eh. (Oruçlu Kimsenin Ağzına Sinek Girmesi) Konusu, s. 1254.

1339 Metindeki “ve kale” kelimesi “M” nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise ve harfi olmadan gelmiştir.

1340 Metindeki “fe in saamehu” ifadesi “H” nüshasında “fe saamehu” şeklinde gelmiştir.

1341 Metindeki “eczeehu min el-vacibi” ifadesi üç nüshada böyledir, “H” nüshasında ise “eczeehu zalike min el-vacibi” şeklinde gelmiştir.

1342 Metindeki “min” kelimesi “M” nüshasında “fi” olarak gelmiştir.

1343 Metindeki “şerhan” kelimesi Serahsi'nin Şerh'inde böyledir. Nüshalarda ise rafi olarak “şehrun” diye gelmiştir.

1344 Metindeki “zalike el-yevme küllema” ifadesi “H” nüshasında “zalike küllema” olarak gelmiştir.

1345 Çünkü onun bu sözünün anlamı, bu gün, ayın içinde her dönüp geldiğinde oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun demektir. Onun bu adağını takip eden ay, aynı onun evini kiraya verdiği bir ay gibidir. Eh. Serahsi, Şerh III, 143.

Eğer o “Bu ayı bir gün oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa, o, bu ayın kendisini dilediği bir zamanda oruç tutmak üzerine borç olur. O bu konuda bulunduğu andan ölünceye kadar geniş bir zaman sürecine sahiptir.¹³⁴⁶

Eğer o, “bugün oruç tutmak yarın Allah için üzerime borç olsun” dese, eğer vakit zevalden önce¹³⁴⁷ ise ve o bir şey yememiş ve içmemiş ise bugün oruç tutması onun üzerine bir borçtur. Eğer o bu sözü zevalden sonra söylemiş olsa veya bir şey yemiş veya içmiş olsa¹³⁴⁸ onun üzerine bir şey lazım gelmez.

Eğer o, “dün oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa onun üzerine bir şey lazım gelmez.

Eğer o, “yarın bugün¹³⁴⁹ oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa yarın oruç tutmak onun üzerine borç olur. Onun üzerine gerekli olan, evvelki kelimedir, sonraki kelime değil.¹³⁵⁰

Eğer o “günlerin orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa, onun herhangi bir niyeti de yoksa onun üzerine yedi gün oruç tutmak gerekli olur. Çünkü cuma günü geçip gittikçe döner gelir. Bu Ebu Yusuf ile Muhammed’in görüşüdür. Ebu Hanife ise şöyle dedi: On gün oruç tutmak onun üzerine gerekli olur, dedi. Çünkü¹³⁵¹ günler isminin dilde çoğunlukla layık olduğu karşılığı ancak on gündür. Çünkü “üç gün ve on gün” denir, “on bir gün” denmez! İşte o, günlerin orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman onun bir niyeti de yoksa üç gün oruç tutmak onun üzerine gerekli olur.¹³⁵²

1346 Çünkü onun bu sözünün anlamı, zamanlardan bir zamanda bu ayı oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun demektir.

Böylece zaman onun ömrü boyunca geniş bir süreç olur. Bu farklı anlamın gerçeği gün kelimesinin bazen zaman manasına gelmesidir. Mesela ayette Allah “kim o günde sırt dönüp kaçarsa” (Enfal 8/ 16) buyuruyor. Bu gündan maksat, vakit-zaman demektir. Adam falan kimsen günü bekle diyor. Bu onun geldiği veya gittiği zamanı bekle demektir. Bu (gün kelimesi) bazen gecenin ziddına gündüzün beyazlığından ibarettir. Bu açıktır. Biz bu kelimeyi oruçla beraber zikrettiğimiz zaman bundan maksadın gündüzün beyazlığı demek olduğunu anlarız. Çünkü gündüz, orucun vakti ve onun ölçüsüdür. Bu sebeple birinci meselede günü oruca yaklaştırdı ve “bugün oruç tutacam dedi. Biz de bu sözü gündüzün beyazlığı diye anladık. Sonra o nezrinin içine aldığı günlerin sayısını açıklamak için ayı zikretti. İkinci meselede ise o ayı gün ile beraber zikretti. Böylece orucun sayısı ayın zikri ile birlikte belli oldu. Sonra o, bundan sonra gün kelimesini oruç için bir ölçü kılmaksızın zikretti. Bu sebeple biz bundan vaktin-zamanın kastedildiğini anladık. Sanki o, ben bu ay zamanınca-süresince oruç tutacam dediğini kıldık-anladık. İnth. Searhsi, Şerh, III, 144 1347 Metindeki “fe in kane kable’z zevali” ifadesi “H” nüshasında böyle gelmiştir. Diğer nüshalarsa ise “fe in kane neva kable’z zevali” şeklinde gelmiştir. Şerh’in metninde ise “fe in kale haza kable’z zevali” şeklinde gelmiştir. Buradan anlaşılıyor ki, “neva” kelimesi “kale” kelimesinden bozmadır.

1348 Metindeki “ev şeribe” kelimesi “M” nüshasında “ve şeribe” olarak gelmiştir.

1349 Metindeki “el-yevme” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1350 Çünkü o aralarına bir atıf harfi koymadan iki vakti zikretmiştir. Böylece onun sözünde muteber olan iki vakitten önce zikredilen olmaktadır. İki vakitten sonra zikredilen ise hükümsüz, boşuna söylenmiş bir sözdür. Biz bu eası talak bahsinde anlattık. Mesela bir adam karısına “sen bugün yarın boşsun” demiş olsa o bugün boş olmuş olur. “Yarın bugün boşsun” demiş olsa yarın boş olur. Böyle birinci meselede onun sözlerinden muteber olan gün kelimesinin zikredilmesidir. Böylece sanki o cümlesini “bugün oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş gibi olur. Eğer vakit zeval öncesi ise bir şey de yiyip içmemişse onun nezri sahih olur yoksa sahih olmaz. İkinci meselede ise onun sözünden muteber olan “yarın” ifadesidir. Böylece onun nezriyle gerekli olan şey onun yarın oruç tutmasıdır. Sahih olan budur. Eğer o yarın oruç tutmazsa onun üzerine kaza etmek gerekli olur. Eh. Serahsi, Şerh, III, 144

1351 Metindeki “li enne” kelimesi “M” nüshasında “lakinne”

1352 Serahsi bu mesele ve onun açıklaması hakkında der ki: Muhammed dedi: (Eğer adam “günlerin orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa, eğer onun bir niyeti de yoksa Ebu Hanife’ye göre ona gereken on gün oruç tutmaktır. Ebu Yusuf ile Muhammed’e göre ise yedi gün oruç tutmaktır. Çünkü lam-ı tarif ahid harfidir. Ahdedilip söz verilen şey ise, ayların ve yılların üzerine hep dönüp dolaştığı yedi gündür. Yedi gün her geçip gittikçe yeniden gelir. Böylece genel olarak söylenmiş olan günler kelimesi bir hafta diye yorumlanır. Ebu Hanife der ki: Lam-ı tarifin zikredilmesi çokluğa delalet eder. Bu sebeple onun sözü, günler kelimesinin sayıya bitişik olarak gelmesiyle onun dilde gelebileceği en çok şeye sevk edilir ki, o da on gündür. Çünkü on’dan sonra gelene n bir gün derler. Biz diyoruz ki, gerçekten elif-lam (lam-ı tarif) çokluğa delalet eder. Çünkü o cinsini istiğrak içindir. Biz bunu yeminler bölümünde anlattık. Bu esasa göre (o “ayların orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dediği zaman Ebu Hanife’ye

Eğer o “ayların orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” derse onun üzerine on iki¹³⁵³ ay oruç tutmak gerekir. Bu Ebu Yusuf ile Muhammed’in görüşüdür. Ebu Hanife ise bu on iki ay anlamına gelir, dedi.

Eğer o “aylar boyunca cumaları oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese ve bir niyet de tutmasa bu ayda gelen her cuma oruç tutmak onun üzerine borç olur.

Eğer o “cumanın günlerinde¹³⁵⁴ Allah için oruç tutmak üzerime borç olsun” dese yedi gün onun üzerine oruç tutmak borç olur.

Eğer o “Cuma orucu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese, bu iki türlümanaya gelir! Cumanın yedi günü demektir ki, bizzat cumanın kendisi demek olur. Bunların hangisine niyet etmiş ise onu tutması lazım gelir. Diğeri ise onun her hangi bir yoksa bu¹³⁵⁵ cumanın yedi günleri anlamına gelir.¹³⁵⁶

Eğer o “şöyle şöyle bir gün Allah için oruç tutmak üzerime borç olsun” demiş olsa bu on bir güne¹³⁵⁷ delalat eder. Eğer onun bir niyeti varsa¹³⁵⁸ bu iş onun niyetine çevrilir.¹³⁵⁹

göre onun on ay oruç tutması gerekir.) Çünkü sayıya bitişik olarak gelen ceminin en çok içine aldığı (sayı) budur. Onun için “on ay” veya “aylar” denir. Sonra budan sonra gelene ise on bir ay, denilir. (Ebu Yusuf ile Muhammed’e göre ise ahdedilmiş olması itibariyle onun on iki ay oruç tutması gerekir. Allah “Allah indinde ayların sıısı on ikidir, buyuruyor. (Tevbe 9/ 36). Bunlar, üzerine senelerin dönüp dolaştığı aylardır. (Eğer o “ayların orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” derse onun üç ay oruç tutması grekir.) Çünkü bu çoğulun için aldığı en az sayıdır. Zira onun bu sözünde harf-i tarif ve çokluğa delat edeb bir amil yoktur. Eğer o, “cumaların orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese, Ebu Hanife’ye göre bu on cumaya, Ebu Yusuf ile Muhammed’e gör ise ömrün bütün cumalarına delalet eder. Eh. III, 144.

1353 Metindeki “isna aşara” kelimesi “H” nüshasında “isney aşara” şeklinde, “M” nüshasında da “siyam-ü isney aşara” şeklinde gelmiştir.

1354 Metindeki “eyyame’l cümüati” ifadesi “Z” nüshasında “yevme’l-cümüati olarak gelmiştir.

1355 Metindeki “fe haza ala” ifadesi serahside böyledir. Fakat “ala” kelimesi nüshalardan düşmüştür.

1356 Serahsi kitabın metninde özet olarak söyledikten sonra bu meselenin açıklamasında şöyle der: (Eğer o “bu ayda cumaları oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese bu ayda onun geçirdiği her cumada oruç tutmak onun üzerine borç olur.) Çünkü cumalar kelimesi Cuma kelimesinin çoğuludur. Cuma ise Cuma namazının kılındığı gündür. Ebu Hanife’den rivayet ediliyor ki, bu ayda geçen tüm Cuma günlerinde oruç tutması onun üzerine gerekli olur. Çünkü gelenekte Cuma kelimesi hafta manasında da zikredilir. Mesela bir adam başkasına ben seni cumadan beri görmedim dediği zaman bundan maksadı bir haftadan beri demektir. Muhmed dedi: Sahih olan zahir rivayette zikredilendir. Çünkü nezir ile ona gerekli olan kesin ve belli olan miktardır. Bu iki manadan her biri onun sözünün ihtimalleridir. Ancak ona (ihtimal ve şüphe değil) kesin bilgi gerekir. (Eğer o “cumanın günlerinde Allah için oruç tutmak üzerime borç olsun” dese onun yedi gün oruç tutması gerekir. Çünkü günler çoğul bir isimdir. Buradan onun maksadının, özel olarak kendisinde Cuma namazının kılındığı gün demek değil, hafta demek olduğu anlaşılmalıdır. (Eğer o “Cuma orucu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese bu iki manaya gelir. Bu yedi Cuma günleri demek olur. Bu bizzat cumanın kendisi demek olur. Bunun hangisine niyet ettiği onun niyeti ile bililir. Eğer onun bir niyeti falan yoksa bu cumanın günleri yedi gün anlamına gelir). Bu birinci fasılda geçen Ebu Yusuf’un rivayetini desteklemektedir. O burada kesin olana itibar etmedi, insanların münakaşa edip tartıştığına itibar etti. Bunların arasında bir fark olduğu zahir rivayette vardır. Çünkü burada Cuma genel olarak zikredilmiştir. Eğer bu kelimedden maksat kendisinde Cuma namazının kılındığı gün olsaydı bu gün bir kayıtlı bir sıfatla zikredilirdi. İşte burada bu kaydın terk edilmesi onun muradının yedi gün demek olduğunun bir delilidir. Evvelki fasılda ise eğer gün zikredilmemiş olsaydı onun lafzında onun kendisinin murad edildiğine delalet edeb delil vardı. Çünkü cumayı aya izafe ederek söemiştir. İşte bu, onun maksadının bir ayda geçen cumalar olduğuna delalat etmektedir. Eh. III, 145.

1357 Metindeki “ala” kelimesi “H” nüshasından düşmüştür.

1358 Metindeki “ve in kane” ifadesi üç nüshada böyledir. “H” nüshasında ise “ve in lem yekûn” şeklinde gelmiştir ki, kötü bir yanıştır.

1359 Serahsi Nevadir-us Savm ve Şerhihi’de (III, 145) dedi ki: (Eğer o “şöyle şöyle bir gün oruç tutmak üzerime borç olsun” dese eğer niyet etse) bir sayıya bu o sözün ihtimallerinden birisi olur. (bu o niyeti üzerine olur. Eğer onun bir niyeti yoksa bu söz on bir güne delalet eder.) Çünkü “keza” (şöyle) kelimesi müphem bir sayıya isimdir. Böylece burada aralarında bir atıf harfi bulunmadan iki tane müphem sayı zikredilmiş bulunmaktadır. Aralarından atıf harfi bulunmayan yorumlanmış iki sayının en azı on birdir. Böylece bu zikredilen iki müphem sayı üzerine hamledilir. (Eğer o “şöyle ve şöyle bir gün” demiş olsaydı, onun yirmi bir gün oruç tutması gerekirdi.) Çünkü o müphem iki sayının arasında bir atıf harfi getirmiştir. Aralarında bir atıf harfi bulunan yorumlanmış iki sayının en azı, yirmi birdir. Böylece o başka bir şeye niyet etmemiş olduğu zaman bu söz onun müphem kelamına hamledilir. Eh.

Eğer o “şöyle ve şöyle¹³⁶⁰ oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese, bu yirmi bir gün demek olur. Ancak eğer o bundan başka bir şeye niyet etmiş ise bu niyet ettiği gibi olur.

Eğer o “bir parça on gün Allah için oruç tutmak¹³⁶¹ üzerime borç olsun” dese onun on üç gün oruç tutması gerekir. Çünkü “el-bidu” (bir parça) kelimesi üçten yediye kadar delalet eder. Böylece biz onu el-bidu isminin delalet ettiği mananın en azına¹³⁶² koymuş olduk.¹³⁶³

Eğer o “senelerin orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa bu, ebediyen oruç tutacam demek olur. Yıllar (kelimesi) aylara muhaliftir. Çünkü nihayete ermek bakımından senelere son yoktur. Yıllara gelince ise Allah Teâla'nın kitabında aylar için nihayet vardır. Çünkü Allah “gerçekten Allah'ın kitabında, Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir.” (Tevbe 9/ 36) buyurmuştur.¹³⁶⁴ Eğer onun bir niyeti yoksa¹³⁶⁵ onun yemini-adağı buna göre tercüme edilip¹³⁶⁶ yorumlanır. Eğer onun bir niyeti var ise sözü niyetine göre çevrilip yorumlanır. Bu Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre olan bir kıyastır. Ebu Hanife'nin görüşüne göre¹³⁶⁷ ise o, daha önce sana anlattığımız şekilde bir kanaate sahiptir.¹³⁶⁸

Eğer o “Zamanın orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese, eğer¹³⁶⁹ onun bir niyeti yoksa bu altı ay demektir. Hıyn kelimesi de aynı zamana benzer.¹³⁷⁰

1360 Metindeki “keza ve keza” nüshalarda böyle gelmiştir. Searhsi Şerhi'nin metninde ise “keza ve keza yevmen” şeklinde gelmiştir.

1361 Burada “H” nüshasında bulunan “keza ve keza...” sözleri düşmüştür.

1362 Metindeki “fe vedanahu” kelimesi çoğu nüshalarda böyledir. O “H” nüshasında “fe vadana zalike” şeklinde gelmiştir.

1363 Serahsi dedi ki: çünkü el-bidu kelimesi en az üç manasına gelir. Zira rivayet ediyor ki, “Onlar bu yenilgiden sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir” (Rum 30/ 3-4) ayeti geldiği zaman Hz. Ebu Bekir, Kureyş ile Rum İrani üç sene içinde mağlup edecek diye bahse girmişti. Fakat Resulullah Hz. Ebu Bekir'e sizde el-bidu kelimesini kaç olarak kabul ederler diye sordu? O da üçten yediye kadar dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ona miktarı artır, müddeti uzat, buyurdu. Böylece Hz. Peygamber el-bidu kelimesinin içine aldığı mananın en azının üç olduğunu açıklamış oldu. Şimdi ona zaten belli-kesin bir sayı gerekli olur. İşte bu yüzden ona on üç gün (oruç tutmak) gerekli olur. (Eh. III, 145.)

1364 Bu cümle “H” nüshasından düşmüştür.

1365 Metindeki “niyetün” kelimesi “A” nüshasından düşmüştür.

1366 Metindeki “yasrifu” elimesi “H” nüshasında “tasrifu” olarak, “M” nüshasında “insarif niyetehu” olarak gelmiştir.

1367 Metindeki “ve emma fi kıyasın” ifadesi “M” nüshasında “ve emma kıyasü” olarak, “H” nüshasında da “ve emma ala kıyasın” olarak gelmiştir.

1368 Serahsi der ki: (Eğer o “senelerin orucunu tutmak, Allah için üzerime borç olsun” dese bu Ebu Hanife'in görüşüne göre on sene demektir.) Ona açıkladığımız esastan dolayı. (Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise, eğer o bir şeye niyet etmiş ise bu niyetine göre olur; eğer onun bir niyeti yoksa bu bütün ömrü boyunca demek olur.) Çünkü senelerde belli-bilinen bir şey yoktur. Böylece bu kelime cinsin istiğrakına hamledilir ki, bu da hakikatta onun bütün ömrüdür. (Eh. III, 146)

1369 Metindeki “in” kelimesi “H” ve “M” nüshalarında “ve in” olarak gelmiştir.

1370 Serahsi orucun haber-i vahit rivayetlerin açıklamasında der ki: Muhammed dedi (Eğer o “zamanın veya belli zamanın orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” demiş olsa bu söz altı aya delalet eder.) Çünkü zaman ve hıyn kelimeleri bir tek anlamda kullanılırlar. Çünkü adam birisine “lem elgake münzü zamanin” (ben seni bir zamandan beri görmüyorum) “lem elgake münzü hıynin” (ben seni bir zamandan beri görmüyorum) der. “el-hıyn” kelimesi, ister lam-ı tarifli gelsin, ister gelmesin, altı ay anlamına gelir. “zaman” kelimesi de böyledir. Bizim “hıyn” kelimesini altı aya haml etmemizin sebebi şu ayet-i kerimdir. “Rabbinin izniyle meyvesini her zaman verir” (İbrahim 14/ 25). İbn Abbas, bundan maksat altı aydır, dedi. Sonra “hıyn” kelimesi Kuran-ı Kerim'de birkaç manaya gelir. Vakit manasına gelir. Mesela “akşamladığınız zaman ve sabahladığınız zaman” (Rum 30/ 17) ayetinde olduğu gibi. Bundan maksat namaz vaktidir. Kırk yıl manasına gelir. Mesela “insanın üzerinden uzun bir zaman geçmedi” (İnsan 76/ 1) ayetinde olduğu gibi. Bundan maksat kırk yıldır. Kıyamet vakti anlamına gelir. Mesela “bir zamana kadar onları gaffetlerinde bırak” (Müminun 23/ 54) ayetinde olduğu gibi. Bundan maksat kıyamet vaktidir. Biz buradan anlıyoruz ki, o bu nezri ile ne bir vakit ve ne de kırk yıl demek istemedi. Çünkü insanoğlunun oruç için bu kadar uzun bir müddet baki kalması nadir bir olaydır. Böylece biz bundan maksadın altı ay olduğunu anlıyoruz. Bu sayılar arasında bu orta bir sayıdır. İşlerin hayırlısı vasat olandır. (Eğer o “ebedin veya el-ebedin orucunu tutmak Allah için üzerime borç olsun” dese, bu bütün ömür boyunca demektir.) Çünkü ebed sonu olmayan bir şeydir. Fakat biz biliyoruz ki, o bununla ömründen daha fazla olan bir zamanı kastetmemiştir. (Eğer o “dehrin orucu” dese, Ebu Hanife bu kelimeyi herhangi bir vakit ile yorumlamamıştır. Ben “dehr” nedir bilmiyorum, demiştir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise dehr

Nevadir bölümü burada sona erdi. Âlemlerin Rabbı olan tek Allah'a hamdolsun. Allah'ın salât ve selamı Efendimiz Muhammed'e onu âline ve ashabına ve hepsinin üzerine olsun.

(Bundan sonra menasik-hac bölümü gelmektedir.)

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla¹³⁷¹

MENASİK- HAC BAHSİ¹³⁷²

Ebu Hanife¹³⁷³ dedi: Hac'ta Allah dilerse¹³⁷⁴ ihram giymek istediğin zaman gusül et veya abdest al. Gusül etmek daha faziletlidir.¹³⁷⁵ Sonra izar ve rida¹³⁷⁶ adında yeni veya

1371 Esas nüshada besmele konu başlığından sonra gelmiştir. "F" ve "D" metinlerinde ise hiç zikredilmemiştir. Doğrusu ise onun takdim edilmesidir. Nitekim Şerh'te de görüldüğü üzere önce gelmiştir.

1372 Değerli okuyucular için malumdur ki, gerçekten İmam Rabbani Muhammed b. Hasan eş-Şeybani, ilk defa münferid kitaplar müstekil olarak telif etti. Mesela Kitab-üs Salât-Namaz Kitabı, Kitab-üz Zekât-Zekât kitabı ve Kitab-üs Savm-Oruç Kitabı gibi. Sonra bunların hepsini bir araya getirdi ve ona "Mebсут" ve "Kitab-ül Asl" adını verdi. Nitekim ben bunu Mukaddime'de İbn Nedim'in Fihrist'inden naklederek söyledim. Bu kitaplar topluluğundan birisi de Kitab-ül Menasik-Hac Kitabıdır. Ebu'l-Fadl Muhammed b. Muhammed el-Hâkim el-Mervezi bu kitapların hepsini özetlemiş ve ona "el-Muhtasar-ul Kâfi" adını vermiştir. Kitab-ül Asl'ı neşretmek istediğimiz zaman biz, onun nüshalarını İstanbul, Mısır ve Mekkeyi Mükerrerme kütüphanelerinde araştırdık. Onların hiçbir nüshasında, el-Muhtasar-ul Kâfi'de mevcut olmakla beraber, Kitab-ül Menasik-Hac Kitabı kısmını bulamadık. Nerede kayboldu, kim kaybetti ve niçin kaybedildi, çok hem de pek çok üzülüyorum. Onu koruyup muhafaza etmemeleri ve aldırış etmemeleri yüzünden âlimlerimizin gafleti sebebiyle ilmin kaybolmasından dolayı şikâyetimi ancak Allah'a yapıyorum. Bu bölümün kaybolması sebebiyle pek çok ilim kaybolmuştur. Böylece şimdi bu ayıplı-kusurlu açığı hangi şey kapatacak! Bu suretle eser hac meselelerinden mahrum kalmasın ve bununla bir ihtiyaç yerine gelmiş olsun diye Kitab-ül Menasik'i almak ve onu Asl'ın yerine koymak için Hâkim'in kitabına başvurduk. Çünkü o Asl'ın özeti idi. "Tamamına ulaşamadığın bir şeyin azını da terk etme." Sonra Muhtasar nüshalarını araştırdık ve onun birinci cildini İstanbul Topkapı'da Sultan 3. Ahmet kütüphanesinde 940 no'da bulduk. Allah onu müfsitlerden korusun. Bu birinci cildi yine İstanbul'da Şeyh-ul İslam Feyzullah Efendi'nin –Allah rahmet eylesin- kütüphanesinde 922 no'da bulduk. Burada yine onun tam eksiksiz nüshası mevcuttur. Bunun fotokopileri "Lecnetü l-Hyâi'l-Maarifi'n Numanıyye" de bulunmaktadır. Her iki Topkapı ve Şeyhu'l-İslam nüshalarının Menasik Bölümünün fotoğraflarını ehl-i ilim olan bazı arkadaşlarımız vasıtası ile istedik. Bunu Sultan 2. Ahmet nüshasından çoğaltıp basım için esas nüsha yaptık ve onu Şeyh-ul İslam Feyzullah nüshası ile karşılaştırdık. Eksik olan nüshaya "F", tam olan nüshaya ise "D" rumuzunu verdik. Muhtasar'ın 5. asırda istinsah edilmiş eski tam bir nüshası da Haydarabad'da Asafıyye kütüphanesinde bulunmaktadır. Fakat bunun kütüphaneden çıkarılması yasak olduğu için bizim bununla karşılaştırma imkânımız olmadı. Tashih için üç nüsha ve bir de Şarih Ebu Bekir es-Serahsi nüshası yeterli oldu. İşte bu eseri ben muhterem okurlarımıza takdim ediyorum. Bunda Şarih Serahsi'nin açıklamaları ile dolu süslemeler de vardır. Allah ona rahmet eylesin.

Ben derim ki: Menasik mensek kelimesinin çoğuludur. Nüsük ise Allah Teâla'ya yaklaştıran her şeyin adıdır. Çok ibadet eden abid kişiye "nasik" denilmesi buradan gelir. Fakat bu kelime şeriat dilinde haccın erkânından ibarettir. Ayet-i kerime'de "haccın rükünlerini yerine getirdiğiniz zaman..." (Bakara 2/ 200) buyrulmaktadır. Hac ise sözlükte kasdetmek demektir. Şeriatte ise hac, dinin rükünlerinden büyük bir rükününü yerine getirmek için tazim yollu Allah'ın evi Kâbe'yi ziyaret etmekten ibarettir. Buna ancak bir kasd-niyet, azim ve uzak mesafeleri kat etmekle ulaşılabilir. Haccın şeri isminde kendi sözlük manası bulunmaktadır. Haccın farz oluşu Kitap ve Sünnetle sabittir. Kitaba gelince Allah Teâla "Ona yol bulabilenlerin Beyt'i (Ka'be'yi) hac etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır." (Ali İmran 3/ 97) buyurdu. Ayette gelen "ala" harfi gereklilik manasına olan kelimelerden olmakla manayı tekid etmektedir. Sünnete gelince Hz. Peygamber şöyle burumuşlardır: "Kim Beytullah'a götürcek bir yiyecek ve binek imkânı bulunduğu halde hac etmeyerek ölürse; artık o ister Yahudi ve isterse Hıristiyan olarak ölsün" Başka bir rivayette ise "İslam milletinden başka dilediği hangi millet üzere ölürse ölsün" şeklindedir. Ve sonra Hz. Peygamber "Kim küfrederse hiç şüphesiz Allah âlemlerden ğanidir." (3/97) ayetini okudu. Haccın vücup sebebi ise Allah kendi sözünde "Beyti haccetmek" diye işaret etmektedir. Vacip ameller sebeplerine izafe edilirler. İşte bunun için hac ömürde bir defa vacip olur. Çünkü onun sebebi "Beyt" tek olup tekrar etmemiştir. Aslında bu konuda delil Akra b. Habis hadisidir. Çünkü o, "Ya Resulellah!" dedi. Allah için hac her sene mi, yoksa bir defa mı? Hz. Peygamber Hayır, bir defa, ondan fazlası nafiledir, dedi. Hacta vakit ise edasının şartıdır, yoksa sebep değildir. İşte bunun için vakit tekrar ettikçe hac tekrar etmez. Ancak bu ibadetin rükünleri gerçekten zamana ve mekâna göre farklıdır. Bu sebeple ancak bunlarda tertibe riayet edildiği takdirde caiz olur. İşte bunun için namaz faaliyetinde rükûdan önce secde yapılamayacağı gibi, vakfeden önce de ziyaret tavafı eda edilemez. Haccın eda edilmesi gerçekleşebilmesi için mal olması (mükellefin zengin olması) şarttır. İşte bunun için malı olmayan fakir bir kimseden farz olarak haccın edası gerçekleşemez. Bu ibadetin rükünleri fillerdir. Mal haccın bir sebebi değildir. Fakat mal, haccın erkânını eda edecek yerlere kolayca ulaşmada önemli bir vasıta. Serahsi, Şerh-ul Muhtasar, IV, 2–3 1373 İmam'ın Ebu Hanife ismi esas nüshada yoktur. Biz onu "F" ve "D" metinlerinden ilave ettik. Metindeki "kale" fiili, bu iki metinde "ve kale" olarak gelmiştir.

yıkanmış¹³⁷⁷ iki elbise giy. Hangi yağdan (krem ve parfüm) istersen sürün¹³⁷⁸ ve iki rekât namaz kıl. Ve “Ey Allah’ım! Ben hac etmek istiyorum, onu bana kolaylaştır ve onu benden kabul buyur, de.¹³⁷⁹ Sonra bu namazın arkasından¹³⁸⁰ telbiye getir, eğer¹³⁸¹ dilersen devene bindikten sonra getir. (Ebu Hanife) dedi¹³⁸² Telbiye şudur: Lebbeyk¹³⁸³ Allahümme lebbeyk la şerike leke lebbeyk inne’l hamde ve’n ni’mete leke ve’l mülke la şerike leke.¹³⁸⁴ (Buyur Allah’ım buyur! Buyur, senin

1374 Serahsi dedi: Ebu Hanife şu ayet-i kerimeye uyararak kitaba istisna ile başladı: İnşallah Mescid-i Haram’a kesinlikle gireceksiniz” (Fetih 48/ 27) Denildi ki, Ebu Hanife Ebu Yusuf’a hitap etti. Birisi onun durumu hakkında o hac etti veya hac etmedi diye şüphe etmektedir. Bu sebeple cümle istisna ile söylendi. Onun hakkında hac etti, diye düşündü ve bu düşüncesinde yanılmadı. Eh. IV, 3. 1375 Böylece rivayet edildi ki, Hz. Peygamber, telbiye için soyundu ve gusül etti. Bunu Harice b. Zeyd b. Sabit rivayet etti. Bu yıkanmak vacip değildir. Çünkü Ebu Bekir Hz. Peygamber’e Esmâ nifaslı halde dedi. Hz. Peygamber de ona söyle gusül etsin ve hac ihramını giysin buyurdular. Vacip olan guslü nifaslı ve hayızlı olanlar yerine getirecek değildir, bu malumdur. Zaten biz bu yıkanmanın temizlik anlamında olduğunu biliyoruz. Bu maksatlardır ki, Cuma ve bayramlarda olduğu gibi, abdest almak gusül yerine geçmektedir. Fakat hacı adayının gusletmesi daha faziletlidir. Çünkü temizlenmenin anlamı onunla tam olarak gerçekleşmektedir. Eh.

1376 Metindeki “izaran ve ridaen” kelimeleri “F” metninde böyle gelmiştir. Ancak orada “v” harfi yerine “ev” kelimesi gelmiştir. Esas nüshada ise “izarun ve ridaün” şeklinde gelmiştir.

1377 Serahsi dedi: Cabir rivayet ediyor ki, Hz. Peygamber ihram zamanında gerçekten izar ve rida giydi. Çünkü ihramlı kişinin dikişli elbise giymesi yasaktır ve onun avret yerlerini örtmesi lazımdır. İşte bu örtmeyi sağlamak için izar ve rida seçilip tahsis edilmiştir. Yeni elbise ve yıkanmış elbise bu konuda aynıdır. Ancak Hz. Peygamber’in Ebu Zer’e “Rabbın ibadeti için süslen” buyurmasıyla yeni elbise gerçekten daha efdaldır. Eh.

1378 Serahsi dedi: Bize göre mezhepte zahir olan rivayet budur. Kişinin ihramdan evvel dilediği şeyle yağ ve kokular sürünmesinde bir sakınca yoktur. Muhammed’den rivayet ediliyor ki o dedi: Ben bir grup insanlar görünceye kadar bunda bir sakınca görmüyordum. Onlar çok kokular hazırlayıp bununla kötü şeyler yapınca bunu mekruh gördüm. Bu aynı zamanda Malik’in de görüşüdür. Hz. Ömer ve Hz. Osman’dan da bunun mekruh olduğu nakledilmiştir. İlh. IV, 3

1379 Çünkü Hz. Ömer Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet etti: Ben Akik vadisinde (Medine yakınlarından geçen bir ırmağın adı) iken Rabbimden bana bir melek geldi: “Bu mübarek vadiye iki rekât namaz kıl, dedi ve hac ve umre, her ikisi için de lebbeyk! de, dedi.” Cabir’in rivayet ettiği bir hadiste de Hz. Peygamber, ihramıyla Zülhuleyfe’de iki rekât namaz kıldı. (ve de ki: Ey Allahım! Ben hac etmek istiyorum, böylece onu bana kolaylaştır ve onu benden kabul buyur.) Çünkü kişi haccin erkânını yerine getirirken meşakkat ve sıkıntılara tahammül gösterme ihtiyacı içinde olur. Burada birkaç gün kalacağı için Allah Teâla’dan kolaylıklar ister. Çünkü Allah kolay kılmadıkça kul için bir kolaylık olmaz. İbrahim ve İsmail peygamberlerin sözlerinde Allah’ın kabul buyurması için dua ettikleri gibi kabul etmesi için Allah’a dua eder. “Ey Rabbimiz, bizden kabul buyur. Şüphesiz sen işiten ve bilensin” (Bakara 2/ 127). Hz. Peygamber, namaza başlamak isteyen kimseye böyle bir (kolaylık) duası yapmasını istemedi. Çünkü namazı eda etmek geleneksel olarak kolaydır. Hem namazı eda ederken uzatmazsın. Haccin erkânına gelince o, mekânlarla ve zamanlara göre farklılık arzeder. Geleneksel olarak bunlarda bazı engel ve zorlukların meydana gelmesi muhtemeldir. İşte bunun için başta kolaylıklar istemeyi emretti. Eh. Serahsi, Şerh, IV, 4. Ben dedim: Buradan anlaşılıyor ki, ibadette niyeti söylemek bidat değildir.

1380 Metindeki “dübür-ü salatike” ifadesi “D” metninde “küllu salatike” şerh nüshasında ise “fi dübür-i salavatike” şeklinde gelmiştir.

1381 Metindeki “ve in” ifadesi “D” metninde “kale ve in” şeklinde gelmiştir.

1382 Metindeki “kale” fiili esas nüshada böyledir. “F” ve “D” metinlerinde ise yoktur.

1383 “Lebbeyke” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde böyledir. Esas nüshada ise “lebbeyke lebbeyke” şeklinde iki defa mükerer olarak gelmiştir.

1384 Bak. Mağrib, II, 165 Telbiye masdardır. Lebbeyke dediği zaman buyur demiş olur. Bunun tesniye olması tekrar içindir.

Muzmar-gizli bir fiil ile mensuptur. Manası ise senin için ikamet sonra ikamet yani sana itaat her zaman lazım ve gereklidir. Bir yerde ikamet etmek de bu kelime ile ifade edilir. Serahsi bu kelimenin açıklamasında diyor ki, denildi ki, bu, onların (Arapların) bir adam bir yerde eyleştiği zaman “elebbe er-racülü” demelerinden müştaktır, alınmıştır. “Lebbeyk” diyen kimsenin bu söz “ben senin itaatın üzerine mukimim, demektir. Bu onların “benim evim senin evin ile yüz yüzeler” Yani karşı karşıyalar, sözünden müştaktır denildi. Böylece “lebbeyk” demek, ya Rabbi sana yöneldim! (yönüm sanadır) demek olur. Bu onların “imretün lebbetün” Yani kocasını seven kadın demelerinden müştaktır denildi. Böylece bunun manası benim muhabbetim sanadır, ya Rabbi! demek olur. Bize göre tercih edilen kavle göre onun, namazının arkasında telbiye getirmesidir. Telbiye, çağrının bir cevabıdır. Bu çağrıyı yapan kimdir sözüne karşılık, çağrıyı yapan Allah’tır, denildi. Nitekim Allah Teâla şöyle buyuruyor: “Gökleri ve yeri yaratan Allah, sizin günahlarınızı affetmek için sizi çağırıyor.” (İbrahim 14/ 10). Çağrıyı yapan Allah Resulüdür, denildi. Nitekim Hz. Peygamber “Alah bir ev yaptı, orada bir ziyafet edindi ve bir çağırıcı gönderdi” Hz. Peygamber burada çağırıcı ile kandisini kastetmektedir. Açık olan şudur

hiçbir ortağın yoktur. Buyur, şüphesiz her türlü övgü, nimet, mülk ve hükümler sana mahsustur. Senin ortağın yoktur.) Artık telbiyeyi söyledin mi sen ihramlı oldun demektir.¹³⁸⁵ Bu sebeple av öldürmek, cinsel ilişkide bulunmak, günah işlemek, münakaşa ve mücadele etmek¹³⁸⁶ gibi Allah'ın yasakladığı şeylerden¹³⁸⁷ sakın ve bir av hayvanına kötülük etme¹³⁸⁸ ve ona delil de olma.¹³⁸⁹ Başını ve yüzünü örtme. Kaftan, gömlek, pantolon,¹³⁹⁰ başa giyilen şey, aspur,¹³⁹¹

ki, Çağrını yapan İbrahim Peygamberdir. Çünkü rivayet olunur ki o, evi inşa edip tamamladıktan sonra insanları hacca davet etmekle emrolundu. Böylece o Ebu Kubeys dağına çıkıp şöyle dedi: (Ey insanlar!) Dikkat edin, hiç şüphesiz Allah, kendisi için bir ev yapılmasını emretti ve yapıldı. Haydin! Haccetseniz ya! Böylece Allah onun sesini insanlara babalarının sulblerinde ve onların akrabalık bağlarında ulaştırdı. Onlardan bir defa cevap verenler vardır. İki defa veya bundan daha fazla cevap verenler vardır. Onlar cevaplarının sayısına göre haccederler. Bunun açıklaması şu ayette mevcuttur: "İnsanlar arasında haccı ilan edip bildir" (Hac 22/27). İşte telbiye denen şey, Hz. İbrahim Peygamber'in çağrısına icabet edip cevap vermektir. Telbiyenin şekli, "Lebbeyk Allahümme lebbeyk la şerike leke lebbeyk inne'l hamde ve'n ni'mete leke ve'l-mülk la şerike leke" demekten ibarettir. İbn Ömer ve İbn Mesud (r.a.) Hz. Peygamber'in telbiye getirme şeklini böyle rivayet etmişlerdir. Dil bilimcilerden bazıları "inne'l hamde" derken elifi üstün okumayı tercih edenler vardır. O zaman onun manası "li enne'l hamde" veya "bi enne'l hamde" şeklinde olur. Burada bizim tercihimize gelince onu esire okumaktır. Muhammed'den rivayet edilen budur ve Ferra da ona muvafakat etmiştir. Çünkü hamd ve senaya başlangıç elifin esire okunmasıyla olur. Elifin esire okunmasıyla ise geçmiş kelimeye sıfat olur. Senaya başlamak ise daha evladdir. Bu telbiyeye ilave tapmakta bizce bir sakınca yoktur. Bu konuda âlimler arasındaki ihtilaflar yeri gelince inşallah açıklanacaktır. Telbiyeye güzel okuyup okuyamayanlar için bunun yerine geçecek bu sözlerin dışında sena ve tesbih ifade eden metinler bizim zahir mezhep yanımızda mevcuttur. Bunu iter Arapça ister Farsça okusun fark etmez, aynıdır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüne göre ise daha açıktır. Çünkü biz namazlara başlama iftitah tekbirinde onun görüşünü açıklamıştık. Allah'ı anmakta asıl önemli olan, O'nu tazim edip yüceltmektir. O sebeple bunun Arapça veya Farsça olması aynı olup birdir. Bu burada yani telbiyede de böyledir. Arapçayı güzel icra eden bir kimse onu Farsça olarak ifa edebilir. Çünkü burada zikrin dışında olan bir şey zikir yerine geçebilir. Bu hüdada yani itaat ve kullukta takliden ibarettir. Bu Arapçada da böyledir; arapçanın dışında bir dil namazın dışında Arapça yerine geçer. Bu sebeple Ebu Hanife ve Ebu Yusuf telbiye ile namaza girişteki iftitah tekbirini ayırmaktadır. Hasan Ebu Yusuf'tan rivayet ediyor ki, telbiyeden başka dua ve zikirler burada onun görüşüne göre telbiye yerine geçmez. Zira o telbiye getirmediği veya onun yerine geçen bir şeyi söylemediği sadece niyet etmekle ihrama girmiş olmaz. Bu telbiye yerine geçme meselesi Şafiye göre olmaz. Bunu yeri gelince inşallah açıklayacağız. Eh. Serahsi, şerh'ten özetliyerek IV, 5

1385 Yani niyet edip telbiye getirdiğin zaman. Ancak burada niyetten söz edilmedi. Çünkü onun "Ey Allah'ın ben Haccetmek istiyorum" sözünde buna yapılan işaret daha önce geçmiştir. Eh. Bu Şerh'dendir.

1386 Serahsi dedi: Av öldürmek ihramlıya şu ayet ile haram kılınmıştır: "Ey iman edenler, ihramlı iken avı öldürmeyin" (Maide 5/95). Şu ayetten ötürü ihramlı olduğu müddetçe ihramlıya avlanmak haramdır" İhramlı olduğunuz müddetçe size kara avı haram kılındı" (Maide 5/96). Cinsel ilişki, günah işlemek ve çekişmeye gelince şu ayetle yasaklanmıştır. "Hac'da cinsel ilişki kurmak, günah işlemek ve çekişmek yoktur." (Bakara 2/197) Bu nefi kalıbı ile olan bir yasaktır. Bu nehi ile olan yasaktan daha çok te'kitlidir. Rafes (cinsel ilişki)de iki görüş vardır. Birincisi cimadır. Bunun açıklaması "Oruç gecesinde hanımlarınızla cinsel ilişkide bulunmanız size helal kılındı" (Bakara 2/187) ayetinde vardır. İkincisi ise kötü sözdür. Ancak İbn Abbas öyle diyordu: Kadınların huzurunda kötü söz etmek rafes olur. (Serahsi daha sonra şöyle dedi:) Kifayet-ül Müttehaffız'da şöyle denilmektedir: Füsuka (günah işlemeye) gelince, bu kelime günahlar için konulmuş bir isimdir. Bu günahları işlemek ihramlı iken de ihramın dışında da yasaktır. Ancak ibadete hürmeten ihramlı iken işlenilmesinde daha çok tehlike vardır. Cidal kelimesinin açıklamasında da iki görüş vardır: Birincisi yollarda arkadaşlarıyla çekişmek İkincisi ise bundan maksad, hac vaktinin öne alınması ve geciktirilmesi hakkında müşriklerle mücadele etmektir. Bu nesidir yani haramayların haramlığını başka aylara aktarmaktır. Allah bunun hakkında şöyle buyurdu: "Bu haram ayların hürmetini başka aylara geciktirmek, küfürde artış yapmaktır." (Tevbe 9/37) Bu adet İslam'dan sonra kaldırılmıştır. Eh.

1387 Metindeki "neha Allahü anhu" ifadesi "F" de "nuhiye anhu" olarak gelmiştir.

1388 Metindeki "ve la teşürü" ifadesi "D" nüshasında "ve la tüşüru" olarak gelmiştir.

1389 Serahsi dedi: (İhramlı bir ava işaret etmez ve ona delalet etmez.) Çünkü Ebu Katade hadisinde Hz. Peygamber ihramlı olan sahabeye şöyle buyurmuştur: İşaret ettiniz mi? Yardım ettiniz mi? Delalet ettiniz mi? Onlar hayır, dediler. Öyleyse yiyiniz, buyurdu. Çünkü avın güvenliğini yok edecek her türlü taarruz ihramlıya haram kılınmıştır. Bu da ancak göstermekle, işaret etmekle ve onu öldürmeye yönelik her türlü vasıta ile meydana gelir. Zina gibi bizzat kendisi haram olan şeyler haram olduğu gibi ona götüren yollar da haramdır. Eh.

1390 Metindeki "seravil" kelimesi esas nüshada böyledir. Serahsi'de de yine böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "seravila" şeklinde gelmiştir ki, bu kelime gayr-i munsarıftır.

1391 Metindeki "bi'l-asfari" ve "bi'l-versi" kelimeleri "F" ve "D" metinlerinde "bi asfara" ve "bi versin" olarak gelmiştir.

safran ve alaçehre (veya Yemen safranı) ile boyanmış elbise giyme. Bu elbiseyi rengi gidinceye kadar yıkamış olsa bile onu giymesinde bir sakınca yoktur.¹³⁹² İhramdan sonra güzel koku ve yağ-krem sürünme, başını kaşadığın zaman yumuşak kaşı¹³⁹³ başını yıkama,¹³⁹⁴ sakalını hatmi ile yıkama,¹³⁹⁵ tırnaklarını kesme.¹³⁹⁶ Her namazın arkasında, her bineğe binışinde, her yüksek bir yere çıkışında, her bir dereye inişinde, seherlerde ve uykularından uyandığın zaman¹³⁹⁷ telbiyeyi çok çok söyle.¹³⁹⁸ Mekke'ye geldiğin zaman¹³⁹⁹ oraya gece veya gündüzleyin gelmede senin için bir sakınca yoktur. Hemen Mescid'e gir¹⁴⁰⁰ ve sonra Hacer-ul Esved'den başla, eğer hiçbir

1392 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Başını ve yüzünü örtme) Şafii'nin görüşüne göre adamın yüzünü örtmesinde bir sakınca yoktur. Fakat başını örtemez. Kadın ise başını örter, yüzünü örtemez. Şafii Hz. Peygamber'in "Adamın ihramı başındadır, kadının ihramı ise yüzündedir" hadisini delil getirir. Bizim delilimiz ise, ihramlı iken at çukurunda devesi kendisini üzerinden atıp boynunu kirdiği zaman Hz. Peygamber'in "onun başını ve yüzünü örtmeyin" buyurduğu bir Arabî hadisidir. Burada ihramlının başını ve yüzünü örtmemesi gerektiğinin hükmü açıklanmaktadır. Ancak Hz. Peygamber Hz. Osman için o ihramlı iken gözünden şikâyet ettiği zaman yüzünü örtme izni vermiştir. Bunun zaruret halinde izne mahsus olması ihramlının yüzünü örtmesinin yasak olduğunu göstermektedir. Zira kadın örtünen bir insan olduğu halde icma ve ittifak ile yüzünü örtemez. Çünkü onun yüzünü açmasında fitne korkusu vardır. Böylece adamın ihram için yüzünü örtmemesi daha evla olmaktadır. Bu hadis baş örtme konusunda kadın ile erkek arasındaki farkı açıklama hususunda bir tefsirdir. Muhammed dedi: (Kaftan, gömlek, pantolon ve başa giyilen şeyi (kalensüve) giyme) Çünkü İbn Ömer Hz. Peygamber'in "İhramlı kişi kaftan, gömlek, pantolon, başa giyilen şey ve mest giymesin. Eğer o, nalın-terlik bulamazsa mestlerinin topuktan alt kısımlarını kessin. Kadın da yüzünü örtü ile örtmesin", buyurduğunu haber verdi. Muhammed dedi: (Aspur, safran ve alaçehre ile boyanmış bir elbise giyme). Çünkü Hz. Peygamber'den ihramlı kişi safran veya alaçehre sürülmüş bir elbiseyi giymesin buyurdıkları rivayet edilmiştir. Ömer İbn el-Hattab Talha b. Ubeydullah'ın ihramın üzerine boyalı bir elbise giydiğini görünce onu kırbaçla vurdu. O da hemen ey emir-ül müminin acele etme dedi. Ömer ise vurarak şöyle dedi: Evet ama sana uzaktan bakıp gören insan bunu bilmez; kabilesine gider ve ben ihramlı iken Talha'nın üzerinde boyalı bir elbise gördüm, der. Böylece insanlar bundan dolayı seni ayıplarlar. (Rengi gidinceye kadar yıkamış olduğu bir elbiseyi giymesinde bir sakınca yoktur). Çünkü yasak olan şey güzel kokunun kendisidir; yoksa onun rengi değildir. O elbiseyi bu sebepten dolayı yıkadıktan sonra onda güzel kokudan hiçbir şey kalmaz. Eh. Şerh-ul Muhtasar, IV, 7

1393 Serahsi dedi: (İhramdan sonra bir koku ve yağ-krem sürme) Çünkü Hz. Peygamber, hacı saçını keçelenen ve (vücutu) kokan (insan)dır. Yağ (krem) kullanmak ve güzel koku sürünmek bu sıfatı ortadan kaldırdığı için ihramdan sonra haram işlemiş olur. (Başını kaşadığın zaman onu yumuşak kaşı) taki saçlar sökülmesin-dökülmesin. Çünkü vücuttan çıkan bir şeyi izale etmek ihramlıya haramdır. Çünkü Allah Teâla'nın ayette buyurduğu gibi kirden ve pastan temizlenme zamanı, ihramdan çıkıp yasakların kalkması kurban kesiminden sonradır. "Sonra onlar kirlilerini gidersinler (tırış olup temizlensinler)" (Hacc 22/ 29) eh. Şerh-ul Muhtasar, IV, 8.

1394 Metindeki "başını yıkama" ifadesi "D" nüshasında başını hatmi ile yıkama" olarak gelmiştir.

1395 Esas nüshada "hatmi ile" ifadesinden sonra şunlar yazılıdır: "Mest giyme, hamam otunu hayız bezi olarak kullanma, bıyıklarının ve sakalını ve başının saçını kesme." Bu ifadeler, "F" ve "D" nüshalarında yoktur. Şerh nüshasında da bulunmamaktadır. Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Başını ve sakalını hatmi ile yıkama). Çünkü hatmi baştaki haşaratı öldürür ve Allah Resulünün hacının sıfatı kıldığı saçının keçeleşmesini izale eder. Bu da yine bir nevi (vakti gelmeden) temizlik yapmadır.

1396 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (tırnaklarını kesme) Çünkü o bedenden çıkan bir şeyi izale etmektir. Böylece bu bir nevi (vakti gelmeden) temizlik yapmaktır. Eh. IV, 8

1397 Metindeki "ve meta" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve hiyne" olarak gelmiştir.

1398 Şerh-ul Muhtasarda der ki: Muhammed dedi: (Her namazın arkasında, her bineğe binışinde, her yüksek bir yere çıkışında, her bir dereye inişinde ve seherlerde telbiyeyi çok çok söyle). Bu şekilde nakledildi ki, gerçekten Hz. Peygamber'in ashâbı böyle hallerde telbiye söylediler. Sonra ihramlı kişinin namazın arkalarında telbiye söylemesi, ihramlı olmayan kişilerin hac günlerinde namazların arkasında tekbir getirmelerine benzer. Selam verdikten sonra nasıl tekbir getiriliyorsa, telbiye de öyle yapılır. Namaz kılan bir kimse bir rükünden diğer rükne geçerken tekbir getirdiği gibi, ihramlı da bir halden diğer hale intikal ettiği zaman telbiye getirir. A'meş Hasame'den rivayet ederek şöyle dedi: Onlar altı yerde telbiye getirmeyi seviyorlardı: Namazların sonunda, adam devesine-bineğine yöneldiği zaman, yüksek bir yere çıktığı zaman, bir dereye indiği zaman, birbirleriyle karşılaştıklarında ve seherlerde. Eh. IV, 8.

1399 Metindeki "fe iza" kelimesi "F" metninde "ve iza" olarak gelmiştir.

1400 "Hemen Mescid'e gir" ifadesi esas nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "Mescid-il Haram'a" şeklinde gelmiştir.

Serahsi, Şerh'inde der ki: Muhammed dedi: (Mekke'ye geldiğin zaman oraya gece veya gündüz gelmede senin için bir sakınca yoktur). Çünkü bu bir beldeye giriştir; gece ile gündüz diğer beldeelerde olduğu gibi aynı olup bir fark yoktur. Raviler Hz.

müslümana eziyet vermeden yapabiliyorsan onu öp veya elini sür,¹⁴⁰¹ eğer bunu¹⁴⁰² yapamıyorsan yüzünü ona çevir (o tarafa yönel), tekbir ve tehlil getir, Allah'a hamdet ve Hz. Peygamber'e de salâvat¹⁴⁰³ getir.¹⁴⁰⁴ Sonra Kâbe'nin kapısını¹⁴⁰⁵ sağ tarafına al ve yedi şavt tavaf et. İlk üç¹⁴⁰⁶ şavtta süratli-koşarak tavaf et. Şavt, Hacer-ul Esved'den Hacer-ul Esved'e kadar olandır. İnsanlar bu süratli tavaf etmekte sana zahmet verirlerse¹⁴⁰⁷ dur.¹⁴⁰⁸ Gidecek yer bulunduğu zaman hemen remil yap-süratlice koş ve diğer geri kalan dört şavtta ise vakar ve

Peygamber'in Mekke'ye giriş vaktinde ihtilaf ettiler. Böylece Cabir (r.a.) Hz. Peygamber'in Zi Tuva'da yatsı namazı kıldığını sonra biraz uyuyup dinlendikten sonra Mekke'ye girdiğini ve geceleynin tavaf ettiğini rivayet eder. İbn Ömer (r.a.) ise Hz. Peygamber'in Zi Tuva'da gecelediğini sabah olunca Mekke'ye girdiğini rivayet eder. Hz. Ömer de insanların Mekke'ye geceleynin girmelerini yasakladı. Bu hırsızlardan korkulduğu için insanlar nereye indi ve eşyalarını nereye koydukları belli olsun diye alınmış bir tedbirdir. Hz. Ömer'den rivayet ediliyor ki, o ramazan ayında ömre haccı yapmak için Mekke'ye geldiği zaman insanların teravih kıldıklarını gördü. Bunun üzerine Ömer de onlarla beraber teravih kıldı. Hz. Aişe, Hasan ve Huseyn'den rivayet ediliyor ki, onlar Mekke'ye geceleynin giriyorlardı. Muhammed dedi: (Mescid'e gir). Çünkü onun maksadı Beytullah'ı ziyaret etmektir; Beytullah ise Mescid'dedir. Cabir'den rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber Mekke'ye gelince hemen Mescid'e girerdi. Gözü Beytullah'ı görünce Ey Allah'ım! Sen bu evinin şerefini, yüceliğini, mükerremliğini, iyiliğini ve heybetini-saygınlığını artır diye dua ederdi. Muhammed kitapta bu konudan bahsederken haccı müşahede eden kimse için belli bir dua bildirmedir. O bu hususta dedi ki: Dua için vakit tayin etmek kalbin rikkatini götürür. Bunun için dua ederken en çok huşu duyacağı anı yakalayabilmesi için her bir kişinin duaya hazır olduğu bir zamanda dua etmesini isterlerdi. Teberrüken yani hayır ve uğur umarak Hz. Peygamber'den nakledilen duaları okumak tabiatıyla daha güzeldir. İbn Ömer (r.a.) Beytullah'ın karşısına gelince "Bismillah ve Allah-ü Ekber" derdi. Ata'dan rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber Beytullah'ın karşısına geldiği zaman borçtan, fakirlikten, can sıkıntısından ve kabir azabından Beytullah'ın Rabbine sığınırım diye dua ederdi. Eh. IV, 8–9.

1401 Metindeki "fe'stelimhu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe'stelim" olarak gelmiştir.

1402 Metindeki "zalike" "F" metninde vardır. Fakat esas nüshada ve "D" metninde yoktur.

1403 Metindeki "ve sallı" ifadesi "F" ve "D" nüshalarında "sümme sallı" olarak gelmiştir.

1404 Serahsi dedi: (Sonra Hacer-ul Esved'den başla ve onu öp veya elini sür). Cabir (r.a.) böyle rivayet etti: Hz. Peygamber, Hacer-ul Esved ile başladı ve dedi ki, Ben (rüyamda) Ebu'l-Kasım'ı (Hz. Muhammed'i) sana ikramda bulurken gördüm. İbn Ömer (r.a.) den rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber, Hacer-ul Esved'i öptü ve dudaklarını onun üzerine koydu ve uzun süre ağladı. Sonra baktı ve ansızın Ömer'i gördü. Ey Ömer! dedi, burada göz yaşları dökülür! Hz. Ömer hilafeti zamanında Hacer-ul Esved'in yanına geldiğinde durdu ve şöyle dedi: Ben biliyorum ki, sen bir taştan ibaretsin. Ne fayda ve ne de zarar verebilirsin. Ben Hz. Peygamber'i seni öperken görmeseydim, seni öpmezdim. Hz. Ömer'in bu sözü Hz. Ali'ye ulaştığı zaman o gerçekten taş fayda verir, dedi. Bunun üzerine ona Hz. Ömer Ey Resulüllah'ın damadı! bu taşın menfaati nedir dedi? Hz. Ali ben Hz. Peygamber'den şunu duydum, o buyurdu ki, dedi: Gerçekten Allah, Âdem'in sırtından zürriyeti aldığı zaman "ben sizin Rabbiniz değil miyim" (A'raf7/172) diyerek onları itiraf etmeye çağırmişti. İşte o zaman bu taş onların ikrarlarını muhafaza etti. Böylece bu taşı kim istilam ederse bu ikrar ile ahid ve sözleşmeyi yenilemiş olur. Bu taş da kıyamet gününde onun için şahitlik yapar. Tavaf için taşı istilam etmek, namazlar için tekbir almak mesabesindedir; böylece o tavafına istilam ile başlamış olur. Muhammed dedi: (Eğer bir müslümana eziyet vermeden yapabilirsen) Çünkü rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber Hz. Ömer'e şöyle buyurdu: Sen güçlü bir insansın, zayıfları incitebilirsin. O sebeple Hacer-ul Esved için insanları sıkıştırıp izdiham yapma, eğer bir açıklık-serbestlik bulursan onu öpersin, yoksa karşıdan istikbal ederek tekbir ve tehlil getirirsin. Çünkü Hacer-ul Esved'i öpmek sünnettir. Hâlbuki müslümanları incitmekten kaçınmak vaciptir. O sebeple bir müslümanın bir sünneti yerine getireceğim diye Müslümanlara eziyet vermesi uygun değildir. Fakat onu öpmesi mümkünse öper, yoksa ona elini sürer ve elini öper. Eğer bunu da yapamazsa hurma çöpü veya başka bir şeyle taşta dokunur sonra onu öper. Hadiste gelmiştir ki, Hz. Peygamber bineği üzerinde tavaf etti ve bastonu ile onun köşelerini istilam etti. Eğer (bunlardan birisini yapamazsa ona istikbal eder, tekbir ve tehlil getirir ve Allah'a hamdeder ve Peygamber'e salâvat getirir.) Bu istikbal müstehap olup vacip değildir. Çünkü tavaf ederken eğer Beytullah'ı istikbal etmek vacip olsaydı, bunun hepsinde namazlardaki istikbal-i kible gibi vacip olurdu. Fakat İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadisten dolayı müstehaptır. O dedi ki: Kıyamet gününde Hacer-ul Esved gören iki göze ve konuşan dili ile gelir, kendisini istilam veya istikbal eden kimse için hak ile şahitlik yapar. Eh. IV, 9–10

1405 Metindeki "ala" kelimesi "D" nüshasında böyle gelmiş, esas nüshada ve "F" nüshasında "an" olarak gelmiştir.

1406 Metindeki "es-selaseti" kelimesi "D" metninde "es-selasi" olarak gelmiştir.

1407 Metindeki "zehimeke" kelimesi "F", "D" ve "M" metinlerinde böyle, esas nüshada ise "zaahameke" şeklinde gelmiştir.

1408 Metindeki "fe kum" kelimesi hamışlı nüshada "fe kıf" olarak gelmiştir.

sükûnetle¹⁴⁰⁹ yürüdüğü gibi tavaf et.¹⁴¹⁰ Bu¹⁴¹¹ tavafı yaparken Hacer-ul Esved'i her geçişinde hiçbir müslümana eziyet vermeden onu öpebiliyorsan¹⁴¹² öp, yok eğer yapamıyorsan ona istikbal et, tekbir ve tehlil getir. Eğer¹⁴¹³ tavafa bununla başlar ve bununla bitirirsen senin için yeterli olur. Her bir şavttaki tavafın Hatim'in (Kâbe'nin altınoluk tarafında olan duvar) arkasından olsun.¹⁴¹⁴

1409 Metindeki "ala hiyenetike" yani "adetüke" (âdetin üzerine) demektir.

1410 Metindeki "ve tuf" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "tetufü" olarak gelmiştir.

1411 Metindeki "haza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde yoktur.

1412 Metindeki "in istetate" kelimesi "D" metninde böyledir, esas nüshadan ve "F" metninde düşmüştür.

1413 Metindeki "ve in" kelimesi "F" metninde "ve iza" şeklinde, "D" metninde de "fe iza" şeklinde gelmiştir.

1414 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Sonra Beytullah'ın kapısını sağ tarafına al ve yedi şavt tavaf et). Cabir (r.a.) bunu böyle rivayet etti. Gerçekten Hz. Peygamber, Kâbe kapısını sağına aldı ve yedi şavt tavaf etti. İbadetlerin ölçüleri re'y ve kıyasla değil, tevkif ile yani dinin nassı ile bilinir. (İlk üç şavtında koşarsın. Bunlarda her bir şavt, Hacer-ul Esved'den Hacer-ul Esved'e kadar olandır). Netice her tavaftan sonra sa'y vardır. Remel ilk üç şavtta olup sünnettir. Ondan sonra sa'y olmayan her bir tavafta remel de yoktur. Remel, hacıların ihramlarını sağ koltuğu altından çıkarıp sol omuzuna atması ve omuzlarını sallayarak yürümesidir. (Böylece sağ omuz açık ve sol omuz örtülmüş olur.) İki taraf arasında sallanan mübariz cenkci gibi hacı yürürken omuzlarını sallar. İbn Abbas (r.a.) şöyle diyordu: Tavafta remel, omuzları sallama yoktur; Resulullah bunu sadece müşriklere celadet göstermek için yaptı. Rivayet edildiğine göre kaza umresinde Beytullah'ı üç gün Hz. Peygamber'e bırakıp dağa çıktıkları zaman Hz. Peygamber ashabi ile beraber Kâbe'yi tavaf etti Ve müşriklerin biri diğerine şöyle dediğini işitti: Medine humması onları zayıflatıp bitkin hale getirmiş. Bundan ötürü Hz. Peygamber örtüsünü (ihramını) sağ koltuğunun altından çıkarıp sol omzunun üzerine arttı ve remel yaptı- omuzlarını silke silke, sallaya sallaya yürüdü. Ve ashabına (r.a.) şöyle dedi: Kendisinde güç, kuvvet ve celadet gösteren kimse üzerine Allah rahmetini indirsin. Bu o gün bir güç gösterisi idi; ama bugün artık bunun anlamı kalmamıştır; onun için güç göstermenin bir manası yoktur. Bizim anlayışımıza göre Cabir ve İbn Ömer hadisi sebebiyle güç gösterisinde bulunmak sünnettir. Hz. Peygamber Veda Haccında Kurban gününde Kabeyi tavaf etmiş ve ilk üç tavafta güç gösteri yürüyüşü yapmıştır. Hâlbuki Veda Haccı sırasında artık Mekke'de müşrikler kalmamıştı. Rivayet ediliyor ki, Ömer b. El-Hattab, tavaf ederken remel yapmak istediği zaman ben omuzlarımı niçin sallıyorum, onu burada gören bir kimse yok ki! demiştir. Fakat ben Resulullah'ı onu yaparken gördüm; işte ben bunu ona uyarak yapıyorum. Fakat bunda daha çok sebep İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadistir. Fakat bu sebeple remel sünnet olmuş, şeytan taşlamakta olduğu gibi sebebi gitmiş, ama kendisi sünnet olarak kalmış. Taşlamanın sebebi İbrahim Peygamber'in şeytanı taşlamasıdır. Sonra bu sebep ortadan kalkmış olmasına rağmen taşlama sünnet olarak kalmıştır. Bize göre remel, Hacer-ul Esved'den Hacer-ul Esved'e kadar yapılır. Said b. Cübeyr der ki, Rük-ü Yemani ile Hacer-ul Esved arasında remel yapılmaz; remel ancak Hacer-ul Esved'den Rük-ü Yemani'ye kadar yapılır. Bazı hadislerde rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber, Hacer-ul Esved'den Rük-ü Yemani'ye kadar remel yapıyordu. Çünkü müşrikler burada Hz. Peygamberin ne yaptığını görüyorlardı. O diğer taraf intikal ettiği zaman ise onunla müşrikler arasına Beytullah giriyordu. O sebeple burada o remel yapmıyordu. Said b. Cübeyr ile Ata bu rivayeti tutmuşlardır. Fakat biz ise Cabir ve İbn Ömer hadisini alıyoruz. Buna göre Hz. Peygamber, ilk üç şavtta Hacer-ul Esved'den Hacer-ul Esved'e remel yapmıştır. Muhammed dedi: (senin remel yapmada insanlara sana sıkıntı verecekse dur, gidecek yer bulunca hemen remel yaparak yürü) Çünkü tavafta izdihamdan dolayı sünneti yerine getirmek onun için güç ve zor hale gelmiştir. Onun için sünneti ifa etmeye imkân buluncaya kadar sabredip beklesin. Cuma günü izdihamda kalmış kişinin secde etme imkânı buluncaya kadar sabrettiği gibi. (Diğer dört şavtı normal yürüyüşle yürürsün) Hz. Peygamberin bu ibadeti üzerinde raviler ittifak etmişlerdir. (Bu tavaf esnasında Hacer-ul Esved'e her uğrayışında hiçbir müslümana eziyet vermeden yapabiliyorsan onu öp, eğer yapamıyorsan onu istikbal et, tekbir ve tehlil getir.) Çünkü tavafın şavtları namazın rekatlerine benzer. Nitekim sen kıldığın her rekate tekbir ile başlıyorsun. İşte her bir şavta da Hacer-ul Esved'i istilam ile başlamış oluyorsun. Namazlarda olduğu gibi (sen tavafa bununla başlar ve bununla bitirirsen senin için yeterli olur.) Ancak intikal tekbirlerini terk etmek namazın caiz olmasına engel teşkil etmez. Aynen böyle her bir şavta başlarken Hacer-ul Esved'i istilamı terk etmekte bir sakınca yoktur. Eğer o Hacer-ul Esved'i selamlayarak tavafa başlamış ise ve böylece de bitirmiş ise bunların arasındaki olanlarda hükmen selamlamış sayılır. (Senin her bir şavttaki tavafın Hatim'in arkasından olsun) Hatim, onunla Beytullah arasında bir aralık vardır, işte bu yerin adı hatimdir. Bu yere hatim ve hıcr adı verilmiştir. Burası Beytullah'tan ayrıldığı için oradan men edildi anlamında hıcr denilmiştir. Hatim denilmesi ise Beytullahtan kesilmiş, (koparılmış) anlamında bu ad verilmiştir. Faiylün kalıbı meful manasına olduğu gibi katiylün de maktül anlamında olduğu gibi bu da aynıdır. Aliym âlim anlamına olduğu gibi, bu da bilakis bu faiyl kalıbında ama fail manasındadır, haatim anlamındadır denilmiştir. Bu kelimenin anlamının açıklaması bir hadiste şöyle gelmiştir: Kim kendisine zulüm eden kimse hakkında bed dua ederse Allah Teâla o kimseyi kırar-bitkin yapar. Böylece tavaf eden kimsenin tavaf ederken bu ayrı yere girmemesi gerekir. O nasıl Beytullah'ın dışından tavaf ediyorsa, hatiymin de dışından tavaf etmesi gerekir; çünkü hatim de

Sonra Makam-ı İbrahim'e gel ve onun yanında¹⁴¹⁵ iki rekât namaz kıl veya Mescid'in sana¹⁴¹⁶ kolay gelen bir yerinde kıl. Namazı bitirdikten sonra Hacer-ul Esved'e git ve onu öp,¹⁴¹⁷ eğer yapamazsan ona istikbal et, tekbir ve tehlil getir.¹⁴¹⁸ Sonra Safa tepesine çık ve oradan başla; Kâbe'ye¹⁴¹⁹ karşı istikbal ederek onun üzerinde dur. Allah'a hamd ve senalar getir. Tehlil, tekbir ve telbiye¹⁴²⁰ getir. Hz. Peygamber'e salâvat getir ve bir hacetin için Allah'a dua et. Sonra oradan Merve tarafına doğru in ve vadinin ortasına gelinceye kadar vakar ve sükûnetle¹⁴²¹ yürü. Vadinin ortasında sa'y et-hızlı yürü. Buradan çıktığın zaman Merve'ye gelinceye kadar âdetin üzere yavaş yürü. Böylece Merve'nin üzerine çıkar, Kâbe'ye yönelik olarak durur ve Allah'a hamd-ü senalar eder, tehlil, tekbir ve telbiye getirirsin.¹⁴²² Hz. Peygamber'e salâvat getirir ve Allah'a bir ihtiyacın için dua edersin. Böylece¹⁴²³ Safa ile Merve arasında yedi defa tavaf et.¹⁴²⁴ Yürüyüşe

Beytullah'tandır. Şöyle rivayet ediliyor ki, Hz. Aişe, "Allah Resulullah'ın eli ile Mekke'nin fethini müyesser kılsa Beytullah'ta iki rekât namaz kılacağı" diye nezretmişti. Böylece Resulullah onu elinden tutup hatime götürdü ve "Burada kıl, çünkü hatim Beytullah'tandır", buyurdular. "Ancak nafaka derdi senin kavmini-milletini aciz bıraktı; böylece onu Beytullah'tan çıkarıp ayırdılar. Cahiliye devrinde senin milletin zamanında bir takım olaylar olmasaydı ben Kâbe'nin binasını yıkar ve Hz. İbrahim'in attığı temelleri ortaya çıkarırdım. Ve hatiyi Beytullah'a katardım, kapı eşiğini de toprağa bağlardım. Kâbe'ye birisi doğu kapısı, diğeri de batı kapısı olmak üzere iki kapı yapardım. Gelecek yıla kadar yaşarsam bunu kesinlikle yapacağım." Fakat Hz. Peygamber yaşamadı. Raşit halifelerden hiçbirisi de Abdullah b. Zübeyr dönemi gelinceye kadar meşgaleden buna vakit bulamadı. Abdullah b. Zübeyr Hz. Peygamber'in Kâbe hakkında söylediği (metindeki "fiha" böyledir veya doğrusunun "minha" olması ümit edilir) hadisi duymuştu. Onun için bunu yaptı ve Hz. İbrahim'in temellerini ortaya çıkardı ve insanların gözü önünde Beytullah'ı Hz. İbrahim'in attığı temeller üzerinde bina etti. Hatiyi de Beytullah'a dâhil etti. Abdullah b. Zübeyr öldürülünce Haccac Kâbe'nin İbn Zübeyrin yaptırdığı şekilde durmasını istemedi. Kâbe binasını yıktırdı ve aynı Cahiliye devrinde olduğu gibi onu yeniden yaptırdı. Böylece Hatimin Beytullah'tan olduğu sabit olunca Allah'ın "Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler" (Hacc 22/ 29) ayetinde buyurduğu gibi, Beyt'i tavaf Hatimin arkasında yapılır. Ve namazda Hatime istikbal edenin namazı caiz değildir, denilmez. Eğer Hatim Beytullah'tan ise caizdir. Çünkü Hatimin Beytullah'tan olduğu ancak vahit haberle sabit olmuştur. Kibleye yönelmenin farzı ise nas ile sabittir. Bu sebeple o haber-i vahitle sabit olan bir hükümle yerine getirilmez. Netice olarak her ikisinde hem tavafta ve hem de namazda ihtiyatlı davranmak gerekir. Çünkü vahit haber amelî icap ettirir ama yakın bilgiyi icap ettiremez. Eh. IV, 10-12.

1415 Metindeki "indehu" kelimesi "F" metninde "fihi" olarak gelmiştir.

1416 Metindeki "aleyke" kelimesi "F" metninde "leke" olarak gelmiştir.

1417 Metindeki "festelimhu" kelimesi "F" metninde "vestelimhu" olarak gelmiştir.

1418 Serahsi Şerh-ul Muhtasar'da (IV, 12) der ki: Muhammed dedi: (Sonra İbrahim Makamına gel ve onun yanında iki rekât namaz kıl veya Mescid'in sana kolay gelen bir yerinde kıl). Cabir (r.a.) böyle rivayet etti: Hz. Peygamber tavafını bitirdiği zaman Makam-ı İbrahim'e gitti ve iki rekât namaz kıldı. Hz. Ömer'den rivayet ediliyor ki, o ya Resulellah! dedi. İbrahim'in makamında namaz kılsaydın ya? Allah da hemen "İbrahim'in makamından namaz kılacak yer edin" (Bakara 2/ 125) ayetini indirdi. Böylece Resulullah da Makam-ı İbrahim'in yanında iki rekât namaz kıldı. Tavaf bittikten sonra bu iki rekât namazı kılmak vaciptir. (Yine) Hz. Peygamber'in şu "Tavaf eden kişi her yedi şavt için iki rekât namaz kılsın" hadisinden dolayı da vaciptir. Çünkü emir kalıbı vücut içindir. Çünkü Hz. Ömer, iki rekât tavaf namazını Mekke'den çıktığı zaman unutmuştu. Böylece Zi Tuva'ya gelince onu kıldı ve " Bu iki rekât namaz, o iki rekât namazın yerine olsun" dedi. Muhammed dedi: (veya Mescid'de senin için kolay olan bir yerde) Onun bundan maksadı izdihâmın makam-ı İbrahim'de daha çok olmasıdır. O sebeple bunun için meşakkati yüklenmeye gerek yoktur. Fakat Mescidin her tarafı namaz yeridir. Böylece o kendisine kolay gelen bir yerde namazını kılar. Muhammed dedi (Namazı bitirince Hacer-ul Esved'e dön ve onu öperek veya el sürerek ziyaret et. Eğer bunu yapamazsan istikbal et, tehlil ve tekbir getir). Esas olan her bir tavaftan sonra yapılan sa'yin iki rekât namazdan sonra Hacer-ul Esved'i öperek son bulmasıdır. Çünkü kendisinden sonra sa'y olmayan tavaf bir ibadettir. O iki rekât namazı kılıp bitirdiği zaman bu ibadeti de tamamlayıp bitirmiş demektir. Onun için kendisinden sonra sa'y olan bir tavafa başlama demek olan bir şeye dönmenin anlamı yoktur. Nitekim o tavafına Hacer-ul Esved'i öperek başladığı gibi sa'y de böyle olup ona da Hacer-ul Esved'i öperek başlar. İşte bu yüzden o Hacer-ul Esved'e gelir ve onu öperek ya da el sürerek ziyaret eder. Eh. Serahsi, IV, 12.

1419 Metindeki "el-Kâbe" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-kible" olarak gelmiştir.

1420 "ve telbiye getir" ifadesi "F" ve "D" metinleirnde yoktur.

1421 Mecme-u Bihar-ul Envar'da "o orada heyreti üzere yürür" denilmektedir. Yani sakin ve nazik bir şekilde âdeti üzere demektir.

Bu kolay ve yumuşak yürüden gelmedir. Yani yavaş yürü demek olur. Eh. III, 497.

1422 "ve telbiye getirirsin" ifadesi "F" ve "D" metinleirnde yoktur.

1423 "Böylece" kelimesi esas nüshadan düşmüş, "F" ve "D" metinleirnden ilave edilmiştir.

Safa'dan başlar ve Merve'de bitirirsin. Her şavtta vadinin tabanında sayedip koşarsın.¹⁴²⁵ Sonra Mekke'de¹⁴²⁶ ihramlı olarak durursun; her istediğin bir zamanda Beytullah'ı tavaf edinceye kadar sana bir şey helal olmaz.¹⁴²⁷ Her bir yedi tavaftan sonra iki rekât¹⁴²⁸ namaz kılarırsın. Sonra

1424 Metindeki "ve tuf" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "fe tuf" olarak gelmiştir.

1425 Serahsi Şerh'inde dedi ki: Muhammed dedi (sonra safa tepesine çık). Hangi kapıdan dilerse oradan çıkar. Ancak Cabir (r.a.) rivayet etti ki, Hz. Peygamber Beni Mahzum kapısından çıktı. Fakat bu bir sünnet değildir. Bilakis o Safa'ya kapıların en yakını bu kapı olduğu için oradan çıkmıştır. Şimdilerde bu Beni Mahzum kapısı "Safa Kapısı" diye adlandırılmaktadır. (O çıktığı zaman Safa Tepesin'den başlar.) Çünkü rivayet ediliyor ki, sahabiler ya Resulellah! Hangisinden başlayalım diye sordular? Allah Teâlâ'nın başladığı yer ile başlayın diyerek "Gerçekten "Safa" ile "Merve" Allah'ın şiarlarındandır (nişan, alamet ve sembol) Bakara 2/158) ayetini kasdetmiştir. Muhammed dedi: (Kâbe'ye karşı istikbal ederek onun üstünde dur. Böylece Allah'a hamdeder, O'na sena eder, tekbir, tehlil ve telbiye getirirsin. Hz. Peygamber'e salâvat getirir ve bir ihtiyacın için Allah'a dua edersin). Çünkü İbn Ömer'den rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber Safa'ya çıktı. Hatta Beytullah'ı görünce durdu ve ona yönelerek dua etti. Cabir (r.a.) rivayet ediyor ki, Hz. Peygamber Safa'ya çıkınca Beytullah'ı istikbal etti ve dedi ki: la ilahe illallah-ü vahdehu la şerike lehu lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdü yuhyi ve yumiytu ve huve ala külli şeyin kadir, la ilahe illallah-u vahdehu, enceze vadehu ve nasara abdehu ve hezeme'l-ahzab vahdehu" (Tek Allah'tan başka tanrı yok. O'nun ortağı yok. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter. Tek Allah'tan başka tanrı yoktur. O Allah sözünü tutmuş, kuluna yardım etmiş ve güçlü toplulukları tek başına hezimate uğratmıştır.) Sonra Bakara suresinden yirmi beş ayet kadar okudu. Sonra indi ve Merve tarafına yürümeye başladı. Ayakları yokuş aşağı Vadinin ortasında akınca sa'y edip koştu. Hatta izarını iki ayağını sarmalayıp örttü ve o "Rabbi iğfir ve'rham ve tecavez amma talemu inneke ente'l e'azzü el-ekramü" (Rabbim affet başışla ve senin için malum olan günahları sil. Hiç şüphesiz en izzetli ve en çok kerem sahibi olan sensin) diyordu. Böylece vadinin ortasından geçip Merve'ye çıkıncaya kadar yürüdü. Safa ile Merve arasında yedi defa tavaf etti. Sonra Beytullah kendisinin gözleri önünde olsun diye Safa'ya çıktı. Böylece ancak maksat hâsıl olacak kadar çıktı. Bu maksat da Beytullah'ı istikbal etmek içindi. Böylece onu istikbal etmek gerekirdi. Böylece o Allah'a hamd-ü sena etti, tekbir ve tehlil getirdi. Nebiye salâvat getirdi. Çünkü onun kasdı Allah'tan hacet dilemekti. Böylece o dua eden kişinin Kur'an'ı hatim ederken ve başka dualar yaparkene benzer hamd-ü senayı duasına mukaddime yaptı bundan sonra da Nebiye salâvat getirdi. Sonra o duayı burada yaptı. Hâlbuki o Hacer-ul Esved'i istilam ederken yapmadı. Çünkü o durum duaya başlama halidir; bu durum ise duayı bitirme halidir. Eğer tavafa sa'y ile son verse bu olur. Dua ise namaz faslında olduğu gibi ibadeti bitirirken yapılır, yoksa başlarken yapılmaz. Muhammed dedi: (Sonra ordan Merve'ye doğru in, vadinin ortasına gelinceye kadar normal olarak yürü, vadinin ortasında sa'y edip koş. Oradan çıktığın zaman Merve'ye gelinceye kadar normal olarak yavaş yavaş yürürsün. Merveye çıkar ve Kâbe'ye yönelik olarak durup Allah'a hamd-ü sena edip tehlil, tekbir ve telbiye getirirsin. Ve Peygambere salâvat getirirsin. Sonra bir ihtiyacın için Allah'a dua edersin). Vadinin ortasındaki sa'yin aslı hakkında insanlar arasında bir takım sözler vardır. Denildi ki, bunun aslı İsmail'in Annesi Hacer'in su istemek için yapmış olduğu işe dayanır. Dağ, Hacer ile onun çocuğuna bakışı arasına her girdikte evladına karşı kalbindeki şefkat ve merhamet hissi ile o çocuğunu görmek için koşturuyordu. İşte böylece bu sünnet oldu. En doğrusu şöyle söylemektir: Hz. Peygamber ibadetinde bunu yaptı ve ashabına bunu yapmalarını emretti. İşte biz Hz. Peygambere uyarak yapıyoruz. Tavaf ve sa'yin yedi şavt olmasında bir anlam çıkarmaya çalışmadığımız gibi sa'y hakkında da bir mana talep etme gayretinde değiliz. Muhammed dedi: (Bu ikisi arasında böylece yedi defa tavaf edersin. Safa ile başlar Merve ile bitirirsin. Her bir şavtta vadinin ortasında sa'y edersin). Onun kitapta söylediği şeyin açıklaması şudur ki: Onun Safa'dan Merve'ye gitmesi bir şavt, Merveden tekrar Safa'ya dönmesi de başka bir şavttır. O şu sözü ile buna işaret etmiştir: Safa ile başlar, Merve ile bitirirsin. Tahavi, o onlar arasında Safa'dan Safa'ya yedi şavt tavaf eder, diyerek onun dönüşüne itibar etmiyor ve bunu başka bir şavt olarak görmüyor. Bunun en doğrusu kitapta zikredilendir. Çünkü Resulullah'ın hac ibadetini rivayet edenler onun Safa ile Merve arasında yedi şavt defa yaptığına ittifak etmişlerdir. Hâlbuki Tahavi'nin dediğine göre bu on dört şavt etmektedir. Eh. IV, 13-14. Ben dedim: Tahavi'nin bu tercihinin Hasan b. Ziyad İmam'dan rivayet etmektedir. Böylece bu, onun tercihidir. Bu Nevadir'dendir.

1426 Metindeki "bi Mekkete" kelimesi "D" nüshasında böyledir. Bu esas nüshadan ve "F" metninden düşmüştür.

1427 Metindeki "la yehillü leke şeyün hatta tetufe" ifadesi, "F" nüshasında "la tehillü minke şeyün ve tetufe" şeklinde "D" metninde "la yehillü şeyün tetufe" şeklinde, "M" nüshasında ise "la tehillü minhu bişeyin" şeklinde gelmiştir.

1428 Metindeki "rekateyni" kelimesi "D" nüshasından düşmüştür. Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Sonra Mekke'de ihramlı olarak durursun ve orada sana bir şey helal olmaz). Böyledir, çünkü o hacta ihrama girmiştir. O hac efalini tamamlayıp bitirmediği müddetçe ona bir şey helal olmaz. Muhammed dedi: (Her ne kadar istersen Beytullah'ı tavaf edersin, her bir yedi için de iki rekât namaz kılarırsın). Çünkü Beytullah'ı tavaf etmek namazlara benzer. Hz. Peygamber, beytullah'ı tavaf namazdır, buyurdu. Ancak Allah bunda konuşmayı helal kıldı. Öyleyse kim konuşursa hayırlı bir şey söylesin. Namaz hayır olarak konulmuştur. Dileyen az kılar dileyen de çok kılar. Tavaf da böyledir. Fakat o bu müddet zarfında diğer tavafların arkasında sa'y yapmaz. Çünkü haccın

insanlarla beraber terviye günü Mina'ya gidersin. Böylece arefe gecesi Minada kalır ve arefe günü sabah¹⁴²⁹ namazını orada kılarırsın. Sonra kuşluk vakti Arafat'a doğru yola çıkarsın. Böylece insanlarla beraber oraya inip yerleşirsin.¹⁴³⁰ Eğer öğleyi ve ikindiye imam ile beraber kılarırsın güzel olur. Eğer bunları kendin bulunduğun yerde kılarırsın Ebu Hanife'ye göre her birini kendi vaktinde kılar. Ebu Yusuf ile Muhammed, hacının öğle ile ikindiye imamla kıldığı¹⁴³¹ gibi bulunduğu yerde aynı vakitte kılmasında¹⁴³² bir sakınca yoktur, dediler. Çünkü ikindi namazı sadece vakitten dolayı takdim edilir.¹⁴³³ Bize bu Hz. Aişe ve İbn Ömer'den (r.a.) ulaştı.¹⁴³⁴ İkinci namazını kıldıktan

vaciplerinden olan sa'y, tek bir sa'ydir. Fakat o da bunu yapmıştır. Eğer o bundan sonra sa'y ederse artık bu onun için nafile sa'y olur. Anack sa'yde nafile gayr-i meşrudur. Eh.

1429 Metindeki "el-ğadatü" "F" "D" metinleirnde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ğadaten" şeklinde gelmiştir.

1430 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Hatta insanlarla birlikte Arafat'a gidersin). Cabir ve İbn Ömer şöyle rivayet ettiler: Hz.

Peygamber terviye günü sabah namazını Mekke'de kıldı. Güneş doğunca Mina'ya gitti. Böylece arafe günü öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Mina'da kıldı. Sonra Arafat'a çıktı. Muhammed dedi: (Sonra kuşluk vakti Arafat'a gidersin). İbn Ömer hadisi için: Gerçekten Cebrail aleyhisselam terviye günü Hz. İbrahim'e geldi ve ona emretti. Böylece o Mina'ya gitti ve orada geceledi. Sonra oradan kuşluk vakti Arafat için yola çıktı. Muhammed dedi: (İnsanlarla beraber oraya inersin) Çünkü o insanlardan biri olup insanların indiği yere iner. Onun bundan maksadı gelip geçenleri sıkıştırmamak ve onlara eziyet vermemesi için yol üzerine inmez demektir. Eh. IV, 14. Ben dedim: terviye günü zilhiccenin sekizinci günüdür. Bugüne terviye günü denlemiştir; çünkü hacılar o gün develerini Arafatta vakfaya hazırlık olsun diye suya götürürler. Çünkü Arafat'ta zamanımızda da olduğu gibi akarsu bulunmamaktadır. Bak. Şerhu'l-Lübab. (Faide) Fi Menasiki'n Nevevi: terviye günü, sekizinci gündür; dokuzuncu gün arafedir, onuncu gün kurbandır, on birinci gün karr günüdür. Çünkü hacılar o gün Minaya yerleşirler. On ikinci gün hacıların Minadan ikinci intikalidir. Eh. Reddü'l-Muhtar, II, 266.

1431 Metindeki "yüsallihima" kelimesi "F" ve "D" metinleirnde "yüslliha" olarak gelmiştir.

1432 Bir önceki 1430 nolu dip nota bak.

1433 Metindeki "el-vakti" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-vukufi" olarak gelmiştir. Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Eğer öğleyi ve ikindiye imamla beraber kılarırsın bu güzel olur). Netice olarak imam arafe günü Arafatta insanlara güneş zeval vaktine girince öğle ve ikindi namazlarını kıldırır. Cabir (r.a.) hadisinde böyle rivayet etti. O, güneş zeval vaktine girince Hz. Peygamber insanlara bir ezan ve iki ikametle öğle ve ikindi namazlarını kıldırdı, dedi. Abdülmelik b. Mervan, hacılara hac menasikinden hiçbir şeyde İbn Ömer'e muhalefet etmeyin diye mektup gönderdi. Güneş zeval vaktine geldiği zaman İbn Ömer çadırına geldi ve nerede bunlar dedi. Hacılar çıkmıştı. Böylece eğer sünnet işlemek istersen şimdi tam zamanı, dedi. Beni bekleyin gusül edeyim dedi. Böylece onu bekledi ve musallaya gitti. Bu vakitte Arafatta gusletmek sünnettir. Eğer abdest ile yetinirse onun için yeterli olur. Fakat ihram giyerken, Cuma ve bayram günleirnde olduğu gibi gusül etmesi daha efdaldır. Sonra cuma ve bayram namazlarında olduğu gibi, namazdan önce araları bir celse ile ayrılmış iki hutbe okur. Bunu Resulullah böyle yaptı. Bu böyledir, çünkü burada asıl maksat hac menasikini ve hac menasikinden olan iki namazı birleştirmeyi insanlara öğretmektir. Zaten hutbe bu sebeple namazdan önce okunmaktadır. Çünkü insanlar namaz bittikten sonra vakfe yerlerine dağılırlar ve hutbeyi dinlemek için toplanmazlar. Mezhebin zahir görüşünde şöyledir: İmam mimbere çıktığı zaman oturur. Müezzin Cuma namazında olduğu gibi ezan okur. Ebu Yusuf'a göre müezzin imam mimbere çıkmadan önce ezan okur. Çünkü bu ezan diğer günlerde olduğu gibi, öğle namazını eda etmek için okunur. Onun birinci görüşü budur. Böylece hutbe bittikten sonra müezzin ikamet getirir ve imam seferi ise insanlara öğle namazını iki rekât kıldırır. Sonra müezzin ikinci defa ikamet getirir. Böylece imam iki namazın arasına fasıla vermeden insanlara ikindi namazını kıldırır. İşte Cabir Hz. Peygamber'in hac menasikinin özelliklerini bu şekilde rivayet etti. Bu böyledir; çünkü ikindi namazının vaktinden daha önceye alınmasının sebebi asıl maksad olan vakfeye ulaşmaktır ve onun vakfesinin inkitaya uğramamasıdır. İki namazın arasında onun nafile bir ibadetle meşgul olmayıp bu maksadı elde etmek için çalışması evladır. Ancak o ikindi namazı için tekrar ikamet getirir; çünkü bu bilinen vaktinden önceye alınmıştır diye insanlara bir duyuru olsun için ikameti tekrar eder. Eğer o iki namaz arasında nafile bir ibadetle meşgul olursa ikindi namazı için ezanı da okur. Ancak İbn Semmaa'nın Muhammed'den yapmış olduğu rivayette o şöyle dedi: Öğle namazı vakti devam ettiği müddetçe ikindi namazı için ezan iade edilmez. Zahir rivayete gelince onun nafile bir ibadet veya başka bir şeyle meşgul olması birinci ezanın fevriyyetini ortadan kaldırır. Bu sebeple ikindi namazı için ezan okunur. Muhammed dedi: (Eğer o imam ile beraber cem-i takdime (öğle ile ikindiye birlikte kılmaya) ulaşamazsa ve kendi başına kılmak isterse Ebu Hanife'ye göre her bir namazı kendi vaktinde kılar. Ebu Yusuf ile Muhammede) ve Şafiye (göre ise imam ile beraber yaptığı gibi onları cem ederek kılar. Muhammed kitapta dedi: (Bu bize Hz. Aişe ve İbn Ömer'den ulaştı). Muhammed bunun sebebini açıklıyarak şöyle dedi:(Çünkü ikindi namazı zaman kazanmak için vaktinden önceye alındı). Bu sözün anlamı şudur: gerçekten iki namazın arasını birleştirmek, vakfenin uzamasına olan ihtiyaçtan dolayı olmuştur. Çünkü vakfede inişler, çıkışlar var ve safların düzeltilmesi var. Böylece onlar oradan çıkıp ikindi namazı için toplanmaları gerekir ki bu da onların vakfesini inkitaya

sonra vakfeye gider ve orada durup Allah'a hamd eder¹⁴³⁵ tehlil, tekbir ve telbiye getirir. Hz. Peygamber'e salâvat getirir ve bir ihtiyacı için Allah'a dua eder.¹⁴³⁶ Güneş battığı zaman ayrılıp

uğratar. Hâlbuki güneş batıncaya kadar vakfede kalmak vaciptir. İşte buna olan ihtiyaçtan dolayı iki namazın arasını birleştirmek caiz olmuştur. Bu konuda münferid ile imamla birlikte kılan müsavidir. (Böylece) o Müzdelife'deki ikinci cem etmeyi buna kıyas yaptı. Çünkü orada imam ittifakla şart değildir. Bu nüsük-ibadet haccın diğer menasiki-ibadetleri gibi imam şart olmadan muteber olmaktadır. Ebu Hanife cem konusunda şu ayeti delil getirdi: "Gerçekten namaz inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır." (Nisa 4/103) Namazda vakti gözetmek kesinlikle farzdır. Kesin bir delil bulunmadıkça bunu terk etmek olmaz. Hem bu, hakkında nas-delil bulunan bir konudur. Hz. Peygamber'in ve ondan sonra da Raşid Halifelerin bu iki namaz arasını birleştirme işleri bunun için bir delil teşkil etmektedir. İşte bunun için bu sıfat ve özellik bulunmadıkça namazları birleştirmek caiz değildir. Sanki bunu şöyle anlamak gerekir: Gerçekten bu birleştirme işi bir mekâna ve bir zamana mahsustur. Cuma günü hutbenin iki rekât yerine kaim olduğu gibi, bunun bir benzeri ancak imam ile caiz olur. Çünkü cuma bir mekâna ve zamana mahsus olunca orada imam da şart olmaktadır. Ancak ikinci birleştirme böyle değildir. Zira bu, akşam namazını yatsı namazı vaktinde eda etmektir. Bu ise bir mekâna ve zamana mahsus değildir. Bu ikinci namazının vaktinden önceye alınma meselesine gelince bu da ancak bu mekânda ve bu zaman caiz olan bir şeydir. Sonra kabul edilir ki, gerçekten bu birleştirme işi vakfe içindir; hem bu birleştirmeye olan ihtiyaç cemaatla kılmak içindir. Yoksa hacının ikinci namazını vaktinde ve vakfe yaptığı yerde münferid olarak kılması için değildir. Çünkü namaz kılan kişi vakfe yapmaktadır; o sebeple onun vakfesi namazla meşgul olmakla ikitaya uğratılmaz. Hacılar namazlarını cemaatla eda ettikten sonra ancak saflarını düzenlemek için çıkarlar. Çünkü toplanmak onlar için zordur. Zira onlar namazı bitirdikten sonra vakfe yerlerine ayrılıp dağılmışlardır. Böylece onlardan her biri Rabbine kurtuluş vesilesi olacak duasını yapmak üzere boş ve uygun bir yer arayıp seçer. Hâlbuki bu anlam münferid olan kimse için sözkonusu değildir. Çünkü onun ikinci namazını vaktinde ve yalnızca olduğu yerde eda etmesi mümkündür. Hz. Aişe ve İbn Ömer'in rivayet ettikleri hadisin anlamı yüce imam yani halife-başkan olarak yorumlanmıştır. Bu şart değildir. Sonra İbn Mesud'un şu sözü buna itiraz mahiyetindedir: Münferid kişi her bir namazı vaktinde kılar. Muhammed dedi: (Eğer o öğle namazını imamla beraber kılmayı kaçırırsa Ebu Hanife'ye göre ikinci namazını onunla beraber idrak eder ve yine onların arasını birleştirmez.) Züfere göre onları birleştirir; çünkü zaten değişiklik sadece ikinci namazında olmaktadır. Çünkü o vaktinden önceye alınmıştır. Değişikliğin olması için imamın şart koşulması, değiştirmenin yapıldığı şey üzerine hasredilmiştir. Ebu Hanife'nin görüşünün anlamı şudur: Gerçekten bugünkü ikinci namazı öğle namazının tabisi (ve takipçisi) gibidir. Çünkü bu iki namaz bir tek vakitte eda edilmektedir. Bunlardan ikincisi birincisine göre sırasını almıştır. Böylece vitir namazı ile yatsı namazı mesabesinde olmuştur. Böylece vitir yatsı namazına tabi olduğu gibi, ikinci namazı da burada öğle namazına tabi olmaktadır. Tabi olanda imam şart olursa asıl olanda ise öncelikle şart olur. Burada tabiiliği (arkadan gelmeyi) gösteren delil, bugünkü ikinci namazının ancak öğle namazının edası sahih olduktan sonra caiz olmasıdır. Hatta havanın bulutlu olduğu bir günde onların öğle namazını ve arkasından da ikinci namazını zeval vaktinden önce kıldıkları anlaşılrsa, onların her iki namazı da tekrar kılmalı gerekir. Eğer o iki namaz arasında yeniden abdest almış olsa, sonra onun öğle namazını abdestsiz kıldığı ortaya çıksa, bu her iki namazı diğer günlerin aksine onun yeniden kılması gerekir. Yine buna ilaveten bu iki namazın eda edilebilmesi için hatta ihramlı olma şartı vardır. Hatta ihramlı olmayan öğle namazını imamla beraber kıldığı zaman sonra hac ihramını giyse ve ikinci namazını kılsa, umre ihramlı olan öğleyi imamla beraber kılsa sonra hac ihramlı olsa ve onunla ikinci namazını kılsa onun ikinci namazı ancak vaktinde kılınırsa onun için yeterli olur. Fakat Züfer'e göre yetrli olur. İki rivayetten birisinde bu iki namazı birleştirmek için, güneşin zeval vaktine gelmeden önce hac ihramlı olma şartı vardır. Çünkü güneşin zeval vaktine girmesiyle birlikte cem-birleştirme vakti gelmiş oluyor ve bu birleştirme hac ihramlısına mahsus olmaktadır. Böylece hac ihramının zeval vaktinden evvel giyilmiş olması şart olmaktadır. Diğer rivayette ise hac ihramını zevalden sonra giyse bile o iki namazı birleştirebilir. Çünkü hac ihramının şart oluşu vakit için değil, namaz içindir. IV, 15-16.

1434 Kitab-ül Asar'ın haberlerinin tahririnde Hz. Aişe (r.a.)'nın hadisi-haberi hakkında Allame Müftü dedi: Ben bunun üzerine durmadım. İbn Ömer (r.a.)'nin hadisi hakkında dedi: Buhari Sahih'inde dedi ki: İbn Ömer imamla namazı kaçırdığı zaman onları birleştirdi. Eh. Hafız el-Feth'te (III, 410) dedi: İbrahim el-Harbi el-Menasik'inde bunu mevsul olarak şöyle dedi: el-Havdi bize Hemmam ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in arefe günü imama yetişemediği takdirde evinde öğle ile ikinci namazını birleştirdiğini haber verdi. Sevri bu haberin bir benzerini Cami'inde Abdullah b. El-Velid el-Adeni, Abdülaziz b. Ebi Ruvvad ve Nafi yoluyla tahrir etmiştir. İbnül Münzir bunu bu şekilde rivayet etmiştir. Beyhaki Sünen-ül Kübra'da (V, 114) dedi: Biz Nafi yoluyla İbn Ömer'in arefe günü imamla namazı kaçırdığı zaman bu iki namazı birleştirdiğini rivayet ettik. Eh.

1435 Metindeki "fe hamidullahe" ifadesi "F" de "ve hamidullahe" şeklinde "M" de ise "ve yahmidullahe" şeklinde gelmiştir.

1436 Metindeki "bi hacetihî" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "li hacetihî" olarak gelmiştir. Serahsi dedi: (İkinci namazını kıldıktan sonra vakfeye gider. Orada vakfe yapar Allah Teâla'ya hamd-ü senalar eder, tehlil ve tekbir getirir. Hz. Peygambere salâvat getirir ve bir ihtiyacı için Allah'a dua eder.) Bundan netice olarak vakfede istediği bir yerde durur. (Efdal olan onun imama yakın bir yerde durmasıdır.) Çünkü imam insanlara ihtiyacı olan şeyleri bildirir ve dua eder. İşte ona yakın olan kimse sesini daha kolay işitir ve

duasına âmin der. Böylece bu daha efdal olur. Muhammed dedi: (Vakfe yaparken onun kibleye yönelmesi gerekir. Dilerse binek üzerinde ve dilerse ayakları üzerinde durur). Cabir (r.a.) rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber'in devesi üzerinde vakfe yaptığını ve onu mihrabın ortasına sürdü ve böylece kibleye yönelerek dua etti. Hadiste "En hayırlı vakfe kibleye yönelik olan vakfedir" buyurulmaktadır. (Eğer o vakfesi için imamdan uzakta başka bir yer bulmuş ise bu da caizdir.) Çünkü Ata hadisinde Hz. Peygamber'in "Arafatın hepsi vakfe yeridir; Mekke vadisinin hepsi de kesim yeridir." buyurduğunu haber verdi. Hişam b. Urve hadisinde babası ve Hz. Aişe yoluyla Hz. Peygamber'in "Arafatın hepsi vakfe yeridir; Urene vadisinden kalkarsınız, Müzdelife'nin hepsi vakfe yeridir; Muhassir vadisinden kalkarsınız (buralar vakfe yeri değildir) ve vakfesinde dua eder" buyurduğunu haber verdi. Hz. Ali de Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: "Benim en faziletli duam ve benden önceki peygamberlerin en efdal duası Arafat'tadır: La ilahe illallah-ü vahdehu la şerike lehu. Sonuna kadar. Allahümme ical li fi kalbi Nuran ve fi semi Nuran ve fi basarî nuran Allahümme işrah li sadri ve yessir li emri" uzun bir hadis. Biz daha önce onun dilediği duaları yapabileceğini açıkladık. Hz. Peygamber bu vakfada duada ümmeti için ictihad etti ve onun zulüm hakkındaki duası müstesna duası kabul olundu. Muhammed dedi: Bize göre(O bu yerde-vakfede telbiye getirir). Malik ise hacı arafatta olduğunun bilincine varınca telbiyeyi keser; çünkü onun cevap vermesi huzura varıncaya kadardır. Hâlbuki onun huzuru (vakfe ile) tamamlanmıştır. Muhammed dedi: Hac rükünlerinin çoğu arafattaki vakfedir. Çünkü Hz. Peygamber, "Hac arafattır" buyurmuşlardır. Fakat biz Abdullah İbn Mesud hadisini delil getiriyoruz. O arafatta öğleden akşama kadar telbiye getirdi. Bir adam ona dedi: Ey şeyh! Burası telbiye getirilecek yer değildir. İbn Mesud şöyle cevap verdi: İnsanlar cahil mi oldu yoksa zaman onlara uzadı mı? Lebbeyk! Toprak sayısınca lebbeyk! Ben Resulullah ile hac yaptım. O Akabe cemresine varıncaya kadar telbiye getirmeye devam etti. Çünkü bu ibadette telbiye namazlardaki tekbire benzer. Namazın sonuna kadar nasıl tekbir getiriliyorsa, aynı şekilde ihramdan çıkma anına kadar telbiye getirilir. Bu da taş atmaya kadar devam eder. Muhammed dedi (Güneş battığı zaman yavaş yavaş oradan ayrılır). Resulullah'ın hac ibadetini anlatan raviler bunun üzerinde ittifak ediyorlar: O arafatta güneş batıncaya kadar vakfe yaptı; sonra oradan ayrıldı. O Arafatta öğle ile akşam arasında hutbe irad ederek şöyle buyurdu: Ey insanlar! Cahiliye halkı ve putperestler arafattan güneş batmadan evvel ayrılırlardı. Onlar adamların kafalarındaki sarık başlarını örttüğü gibi, güneşin (ancak) dağ başlarında kaldığı bir zamanda ayrılırlardı. Bizim hal ve gidişimiz onların hal ve gidişleri gibi değildir. Onun için Arafattan güneş battıktan sonra ayrılınz." Hz. Peygamber, müşriklere olan muhalefeti açıkça göstermek için bunu bizzat kendisi yaptı ve sahabilere de emretti. O yüzden hiçbir kimsenin buna muhalefet etmeye hakkı yoktur. Ancak kişi izdihamdan korkarsa o imamdan önce acele edip erken yola çıkabilir. Güneş batmadan önce o Arafat hudutlarından çıkmadığı müddetçe bunda bir sakınca yoktur. Eğer o güneş battıktan sonra imamın insanlarla beraber gidişi sırasında izdiham korkusundan dolayı biraz kalırsa, çok uzatmadıktan sonra bunda bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Aişe hadisine göre o, imam arafattan indikten sonra su istedi, böylece onunla iftar etti ve ondan sonra arafattan akin etti. Muhammed dedi: O, yolda (yavaş yavaş yürür). Resulullah şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Atları koşturmakta ve develeri sürmekte iyilik yoktur. Sizin sakın ve vakarlı (gitmeniz) gerekir. Cabir (r.a.) ten rivayet ediliyor ki Hz. Peygamber yolda bineği üzerinde yavaş yavaş yürüyordu. Vadinin ortasına gelince devesini sürdü ve şöyle diyordu:

"O sana koşar kolanı sallanarak – Dini Hıristiyanların dininden ayrılarak – Karnındaki cenini belli olarak."

Bu sebeple bazı insanlar burada binekleri sürmenin sünnet olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat biz ise buna sünnettir, demiyoruz. Bunun tevili-yorumu şudur ki, onun devesi bu yerde yorgun ve isteksiz idi. Hz. Peygamber de onu diğer hayvanların âdeti üzere gitmesi için teşvik edip harekete getirdi. Yoksa onun amacı deveyi sürmek değildi. Muhammed dedi: (akşam namazını Müzdelife'ye gelinceye kadar yolda kılmaz). Çünkü Üsame b. Zeyd'den rivayet ediliyor. O Müzdelife'ye giderken Hz. Peygamber'in terkinde idi. Bunun üzerine Üsame "Namaz ya Resulellah! dedi. Hz. Peygamber de "Namaz senin önünde" buyurdular. Onun bu sözünden maksadı, ya vakit veya mekan dolayısıyla Müzdelife'ye varıncaya kadar namaz kılınmaz, demektir. Böyle bu, Müzdelife'ye gelmeden önce onun namazla meşgul olmayacağına açık bir delil teşkil etmektedir. (Müzdelife'ye geldiği zaman insanlarla beraber inip yerleşir). İndiği zaman yolun ya sağ tarafına veya sol tarafına yerleşir; gelip geçenlere sıkışıklık vermemek ve kendisinin insalara eziyet etmemesi için yol üzerine inip yerleşmekten sakınır. (Tek ezan ve tek ikametle akşam ve yatsı namazlarını (birlikte) kılar.) Züfer tek ezan ve iki ikametle dedi. İbn Ömer Hz. Peygamberden böyle rivayet etti. Cabir'den ise onun tek ezan ve ikametle akşam ve yatsı namazlarını birleştirdiği rivayet edilmiştir. İbn Ömer hadisinden maksad da yine budur. Ancak o ezanı ikamet diye isimlendirmiştir. Bunlardan her biri diğerinin adıyla söylenebilir. Hz. Peygamber, her iki ezanın arasında dileyen kimse için bir namaz vardır, buyurmuşlardır. O bununla ezan ile ikamet arsında demek istedi. Sonra yatsı namazı burada bilinen vaktinde eda edilmiştir. Böylece onun için ayrı ikamet yapmaya gerek yoktur. Fakat Arafattaki ikinci namazı bunun zıdındır. Çünkü o vaktinden önceye alınmıştır. Eğer Hz. Peygamber'in ayrıca ikamet ettiği doğru ise bunun yorumu şudur: O, iki namaz arasında bir nafile ibadet veya başka bir şeyle meşgul olmuştur. Bize göre bu gibi yerde ikamet yalnız yatsı için yapılır. İbn Ömer'in bazı rivayetlerinde onun akşam namazından sonra yatsıyı kıldığı sonra ikameti yalnız yatsı için yaptığı zikredilmiştir. Muhammed dedi: (Sonra orada geceler. Fecir söktüğü zaman sabah namazını sabahın alaca karanlığında kılar). Cabir (r.a.) bu şekilde rivayet etti. O, Hz. Peygamber'in Müzdelife'de yatsı namazını kılınca kendisi için bir yaygı serdi. Böylece onun üzerinde geceledi. Tan yeri ağarınca sabah namazını

Müzdelife'ye gelinceye kadar âdeti üzere (yürür.) Böylece Müzdelife'de tek ezan ve tek ikamet ile akşam ve yatsı namazlarını tehir ederek (yatsı ile birlikte) kılar. Sonra geceyi orada geçirir. Tan yeri ağarır¹⁴³⁷ sabah olduğu zaman sabah namazını kılar. İnsanlarla beraber vakfeye durup Allah'a hamd-ü¹⁴³⁸ senalar eder, tehlil, tekbir ve telbiye getirir Hz. Peygamber'e salâvat getirir ve bir ihtiyacı¹⁴³⁹ için Allah'a dua eder. Güneş doğmadan önce ortalık aydınlandığında Mina'ya gelir. Böylece Akabe cemresine gelir. Sonra orada vadinin ortasında fiske taşları gibi yedi tane taş atar. Her bir taşla beraber tekbir de getirir. Akabe cemresinde attığı ilk taş ile telbiye getirmeye son verir. O gün¹⁴⁴⁰ bundan başka¹⁴⁴¹ bir taş atmaz. Orada¹⁴⁴² da fazla kalmaz hemen konakladığı yere gelir, saçlarını keser veya kısaltır;¹⁴⁴³ fakat kesmesi daha efdaldir. Sonra artık kadınlar müstesna ona her şey helal hale gelmiştir.¹⁴⁴⁴ Sonra eğer imkânı varsa bugün Beytullah'ı ziyaret

kıldı. İbn Mesud (r.a.) dedi ki: Ben Resulullah'ın cem (namazları birleştirme) sabahının sabah namazı müstesna, hiçbir namazı vaktinden önce kıldığını görmedim. Hz. Peygamber o gün sabah namazını alaca karanlıkta kıldı. Her ne kadar sabah nazmını diğer yerlerde ortalık iyice aydınlandıktan sonra kılmak daha efdal ise de, ondan sonra vakfeye gitme ihtiyacından dolayı bu yerde onu alaca-karanlıkta kılmak daha efdaldir. Ondan sonra vakfeye olan ihtiyaçtan dolayı ikinci namazını vaktinden önceye almak caiz olunca, biraz tehir ederek fakfede aydınlık yapmak böylece sabah namazını alaca karanlıkta kılmak daha evla olur. Eh. IV, 17–18 1437 Metindeki "inşakka'l-fecru" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "inşakka lehu'l-fecru" şeklinde gelmiştir.

1438 Metindeki "fe hamidellahe" ifadesi "F" metninde "ve hamidellahe" şeklinde gelmiştir.

1439 Metindeki "bi hacetihî" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "li hacetihî" olarak gelmiştir.

1440 Metindeki "yevmeizin" kelimesi esas nüshadan düşmüştür, o "F" "D" metinlerinden ve "M" nüshasından ilave edilmiştir.

1441 Metindeki "ğayraha" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ğayra haza" olarak gelmiştir.

1442 Metindeki "indeha" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. O "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1443 Metindeki "yaksıru" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yaksıru şarahu" olarak gelmiştir.

1444 Serahsi Şerh-ul Kitapta (IV, 19) dedi: Muhammed dedi: (Meşari'l-Haramda insanlar birlikte vakfe yapar. Allah'a hamd-ü senalar eder, tehlil, tekbir ve telbiye getirir. Hz. Peygamber'a salâvat getirir ve Allah'a bir ihtiyacı için dua eder.) Bu vakfe Kur'andaki bir ayetle sabittir. "Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meşar-i Haram'da (Müzdelife'de) Allah'ı zikrediniz" (Bakara 2/ 198). Gerçekten Hz. Peygamber bu yerde Allah'a dua ederek vakfe yaptı. Hatta İbn Abbas şöyle demektedir: Ben Meşar-i Haram'da nahir yanında-bayram gününde onun ellerini gördüm; yiyecek isteyen fakir bir kimse gibi dua ediyordu. Resulullah'ın bu vakfede muradı, o ancak ümmeti için dua etti. Böylece onun duası ve mazlumların duası da kabul edildi. Cahiliye devrinde insanlar bu vakfe üzerinde ittifak ettiler, fakat arafattaki vakfe hakkında ihtilafa düşmüşlerdi. Çünkü hums taraftarları (yani kendilerine imtiyazlı görenler Bak. Tecrid VI, 32, 138) arafatta vakfe yapmazlar ve haremde başkası tazim edilmez derlerdi. Hatta Hz. Peygamber Arafatta vakfe yapınca insanlar hayret edip kendi aralarında "Bu (yani Hz. Peygamber. Ashab-ı) humüstendir, o niçin Haremden çıkmış bilinmez! Böylece biz Meşar-i Haramdaki vakfenin terk edilmemesi lazım geldiğini öğrenmiş bulunuyoruz. (Hatta ortalık aydınlanınca güneş doğmadan önce ayrılır). Bunu Cabir ve İbn Ömer böyle rivayet etti. Hz. Peygamber Meşar-i Harm'da vakfe yaptı, güneş doğmaya başlar başlamaz Mina'ya doğru ayrıldı. Hahiliye halkı güneş doğuncaya kadar bu vakfeden ayrılmazlardı. Güneş doğup dağların başlarında sarık gibi olduğu zaman ayrılırlardı. Ve onlar "Sebir dağımıza güneş doğdu, haydi gidelim". Böylece Resulullah onlara muhalefet edip güneş doğmadan önce ayrıldı. Bu suretle Araftan ayrılmakta olduğu gibi burada müşriklere açıkça muhalefet olduğu için Hz. Peygamber'in fiilini tutmak vacip olur. (Böylece Minaya vardığı zaman Akabe cemresine gelir. Vadinin ortasında fiske taşları gibi yedi tane taş alıp atar.) Çünkü Hz. Peygamberin bayram günü Minaya geldiği zaman Akabe cemresini taşılayıncaya kadar hiçbir şeyle meşgul olmadığı rivayet edilmiştir. "Burada Minada ilk ibadetimiz taşlama, sonra kurbanlarımızı kesme ve daha sonra da tıraş olmadır", buyurmuşlardır. İbn Mesud'dan gelen bir rivayete göre vadinin ortasında durup taşlar. Zira o vadinin ortasında durup tedi tane fiske taşı atmıştır. Ona denildi ki: İnsanlar bunu bizim üstümüzden atırlar! O da bu insanlar bilmiyorlar mı, yoksa unuttular mı? diye cevap verdi. Kendisinden başka ilah olmayan Allaha yemin ederim ki, burası ona Bakara suresinin indiği bir yerdir. İbn Ömer'den böyle rivayet edildi. O vadinin ortasından Akabe cemresini taşıladı ve dedi: Hz. Peygamber işte böyle yaptı. O ancak fiske taşı gibi taş attı. Rivayet ediliyor ki Hz. Peygamber, İbn Abbas'tan kendisine yedi tane fiske taşı vermesini rica etti. Onları onun elinden alıp insanlara göstererek "işte bu gibi taşlar atın" diye tavsiyede bulundu. Başka bir rivayette "sizin fiske taşı atmanız gerekir. Birbirinize eziyet vermesin" Maksud Hz. İbrahim'in sünnetini yerine getirmektir. Bu kadarla da maksud hâsıl olur. Fiske taşından daha büyük bir taş atsa belki birisine isabet edip eziyet verebilir. (Her bir taşı atarken tekbir getirir. Akabe cemresini taşıladığı ilk taşta telbiye getirmeye keser.) Telbiyeyi kesmeye gelince, İbn Mesud bunu Resulullah'tan rivayet etmiştir. Cabir de bunu şöyle rivayet etmiştir: Gerçekten Hz. Peygamber Akabe cemresini taşıladığı zaman ilk taş ile beraber telbiyeyi kesmiştir. Her bir taşı atarken tekbir getirmeye gelince, bunu İbn Ömer Hz. Peygamber'den rivayet etmiştir. Salim İbn Abdullah'tan rivayet ediliyor ki: O taşlamak istediği zaman vadinin ortasında durur ve her bir taşı atarken şöyle diyordu: "Bismillah ve Allah-ü ekber, Allahümme icalhu

eder veya yarın ya da yarından¹⁴⁴⁵ sonra ziyaret eder. Artık ziyareti bundan sonraya¹⁴⁴⁶ da tehir etmez. Böylece Kâbe'yi yedi¹⁴⁴⁷ defa tavaf eder ve iki rekât namaz kılar. Bundan sonra ona kadınlar da helal hale gelmiş olur.¹⁴⁴⁸ Sonra Mina'ya döner. Kurban günü ertesi olduğu zaman

haccen mebruran ve zenben mağfuran ve sa'yen meşkuran". (Allah'ın adıyla başlarım ve Allah en büyüktür. Ey Allah'im! Haccımızı mebrur, günahlarımızı mağfur ve sa'yimizi meşkûr eyle.) Sonra babam bana Resulullah'tan böyle anlattı dedi ve her bir taş atışta benim sana söylediğimi dedi. Bize göre dedi, taş atma vaktinin başlangıcı, bayram günü tan yerinin ağarmasıyla başlar. Süfyan-ı Sevrî'nin görüşüne göre ise güneşin doğuşu anında başlar. O bu konuda İbn Abbas'ın şu hadisini delil getiriyor: Hz. Peygamber, müzdelife'den ehl-i ve iyali yorgun olarak geldi. Onların dizlerini elinin ayası ile oğuşturarak şöyle buyurdu: Ey Abdülmuttalibin kimseleri! "Güneş doğuncaya kadar taşları atmayınız." Bizim bu konuda delilimiz rivayet edilen şu hadistir: O Müzdelife'den ehl-i ve iyali ile bitkin olarak gelince "Ey uşaklar! Siz sabahlamadıkça Akabe cemresini taşlamayın" buyurdular. Böylece biz her iki hadis ile birlikte amel ederek şöyle diyoruz: Sabahtan sonra taşlamak caizdir, fakat onun güneş doğduktan sonraya tehir etmek daha evladır. Muhammed dedi: (O gün onlardan başka taş atmaz.) Çünkü Cabir hadisine göre Hz. Peygamber ilk gün sadece Akabe cemresini attı. (Akabe cemresinde kalmaz.) Çünkü onun üzerinde bugün yerine getirmeye ihtiyaç duyduğu birtakım işleri vardır. Zira Hz. Peygamber de Akabe cemresinde kalmamışlardır. (Fakat o kaldığı yere gelir, tıraş olur veya saçını kısaltır. Tabi tıraş olması daha efdaldır.) Çünkü ihramdan çıkıp serbest olma zamanı gelmiştir. Serbest hale gelme (helallik) de tıraş ile veya saç kısaltmakla olur. Sonra burada kurban kesmeden söz etmedi dedi. Etmedi, çünkü kurban işi ifrad haccı yapanlarla ilgili bir hükündür. (Yani onlara şart değildir. Çev.) Onun üzerine hedy (kurban) gerekmez. O aynı zamanda yolcudur, ona tahiye (kurban) gerekmez. Fakat o nafîle olarak hedy kurbanı kesse bu güzel olur ve taşlamadan sonra ve tıraş olmadan önce keser. Çünkü biz "bizim ilk ibadetimiz taş atmamız, sonra kurban ve daha sonra da tıraş olmamızdır" diye rivayet ettik. Allah Teala Kitabında tıraşı ilk defa söylediği için tıraş kısaltmadan daha efdaldır: "Başlarınız tıraş etmiş ve kısaltmış olarak korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz" (Fetih 48/ 27). Allah buyurdu: "Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin" (Bakara 2/ 196). İşte bu, onun başını tıraş etmek suretiyle (ihramdam çıkıp) helal hale gelmesi gerektiğinin bir açıklamasıdır. Hz. Peygamber, "Allah, başını tıraş edenlere merhamet eylesin! Buyurmuşlardır. Saçlarını kısaltanlar? denildi. Allah başını tıraş edenlere merhamet eylesin! buyurdu. Ancak dördüncü defada ve saçlarını kısaltanlara, buyurdu. Böylece burada başını tıraş ederlere üç defa dua edilmesi açıkça gösteriyor ki bu daha efdaldır. Muhammed dedi: (sonra onun için kadın müstesna her şey helal hale gelir). Netice olarak hatta iki helal olma hali vardır: Birisi tıraş ile olur, diğeri ise tavaf ile olur. Onun tıraş olmasıyla birlikte kadın müstesna, ihramlıya haram olan her şey onun için helal hale gelir. Malik dedi ki: kadın ve güzel koku müstesna. Leys, kadın ve av öldürmek dedi. Çünkü bunlar Kuranın nassıyla haram kılınmışlardır. Böyle bunların haramlığı ancak tam helallik haliyle kalkabilir. Fakat biz diyoruz ki: Av öldürmek cimanın benzeri olamaz. Zira ihram gerçekten cima ile fasid olmaktadır. Hâlbuki av öldürmek onu ifsad etmemektedir. Böylece o tıraş olmakla yasaklığı kalkan diğer yasaklara benzemektedir. Malik (r.) der ki: güzel koku kullanmak cimaya davetiye çıkarır. Bu sebeple o cimanın kendisi gibi ancak tavaf ile helal hale gelir. Bizim delilimiz ise Hz. Aişenin şu hadisidir: Ben ihrama girmeden önce, ihramı için Resulullah'a koku sürdüm. Beytullah'ı tavaf etmeden önce de helallik hali için süredim. Güzel koku sürmek kadınların aksine hiçbir suretle ihramı ifsad etmez. Böylece bu diğer yasakların da bir kıyası-ölçüsü olmaktadır.

1445 Metindeki "min" harfi esas nüshadan ve "F" metninden düşmüştür. Fakat o "D" metninden ilave edildi.

1446 Metindeki "ila ba'de" ifadesi nüshalarda böyledir. Ancak "M" nüshasında "ila ma ba'de" şeklinde gelmiştir.

1447 Metindeki "üsbian" kelimesi "F" "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "sübian" şeklinde gelmiş, "F" metninin hamisinde de böyle gelmiştir.

1448 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Sonra eğer yapabilirse bu gün veya yarın ya da yarından sonraki gün Beytullah'ı ziyaret eder. Fakat bundan daha fazla geciktirmez. Böylece onu yedi defa tavaf eder ve iki rekât namaz kılar). Çünkü rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber, tıraş olunca Mekke'ye akın etti ve Beytullah'ı tavaf etti. Sonra Mina'ya dödü ve Öğleyi Mina'da kıldı. Ziyaret tavafı haccın rükünlerinden biridir. Şu ayetin yorumunda buna hacc-ı ekber denilmiştir: "Bu hacc-ı ekber gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir." (Tevbe 9/ 3) Bunun vakti ise kurban günleridir. Bu sebeple onu (tavafı) bayram günlerinden sonraya tehir etmek gerekir. Efdal olan ise kurban kesme işinde olduğu gibi onun da kurban günlerinin ilkinde olmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber, "Kurban günleri üç gündür; bunun en efdali ise ilk gündür" buyurmuşlardır. Sonra bu tavafın arkasından yapılan sa'yi zikretmedi. Çünkü o selamlama tavafının arkasından sa'y etmişti. Zaten onun üzerinde hatta sadece bir defa sa'y etme görevi vardır. Eğer sa'y vaciptir veya bir rükündür, selamlama tavafı ise sünnettir. Nasıl oluyor da vacip olan bir şey sünnet olan bir şeye tabi olabilir? Biz deriz ki, evet, şeriat bu vacip olan sa'yin edasını sünnet olan tavaftan sonra yapılmasına kolaylık olsun için cevaz vermiştir. Gerçekten bir rükün olan tavafın kurban gününden önce yapılması caiz değildir. Zaten hacılar üzerinde kurban günü yapacakları birçok işleri vardır. Eğer sa'yin bugün yapılması vacip olsaydı onlara bir meşakkat daha ilave edilmiş olacaktı. İşte kolaylık olsun için, sa'yin selamlama tavafından sonra eda edilmesi onun için caiz olmuştur. Bu sebeple o onu kurban günü iade edemez. Yine o kurban günü tavafında remel de yapmaz. Çünkü remel-koşmak, onun hatta yaptığı ilk tavafın sünnetidir. Böylece o

güneş zeval vaktine girince üç cemaatı atar. Önce Mescidi takip eden ile başlar. Orada her bir taşta tekbir getirerek yedi¹⁴⁴⁹ taş atar. Sonra insanların durduğu yere gelir ve orada durur. Böylece Allah'a hamdeder¹⁴⁵⁰ ve O'na senada bulunur. Tehlil, tekbir ve Hz. Peygambere salâvat getirir ve Allah'a bir ihtiyacı için dua eder.¹⁴⁵¹ Sonra orta cemreye gelir, böylece burada da yedi¹⁴⁵² tane taş atar. Sonra insanların bulunduğu yere gelir ve orada durur. Daha önce¹⁴⁵³ yaptığını bu kıyamda da yapar.¹⁴⁵⁴ Sonra Akabe cemresine gelir. Sonra Akabe cemresine gelir ve orada vadinin ortasında yedi¹⁴⁵⁵ tane taş atar ve her bir taşı¹⁴⁵⁶ atarken tekbir getirir. Orada durmaz.¹⁴⁵⁷ Ertesi gün olunca yine böyle güneş zeval vaktine geldiği zaman¹⁴⁵⁸ üç cemaatı atar.

remeli selamlama tavafında yapmış olduğundan artık ziyaret tavafında onu tekrar etmez. Fakat o tavafın sonunu iki rekât namaz kılar. Çünkü her tavafa –tavaf ister vacip, isterse nafîle tavaf olsun- iki rekât namazla son verilir. (Sonra ona kadınlar da helal olmuş olur.) Çünkü o helal olma halini kâmil olarak tamamlamıştır. (Sonra Mina'ya döner, kurban günü ertesi olduğu zaman üçtaş atmaları güneş zeval vaktine geldikten sonra yapar. Mescidi takip eden cemre ile başlar onları yedi taş olarak atar ve her bir taşı atarken tekbir getirir. Sonra insanların bulunduğu makama gelir, kıyama durur ve kudreti yüce olan Allah'a hamd-ü senalarda bulunur, tehlil, tekbir ve Hz. Peyber'e salâvat getirir, bir ihtiyacı için Allah'a dua eder. Sonra orta cemreye gelir ve orada yine aynı şekilde yedi tane taş atar. Sonra yine insanların bulunduğu yere gelir. Orada kıyama durur ve aynı evvelki kıyamında yaptığı gibi yapar. Sonra Akabe cemresine gelir ve vadinin ortasında yedi taş atar. Her bir taşı atarken tekbir getirir ve orada durmaz) Eh. IV, 22.

1449 Metindeki "bi seb'in" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyle gelmiş; "F" ve "D" metinlerinde ise "seb'in" olarak gelmiştir.

1450 Metindeki "fe yahmidullahe" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve yahmidullahe" şeklinde gelmiştir.

1451 Metindeki "bi hacetihî" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "li hacetihî" olarak gelmiştir.

1452 Önceki 1448 nolu dip nota bak.

1453 Metindeki "el-evvelü" kelimesi "F" "D" metinleirnde ve "M" nüshasında böyle gelmiş, esas nüshada ise "el-uulaa" olarak gelmiştir.

1454 Metindeki "sanea" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yasneu" olarak elmiştir.

1455 Metindeki "bi seb'in" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyle, "F" ve "D" metinleirnde "seb'in" olarak gelmiştir.

1456 "Her bir taşı atarken tekbir getirir." cümlesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1457 Cabir bunu Hz. Peygamber'in nüsükünden-ibadetinden nakledilen şeyi yorumluyarak böyle rivayet ediyor. Meşhur hadiste Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: "Eller ancak yedi yerde kalkar: Namazda iftâh tekbiri alırken, vitir namazında kunut okunurken, iki bayram namazlarında, Hacer-ul Esved'i istilam ederken, Safa ve Merve üzerinde, Arafat ve iki taş atmadaki iki toplantı yerinde." Bu, ancak kıyam duruşunun birinci cemre ve orta cemre taş atmalarında yapıldığına da bir delildir. Akabe cemresinde ise bir kıyam duruşu yapılmaz. Elleri kaldırmaktan maksat dua için kaldırmaktır. Bu, duanın iki makamda olduğuna delalet eder. Hacının dualarında mümin erkek ve mümin kadınlar için bu vakfede af dilemesi gerekir. Hz. Peygamber "Ey Allah'ım, hacılara ve hacıların dua ettiği kimselere başışla" buyurdular. Netice olarak birinci ve ikinci atışlardan sonra ibadet arası verilir, böylece burada dua edilir. Üçüncü yani son atıştan sonra bundan boşalan ibadetten de ayrılmış demektir. Artık o bundan sonra ibadet için durmaz, kıyam yapmaz. Taşlama yaya olarak mı, yoksa binek üzerinde mi daha efdaldır konusunda kitapta bir şey açıklanmamıştır. İbrahim b. El-Cerrah'tan hikâye ediliyor ki, O dedi: Ben Ebu Yusuf'u ölümle neticelenen hastalığında ziyaret ettim. O gözlerini açtı ve taşlama yaya olarak mı efdaldır, yoksa binek üzerinde mi? dedi. Ben de yaya olarak dedim. Hata ettin dedi. Bu sefer binek üzerinde dedim. Yine hata ettin dedi. Sonra dedi ki kendisinden sonra taşlama olan her taşlama (yani birinci ve ikinci taşlamalar) yaya olarak yapmak daha efdaldır. Kendisinden sonra taşlama olmayan taşlama (yani üçüncü taşlama) ise binek üzerinde yapılması daha efdaldi, dedi. Ben onun yanından kalktım; kapıya yaklaştığım zaman onun ölümü için bir çılgılık işittim. Böylece ben onun bu hali gibi bir zamanda bile ilme karşı olan aşkına çok şaşırımdım. Cabir'in Hz.Peygamberden rivayet ettiği şey ise Resulullah'ın bütün taşlamalarını binek üzerinde iken yapmış olmasıdır. Ancak o bunu insanlara görünmek için yaptı; ta ki insanlar kendisini görüp ona uysunlar. Çünkü Hz.Peygamber "Hac menasikinizi benden alıp öğrenin. Zira bilemiyorum, belki bu yıldan sonra hac edemem." (Ertesi gün olunca güneş böylece zeval vaktine gelince üç cemaatı taşlar. Sonra eğer isterse o gün akın eder; eğer yarına kalırsa, teşrik günlerinin sonuncusu olup dün yaptığını aynıyla bugün de yapar). Çünkü Allah Teala "Kim iki gün içinde acele edip (Minadan Mekke'ye) dönmek isterse ona günah yoktur. Kim geri kalırsa ona da günah yoktur" (Bakara2/ 203). Muhammed dedi: (O kendisi Mekke'ye akın etmeden önce yüklerini gönderirse bu onun için mekruh olur.) Çünkü Hz. Ömer'den rivayet ediliyor ki, o bunu insanlara yasaklıyor ve yapanları tedib ediyordu. Zira onun kalbi daha önce gönderdiği insanlarla meşgul olur. Belki kalbinin bu meşguliyeti onu (şeytan) taşlamanın sünnetlerini yerine getirmeye dahi engel olabilir ve o gönderdiği eşyalardan herhangi birisinin kaybolmasından da emin olamaz. İşte bunun için yüklerini daha önceden göndermesi onun için mekruh olur. Eh. Şerh-ul Muhtasar, IV, 23.

Sonra eğer isterse aynı gün Mina'dan Mekke'ye akın eder. Eğer ertesi güne kalırsa dün yaptığının aynısını yapar ve Mekke'ye akın eder. O Mekke'ye akın ettiği zaman yüklerini önceden gönderirse¹⁴⁵⁹ bu onun için¹⁴⁶⁰ mekruh olur. Sonra el-Abtah semtine gelir ve orada bir müddet¹⁴⁶¹ kalır. Sadr tavafi (veda tavafi) yapar. İki rekât¹⁴⁶² namaz kılar. Sonra ailesine döner.¹⁴⁶³ Eğer o Mekke'ye ziyaret tavafi için gelmiş ise orada geceler veya orada durur. Bile bile uyursa veya yolda uyursa kötülük işlemiş olur. Fakat onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹⁴⁶⁴

KIRAN HACCI¹⁴⁶⁵

1458 Metindeki "hıyne" kelimesi "D" metninde "hatta" olarak gelmiştir.

1459 Metindeki "yükaddimu" kelimesi "F" metninde "tükaddimu" olarak gelmiştir. Bu bir şey ifade etmez. Ancak "senin yüklerin" ifadesi nadir olarak gelmiştir.

1460 Metindeki "lehu" kelimesi "D" metninde bihi" olarak gelmiş, bu "F" metninde de düşmüştür.

1461 Şerh'te Muhammed dedi: (Sonra Abtah semtine gelir ve orada bir müddet kalır.) Bu Hz. Peygamber'in Mina'dan ayrılıp Mekke'ye giderken inip bir müddet kaldığı yerin adıdır. Oraya el-Muhassab ve el-Abtah adı verilir. İbn Abbas der ki: Buraya inmek sünnet değildir. Fakat burası Hz. Peygamber'in ittifakla indiği yer olarak kabul edilmiştir. Bize göre sahih olan, bunun sünnet olmasıdır. Ancak Hz. Peygamber, buraya bir maksatla inmiştir. Rivayet ediliyor ki Resulullah, Mina'da ashabına şöyle demiştir: "Yarın müşriklerin şirkleri üzerine yeminleştikleri yer olan Beni Kinane tepesine inacağız." Hz. Peygamber bununla müşriklerin bu yerde Haşim oğullarını yurtlarından uzaklaştırmak için ahid ve antlaşma yaptıklarına işaret etmek istiyordu. Böylece biz biliyoruz ki, Resulullah buraya Allah Teala'nın yaptığı güzel şeyi müşriklere göstermek için inmiştir. IV, 24

1462 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Sonra sadr tavafi (veda tavafi) yapar ve iki rekât namaz kılar). Çünkü Hz. Peygamber, "Kim bu Beytullah'ı hac ederse onun zamanının sonu (son işi) Beytullah'ı tavaf etmek olsun." buyurmuşlardır. Hayızlı kadınlara ise ruhsat vermiştir. Bu tavafa "veda tavafi" ve "sadr tavafi" adı verilir. Çünkü hacı bununla Beytullah'tan ayırmakta ve dönüp gitmektedir. Eh. IV, 24.

1463 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Sonra ailesine döner). Üstadımız İmam (r.a) (Yani Şemsü'l-Eimme Abdülaziz el-Halvani) dedi ki: Hacının Kabenin kapısına gelip onun eşliğini öpmesi onun için müstehaptır. Mültezeme gelir (Kabenin kapısı ile Hacer-ul Esved arasında yer alır), onu kendisine bir müddet gerekli kılıp açlar. Kabenin örtüsüyle ilgilenir ve eğer mümkün olursa vücudunu Kâbe duvarına dokumurmaya çalışır. Sonra zemzeme gelir ve ondan içer. Sonra zemzemden alıp üzerine döker. Sonra yüzü Beytullah'a dönük olduğu halde onu kaybetmenin üzüntüsü için de ağlamaklı bir şekilde geri geri çekilir ve böylece Mescidden çıkar. Hz. Peygamber'in şu sözleriyle kasdettiği haccin tamamının açıklaması budur: "Kim Beytullah'ı hac ederse refes yapmaz fık işlemeze anasından doğduğu gün gibi günahlarından çıkmış olur." Hz. Peygamber yine buyurdu ki, "Umre diğer bir umreye kadar işlenen şeylere (günahlara) kefarettir. Kabul olmuş bir haccin karşılığı, Cennetten başka bir şey değildir." Eh. IV, 24.

1464 Serahsi, "o kötülük yapmış olur, fakat onun üzerine bir şey lazım gelmez" sözünün açıklamasında der ki: Çünkü Hz. Ömer'in taşlama gecelerinde Mina'da kalmayı terk etmeleri için insanları tedip ediyor olduğu rivayet edilmektedir. Fakat bize göre buna bir şey lazım gelmez. Şafii ise dedi ki, eğer o gecelemeyi bir gece terk ederse onun bir müd (832 grm yiyecek) vermesi gerekir. Eğer iki gece terk ederse iki müd vermesi gerekir. Eğer üç gece terk ederse onun üzerine bir kurban gerekir. Şafii böylece gecelemeyi terki, buna ceza vermede taşlamayı terk etmekle kıyas yaptı. Fakat biz burada İbn Abbas hadisini delil getiriyoruz. O taşlama gecelerinde Mekke'de suçluluk (su dağıtmak) için Hz. Peygamber'den izin istedi. Resulullah da ona bu konuda izin verdi. Eğer bu vacip olsaydı sadece su dağıtma sebebiyle bunun terk edilmesi için ona izin vermezdi. Çünkü bu geceleme meselesi asıl maksat olmayıp bugünlerde taşlamaya tabi olan bir şeydir. Böylece bunun terk eden asdece bir kötülük yapmış olur. Kurban günü Müzdelife'de gecelemek gibi. Eh. IV, 25.

1465 Bu başlık, esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. Fakat müstensihin hatası sebebiyle "F" ve "D" nüshalarından düşmüştür. Serahsi dedi: Kiran, bir ihramda hac ile umreyi birleştirmek veya amelleri yerine getirmeden önce umre ihramından sonra hac ihramını giymektir. Araplar, onların aralarını birleştirdikleri zaman bir şeyi bir şeye karn etti yani birleştirdi, derler. Temettu hacı ise bir yılda iki nüsükün (hac ile umrenin) arasını birleştirmektir. Yalnız bunların arasında ailesini sahih bir ziyaret etme olmamalıdır. (Hac aylarında yapılan umreden sonra sahih ilmam veya sahih ziyaret olmamalıdır. Sahih ilmam veya ziyaret, umreyi yaptıktan sonra memleketine dönmekle veya mikat sınırları dışına çıkmakla gerçekleşir. Çev.) İfrad hacı da önce hac edip bu hacı bitirdikten sonra umre yapmaktır. Veya bütün nüsükleri-ibadetleri sadece bir seferde-yılda eda etmektir. Ya da umrenin edası hac ayları dışında olmasıdır. Bize göre eb faziletli hac kiran ondan sonra da temettu haccıdır. İbn Şüca'nın Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göre ifrad hacı temettu haccından daha efdaldir. Muhammed'den rivayet ediliyor ki, o dedi: Zahmetli bir hac ve zahmetli bir umre bana göre kiran haccından daha efdaldir. Şafii'nin görüşüne göre ifrad, kirandan daha efdaldir. Malik'e göre ise Temettu hacı,

Kim¹⁴⁶⁶ kıran haccı yapmak isterse şöyle yapsın.¹⁴⁶⁷ Ancak şöyle desin: “Ey Allah’ım! Ben umre ile hacca niyet ediyorum.” Bunları telbiye ile dile getirir ve lebbeyke, buyur Allah’ım ikisiyle beraber umre ve hac için” der. Eğer dilerse sadece niyet ile yetinir.¹⁴⁶⁸ Mekke’ye¹⁴⁶⁹ girdiği zaman Beytullah’ı umre tavafı¹⁴⁷⁰ yapmakla başlar. Bizim hac bahsinde anlattığımız gibi Safa ile Merve arasında sa’y eder. Sonra hac için Beyti tavaf eder ve onun için Safa ile Merve arasında¹⁴⁷¹ sa’y eder.¹⁴⁷² Bayram günü Akabe cemresini taşıdığı zaman kıran kurbanını keser. Koyun onun için yeterli olur. Sığır koyundan daha efdaldır. Deve de sığırdan efdaldır. Eğer o kurbanını kendi yanında getirirse bu bunların hepsinden daha efdal olur.¹⁴⁷³ Sonra tıraş olur veya saçını kısaltır.¹⁴⁷⁴

Adam ziyaret tavafından sonra tavaf ederse, buna nafîle veya veda tavafı diye niyet eder. Bu, adam ihramdan çıktıktan sonra olur ki, veda tavafıdır.¹⁴⁷⁵ Onun bundan sonra dilediği

kıran haccından daha efdaldır. Eh. Serahsi’nin şerhinden özet olarak. IV, 25. Bütün bu imamların delillerinden ve birbirlerine karşı gösterdikleri delillerden faydalanmak istersen şerhe bak.

1466 Metindeki “men” kelimesi esas nüshada ve “M” nüshasında böyle gelmiştir. “F” ve “D” metinlerinde ise “ve men” şeklinde gelmiştir.

1467 Metindeki “faale misle zalike” ifadesi “D” metninde “faale zalike” şeklinde gelmiştir.

1468 Serahsi, Şerh’inde dedi: (Kim kırana niyet ederse o ifrad haccı yapacak kimsenin hazırlandığı gibi kırana hazırlanır) daha önce açıkladığımız üzere. (ancak o) iki rekât namazı kılıp bitirdikten sonra düasında (şöyle der: Ey Allah’ım! Ben umre ile hacca niyetlendim. ve) böylece (bunlarla telbiye getirir ve şöyle der: lebbeyke biumrete ve haccete maan) Allah Teala ayette umreyi takdim ettiği için, umre kelimesi burada daha önce geçmiştir: “Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse” (Bakara 2/ 196) Çünkü o hac fiillerini yapmaya umre ile başlamaktadır. İhram ve telbiyede de böyle umreyi zikretmekle başlar. (Eğer sadece niyet ile yetinirse) onu telbiyede söylemezse, namaza kıyas yaparak, namaza kalbiden niyet edip ve tekbir aldığı zaman olduğu gibi, (onun için yeterli olur.)Eh. Iv; 27.

1469 Metindeki “Mekkete” kelimesi “S” nüshasından düşmüştür.

1470 Metindeki “bi tavafî’l-umreti” ifadesi “F” nüshasında “bi’t-tavafî” olarak gelmiştir.

1471 Serahsi, Şerh’inde (IV, 26) der ki: Bizim âlimlerimiz, Hz. Ali, İbn Mesud ve İmran b. Husayn hadisini delil getirmektedirler: Hz. Peygamber, hac ile umre arasını birleştirdi. Onlar için iki defa tavaf etti ve iki defa sa’y etti. İlh.

1472 Metindeki “ve yes’a” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “ve sea” olarak gelmiştir. Doğrusu esas nüshada ve “M” nüshasında olandır.

1473 Serahsi “koyun onun için yeterli olur” sözünün açıklamasında der ki: Çünkü Allah Teala “kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir.” buyurmaktadır. İbn Abbas dedi: “kolay gelen şey koyundur”. Cabir (r.a.) rivayet ettiği hadiste dedi ki: Sığırdan Resulullah ile beraber yedi hisse ortak olduk. Koyunda ise bir kişi vardır. (Sığır, koyundan daha efdaldır. Deve ise sığırdan efdaldır.” Çünkü Allah Teala “ Her kim Allah’ın hükümlerine saygı gösterirse” (Hac 22/ 32) buyurmuştur. Böylece tazimde en yakın olan işte o en efdal olur. Zaten Resulullah da Veda haccında yüz tane dişi deve kurban etmiştir. (O kurbanını kendisi ile birlikte sevketsen bunların hepsinden daha efdal olur.) Çünkü Hz. Peygamber, kurbanlarını kendisi yanında birlikte götürdü ve kurban nişanlarını böylece kendisi taktı. Hz. Aişe Resulullah’ın kurban nişanlarını ben büküp örerdim; o da kendi eliyle onlara takardı. Hz. Peygamber buyurdu: Bana gelince ben kurbanıma nişanını taktım ve başımı yıkadım fakat henüz bundan dolayı ihramdan çıkmadım. Başka bir rivayette Ben kurbanı kesinceye kadar ihramdan çıkıp helal hale gelmem. Bu rivayete dayanarak Şafii, kıran hacısı, tıraş olmakla değil, kurbanı kesmekle ihramdan çıkmış olur. Fakat biz şöyle diyoruz: İfrad haccında olduğu gibi ihramdan tıraş ile çıkılır. Hadisin tevili şudur: Ben kurbanı keser ondan sonra da tıraş olurum, demektir. Rivayet ettiğimiz gibi zaten Hz. Peygamber kurbanlarını kestikten sonra tıraş oldu. Çünkü ihramdan çıkıp helal hale gelmek, aynı namazdaki selam vermek gibi ibadet esnasında olmaz, sonra olur. İşte bu tıraş olmakla gerçekleşir. Çünkü saç, kurban kesiminin arkasından kısaltılır. Eh.

1474 Metindeki “yaksuru” kelimesi, “F” ve “D” metinlerinde böyle gelmiş, doğrusu da budur. Esas nüshada müstensihin hatası olarak çoğul halinde “yaksuruu” diye gelmiştir. Ben dedim: “sonra tıraş olur veya saçını kısaltır” sözü ve açıklaması Muhtasar Şerh’inden düşmüştür.

1475 Muhammed dedi: (Adam ziyaret tavafından sonra tavaf ederse, buna nafîle veya veda tavafı diye niyet eder. Bu, adam ihramdan çıktıktan sonra olur ki, veda tavafıdır). Çünkü o bunu vaktinde yapmış ve böylece veda tavafı olmuştur. Eğer o, kurban

kadar (Mekke'de) kalmasında bir sakınca yoktur. Sonra (Mekke'den) çıkıp gider. Fakat bunun en efdali¹⁴⁷⁶ onun bu tavafı (Mekke'den) çıkacağı zaman yapmasıdır¹⁴⁷⁷

Umre-ifrad haccına gelince, o buna hac bahsinde anlattığımız gibi hazırlanır.¹⁴⁷⁸ Orada yaptığı gibi burada¹⁴⁷⁹ da Mekke'ye geldiğinde Mescide girer, mütteki olarak davranır. Önce Hacer-ul Esved'den başlayıp¹⁴⁸⁰ onu selamlar ve Beytullah'ı tavaf eder. Böylece Safa ile Merve arasında sa'y eder. Sonra tıraş olur veya saçını kısaltır.¹⁴⁸¹ Sonra umresini tam olarak bitirmiş olur. Artık ona her şey helal¹⁴⁸² hale gelmiştir. O umrede Beytullah'ı tavaf ederken Hacer-ul Esved'i istilam ettiği ilk şavtta¹⁴⁸³ telbiyeyi keser.

Eğer o bir kurban sevk etmediği halde temettu haccı yapmak isterse, umreyi tamamladıktan sonra helal olarak Mekke'de kalırsa yine böyledir.¹⁴⁸⁴ Terviye günü olduğu zaman Mina'ya gitmek isterse izar ve ridasını (ihramın alt kısmına izar, üst kısmına ise rida denir) giyer, dilerse mescidden veya Abtah'tan ya da harem bölgenin dilediği bir yerinden hac için telbiye getirir. Hac ihramını dilerse terciye gününden¹⁴⁸⁵ önce giyebilir. İhramını hactan evvel ne kadar önce giyerse o kadar efdal olur. İnsanlarla beraber Mina'ya gider. Böylece arefe gecesi orada geceler. Sonra sabahleyin Arafat'a yola çıkar ve ifrad haccında¹⁴⁸⁶ açıkladığımız şeyleri¹⁴⁸⁷ orada yapar. Ancak o hac aylarında umre için¹⁴⁸⁸ tavaf yaptığı zaman¹⁴⁸⁹ ona bir temettu kurbanı

günü ziyaret tavafında nafilye niyet eden gibi başka bir tavafa niyet ederse, bu ziyaret için olur. Belki daha evla olur. Çünkü bu haccın rüknü olan bir tavaftır ve bu vacip bir tavaftır. Eh. Serahsi Şerh-ul Muhtasar IV, 29.

1476 Metindeki "ve lakin efdalü zalike" ifadesi esas nüshada ve "F" metninde böyledir. "D"metninde ise "el-efdalü min zalike" şeklinde, "M" nüshasında da "lakinne'l efdale" şeklinde gelmiştir.

1477 Ebu Yusuf ile Hasen'den rivayet ediliyor ki, onlar dediler: Hacı veda tavafını yaptıktan sonra Mekke'de bir işle meşgul olursa onun bu veda tavafını yenilemesi gerekir. Çünkü bu tavaf isminden de anlaşılacağı gibi bir ayrılış tavaftır. Böylece o bunu ancak tam ayrılacağı zaman yapmayı hesap etmelidir. Çünkü Hz. Peygamberin "onun en son zaman yapacağı iş beytullah'ı tavaf etmek olsun" sözünün zahir manası buna şahitlik yapar. Ancak biz şöyle diyoruz: O Mekke'ye ancak hac ibadetlerini yapmaya gelmiştir. Hac ibadetlerini tamamlayıp bitirince iş vedaya gelmiştir. İşte onun bundan sonra yapacağı tavaf veda tavafı olacaktır. Hadisin tevili ise şöyledir: Veda tavafı onun Mekke'de yaptığı işlerin sonu değil, yaptığı hac ibadetlerinin sonu olur. İnth. Serahsi, Şerh, IV, 29

1478 Hac için ihrama girmek istediği zaman bunu mikat yerinden yapar. O Mekke'de olsa yine böyledir. O umre yapmak isterse harem bölgesinden hıll bölgesine çıkar ve hangi taraftan dilerse oradan çıkar. Çevrenin Harem'e en yakın sınırı Tenim'dir. Hz. Aişe (r.a.) in mescidi buradadır. Bunun sebebi, çünkü Hz. Aişe şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi! Senin bütün eşlerin hac ve umre yapmış olarak, ben ise sadece bir (hac ile buradan) ayrılıyor, dedi. Böylece Hz. Peygamber, kardeşi Abdurrahman'a umre yerine Tenim'e götürüp umre yaptırmasını emretti. Yani bırakmış olduğu umre yerine. – İnşallah bunu sana daha sonra anlatacağız. İşte bu zamandan beri insnalar, umrenin ihram yerini öğrendiler. Bu sebeple umre ihramı giymek istedikleri zaman oraya gidip giyiyorlar. Burada söylenenlerin hepsinin özeti şudur: Bu, Hz. Aişe'nin istemediği bir iş değil, ancak Müslümanlar için bir geçit ve ferahlıktır. Serahsi, Şerh, IV, 29–30.

1479 Metindeki "fihi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "minhu" olarak gelmiştir.

1480 Metindeki "fe yebdeü" kelimesi "D" metninde "ve yebdeü" olarak gelmiştir.

1481 "veya saçını kısaltır" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. Bu cümle "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1482 Metindeki "ve halle" ifadesi nüshalarda böyledir. "D" nüshasında ise müstensihin hatasıyla vav harfi düşmüştür. Hâlbuki bunun bulunması gerekir.

1483 Metindeki "evvel-ü şavtın" ifadesi esas nüshada "D" metninde ve "M" nüshasında böyledir. "F" metninde ise "eş-şavtu" olarak gelmiştir.

1484 Hac ile umre arasında ailesine tam bir ziyaret yapmamış olması gerekir. Eh. Serahsi, Şerh, IV, 30. (Buna "sahih ilmam" denir. Sahih ilmam, umreyi yaptıktan sonra memleketine dönmek veya mikat sınırları dışına çıkmakla olur. Çev.)

1485 Metindeki "kable yevmi't terviyeti" ifadesi "F" "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle gelmiştir. Esas nüshada ise "kable't-terviyeti" şeklinde gelmiştir.

1486 Yani ifrad haccı yapan kimsenin haccı hakkında. Nitekim Şerh'te de böyledir.

1487 Metindeki "ve yamelu ala ma vasafnahu" ifadesi iki esas nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "bi ameli ma vasafnahu" olarak gelmiştir.

1488 Metindeki "li'l-umreti" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-umratü" olarak gelmiştir.

1489 Metindeki "iza tafe" ifadesi "F" metninde "iza kane tafe" olarak gelmiştir.

gerekir ki bunu kurban günü cemreyi¹⁴⁹⁰ attıktan sonra keser. Başını tıraş eder veya saçını kısaltır. Sonra Beytullah'ı ziyaret eder; böylece onu yedi¹⁴⁹¹ defa tavaf eder. İlk üç¹⁴⁹² şavtta remel yapar, diğer dört¹⁴⁹³ şavtta ise normal bir şekilde yürür. İki rekât namaz kılar. Daha önce açıkladığımız gibi Safa ile Merve arasında sa'y¹⁴⁹⁴ eder. Sonra Mina'ya gider ve eğer¹⁴⁹⁵ temettu için bir kurban götürürse, bunu açıkladığımız şekilde umrede yaptığı gibi yapar. İhrama girdiği zaman kurbanına kurbanlık nişanı takıp süsler. Çünkü bir kimsenin ihrama girmesinden sonra kurbanını süslemesi sünnettir.¹⁴⁹⁶ Umre için tavaf eder ve sa'y yapar, fakat saçını kısaltmazsa ihramlı olarak kalır.¹⁴⁹⁷ Terviye (zilhiccenin 8.) günü akşamı olduğu zaman hac ihramını giyer. Fakat o hacci için daha önceden ihram giymek, Beyti tavaf etmek, Safa ve Merve(de sa'y etmek) isterse bunu yapabilir.¹⁴⁹⁸ Eğer bunu kurban gününe kadar tehir etmek isterse bunu da yapabilir. Yanında kurbanlık sevk etmeyen temettu hacci yapan kimse de böyledir. Eğer o Mina'ya gitmeden önce tavaf etmiş ve sa'y yapmış ise kurban günü ziyaret tavafında remel yapmaz ve Safa ile Merve arasında sa'y etmez.¹⁴⁹⁹ Eğer o Mina'ya gitmeden önce bunu yapmamış ise kurban günü tavafında remel yapar ve Safa ile Merve arasında¹⁵⁰⁰ tavaf eder.¹⁵⁰¹ Saçını ister yapışık şekil, ister örgü ve isterse topuz yapmış olsun bunların hepsinde tıraş olmayı bırakmaz.¹⁵⁰²

1490 Metindeki "el-cemreti" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-cimari" olarak gelmiştir. "D" nüshasında da "bimekkete" kelimesi eklenmiştir.

1491 Metindeki "üsbuan" kelimesi "F" "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "sübuuan" olarak gelmiştir.

1492 Metindeki "es-selaseti" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "es-selasi" olarak gelmiştir.

1493 Metindeki "el-erbaati" üç esas nüshada böyledir, "D" metninde ise "el-erba" olarak gelmiştir.

1494 Metindeki "ve yes'a" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "sümme yes'a" olarak gelmiştir.

1495 Metindeki "fe in" kelimesi "D" metninde "fe iza" olarak gelmiştir.

1496 Kurban gerdanlık (kurbanlık nişanı) takmak demek, devenin boynuna onun kurbanlık olduğu bilinsin diye, bir nal parçası (gibi bir şey) veya bir dolak (boyun bağı) takmak demektir. Eh. El-Mağrib, II, 131. Serahsi Şerh'te der ki: (Eğer) o hac aylarında umre yaptığı zaman (temettu için kurban sevk ederse böylece onun kurbanın boynuna tokalar-boyun bağları takarak onu süslemesi gerekir.) Çünkü Allah Teala, "Allah'ın koyduğu dini işaretlerine saygısızlık etmeyin" (Maide 5/ 2) buyurduktan sonra "gerdanlıklara da" buyuruyor. Fakat gerdanlık takmada sünnet olan kurbanı umre ihramına girdikten sonra süslemektir. Çünkü o kurbanı ihramdan önce gerdanlık takarsa ve onu ihram niyetiyle sürerse kendisi muhrim-ihramlı olur. İbn Abbas (r.a.) den böyle rivayet edilmiştir. Hâlbuki ayetin sevki buna delalet etmemektedir. Çünkü ayette "gerdanlıklar" zikredildikten sonra "ihramdan çıkınca avlanabilirsiniz" denilmiştir. Bu gösteriyor ki, o gerdanlık takmakla ihramlı oluyor. Hâlbuki evla olan telbiye ile ihrama girmektedir. İşte bunun için eniyisi önce telbiye getirmek ve ondan sonra da kurbanını gerdanla süslemektir. Eh. Searhsi, IV, 32.

1497 Çünkü Hz. Peygamber'in de buyurduğu üzere, sevk edilen kurban, temettu hacci kurbanı olup umre ve hac arasında ihramdan çıkmayı engeller. "Eğer ben işlerimden geriye bıraktığım şeyi öne almış olsaydım, kurbanı sevk etmezdim ve onu kesinlikle umre için yapardım ve onunla ihramdan çıkardım." Başka bir hadisinde de Hz. Peygamber şöyle buyurdular: "Ben kurbanımı süsledim, başımı-saçlarımı top ettim ama ben kurbanımı kesmedikçe ihramdan çıkmam." Eh. Srahsi, IV, 32

1498 Metindeki "faale" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "felehu zalike" olarak gelmiştir.

1499 Muhammed dedi: (Eğer dilerse hac için ihramını terciye gününden önce giyer. Bu hac ihramını ne kadar önce giyerse o kadar efdal olur). Çünkü bunda adeta ibadete koşma ve akış vardır. Çünkü ihramlı olmak insan üzerine daha meşakkatli bir iştir. Hz. Peygamber, Hz. Aişe'ye şöyle buyurdular: "Senin ecrin ancak yorgunluğun nisbetinde çok olur." Hz. Peygamber'e amellerin en efdali sorulduğu zaman "en güç olanıdır", buyurdular. Şerh bitti. Muhammed dedi: (Terviye günü akşamı olunca hac ihramını giyer. Eğer hacci için ihramı öne almak, Beyt'i tavaf etmek, Safa ile Merve arasında (sa'y etmek) isterse bunu yapabilir). Kurban sevk etmemiş temettu hacci yapan kimse hakkında açıkladığımız gibi. Ancak o hac ihramını giydikten sonra kurban günü tavafında remel yapar, fakat Safa ile Merve arasında tavaf etmez. Eh. IV, 33.

1500 Bu cümle "D" metninden düşmüştür.

1501 Metinde tavaf eder ifadesi vardır. Bu ifade her halde sa'y eder olacaktır. (çev.)

1502 Muhammed dedi: (O, ister saçları yapışık-bitişik, ister örgülü veya isterse tokalanmış olsun, bunların hiçbirisinde tıraş olmayı bırakmaz). Telbid demek: Saçlarını başının üzerinde toplayıp zambak veya başka bir şeyle sıkıştırarak keçe gibi yapmak demektir. Tadfir ise saçları örgü örgü yapmaktır. Akis da sağlam yapmak, saçını başının etrafına sağlam bağlamaktır. Biz tıraş olmanın daha efdal olduğunu açıklamıştık. Bu sebeplerden her hangi birisi yüzünden efdal olan şey bırakılmaz. Daha önce Hz. Peygamber "ben başımı keçe gibi sağlam yaptım" buyurmuş olduğunu rivayet etmiştik. Buna rağmen o tıraş olmuştur. Eh. Şerh IV, 33. Ben dedim:

Sana anlattıklarımın hepsinde kadın aynen erkek mesabesindedir ve o gibidir.¹⁵⁰³ Ancak o önlük, gömlek, başörtüsü, mest ve eldiven gibi şeylerden istediğini giyer.¹⁵⁰⁴ Başını örter, fakat yüzünü örtmez.¹⁵⁰⁵ Alaçehre bitkisi, safran veya aspur boyasıyla boyanmış elbiseyi giymez, ancak yıkanmış elbiseyi giyebilir.¹⁵⁰⁶ Onun tıraş olması da söz konusu değildir. Ancak o saçından biraz kısaltır.¹⁵⁰⁷ Beyti tavaf ederken remel yapmaz. O Safa ile Merve arasında koşmaz; ancak normal bir şekilde yürür.¹⁵⁰⁸ Dilerse yüzü müstesna, her tarafını örtebilir. Örtüyü yüzünün üzerine salabilir, fakat onu yüzünden uzaklaştırır.¹⁵⁰⁹

TAVAF BAHSİ

Subey b. Muabbed'den¹⁵¹⁰ şöyle bir haber bildirildi: O kıran haccı yaptı, böylece iki defa tavaf edip iki defa da sa'y etti. Bunu Ömer b. El-Hattab'a anlattı.¹⁵¹¹ Böylece Ömer, Sen

"D" metninde "in kane mülebbiden ev" şeklinde gelmiş, "F" metninde ise "ev muksıran" şeklinde gelmiştir ki bu yanlıştır. "Mudaffıran" (olmalı). Esas nüshada "ev müzaffıran" şeklinde gelmiştir ki, bu da yanlıştır.

1503 Metindeki "vasafnahu" kelimesi "M" nüshasında böyledir. Fakat diğer nüshalarda "vasafna" şeklinde zamirsiz olarak gelmiştir.

1504 Şerh'te (Anacak o önlük, gömlek, başörtüsü, mest ve eldiven gibi şeylerden istediğini giyebilir) denilmektedir. Çünkü kadın avrettir. Nitekim Hz. Peygamber "Kadın avrettir, örtülür" buyurmuşlardır. Eğer o izar (peştemal gibi belden aşağı örten elbise) ve rida (aba gibi üste giyilen elbise) giyerse vücudunun bazı yerleri genel olarak açılabilir. Hâlbuki o, namaz bahsinde açıkladığımız gibi, örtme şekillerinin en iyisi ile örterek ibadetini yapmakla emredilmiştir. Bunun için o dikilmiş elbise ve eldiven giyer. IV, 33.

1505 Serahsi dedi: (Kadın başını örter, fakat yüzünü örtmez). Çünkü kadının başı avrettendir. Hz. Peygamber, "Adamın ihramı başındadır, kadının ihramı ise yüzündedir." buyurdular (yani ihramda erkek başını örtmez, kadın da yüzünü örtmez). Böylece biz biliyoruz ki, kadın yüzünü örtmez. Hz. Aişe (r.a.) ten böyle rivayet edildi. O, "biz Resulüallah ile beraber ihramda idik, yüzümüzü açardık, bir cemaatle karşılaştığımız zaman yüzümüze isabet ettirmeyecek şekilde örtülerimize bürünürdük" dedi. Eh. IV, 33

1506 Serahsi dedi: (Alaçehre bitkisi, safran veya aspur boyasıyla boyanmış elbiseyi giymez, ancak yıkanmış elbiseyi giyebilir.) Çünkü kadın hakkında helal olan giyecek, zaruret için olandır. Hâlbuki onun boyalı elbise giymesinde zaruret yoktur. O bu konuda aynı erkek mesabesindedir. Çünkü o süslenir, bu ise cimaya çağırıcı bir unsurdur. Kadın ise aynı erkek gibi ihramlı iken cima yapmaktan yasaklanmıştır. Eh. IV, 33. Ben dedim: "vers" ve "usfur" kelimeleri hakkındaki açıklama zekât ve oruç bahsinde geçmiştir.

1507 Çünkü kadın için tıraş olmak bir müslemdir (eziyet, işkence ve cezadır). Müsle ise haramdır. Adam için sakal bir süsü olduğu gibi, kadın için de başını saç bir süstür. Adam ihramdan çıktığı zaman sakalını kesmediği gibi kadın da başını tıraş etmez. (Eh. Şerh, IV, 33)

1508 Çünkü remel cesaret, güç ve kuvvet gösterişi için yapılır. Kadın ise savaş erbabı değildir ki kendisinden cesaret gösterisi yapsın. Zaten onun remel ve sa'y yapmasıyla bazı avret yerlerinin açılmasından veya büzyesinin zayıf olmasıyla düşmesinden güven olmaz. İşte bu yüzden kadın bundan men edilir ve kendisine yavaş yavaş yürümesi emredilir. (Eh. IV, 33-34)

1509 Serahsi, Şerh'inde dedi: Fark hakkında kitapta bu kadar zikretti. Bizim üstadlarımız şöyle dedi: Kadının sesini yükseltmesinde fitne olduğu için o telbiyede de sesini yükseltmez. Orada kalabalık olduğu zaman yine böyle hacet-ül evsedi öpmez. Ancak orası erkeklerden hali olduğu zaman fırsat bulabilirse öper. Eh. IV, 34

1510 Subeyy b. Muabbed ism-i tasjir kalıbındadır. Mesleme b. Kasım, o sıkı-güvenilir bir tabidir, dedi. Subeyy, Ömer'i ve Peygamber'in bütün ashabını gördü. Ebu Vail, Mesruk, Ebu İshak es-Sebii, Zerr b. Hubeyş, Şa'bi ve İbrahim en-Nehai ondan rivayet etmişlerdir. Ondandır Mücahid de rivayet etmiştir. Buhari dedi: ...ve Mücahid, Şakik'ten, Subeyy'den sahih olarak söyledi. İbn Hıbban onu güvenilir raviler arasında saymıştır. Tehzib-üt Tehzib'te böyle yazmaktadır. Ben dedim: Edu Davud, Nesai ve İbn Mace ondan rivayet ederler.

1511 Metindeki "fe zekera" kelimesi "F" ve "D" nüshasında "ve zekera" şeklinde gelmiştir. İmam Ebu Yusuf bu Subeyy hadisini Asar'ında (s.98) tahric etti: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Zeyd b. Suhan, Selan b. Rabia ve Subeyy b. Muabbed et-Tağlibi Ömer b. El-Hattab zamanında haccetmek maksadıyla yola çıktılar. Böylece Zeyd ve Selman ailesi sadece hacca, Subeyy'in ailesi ise umre ile beraber hacca niyet ettiler. İkisi Subeyy'e dediler ki: Hz. Ömer temettuyu yasakladığı halde sen temettu mu yapıyorsun, sana yazıklar olsun? Sen devenden daha çok sapıksın! Subeyy şöyle cevap verdi: Siz ve biz Hz. Ömer'e gider meseleyi çözeriz dedi. Subeyy Mekke'ye gelince umre için Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasında sa'y etti sonra ihramlı olduğu halde devam etti ve hiçbir şey kendisine helal olmadı. Böylece haccı için Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasında sa'y etti. Sonra ihramlı hali devam etti ve ona hiçbir şey helal olmadı. Arafat'a geldi, böylece haccını tamamlamış oldu. Bayram günü olunca temettu için kurban kesti. Hac'tan dönünce Ömer b. El-Hattab'a uğradılar. Zeyd b. Suhan, ey müminlerin emiri,

dedi, sen temettu haccından yasakladığın halde Subeyy temettu haccı yaptı! Ömer, ne yaptın ey Subeyy! dedi. Subey, ey müminlerin emiri! dedi, umre ve hac için telbiye getirdim. Mekke'ye gelince umre için Beyt'i tavaf ettim ve Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Sonra döndüm, hac için Beyti tavaf ettim ve Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Sonra kurban günü gelinceye kadar ihramlı kaldım. Böylece temettu haccı için kurban kestim ve ondan sonra ihramdan çıktım. Ravi dedi: Hz. Ömer onun sırtını yepeşledi ve peygamberinin sünnetine ulaştın, dedi. Harisi bunu Müsned'inde (varag: 81) imamlar yoluyla tahriç etmiştir. Züfer, Ebu Yusuf ve İbn Ziyad rivayet etti: Hamdan b. Zi'n-Nun el-Belhi bize İbrahim b. Süleyman ez-Zeyyat, Züfer, Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Subeyy b. Muabbid'in şöyle dediğini haber verdi: Ben az bir zaman önce Hıristiyan idim. Böylece Müslüman oldum. Hacca gitmek maksadıyla Küfe'ye geldim. Orada Selman b. Rebia'yı buldum. Selman ve Zeyd b. Suhan sadece hac için telbiye getirdiler. Ben ise hem umre ve hem de hac için telbiye getirdim. Bu sebeple onlar bana, yazıklar olsun sana, sen Hz. Ömer yasakladığı halde temettu haccı yapıyorsun! Sen devenden daha çok sapıksın! Subeyy, biz ve siz Hz. Ömer'e başvurunuz, dedi. Subeyy Mekke'ye gelince umre için Beyt'i tavaf etti ve Safa ile Merve arasında sa'y etti. Sonra döndü, ihramlı olarak ve hiçbir şey kendisine helal olmadı. Böylece o haccı için Beyt'i tavaf etti ve Safa ile Merve arasında sa'y etti. Sonra Arafat'a gelinceye kadar hiçbir şey helal olmadan ihramlı kalmaya devam etti ve haccını tamamlamış oldu. Kurban günü olunca ihramdan çıktı ve temettu için bir kurban kesti. Onlar işleri bitince Ömer b. El-Hattab'a uğradılar. Böylece Zeyd b. Suhan ona ey müminlerin emiri sen temettu haccını yasakladığın halde Subeyy b. Muabbid, gerçekten temettu yaptı, dedi. Ömer ey Subeyy ne yaptın, dedi? Hac ve umre için telbiye getirdim. Mekke'ye gelince umre için Beyt'i tavaf ettim ve Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Sonra ihramlı kaldım ve hiçbir şeyi helal yapmadım. Sonra hac için Beyt'i tavaf ettim ve Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Sonra kurban günü oluncaya kadar ihramlı kaldım. Temettu için kurban kesip sonra ihramdan çıktım. Ravi dedi: Ömer, Subeyy'in sırtını yepeşleyip sen peygamberinin sünnetine ermişsin, dedi. Muhammed b. El-Hasen el-Bezzar bize Bişr b. El-Velid, Ebu Yusuf, Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Subeyy'in şöyle dediğini haber verdi: Ben az bir zaman önce Hıristiyan idim, Müslüman oldum ve bu uzun hadisi zikretti. Ebu Nasr Muhammed b. Selam el-Belhi, Musa b. Nasr, Hasan b. Ziyad, Ebu Hanife, Hammad ve İbrahim yoluyla Subeyy'in şöyle dediğini haber verdi: Subeyy, Selman b. Rebia ve Zeyd b. Suhan hac etme amacıyla yola çıktılar. Subeyy'e gelince o umre ile haccı her ikisini birleştirdi. Selman ile Zeyd ise onlar sadece hac yaptılar. Sonra bunlar Subeyy'e gelip onu yaptığından dolayı kınadılar ve sen kendi devenden bile daha çok sapıksın, Hz. Ömer temettu haccını yasakladığı halde sen hac ile umreyi birleştirdin. Subeyy, Ömer'e gelirsiniz ben de gelirim. Ravi dedi: Devam ettiler ve hatta Mekke'ye geldiler. Subeyy, umre için Beyt'i tavaf etti ve sonra umre için Safa ile Merve arasında sa'y etti. Sonra dönüp hac için Beyt'i tavaf etti ve yine hac için Safa ile Merve arasında sa'y etti. Kendisine haram olan şeyleri aynı şekilde hiç birisini helal kılmadım ihramda kalmaya devam etti. Ta ki kurban günü olunca kendisine kolaygelen bir koyun kurbanı kesti. Hac ibadetlerini yerine getirince Medine geçtiler. Hz. Ömer'in huzuruna gidiler. Selman ve Zeyd ona dedi ki: Ey müminlerin emiri, gerçekten Subeyy hac ile umreyi birleştirdi. Biz kendisine yasakladık ama o bırakmadı. Böylece Ömer Subeyy'e dönüp "ey Subeyy dedi! Ne yaptın? Subeyy, ey müminlerin emiri dedi! Hec ile umreyi ikisini birleştirdim. Sonra ne yaptın dedi? Mekke'ye gelince dedi. Umre için Beyt'i bir güzel tavaf ettim. Sonra yine umre için Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Sonra döndüm bu defa hac için Beyt'i tavaf ettim ve yine hac için Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Ömer, bundan sonra ne yaptın dedi? Sonra olduğum gibi, ihramlı kalmaya devam ettim. Bana haram olan bir şey helal olmadı. Ta ki kurban günü geldi. Kolay gelen bir kurban, bir koyun kestim. Böylece Hz. Ömer onun omzunu vurdu ve sonra sen peygamberinin sünnetini işlemişsin dedi. Eh. (Varag: 82). İbn Hüsrev, Abdurrahman b. Hame, Muhammed b. İbrahim b. Hubeş, Muhammed b. Şüca, Hasan b. Ziyad, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Subeyy b. Muabbid Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rebia haccın yola çıktılar. İnsanlar ihrama girince Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rebia sadece hac için ihrama girdiler. Subeyy b. Muabbid ise hac ile umrenin ikisini birden birleştirdi. Böylece onlar Subeyy'i kınamaya başladılar ve ona sen devenden daha sapıksın, Müminlerin emiri umreyi yasakladığı halde sen hac ile umreyi birleştirdin dediler. Onlar bununla Ömer'i kastediyorlardı. Ben ve siz Ömer'e gidelim. Böylece Mekke'ye gelip hac ibadetlerini yerine getirdikten sonra Medine'ye geçtiler. Hz. Ömer'in huzuruna vardılar. Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rabia ona şöyle dediler: Ey müminlerin emiri, gerçekten Subeyy b. Muabbid, umre ile haccın ikisini birleştirdi. Böylece biz onu yasakladık ama o son vermedi! Böylece Ömer Subeyy'e döndü ve ey Subeyy sen ne yaptın, dedi? O da ey müminlerin emiri, umre ve hac için hepsine birden telbiye getirdim. Mekke'ye gelince umre için tavaf ettim ve umre için Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Sonra yine yaptığım gibi tavaf ettim. Ta ki, kurban bayramı olunca kolay gelen bir kurban kestim ve sonra ihramdan çıktım. Ravi dedi: Hz. Ömer, onun sırtına vurdu ve sen peygamberinin sünnetini işledin dedi. Eh. (varak: 59). Bunu İmam Hasan b. Ziyad da Asar'ında bu şekilde rivayet etti. Bak. Camiu'l-Mesanid, I, 505. Bunu Harisi Kasım b. El-Hakem yoluyla da tahriç etmiştir: Muhammed b. İshak b. Osman es-Simsar el-Buhari bize Huseyn b. Mensur, Kasım b. Hakem, Ebu Hanife, Mensur b. Dinar, Nasr b. Ahmed el-Kindi, İshak b. İbrahim el-Afsi, Kasım b. El-Hakem, Mensur b. Dinar –Ebu Hanife'yi zikretmedi- Hammad ve İbrahim yoluyla Subeyy b. Muabbid'in şöyle dediğini haber verdi: Arap yarımadasından kıran hacısı olarak geldim. Selman b. Rabia ile Zeyd b. Suhan'a uğradım; onlar Uzeyb'te oturuyorlardı. Böylece onlar benim umre ve hac için telbiye getirdiğimi duydular. Birisi bu devesinden daha sapık dedi. Diğeri de bu şundan ve şundan daha sapık dedi. Subeyy, hac ibadetimi yerine getirinceye kadar

peygamberinin sünnetine erdin, dedi. Hz. Ali'den rivayet ediliyor ki: Hz. Peygamber onlar (yani hac ve umre) için iki tavaf yaptı ve yine onlar için iki sa'y yaptı.¹⁵¹² Hz. Ali'nin de iki tavaf ve iki sa'y yapmakta olduğu kendisinden rivayet edilmiştir.¹⁵¹³

devam ettim, dedi. Müminlerin emiri Hz. Ömer' uğradım. Ona bilgi verip şöyle dedim: Ey müminlerin emiri! Ben yol uzak, yurt uzak (derdim), Allah bu şekilde bana izin verdi ve böylece ben umre ile hacı birleştirmek istedim. Bu sebeple ikisine birden telbiye getirdim. Hâlbuki (kurban) sevketmemiştim. Böylece ben Selman b. Rebia ile Zeyd b. Suhan'a uğradım. Onlar benim umre ile hac için birlikte telbiye getirdiğini duydular. Birisi, bu dedi, devesinden daha sapık. Diğeri de bu şundan ve şundan daha sapık, dedi. Hz. Ömer, sen ne yaptın, dedi? Ben de devam ettim; böylece umre için bir güzel tavaf ettim ve umre için Safa ile Merve arasında bir güzel sa'y ettim dedim, dedi. Sonra döndüm aynen bu şekilde hac için de yaptım. Sonra hacıların yaptığı şeyi ben de yaparken hep ihramlı kaldım ve son ibadetimi de yerine getirdim. Hz. Ömer, sen dedi, peygamberinin sünnetini yerine getirmişsin. (Eh. Varak: 57.) Ben dedim: Uzeyb, azb'in ism-i taşıdır. Bu hoş ve lezzetli su demektir. Bu Kadisiyye ile Mağise arasında bulunan bir sudur. Bu su ile Kadisiyye arasında dört mil mesafe, Mağise'ye de otuz iki mil uzaklık vardır. Bu Beni Temim'in vadisidir, denildi. Burası Küfe hacıların konak yerlerinden birisidir. Bak. Mucem-ül Büldan VI, 131. Ben dedim: Yazar bu hadisi Kitab-ül Asar'da rivayet etmemiştir. Bunu ancak Hâkim Muhtasar'da ondan senetsiz olarak zikretmektedir. Belki o bunu Ebu Yusuf'tan Menasik'te rivayet etmiştir. O bunu Hücet adlı kitabında iki sened ile kısa olarak rivayet etmiştir. Ömer b. Zerr el-Hemedani bize Mücahid yoluyla haber verdi ki, gerçekten Subeyy b. Muabbid, Uzeyb'te umre ile hac için telbiye getirdi. Zeyd b. Suhan ile Selman b. Rebia ona uğradılar. Telbiyesini duyduklarında dediler ki: Bu ailesinin develerinden daha sapık biridir. Veya bu ailesinin develerinden akıl bakımında daha eksiktir. Onlar bu sözlerini Hz. Ömer'e gelinceye kadar devam ettirdiler ve ona Subeyy'in yaptığını ve kendi sözlerini haber verdiler. Hz. Ömer ise ona iki defa sen peygamberin Hz. Muhammed'in sünneti üzerindesin dedi. Eh. II, 19. Ebu Muaviye bize A'meş ve Şakik b. Seleme yoluyla Subeyy b. Muabbid'in şöyle dediğini haber verdi: Ben kısa bir süre önce cahiliyede ve Hıristiyanlıkta idim ve Müslüman oldum. Hac ile umreyi birleştirdim ve bu ikisi için telbiye getirdim. Böylece Uzeyb'te hac ile umra için telbiye getirerek Zeyd b. Suhan ile Selman b. Rabia'ya uğradım. Böylece onlardan birisi bu ailesinin develerinden daha sapık dedi. Diğeri ise bunlar ikisi birden (böyle) telbiye getirilir mi! dedi. Ben sanki bu lafları boynumda taşıyordum halde çıkıp Hz. Ömer'in huzuruna vardım ve bunların dediklerini ona söyledim. Hz. Ömer, onlar bir şey söylüyorlar, sen ise peygamberin sünnetini yerine getirmişsin dedi. Eh. II, 22. Burada iki tavaf ve iki sa'yden bahsedilmemektedir. Tahavi bunu Asar Şerh'inde (I, 374) Hafs b. Gıyas, Veki, A'meş, Şakik ve benzerleri yoluyla rivayet etmiştir. Ebu Davud, Nesai, İbn Mace ve Beyhaki bunu tahric etmiş, Tayalisi Müsned'inde, İbn Hibban Sahih'inde, İbn Ebi Şeybe Musanef'inde yine böyle kısa olarak, iki tavafı ve iki sa'yı söylemeksizin rivayet etmektedirler.

1512 Hâkim bunu muhtasarında senedi kesik olarak böyle zikretmektedir. Ben dedim: İmam Muhammed bunu Hasan b. Umare, el-Hakem ve İbn Ebi Leyla yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet ediyor: Ben Hz. Peygamber'i (hac ve umreyi) birleştirip kıran yaptığını ve iki tavaf ve iki sa'y yaptığını gördüm. Bunu Darekutni de Hasan b. Umare, Hakem, İbn Ebi Leyla ve Hz. Ali senediyle rivayet etmiştir. Darekutni, Hasan b. Umare metruktür-güvenilmez, dedi. Darekutni, bunu Hafs b. Ebi Davud (Selman), İbn Ebi Leyla, el-Hakem, Abdurrahman b. Ebi Leyla ve Hz. Ali yoluyla rivayet etmiştir ve bu Hafs zayıftır, İbn Ebi Leyla ise hafızası yok, evhamı ise çok olan birisidir, dedi. O bunu İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali, babası, onun babası ve dedesi yoluyla Hz. Ali'nin şöyle dediğini haber verdi: Gerçekten Hz. Peygamber, kıran hacısı oldu ve böylece o iki defa tavaf etti ve iki defa da sa'y etti. Darekutni, Ebu Bürde Amr b. Yezid, Hammad, İbrahim ve Alkame yoluyla Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah umresi ve hacı için iki defa tavaf etti ve iki defa da sa'y etti. Ebu Bekir, Ömer, Ali ve İbn Mesud da (öyle yaptılar). Darekutni, Ebu Bürde metruktür (güvenilmez), senedde onun altında olanlar ise zayıf kişilerdir, dedi. O bunu Muhammed b. Yahya el-Ezdi, Abdullah b. Davud, Şube, Hamid b. Hilal, Mutarrif ve İmran b. Husayn yoluyla da rivayet etti: Gerçekten Hz. Peygamber, iki tavaf ve iki sa'y yaptı. Eh. Darekutni, Muhammed b. Yahya bunun metni hakkında vehme düştü, dedi. Bak: Nasburraye III, 110–111. O, değerli Talik'inde dedi: Ebu Hanife diğerleri hakkında dedi: İki tavaf yapmak ve iki sa'y yapmak onun üzerine bir borçtur. Bunun için Feth-ul Kadir'de Nesai'nin Sünen-ül Kibra'sında Hammad b. Abdurrahman el-Ensari ve İbrahim b. Muhammed b. El-Hanefiyye'den rivayet edilen (hadis) ile delil getirilmiştir: O (Muhammed b. Hanefiyye) dedi: Ben babamla tavaf ettim. O, hac ile umreyi birleştirmişti ve onlar için iki tavaf ve iki sa'y yapmıştı. O bana bunu Ali'nin yaptığını anlattı ve ona da bunu Resulullah'ın yaptığını söyledi. Allame İbn-ül Hümmam dedi: Ezdi bu Hammad'ı zayıf bulsa da İbn Hibban onu güvenilir raviler arasında zikreder. Bu sebeple onun hadisi hasen derecesinden aşağıya inmez. Bununla beraber o Ali'den, hasen derecesine yükselten zayıf kabul edilen çok yollarla rivayet etti. Ancak biz hiçbir ilave yapmadan onun kendi kendine delil olmasıyla yetinerek onu olduğu gibi bıraktık. İnth. Muvatta, s. 194. Ben dedim: Bak. Feth-ul Kadir, II, 205. Orada bundan daha fazla delil bulursun.

1513 Bu son cümle "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. Ben dedim: Bu haberi İmam Muhammed Asar'ında (s. 58) tahric etmiştir: Ebu Hanife bize Mensur b. el-Mutemir, İbrahim en-Nahai ve Ebu Nasr es-Sülemi yoluyla Ali b. Ebi Talib'in şöyle dediğini haber verdi. Hac ve umre için telbiye getirdiğin zaman böylece bunlar için iki defa tavaf et ve iki defa Safa ile Merve arasında sa'y et.

Kıran haccı yapan kimsenin umre tavafını yaptıktan sonra hac için yapmış olduğu tavaf vacip değildir. Hacta vacip olan tavaf ancak kurban günü yapılan ziyaret tavafıdır. Hayızlı kadınlar müstesna, veda tavafı da yine vacip bir tavaftır.

Kıran haccı yapan kimse Mekke'ye geldiği zaman Arafat'ta vakfe yapıncaya kadar tavaf etmemiş ise veya umre için¹⁵¹⁴ sadece üç şavt tavaf etmiş ise o umresini terk etmiş olur. Bunu terk ettiği için onun üzerine bir kurban ve umrenin de kazası gerekir. Fakat onun üzerinden¹⁵¹⁵ kıran kurbanı kalkar. Muhammed dedi: O zeval vaktinden sonra Arafat'ta vakfe yapıncaya kadar umresini terk etmiş olmaz.¹⁵¹⁶ Eğer o umre için dört şavt tavaf etmiş olsa arafat'ta vakfeye durmakla umreyi terketmiş olmaz; o kıran haccı yapan bir kimse olarak kurban günü tavafını tamamlar. Eğer o Mekke'ye¹⁵¹⁷ geldiği zaman umresi için tavaf etmemiş olsa bile, fakat o haccı için tavaf etti ve sa'yini yaptı sonra Arafat'ta vakfeye durdu, böylece o umresini terk etmiş olmaz. Çünkü onun tavafı ve sa'yi haccı için değil, umresi için olmuş olur. Bu artık haccı için tavaf etmemiş bir kimse olur. Bu sebeple onun kurban günkü tavafta remel yapması ve Safa ile Merve arasında sa'y etmesi gerekir. Eğer o haccı için tavaf eder ve sa'y yaparsa sonra umre için tavaf ve sa'y ederse ona hiçbir şey lazım gelmiş¹⁵¹⁸ olmaz. Bunda onun niyeti de hiçbir şey¹⁵¹⁹ değildir. Evvelki umreden, ikincisi de hacdan sayılır.¹⁵²⁰ Eğer onlar için iki tavaf yapmış sonra da iki sa'y etmiş ise böylece kötü yapmış olur; fakat ona bir şey lazım gelmez. Eğer o bunları abdestsiz olarak tavaf sonra da kurban günü sa'y etmiş ise, umre tavafını abdestsiz olarak yaptığı için onun üzerine bir kurban gerekir.

Kurban günü hac tavafında remel yapar ve istihsanen Safa ile Merve arasında sa'y eder. Eğer¹⁵²¹ bunu yapmazsa bir şey lazım gelmez. Muhammed dedi: Tavafı iade etmek onun

Mensur dedi: Ben Mücahid ile karşılaştım; o kıran haccı yapan kimse için bir tek tavaf yapması hakkında fetva veriyordu. Böylece ben ona bu hadisi söyleyince dedi ki: Eğer ben bu hadisi duymuş olsaydım, ancak iki defa tavaf ile fetva verirdim. Artık bu günden sonra ise ancak bu iki (tavaf ve sa'y) ile fetva vereceğim. Muhammed, biz işte bunu alıyoruz, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. O bunu Kitab-ül Hüccet'te de tahrîç etmiştir. Bak: II, 3. O bunu Kitab-ül Hüccet'te başka bir senet ile de rivayet etmiştir. Ebu Yusuf da bunu Asar'ında (s.100) tahrîç etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Mansur b. el-Mutemir, İbrahim ve Ebu Nasr yoluyla Ali b. Ebi Talib'in şöyle dediğini haber verdi. Eğer sen hac ve umre için her ikisine birden telbiye getirirsen, böylece Beyt'i iki defa tavaf et ve Safa ile Merve arasında iki defa sa'y et. Mansur dedi: Ben Mücahid ile karşılaştım, o kıran yaptığı zaman insanların bir defa tavaf yapması hususunda fetva veriyordu. Ben ona Hz. Ali'nin bu hadisini söyleyince, eğer ben bu hadisi duymuş olsaydım, ancak iki defa tavaf ile fetva verirdim. Artık bu günden sonra ancak bu iki (tavaf ve sa'y) ile fetva veririm. Eh. İbn Ebi Şeybe, Heşim, Mansur b. Zadan, Hakem ve Ziyad b. Malik yoluyla Hz. Ali ile İbn Mesud'un kıran haccı hakkında şöyle dediklerini haber verdi: O iki defa tavaf ve iki defa sa'y eder. Bak Feth-ul Kadir, II, 206.

1514 Metindeki "lilumrati" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "liumratihi" olarak gelmiştir.

1515 Metindeki "anhu" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1516 Serahsi dedi (Vakfe vakti girdikten sonra Arafat'a yönelirse, böylece Ebu Hanife'den) bu konuda kitapta iki rivayet bulunmaktadır. Mekke'ye giden yoldan dönüp umre için tavaf edinceye kadar (O umreyi terk etmiş olmaz) ve o kıran hacisidir, dedi. Hasen ise Ebu Hanife'den şu görüşü rivayet ediyor: Bu Arafat'a teveccüh etmekle umreyi terk etmiş olur. Bu onun mezhebi üzere yapılan bir kıyastır. Nitekim imam bitirmeden önce cumaya yönelmeyi öğlenin terk edilmesinde cumaya başlama mesabesinde gördüğü gibi. Onun Kitapta zikrettiği bu şey bir istihsandan ibarettir. Bununla bu mesele arasındaki fark şudur: Orada kişi cumaya sa'y edip koşmakla emredilmiştir. Böylece o yürüşüyle koşmasını takviye etmiş olur. Burada ise o umre tavafı yapmadan önce Arafat'a yönelmekten yasaklanmış bulunmaktadır. Çünkü burada umrenin terk edilmesini gerektiren şey haccın rüknünün eda edimiş olmasıdır. Hatta budan sonra umrenin hac üzerine bina edilmesi gerçekleşmiştir. Bu ise sadece yönelmenin kendisiyle meydana gelecek bir şey değildir. Orada ise öğlenin kalkmasını gerektiren husus öğle ile Cuma arasında mevcut olan zıtlıktır. Sa'y yani koşmak cumanın özelliklerinden birisi olup bu koşma öğlenin kaldırılması meselesinde (Cuma namazına) başlama yerine geçmiştir bulunmaktadır. Eh. IV, 36

1517 Metindeki Mekke kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1518 Metindeki "yelzemühu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "lem yelzemhu" şeklinde gelmiştir.

1519 Metindeki "şeyen" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "şeyün" olarak gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

1520 Metindeki "ve kane" kelimesi "F" metninde "ve in kane" olarak gelmiştir.

1521 Metindeki "ve in" kelimesi "F" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

üzerine düşmez; fakat yeniden yaparsa efdal olur. Her hal-ü karda onun üzerine¹⁵²² kurban gerekir. Bu iki tavafı¹⁵²³ cünüp olarak yaparsa, onun umre tavafı için kurban kesmesi gerekir; hac sa'yini ise yeniden yapar. Eğer yeniden yapmazsa¹⁵²⁴ kurban kesmesi gerekir. Burada cünüp ile abdestsiz arasındaki kıyası¹⁵²⁵ hüküm aynıdır; ancak cünüplük bu ikinin kötü olanıdır. Bu konuda hayızlı olan da aynı cünüp gibidir.

İfrad veya kıran haccı yapmış olan bir kimse ziyaret tavafını abdestsiz olarak yaparsa ve kendi ailesine dönünceye kadar veda tavafını da yapmamış olursa onun üzerine¹⁵²⁶, birisi abdestsiz tavaf ettiği için, diğeri de veda tavafını terk ettiği için olmak üzere iki kurban gerekir. Eğer o¹⁵²⁷ veda tavafını (sonradan) yapmış olsa bu yüzden kurban onun üzerinden¹⁵²⁸ düşer.¹⁵²⁹ Eğer o ziyaret¹⁵³⁰ tavafını cünüp olarak yapmış olsa ve ailesine dönünceye kadar veda tavafını yapmamış ise o Mekke'ye yeni bir ihram ile döner böylece ziyaret tavafı yapar ancak bu tavafı geciktirdiği için kurban keser¹⁵³¹ ve veda tavafını yapar. Eğer¹⁵³² dönüp o bunları yapmazsa ziyaret tavafı için bir dişi deve; veda tavafını terk ettiği için de bir koyun kurban etmesi gerekir. Hayızlı kadın da ziyaret tavafı için aynen böyle yapar; ancak veda tavafından dolayı onun üzerine bir şey gerekmez.¹⁵³³ Eğer o ziyaret tavafını cünüp olarak, veda tavafını ise temiz olarak¹⁵³⁴ teşrik günlerinin sonunda yapmış ise¹⁵³⁵ veda tavafı ziyaret tavafı yerine geçer. O bunu tehir etmiş

1522 Metindeki "aleyhi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde yoktur.

1523 Metindeki "ve in tafehuma" ifadesi "F" ve "D" nüshalarında "ve in kane tafehuma" olarak gelmiştir.

1524 Metindeki "fe in lem yüid" ifadesi "F", "D" metinleirnde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "yüiydühu" olarak gelmiştir.

1525 Metindeki "ve el-kıyasü" kelimesi "F" metninde "fe el-kıyasü" olarak gelmiştir.

1526 Metindeki "kane aleyhi" ifadesi "F" nüshasında böyle, esas nüshada ve "D" de "kale aleyhi" "M" nüshasında ise "fealeyhi" olarak gelmiştir.

1527 Metindeki "fe in kane" ifadesi esas nüshadan düşmüştür, "F" ve "D" metinleirnden ilave edilmiştir.

1528 Metindeki "anhu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1529 Serahsi dedi: (İfrad veya kıran haccı yapmış olan bir kimse ziyaret tavafını abdestsiz olarak yaparsa ve kendi ailesine dönünceye kadar veda tavafını da yapmamış olursa, onun üzerine birisi ziyaret tavafını abdestsiz yaptığı için, diğeri de veda tavafını terk ettiği için olmak üzere iki kurban gerekir. Eğer o veda tavafını yapmış ise artık onun üzerine ziyaret tavafında abdestli olmayı terk ettiği için bir kurban gerekir.) O veda tavafını ziyaret tavafı için yeniden yapmaz. Çünkü bu tavafı ziyaret tavafı yerine geçirmek onun açısından bir fayda sağlamaz. Böylece o bunu ziyaret tavafı için bir iade yaparsa veda tavafını terk etmiş olur. Bunun için de ona kurban gerekir. Bu onun için faydalı değilse o bununla meşgul olmaz. Eh. IV, 41.

1530 Metindeki "li'z ziyareti" kelimesi "F" nüshasında "ez-ziyareti" "D" nüshasında ise "tavaf-üz ziyareti" şeklinde gelmiştir.

1531 Metindeki "yüriyku" kelimesi "D" metninde "yühriyku" olarak gelmiştir.

1532 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve iza" şeklinde gelmiştir.

1533 Serahsi dedi: (Eğer o ziyaret tavafını cünüp olarak yapmışsa ve ailesine dönünceye kadar veda tavafını yapmamışsa, o ziyaret tavafını yapmak için tekrar Mekke'ye döner. Döndüğünde onun yeni bir ihram giymesi gerekir.) Çünkü onun ilk tavafı onu ihramdan çıkma hususunda hazır hale getirmiştir. Onun ihramsız olarak Mekke'ye girme hakkı yoktur. Bu sebeple Mekke'ye girmek için ona yeni bir ihram gerekmektedir. Sonra ona ziyaret tavafını vaktinde yapmayı geciktirdiği için bir kurban gerekir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Bu aynen teşrik günleri geçinceye kadar tavafı tehir etmeye benzer. Biz bu faslı ileride inşallah açıklayacağız. Ancak bu mesele bize muteber olan tavafın ikinci tavaf olduğunu göstermektedir. (Eğer Mekke'ye dönmezse ona ziyaret tavafı için bir dişi deve ve veda tavafını terk ettiği için de bir koyun kurbanı gerekir. Hayızlı olan da ziyaret tavafı için aynen böyledir. Fakat veda tavafını terk ettiği için ona bir şey lazım gelmez.) Çünkü hayızlı için veda tavafını terk etmede ruhsat vardır. Burada temel dayanak Safiye (r.a.) hadisidir. O kurban günlerinde hayızlı olduğunu Resulüllah'a bildirdi. Hz. Peygamber, bu bir uğursuzluk, O bizi geciktirecek mi? buyurdular. Resulüllah'a hayır o tavaf etti, dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, öyleyse o hareket etsin, buyrdu. İşte bu hadis hayızlı kadının ziyaret tavafı yapmasının yasak olduğunu gösterir. Ve onun üzerine veda tavafı da yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'e Safiye (r.a.)'in ziyaret tavafı yaptığı haber verince ona kendileri ile beraber inmesini emretti. Eh. IV, 41.

1534 Metindeki "tahiran" kelimesi "M" nüshasında böyle gelmiştir. Bu diğeri nüshalardan ise düşmüştür.

1535 Metindeki "ve in kane tafe" ifadesi esas nüshada ve "F" de böyledir. "D" metninde ve "M" nüshasında ise "ve in tafe" olarak gelmiştir.

olduğu halde bu tehirinden dolayı kurban gerekir; sanki o veda tavafı yapmamış gibi olup bunu terkenden ötürü de ona bir kurban gerekir.

Eğer bir kadın hayızlı¹⁵³⁶ olup böylece kurban günü hayızlı olarak tavaf ederse¹⁵³⁷ sonra ertesi gün temizlenip teşrik günlerinin sonunda veda tavafı yaparsa bu veda tavafı ziyaret tavfı yerine geçer. Bu kadının üzerine tavafı geciktirdiği için bir kurban ve veda tavafını terk ettiği için de başka bir kurban gerekli olur. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise ziyaret tavafını geciktirdiğinden dolayı ona bir şey lazım gelmez.¹⁵³⁸

Eğer ziyaret tavafından azını¹⁵³⁹ temiz olarak yapar ama veda tavafını yapmadan ailesine dönerse onun önceki ihram ile dönmesi ve geri kalan ziyaret tavafını kaza etmesi gerekir¹⁵⁴⁰ ve bu geciktirmeden dolayı da bir kurban keser¹⁵⁴¹ ve veda tavafı yapar. Fakat o ziyaret tavafının çoğunu yapmış ise onun geri dönmemesi için yeterli olur. Ancak o iki koyun gönderip birisi geri kalan tavaf için, diğeri ise veda tavafı için olur.¹⁵⁴² Eğer o azını tavaf eder teşrik günlerinin sonunda veda tavafını gerçekleştirirse böylece o ziyaret tavafını veda tavafından tamamlar.¹⁵⁴³ Ebu Hanife'ye göre bunu tehir ettiği için onun üzerine kurban gerekir. Çünkü o çoğunu bırakmıştı.¹⁵⁴⁴ Veda tavafını da terk ettiği için yine bir kurban gerekir.¹⁵⁴⁵

Eğer ziyaret tavafından terk ettiği daha az ise bunu veda tavafından tamamlar ve bunların herhangi birinden dolayı da onun üzerine¹⁵⁴⁶ kurban gerekmez. Fakat ona sadaka gerekir.

Ebu'l-Fadl¹⁵⁴⁷ dedi: ve onun cümlesi, ziyaret tavafından azını terk etmesi onun üzerine bir kurban¹⁵⁴⁸ gerektirir, onun azını geciktirmesinde ise sadaka vardır, şeklindedir. Veda

1536 Metindeki "haizun" kelimesi "D" metninde "haizan" olarak gelmiştir.

1537 Metindeki "ve tafet" kelimesi esas nüshada böyle gelmiştir. "F" ve "D" nüshalarında ise "sümme taafet" şeklinde "M" nüshasında ise "fe taafet" olarak gelmiştir.

1538 Netice olarak, gerçekten ziyaret tavafı kurban günleri içinde vakittir. O sebeple onun kurban günlerinden geriye bırakılması Ebu Hanife'ye göre kurbanı gerektirir. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise kurbanı gerektirmez. Buna göre kim bir ibadeti diğer bir ibadetin önüne çekerse sanki o taşlamadan evvel tıraş olmasına veya kıran haccı yapanın taşlamadan evvel kurbanını kesmesine benzer. Ya da kurban kesmeden önce onun tıraş olmasına benzer ki Ebu Hanife'ye göre kurban gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise bu takdim ve tehir ile kurban gerekmez. İlah. Şerh-ul Muhtasar, IV, 42.

1539 Metindeki "el-ekalle" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ekalle" olarak gelmiştir.

1540 Çünkü onun üzerinde tavafın çoğu borç olarak durmaktadır. Böylece onun ihramı, kadınlar hakkında devam eder. Zaten onun dönüştü yeni bir ihrama ihtiyacı olmaz. Üzerindeki olan borcun yerine bir kurban da geçmez. Fakat onun üzerindeki geri kalan tavafı yapmak için onun mekke'ye geri dönmesi gerekir. Eh. Şerh IV, 43.

1541 Metindeki "ve yühriku" kelimesi "D" metninde "ve yühriku" olarak gelmiştir.

1542 Serahsi dedi: (Sonra geciktirdiği için bir kurban gerekir) Ebu Hanife'ye göre. Çünkü şavtların çoğunu kurban günlerinden sonraya bırakmak hepsini sonraya bırakmak demektir. (Veda tavafı yapar. Eğer o dört şavt tavaf etmiş ise dönmemesi için ona yeterli olur. Fakat o birisi, üzerindeki borcu olan geri kalan tavaf şavtları için) çünkü geri kalanı az olup tavaf şartı olan ise kemalliktir; böylece kurban onun yerine geçer, diğeri de veda tavafı için olmak üzere iki koyun kurban eder. Eğer o Mekke'ye tekrar dönmeyi tercih ederse ona yeni bir ihram gerekir. Çünkü o artık evvelki ihramdan çıkmış bulunmaktadır. Eğer o yeni bir ihramla dönerse, üzerindeki ziyaret tavafı borcunu iade ederse ve veda tavafı yaparsa onun için yeterli olur. Ancak geciktirmiş olduğu ziyaret şavtlarından her biri için onun bir sadaka vermesi gerekir. Çünkü onun bütünü geciktirmek kurban gerektirirse, böylece azını geciktirmek kurban gerektirmez ama sadakayı gerektirir. Buna bir sadaka gerekir denilen her yerde bundan maksad borçlu olan bir fakirin buğdayla doyurulmasıdır. Fakat bunların toplam değeri bir koyun kıymetine ulaşmalıdır. Ancak bu suretle istenilen şey gerçekleşmiş olur. Serahsi, Şerh, IV, 43.

1543 Çünkü onun üzerindeki ziyaret tavafı borcu daha kuvvetlidir. O her ne kadar başkasına niyet etmiş olsa da onun yaptığı şey (veda tavafı) ziyaret tavafını tamamlamaya sarf edilir. Eh. Serahsi, Şerh IV, 43.

1544 Metindeki "lienhehu ekseruhu" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "lienhehu ekmelu minhu" olarak gelmiştir.

1545 Serahsi dedi: Sonra onun veda tavafından geriye üç şavt kalmıştır. Böylece o veda tavafından çoğunu terk etmiş bulunmaktadır. Bu suretle o hepsini terk etmiş durumuna düşmüştür. Bunun için onun kurban kesmesi gerekmektedir. Eh.

1546 Metindeki "aleyhi" kelimesi "F" metninden düşmüştür.

tavafından çoğunu terk etmede bir kurban vardır. Azını terk etmede ise bir sadaka vardır. Veda tavafını Cünüp olarak yapmakta da bir kurban vardır. Bunu abdestsiz olarak terk etmesinde ise bir sadaka vardır. Ebu Hafs¹⁵⁴⁹ rivayetinde abdestsizlik ile cünüplük arası bu konuda eşit tutulmuştur.¹⁵⁵⁰ Ziyaret tavafını cünüp olarak yapmakta iade veya bir dişi deve kurbanı vardır. Bunu abdestsiz olarak tavafta ise bir koyun kurbanı vardır. Eğer o mazeretsiz olarak ters çevrilmiş olarak¹⁵⁵¹ veya binmiş (yüklenmiş) olarak tavaf ederse ya da çoğu tavafında böyle yaparsa, orada (Mekke'de) bulunuyorsa iade etmesi gerekir. Eğer ayrılmış ise bir koyun kurbanı gerekir.¹⁵⁵² Onun Safa ile Merve arasını yüklenmiş veya binmiş olarak yapması da böyledir.

Umre¹⁵⁵³ hacı yapan kimse hac aylarında umre tavafından dört şavt tavaf eder ve sonra o yılının haccını yaparsa o temettu yapmış olur. Ancak tavafının çoğunu ramazan ayında yapmış ise temettu yapmış olmaz.

Umre yapan tavafının çoğunu yaptıktan sonra eğer cima yaparsa onun umresi fasid olmaz. O haccına devam eder, fakat üzerine kurban gerekir. Eğer o üç şavt tavaf ettikten sonra cima ederse umresi bozulur; o haccına devam eder, fakat cima için¹⁵⁵⁴ bir kurban kesmesi¹⁵⁵⁵ ve bunun yerine bir umre yapması gerekir. Eğer o ramazan ayında cünüp veya abdestsiz olarak umre için¹⁵⁵⁶ tavaf yaparsa, bunu şevval ayında iade etsin veya etmesin, temettu yapmış olmaz.

Kufeli birisi hac aylarında umre yaptı. Böylece umresi için üç şavt tavaf etti ve üzerinde borç olarak geri kalan tavafları bıraktı. İhramdan çıkıp ailesine döndü. Sonra bunu hatırlayıp Mekke'ye geri geldi. Böylece umresinden üzerinde borç olarak kalan Beyt'i tavaf, Safa ve Merve'yi kaza eder ve ihramdan çıkar. O o yılının haccını yaparsa böylece o temettu yapmış olur.¹⁵⁵⁷ Dört şavt tavaf yapmış olsaydı temettu yapmış olmazdı.¹⁵⁵⁸

1547 Ebu'l Fadl ismi "F" metninde yoktur. Bu kimse İmam Muhammed b. Muhammed Ebu'l-Fadl el-Mervezi eş-Şehid'dir. Bak el-Muhtasar

1548 Metindeki "demen" kelimesi nüshalarda yanlış olarak "demün" şeklinde gelmiştir. "...az ise bunu veda tavafından tamamlar" ifadesinden başlamak üzere buraya kadar olan kısım "D" metninden düşmüştür.

1549 Bu Ahmed b. Hafs Ebu Hafs el-Kebir el-Buhari'dir. İmam Muhammed'in öğrencisidir. Kitab-ül Asl'ı ondan rivayet etmiştir. Yani gerçekten o rivayetinde Ebu Süleyman'a muhalif olup abdestsiz ile cünübü eşit tutmuştur. Ebu Süleyman ise bunları farklı kabul etmiştir.

1550 Serahsi dedi: (Eğer ziyaret tavafından üç şavtı terk etmiş ise bunu veda tavafından tamamlar) açıkladığımız gibi. (her bir şavt için onun üzerinde bir sadaka vardır) vaktinde yerine getirmeyip geciktirdiği için. Zira hepsinin tehirinde vacip olan şey, azını geciktirmede vacip olmaz. (Eğer o veda tavafını cünüp olarak yaparsa onun üzerine bir kurban gerekir). Cünüplük sebebiyle eksikliğin daha kötü olması yüzünden. Artık o bu veda tavafını hepten terk etmiştir. (Eğer o veda tavafını bdestsiz olarak yapmış ise üzerine bir sadaka gerekir). Abdestsizlik yüzünden eksikliğin az olması sebebiyle. (Ebu Hafs rivayetinde ise o bu konuda cünüplük ile abdestsizliği eşit saymaktadır) Çünkü cünüp kişinin tavafı sayılır. Çünkü ziyaret tavafında ihramdan çıkmak bununla meydana gelmektedir. Ziyaret tavafını hepten terketmekle vacip olan şey, bu eksiklik sebebiyle vacip olmaz. Eh. Serahsi, Şerh, IV, 44.

1551 O Hacer-ul Esvad'i istilam eder sonra Ka'be'yi sol taraftan tutar ve yedi şavt tavaf ederse bize göre onun tavafı ihramdan çıkma hükmünde sayılır. O Mekke'de bulunduğu sürece bunu yeniden yeniden tavaf etmesi gerekir. Fakat o bunu yeniden yapmadan ailesine-ülkesine dönerse bir kurban kesmesi gerekir. Eh. Serahsi, IV, 44.

1552 Metindeki "in kane kad racea" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. Esas nüshada ve "M" nüshasında ise "in racea" şeklinde gelmiştir.

1553 Metindeki "ve iza" ifadesindeki vav harfi "F" ve "D" metinlerinde böyle gelmiştir. Bu vav harfi esas nüshadan düşmüştür.

1554 Metindeki "li'l-cimai" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-cimau" olarak gelmiştir.

1555 "Eğer o üç şavt tavaf ettikten sonra" ifadesinden başlamak üzere buraya kadar olan kısım "F" metninden düşmüştür.

1556 Metindeki "tafe li'l-umreti" ifadesi esas nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "tavafe'l-umreti" şeklinde gelmiştir.

1557 Çünkü o ikinci defa geri geldikten sonra şavtların çoğunu yerine getirince sanki bu döndükten sonra hepsini yapmış gibi olur. Bak. Şerh, IV, 45.

1558 Bu, onun iki ibadet arasında ailesine gidip ziyaret yapmasından ve her bir ibadeti yerine getirmek için evinden sefere-yolculuğa çıkmış olmasından kaynaklanmaktadır. Eh. Serahsi, IV, 46

Hac ve umre tavaflarında remeli terk etmek ve Safa ve Merve arasındaki vadi ortasında sa'yi bırakmak bir şeyi gerektirmez. Ancak bu mazeretsiz¹⁵⁵⁹ olduğu zaman kötü bir iş yapılmış olur. Hacer-ul Esved'i istilamı (öperek veya el sürerek ziyareti) terk etmek de böyledir.¹⁵⁶⁰

Hacta veya umrede¹⁵⁶¹ vacip tavafı¹⁵⁶² eğer hatimin içinden yaparsa, eğer o Mekke'de ise terk ettiği bu şavtları kaza eder, eğer o ailesine-ülkesine dönmüş ise onun üzerine bir kurban gerekir.¹⁵⁶³

Kıran hacı yapan kimse umresi için üç şavt tavaf etti ve Safa ile Merve arasını sa'y etti. Sonra böylece hacı için tavaf etti. Sonra Arafat'ta vakfeye durdu. Onun hac için yapmış olduğu bu şavtlar umre tavafından sayılır ve umre tavafından bir şavt kaza eder. O kıran hacısı olduğu halde umresi ve hacı için Safa ve Merve tavafını yeniden yapar. Eğer o bunu yapmadan önce Kufe'ye dönerse, onun üzerine bu şavtı terk ettiği için bir kurban, hacta sa'yi terk ettiği için de bir kurban gerekir. (Hâkim)¹⁵⁶⁴ dedi: Onun bu cevap olarak söylediği "umresi için olan tavafı yeniden yapar" sözü, bununla üstün tutmayı ve tercih etmeyi kastediyorsa ancak o suretle muteber olur.¹⁵⁶⁵ Ebu Hanife ile Muhammed'e göre namaz kılmadan önce onun iki yedi tavafı birleştirmesi mekruh olur.¹⁵⁶⁶ Ebu Yusuf ise, o bunu üç yedili (üç tavaf) veya beş yedili ya da bunun gibi, tekli bir sayı üzerine yaparsa bunda bir sakınca yoktur.¹⁵⁶⁷ O güneş doğmadan önce

1559 Metindeki "li ğayri özrin" ifadesi "M" nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise "bi ğayri özrin" şeklindedir.

1560 Remel, Hacer-ul Esved'i istilam ve bu arada yapılan diğer şeyler tavafın adabındandır veya sünnettir. Sünneti ya sa bir adabı terk etmek bir şeyi gerektirmez. Eğer bile bile kasıtlı terk edilirse bu kötü bir şey olur. Serahsi IV, 46.

1561 Metindeki "ev el-umreti" ifadesi üç nüshada böyledir. "M" nüshasında ise "ve'l-umreti" şeklindedir.

1562 Metindeki "et-tavaf" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1563 Çünkü terk edilmiş tavaf daha az olan tavaftır. O sadece tavafı hatiyim içinden taptığında bıraktı. Daha önce biz eğer o tavaf şavtlarından azını terk etmiş ise onun bu terk ettiklerini yeniden yapması gerekir. Eğer yeniden yapmazsa bize göre ona kurban gerekir. Hatiymin içinden yapılan tavaf da aynı bu gibidir. Sonra bize göre efdal olan sünnete uygun tertibe riayet edilsin için tavafı temelden hepsini yeniden yapmaktır. Fakat o sadece hatiyimde yaptıklarını iade ederse, terk etmiş olduklarını yenilemiş olmasıyla bu da onun için yeterli olur. Şafii'nin görüşüne göre ise onun tavafı temelden iade etmesi gerekir. Namazda olduğu gibi tavafta da tertibe riayet gerekli olması esasından dolayı o bunu terk ettiği zaman tavafı sayılmış olmaz. Bize göre vacip olan ise Beyt'in etrafında dönmektir. Bu ise sadece terk edilmiş şavtların iadesi ile tamamlanmış olur. Fakat bunda tertip sünnettir, temelden hepsini yapmak ise daha efdaldır. Şafiiler bize eğer tavaf hacar-ul esved'den başka bir yerde başlarsa, hacar-ul esvede kadar devam etmedikçe bu kadar tavaf sayılmaz diye itiraz ediyorlar. Bizim arkadaşlarımızdan bazıları da bunun bize göre muteber olduğunu ve fakat mekruh olduğunu söyleyenler vardır. Fakat Muhammed Rakkıyyat'ta zikreder ki, onun Hacer-ul Esvede kadar olan tavafı muteber değildir. Bu onun tertibi terk ettiği için değil, fakat İbrahim'den (a.s.) rivayet edildiğine göre Hacer-ul Esved'in tavafın anahtarı olmasından kaynaklanır. İbrahim (a.s.) İsmail (a.s.)'a "bana bir taş getir, onu tavafın başlangıcı için bir işaret yapayım. Böylece ona bir taş getirdi. O o taşı attı, sonra ikinci ve üçüncü derken, böylece İbrahim (a.s.) ona, birisi bana taşı getirdi, senin taşına ihtiyaç kalmadı, o hacar-ul esvede yerinde buldu diye çağırıda bulundu. Böylece biz tavafın başlangıcını ondan öğrenmiş bulunuyoruz. Bu sebeple başlangıçtan evvel yapılan bir tavaf sayılan bir tavaf olmaz. Eh. Serahsi, Şerh, IV, 46

1564 Burada bunu söyleyen hâkim'dir. O imam Muhammed'i tenkit ederek söyledi. Serahsi dedi: Hâkim dedi: (Onun "umresi için olan tavafı yeniden yapar" sözü, bununla üstün tutmayı ve tercih etmeyi kastediyorsa ancak o suretle muteber olur). O bu meselenin şöyle bir yerde gerçekleşmiş olduğunu açıklamak istiyor: Eğer o üç şavt selamlama tavafı yaptıktan sonra sa'y ederse bu umre için sayılan bir sa'y olur. Onun bunu, umre tavafını terk ettiği şavt ile tamamladıktan sonra iade etmesi herne kadar müstehap olsa bile, iade etmesi gerekmez. Eh. IV, 47

1565 "Kıran hacı yapan kimse... Sözünden buraya kadar olan kısım "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. Ancak bu mesele şerhin metninde bulunmaktadır.

1566 Metindeki "beyne üsbuayni" sözündeki "beyne" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. Bu esas nüshada "sübuayni" olarak gelmiş, bunun doğrusu "D" metninde ve "M" nüshasında olduğu gibi "üsbuayni" şeklindedir.

1567 Metindeki "selasete esabia ev hamseten ev nahve zalike" ifadesi nüshalarda böyledir. Bu şerhte ise "hamsete esabia" şeklinde gelmiş, ancak orada "ev nahve zalike" ifade bulunmamaktadır.

Bu onun için mekruh olur. Çünkü tavaftan her bir yediyi tamamlamak ancak iki rekât namazla olmaktadır. Birinci yediyi tamamlamadan onun ikinci yedi (yani tavaf) ile meşgul olması onun için mekruh olur. Nitekim dört rekâtlı bir nafil namazda her bir

tavaf ederse güneş¹⁵⁶⁸ doğup¹⁵⁶⁹ yükselmedikçe¹⁵⁷⁰ namaz kılmaz. Eğer o ikindiden sonra tavaf ederse akşam namazını kılmadıkça yine böyle namaz kılmaz. Onun farz olan bir namazı kılmış olması iki rekât tavaf namazı için yeterli olmaz.¹⁵⁷¹

Onun tavafta yüksek sesle şiir okuması, konuşması veya alış veriş yapması mekruhtur. Fakat bunu yaparsa tavafi bozulmuş olmaz. Onun tavafta yüksek sesle Kuran okuması mekruhtur; ancak kendisi işitecek kadar okumasında bir sakınca yoktur. Kadıla erkek birlikte tavaf ederlerse erkeğin tavafi fasid olmaz.¹⁵⁷²

Tavaf eden kimse, farz namazı kılmak veya cenaze namazı kılmak ya da abdestini yenilemek için¹⁵⁷³ tavafindan ayrıldıktan sonra (kabeye) döner, kaldığı yerden tavafına devam eder. Eğer¹⁵⁷⁴ tavaf eden kimse iki rekât namazını Mekke'den çıkıncaya kadar¹⁵⁷⁵ kılmayıp tehir ederse ona bir zarar vermez. Hz. Ömer'in güneş doğmadan önce tavaf ettiği, sonra (Mekke'den) çıkıp Zituva'ya varınca ve güneş yükselince iki rekât namaz kıldığı, sonra¹⁵⁷⁶ "İki rekât namaz yerine iki rekât namaz" dediği (haberi) bize ulaştı.¹⁵⁷⁷ (Muhammed) dedi: Bana göre Mekke halkının namaz¹⁵⁷⁸ kılması, yabancıların ise tavaf etmesi dahiyidir.

iki rekâtın tamamlanması tahiyat ile olunca, birinci iki rekât tamamlanmadan onun ikini iki rekât ile meşgul olması mekruhtur.

Serahsi Şerh'te bunu böyle söyledi. IV, 47.

1568 Metindeki "eş-şems" kelimesi "D" metninden düşmüştür.

1569 Metindeki "tatlea" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "taleat" şeklinde gelmiştir.

1570 Metindeki "ve tertefia" kelimesi "F", "D" metinlerinde ve "M" nüshasında yoktur.

1571 Serahsi dedi: Muhammed dedi: (Güneş doğmadan önce tavaf ederse, güneş doğuncaya namaz kılmaz. Biz namaz bahsinde açıkladık ki: iki rekât tavaf namazı sünnet veya nezredilmiş olanda olduğu gibi kendisinden kaynaklanan bir sebeple vaciptir. Bu ise bize göre fecir doğduktan sonra güneş doğmadan önce eda edilmez. İkindiden sonra güneş batmadan önce de edilmez. Rivayet ediliyor ki, gerçekten Hz. Ömer güneş doğmadan önce tavaf etti. Sonra Mekke'den çıkıp Zituva'ya varınca ve güneş yükselince iki rekât namaz kıldı. Sonra şöyle dedi: "İki rekât namaz yerine iki rekât namaz". (Böylece o güneş battıktan sonra akşam namazına başlar: Çünkü akşam namazından önce farz olmayan bir namazı eda etmek mekruhtur. (Onun kıldığı farz bir namaz, onun iki rekât tavaf namazı için yeterli olmaz.) Çünkü nezredilmiş gibi vaciptir veya sünnet namazlar gibi bir sünnettir. Bu sebeple farz namaz onun tavaf namazı yerine geçmez. Eh. IV, 47

1572 Çünkü tavaf, hükümlerde namaza benzemez. Kadınla erkeğin aynı hizada olması ancak onlar namazda ortak oldukları takdirde namazın bozulmasını gerektirir. Eğer onlar ortak namazda değiller ise namazı fasid olmaz. Burada tavafta ise kadınla erkek arasında bir ortaklık yoktur. Eh. Serahsi, Şerh IV, 48

1573 Metindeki "tecdidi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "li tecdidin" olarak gelmiştir.

1574 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe in" olarak gelmiştir.

1575 Metindeki "harace" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yahrucü" olarak gelmiştir.

1576 Metindeki "sümme" kelimesi "D" metninden düşmüştür.

1577 İmam Muhammed bu haberi Muvatta'ında (s. 309) İkinci ve Sabah Namazlarından Sonra Tavaf Etme Babı'nda senediyle beraber rivayet etti. Malik bize İbn Şihab ve Hamid b. Abdurrahman yoluyla Abdurrahman'ın ona kendisinin sabah namazından sonra Hz. Ömer ile Kâbe'yi tavaf ettiğini, o tavafını tamamlayınca baktı güneşi göremedi. Namazı kılmadığı halde devesine bindi ve Zituva'ya gelince indi, iki rekât namaz kıldı. Muhammed biz bunu alıyoruz, dedi. Onun iki rekât tavaf namazını güneş doğup ağırincaya kadar kılmaması gerekir. Bu Ebu Hanife'nin ve bizim fıkıhçılarımızın tamamının görüşüdür. Tahavi bunu Asar'ının şerhinde (I, 396) Yunus, Süfyan, Zühri ve Urve yoluyla Abdurrahman b. Abdülkarim'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Ömer sabah (namazından) sonra Kâbe'yi tavaf etti. Fakat rükû etmedi-namaz kılmadı. O, Zituva'da olunca ve güneş doğunca iki rekât namaz kıldı. Yunus bize ben Vehb'in oğluyum gerçekten Malik ona İbn Şihab yoluyla Hamid b. Abdurrahman b. Abdülkadir'in bu haberin benzerini rivayet ettiğini söyledi. Eh. Tavaf Namazını Sabah ve İkinci Namazlarından Sonra Kılma Bölümü. Ebu Yusuf da bunu Asar'ında (s. 113) İbn Ömer'den rivayet ediyor: Yusuf bize babası ve Ebu Hanife yoluyla Ebu Bekir b. Ebu'l Cehm'in şöyle dediğini haber verdi: Ben İbn Ömer'i sabahleyin Beyt'i yedi defa tavaf ederken gördüm. Sonra çekildi ve güneş doğup ağırincaya kadar namaz kılmadı, bundan sonra kıldı. İbn Hüsrev bunu Müsned'inde rivayet etmiştir. Ebu'l-Kasım b. Ahmed b. Ömer ed-Dellal bize Abdullah b. Hasen el-Hallal, Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Hame, Muhammed b. İbrahim b. Hubeys, Muhammed b. Şuca ve Hasen b. Ziyad ve Ebu Hanife yoluyla Ebu Bekir b. Fulan Ebu Fulan'ın şöyle dediğini haber verdi. Ben İbn Ömer'i ikindi namazından sonra Beyt'i yedi defa tavaf ederken gördüm. Sonra çekildi ve güneş kayboluncaya kadar namaz kılmadı. Hasen b. Ziyad bunu Kitab-ül Asar'da rivayet etti. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 514. Ben dedim: Buradaki Ebu Bekir b. Ebi Fulan, İbn Ebi'l

Adam yedi tavaf yaptı, sonra başka bir yedi tavaftan bir veya iki şavt yaptı ve aklına iki yedi tavafı birleştirmemesi gerektiği geldi. Onun yapmış olduğu bu yedi (tavaf) tamam olur; ancak her bir yedi (şavt) için iki rekât namaz kılması gerekir.¹⁵⁷⁹

Tavaf ederken onun üzerinde temiz olmak şartıyla mest veya pabuç bulunmasında bir sakınca yoktur.¹⁵⁸⁰ Onun üzerindeki elbisede dirhem miktarından fazla kan veya idrar bulunsa bu¹⁵⁸¹ onun için mekruh olur; ama ona bir şey lazım gelmez.

Rüknü Yemaniye istilam etmek güzeldir. Fakat onu terk etmek kişiye zarar vermez.¹⁵⁸² O bütün tavafında remel yaparsa onun üzerine bir şey gerekmez. Eğer birinci şavtta yürür, sonra bunu hatırlarsa ancak iki şavtta remel yapar. Eğer ilk üç şavtta¹⁵⁸³ yürür sonra bunu hatırlarsa artık geri kalanlarda remel yapmaz.

Eğer o sürünerek tavaf yapmayı Allah için üzerine borç yaparsa¹⁵⁸⁴ ve böyle tavaf ederse, o Mekke'de ise tavafı iade eder, eğer ailesine-ülkesine dönmüş ise bunun için bir kurban¹⁵⁸⁵ keser¹⁵⁸⁶ Eğer o Kâbe'yi zemzem kuyusunun arkasından veya Mescidin gölgesine¹⁵⁸⁷

Cehm'dir. Ebu Fûlan, Ebu Yusuf'un Asar'ından da anlaşılacağı gibi, Ebu'l-Cehm'den kinayedir. Ebu Bekir Razi Tahavi Muhtasar'ının (şerhi) Şerh-ul Mevakit'te dedi: Muhammed b. Fudayl, Abdülmelik ve Ata yoluyla Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etti: İkinci ve sabah namazlarından sonra tavaf etmek istediğiniz zaman namazı güneş kayboluncaya kadar veya doğuncaya kadar geciktirin. Eh. Varag, 78, cilt: I Ben dedim: Bunu İbn Ebi Şeybe bu senedle ondan rivayet etmiştir. Hz. Ömer'in bu haberini V, 91 de açıkladığımız gibi beyhaki de Sünen-ül Kübra'sında Malik yoluyla rivayet etmektedir. Ben dedim: Buhari bu hadisi Sahih'inde Sabah ve İkinci Namazından Sonra Tavaf Etmek Babı'nda talik etmiştir. Metni şöyledir: Hz. Ömer sabah namazından sonra tavaf etti ve sonra bineğine binip gitti. Zituva'ya varınca iki rekât namaz kıldı.

1578 Metindeki "ve's-salatü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde ve "M nüshasında böyledir. Esas nüshada "ve's-salatü et-tetavvuu" olarak gelmiştir.

1579 Esas nüshada bütün harfleriyle beraber "sübuun" şeklindedir. Doğrusu ise diğer nüshalarda olduğu gibi "üsbuun", "üsbuan" "el-üsbuu" şekilleridir. "Her bir yedide (şavtta) onun üzerinde iki rekât namaz borcu vardır" dedi. Çünkü o bir veya iki şavt yapmakla ikinci bir yediye başlamış bulunmaktadır, böylece onun bunu bitirmesi gerekir. Bu tahiyattan önce üçüncü rekate kalkan kimseye benzer. O bu rekati secde ile tescil etmiş olduğundan artık onun ikinci bir iki rekât kılması gerekir. Sonra her bir yedi şavtın iki rekât namaz kılma gerektirmesi nezretme ve adakta bulunma mesabesindedir. İşte bu sebeple onun her bir yedi şavt için iki rekât namaz kılma borcu vardır. Eh. Serahsi, IV, 48.

1580 O bu meseleyi şafilere karşı koymak için getirmiştir. Çünkü onlar ancak yalın ayak tavaf edilir, diyorlar. Temiz oldukları zaman mest veya pabuç ile namaz kılmak caiz olursa bunlarla tavaf etmek öncelikle caiz olur. Serahsi, IV, 49.

1581 Metindeki "zalike" kelimesi "D" metninden düşmüştür.

1582 Rivayet ediliyor ki, Muhammed Rüknü Yemaniye istilamda bulundu ve bunu terk etmedi. Şafil, buna istilam eder ve elini öper, Rüknü öpmez, dedi. Hz. Peygamber'in böylece Rüknü istilam ettiği, fakat onu öpmediği rivayet edilir. İbn Abbas rivayet ediyor ki, gerçekten Hz. Peygamber, her iki rüknü- yani Hacer-ul Esved rüknü ile Rüknü Yemani'yi istilam etti. Bu Muhammed'in delilidir. Bu zahir rivayetin anlamı şudur: Hacer-ul Esved gibi senin için bir de rükün vardır; onu istilam etmek sünnet ve böylece onu öpmek de sünnettir. Burada öpmek ittifakla sünnet değildir, istilam da öyle sünnet değildir. Muhammed dedi (Diğer iki rüknü istilam etmez). Ancak Muaviye'nin görüşüne göre böyle değil, o dört rüknü istilam etti. Bu sebeple İbn Abbas ona biz iki rüknü istilam etmeyiz, dedi. O da bu kadar açık ve aşikâr hiçbir şey yoktur, diye cevap verdi. Fakat biz diyoruz ki, kıyas rükün istilamını ortadan kaldırır. Çünkü burası Beyt'in diğer yerlerinde olduğu gibi tazim edilecek bir yer değildir. Fakat biz Hz. Peygamber'in filli sebebiyle Hacer-ul Esvedde kıyası terk etmiş bulunuyoruz. Böylece ondan (Hacer-ul Esvedden) başkası kıyas esası üzere kalmış bulunmaktadır. Sonra diğer bu iki rükün, Beyt'in rükünlerinden değildir. Çünkü cahiliye halkı Beytullah'ı Hz. İbrahim'in attığı temellerden eksik yaptılar. Bu sebeple bu iki rükün istilam edilmez. Eh. Serahsi, Şerh, IV, 49. Ben dedim: Bu ikinci mesele bizim yanımdaki Muhtasar nüshasından düşmüştür.

1583 Metindeki "fi's selasi'l-evvel" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "es-selasi" olarak gelmiştir.

1584 Metindeki "ve in ceale" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "F" metninde "ve in kale", "D" metninde ise "ve iza kale" olarak gelmiştir.

1585 Metindeki "ve erake" kelimesi "F" metninde "ve yuriyku", "D" metninde "ve yuhriyku" ve "M" nüshasında ise "ve aleyhi demün" olarak gelmiştir.

yakın bir yerden tavaf ederse onun için yeterli olur. Eğer Mescidin arkasından tavaf eder de Mescidin duvarları kendisi ile Mescid arasında kalırsa¹⁵⁸⁸ yeterli olmaz. Onun bu tavafı yeniden yapması gerekir.¹⁵⁸⁹ Allah en iyi bilir.

SAFA İLE MERVE ARASINDA SA'Y ETMEK

Safa ile Merve arasında sa'y edip Safa'dan Merve'ye ve Merve'den Safa'ya bütün sa'yinde remel yaparsa kötülük yapmış olur; fakat onun üzerine bir şey gerekmez. Bunların hepsinde yürürse yine böyle olup bu onun için yeterli olur. Eğer Merve'den başlar Safa'da bitirirse ve böylece tamamlamış olursa onun yeniden bir şavt daha yapması gerekir. Çünkü onun Merve'den başlayıp sonra oradan Safa'ya yönelerek yaptığı sa'yi sayılmaz. Eğer hacta veya umrede Safa ile Merve arasındaki sa'yi bir şeye bağlı olmaksızın terk ederse onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer bundan dört şavtı terk ederse yine böyle kurban gerekir. Eğer üç şavtı terk ederse her bir şavt için bir fakiri yarım sa (1 kilo kadar) buğday¹⁵⁹⁰ ile doyurur. Eğer bu bir kurban olursa bundan dilediği kadar (fakiri) doyurur.¹⁵⁹¹ Eğer sa'yi (mazereti olmadan) binek üzerinde yaparsa yine böyle (kurban gerekir).

Eğer taharet üzere tavaf etmişlerse cünüp ile hayızlı kişinin sa'yi de caiz olur.

Tavaftan önce sa'y etmek caiz değildir. Fakat tavafın çoğunu yaptıktan sonra ederse caiz olur. Onun aralarında sa'y ederken Safa ile Merve üzerine çıkmayı terk ederse bu onun için mekruh olur. Ama bunu terk etmekle ona bir şey lazım gelmez.

Eğer o haccını bitirip ihramdan çıktıktan ve kadınlarla ilişki kurduktan sonra sa'y etse bile onun için yeterli olur. Fakat onu kurban günleri geçinceye kadar geciktirirse,¹⁵⁹² eğer o ailesine-ülkesine dönmüş olursa üzerine bir kurban gerekir. Bana göre tekrar geri gelmekten kurban kesmek daha uygundur. Eğer o dönerse, yeni bir ihram ile dönmüş olur. Ancak o henüz Mekke'de ise böylece sa'y eder ve üzerine başka hiçbir şey gerekmez.¹⁵⁹³

Onun umrede Safa ile Merve arasında sa'y etmeden ihramdan çıkması gerekmez.¹⁵⁹⁴ Çünkü bu konudaki hadis, o tavaf eder,¹⁵⁹⁵ sa'yini yapar ve tıraş olur veya saçını kısaltır (sonra)

1586 Muhammed dedi: (Eğer Allah için Kâbe'yi sürünerek tavaf etmeyi kendisini borçlu kılmışsa onun Kâbe'yi ancak yürüyerek tavaf etmesi gerekir). Çünkü o nafîle olan bir şeyi kendisine nezir ile veya kendisinde Allah'a yakınlaşma olan bir şeyi gerekli kılar. Tavafın aslı ve esası Allah'a yaklaşmadan ibarettir. Sürünmek ise Cahiliye insanının adetlerinden biridir; o bizim dinimizde kurbiyet-yakınlaşma olamaz. Bu sebeple o bunu nezir yapmak suretiyle kendisine gerekli kılamaz. (Eğer o böylece) sürünerek (tavaf ederse, Mekke'de bulunduğu sürece iade etmesi gerekir. Eğer ailesine dönmüş ise bir kurban kesmesi gerekir.) Bu bizim daha önce anlattığımız yüklenmiş veya bindirilmiş olarak tavaf eden kimseye benzer. Serahsinin açıkladığı Muhtasar metni burada bitti. IV, 49. Ben dedim: Esas nüshada bundan sonra şu ilave vardır: "Dedi: Bu mesele bazı rivayetlerde vardır. O sürünerek tavaf etmeyi Allah için nezretmiştir." Fakat bu ilave "F" ve "D" metinlerinde yoktur ve şarihte de yoktur. Böylece bu birileri tarafından yapılmış bir açıklımadır. İstinsah eden kişi de bunu esas nüshanın terk ettiğini sanarak metne koymuştur.

1587 Metindeki "el-mescid" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında gelmiş, fakat "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1588 Metindeki "fe kanet" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "F" ve "D" metinleirnde ise "ve kanet" şeklinde gelmiştir.

1589 "Onun bu tavafı yeniden yapması gerekir" cümlesi "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1590 Metindeki "sain min hintatin" ifadesi "F" nüshasında "sai hintatin" olarak gelmiştir. Muhtasar şarihi bu ifadeyi zikretmemiştir.

1591 "Eğer bundan dört şavtı terk ederse..." den başlayıp buraya kadar devam eden kısım "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. "M" nüshasında "ve in tereke" yerine "ve lev tereke" olarak gelmiştir.

1592 Metindeki "ve in ahharahu hatta madat..." ifadesi, "F" metninde "ve iza ahharahu hatta mada" şeklinde gelmiştir.

1593 Srahsi dedi: (Eğer dönerse ve sa'y ederse veya kendisi Mekke'de olup kurban günlerinden sonra sa'y ederse onu üzerine bir şey yoktur.) Çünkü sa'y kurban bayram günleriyle vakitli değildir. Vakit ancak nas ile tavafta vardır. Onun için sa'yi geciktirme sebebiyle ona bir şey lazım gelmez. Eh. IV, 25

1594 Metindeki "yehulle" kelimesi "F" metninde "yahlüku" olarak gelmiştir.

1595 "Eğer taharet üzere tavaf etmişlerse..." den buraya kadar olan kısım "D" metninden düşmüştür.

ihramdan çıkar¹⁵⁹⁶ şeklinde gelmiştir. Hac'ta ise o Akabe cemlelerini atar, tıraş olur veya saçını kısaltır böylece ona kadınlar müstesna her şey helal olmuştur, şeklinde gelmiştir. Böylece Beytullah'ı tavaf ettiği zaman kadınlar da helal olur. He hacta ve hem de umrede Safa ile Merve arasını sa'y etmek vaciptir.

MİNAYA ÇIKIŞ

Hacı için terviye (zilhiccenin 8.) günü öğle namazını Mina'da kılmak müstehaptır. Arefe günü sabahına kadar orada kalır. Eğer o öğle namazını Mekke'de kılsa ona bir zarar vermez.¹⁵⁹⁷ Arefe gecesi Mekke'de geceler ve sabah namazını orada kılar ve sonra oradan kuşluk vakti Arafat'a yollanır ve Mina'ya uğrarsa onun için yeterli olur; ama böylece kötü bir şey yapmış olur.

Arafat'ta¹⁵⁹⁸ istediği yere inip yerleşir. İmam mimbere çıkar. Müezzin¹⁵⁹⁹ o minberde iken ezan okur. O ezanı bitirdikten sonra imam kalkıp hutbe okur.¹⁶⁰⁰ Böylece o Allah'a hamd-ü sena eder. Telbiye, tehlil ve tekbir getirir ve Hz. Peygamber'e salâvat getirir. İnsanlara va'z-u nasihat eder. Onlara birtakım emir ve yasaklarda bulunur. Sonra Allah Teâla'ya bir haceti¹⁶⁰¹ için dua eder. Sonra iner ve müezzin ikamet getirir. Böylece imam öğle namazını kıldırır. İmam öğleyi bitirip selam verdikten sonra müezzin kalkıp ikindi namazı için ikamet getirir. Sonra imam insanlara ikindi namazını kıldırır.¹⁶⁰² Bu iki namaz arasında imamın nafîle bir namaz kılması mekruh olur. Eğer bir adam kaldığı yerde öğle namazını kılmış olduğu halde gelip ikindi namazını

1596 O bununla umre sa'yi ile hac sa'yi arasındaki farkı kastetmektedir. Çünkü tavaftan ayrılıp ihramdan tamamen çıktıktan sonra o eğer haccın sa'yini yaparsa bu sahih olur. Umre sa'yi ise ancak ihram insanın üzerinde iken eda edilebilir. Çünkü bunlardan her biri hakkında hadis bu şekilde gelmiştir. Böyle bir durumda bize düşen buna uymaktır. Çünkü bunun manası akıl ile anlaşılabilir. Sonra ihramdan çıkma tamamlandıktan sonra eda edilebilen mesela (şeytan) taşlama gibi şeyler, haccın vaciblerindedir. Böylece yine sa'y etmek de ihramdan çıkma işi tamamlandıktan sonra caiz olan bir şeydir. Fakat umrenin ihramdan çıkma işi tamamlandıktan sonra eda edilen bir şeyi bulunmamaktadır. Sa'y umrenin amellerinden birisidir. Öyleyse onun sa'yi tıraş ile ihramdan çıkmadan önce yerine getirmesi gerekir. Yüce olan Alla Teala en iyi bilir. Bu metnin şerhinde Serahsi'nin söylediği bitti. IV, 52. Ben dedim: Bu hadisi Buhari (s. 241) rivayet etmiştir. Bize Humeydi, Süfyan yoluya Amr b. Dinar'ın şöyle dediğini haber verdi: Biz İbn Ömer'e umrede Beytullah'ı tavaf etmiş ve fakat henüz Saf ile Merve arasında sa'y etmemiş ve hanımına gelmiş bir adamın durumunu sorduk O şöyle cevap verdi: Hz. Peygamber geldi. Beytullah'ı yedi defa tavaf etti ve İbrahim makamının arkasında iki rekât namaz kıldı ve Safa ile Merve arasında yedi defa sa'y etti. Gerçekten Hz. Peygamber'de sizin güzel örnekler vardır. Amr b. Dinar, Biz Cabir b. Abdullah'a sorduk. Safa ile Merve arasında sa'y etmedikçe o kadınlara yaklaşamaz, dedi. Eh.

1597 Bu cümle "D" nüshasından düşmüştür.

1598 Metindeki "Arafatin" kelimesi "D" metninde "el-Arafati" olarak gelmiştir.

1599 Metindeki "el-müezzin" kelimesi "F" metninde çoğul olarak "el-müezzinun" şeklinde gelmiştir.

1600 Metindeki "Hatabe" kelimesi esas nüshada böyle, "F" ve "D" metinlerinde "fe yahtubu" şeklinde, "M" nüshasında ise "yahtubu" olarak gelmiştir.

1601 Metindeki "bi hacetihi" kelimesi "D" metninde "li hacetihi" olarak gelmiştir.

1602 Bu sözün açıklamasında Serahsi şöyle diyor: Netice olarak bize göre hacta üç tane hutbe vardır. Birisi terviye gününden bir gün önce, ikincisi arefe günü Arafat'ta ve üçüncüsü ertesi günü, kurban günü Mina'da. Böylece Mekke'de terviden bir gün önce hitabede bulunur ve insnalara hac ihramını nasıl giyecekler ve ondan Mina'ya doğru nasıl çıkacaklar ve Arafat'a nasıl yönelecekler ve oradan nasıl inecekler bunları onlara anlatıp öğretir. Sonra öğrettiklerini uygulayınca kadar terviye günü onlara mühlet verir. Sonra arefe günü insanlara bugün ve kurban günü onların muhtaç olacakları şeylerin bilgilerini verip hitap eder. Sonra onlara anlattıklarını uygulamaları için kurban günü mühlet tanır. Sonra kurbanın ikinci günü geri kalan hac ibadetlerinin işlerinden muhtaç oldukları şeyleri anlatıp bildiren bir hitabede bulunur. Züfer'den onun şöyle dediği rivayet edilir: İmam terviye günü Mina'da, arefe günü Arafat'ta ve kurnam günü Mina'da hitabede bulunur. Çünkü kişi terviye günü hac için ihrama girer, arefe günü vakfeye durur ve kurban günü de Beytullah'ı tavaf eder. Zaten haccın rükünleri bu üç şeyden ibarettir. Böylece imam bu rükünlerin işlenip eda edildiği her bir günde hitap edip bilgi verir. Eh. IV, 53.

imama yetişirse Ebu Hanife'ye göre bu ikindi¹⁶⁰³ onun için yeteri olmaz. Eğer o öğleyi imama beraber kılıp da ikindiye yalnız başına kılsa yine böyledir. Fakat o ikindi namazının bir kısmı ile imama yetişmiş olursa¹⁶⁰⁴ bu onun için yeterli olur.¹⁶⁰⁵ Ebu Yusuf ile Muhammed ise bu iki namazı¹⁶⁰⁶ o imama beraber veya yalnız başına kılsa onun için yeterli olur, dediler. Eğer¹⁶⁰⁷ imamın abdesti bozulup cemaatten birisini yerine vekil tayin etse o onlara öğle ile ikindiye ikisini¹⁶⁰⁸ de birlikte kıldırır. İmam dönmeden önce vekil ikindi namazını tamamlayıp bitirmiş ise Ebu Hanife'ye göre artık imam ikindi namazının vakti girmeden onu kılmaz. Bu iki namazda açıktan okuma yoktur. Eğer¹⁶⁰⁹ o zevelden önce hutbe okursa veya hutbeyi terk eder ve bu iki namazı¹⁶¹⁰ zevelden sonra kıldırırsa caizdir¹⁶¹¹ fakat kötü yapmış olur. Eğer¹⁶¹² gökyüzü bulutlu ise ve böylece onun öğle namazını zevelden önce kıldığı ve ikindi namazını zevelden sonra kıldığı anlaşılırsa kıyasa göre onun sadece öğle namazını iade etmesi gerekir. Fakat¹⁶¹³ ben istihsan yaparak hutbeyi ve her iki namaz ile birlikte tekrar yeniden yapmasını daha iyi buluyorum.¹⁶¹⁴ Eğer hutbeden sonra fakat namaza başlamadan önce imamın abdesti bozulursa, hutbeyi dinlemiş veya dinlememiş olan birisini emreder o insanlara namaz kıldırırsa yeterli olur.¹⁶¹⁵ Eğer¹⁶¹⁶ imamın emri olmadan¹⁶¹⁷ insanlar arasından birisi öne geçerse ve onlara bu iki namazı kıldırırsa Ebu Hanife'ye göre onlar için yeterli olmaz.¹⁶¹⁸

1603 Metindeki "el-asr" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1604 Metindeki "fe in" kelimesi "D" metninde "ve in" olarak gelmiştir.

1605 Metindeki "eczeehu" kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "caze" olarak gelmiştir.

1606 Metindeki "sallahuma" kelimesi "D" metninde "salla biha" olarak gelmiştir.

1607 Metindeki "ve in" kelimesi "D" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

1608 Metindeki "cemian" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1609 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

1610 Metindeki "es-salateyni" kelimesi esas nüshada, "D" metninde ve "M" nüshasında böyledir. "F" metninde ise "salateyni" olarak gelmiştir.

1611 Metindeki "caze" kelimesi "M" nüshasında "eczeehu" olarak gelmiştir.

1612 Daha önceki 1606 nolu dip nota bak.

1613 Metindeki "ve lakinni" kelimesi esas nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ve "M" nüshasında ise "ve lakinne" olarak gelmiştir.

1614 Serahsi Muhtasar metnini açıklarken der ki: Muhammed dedi: (Eğer imam zevelden önce hutbe okur veya hutbeyi terk ederse ve iki namazı birlikte (kıldırırsa onun için yeterli olur; fakat kötü yapmış olur.) Çünkü o böylece Hz. Peygamber'e uymayı terk etmiş olur. Zira hutbe cumanın zıddına bu toplantının şartlarında birisi değildir. Biz bunu daha önce açıklamıştık. Bu bir vaz-u nasihat hutbesi, bu vakitte gerekli olan bazı şeyleri hatırlatma ve öğretme hitabıdır. Onun için bunu terk etmek iki bayramda hutbeyi terk etmek gibi, ancak kötülüğü gerektirir. Muhammed dedi: (Eğer gökyüzü bulutlu ise ve böylece onun öğle namazını zevelden önce kıldığı ve ikindiye de ondan sonra kıldığı anlaşılırsa, kıyasa göre o sadece öğleyi yenien kılar). Çünkü ikindi namazı vaktinde eda edilmiştir. (Fakat ben onun hutbeyi ve iki namazı yeniden yapmasını istihsan ediyor ve daha güzel buluyorum.) Çünkü bugün ikindi namazının sahih olma şartı öğle namazının yine sahih bir şekilde ona takdim edilmiş olmasıdır. Çünkü ikindi namazı vaktinden önceye alınmıştır. Bu öne alma cem içindir. Bu cem işi öğle namazının edası sahih bir şekilde gerçekleştiği zaman ikindi namazının kılınmasıyla meydana gelir. Her hangi bir sebeple öğle namazının sahih olmadığı ortaya çıkarsa onun her iki namazı (öğle-ikindi) birlikte iade etmesi gerekir. Eh, IV, 54.

1615 Metindeki "eczeehu" kelimesi "M" nüshasında "eczeehum" olarak gelmiştir.

1616 Metindeki "ve in" kelimesi "F" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

1617 Metindeki "bi ğayri emri" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "min ğayri izni" olarak gelmiştir.

1618 Çünkü ona göre bu (iki namazın) cem edilmesi için bu imamın bulunması şarttır. Muhammed dedi: (Eğer imam ölürse onun yerine halifesi veya otorite sahibi birisi kıldırırsa onlar için yeterli olur.) Çünkü onun halifesi onun yerine geçer. Bu sebeple o aynı imam kendisi namaz kıldırılmış mesabesindedir. (Eğer orada insanlar arsında bir otorite sahibi yoksa her bir namaz vaktinde kılınır.) Bu Cuma namazı mesabesindedir. Serahsi, Şerh-ul Muhtasar, IV, 54

Arafat'ta Cuma namazı yoktur.¹⁶¹⁹ Eğer insanlar imamdan nefret edip uzaklaşırlarsa böylece bu iki namazı kendi başına kılsa onun için yeterli olur.¹⁶²⁰ Eğer imam ölür de insanlara namazı onun halifesi veya otorite sahibi biri kıldırırsa onlar için yeterli olur. Eğer onlar arasında otorite sahibi birisi de yoksa Ebu Hanife'ye göre her bir namazı kendi vaktinde kılarlar.

Güneşin zevalinden önce kim Arafat'a vakfa yaparsa onun için yeterli olmaz. Fakat kim güneşin zevalinden sonra veya kurban gecesini tan yeri ağarmadan önce vakfe yaparsa ya da bilerek veya bilmeyerek yaya olarak¹⁶²¹ arafat'a uğrarsa onun için yeterli olur. Hz. Peygamber'in şöyle buyurdıkları bize kadar ulaşmıştır: "Kim geceden Arafat'a ulaşırsa gerçekten o hacca yetişmiş olur. Kim de Arafat'ı kaçırsa o hacı kaçırmış olur."¹⁶²² Kim Arafat'ta zevelden sonra vaktinde vakfe yaparsa veya güneş batmadan önce ordan inerse veya orada vakfe yapmadan iki namazı kılsa ve inerse¹⁶²³ onun için yeterli olur.¹⁶²⁴ Fakat onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer o geri döner güneş kaybolduktan sonra orda vakfe yaparsa, bu ondan kurbanı düşürmez.¹⁶²⁵ Orada baygın¹⁶²⁶ kişi vakfe yapsa onun için yeterli olur.¹⁶²⁷ Hayızlının ve cünüp kişinin, iki namazı kılmış ve kılmamış olan kimsenin vakfeleri caizdir.¹⁶²⁸

1619 Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre Mina bunun zıddındır. Çünkü Mina Mekke'nin bir yöresi (ve banliyösü)dür. Çünkü Mina, orada binalar ve birbirine karışmış çarşı ve pazarlar olması dolayısıyla bilhassa bu günlerde tam bir şehir mesabesinde. Biz bunları namaz bahsinde açıkladık. Serahsi, IV, 55

1620 Serahsi bu ibareyi eserine almamış ve onun şerh etmemiştir.

1621 Metindeki "maarran" kelimesi "M" nüshasında "müctazen" olarak gelmiştir.

1622 Nasburraye'de (III, 92) Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Kim geceden Arafat'a ulaşırsa o gerçekten hacca yetişmiş olur. Kim geceleyin Arafat'ı kaçırsa o gerçekten hacı kaçırmış olur." Ben dedim: Dört sünen sahibi, Süfyan Sevri ve Bekir b. Ata yoluyla Abdurrahman b. Yamer ed-Diyli'nin Necid halkından bir takım insanların Arafat'ta iken Hz. Peygamber'e gelip soru sorduklarını böylece onun da bir münadiye "Hac Arefedir; böylece kim tan yeri ağarmadan cem (toplanma) gecesini (Arafat'a) gelirse o hacca yetişmiş olur." diye çağırda bulunmasını emrettiğini haber verdiğini rivayet ettiler. Ahmed Müsned'inde, İbn Hibban Sahih'inde üçüncü kısmın on birinci nevinde ve Hâkim Müstedrek'inde bu hadisi rivayet ettiler. Hâkim bunun isnadının sahih olduğunu söyledi, fakat onu ikisi tahrîç etmediler. Ahmed, Bezzar ve Ebu Davud et-Tayalisi Müsnedlerinde bu hadisi rivayet ettiler. Darekutni bunu Rahmet b. Musab, İbn Ebi Leyla, Ata ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in Resulullah şöyle buyurdu dediğini rivayet etti: Kim geceden Arafat'ta vakfeye durursa o hacca yetişmiştir. Kim de geceden Arafat'ta vakfe yapmayı kaçırsa o hacı kaçırmış olur. Artık o ihramdan çıkıp umre yapsın ve üzerinde gelecek sene hac borcu vardır. Beyhaki'nin sünen'inde ve Teberani'nin Mucem'inde Amr b. Kays Ata b. Ebi Rabah ve İbn Abbas yoluyla tahrîç ettikleri başka bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kim Arafat'tan sabahdan önce inerse onun hacı tamdır. Kim bunu kaçırsa o hacı kaçırmış olur." Teberani, ben bu hadisi Ebu Naim'in Hilye'sinde buldum. O, Ömer b. Zerr ve Ata'dan rivayet etti dedi ve bu hadis garibdir, Ubeyd b. Akil yanında Ömer b. Zerr bu hadiste tek başınadır. O bunu Ömer b. Zerr'in biyografisinde zikreder. Eh. Özet olarak. Oraya bak, başka rivayetler de vardır. Ben dedim: Ümit edilir ki, müellif bunu İbn Ebi Leyla veya Ömer b. Zerr'den rivayet etmiştir. Çünkü o bu iki raviden rivayet eder. Bunu Muvatta'ında mevkuf olarak İbn Ömer'den tahrîç etmektedir: Malik bize Nafi yoluyla Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Kim Müzdelife gecesinde tan yeri ağarmadan önce Arafat'ta vakfe yaparsa, o hacı idrak etmiş olur. Muhammed biz bunu alıyoruz, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin ve hepsinin görüşüdür. O değerli Talikinde der ki: Yahya Muvatta'ında İbn Ömer'in izinden giderek şu ilaveyi yaptı: "Kim de Müzdelife gecesinde tan yeri ağarmadan önce Arafat'ta vakfeyi kaçırsa o hacı kaçırmış olur." Eh. Teberaninin bu rivayetini Mecmeu'z Zevaid (III, 255) İbn Abbas'tan rivayet eder ki, Resulullah şöyle buyurdu: Kim tan yeri ağarmadan Arafat'a ulaşırsa, o hacca erişmiş olur. Taberani bunu Kebir'inde ve Evsat'ında rivayet eder. O, orada Ömer b. Kays el-Mekki de vardır, bu ravi zayıf ve metrüktür, dedi.

1623 Metindeki "ve efada" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe efada" olarak gelmiştir.

1624 Metindeki "eczeehu" kelimesi "F", "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "fe kad eczeehu" olarak gelmiştir.

1625 Serahsi dedi: (Eğer o geri döner ve güneş kaybolduktan sonra orada vakfeye durursa kurban borcu düşmez). Ancak İbn Şüca'nın Ebu Hanife'den yaptığı bir rivayete göre o, bundan kurban borcu kalkar, dedi. Ebu Hanife, çünkü dedi, o, kaçırdığı şeye ulaşmış ve üzerindeki görevi de yerine getirmiştir. Çünkü onun üzerinde vacip olan şey güneş battıktan sonra (Arafat'tan) inmektir. O da bunu eda etmiştir; bu sebeple ondan kurban borcu kalkar. Bu, ihramı giymeden mikat yerini geçen kimsenin sonra tekrar oraya dönüp ihrama girmesine benzer. Zahir rivayete göre ise ondan kurban düşmez. Çünkü Arafat'a zevelden sonra ulaşan kimse üzerine vacip olan şey güneş batıncaya kadar vakfeyi devam ettirmesidir. Hâlbuki o bunu güneşten sonra Arafattan çekilmesi

Kıran haccı yapan kimse, haccı kaçıracağından korkarak, umresi için tavaf etmen önce vakfe yapmak üzere Arafat'a yönelirse sonra onu kaçırmamak isteyip böylece döner ve umresi için sa'y eder sonra gidip vakfeye durursa istihsanen umresi onun için yeterli olur.

İbn Sema'a Nevadir'de dedi¹⁶²⁹ Ebu Hanife'nin görüşün göre o Arafat'a yöneldiği zaman umreyi terk etmiş olur. Camiu's-Sağır'de gerçekten Ebu Hanife vakfeye duruncaya kadar o umreyi terk etmiş sayılmaz, dedi, (ibaresi) vardır.¹⁶³⁰

Kıran haccı yapan¹⁶³¹ kimse eğer umre tavafını yapmadan önce Arafat'ta vakfeye durursa o umreyi terk etmiş olur.¹⁶³² O terk etmeyi ister niyet etmiş olsun ister olmasın.¹⁶³³

Kıran haccı yapan kimse umresi için tavaf ettiği halde güneşin zevalinden önce Arafat'ta cima ederse, onun üzerine iki kurban gerekir, dedi. O umresini ve haccını bitirip tamamladıktan sonra haccı kaza etmek onun üzerine bir borçtur. Eğer o zevalden sonra münasebette bulunmuş veya cemreleri atmadan önce ya da attıktan sonra kurban günü ilişkide bulunmuş olsun birdir. Onun üzerine hac için bir deve, umre için ise bir koyun kurbanı gerekir. Onun üzerine kıran kurbanı da gerekir. Onun haccı ve umrsi fasit olmamıştır. İbn Abbas'tan¹⁶³⁴ rivayet edilir ki, o kişi vakfeyi yaptıktan sonra¹⁶³⁵ Arafat'ta cima yaparsa onun üzerine bir deve

sebebiyle elde edememiştir. İşte bunun için ondan kurban kalkmaz. Eğer o güneş batmadan önce döner ve hatta imamla beraber Arafat'tan inerse Kerhi'nin Muhtasar'ında zikrettiğine göre ondan kurban kalkar. Çünkü onun üzerine vacip olan şey güneş battıktan sonra imamla beraber Arafat'tan inektir. O da bunu vaktinde yerine getirmiştir. Bizim arkadaşlarımızdan burada kurban yine kalkmaz, diyenler de vardır. Çünkü vakfenin devam etmesi onun gitmesi sebebiyle inkitaya uğramıştır. Artık onun vakfesi dönmesiyle devamlı olmuş olmaz. Bilakis onun kaçırması olduğu süreci yakalamak mümkün değildir. İşte bunun için ondan kurban kalkmaz. İnth. Şerh IV, 56.

1626 Metindeki "el-muğma aleyh" "F" ve "D" metinlerinde "muğma aleyh" olarak gelmiştir.

1627 Serahsi dedi: İhramlı kişi üzerine Arafat'ta baygınlık geldiği zaman arkadaşları ona vakfasini yaptırırlar bu (onun için yeterli olur). Çünkü o vakfe zamanında vakfe yerinde bulunmakla onun vakfesi yerine gelmiştir. Çünkü o vakfe zamanında bilmeden yürüyerek Arafattan geçse bu onun için yeterli olur. Burada baygın kişi ibadetin rüknünü eda etmekten uzaktır denilemez. Nitekim niyet ettikten sonra baygın kişi imsak demek olan orucun rüknünü yerine getirmiş olmaktadır. Eh.

1628 Serahsi dedi: (Cünübün ve hayızlının, iki namazı kılmış ve kılmamış olanın vakfeleri geçerlidir.) Çünkü vakfe Beytullah'a mahsus bir şey değildir. O yüzden burada tahret şart değildir. Onun üzerine namazın farz olması da vakfeye bağlı değildir. Böylece namazın terki oruca bir etki yapmadığı gibi vakfeye de bir etki yapmaz. Eh. IV, 56.

1629 Metindeki "kale" kelimesi "F" ve "D" metinleirnden düşmüştür.

1630 "İbn Sema'a'nın Nevadir'inde..." cümlesini ben bir (talik) açıklama sanıyorum. Bu esas nushanın bir hamışı-açıklamasıdır. Böylece onu bazı müstensihler esas nüshanın terk ettiği bir şey sanarak metnin içine koymuşlardır.

1631 Metindeki "el-karın" kelimesi nüshalardan düşmüştür. O Serahsi Şerh'inden ilave edilmiştir.

1632 "O Arafat'a yöneldiği zaman..." ifadesinden buraya kadar olan kısım "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1633 Serahsi Muhtasar Metninin şarihi olarak dedi: Muhammed dedi: (Kıran haccı yapan kimse, terk etmeyi ister niyet etmiş olsun ister olmasın, umre tavafını yapmadan önce Arafat'ta vakfeye durursa o umreyi terk etmiş olur.) Çünkü doğru söylemek gerekirse umreyi vakfeden sonra eda etmek kusurlu hale gelir. O terk etmeyi niyet etsin veya etmesin bu gerçekleşir. Kitapta zilhiccenin hilalini görmemiş olmakla insanların arefe gününü karıştırmış olacakları halı açıklanmamıştır. Oysa bu Muhammed'den rivayet edilmiştir. O dedi ki: Onlar arayıp taradıkları zaman ve bir gün Arafat'ta vakfeye durduklarında eğer terviye günü vakfe yaptıkları ortaya çıkarsa, bu onlar için yeterli olmaz. Eğer onların kurban günü vakfe yaptıkları anlaşılırsa bu istihsanen onlar için yeterli olur. Kıyasa göre ise onlar için yeterli olmaz. Çünkü vakfe özel-belli bir vakit ile vakitlenmiştir. Bu sebeple o bu vakitten sonra mesela Cuma nazmında olduğu gibi caiz olmaz. Fakat o Hz. Peygamber'in şu söze ile istihsan yaptı: Sizin arefeniz arefe yaptığınız gündür. Başka bir rivayette ise sizin haccınız haccettiğiniz gündür, buyurmuşlardır. Netice olarak gerçekten onlar bir gün vakfe yaptıktan sonra şahitler ayı bundan önce gördüklerini bildirmek için geldikleri zaman kadının-hâkimin bu şahitliğe kulak vermesi gerekmez, fakat o şöyle der: insanların haccı tamdır, onların şahitlikleri ise fitne çıkarmaktan başka bir amaç gütmemektedir. Eğer şahitler arefe günü akşamüzeri gelip şahitlik yaparlarsa, şöyle ki, şayet onların bu şahitliğinden önce insanların tan yeri ağarmadan evvel Arafa'ta çıkma imkânları varsa fakfeyi vaktinde yapmaları için insanlara emir verilir. Eğer onlar öyle bir durumda olup buna imkânları yok ise şahitlerin şahitliği dinlenmez ve insnalar ikinci gün vakfe yaparlar. Ve bu onlar için yeterli olur. Eh. IV, 56.

1634 Metindeki "an" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1635 Metindeki "yakıfû" kelimesi "D" metninde "vekafe" olarak gelmiştir.

kurbanı gerekir. Onun haccı ise tamdır.¹⁶³⁶ O ihramdan çıktıktan sonra Beyt'i tavaf etmeden önce cima ederse yine böyledir. Kim Arafat'a gelmeden önce arefe gecesi cima ederse onun haccı fasit olur ve onun üzerine¹⁶³⁷ bir koyun kurbanı gerekir. O Arafat'a gelir ve orada vakfeye durur ve haccını tamamlayıp bitirir. Fakat onun üzerinde gelecek sene hac borcu vardır. Kıran haccı yapan kimse umre için tavaf yapmadan Arafat'ta vakfeye durduğu zaman sonra cima ederse onun üzerine bu cimadan dolayı bir deve kurbanı gerekir. Haccını tamamlayıp bitirir ve umreyi terk ettiği için de onun bir kurban borcu olur. Bu umrenin kazasını¹⁶³⁸ teşrik günlerinden sonra gerçekleştirir.

İhramsız olarak Mekke'ye giren kimse böyle kaçırmaktan korkar Mikata döner ve ihrama girip Arafat'ta vakfeye durursa onun için yeterli olur. Fakat o vakti terk ettiği için üzerinde bir kurban borcu vardır.¹⁶³⁹

Hacı Arafat'ta vakfe yaptığı zaman sonra o başka bir hac için vakfe yaptığı halde tehlik getirirse o bunu terk etmiş olur. Bunu terk ettiği için onun üzerine bir kurban gerekir. Bunun yerine bir hac ve bir umre vardır. O yapmakta olduğu haccına devam eder. Eğer o bir umre için tehlik getirirse yine bunu da terk etmiş olur.¹⁶⁴⁰ Bunu terk ettiği için onun üzerine bir kurban borcu olur ve onun yerine bir umre olur. O yapmakta olduğu haccına devam eder. Eğer o Müzdelifede müzdelife gecesi hac için tehlik getirmiş olsa yine böyle tehlik getirdiği zamanda terk

1636 O bunu Kitab-ül Asar'da (s. 61) rivayet etti: Ebu Hanife bize Ata b. Ebi Rabah yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: O Arafat'tan ayrıldıktan sonra cima ederse onun dışı bir deve kurbanı etmesi gerekir. O haccına devam eder ve onun haccı tamdır. Biz bunu alıyoruz ve Ebu Hanife'nin görüşü de budur. Eh. Muhammed bunu Kitab-ül Hucet'te de tahrîç etmiştir. Muhammed dedi: Ebu Hanife bize Ata ve İbn Abbas'tan Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra hanımı ile cima eden kimse hakkında şöyle haber verdi: Onun haccı tamdır, fakat ona bir deve kurbanı gerekir. Eh. O bunu Muvatta'ında (s. 233) Arafattan Ayrılmadan Önce Cima Eden Adam Babı'ında tahrîç etti: Malik bize Ebu'z Zübeyr el-Mekki, Ata ve İbn Abbas yoluyla haber verdi ki, ona (İbn Abbas'a) Arafat'tan ayrıldıktan sonra hanımı ile cima eden kimsenin durumunu sordular. O ona bir deve kurbanı etmesini söyledi. Muhammed biz bunu alıyoruz, dedi. Resulullah "Kim Arafat'ta vakfe yapmışsa o haccını yapmış olur" buyurmuşlardır. Buna göre Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra cima ederse onun haccı fasit olmaz. Fakat onun üzerine bir deve kurbanı gerekir, haccı ise tamdır. Eğer o ziyaret tavafını yapmadan önce cima ederse yine haccı fasit olmaz. Bu Ebu Hanife ve bütün bizim fukahâ'nın görüşüdür. Eh. Bu hadisi İmam Ebu Yusuf Asar'ında (s. 118) tahrîç etti. Yusuf bize, babası, Ebu Hanife ve Ata yoluyla İbn Abbas'ın Beyt'i tavaf etmeden önce Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra cima eden adam hakkında şöyle dediğini haber verdi. Onun üzerine bir deve kurbanı gerekir, o haccının geri alan kısmını tamamlar ve onun haccı tamdır. İbn Husrev el-Belhi bunu Müsned'inde Hasan b. Ziyad yoluyla İbn Abbas'tan tahrîç etti. Muhammed b. İbrahim b. Hubeyş, Muhammed b. Şüca es-Selci, Hasan b. Ziyad, Ebu Hanife ve Ata b. es-Saib yoluyla İbn Abbas'ın Arafat'ta vakfeden sonra hanımı ile cima yapan kimse hakkında şöyle dediğini haber verdi: Onun üzerine bir deve kurbanı gerekir. Fakat onun haccı tamdır. Eh. Varag: 99. Bunu Hasan b. Ziyad da Kitab-ül Asar'ında rivayet etti. Bak. Camiu'l-Mesanid, I, 540, ancak o bunu yerinden başka bir yerde zikretmede gaflete düşmüştür. Hâlbuki onun yeri, İbn Husrev'in tahrîcinden ve Ata b. es-Saib'in hadisinden sonradır. Buna dikkat et. Bunu İbn Ebi Şeybe Musannef'inde rivayet etti: Ebu Bekir b. Ayyaş bize Abdülaziz b. Rafi ve Ata yoluyla İbn Abbas'a bütün hac amelleirini yerine getiren ve fakat sadece Beyt'i ziyaret etmeden karısı ile cima yapan kimsenin durumunu sorduklarını onunda onun üzerine bir kurban gerekir dediğini haber verdi. Eh. Bak. Nasburraye, III, 127.

1637 Metindeki "ve aleyhi" ifadesi "F" metninde "fe aleyhi" olarak gelmiştir.

1638 Metindeki "kadahuha" kelimesi "D" metninde "kadaha" olarak gelmiştir.

1639 Metindeki "el-vakti" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "el-vakfi" olarak gelmiştir ki, bu yanlıştır. Serahsi dedi: Abdullah b. Mesud ve diğer sahabelerden böyle rivayet edildi. Onlar, ihramsız olarak mikatı geçtiği zaman vakti terk ettiği için onun üzerine bir kurban gerekir dediler. Buradan anlaşılıyor ki, şeriat ihram için vakit yerlerini tayin etmiştir. Buna göre ihram mikattan-vakit yerinden geçiktirilirse burada bir eksiklik ve noksanlık meydana gelir. Haccın eksik ve noksanlıkları ise kurbanla telafi edilir. İnsan iki bela ile karşılaştığı zaman onun ehven olanını tercih eder. Kurban kesmek, onun haccı kaçırmaması için mikat yerine geri dönmekten daha kolaydır. Eh. IV, 59.

1640 Metindeki "rafadaha eydan" ifadesi "M" nüshasında "eydan yerfaduha" olarak gelmiştir.

etmiş olur. Eğer o Müzdelife gecesi umre için tehlik getirmiş olsa Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre yine terk¹⁶⁴¹ etmiş olur.¹⁶⁴²

İmam Müzdelife'de bir ezan ve bir ikametle akşam¹⁶⁴³ ile yatsı namazlarını birleştirir. Eğer bunların arasında bir nafile kılsa yatsı için ayrıca bir ikamet getirir.¹⁶⁴⁴ Eğer bir adam akşam namazını güneş battığı zaman Arafat'ta kılsa veya Müzdelife'ye varmadan önce şafak kaybolmadan önce ya da sonra kılsa Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüne göre onun bunu iade etmesi gerekir dedi. Ebu Yusuf ise iade etmez, dedi.¹⁶⁴⁵

1641 "Tehlik getirdiği zamanda..." ifadesinden buraya kadar olan kısım "F" metninden düşmüştür.

1642 Serahsi dedi: Kitapta bu görüşü Ebu Yusuf ile Muhammed'e izafe etti. Hâlbuki Ebu Hanife bizim söylediğimiz şey sebebiyle bu konuda onlara muhalif değildir. Eğer o umresini terk etmiş olmasa umre amellerini hac amelleri üzerine bina etmiş olur. O kurban günü tan yeri ağardıktan sonra başka bir hac için tehlik getirirse onu terk etmiş olmaz. Çünkü vakfe vakti geçmiştir. Onun bu ihramı baki kalmış olsa bile o bir senede iki hac yapmış olamaz. Fakat o ilk haccının amellerini tamamlar ve ikinci sene gelip haccedinceye kadar ihramlı kalır. Ancak o birinci hac için eğer tıraş olursa, bu tıraş sebebiyle ikinci ihramına cinayet işlediği için kurban kesmesi gerekir. Eğer tıraş olmazsa onun üzerine yine birinci hacta tıraş olmayı vaktinden geciktirdiği için Ebu Hanife'ye göre kurban gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise bu geciktirmeden dolayı kurban gerekmez. Bu meselenin esası şudur: Hac aylarından önce kim hac için ihrama girerse bize göre o hac için ihramlı olmuş olur. Şafii'ye göre ise umre için ihramlı olmuş olur. Hasan b. Ebu Malik Ebu Yusuf'tan böyle rivayet etti. Burada Serahsi Muhtasar'da olmayan bir meseleyi ilave ederek şöyle dedi: (Hac ayları, Şevval, Zilkade ve Zilhıcceden on gündür) bize göre. Malik ise "Hac bilinen aylardadır" (Bakara 2/ 197) ayetini delil getirerek Zilhıccenin tamamı, dedi. Ceminin en az üçe delalat ettiği için icma vardır. Ancak biz İbn Abbas, İbn Mesud, İbn Ömer ve İbn-üz Zübeyr'lerin şu sözlerini delil getiriyoruz: Gerçekten hac ayları, Şevval, Zilkade ve Zilhıcceden on gündür. Böylece onlar bir anlam sebebiyle ayetin manasındaki için çoğunu kemal makamına koydular. O anlam da şudur: Kurban günü tan yeri ağarmakla gerçekten hac ittifakla bitmektedir. İbadetin bitmesi de onun vaktinin geçmesiyle olur. Ancak vaktin bulunmasıyla birlikte (ibadetin) geçme işi gerçekleşemez. İşte bunun için Ebu Yusuf şöyle dedi: Gerçekten zilhıcceden on gece ve dokuz gündüz vardır. Onuncu gün ise hac için bir vakit değildir. Çünkü geçme ve kaçma, kurban günü olan onuncu günde tan yerinin aramasıyla gerçekleşir. Mezhebin zahirinde ise: Bugün onuncu gün hac vaktidir. Çünkü sahabe "zilhıcceden on gün" demişlerdir. Gün ve gecelerden iki sayıdan biri cemi sığıısıyla zikredildi. Bu onun karşısına başka bir sayının da gelmesini gerektirir. Çünkü Allah Teâla bu günü hacc-ı ekber günü diye isimlendirmektedir. Allah Teâla "Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resulünden insanlara bildiridir" (Tevbe 9/ 3). Bu ifade ile kastedilen kurban bayramının birinci günüdür. O günde vakfe değil, ziyaret tavafı yapıldığından hac vakti olamaz. İşte bu nedenle o gün tan yeri ağarınca haccın rüknü (farzı) olan vakfenin vakti geçtiği için haccın vakti de geçmiş olur. İlh. IV, 60-61.

1643 Metindeki "beyne salati'l-mağrib" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "beyne'l-mağribi" olarak gelmiştir.

1644 Serahsi dedi: Buradaki esas, İbn Ömer hadisidir. Çünkü o akşam namazını Müzdelife'de kıldı sonra akşam yemeğini yedi ve sonra yatsı namazı için ayrıca ikamet getirdi. Eh. IV, 62.

1645 Serahsi dedi: Eğer o akşam namazını güneş battıktan sonra Arafat'ta kılsa veya şafakın kaybolmasından önce ya da sonra onu Müzdelife yolunda kılsa Ebu Hanife ile Muhammed'e göre onu Müzdelife'de yeniden kılmaması gerekir. Ebu Yusuf ise onun yaptığı mekruhtur, fakat ona iade gerekmez, dedi. Çünkü o farzı vaktinde eda etmiştir. Zira güneş battıktan sonraki zaman açık-zahir delillerle (anlaşıyor ki,) akşam namazı vaktidir. Vaktinde eda edilmiş namaz ise sahihtir. Çünkü eğer o tan yeri ağarınca kadar iade etmemişse ona iade etmesi gerekmez! Eğer onun eda ettiği namaz cevaz yerinde vaki olmamışsa tan yerinin ağarmasıyla onun üzerinden iade düşmez. Fakat biz Üsâme b. Zeyd hadisiyle dedik getiriyoruz: Müzdelife yolunda o Hz. Peygamber'in terkinde idi. Güneş batınca namaz ya Resulellah! dedi. Hz. Peygamber "namaz senin önünde" dedi. Resulullah bununla namazın fiilini kastedmedi. Çünkü namazın fiili namaz kılanın hareketleridir. O da onunla beraberdir. Eğer bununla Hz. Peygamber vakti veya mekanı kastetmişse, eğer bundan maksat mekan ise bu delil ile ortaya çıkıyor ki, namazın edası bir mekana mahsustur; o mekan da Müzdelife'dir. Bu sebeple onun dışında bir yerde caiz olmaz. Eğer bundan maksat vakit ise şu ortaya çıkarkı, hac için akşam namazının vakti güneşin batmasıyla girmiş olmaz ve vakti gelmeden de namaz kılmak caiz olmaz. Bunun delili onun namazı tehir etmekle emredilmiş olmasıdır. Yoksa o namazla meşgul olduğunda yolculuğun kesintiye uğramasından değil. Zaten namazı vaktinde kılmak bir farizadır; bu bir mazeretle düşmez. Fakat bu emir Müzdelife'de onların arasını birleştirmek için verilmiştir. Bu anlam ise akşam namazını Müzdelife yolunda kılmakla kaybolmaktadır. İşte iki namazın birleştirilmesi gerçekleşsin diye Müzdelife'ye vardıldıktan sonra onun akşam namazını yeniden kılmaması gerekir. Nitekim bu zaten bir hac nüsükü olarak böyle meşru kılınmıştır. İşte bunun için tan yerinin ağarmasıyla ondan iade düşer. Çünkü bu iade, iki namazın arasını birleştirme faziletine ulaştırılan bir mekân için vacip olmaktadır. Bu ise yatsı namazının vaktinin geçmesiyle kaçmış olur. İşte bunun için biz şöyle diyoruz: O yolda olursa, hatta öyle bir yerde ki, tan yeri ağarmadan önce o Müzdelife'de namaz kılamayacağını bilirse akşam namazını kılar, bundan sonra onu tehir etmez. Eh. IV, 62-63

Sabah namazını Müzdelife’de tan yeri ağardığı zaman¹⁶⁴⁶ sabahın alaca karanlığında kılar. Sonra ortalık tamamen aydınlanıncaya kadar vakfe yapar¹⁶⁴⁷ ve güneş doğmadan önce bırakır.

Muhassir vadisi müstesna¹⁶⁴⁸ Müzdelife’nin her tarafı vakfe yeridir. Arene vadisi müstesna¹⁶⁴⁹ Arafat’ın her tarafı vakfe yeridir.¹⁶⁵⁰ Bana göre Müzdelife’de onun en iyi vakfe yapacağı yer “Kuzah” dedilen dağın tepesinde hemen imamın arkasında olan yerdir.¹⁶⁵¹ Ben Arafat’ta da onun vakfe yerinin imamın arkasında olmasını isterim. O Müzdelifeden akın ettiği zaman Arafat’tan inişi gibi yavaş yavaş vakarlı bir şekilde iner. Kim mazeretsiz¹⁶⁵² olarak Müzdelife’den bir gece önce inerse onun bir kurban borcu olur. Eğer mazereti hastalık¹⁶⁵³ veya başka bir şey ise ya da o bir kadın ise isaet-kötülük yapmış olur. Fakat onun üzerine bir şey lazım gelmez. Yine orada gecelemeksizin tan yeri ağardıktan sonra yaya olarak¹⁶⁵⁴ yürüyüp giderse üzerine bir şey gerekmez. Eğer orada uyursa¹⁶⁵⁵ veya baygın halde durursa insanlar akın edinceye kadar onlarla beraber vakfe yapmazsa da bir şey gerekmez.¹⁶⁵⁶

CEMRELERİN ATILMASI

1646 Metindeki “lehu el-fecru” ifadesi “D” metninde ve “M nüshasında böyle geldi. Esas nüshada ve “F” metninde ise “leha el-fecru” olarak gelmiştir.

1647 Bu vakfe bize göre vaciptir, ama rükün değildir. Hatta o bunu herhangi bir sebep olmadan terk etse onun haccı tamdır, ama bir kurban gerekir. Leys b. Sa’d’in görüşüne göre bu vakfe bir rükündür, bu olmadan hac tamam olmaz. Biz deriz ki: Ailesinin bir arızası yüzünden Hz. Peygamber geceleyin Müzdelife’ye geldi. Eğer bu bir rükün olsaydı, bir mazeret için bunu terk etmek caiz olmazdı. Buradan anlaşılıyor ki, ziyaret tavafının veda tavafı ile beraber olduğu gibi, bu vakfe de Arafat’taki vakfe ile beraberdir. Sonra veda tavafı da vaciptir, ama bir rükün değildir. Onu hayız gibi bir mazeretle terketmek caiz olur. Bu da böyledir. Serahsi şerhinden derleme olarak. IV, 63

1648 Metindeki “illa” harfi “F” ve “D” metinlerinde “M” nüshasında böyle geldi. Esas nüshada ise “ila” olarak gelmiştir.

1649 Önceki dip nota bak.

1650 Muhassir vadisi, Mekke ile Arafat arasında kalan yerdir. Mağrib I, 122. Muhassir vadisi, (muhassir Arapça aslında sin harfinin esresi ve şeddesi ile ve mim harfinin de ötresi ile gelmiştir.) Çünkü ashab-ı fil burada yorgun ve bitkin düşmüştür. (Mecmua Bihar-ki Envar, I, 265.) Batn-u urene, Urane vadisi (Arapça aslında ayın harfi ötre, re harfi üstün olup) bu, Arafat’ta vakfe yerinin yanında olan bir alandır. Eh. II, 378

1651 Arafat’taki vakfe hakkında daha önce açıkladık: Onun duasına âmin demek için en efdal vakfe yeri imamın arkasında ona yakın olan yerdir. Bu Müzdelife’deki vakfede de böyledir. Eh. Serahsi Şerh IV, 63.

1652 Metindeki “li ğayr-i özrin” ifadesi “bi ğayr-i özrin” olarak gelmiştir.

1653 Metindeki “maradın” kelimesi üç nüshada da böyledir. “M” nüshasında ise “min maradın” olarak gelmiştir.

1654 Metindeki “maarran” kelimesi “M” nüshasında “merran” olarak gelmiştir.

1655 Metindeki “naimen” kelimesi “F” ve “D” metninde ve “M” nüshasında böyledir. Esas nüshada ise “kaimen” şekli gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır.

1656 Serahsi Muhtasar metnini nakleden ve şerh eden olarak der ki: (Eğer o bir mazeret sebebiyle veya kadın olup) izdihmandan korktuğu için (Müzdelife’den bir gece önce inerse) daha önce rivayet ettiğimiz gibi (ona bir şey gerekmez.) Eğer mazeretsiz olarak terk ederse hac vaciplerinden birisini terk ettiği için ona bir kurban gerekir. Eğer ordan tan yeri ağardıktan sonra imam ile birlikte (sabahu) kılmadan önce inerse ona bir şey lazım gelmez. Çünkü o vakfenin esasını vaktinde yapmış bulunmaktadır. Fakat o vakfe uzantısını kopardığı için yaptığı şey kötüdür. Serahsi dedi: Eğer o tan yeri ağardıktan sonra Meşar-i Haram’a (Müzdelife’de Kuzah dağının tepesi) uğrayıp geçerse onun için yeterli olur. Çünkü onun vakfesi bu kadar bir miktarı yerine getirmiştir. Eğer oraya uykuda veya baygın olarak uğrasa, insanlar oradan ininceye kadar onlarla birlikte vakfe yapmasa yine böyledir.) Çünkü onun vaktinde vakfe yerinde bulunması, onun sanki vakfe yapmış olduğunu gösterir. Biz bunu Arafat vakfesinde açıkladık. Meşar-i Haram yani Müzdelife vakfesinde de böyledir. Eğer o kurban günü Müzdelife’de gecelemezse ve yolda uyursa ona bir şey gerekmez. Çünkü Müzdelife’de geceleme amaçlanmış bir nüsük (rükün) değildir. Burada asıl maksad tan yeri ağardıktan sonra Meşar-i Haram’da vakfe yapmaktır. O asıl maksadı yerine getirmiştir. Onun maksud olmayan şeyi terk etmesinde üzerine bir şey gerekmez. Nitekim biz taşlama gecelerinde orada gecelemeyi terk etme hakkında açıklama yaptık. Eh. IV, 63–64.

O ister kıran hacı, ister temettu hacca yapsın, Mina'ya geldiği zaman Akabe cemrelerini atmakla başlar sonra kurban keser, sonra tıraş olur. O kurban günü Akabe cemrelerini atmamış ise, gece olduğunda atar ve ona bir şey lazım gelmez. Çünkü Hz. Peygamber yönetici amirlere geceleyin atmalarına izin vermiştir. Eğer bunu gece atamamış ise ertesi günü sabah olunca atar. Anacak Ebu Hanife'ye göre¹⁶⁵⁷ onun üzerine kurban gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed sabah atar ve onun kurban kesmesi gerekmez, dediler.

Eğer¹⁶⁵⁸ o bundan bir veya iki taşı yarına bırakırsa, bu bıraktığını atar ve her bir taş için de bir fakire¹⁶⁵⁹ yarım sa buğday verir.¹⁶⁶⁰ Ancak bu kurban oluncaya kadar dilediği şeyi tasadduk eder. Eğer o taşların çoğunu bırakırsa Ebu Hanife'ye göre o bir kurban keser. Eğer ikinci günü cemrelerin birisini atmayı bırakırsa ona sadaka düşer. Çünkü bu onların azıdır; yarısından daha çoğunu¹⁶⁶¹ bırakıncaya kadar (sadaka gerekir.) Diğer günlerde atmayı hepten bırakmış ise¹⁶⁶² son atma gününde bunların hepsini birleştirerek atar.¹⁶⁶³ Fakat Ebu Hanife'ye göre onun kurban kesmesi gerekir.¹⁶⁶⁴ Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise kurban gerekmez. Eğer o bunları son atma günü güneş batıncaya kadar atmamışsa ondan atma düşer ve bundan dolayı da hepsinin görüşüne göre ona bir kurban gerekir.

Eğer¹⁶⁶⁵ o ikinci¹⁶⁶⁶ gün Akabe cemrelerini atmak aklına gelirse ve atarsa sonra orta cemreyi ve sonra da takip eden cemreyi atarsa, Mescide namaz kılsa sonra o gün bunu hatırlarsa, orta cemreyi¹⁶⁶⁷ ve Akabe cemresini iade eder dedi. Her bir cemreyi üç¹⁶⁶⁸ çakıl atarsa sonra bunu¹⁶⁶⁹ hatırlarsa, birincisinden¹⁶⁷⁰ başlar böylece dört çakıl atar. Sonra orta cemreyi de yediye tamamlar. Üçüncüsünü¹⁶⁷¹ de öyle yapar. Eğer her birini dörder dörder atarsa, her biri için üçer üçer¹⁶⁷² daha atar dedi. Fakat o bunların atışını yeni baştan yaparsa daha iyi-efdal olur.¹⁶⁷³ Akabe cemrelerini akabenin üstünden atarsa veya her bir çakılda tekbir getirmesse ya da tekbir yerine¹⁶⁷⁴ tesbih söylerse onun için yeterli olur.¹⁶⁷⁵ Eğer o taş atarsa veya kurumuş çamur atarsa ve toprak cinsinden attığı her şey¹⁶⁷⁶ böyle yeteri olur.¹⁶⁷⁷ Eğer¹⁶⁷⁸ o yedi¹⁶⁷⁹ çakıl taşının hepsini

1657 Metindeki "fi" yerine "F" metninde "ala" gelmiştir.

1658 Metindeki "ve in" kelimesi "D" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

1659 Metindeki "ala miskin'in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "külle miskin'in" olarak gelmiştir.

1660 Metindeki "yetesaddaku" kelimesi "F" nüshasında "yüsaddiku" olarak gelmiştir.

1661 Metindeki "el-eksere" kelimesi esas nüshada "eksere" olarak gelmiştir.

1662 Metindeki "küllehu" kelimesinden sonra fazla olarak "F" metninde "ramaha" kelimesi ilave edilmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

1663 Metindeki "ramaha ala et-te'lifi" ifadesi esas ve "M" nüshasında ve "F" metninde böyledir. "D" metninde ise "kada ala et-te'ifi" olarak gelmiştir.

1664 Metindeki "ve aleyhi demün fi kavli Ebi Hanifete" cümlesi "F" ve "D" metinlerinde "fi kavli Ebi Hanifete demün" şeklinde gelmiştir.

1665 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

1666 Metindeki "es-sani" kelimesi "F" metninde "es-salis" olarak gelmiştir.

1667 Metindeki "ala'l-cemreti" kelimesi "M" nüshasında böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "ala cemratin", esas nüshada da "yüydü cemrten" şeklinde gelmiştir.

1668 Metindeki "bi selasin" kelimesi "M" nüshasında "selasin" olarak gelmiştir.

1669 Metindeki "zalike" kelimesi "M" nüshasında "bade zalike" olarak gelmiştir.

1670 Metindeki "el-ula" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-evvele" olarak gelmiştir ki, bu bir şey ifade etmez.

1671 Metindeki "ala's selaseti" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ala's salisi" olara, "M" nüshasında ise "ala cemrati'l-akabeti" olarak gelmiştir.

1672 Metindeki "bi selasin selasin" ifadesi "M" nüshasında "biselasi hasayatın" olarak gelmiştir.

1673 Serahsi dedi: (Eğer o bunların atışını yenibaştan yaparsa bu daha efdaldır). Çünkü böyle yapmak Hz. Peygamber'in fiiline uygunluğuna daha yakındır. Çünkü o birincisini tastamam yapmadan ikincisine geçmedi. Eh. IV, 66.

1674 Metindeki "mekane't tekbiri" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "maa't tekbiri" olarak gelmiştir.

1675 Sonra bu taş atma adabından biridir. Böylece bunu terk etmek bir şey gerektirmez. Eh. Serahsi, IV, 66.

1676 Metindeki "ve külle şeyin" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir, esas nüshada ise "ve kezalike küllü şeyin" şeklinde gelmiştir.

bir¹⁶⁸⁰ defada atarsa, bu birdir, şimdi onu altı defa daha atar, dedi.¹⁶⁸¹ Eğer o bunlardan yedi çakıldan daha fazla atarsa, bu fazlalar ona bir zarar vermez.¹⁶⁸² Eğer bir çakıl eksik yaparsa, fakat hangisinde eksiklik yaptığını bilemezse, onlardan her birinde¹⁶⁸³ birer çakıl¹⁶⁸⁴ iade eder. Eğer¹⁶⁸⁵ o cemrelerin yanında dursa ve çakılları onların yanına koysa onun için yeterli olmaz.¹⁶⁸⁶ Eğer o çakılları fırlatırsa, onun için yeterli olur, fakat kötülük yapmış olur. Eğer onları uzaktan atar da böylece çakıllar cemrelerin yanına düşmez ve onlara yakın olmazsa onun için yeterli olmaz.¹⁶⁸⁷ Eğer onlara yakın bir yere düşerse onun için yeterli olur, fakat o kötülük yapmış olur.¹⁶⁸⁸ Eğer o cemrelerin yanından topladığı çakıllarla atarsa onun için yeterli olur, fakat kötülük yapmış olur.¹⁶⁸⁹ Eğer¹⁶⁹⁰ o onların yanında¹⁶⁹¹ insanların durduğu iki cemrenin yanında durmamışsa, ona bir şey lazım gelmez.¹⁶⁹²

1677 Searhsi Şerh'inde dedi ki: Burada esas olan İbrahim Peygamber'in fiilidir. Yoksa taşın bizzat kendisinde onun için bir maksat yoktur. Ancak onun maksadı atma işini yapmaktır. Hakkındaki çeşitli rivayetlere göre bu ister koçun geri gelmesi için olsun isterse şeytanı kovmak için olsun. Böylece biz deriz ki: Atma işi hangi şeyle meydana gelirse gelsin istinca taşları mertebesinde olup onun için yeterli olur. Nitekim istinca taşla yapıldığı gibi çamur ve başka bir şey ile de yapılır. Bazı Şafiiler eğer deve kırgısı ile taşlarsa onun için yeterli olur diyorlar. Eğer gümüş, altın, inci ve mücevherat gibi şeylerle taşlarsa caiz değildir. Çünkü taşlamadan maksat şeytanı küçümsemektir. Bu ise altın, gümüş ve mücevherat atmakla değil, deve, koyun keçi kırgısı atmakla gerçekleşir. Biz bu görüşü kabul etmiyoruz. Biz diyoruz ki, halk arasında altın ve gümüş atmaya "atma" demezler, serpmeler derler. Hâlbuki ona vacip olan atmadır. Böylece ona gereken atma ile tavsif edilen her bir şeyi atmaktır. Eh. IV, 66.

1678 Metindeki "fe in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in" olarak gelmiştir.

1679 Metindeki "bi seb'in" kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "seb'a" olarak gelmiştir.

1680 Metindeki "vahideten" kelimesi "M" nüshasında "cümleten vahideten" olarak gelmiştir.

1681 Nitekim yemin kefaretinde on fakiri doyuracak yerde bir fakire toptan vermesi onun için yeterli olmaz. Ancak bir fakiri doyurması yeterli olur. Şerhte böyle diyor. IV, 67

1682 Metindeki "lem tedurrahu" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ve "F" metninde "la yedurrahu" olarak gelmiştir.

1683 Metindeki "vahidetin" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "vahidetin vahidetin" olarak gelmiştir.

1684 Metindeki "minhunne hasaten hasaten" ifadesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. "M" nüshasında ise "husaten vahideten" şeklinde gelmiştir. Serahsi Şerh'inde der ki: İbadet konusunda ihtiyatla hareket edilir. Nitekim bir adam beş vakit namazdan birinde secdeyi unutsa fakat hangisinde terk ettiğini bilmeseydi onun beş vakit namazı kaza etmesi gerekir. Eh. IV, 67.

1685 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe in" olarak gelmiştir.

1686 Metindeki "lem yeczihi" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "lem yecziha" olarak gelmiştir.

1687 Metindeki "lem teczihi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "lem tecüz" olarak gelmiştir.

1688 "Fakat o kötülük yapmış olur" cümlesi esas nüshada yoktur. O "F", "D" ve "M" den ilave edilmiştir.

1689 Bu cümle "D" metninden düşmüş ve başka bir yerde yazılmıştır. Serahsi der ki: Muhammed dedi: (Eğer o bunları cemrenin yanından aldığı taşlarla atarsa onun için yeterli olur. Fakat kötülük yapmış olur.) Çünkü cemrenin yanındaki olan taşlar atılıp reddedilmiş talar olup bunlar uğursuz sayılabilir ve bir uğur beklenmez. Bunun açıklaması Said b. Cübeyr hadisinde gelmiştir. O dedi: Ben İbn Abbas'a dedim ki: Bu cemrelerin durumu nedir ki Hz. İbrahim Peygamber'den beri böyle atılıp duruyor ve ufku örtüp kapatacak kadar bir tepe (ve dağ) meydana getirmiyor. Sen bilmiyor musun hacca kabul olanın attığı taşlar ref olup kaldırılır, kabul olmayanlarınki ise orada kalır. Hatta Mücahid bile şöyle söyledi: Ben bunu İbn Abbas'tan işitince benim taşların üzerine işaret koydum. Sonra cemreyi ortalayıp her bir taraftan attım. Sonra taşlar arasında bu işareti aradım böyle bir şey bulamadım. İşte bizim atış yerinde geri kalan taşlar geri çevrilmiştir, sözümüzün anlamı budur. Fakat bununla beraber atma işi var olduğundan dolayı onun için yeterli olur. Malik onun için yeterli olmaz, diyor. Bu onun mezhebinin şaşılacak yönüdür! Çünkü o kullanılmış su ile abdest almanın caiz olduğunu söylüyor, ama atılmış taşlarla taşlamanın caiz olmadığını ileri sürüyor! Bilindiği gibi bu atma işi taşın özelliğini değiştirmez. Eh. IV, 67.

1690 Metindeki "ve in" kelimesi "M" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

1691 Metindeki "indehuma" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "indeha" şeklinde "F" de "eczeehu ve" ilave edilmiş, "M" nüshasında ise esas nüshada olduğu gibi gelmiştir.

1692 Çünkü iki cemrenin yanında durmak sünnettir. Bunu terk eden ise ancak kötü bir şey yapmış olur.

Eğer o Mina günlerinde Mekke’de olursa, ancak o Mina’ya gelir ve cemreleri atarsa, o kötü yapmış olur ve onun üzerine bir şey gerekmez.¹⁶⁹³ Akabe cemresini kurban günü tan yeri ağardıktan sonra ve güneş doğmadan önce atarsa bu onun için yeterli olur. Bu¹⁶⁹⁴ bize Ata’dan¹⁶⁹⁵ ulaştı. Eğer o bunu ikinci günü zevalden önce atarsa onun için yeterli olmaz. Üçüncü günü¹⁶⁹⁶ atması da böyledir. Dördüncü günü atmasına gelince bunu zevalden önce atarsa Ebu hanife’ye göre¹⁶⁹⁷ bu istihşanen yeterli olur.¹⁶⁹⁸ Ebu Yusuf ile Muhammed onun için yeterli olmaz dediler. Bu ve bundan önceki aynıdır. Ben onun cemreleri fiske taşı gibi taşlarla atmasını isterim. Fakat bundan daha büyük atarsa onun için yeterli olur.

Cemrelerde durulduğu zaman vakitli bir dua yoktur. Onların yanında ellerini omuz hizasına kadar kaldırır. Cemreleri atmada kadın ile erkek aynıdır. Eğer onu binit üzerinde atarsa onun için yeterli olur. Atmaya güç yetirmeyen hasta çakılları avcuna koyar öylece atar; onun adına atılırsa yeterli olur. Baygın kişi ve babası ile¹⁶⁹⁹ hacceden çocuk da böyle olup hac amellerini yapar ve cemreleri atar. Ama cemre taşlamayı terk ederse ona bir şey lazım gelmez. Deli de böyle olup babası onun adına ihrama girer.

TRAŞ OLMAK

Tıraş olmak saçı kısaltmaktan efdaldır. Saçı kısaltmak da yeterlidir. Eğer¹⁷⁰⁰ yarından az kısaltırsa onun için yeterli olur. Ama kötü yapmış olur. İbn Ömer’den rivayet olundu ki, ona kadın ne kadar kısaltır diye sordular. O da bu kadar yani parmak ucu kadar dedi.¹⁷⁰¹ O eğer¹⁷⁰² başının

1693 Muhtasar metnini nakleden ve şerheden olarak Serahsi der ki: Muhammed dedi: (Eğer o Mina günlerinde Mekke’de olursa, ancak o) her gün (Mina’ya gelip taşları atarsa kötü yapmış olur, fakat ona bir şey lazım gelmez.) Çünkü o sadece sünneti terk etmiş olur. O da atma gecelerini Mina’da geçirmektedir. Biz Abbas (r.a.) in sikayet-suculuk yapmak için Hz. Peygamber’den izin istediğini Resulüllah’ın da ona izin verdiğini daha önce açıklamıştık. İşte bu Minada gecelemenin vacip=gerekli olmadığını göstermektedir. Eh. IV, 68.

1694 Metindeki “zalike” kelimesi üç nüshadan düşmüştür; biz onu Serahsi nüshasından ilave ettik.

1695 Ata’nın bu sözünü kim bulup çıkardı bulamadım.

1696 Metindeki “el-yevmü es-salisü” ifadesi “F” ve “D” metinlerinde “yevm-üs salisü” olarak gelmiştir.

1697 Hasan Ebu Hanife’den rivayet ediyor ki: Eğer onun maksadı birinci ayrılışı çabuk yapmak ise onun taşı üçüncü gün zevalden önce atmasında bir sakınca yoktur. Eğer o bunu zevalden sonra atarsa daha efdal olur. Eğer onun maksadı bu değilse, onun ancak zevalden sonra atması onun için yeterli olur. Çünkü onun maksadı acele etmek olunca, taşlamayı zevalden sonraya tehir etmekte onun için belki Mekke’ye ancak geceleyin ulaşmak gibi bazı zorluklar ortaya çıkabilir. Bu sebeple o Mekke’ye gündüzleyin ulaşabilmesi için onun zevalden önce taşlamaya ihtiyacı vardır. Böylece o Mekke’de indiği yeri görür ve bilir. İşte bu sebeple ona bu konuda izin verilmiştir. Tabi efdal olan ise azimet olup o da zevalden sonra taşlamaktır. O Zahir-ur Rivayet’te der ki: Bugün ikinci günün bir benzeridir. Zaten Hz. Peygamber o gün zevalden sonra atmıştır. Bu sebeple zevalden önce atması onun için yeterli olmaz. Eh. Serahsi IV, 68.

1698 Metindeki “yeczi” kelimesi “D” nüshasında “yeczihi” olarak gelmiştir.

1699 Metindeki “bihi” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyledir. Fakat bu “bihi” kelimesi esas nüshadan düşmüştür.

1700 Metindeki “ve in” kelimesi üç nüshada böyledir. “F” metninde ise “ve iza” olarak gelmiştir.

1701 Metindeki “misle’l enmiletü” kelimesi esas nüshada ve “M” nüshasında, “F” ile “D” metinlerinde böyledir. Bir nüshada ise “ve eşare ila’l enmiletü” şeklinde gelmiştir. Serahsi dedi: O bunu kitapta (yani Kitab-ül As’da) İbn Ömer’den rivayet ediyor. Ona kadın ne kadar kısaltır diye sordular. O da bu kadar yani parmak ucu kadar diye cevap verdi. İlh. Hâkim senedi munkatı yaptı. Serahsi de onu zikretmedi. Zeylai Nasburraye’de (III, 96) der ki: Darekutni bunu Sünen’inde Leys ve Nafi yoluyla İbn Ömer’in ihramlı kadın hakkında o saçından işaret parmağı kafar alır, dediğini rivayet etti. İnth. Ben dedim: Darekutni Sünen’inde (s. 277) bunu şötle rivayet eder: Muhammed b. Muhalled bize Muhammed b. İshak ed-Dağani, Ebu Yunus Abdurrahman b. Yunus el-Hufri, Hüreyim, Leys ve Nafi yoluyla İbn Ömer’in ihramlı kadın hakkında onun saçından işaret parmağı kadar alacağını söylediğini rivayet etti. Eh.

1702 Metindeki “fe in” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “ve in” şeklinde “M” nüshasında ise “fe iza” şeklinde gelmiştir.

iki tarafından birisinde bu kadar kısaltırsa, bu yarısına veya onun berisine ulaşır ve onun için yeterli olur.

Başında saç olmadığı halde kurban günü gelirse¹⁷⁰³ başının üzerinde usturayı gezdirir.¹⁷⁰⁴ Eğer başını saçdöken ilacı ile tıraş ederse yeterli olur. Bence ustura daha iyidir.

Onun başını tıraş etmesini kurban günleri geçinceye¹⁷⁰⁵ kadar tehir etmesini mekruh görürüm. Eğer tehir ederse¹⁷⁰⁶ Ebu Hanife'ye göre onun bir kurban kesmesi gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise ona bir şey gerekmez, dedi. Ben onun hacta ve umrede tıraşı haremde çıktıktan sonraya bırakmasını mekruh görürüm. Eğer o bunu yaparsa haremde (Mekke'nin çevresi) dışında tıraş olursa onun bir kurban borcu olur ve Ebu Hanife ile Muhammed'e göre onun için yeterli olur. Ebu Yusuf ise onun üzerine bir şey gerekmez, dedi. Eğer o umrede tıraş olmayı bir ay geciktirirse ve ancak o Mekke'de olup tıraş oluncaya kadar ihramdan çıkmamışsa ona bir şey gerekmez.

İhramdan çıktığı zaman muhsarın¹⁷⁰⁷ (kuşatılmış-engellenmiş kişinin) tıraş olması gerekmez. Eğer tıraş olur veya saçını kısaltırsa daha güzel olur. Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüdür. Ebu Yusuf ise benim görüşüm onun tıraş olmasıdır, dedi. Eğer olmazsa ona bir şey lazım gelmez.¹⁷⁰⁸

Saçını kısalttıktan sonra hacının sakalından, bıyık ve tırnaklarından alması ve kıldöken ilacı kullanması gerekmez. Ama bunları yaparsa ona bir zarar gelmez.

İhramlı bir kişi eğer¹⁷⁰⁹ ihramsız olan bir adamın başını tıraş ederse sadaka verir. Eğer¹⁷¹⁰ onun emri ile veya bir emri olmadan ihramlının başını tıraş ederse, tıraş olan ihramlı üzerine bir kurban gerekir, tıraşı yapan üzerine de sadaka gerekir. Onun bunu zorla yaptırması da böyledir. Tırnakları kısaltma hakkındaki cevap da böyledir.

Eğer¹⁷¹¹ ihramlı kişi bıyıklarından veya saçından aldıysa ya da sakalına¹⁷¹² dokunup da ondan bir kıl kalktıysa bunların her birinden¹⁷¹³ ona sadaka düşer, dedi. Başının üçte birini veya sakalının üçte birini aldıysa ona kurban gerekir.¹⁷¹⁴ Eğer¹⁷¹⁵ iki koltuk altı veya birinin¹⁷¹⁶ tüylerini

1703 Metindeki "ve iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in" olarak gelmiştir.

1704 Metindeki "emerra" kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "ecra" olarak gelmiştir.

1705 Metindeki "tezhebe" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "yezhebe" olarak gelmiştir.

1706 Metindeki "fe in ahharahu fe aleyhi demün" ifadesi, esas nüshada böyle, "F" ve "D" metninde "fe in ahharahu eczeehu ve aleyhi demün" şeklinde, "M" nüshasında ise "hatta iza ahharahu min eyyam-in nahri yelzemühu ed-demü" olarak gelmiştir.

1707 İhsar: Hac veya umre için ihrama girmiş olan kimsenin hastalık, savaş, hapse atılma, parasız kalma, yurt dışına çıkış yasağı vb. sebepler yüzünden ihramdan çıkmak zorunda kalmasıdır. Bu kimseye de Muhsar denir. (çev.)

1708 Serahsi dedi: Hz. Peygamber'in Hudeybiye'de tıraş olmasına gelince, Ebu Bekir er-Razi Ebu Hanife ile Muhammed'e göre muhsar hıll bölgesinde muhasara altına alınmışsa tıraş olmaması, eğer harem bölgesinde engellenmişse tıraş olacağını söylemektedir. Çünkü onlara göre tıraş harem ile vakitlidir. Hz. Peygamber de zaten Hudeybiye'de engellenmişti. Hudeybiyenin bir kısmı ise harem bölgesinde idi. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in çadırları hıll bölgesinde bulunuyor, onun namazgâhi ise harem bölgesinde bulunuyordu. İşte bu sebeple Resulullah harem bölgesinde tıraş oldu. Biz de bunu söylüyoruz. Çünkü Hz. Peygamber çekilme kararlarının gerçekleşmesi ve müşriklerin kendileri tarafından emin olması ve anlaşma da yapıldıktan sonra artık onlar başka bir hile ve tuzak ile uğraşmasınlar diye arkadaşlarına hemen tıraş olmalarını emretti. Eh. Serahsi, IV, 72.

Mekke çevresindeki bir miktar alana Harem Bölgesi denir. Harem Bölgesi ile Mikatlar arasında kalan alana da Hıll Bölgesi denir. (çev.)

1709 Metindeki "ve in" kelimesi "F" metninde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ve "D" metninde ise "fe in" şeklinde gelmiştir.

1710 Metindeki "ve in" kelimesi "F" meyninde ve "M" nüshasında "ve iza" olarak gelmiştir.

1711 Metindeki "ve iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in" olarak gelmiştir.

1712 Metindeki "ev lemese lihyetehu" ifadesi "M" nüshasında "ev messe min lihyetihî" olarak gelmiştir.

1713 Metindeki "fi külli zalike" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "fi zalike küllihî" olarak gelmiştir.

1714 Kitapta dörtte bir söylenmemiştir. Hâlbuki dörtte bir hakkındaki cevap da böyledir. Baş ile ilgili meselelerde dörtte bir açıkladığımız gibi onun tamamı yerine geçer. İhramdan çıkarken tıraş olmak da böyledir. Böyledir, çünkü rahat etmek ve süslenmek

yolarsa ya da kıldöken ilaçlarla temizlerse¹⁷¹⁷ onun üzerine kurban gerekir. Kan aldıracağı yeri¹⁷¹⁸ tıraş ederse Ebu Hanife'ye göre¹⁷¹⁹ onun üzerine kurban gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise ona sadaka gerekir, dediler. Eğer boynunun tamamını tıraş ederse onların hepsinin görüşüne göre kurban gerekir.¹⁷²⁰ Bunların her birinde kıran hacı yapan kişi üzerine iki kefarete gerekir.

İhramlı kişinin başında (yara ve bit gibi) bir rahatsızlık olursa kurban gününden önce tıraş olursa onun üzerine Alla Teâla'nın buyurduğu gibi "oruç veya sadka ya da kurban olmak üzere fidiye gerekir" (Bakara 2/ 196) Oruç üç gündür. Sadaka üç sa buğday olup bunu altı fakire tasadduk eder.¹⁷²¹ Kurban bir koyundur. Darda ve zorda kalarak yapılan her şey böyledir. Mecbur olmayan kimse bunu yaparsa onun üzerine kurban gerekir. Bunu zorunlu olarak yapan kimse ise bu kefaretlerden istediğini yerine getirir ve hangi beldede¹⁷²² isterse orada yerine getirir. Ancak bu kurban olursa onu sadece Mekke'de kesmesi yeterli olur.¹⁷²³ Eğer o bunu mecbur olmadan yaparsa onun üzerine bir kurban gerekir; ondan başkası yeterli olmaz.

Hac ve umre amellerinin¹⁷²⁴ herhangi birinden dolayı gerekli olan her bir kurban başka yerde değil, ancak Mekke'de veya haremde dilediği bir yerde kesebilir. Kurbanı haremde kesse sonra o çalınsa onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹⁷²⁵ Ancak kurban kesilmeden önce çalınsa onun üzerine bedelini vermek düşer.¹⁷²⁶

Üzerine vacip olan kurbanları kurban gününden önce veya sonra Mekke'de kesmesi onun için yeterli olur. Ancak kıran ve temettü kurbanlarını kurban bayramından önce kesemez; keserse onun için yeterli olmaz. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf ile Muhammed ise yeterli olur, dediler. Muhsar kişinin keseceği hac kurbanı da böyledir; onu kurban gününden önce kesmesi onun için yeterli¹⁷²⁷ olmaz. Bunların dışındaki¹⁷²⁸ nafile kurban ve diğerleri ise onları kurban gününden önce kesmesi onun için yeterli olur. Fakat kurban günü kesmesi daha efdal

için başın bir kısmını tıraş etmek alışılmış bir şeydir. Mesela rahat etme ve süslenme arzusuyla Türkler başlarının ortasını tıraş ettikleri gibi aleviler de nasıyelerini-perçmlerini tıraş ederler. İşte bu miktarla cinayet-suç tam gerçekleşmiş olur. Gelişmiş bir suç ise zorunlu olarak kurbanı gerekli kılar. Eh. Serahsi, IV, 73.

1715 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

1716 Zikredilen bu ifadede koltuk altındaki kılları tıraş etme değil, yılmaya işaret vardır. Onun için "netefe ibtayhi ev ehadehuma" dedi. Eh. Serahsi, IV, 74.

1717 Metindeki "atla" kelimesi "M" nüshasında "talaa" olarak gelmiştir.

1718 Metindeki "mevdia'l-hacemeti" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "F" ve "D" nüshalarında ise mevdia'l-hacemeti" olarak gelmiştir.

1719 Metindeki "fe aleyhi demün fi kavli Ebi Hanifete" ifadesi "D" metninde "fe aleyhi fi kavli Ebi Hanifete demün" şeklinde gelmiştir.

1720 Metindeki "cemian" (hepsi) kelimesi "F" metninde yoktur. Serahsi dedi: kitapta bıyığını tıraş ettiği zaman ifadesi yoktur. Orada bıyığından aldığı zaman onun üzerine sadaka gerekir ifadesi söylenmiştir. Bizim arkadaşlarımızdan bazıları şöyle der: O bıyığını tıraş ettiği zaman ona bir kurban gerekir. Çünkü bu tıraşla kastedilen şeyi sofiler-tasavvufcular ve diğerleri yapar. En doğrusu ona kurban gerekli değildir. Çünkü bıyık sakalın uçlarından-kenarlarından bir parçadır. O sakal ile beraber bir uzuv meydana getirir. Eğer sünnet bıyıkları kısaltmak ve sakalları da bırakmak ise, bunların hepsi bir tek uzuv meydana getirdiğine göre bunun dörtte birinden daha az olan bir miktar kurbanı icap ettirmez. Bıyık ise sakalın dörtte birinden daha da azdır. Bu sebeple onu tıraş etmede sadaka yeterli olur. Eh. Serahsi, IV, 74.

1721 Metindeki "yetesaddaku" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "liyetesaddak" olarak gelmiştir.

1722 Metindeki "beledin" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "beldetin" olarak gelmiştir.

1723 Metindeki "la yeczi" kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "la yeczih" olarak gelmiştir.

1724 Metindeki "min emri'l-hacci" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "fi emri'l-hacci" olarak gelmiştir.

1725 Hayvanın bizzat kendisi helak olunca onun borcu düşer. Bu zekât malı telef olduğu zaman zekâtın düşmesine benzer. Seahsi, IV, 75

1726 Çünkü kurban henüz yerine ulaşmamıştır. Bu aynı vacip kurbanı benzer, o kurban edilmmeden önce çalınırsa benzerini kesmek sahibinin üzerine borç olur. Eh. Serahsi, IV, 75

1727 Metindeki "la yeczi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "la yeczih" olarak gelmiştir.

1728 Metindeki "fe emma ma siva" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve emma siva" olarak gelmiştir.

olur. O Temettü, kıran ve nafile hedy kurbanından ve bir de udhiye kurbanından bunların¹⁷²⁹ üçte ikisinden yiyebilir.¹⁷³⁰ Üçte birini ise tasadduk eder. Hepsini¹⁷³¹ yese bile¹⁷³² bir şey lazım gelmez. O bu dört çeşit kurbanın derisinden faydalanabilir; ama bunun dışındakilerden faydalanamaz.

Ne bunlardan ve ne de bunların dışından kasaba hiçbir şey vermez. Hedy kurbanlarının etlerinden bir şey satması ona uygun değildir.¹⁷³³ Eğer bunu yaparsa kıymetini tasadduk etmesi gerekir. İhramlı üzerinde kısaltma (ve kesme işin)den başka bir şey kalmadığı zaman böylece o tırnaklarını kesmeye¹⁷³⁴ veya sakalından ya da bıyığından almaya başlarsa bundan dolayı onun üzerine kefaret gerekir. Çünkü o saçını kısaltmadıkça veya başını tıraş etmedikçe ihramlıdır.

TIRNAK KESMENİN KEFARETİ

Eğer ihramlı kişi el ve ayak tırnaklarının hepsini keserse ona bir kurban gerekir. Eğer tırnaklarından bir veya iki tane¹⁷³⁵ keserse onun her bir tırnağı için yarım sa buğdayı tasadduk etmesi gerekir. Ancak buğdaylar toplamı bir kurbanı eş değer olduğu takdirde¹⁷³⁶ kişi kurban veya buğdaydan dilediğini tasadduk eder.¹⁷³⁷ Eğer¹⁷³⁸ kişi kıran haccı yapıyorsa onun kefareti bunların iki katı olur. Üç tırnağını keserse Ebu Hanife'nin ilk görüşüne göre istihsan ile ona bir kurban gerekir. Sonra o bu görüşünden dönmüş¹⁷³⁹ ve şöyle demiştir: Bir elin veya bir ayağın bütün tırnakları kesilmediği müddetçe ona kurban düşmez. Bu aynı zamanda Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüdür.¹⁷⁴⁰ Fakat Muhammed şöyle dedi: İki elinden veya iki ayağından ya da bir el ve bir ayağından beş tırnağını keserse ona bir kurban gerekir. İhramlının tırnağı kırılıp ondan bir parça ayrılrsa¹⁷⁴¹ o bunu asılıp koparsa ona bir şey lazım gelmez. O bir

1729 Metindeki "minha" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1730 Metindeki "ve la ye'külü min şeyin" ifadesi "F" metninde "ve la yekülü şeyen" olarak gelmiş, "D" metninde de "şeyün" olarak gelmiştir ki, bu bir şey değildir.

1731 Metindeki "külleha" kelimesi "F" metninde böyledir. Bu esas nüshadan ve "D" metninden de düşmüştür.

1732 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. Esas nüshada "ve le in" şeklinde gelmiştir ki bu doğru değildir.

1733 Bu cümle nüshalardan düşmüştür. Biz onu şerhten ilave ettik.

1734 Metindeki "bi kassı" kelimesi "M" nüshasında böyledir. "D" metninde "bi kasrı" şeklindedir ki, bu "bi kassı" kelimesinin yanlış şeklidir. Esas nüshada ise "fe kassa" olarak gelmiştir.

1735 Metindeki "vahiden ev isneyni" ifadesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. Ancak "M" de "ve iza ehaze" yerine "ve in kassa" ifadesi gelmiştir. "F" ve "D" metinlerinde ise "vahideten ev isneteyni" şeklinde gelmiştir.

1736 Metindeki "illa en yeblüğa zalike demen" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "illa en yeblüğa demen" şeklinde gelmiştir.

1737 Metindeki "fe yut'imu minhu ma şae" ifadesi "D" metninde "fe yutimu ma şae" olarak, "M" nüshasında ise "fe yentekisu anhu ma şae" şeklinde gelmiştir.

1738 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe in" şeklinde gelmiştir.

1739 Metindeki "anhu" kelimesi "F" nin metninden düşmüştür.

1740 Serahsi bu meseleyi açıklarken şöyle dedi: Muhammed dedi: (Eğer o üç tırnağını keserse Ebu Hanife'ye göre istihsan ile ona bir kurban gerekir.) Bu Züfer'in de görüşüdür. (Onun son görüşüne göre, her bir tırnak için adama bir sadaka gerekir. Bu Ebu Yusuf ile Muhammed'in de görüşüdür.) Onun ilk görüşünün açıklaması şudur: Eğer o bir elinin tırnaklarını keserse bundan dolayı ittifakla bir kurban gerekir. Tırnakların çoğunu keserse bu tamamı anlamına gelir. Çünkü üç tırnak bir elin tırnaklarının çoğunu oluşturmaktadır. Fakat Ebu Hanife bu görüşünden dönmüş ve şöyle demiştir: Aslında el ve ayak tırnaklarının ancak hepsini keserse kurban gerekir. Bir el ise bunların dörtte biridir. Tıraşta başın dörtte biri tamamının yerini tuttuğu gibi, bu da onların tamamı yerine geçer. Böylece bir elin tırnaklarını kesmek kurbanı gerektiren en az miktar olmaktadır. Bu sebeple işte burada çoğu tamamı yerine koyma imkânı bulunmamaktadır. Çünkü eğer çoğu tam saksak bu sonu gelmeyen bir yola götürür. Artık şöyle denir: Eğer iki tırnak keserse o üç tırnağın çoğunu kesmiş olur. Sonra o bir buçuk tırnak keserse iki tırnağın çoğunu kesmiş demektir. Fakat şöyle de denir: Şer'an tespit edilmiş en az miktardan daha aşağı olan şeye bir hüküm getirilemez. Eh. IV, 78

1741 Metindeki "fenkataa" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fenkalaa" şeklinde gelmiştir. Ben dedim: "Şazye" diye et kemik parçasına derler. Burada bundan maksat ise kırılmış tırnak parçasıdır.

elinin tırnaklarını keserse¹⁷⁴² ve diğer elinin ya da ayağının tırnaklarını da kesinceye kadar bunun kefareti vermezse, eğer bu (kesme işi) aynı yerde olmuşsa Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre ona bir kurban gerekir. Eğer iki ayrı ortamda olmuşsa ona iki kurban gerekir. Muhammed ise şöyle dedi: O kefareti ödemediği sürece ona sadece bir kurban gerekir. Bir tek veya birkaç kadınla bir defa¹⁷⁴³ cimadan sonra tekrar cima yapmış olan adam hakkındaki hüküm de böyledir. Eğer tırnaklarına bir olumsuzluk erişirse bu sebeple o, onları keserse, bu üç kefareten dilediğini vermek onun üzerine bir borçtur.¹⁷⁴⁴

AV AVLAMANIN CEZASI

İhramlı bir kişi, ihramlı veya ihramsız bir kişiye bir av gösterip o da onu öldürürse¹⁷⁴⁵ gösteren kimseye bunun cezası vardır, dedi. Bu bilgi bize İbn Abbas'tan ulaşmıştır.¹⁷⁴⁶ Eğer¹⁷⁴⁷ gösteren kişi ihramsız ve Harem¹⁷⁴⁸ bölgesinde bulunuyorsa onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹⁷⁴⁹

Bir avın öldürülmesine bir grup ihramlı birlikte katılmışlarsa onların her birine tam kâmil bir ceza düşer. Eğer onlar arasında hacc-ı kıran yapan varsa onun cezası iki kat olur.

Eğer ihramdan çıkmış iki kişi harem bölgesinde¹⁷⁵⁰ bir tek vuruşla bir avı öldürmüşlerse onlardan her birine bir cezanın yarısı düşer.¹⁷⁵¹ İhramlı kişi bir av öldürürse, olayın geçtiği yere göre avın kıymetine

1742 Metindeki "ve iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in" olarak gelmiştir.

1743 Metindeki "merraten" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "min" olarak gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

1744 Şerhte (O tırnaklarından rahatsız olsa ve böylece onları kesse onun üzerine üç kefareten dilediğini yerine getirmek düşer.) denilmektedir. Bu daha önce de anlattığımız bir esasa dayanmaktadır ki, kişi bir mazeretinden dolayı kurbanı gerektiren herhangi bir hareketi yaparsa o üç kefaret arasında seçme hakkına sahip olur. Allah Teâla en iyi bilir.

1745 Metindeki "fe katelehu" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir, "F" ve "D" metinlerinde yoktur, müstensihin kalem hatası ile düşmüştür. Hâlbuki onun bulunması gerekir.

1746 Ben dedim: Muhammed bu haberi Hüccet adlı kitabında rivayet etti. Şüreyk b. Abdullah, er-Rakin ve İkrime yoluyla bildirdi ki, Bir ihramlı yumurtlayanlardan birini gösterirse Hz. Ali ve İbn Abbas ona ceza gerekir, dediler. II, 176.

1747 Metindeki "fe in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in" olarak gelmiştir.

1748 Metindeki "el-harem" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-muhrim" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlıştır.

1749 Serahsi Şerh'inde der ki: Ceza verilebilmesi için avı gösterme işinin makbul ve muteber olması gerekir. Bunun için de gösterilen kişinin avın nerede ve hangi yerde olduğunu bilmemesi gerekir. Eğer gösterilen kişi avın olduğu yeri biliyorsa artık gösteren kişiye ceza verilmez. Çünkü gösterilen kişi bu avı onun delaleti yüzünden öldürmüş değildir. Buna göre ihramlı bir adam başka bir kimseye av öldürmek için ödünç bir bıçak verse o kimsenin yanında avı öldürecek bir alet bulunmasa böylece ödünç bıçak veren ihramlıya ceza gerekir. Avı gösteren kişiye ancak gösterilen kişi gösterme işini doğruladığı takdirde ceza gerekli olur. Fakat avcı onu yalanlarsa ve avı onun yardımıyla takip etmediyse, hatta ona başka birisi gösterdiyse ve o bu başkasını doğrulayıp avı öldürdüyse ceza birinci adama değil, ihramlı olduğu takdirde ikinci kişiye verilir. İhramlı kişi bir insana bir av için emir verse, o da başka bir insana emir verse burada ceza birinci kişiye değil, ikinci kişiye verilir. Çünkü birinci emredilen kişi aldığı emri yerine getirmemiştir. Zira o ona bu işi yap diye emir verdi, başkasına söyle diye değil. İşte avı gösteren ihramlı kişinin yardımcı olduğu kimse avı yakaladı ise ceza bu birinci gösteren üzerine olur. Adam avı yakalamadan önce o ihramdan çıkmış olursa o takdirde bu gösteren üzerine ceza gerekmez. Çünkü onun fiili, ihramlının engelli durumu ortadan kalktıktan sonra avı ele geçirmek ve onun üzerinde bir cinayet işlemek suretiyle ancak suç haline gelmiştir. İşte av öldürülürken adam engelli olmayınca, başkasının yaptığı bu iş onun hakkında kendi yaptığı kadar etkili olamaz. O bunu kendisi yapmış olsaydı ona bir şey lazım gelmezdi. Onun yardımıyla başkasının yapması da böyledir. IV, 80.

1750 Metindeki "fi'l-haremi" kelimesi esas nüshadan düşmüş olup "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından ilave edilmiştir.

1751 Serahsi Muhtasar metnini açıklarken şöyle diyor: Muhammed dedi: (Eğer ihramdan çıkmış iki kişi Harem bölgesinde bir tek vuruşla bir avı öldürmüşlerse onlardan her birine bir cezanın yarısı düşer.) Onlardan her biri ava bir defa vurmuş olsa o zaman böyle olmaz. O takdirde herkesin vuruşu neyi gerektiriyorsa o yerine getirilir. İki defa vurulmakla onlardan her biri üzerine onun kıymetinin yarısı gerekmez. Çünkü onların fiili bütün avın üzerinde birleşince av onların fiilleri ile telef olmuş demektir. Bu sebeple onların her biri cezanın yarısını üstlenir. Ancak onların fiillerinin av üzerindeki yeri yani onların her birinin vurmasıyla telef olan kısım bir olmayıp değişik ve farklı olunca bunlar kim telef etmiş ise ona mahsus olur. Bunun cezası da yine ona mahsustur. Diğer geri kalan

dayanarak onun hakkında iki hüküm verilir.¹⁷⁵² Sonra öldüren kişi muhayyerdir; dilerse ya hedy (kurbanlık deve) ile ya da yiyecek maddesi¹⁷⁵³ ile kefaret verir. Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre dilerse oruç tutar.¹⁷⁵⁴ Bu bize İbn Abbas'tan gelmiş bir haberdir.¹⁷⁵⁵ Muhammed ise şöyle dedi: O ancak üzerine vacip olan iki hüküm, iki şey arasında muhayyer olabilir. Eğer ona bir deve kefareti hükmü verilmişse görünüşte hayvanlardan ona benzer olana bakar¹⁷⁵⁶ fakat kıymetine bakmaz. Buna göre ceylanda bir koyun, tavşanda yaşını doldurmamış bir keçi veya oğlak verir. Güvercin ve o gibi hayvanlardan bir benzeri bulunmayan (avlarda) ise onun

kısım ise onların (her ikisinin) filli ile telef olduğu için bunu tazmini de o ikisinin üzerine olur. Biz el-Cami şerhinde yazdığımız zaman bu farkı açıklamış bulunuyoruz. IV, 82

1752 Eğer o yerde bu av alınıp satılan bir şey ise (o yerin biçtiği değere bakılır) yok eğer alınıp satılmıyorsa, alınıp satılan en yakın yerdeki kıymete göre hareket edilir. Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre bunun deve, sığır ve koyun gibi hayvanlardan ya benzerleri vardır veya yoktur. Muhammed ile Şafii ise deve, sığır ve koyun gibi hayvanlardan neye benziyorsa, görünüş itibarıyla bu benzeri olan hayvana bakılır, yoksa kıymete bakılmaz, dediler. İşte böylece deve kuşunda bir deve, yaban eşiğinde bir inek, ceylanda bir koyun, tavşanda yaşını doldurmamış bir oğlak ve Arap tavşanında ise dört aylık bir oğlak kefaret vermek vacip olur. Şafii güvercinde bir koyun gerekir dedi. Bu İbn Ebi Leyla'nın da görüşüdür. O güvercin ile koyun arasında su içmede ve ötüp melemede benzerlik olduğunu iddia etti. Benzeri olmayan hayvanlarda da değere iti bar edilir. İlh. Serahsi, IV, 82.

1753 Metindeki "ve in şae bi't-taami" ifadesi "F" metninde "ve in şae keffare bi't-taami" şeklinde gelmiştir.

1754 Serahsi'nin şerhinde böyle ifade edilmektedir. Üç nüshadan "Ebu Yusuf" ismi düşmüştür. Doğru olan hemen az önce bizim zikrettiğimiz gibi, onun bulunmasıdır.

1755 Şeyheynin (Ebu Hanife ile Ebu Yusuf) un mezhebini destekleyen bu görüşü ben bu ifadelerle bulamadım. Ancak Beyhaki bunu Süneninde (V, 86) Ali b. Ca'd yoluyla rivayet etmiştir. Şu'be Hakem'den onun şöyle dediğini rivayet etti: Muksim'i dinledim, o avı elde eden, fakat yanında karşılığı olmayan kişi hakkında şöyle dedi: Av dirhemle kıymet biçilir, dirhemler de yiyecek maddesi ile değerlendirilir. Böylece o her bir yarım sa (buğday) için bir gün oruç tutar. İbn Hazm'ın Muhalla'da (IV, 253) zikrettiğine göre Şu'be, Ebban ve Ebu Meryem yoluyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor: Bunu bize Said b. Mensur, Cerir b. Abdülhamid, Hakem b. Uteybe ve Muksim yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi. İhramlı kişi avı elde ederse, eğer onun yanında bunun karşılığı varsa onu keser, eğer elinde onun karşılığı yoksa onun karşılığı (cezası) dirheme çevrilir sonra dirhemler yiyecek maddesine çevrilir. Böylece kişi yarım sa (buğday) yerine bir gün oruç tutar. Serahsi şerhte (IV, 83) şöyle dedi: Ebu Hanife ile Ebu Yusuf, İbn Abbas'ın bu sözünü aldılar. O misli, benzer hayvanı kıymet ile yorumladı. Fıkhi bakış açısı da onun lehinedir. Çünkü hayvanların kendi cinslerinden benzerleri ve misilleri yoktur. Zaten insanlar arasında bir hayvan için hak hukuk söz konusu olunca bu misli ve benzeri ile değil kıymet olarak ödenmektedir. İşte bu Allah'ın hakları hakkında da böyledir. Nitekim burada mümasalet hakkında delil gelmiştir. Şu ayette kul haklarında bunun böyle olduğu açıklanmaktadır: "Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın" (Bakara 2/ 194). İki şey arasındaki mümasalet cins birliği olduğundan daha çok farklı cinsler olduğu zaman tam denkleştir. Mesela devekuşu devekuşuna misil, eş ve mümasil olmayınca deve devekuşuna nasıl misil (eş-değer) olur? Misil kelimesi ortak isimlerden birisidir; bir şeyin bir şeye denk ve mümasil olmasıyla o şeyin de bu şeye denk ve mümasil olması zaruridir. Sonra telef olduğu zaman devekuşu deveye mümasil olamaz. Yine böyle deve de devekuşuna mümasil olmaz. Mümasil ve denk saymak maddi şekil ve görünüşte zorlaştığı zaman bu mümasaleti manevi olarak sağlamak gerekir ki o da kıymet olarak değerlendirmektir. Ayetteki "min en-neami" (hayvandan) kelimesine gelince, burada takdim ve tehir vardır, denildi. Bu ayetin manası şudur: "...onun cezası sizden iki adil kişinin kararıyla, öldürdüğü avın dengi bir hayvanı Kâbe'de kurban olarak kesmektir." (Maide 5/ 95). Sonra Asmai ve Ebu Ubeyde "en-neamü" (hayvan) isminin evcil olan ve olmayan hayvanların hepsini içine aldığı söyledi. Onun manası: onun öldürdüğü vahşi hayvanın cezası onun kıymetidir. Bunu böyle anlamak daha uygundur. Çünkü "fe-cezaü" (cezası-karşılığı) kelimesi mastar olup ondan sonra gelen sıfattır. Bu ancak zikredilmiş bir kelime için sıfat olur. Bu da mana bizim açıkladığımız şekilde yorumlandığı zaman olur. Eh. Eğer o hedy-kurban kefareti ile ödemeyi tercih ederse onu şu ayetten dolayı Haremde kesmesi ve etini fakir fukaraya tasadduk etmesi gerekir. Allah ayette "Kâbe'ye ulaşmış kurbanlık bir hayvan" buyurmuştur. "Hedy" belli bir yere tevdi edilmiş kurbanın adıdır. Eğer o yiyecek maddesi ile ödemeyi tercih ederse, kıymeti ile bir yiyecek alır ve fakirlere dağıtır. Her bir fakire yarım sa buğday verir. Eğer oruç tutmayı tercih ederse, bir fakire verdiği için yerine bir gün oruç tutar. Eğer vacip olan kefaret bir fakiri doyurmaktan daha az ise, ya vacip olan kadar yiyecek verir veya tam bir gün oruç tutar. Oruç, bir günden daha az olamaz. Bize göre onun kurban kesmeye ve fakirleri yedirmeye gücü yettiği halde şu ayet-i kerimeye göre oruç tutmayı tercih etmesi onun için caiz olur. "veya yaptığının cezasını tatması için buna denk olarak oruç tutar".(Maide 5/ 95). Ayetteki "ev" (veya) kelimesi tercih içindir. (Serahsi bundan sonra şöyle dedi:) Kişi yiyecek maddesini tercih ederse bize göre burada muteber olan onun avın kıymeti kadar yiyecek satın almasıdır. O üzerindeki vacibi yiyecek ile ödemeyi seçtiğinde avın kıymetine itibar edilir. Çünkü asıl vacip olan odur. Eğer oruç tutmayı tercih ederse bize göre her yarım sa yerine bir gün oruç tutar. Eh. IV, 84-85

1756 Metindeki "yüşbihuhu" kelimesi "D" metninde böyledir. Geri kalan nüshalarda ise "tüşbihuhu" olarak gelmiştir.

kıymetini verir.¹⁷⁵⁷ Eğer yiyecek maddesi ile veya oruç tutmak suretiyle öder gibi, iki çeşit hüküm verilirse Ebu Hanife'nin dediği gibi yapar. İbn Ebi Leyla, güvercinde onun bir koyun vermesi gerekir ve yumurta için de bir dirhem verir, dedi.

Eğer ihramdan çıkmış hacı Hill bölgesinden Harem¹⁷⁵⁸ bölgesine veya Harem bölgesinden Hill¹⁷⁵⁹ bölgesine bir av için atış yaparsa ve onu öldürürse onun cezasını (kefareti) çeker.¹⁷⁶⁰ Köpek salmak da buna benzer.

İhramlının kestiği avın eti yenmez. Eğer¹⁷⁶¹ ihramlı kişi onun kefareti verse sonra onun etinden¹⁷⁶² yese Ebu Hanife'ye göre yediği bu miktarın kıymetini ödemesi gerekir. Fakat avı eğer başkası vurup öldürmüştü ondan yemesinden dolayı bir şey lazım gelmez. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dedi. Onun yemesinden dolayı yine bir şey vermek gerekmez. Yalnız Allah Teâlâ'ya tövbe ve istiğfarda bulunur.

İhramdan çıkmış hacı Hill bölgesinde bir av elde ederse¹⁷⁶³ ihramlının bundan yemesinde bir sakınca yoktur.

İhramlı bir kişi bir av yumurtasını kırarsa bunun değerini ödemesi gerekir, dedi. Eğer¹⁷⁶⁴ yumurtanın içinde ölü bir civciv varsa, onun sağlam tarafı nazarı itibara alınarak¹⁷⁶⁵ bu kişiye diri bir civcivin değerini ödemek düşer. Eğer o bir ceylanın karnına vurur, o da karnındaki cenini ölü olarak düşürür ve sonra kendisi de ölürse, burada yine sağlam¹⁷⁶⁶ taraf tutularak¹⁷⁶⁷ o, her ikisinin (yani hem ceylanın hem de yavrunun) cezasını (kefareti) her ikisini birden çekmek zorundadır.

Av ihramlı kişinin çadırında veya su için kazmış olduğu bir çukurda ölürse¹⁷⁶⁸ ya da av ondan korkar, süratle gidip (bir yere çarparak) parçalanırsa onun üzerine bir şey lazım gelmez. Fakat o avı korkutur ve tahrik ederse onu tazmin eder.

İhramlı bir kişi bir av vurdu.¹⁷⁶⁹ Bunu ona eliyle gönderen başka bir ihramlı ise, onun üzerine¹⁷⁷⁰ bir şey lazım gelmez¹⁷⁷¹ dedi. Eğer o avı elinde öldürürse onun cezası-kefareti onlardan her biri üzerine olur. Avı öldüren av elinde olana onun bedelini öder.

1757 Metindeki "fe aleyhi" kelimesi "D" ve "F" metinlerinde "fe fihi" olarak gelmiştir.

1758 Metindeki "fi'l-harami" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "ila'l-hilli" olarak gelmiştir.

1759 Metindeki "fi'l-hilli" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshası ile "F" metninde böyle, "D" metninde ise "ev fi'l-harami mine'l-halli" olarak gelmiştir.

1760 Ancak av ile atıcı Hill bölgesinde olursa o ava atıp sonra av Harem bölgesine gelir avcı onu orada elde ederse bu takdirde ona bir ceza yoktur. Çünkü o bu atışı ile herhangi bir yasağı çiğnemiş değildir. Fakat bu avın yenmesi helal olmaz. İşte bu mesele Ebu Hanife'nin koyduğu kuralın dışındadır. Çünkü ona göre geçerli olan atış anındaki halidir. Ancak bu mesele ise özel bir mesele olup öyle değildir. Ebu Hanife yenmenin helal olması hakkında ihtiyatlı davranarak onun bulunduğu hale itibar ediyor. Çünkü hayvan ancak boğazlanırsa helal olur. Bu da ancak onu elde ettiği zaman olur. Be sebeple ava eğer elde edildiği zaman harem avı ise onu yemek helal olmaz. (köpek salmak da böyledir.) inth. Serahsi IV, 85.

1761 Metindeki "fe in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe iza" olarak gelmiştir.

1762 Metindeki "minhu" kelimesi "D" metninden ve "M" nüshasından düşmüştür.

1763 Metindeki "esabe" kelimesi "F" metninde ve "M" nüshasında böyle gelmiştir. Esas nüshada ve "D" metninde ise "sade" olarak gelmiştir.

1764 Metindeki "fe in" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "ve in" şeklinde gelmiştir.

1765 Metindeki "ahizün lehu" ifadesi "M" nüshasından düşmüştür.

1766 Metindeki "ahizün fihi" ifadesi "M" nüshasında "afzen fihi" olarak gelmiştir.

1767 Burada yazar (Hâkim eş-Şehid Mervezi "sağlamı alarak" (ya da kesin bilgiye dayanarak) demek suretiyle bu konu ile kul hakkı nedeniyle vacip olan tazmin arasındaki farka işaret etmek istemiştir. Buna göre kim bir cariye'nin karnına vurur da o da çocuğunu ölü olarak düşürür ve kendisi de ölse, bu hususta asıl olan cariye'nin değerinin ödenmesi vacip olmasaydı, ceninin tazmini gerekmezdi. Çünkü cenin bir yönden bir cüz (anasının bir parçası) hükmünde, başka bir yönden de (ayrı bir canlı) varlık hükmündedir. Kul hakları için gerekli olan tazmin ise ihtiyat üzerine dayanmaz. Bu yüzden şüpheli bir yerde tazmin gerekli olmaz.

İhramlı iken av avlamanın kefareti-tazminine gelince o ihtiyata dayanır. İşte bunun için cenindeki cana benzerlik yönü ağır basmaktadır. Dolayısıyla yazara göre, böylece bunu yapan kişi üzerine hem cenin hem de anasının kefareti-cezasını ödemek gerekli olur. Eh. Serahsi, IV, 88.

1768 Metindeki "ve iza atıbe" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve iza atıbe saydün" olarak gelmiştir.

1769 Metindeki "ve iza atıbe" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in atıbe sadün" olarak gelmiştir.

Adam elinde bir av bulunduğu halde ihrama girdi. Onun avı salması gerekir dedi. Bir insan¹⁷⁷² onun elinden onu alıp salarsa, Ebu Hanife'ye göre o, onun değerini av elinde olan kimseye verir. Ebu Yusuf ile Muhammed¹⁷⁷³ ise istihsan ile¹⁷⁷⁴ onun üzerine bir şey lazım gelmez, dediler. Eğer¹⁷⁷⁵ elinde av olan adam, önce avı bıraksa sonra ihramdan çıkarsa ve avı başka¹⁷⁷⁶ birisinin¹⁷⁷⁷ elinde bulsa, avı ondan alır ve almaya daha çok hak sahibidir. Ancak o avı ihramlı iken tutsa, sonra onu salırsa, bu defa av kimin elinde ise daha çok onun olur.¹⁷⁷⁸

İhramlı kişi bir yırtıcı hayvanı öldürürse, eğer önce yırtıcı¹⁷⁷⁹ harekete geçerse ihramlı üzerine bir şey lazım gelmez, yırtıcı hayvan üzerine önce o harekete geçerse, bir kurban değerini geçmemek¹⁷⁸⁰ üzere onun bedelini ödemesi gerekir, dedi. Köpek ile kurt müstesna, bu konuda¹⁷⁸¹ bütün yırtıcı hayvanlar eşittir. Önce adam harekete geçmiş olsa bile köpek ile kurtta onun üzerine bir şey¹⁷⁸² lazım gelmez. Çünkü bize¹⁷⁸³ Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu¹⁷⁸⁴ ulaştı: İhramlı kimse fare, karga, delice (dölengeç) kuşu, akrep, yılan ve ısırğan-kuduz köpeği öldürür.¹⁷⁸⁵

1770 Metindeki "aleyhi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "aleyhima" şeklinde gelmiştir.

1771 Metindeki "kale la şey'e" ifadesi, "D" metninde ve "M" nüshasında "kale" kelimesi yoktur. Bunlarda "fe la şey'e" olarak gelmiştir.

1772 Metindeki "insanün" kelimesi "F" metninden düşmüştür.

1773 Metindeki "Muhammed" kelimesi "F" metninde gelmemiştir.

1774 Bu paragraf baştan buraya kadar olan kısım "D" metninden düşmüştür.

1775 Metindeki "ve in" kelimesi "F" nüshasında "fe in" olarak gelmiştir.

1776 Metindeki "ahara" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1777 Metindeki "fi yed-i racülin" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "fi yedey racülin" olarak gelmiştir.

1778 Serahsi Hâkim'in Muhtasar'ını açıklarken şöyle dedi: Hâkim dedi: (O elinde ceylan varken ihrama girse onun bunu bırakması gerekir). Çünkü onun eli ihramdan sonra bunun üzerinde devam ederse bu dönüp deveran demek olur. Çünkü onun eli artık devamlıdır. Nitekim onun elinin devamlı olması ise onun hakkındaki avcılık (av yoluyla vurup öldürme) anlamını ortadan kaldırmaktadır. Elin (av üzerinde) devamlı olması da böyledir. Hâkim dedi: (Eğer avı bir insan onun elinden salmış ise Ebu Hanife'ye göre onun kıymetini av sahibine ödemek avı salan kimse üzerine düşer.) Bu bir kıyastır. (Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise istihsan ile onun üzerine bir şey lazım gelmez). Bu onların, başkasının çalgı aletlerinden birini kıran adam hakkında sahip oldukları farklı düşüncenin bir benzeridir. Buna göre Ebu Yusuf ile Muhammed dediler ki, onun yaptığı bu iş, bir emr-i bilma'rif ve nehy-i ani'l-münkerden ibarettir. Çünkü o şer'an onu salmakla emredilmiştir. Böylece bu ona şer'an lazım gelen bir şey olunca ve bunu kendisinden başka birisi yapınca bu, bir Müslüman'ın şarabını dökken adam gibi, tazmini icap ettirmez. Ebu Hanife ise şöyle der: İhramdan önce av onun için olduğu şekliyle müteakvim (değerli) bir mal olarak onun mülkiyeti altında idi. Bu mülkiyet ihram ile batıl-hükümsüz olmamıştır. Çünkü gerçekten av onun evinde bulunmuş olsaydı, olduğu gibi değerli bir mal olarak onun mülkiyeti altında devamlı kalacaktı! Böylece avı onun elinden alıp salan kişi, onun kıymetli bir malını telef etmiş olur ki, bunu tazmin etmesi gerekir. Fakat Müslüman'ın şarabını dökmek bundan başka bir şeydir. Sonra ona gereken, elini (avın üzerinden) çekip kaldırmaktır. Eğer o elini kendisi bırakmış olsaydı, öyle bir bırakırdı ki, o ihramdan çıktıktan sonra bile onun mülkiyeti devam ederdi. Onun mülkiyetini eğer bu avı salan kişi yok ettiyse o gerekenden daha fazlasını yapmış demektir. İşte bunun için onun bunu sahibine tazmin etmesi gerekir. Onun çalgı aletlerini telef teki yol ve yöntemi de budur. Bununla ihramlı iken avı aldığı zamanki olay arasında ayırım yaparak şöyle dedi: O orada bu avı almakla ona sahip olmuş değildir. Avı salan kişi onun değerli bir malını kaçırmış olmamaktadır. Burada ise onun mülkiyeti ihram sebebiyle daha önce söylediğimiz gibi, iptal olmamıştır. Aradaki farkın delili şudur: (İhramlı kişi eline bir av aldığı ve onu serbest bırakıp saldığı zaman onu başkası yakalasa sonra ihramlı ihramdan çıktıktan sonra onu yakalayanın elinde bulsa, avı onun elinden geri almaya hakkı yoktur. Elinde bir av olduğu halde ihrama girse ve o avı salsın sonra ihramdan çıktıktan sonra onu başka birisinin elinde bulsa, onun bu avı ondan geri almaya hakkı vardır. Böylece bu, iki olay arasındaki farkı göstermektedir. Eh. IV, 89.

1779 Metindeki "es-sebüu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1780 Metindeki "la yücavizü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve la yücavizü" olarak gelmiştir.

1781 Metindeki "külluha fi zalike" ifadesi "D" metninde "fi zalike külliha" olarak gelmiştir.

1782 Metindeki "fihima şey'ün" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "şey'in fihima" olarak gelmiştir.

1783 Metindeki "belağani" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "beleğana" olarak gelmiştir.

1784 Metindeki "kale" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ennehu kale" olarak gelmiştir.

1785 Bu hadisi Muhammed Muvatta'ında (s. 205) senediyle birlikte zikretti: Malik bize Nafi ve İbn Ömer yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Beş çeşit hayvan vardır ki, bunları öldürmesinde ihramlı üzerine bir günah yoktur: Karga, fare, akrep, delice (dölengeç) kuşu ve kuduz-ısırğan köpek". Malik bize Abdullah b. Dinar ve İbn Ömer yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle

Eğer¹⁷⁸⁶ kıran hacci yapan kimse başlangıçta¹⁷⁸⁷ yırtıcı hayvanı öldürürse onun (değeri) iki kurbanı geçmeyen iki bedel ödemesi gerekir. Köpek dişli yırtıcı hayvanlar ve pençeli yırtıcı kuşlardan her biri kendi haklarında eser-hadis ve haber gelmemiş olan varlıklardır. Eğer¹⁷⁸⁸ önce ihramlı harekete geçip onu öldürürse, değeri bir kurbanı geçmeyecek kadar olan bir bedel-kıymet¹⁷⁸⁹ ödemesi gerekir. Eğer önce yırtıcı hayvan veya yırtıcı kuş¹⁷⁹⁰ hareket ederse ona bir şey lazım gelmez. Tarla tavşanı ve tavşanda ise onların kendi değerleri vardır. (Kefaret bedelleri değerleri üzerinden ödenir).¹⁷⁹¹

Öldürülen hayvanın değeri bir koyun veya keçiye ulaştığı zaman bu büyük bir koyun ya da koyundan başka¹⁷⁹² hayvanlardan iki yaşını aşmış olanın değerine ulaşmadığı müddetçe¹⁷⁹³ bu koyun ve keçi Kâbe'ye sevk edilen kurban gibi onun yerine geçmez. Böylece ona sadaka veya oruç gerekir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ebu Yusuf, Muhammed ve İbn Ebi Leyla ise şöyle dediler: Bize kadar gelen hadislerden dolayı bu, av cezası muamelesi görür. Çünkü adam bazen elbise ve paraya (dirhemlere) hedy-kurban adı vermektedir. Zira o eğer bu paraları Allah için hediye yapmak üzerime borç olsun dese, onun bunu yapması gerekir. Çünkü kurban bazen kuzu, oğlak ve dorum da kurban olur. Zira o Kâbe'ye kurbanlık olarak bir deve

buyurduğunu haber verdi: Hayvanlardan beş tane vardır ki, kim ihramlı iken onları öldürürse onun üzerine bir günah yoktur: Akrep, fare, kuduz-ısırgan köpek, karga ve delice (dölengeç) kuşu." Harisi bunu Muhammed b.el-Münzir b. Said el-Herevi yoluyla tahric etti. Bize Ahmed b. Abdullah b. Muhammed el-Kindi, Ali b. Muabbid, Muhammed b. el-Hasen, Ebu Hanife ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: İhramlı kişi, fare, yılan, kuduz-ısırgan köpek, delice (dölengeç) kuşu ve akrebi öldürür. Eh. Varag: 11 Bu hadisi İbn ül-Muzaffer ve İbn Husrev, Huseyn b. Huseyn el-Antaki yoluyla Ahmed b. Abdullah el-Kindi, Ali b. Muabbid, Muhammed b. el-Hasen ve Ebu Hanife'den rivayet etti. Bunu İbn Husrev de Ebu'l-Fadl b. Hayrun, Ebu Ali b. Şazan, Ebu Nasr b. İskab, Abdullah b. Tahir el-Kazvini, İsmail b. Tövbe el-Kazvini, Muhammed ve Ebu Hanife yoluyla rivayet etti. Bak. Camiu'l-Mesnid, I, 539. Bu hadisi iki imam Ebu Yusuf ile Muhammed de Asar'larında İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet ettiler. Muhammed, biz bunu alıyoruz, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Bundan başka olan yırtıcı hayvanları öldürmenden dolayı sana bir şey lazım gelmez. Bak el-Asar, s. 64.

1786 Metindeki "ve in" kelimesi "F" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

1787 Metindeki "ibtidaen" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "min ğayr-i ma ibtedee" (ilk defa o başlamaksızın) diye gelmiştir.

1788 Metindeki "in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyle gelmiş, esas nüshadan ise düşmüştür.

1789 Metindeki "kıymetühu" kelimesi "F" metninde "kıymetün" olarak gelmiştir.

1790 Metindeki "min et-tıyrı" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1791 Serahsi Muhtasar'ın metnini şerh ederek şöyle dedi: Hâkim dedi: (Köpek dişli her bir yırtıcı hayvan ve pençeleri olan her bir yırtıcı kuş bu hüküme eşittir) açıkladığımız gibi. Bazı rivayetlerde hadiste müstesna olarak geçen delice kuşunun yerine karga zikredilmiştir. Bu kargadan maksat cife-leş yiyen ve her şeyi yiyen alacakarga kuşudur. Çünkü bu hemen eziyet etmeye ve saldırıya geçen bir kuştur. Saksığan kuşuna gelince ihramlı bunu öldürmekle onun üzerine ceza gerekir. Çünkü o hemen saldırıya geçmez. Ebu Yusuf'un görüşüne göre domuz ve maymunun öldürülmesiyle ihramlı üzerine ceza gerekli olur. Züfer ise gerekli olmaz, dedi. Zira domuz aynı kuduz köpek mesabesinde olup tabii haliyle o eziyet vericidir ve şeriat onun öldürülmesini mendub kabul etmiştir. Hz. Peygamber buyuruyor ki, "Ben haçı kırmak ve domuzu öldürmek için gönderildim" Fakat Ebu Yusuf, domuz ürkek ve vahşi bir hayvan olup çoğu kere saldırıya geçmez, diyor. Böylece bu (ihramlının domuzu öldürmesinin) haram olması meselesi ortadan kalkmış olmaktadır. Samur ve sansar da böyle olup ihramlı onları öldürürse onun üzerine ceza gerekli olur. Fil de vahşi olduğu zaman böyledir. Fareye gelince o, hadiste istisna edilenler arasında sayılmıştır. Farelerin evcil veya vahşi olanları aynıdır. Hasan'ın Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göre kedi de böyledir; o ister evcil, ister vahşi olsun onu öldürmek cezayı gerektirmez. Hişam'ın Muhammed'den yaptığı rivayette karada yaşayan (yaban kedisi) av gibi olup ihramlının onu öldürmesiyle üzerine ceza gerekir. Büyük kelere gelince o, istisna edilen beş (hayvan) türünden değildir. Çünkü o (insana) ilk-önce saldırıya geçmez. Böylece onu öldüren ihramlı üzerine ceza gerekli olur. (Tavşan ve tarla faresi (veya Arap tavşanı) da böyledir; bunları öldürmekle ihramlı üzerine onların değerlerini vermek gerekir). Yerlerdeki haşarat ise bunları öldürmesiyle ihramlı üzerine bir şey lazım gelmez. Ancak kirpi hakkında Ebu Yusuf'tan iki rivayet vardır. Bunlardan birisi onun fare cinsinden kabul edilmesi, diğeri ise Arap tavşanı cinsinden kabul edilmesidir. Eh.

1792 Metindeki "ğayriha" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde "ğayrihima" olarak gelmiştir.

1793 Metindeki "ma" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve ma" olarak gelmiştir.

götürse bu deve dorumlarsa onun bu yavrusu kendisi ile beraber kurban edilmez mi? Kurban edilmemiş olsa bile onu tasadduk eder¹⁷⁹⁴ ve kurban etmez.¹⁷⁹⁵

İhramlı kişi bir ava attı ve onu yaraladı. Sonra onun kefareti verdi. Sonra onu bundan sonra tekrar gördü ve onu öldürdü.¹⁷⁹⁶ Onun üzerine bundan başka bir kefarete daha gerekir, dedi. Eğer ilk defa o, kefarete vermemiş ise bu ona zarar vermez. İlk yaralamadan dolayı eksik ödemediği müstesna, bu son defa kefareti verdikten sonra artık onun üzerine başka bir şey ödeme yoktur.¹⁷⁹⁷

İhramlı kişi bir av yaraladı. Sonra o ölmeden önce onun kefareti verdi ve sonra öldü. Ödediği kefarete onun için yeterli olur.

Adamın evinde av var olduğu halde ihrama girerse onu serbest bırakmak zorunda değildir. O ancak elinde olan avı bırakıp salmak zorundadır.¹⁷⁹⁸

İhramlı kişi, koyun, tavuk, insanların yanında bulunan kaz¹⁷⁹⁹ ve av olmayan her bir şeyi kesebilir. Güvercin aslında av olduğu için ihramlının ondan birini kesmesi uygun olmaz.

İhramlıya¹⁸⁰⁰ deniz avından izin ve ruhsat verilen ise özel olarak balıktır. Ancak ona deniz kuşunda izin verilmemiştir. Çünkü bu deniz avı sayılmaz; zira o karada yaşayan bir kuştur.¹⁸⁰¹

İhramlı kişi bir ceylan (geyik) avladı; o ihramdan çıkmadan önce veya çıktıktan sonra¹⁸⁰² onun yanında kuzuladı. Sonra o bu geyiği ve yavrusunu hill bölgesinde ya da harem bölgesinde kesse onun üzerine bunların her ikisinin de cezası gerekir.¹⁸⁰³

Ben ihramlının avı satın almasını mekruh görür ve onu bundan men ederim. Eğer bir ihramlı bir ihramlıdan veya ihramdan çıkmış olan kimseden bir av satın alsa ben onu bu avı serbest bırakmasını

1794 Metindeki "le tesaddeku bihi" ifadesi "D" metninde "yetasaddeku bihi" olarak, "M" nüshasında ise "le kane yetasaddeku bihi" olarak gelmiştir.

1795 Fakat Ebu Hanife şöyle diyor: Ben bunun asıl maksat olarak değil ama tabi olarak uyararak hediye edilmesine cevaz veriyorum. Nitekim kurban doğum yaptığı zaman bu asıl maksat olarak değil ama tabi olarak ve uyararak bunun kurban edilmesi caiz olmaktadır. Eh. Serahsi, IV, 93

1796 Serahsi burada bu meseleden önce devekuşu yumurtası meselesini ilave etti. Hâlbuki bu mesele Muhtasarda burada zikredilmemiştir. Serahsi dedi ki. Hâkim dedi: (Deve kuşu yumurtasında ihramlı üzerine onun değeri vardır). O, kitapta Hz. Ömer ve İbn. Mesud'dan rivayet ediyor ki, onlar devekuşu yumurtasında kıymetinin (verilmesinin) gerekli olduğunu söylediler. Eh. IV, 93. Ben dedim: Müminlerin emiri Hz. Ömer'in bu rivayetini o Hüccet adlı kitabında (II, 357) muttasıl olarak rivayet etti. İbn Mesud'un rivayetine gelince onu da yine Hüccet adlı kitabında (II, 358) müsned olarak rivayet etti: Muhammed, Ebu Hanife, Hasif el-Cezeri, Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mesud yoluyla babası'nın ihramlı kişinin elde ettiği devekuşu yumurtası hakkında onun değerini (ödemek) vardır, dediğini haber verdi. Bu haberi Ebu Yusuf da Asar adlı eserinde (s. 105) aynı senetle rivayet etmiştir. Bunu Hafız Talha Müsned'inde ondan bu yol ile rivayet etti. Bu haberi İbn Hüsrev, Hasen b. Ziyad ve Muhammed b. el-Fadıl yoluyla adı geçen bu senedle ondan rivayet etmektedir. (Bak. Cami-ul Mesanid, I, 556.) Fakat bu hadis İmam Muhammed b. el-Hasan'ın Kitab-ül Asar'ından düşmüştür.

1797 Serahsi dedi: (İlk yaralamada yaptığı eksik ödeme müstesna). Yazar bunu söylemekle onun yaralı bir avın değerini kefarete verdiğini (anlatmak) istemiştir. Tam ve sağlam bir avın değerinin kefarete gelince, onun üzerine başka bir şey lazım gelmez. Çünkü onun işlediği bu iki fiil, onun tarafından bir ihram içinde işlenmiş bir cinayettir. Böylece bunlar bir tek fiil mesabesindedir. İşte bu sebeple ona sadece bir kefarete gerekir. Böyledir, çünkü kefarete vermeden önce ilk fiilin hükmü sürekli olarak durmakta olup ikinci fiilin hükmü onu tamamlamış olmaktadır. Artık kefareten sonra birinci fiilin hükmü sona ermekte ve böylece ikinci fiil ilk cinayet (gibi) olmaktadır. Eh. IV, 93.

1798 Çünkü onun bir ava taarruz etmesi haram olduğu gibi koku sürünmesi ve dikişli bir şey giymesi de haramdır. Ama onun bunlardan hiç birisini mülkiyetinden çıkarmasına gerek yoktur. IV, 94

1799 Bundan maksat havuzlarda bulunan keskeri (keskerli) kuştur. Tavuğa benzer ve cinsi evcildir. Uçabilen kaza gelince bu bir avdır ve bunda ihramlı üzerine ceza gerekli olur. Serahsi, IV, 94

1800 Metindeki "il-muhrim" kelimesi "F" ile "D" metinlerinden düşmüştür.

1801 "F" ile "D" de "çünkü bu karada yaşar" denilmiştir. Çünkü bu kurbağa gibi her ne kadar karada yaşasa bile o aslen suda yaşayan bir kuştur. Böylece o esas itibariyle suda yaşadığı için onun öldürülmesiyle ihramlı üzerine bir şey lazım gelmez! Aslında karasal olan hayvanlar da böyle olup bunlar hakkında ihramlıya ruhsat verilmez. IV, 94.

1802 Metindeki "halle" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yehillü" olarak gelmiştir.

1803 Metindeki "cemian" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. O "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından ilave edilmiştir.

emrederim. Eğer bu onun elinde iken telef olursa onun üzerine cezası gerekir. Eğer satıcı da ihramlı ise onun üzerine de ceza gerekir.¹⁸⁰⁴

İhramlı bir av avlayıp onu yanında hapsedse ve¹⁸⁰⁵ av da ölse, ihramlı avı öldürmemiş olsa bile onun cezasını vermek zorundadır.

İhramlı veya ihramdan çıkmış olan bir kişi harem bölgesinden dışarıya bir av çıkarsa ona bunu geri getirmesi ve onu haremde¹⁸⁰⁶ serbest bırakması emredilir. Eğer onu hill bölgesinde serbest bırakırsa onun cezasını ödemesi gerekir.¹⁸⁰⁷

İhramlı kişinin onu telef etmek için veya telefe götürmek üzere ava yapmış olduğu her şeyin cezasını o çekmek zorundadır. Ancak o avın yarasının iyi olduğunu tam bilirse (onun cezası yoktur.)¹⁸⁰⁸

İhramdan çıkmış olan kimsenin avı kesmede ihramlıya yardımcı olması uygun değildir; çünkü bu bir günah iştir.¹⁸⁰⁹ O, bu avı ondan satın alamaz. Eğer¹⁸¹⁰ bu konuda bir şeyde ona yardımcı olursa bu ihramdan çıkmış kişi üzerine ancak istiğfar etmek düşer. İhramlı avı ister kasıtlı ister kasıtsız yanlışlıkla¹⁸¹¹ elde etmiş olsun birdir ve aynıdır. Bu¹⁸¹² onun yaptığı iş ister ilk defa olsun ister daha önce de yapmış olsun, bunların hepsinden onun üzerine ceza gerekir.¹⁸¹³

İhramdan çıkmış kişi avı harem bölgesinde öldürürse bunun kıymetini ödemek onun borcu olur. O bunu hediye olarak birisine verebilir¹⁸¹⁴ ve onu doyurabilir. Oruç tutmak onun için yeterli olmaz.

Kim harem bölgesine bir av ile girerse bu kimsenin onu serbest bırakması gerekir. Eğer avı satarsa bu alış veriştir. Bu av onun ister elinde duruyor olsun, ister elinden kaçırılmış olsun cezasını

1804 Çünkü o avı müşteriye teslim etmekle onun üzerinde işlenen cinayete ortak olmuştur ve onun kendi yolunda serbest bırakılma hakkının yok edilmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı cezayı tazmin etmek zorundadır. Serahsi, IV, 95.

1805 Metindeki "hatta" kelimesi "D" metninde "sümme" olarak gelmiştir.

1806 Bu böyledir, çünkü her bir iş onun fiiline geçiyorsa onun bu işi silip ortadan kaldırması gerekir. Hz. Peygamber alıp yakaladığını serbest bırakıncaya kadar elin sorumluluğu vardır. O onu eskiden olduğu gibi iade etmesiyle kendi işi de ortadan kalkmış olur, buyurmuşlardır. Serahsi, IV, 95

1807 Ancak avın hareme sağ-salim varmış olduğunu bilirse bu takdirde o bunun cezasından kurtulmuş olur. Nitekim çalınmış bir mal, çalınan kimsenin eline yeniden ulaştığı gibi. Şerhte böyledir. IV, 95

1808 Bu onun avı yaralaması ile olur. Böylece yara iyi olur ve ondan hiçbir iz kalmaz. Veya onun tüylerini yolar, fakat onun yerine yeni tüyler çıkar. Ya da onun dişlerini söker ve sonra onun yerine yenileri çıkar. İşte bu durumlarda Ebu Hanife ile Muhammed'e göre ona bir şey lazım gelmez. Onlar bunu kullar-insanlar hakkında vacip ve gerekli olan tazmin ile mukayese ettiler. Çünkü fiilin (uygulandığı) yerinde herhangi bir izi kalmamışsa tazmin düşer. İşte burada da öyle olur. Ebu Yusuf ise şöyle dedi: Bu kimsenin ava acı ve elem verdiği itibarıyla ve o kadar bir sadakada bulunması gerekir. Çünkü yaranın iyi olmasıyla ona acı ve acının ilişmediği bilinemez ve söylenemez. Ebu Yusuf'tan rivayet ediliyor ki, acı-acı insan hakları üzerine işlenmiş olan cinayetlerde de göz önüne alınıp itibar edilir. Hatta yara iyi oluncaya kadar ilaç, tedavi ve doktor ücreti gibi masraflar cinayeti işleyen kimseye yüklenir. Eh. Serahsi IV, 95.

1809 Günaha yardımcı olmak da günahdır. Hz. Peygamber gerçekten yardım eden kişiyi ortak diye isimlendirmiştir. Çünkü asıl onun üzerine düşen şey ihramlıya iyiliği emretmek ve ava taarruz etmesini yasaklamaktır. Artık o ihramlıya yardım etmekle uğraştığı zaman kendi üzerine vacip olup yapması gereken şeye ters bir iş yapmış olur ki, böylece bunda günah işlemiş olur. Eh. Serahsi IV, 96

1810 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde "ve iza" olarak gelmiştir.

1811 Metindeki "bi amdin ev hatain" ifadesi "D" metninde "teammüden ev hataen" "M" nüshasında ise "amden ev hataen" olarak gelmiştir.

1812 Metindeki "ve" harfi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ev" olarak gelmiştir.

1813 Bu böyledir, çünkü Allah Teâlâ ihramının av öldürmesini genel olarak haram kılmıştır. İhram sebebiyle haram kılınmış olan bir günahı işlemek, ister bilerek ister yanılarak işlemiş olsun, cezayı gerektirir. Fakat bunun ayette bilerek-kasten ile kayıtlanması ceza sebebi için değil bilakis ayetin sonunda "Ta ki (yasak av yapan) suçunun cezasını tatmış olsun" (Maide 5/ 95) ifadesinden "Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır" sözüne kadar dile getirilen tehdit içindir. Bu tehdit, bu işi hata ile yapan için değil bile bile yapan içindir. Sonra Allah burada uyarıda bulunmak için kasten (kelimesini) zikretti. Çünkü buradaki delalet, öldürmedeki kasdilik sıfatının sırf sakındırma özelliğinden dolayı kefaretin gerekliliğine mani oluşu üzerine dayanmaktadır. Allah burada bunu, fiil kasdi olarak işlendiği zaman bunda kefarete gerekince, fiil hata olarak işlendiğinde ise pekâlâ gerekli olacağı bilinsin için dile getirmiştir.

1814 Metindeki "ve lehu" kelimesi "D" metninde "ve aleyhi" olarak gelmiştir.

vermesi gerekir. İhramlı birisinin yine ihramlı birisinden veya ihramdan çıkmış olan kimseden av¹⁸¹⁵ alıp satması da yine böyle fasit olur.

Bir adam harem bölgesine bir şahin veya doğan kuşunu sokarsa onu serbest bırakması gerekir. Eğer¹⁸¹⁶ adam kuşu salar o da haremın güvercinini öldürmüş ise bundan¹⁸¹⁷ dolayı adamın üzerine bir şey lazım gelmez. Mekke halkının izin ve ruhsat verdiği¹⁸¹⁸ çil keklik ve kınalı keklik (gibi kuşlar)da iyilik yoktur. Bunlardan hiç birisi diri olarak¹⁸¹⁹ hareme giremez. O avına ayaklarının bir kısmı haremde bir kısmı da hıl bölgesinde olduğu halde atarsa onun üzerine ceza gerekir ve ben onun bunu yemesini mekruh görürüm. Hem av ve hem de atıcı (avcı) hıl bölgesinde olup ancak aralarında harem bölgesinin bir parçası varsa ve ok bu parça üzerinden geçtiyse, onun üzerine bir şey lazım gelmez¹⁸²⁰ ve onun etinden yemesinde de bir sakınca yoktur.¹⁸²¹

Hill bölgesindeki ava attığı ok ona isabet etse ve harem gölgesine girip orada ölse ben istihsan ile onu yememesini isterim ve onun üzerine bir ceza da yoktur.¹⁸²²

O kurbanını Küfede av cezası olarak keser ve tasadduk ederse bu, onun (fakiri) doyurma yerine onun için yeterli olur. Ancak bundan her bir fakire yarım sa'¹⁸²³ kıymetinde bir miktar verilmiş olması gerekir. Fakat bu hacdaki kurban (hedy) yerine geçme hususunda onun için yeterli olmaz.

Eğer o avın cezasından yerse bu yediğinin kıymetini vermesi gerekir. Eğer onu Mekke'de kestikten sonra hepsini yerse¹⁸²⁴ onun kesilmiş olarak değerini ödemesi gerekir. Dilerse o bunu bir tek¹⁸²⁵ fakire ve dilerse birçok fakire sadaka¹⁸²⁶ olarak verebilir. Fakat ona avın cezası hakkında yiyecek olarak vermesine hükmedilirse her bir fakire yarım sa'dan daha fazla veremez. Eğer her bir fakire yarım sa' verirse ve bundan daha az bir miktar artarsa onu da bir fakire tasadduk eder. Eğer ona oruç tutması hakkında hüküm verilirse yarım sa'¹⁸²⁷ (buğday) yerine bir gün oruç tutar. Eğer bundan az miktar artarsa dilerse onu

1815 Metindeki "li's saydi" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde "es-saydi" olarak gelmiştir.

1816 Metindeki "fe in" kelimesi "D" metninde "ve in" olarak gelmiştir.

1817 Metindeki "min" kelimesi "M" nüshasında "fi" olarak gelmiştir.

1818 Metindeki "yeterahhasu" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "yürahhisu" olarak gelmiştir.

1819 Eğer o bunları hareme sokmadan önce keserse, harem bölgesinde onları yemesinde bir sakınca yoktur. Çünkü o eti hareme getirip yiyor. Et ise av demek değildir. Serahsi böyle dedi. IV, 99.

1820 Metindeki "la şey'e" kelimesi "M" nüshasında "fe la şey'e" olarak gelmiştir.

1821 Çünkü biz atan (avcıyı) ihramdan çıkmış ve hill bölgesinde sayıyoruz. Eğer biz onu avın yan tarafında bulunuyor sayarsak bu hill bölgesinin avı olur. Okun harem bölgesinin havasından geçmesiyle ne av hakkında ve ne de atıcı-avcı hakkında haremın haramlığı sabit olmaz. Çünkü okun kendisi harem bölgenin haramlığının taalluk ettiği bir mahal-yer değildir. İşte bunun için atan(avcını) üzerine bir şey lazım gelmez ve onun yemesinde de bir sakınca yoktur. Eh. Serahsi, IV, 99.

1822 Serahsi dedi: (Kendisi ihramdan çıkmış olduğu halde hill bölgesinde bir avı yaralar sonra o harem bölgesine girer ve orada ölürse onun üzerine bir ceza gerekmez.) Çünkü onun atma fiili yaralama zamanında mubah idi. Avın harem bölgesine geçmesi ise fiilin bir eserinden ibarettir. Bu fiilin kendisi bir cezayı gerektirmeyince onun eseri hiç gerektirmez. Bu, mürted-dinden dönen kişiyi yaralayan birine benzer ki, o Müslüman oluyor ve sonra da ölüyor. Kıyasa bakacak olursak bu avı yemekte bir sakınca yoktur. Çünkü onun fiili av için bir tezkiye-boğazlama demektir ki, onun helal olmasını sağlar. Hatta bu hill bölgesinde ölseydi, onu yemek helal olacaktı. (Fakat onun yenmesi istihsanen mekruh olur). Çünkü biz açıkladık ki, yiyeceğin (avın) helal olması onun canının çıkması anında belli olacak bir hükümdür. Bu halde ise o haremın avı olmaktadır. Böylece bu taraftan (bakıldığında) onu yemek haram sayılır. Yaralanma tarafını (ve o anı) kabul edecek olursak onu yemek mubah ve helal olur. Böylece haramlığı gerektiren husus, helâllığı gerektiren hususa tercih edilmiş bulunmaktadır. Eh, IV, 99.

1823 Metindeki "nisf-u sa'in" kelimesi üç nüshada böyledir. Ancak "D" metninde "min hintatin" kelimesi ilave edilmiştir.

1824 "Eğer onun hepsini yerse" cümlesi "F" metninden düşmüştür. Hâlbuki bunun bulunması gerekir.

1825 Metindeki "vahidin" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

1826 Metindeki "yetesaddeku bihi" ifadesi "F" metninde "tesaddeka" olarak, "D" metninde de "tesaddeka bihi" şeklinde gelmiştir.

1827 Metindeki "nisf-i sain" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde "külle nisf-i sain" olarak gelmiştir.

tasadduk eder, dilerse onun için bir gün oruç tutar.¹⁸²⁸ Avın cezasında o orucu (bitişik günler olarak değil) ayrı tutabilir.¹⁸²⁹

İhramlı kişi bir çekirge öldürdü: Bize Hz. Ömer'den şöyle ulaştı: O,¹⁸³⁰ bir hurma bir çekirgeden daha faydalıdır, dedi.¹⁸³¹ Onun sivrisinek, sinek, karınca, kene¹⁸³² ve (bu gibi) böcekleri öldürmesinde üzerine bir şey lazım gelmez. Ben onun bit öldürmesini mekruh görürüm.¹⁸³³ Onun sadaka olarak vereceği bir şey ondan daha hayırlıdır.¹⁸³⁴

Bir ihramlı¹⁸³⁵ av yumurtasını kızartıp pişirdi ve cezasını da ödedi. Böylece ihramlı¹⁸³⁶ veya ihramından çıkmış olan bir kimsenin bundan yemesinde¹⁸³⁷ bir sakınca yoktur. Yumurtanın cezası onun kıymetidir. Bize Ömer ve Abdullah İbn Mesut'tan onların yumurtada onun kıymeti kadar cezası vardır, dedikleri ulaştı.¹⁸³⁸

İhramlı bir kişi, harem bölgesinden hill bölgesine geçerek ve ihramını çıkararak birçok¹⁸³⁹ av elde etti. Bunların hepsi için onun üzerine¹⁸⁴⁰ bir kurban gerekir, dedi.¹⁸⁴¹ Eğer o ihramlı olduğu halde bir av elde

1828 Metindeki "same lehu yevmen" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde "same yevmen" olarak gelmiştir.

1829 Metindeki "fi ceza'i's saydi" ifadesi iki nüshada böyledir. "F" ile "D" metinlerinde ise "min ceza'i's saydi" şeklinde gelmiştir.

Serahsi dedi: (Onun avın cezasında orucu ayırma hakkı vardır). Çünkü bu Allah'ın kitabında mutlak olarak (herhangi bir kayda bağlı olmadan) gelmiştir. Allah Teala şöyle buyuruyor: "Yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını tatmış olsun" (Maide 5/ 95) Artık o isterse arka arkaya tutar veya isterse ayrı olarak tutar. Eh. IV, 101

1830 Metindeki "ennehu" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. "D" nüshasından ilave edilmiştir.

1831 Ebu Yusuf bu haberi Asar'ında (s. 105) senedi ile beraber zikretti: İmam (Ebu Hanife), Hammad ve İbrahim yoluyla Kab-ül Ahbar hadisi hakkında Ömer'den şöyle haber verdi: Bir hurma, bir çekirgeden daha hayırlıdır. Eh. Bunu İbn Ebi Şeybe, İbn Fadl, Yezid ve İbrahim yoluyla Ka'b'dan şöyle haber verdi: Onun üzerine doğru bir çekirge geldi. Ka'b ona bir kamçı vurdu. Sonra onu alıp öldürdü. Böylece ona konuştular. O şöyle cevap verdi: Bu söyledığınız yanlıştır. Ben kendi hesabıma söylüyorum; bunda bir dirhem (kefaret) vardır. Sonra Ömer geldi ve Ey Hims halkı, sizin dirhemleriniz ne kadar çokmuş; bir hurma bir çekirgeden daha faydalıdır. Ebu Bekir bize Ebu Muaviye, A'meş ve İbrahim yoluyla Hz. Ömer'den bunun aynısını veya benzerini rivayet ettiğini haber verdi.

Bunu İbn Abbas'tan Hafs b. Cafer ve Kasım yoluyla rivayet etti: İbn Abbas'a çekirge bulan ihramlının durumunu sordular. Bir hurma bir çekirgeden daha faydalıdır, dedi. Bu Ömer hadisini Tahavi ile Beyhaki de rivayet ederler. Bunu Muvatta'da Malik de rivayet eder.

1832 Metindeki "ve'l-halmetü" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "el-halmü" şeklinde gelmiştir.

1833 Metindeki "ekrahu" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "yükrahu" olarak gelmiştir.

1834 Burada şarih yeri olmayan bir mesele ilave etti. Muhtasar metnini nakleden ve şerh eden olarak o dedi ki (İhramlının gusül etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Ömer ihramlı iken gusül etmiştir.) O bu meseleyi burada getirdi. Çünkü insanlardan bazıları bunu mekruh görüyordu ve su gerçekten baştaki haşereleri öldürür diyordu. Hâlbuki böyle değildir; su ancak onun saçlarının dağınık ve karışıklığını artırır. Eh. IV, 101.

1835 Metindeki "muhrimun" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde "el-muhrimu" olarak gelmiştir.

1836 Metindeki "ev-il muhrimu" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. O "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1837 Metindeki "ye'külahu" kelimesi "D" metninde "ekelehu" olarak gelmiştir. Serahsi dedi: Hakim dedi: (İhramdan çıkmış bir kimse av yumurtalarından birini bulsa ve onu ihramlı birisine verse o da onu pişirse bunun cezası ihramlı üzerine olur.) Çünkü yumurta avın aslı ve temelidir. İhramlı pişirme fiiliyle onu bozmuştur. O sebeple bunun cezası onun üzerine olur. (fakat ondan yemesinde bir sakınca yoktur). Ancak ihramlı öldürdüğü avdan yiyemez, o bunun ziddinadır. Çünkü onun helal (ihramsız) halinde iken boğazlanmaya ihtiyacı olan şey ancak ihramlının onu (öldürme) fiili ile haram olur. Hâlbuki yenmesi için yumurtanın helal zamanda (yani ihramsız iken) boğazlanmaya ihtiyacı yoktur. Bunda Müslüman ile mecusinin bir olduğunu sen de bilirsin! İhramlı ve ihramsız da böyledir. İhramlı üzerine ceza olması haramlığı gerektirmez. Nitekim ihramlı kişi ihramsız kişiye avı gösterirse ona ceza gerekir, fakat ona bu avın etinden yemek haram olmaz. Eh. IV, 101.

1838 "yumurtanın cezası" ifadesi esas nüshadan düşmüştür. Biz onu "D" metninden ilave ettik. Bu her iki hadisin tahriri, bundan evvel dip notta geçti. s. 448 (Bu rakam yanlış, çünkü tercüme etmekte olduğumuz bu sayfa henüz daha 380 dir. Çev.)

1839 Metindeki "kesiran" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "kebiran" şeklinde gelmiştir.

1840 Metindeki "aleyhi" kelimesi "M" nüshasında "fe aleyhi" olarak gelmiştir.

1841 Bu ihramı yok sayma kastı bulunmadığı zamankinin ziddinadır. Çünkü o her bir avı öldürmekle ihrama karşı kasten cinayet işlemiş bulunmaktadır. Bu sebeple ona her bir avın cezasının verilmesi gerekir. İhramlı hakkında av cezasının hükmünün onun kast ve niyeti üzerine dayandığını biz açıklamış bulunuyoruz. Hatta çadırı kuran kişi ceza için bir şey tazmin etmez; fakat balık ağını kuran ise böyle değildir. Eh. Serahsi VI, 102

etmiş olsa sonra ihram hakkındaki niyeti üzere olduğu halde bir av daha elde etmiş olsa onun üzerine bunlardan her biri için¹⁸⁴² yalnız başına bir ceza gerekir.

O avın cezasından kendi çocuğuna ve torunlarına tasadduk edemez; anne ve babasına ve dedelerine de edemez. Eğer¹⁸⁴³ ondan bir zimmîye verirse onun için yeterli olur. Bence Müslüman fakirlere verse daha iyi olur.¹⁸⁴⁴ Avın cezası bir deveye ulaştığı zaman bence, onun kıymeti ile koyun satın almasından deve daha iyidir. Eğer koyun satın alıp keser ve onu tasadduk ederse bu onun için yeterli olur.¹⁸⁴⁵ Av cezasında deveyi süsleme ve onun boynuna kurbanlık nişanı takma gibi bir mecburiyeti yoktur.¹⁸⁴⁶ Ama yaparsa ona bir zarar vermez.¹⁸⁴⁷ İhsar (haccın farzlarını yerine getirmekten engellenen kişinin) ve kefarettir kurbanları da böyledir.¹⁸⁴⁸

O ihramsız iken ava (ok) atsa sonra ihramını giyse onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹⁸⁴⁹ Eğer¹⁸⁵⁰ kökü hill bölgesinde veya harem bölgesinde olan ağacın dalında duran bir kuşa atsa o ağacın köküne değil,¹⁸⁵¹ kuşun bulunduğu yere bakılır.¹⁸⁵² Eğer bu dal hill bölgesinde ise bundan dolayı¹⁸⁵³ onun üzerine bir ceza olmaz. Fakat harem bölgesinde ise bunda ceza vardır.¹⁸⁵⁴ Dalı kesme meselesine gelince, ağacın köküne bakılır; eğer o hill bölgesinde ise o onu kesebilir; eğer kökü harem bölgesinde ise¹⁸⁵⁵ o¹⁸⁵⁶ bu dalı kesemez.¹⁸⁵⁷

1842 Metindeki "li külli" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "külli" olarak gelmiştir.

1843 Metindeki "ve in" kelimesi "D" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

1844 Şarih dedi: Hâkim dedi: (O avın cezasından anne ve babasına çocuklarına tasadduk edemez.) Bu zekât ve fitre sadakası mesabesindedir. Bu Allah hakkı için sadaka olarak verilmesi gerekli olan bir maldır. (Eğer ondan bir zimmîye verirse onun için yeterli olur). Ancak Ebu Yusuf'tan gelen bir rivayette o şöyle (dedi:) vacip olan her bir sadakayı zimmî halkın fakirlerine vermek caiz değildir. Biz bu konuları oruç bölümünde açıklamıştık. Bu bizim orada anlattığımız gibidir. Eh. IV, 102

1845 "D" metninde "onun için yeterli olur" dan sonra "onu arife günü ve kurban günü keserse bizim için daha iyi olur" ibaresi ilave edilmiştir.

1846 "D" metninde "onun boynuna kurbanlık nişanı takma" dan sonra "onun bazısı haremde" ifadesi vardır ki bu bir şey ifade etmez.

1847 Metindeki "ve in faale lem yedurru" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve lem yedurru in faale" şeklinde gelmiştir.

1848 Burada mana şöyle olmalı: Kendi yaptığı gibi onların da yapmasını teşvik olsun diye Allah'ın hakkı olan ibadetlerde açık ve göstererek yapmak evladır. Ancak kefarettir olanlara gelince, bunun sebebi haram ve yasak olan bir günahı işlemek ise onu sadece kendisi bilmesi başkalarına göstermemesi daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kimin başına şu pislik ve günahlardan birisi gelirse onu gizlesin; Allah da onu gizler." eh. Serahsi, IV, 102

1849 Metindeki "fe leyle aleyhi şey'un" ifadesi "D" metninde "fe la şey'e aleyhi" olarak gelmiştir.

1850 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "ve iza" olarak gelmiştir.

1851 Metindeki "lem yünzar" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ise "ve lem yünzar" olarak gelmiştir.

1852 Metindeki "nuzıra" kelimesi "M" nüshasında "yünzaru" olarak gelmiştir.

1853 Metindeki "fihi" kelimesi "M" nüshasından düşmüştür.

1854 Metindeki "fe fihi' cezaü" ifadesi "M" nüshasında "fe aleyhi fihi' cezaü" şeklinde gelmiştir. Çünkü avın duruşu dal ile değildir. Allah Teala şöyle buyuruyor: "Onlar gök boşluğunda musahhar duran kuşları görmediler mi? Onları tutan ancak Allah'tır" (Nahil 16/79). O yüzden burada avın durduğu yere itibar edilir. Eğer bu yer harem bölgesinin havasına dâhil ise av harem avı, eğer hill bölgesinin havasından ise av da hill bölgesinin avı kabul edilir. Eh. Şerhte böyledir. IV, 103

1855 Metindeki "fi'l haremî" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ev ba'duhu "fi'l haremî" olarak gelmiştir.

1856 Metindeki "lehu" kelimesi esas nüshada "aleyhi" olarak gelmiştir.

1857 Çünkü dalların duruşu ağaç sayesinde. O nedenle ağacın köküne bakılır. Böylece dalların hükmü ağacın köklerinin hükmü yapılırdı. Eğer köklerin bir kısmı haremde, bir kısmı da hill bölgesinde ise bu da harem ağacından olur. Çünkü onda haramı gerektiren sebep ile helâl gerektiren sebep bir araya gelmiş bulunmaktadır. Artık bu, bazı ayakları hillde bazıları ise haremde olan bir av mesabesindedir ki, o da harem avından olur. Ancak avın ayakları hill bölgesinde başı ise haremde ise, onun duruşu ayakları sayesinde olup başı ile olmadığından bu ondan başkadır. Fakat o başı haremde olduğu halde ayakta bir duruş yapıyorsa o zaman onun duruşu bütün vücudu ile olmaktadır. İşte onun bir kısmı bile haremde olsa artık o harem avı mesabesindedir. Şarihin sözü bitti. IV, 103

Kendi kendine bitmiş¹⁸⁵⁸ ve insanların yetiştirmemiş olduğu harem ağacını da kesemez. İhramsız veya ihramlı ya da kıran haccı yapan kişi onu keserse onun kıymetini vermesi gerekir. Fakat kendi kendine bitmiş olandan insanın¹⁸⁵⁹ yetiştirdiği veya insanların yetiştirdiği ya da insanların yetiştirdiklerinden kendi kendine çıkan bu ağaçlardan keserse onun bu kesmesinde bir sakınca yoktur.¹⁸⁶⁰

Eğer iki adam haremde kesilmeyecek bir ağacı keserlerse onların üzerine bir kıymet ödemek düşer. Bu konuda¹⁸⁶¹ oruç tutmak caiz değildir.¹⁸⁶² O ancak, bunun değeri¹⁸⁶³ nereye kadar çıkarsa çıksın, kurban keser veya her bir fakire¹⁸⁶⁴ yarım sa buğday-yiyecek verir. Ben değeri başkası tarafından ödenmiş olan bu ağaçtan onun faydalanmasını iyi görmem. Eğer faydalanırsa onun üzerine bir şey lazım gelmez. Eğer ağacı o kendisi dikmiş, o da bitmiş ise o bunu kesebilir ve onunla dilediğini yapabilir. Harem ağaçlarından kırılıp kuruyan ve düşen dallardan faydalanmakta bir sakınca yoktur.

Harem otlarında (hayvan) güdülemez ve boya otu müstesna onlar kesilip toplanmaz. Boya otu hakkında Rasulü Allah'ın izin verdiği bize kadar ulaştı.¹⁸⁶⁵ Bu Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşüdür. Ebu Yusuf ise orada (hayvan) otlatmakta ve otları kurutmakta bir sakınca yoktur. İbn Ebi Leyla¹⁸⁶⁶ da otlar kurutulur ve (hayvan) otlatılır, dedi.¹⁸⁶⁷

1858 Metindeki "nebet" kelimesi "F" metninde ve "M" nüshasında "yenbütü" olarak gelmiştir.

1859 Metindeki "insanün" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "en-nasü" olarak gelmiştir.

1860 Şarih dedi ki: sonra bu harem ağaçlarının kesilmesinin haram olmasının esasını Hz. Peygamber'in şu hadisi teşkil eder: "Onun (Mekke'nin) otları kesilmez ve dikenleri koparılmaz" Hişam ben bu sözün anlamını Muhammed'e sordum. O, gövdesi üzerinde durmayan her şey (bitki) diye cevap verdi, dedi. Hz. Ömer'den rivayet ediliyor ki, o tavaf mahallinde tavaf edenleri rahatsız eden büyük-ulu bir ağaç vardı, onu kesti ve değerini tasadduk etti. Haremde ağaçlarının haramlığı aynı haremde avının haramlığı gibidir. Zira haremde avları (kuşları) haremde ağaçlarına sığınır, onun gölgesinde gölgelenirler ve dallarında yuvalar yaparlar. Haremde avlarını avlamak, nasıl onları öldürenlerin üzerine değerini vermeyi gerektiriyorsa, aynı şekilde ağaçlarını kesenler üzerine de onların bedelini ödemeyi gerekli kılar. (Haremde ağaçları kendi kendine yetişenler olup insanların yetiştirdikleri değildir. Adet olarak insanların yetiştirdiklerine gelince, bunları ister insanlar yetiştirmiş olsun, ister kendiliklerinden çıkmış olsunlar eşit olup onlar için harem haramlığı yoktur). Çünkü Hz. Peygamber zamanından bugüne kadar insanlar hiçbir kimse tarafından yadırganmadan ve yasaklanmaksızın ekip diyor, ziraat yapıyorlar ve ürün kaldırıyorlar. (Adet olarak insanların yetiştirmediklerine gelince, eğer bir insan onu yetiştirirse bunu kesmesinde de onun üzerine bir şey lazım gelmez.) Çünkü bu onun malıdır. İnsanların adet olarak yetiştirdikleri şeye onun emeği geçmiştir. (Onun yerinde bitmekle bir kişinin mülkünde olsa bile, kendi kendine yetişen bitkilere gelince bunlar için haremde haramlığı vardır.) Hatta şöyle dediler: Bir adamın yerinde muğaylan ağacı bitmiş olsa bile bir insan gelip onu kesebilir. (Adamın üzerine bunun değerini sahibine vermek düşer. Yine şeriat hakkı için bunun kıymetini vermek onun borcu olur.) Bu, onun sahipli bir avı haremde öldürmüş mesabesindedir. Eh. IV, 103

1861 Metindeki "fiha" kelimesi "D" nüshasında "fihi"

1862 Metindeki "ve la yecüzü" kelimesi "M" nüshasında "ve la yeczi" olarak gelmiştir.

1863 Metindeki "bi kıymetiha" "F" ve "D" metinlerinde "semeniha" olarak gelmiştir.

1864 Metindeki "li külli miskin" (her bir fakire) ifadesi "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından düşmüştür.

1865 Muhammed Hüccet adlı kitabında bu hadisin senedini şöyle zikretti. Yakub bin İbrahim bize Yezid b. Ebi Ziyad yoluyla İbn Abbas'ın Gerçekten Hz. Peygamber Mekke fethi günü şöyle buyurdular dediğini haber verdi. Gerçekten Allah gökleri ve yeri, güneşi ve ayı yarattığı günden beri bu (Mekke'nin) haremde haram kılmış ve onu büyük taşlı iki dağın arasına koymuştur. O benden önce kimseye helal olmadı, benden sonra da olmayacak; o bana günde ancak bir saat helal oldu. Onun otları biçilmez, ağaçları kesilmez, kayıp malları kaldırılmaz. Ancak kayıp arayan için müstesna. Abbas (r.a.) dedi ki, ancak boya otu müstesnadır; Mekke halkının buna kabirlerinde ve evlerinde ihtiyacı vardır. O sebeple Hz. Peygamber bu otu haramdan istisna kılmıştır. Muhammed dedi: Hz. Peygamber av ile ağacı bir araya getirdi; bunların arasında fark ve ayrılık yok. Eh. Kitab-ül Hüccet, II, 409 Ben dedim: Bu hadisi Buhari ve sahih ve sünen sahiplerinden diğerleri rivayet etmişlerdir. Onlara göre meşhur bir hadistir.

1866 (İbn Ebi Leyla'nın görüşüne göre otları kurutmada ve hayvan otlatmada bir sakınca yoktur). Çünkü bunda musibet (belva) ve zaruret vardır. Haremde dışından hayvanlar için yiyecek getirmek de insanlara zor gelir. Fakat Ebu Hanife ile Muhammed Hz. Peygamber'in "Mekke'nin otları biçilmez ve ağaçları kesilmez" hadisini delil getirdiler. Bu otları kurutmakta da yasağı irtikâp vardır. Hayvanları otlatmak da böyledir. Çünkü hayvanların dudakları otları tırpan gibi biçer. Ancak kendi hilafına bir delilin bulunmadığı yerde belvaya itibar edilir. Fakat nas ve delilin olduğu yerde ona değer verilmez. Eh. Şarih, IV, 104

18671867 Şarih burada bizim nüshalarımızdan düşmüş olan iki meseleyi metinden naklederek ilave etmiştir. O dedi: Hâkim dedi: (Haremde mantar toplamakta bir sakınca yoktur). Çünkü o haremde bitirdiği bitkilerden değildir. Belki bunlar oraya tevdi edilmiştir.

İhramlı kişi, talimli doğan (şahin) kuşunu öldürürse talimli olmaksızın kıymetini¹⁸⁶⁸ ödemek onun üzerine gerekli olur.¹⁸⁶⁹

MUHSAR KİMSE¹⁸⁷⁰

Hacda muhsar olan kimse kurban parasını¹⁸⁷¹ gönderir, Mekke'de onun için bir kurban satın alınır ve onun adına kurban bayramı günü kesilir ve ihramdan çıkar. Üzerinde bir umre ve bir hac borcu kalır.

(Yine böyle haremın taşıını almakta bir sakınca yoktur.) İbn Abbas ve İbn Ömer'den nakledildi ki, onlar bunu mekruh gördüler. Fakat biz haremnden çömlük ve bu gibi şeyler çıkarmada insanlar arasında görünen cari geleneği alıyoruz. Haremde taştan faydalanmak mubahtır. Haremde kullanılması caiz olan bir şeyin yine haremnden çıkarılması da caiz olur. Sonra bize göre haremın haramlığı sadece Mekke'ye mahsustur. Yoksa Medine için av, ağaçlar ve buna benzer şeyler hakkında harem haramlığı yoktur. Şafiye göre Medine için harem haramlığı vardır. Hatta orada kim bir avı öldürürse o, Hz. Peygamberin şu hadisi ile cezasını çeker. "Gerçekten İbrahim aleyhisselam Mekke'yi haram kıldı. Ben ise onun iki taşlık tepesi arasında olan yeri (yani Medine'yi) haram kılıyorum." Ve buyurdu: "Kimi Medine'de avlanırken görürseniz onun elbiselerini alınız." Bizim bu konudaki delilimiz ise rivayet edilen şu hadistir: Hz. Peygamber Medine'de bir çocuğun eline bir kuş verdi. O da onun elinden uçup gitti. Çocuk buna üzülmeye başlayınca Hz. Peygamber şöyle dedi: "Ey Ebu Umeyr! Nağir kuşçuk ne yaptı?" Bu kuşun adı nağir, serçe kuşu kadar, burnu kızıl küçük bir kuş. Eğer av için Medine'de harem haramlığı olsaydı Hz. Peygamber o kuşu bir çocuğa vermezdi. Ve çünkü bu (Medine) ihramsız girilmesi caiz olan bir yerdir. Bu sebeple diğer şehirlere kıyas edilir. Ama harem (Mekke) bunun hilafıdır. Çünkü hiçbir kimse oraya ihramsız giremez. Şarihın Şerh-il Muhtasardaki açıklaması burada bitti. IV, 105

1868 Serahsi dedi: Hâkim dedi (İhramlı kişi talimli şahini öldürürse onun talimsiz olarak değerinin kefaretinin vermesi gerekir). Çünkü ceza, onun av olması anlamına binaen vacip olmaktadır. Zira onun talimli olma sıfatı geçici bir şeydir, avcılık açısından bir şey ifade etmez. Çünkü onun avcılık anlamı ürkek ve yabancı oluşundadır. Hâlbuki o talimli olmakla onun bu özelliği azalır ve çoğalmaz. Zira onun insanlardan ürkep kaçması eğitilmiş hale geldiği zaman azalır. İşte bunun cezada bir artı teşkil etmesi caiz olmaz. Ancak bu kuş birisinin malı ise o zaman başkadır. Bu durumda onu telef eden kişinin onun talimli olarak değerini ödemesi gerekir. Çünkü onun kıymeti burada onun mallık ve mal oluşu itibarıyla vacip olmaktadır. Onun mallığı ise sağladığı faydaya bakar, bu ise onun talimli olmasıyla eksilmez artar. Böyle bir yerden geldiği zaman güvercin de böyledir. Bu suretle bu güvercinin tazmininde ihramlı kişi sorumlu ise bu mana nazr-ı itibara alınmaz. Ancak bunun kıymeti insanlara tazmin edilecekse o zaman dikkate alınır. Fakat bu kuş pek şöhretli olup bunun için değeri artarsa bunun cezada nazr-ı itibara alınması hakkında iki rivayet vardır: İki rivayetten birincisi bu avcılık anlamı bakımından bir şey ifade etmediği için itibara değmez. Diğer rivayette ise buna itibar edilir; çünkü bu yaratılışın temelinde var olan bir sıfattır. Bu tokalı güvercin mesabesindedir. Eh. IV, 105

1869 Bölümün sonunda Serahsi bizim nüshalardan düşmüş olan bir meseleyi ilave etmiştir. O dedi: Hâkim dedi: (İhramlı avı öldürmek zorunda kalırsa etinden yemek için onu öldürmesinde bir sakınca yoktur. Cezasını verir.) Biz bunu daha önce açıkladık. O bunu Züfer ile Yakub'un ihtilafı Bölümünde anlattı. Kim bir ölü hayvandan veya bir avdan yemek zorunda kalırsa Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüne göre bu avdan yer, fakat onun cezasını verir. Züfer'in görüşüne göre ise o ölü hayvandan yer. Çünkü o avı öldürse o meyte (ölü hayvan) olacak, böylece o ölü hayvanı yemekle avı öldürme arasını birleştirmiş olur. Hâlbuki o meyteden yemek suretiyle bunlardan birini bırakmış olur. Fakat biz ölü hayvanın haramlığının daha çok büyük olduğunu söylüyoruz. Çünkü avın haramlığı, ihramdan çıkmak suretiyle kaldırılabilir, ölü hayvanın haramlığı ise kaldırılamaz. Böylece onun daha ehvenine yönelmesiyle iki haramın daha kötüsünden çekilmesi gerekir! Avı öldürmek her ne kadar ihram yasaklarından olsa da fakat (başında) bir eza olduğu zaman tıraş olmak gibi, zaruret anında bunda bir sakınca yoktur. İşte bunun için o avı öldürür ve etinden yer ve cezasını da öder. Eh. IV, 105

1870 Hac veya umre için ihrama girdikten sonra ya düşman ya da zalim bir hükümdar tarafından haccın farzlarını yerine getirmekten alıkonulan veya hastalık, hapis, sakatlık gibi bir sebepten bulunduğu yerde kalıp haccın farzlarını yerine getirmeyen kimse. (çev.)

1871 Metindeki "bi semeni" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "semene" olarak gelmiştir.

Bu kurbanı gönderdikten sonra isterse yerinde kalır, isterse döner.¹⁸⁷² Fakat onun saçını kısaltma görevi yoktur. Ebu Yusuf eğer kısaltırsa daha güzel olur, dedi.¹⁸⁷³

Umrede muhsar olan kimse insanlara bir gün verir, onun adına¹⁸⁷⁴ o gün kurbanı kesilir. Kurbanı kesilince de ihramdan çıkar. Fakat onun üzerinde bir umre borcu kalır.¹⁸⁷⁵ Kıran hacı yapan¹⁸⁷⁶ muhsar ise iki kurban gönderir, bunlar kesilince ihramdan çıkar. Onun üzerinde ise¹⁸⁷⁷ iki umre ve bir hac borcu kalır ki, o bunları isterse kıran hacı ile veya dilerse¹⁸⁷⁸ ifrad hacı ile kaza eder.¹⁸⁷⁹

Muhsar kişi kurbanını gönderdikten sonra kendisi gitmeye gücü yeterse, kesilmeden önce kurbanına yetişebilirse onun yerinde kalması caiz olmaz. Eğer o yerinde kalırsa kurbanı kesilmekle ihramdan çıkmaz. Fakat o kurbanına yetişemeyecekse istihsanen onun için yeterli olur.

Hastalık ve düşman sebebiyle muhsar olmak eşittir. Yanında kendisi ile beraber gidecek¹⁸⁸⁰ bir mahremi bulunmayan ve hac için ihramını giymiş olan kadın da böyle muhsar mesabesindedir. Eğer kadın hac için, İslam hacı için telbiye getirir (ihrama girerse) kocası onu yasaklar ve¹⁸⁸¹ ihramdan çıkarırsa yine böyledir. Kadının üzerine bir kurban, umre ve hac borç olur. Kocasının onu ihramdan çıkarması onu (hacdan) yasaklaması¹⁸⁸² ile ve ihramlı iken ona¹⁸⁸³ haram olan şeylerin en aşağısı olan saç kısaltma, tırnak kesme veya bu gibi şeyleri¹⁸⁸⁴ ona yaptırmaması ile olur. Kocasının yasaklamasıyla ve “ben seni ihramdan çıkardım” demesiyle o ihramdan çıkmış olmaz. Köle de böyledir; o da Mevlasının izni olmadan telbiye getirir (ve ihrama girer).

Muhsar hacca¹⁸⁸⁵ iki kurban¹⁸⁸⁶ gönderdiği zaman onlardan ilki ile ihramdan çıkar. Eğer muhsar kendi adına kesilecek olan kurbanı kesilmeden önce ihramdan çıkarsa, bu ihramdan çıkışı için onun üzerine bir kurban gerekir. Onun kurbanı kesilinceye kadar eski ihramlı hali olduğu gibi devam eder.¹⁸⁸⁷ Muhsar kişi eğer (kurban kesemeyecek kadar) fakir ise ebediyen ihramlı kalır; bundan ancak kurbanla çıkar.

Muhsarın ihramdan çıkmadan önce yaptığı¹⁸⁸⁸ her şey muhsar olmayan bir ihramlının (yaptığı şeyler) mesabesindedir.¹⁸⁸⁹

Muhsar kişi Mekke'ye gitmeye gücü yetse ve gitse ve (gönderdiği) kurbanına ulaşsa, o ne dilerse onu yapar.¹⁸⁹⁰

1872 Metindeki “racea ve leyse aleyhi” ifadesi “F” ve “D” metinlerinde böyle gelmiştir. Ancak “leyse” kelimesi bunlardan düşmüştür. Esas nüshada “leyse aleyhi ...” cümlesi yoktur. Serahsi bunun açıklamasında der ki: Hâkim dedi: (Sonra hareme kurbanı gönderdiği ve o onun adına kesildiği zaman Ebu Hanife ile Muhammed'e göre, Ebu Yusuf'a muhalif olarak, onun saçlarını kısaltmasına gerek yoktur.) Biz bunu açıkladık. Şafii dedi ki: Tıraş olmak Allah'a ait olan bir haktır-ibadettir. O sebeple muhsar kişinin bunu yerine getirmesi gerekir. Eh. IV, 107

1873 Bir önceki dip nota bak.

1874 Metindeki “anhu” kelimesi esas nüshadan düşmüştür. O “F” ile “D” metinlerinden ilave edilmiştir.

1875 Metindeki “umretü mekaniha” ifadesi “F” ile “D” metinlerinde “ve kane aleyhi umretün fakat” olarak gelmiştir.

1876 Metindeki “ve'l karinü” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “ve in kane karinen” olarak gelmiştir.

1877 Metindeki “fe aleyhi” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde “fe yünharani anhu yevme'n nahri ve yehillü ve aleyhi” olarak gelmiştir.

1878 Metindeki “kema yeşau” “F” ile “D” metinlerinde “kema şae” olarak gelmiştir.

1879 Metindeki “yakdiyha” kelimesi “D” metninde “yakdiyhima” olarak gelmiştir.

1880 Metindeki “yahrucü” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyle, esas nüshada ise “yuhrimü” şeklinde gelmiştir.

1881 Metindeki vav harfi esas nüshadan düşmüş ve o “F” ve “D” metinlerinden ilave edilmiştir.

1882 Metindeki “yenhaha” kelimesi “D” metninde “yemneuha” olarak gelmiştir.

1883 Metindeki “aleyha” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “aleyhi” olarak gelmiştir.

1884 Metindeki “ev ğayrihi” kelimesi “D” metninde “ve ğayrihi” olarak gelmiştir.

1885 Metindeki “bi'l-hacci” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde böyledir, fakat o esas nüshadan düşmüştür.

1886 Metindeki “bi hedyeyni” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “hedyeyni” olarak gelmiştir.

1887 Metindeki “ve yeudü” kelimesi “D” metninde “ve huve yeudü” olarak gelmiştir.

1888 Metindeki “sanaahu” kelimesi “F” metninde “fealehu” olarak gelmiştir.

1889 Şarih dedi ki: Hâkim dedi: (Muhsarın ihramdan çıkmadan önce yaptığı her şey muhsar olmayan bir ihramlının (yaptığı şeyler) mesabesindedir.) Eğer muhsar kişinin kurbanı harem dışındaki bir yerde kesilirse o başka bir kurban gönderip kendi adına harem içinde kesilinceye kadar o bulunduğu halde ihramlı olarak devam eder. Eğer o kurbanı kesilmeden ihramdan çıkmış ise, o bunu ister bilsin ister bilmesin fark etmez, onun üzerine bir kurban gerekir. Eh. IV, 113

1890 "F" ile "D" metinlerinde "ma şae" (ne dilerse) ifadesinden sonra "onu dilerse satar, dilerse kurban eder" ifadesi gelmiştir. Serahsi dedi ki: (Muhsar kurbanı gönderdiği zaman sonra üzerindeki muhasara kalktı). Meselenin üç yönü vardır. (Eğer onun hacca ve kurbanına her ikisine birden ulaşmaya gücü yeterse onun hacca eda etmeye yönelmesi gerekir ve kurban ile ihramdan çıkamaz.) Çünkü bu onun hacca eda etmekten aciz kaldığı içindi. Böylece bu bir bedel hükmünde oldu. Bedel ile yapılmak istenen gerçekleşmeden önce o asil (amel olan hacca gitmeye) kadir olunca artık bedele itibar edilmez, onun bunu bırakıp hac yoluna koyulması gerekir. (O kurbanına ulaşınca onu ne yapmak isterse yapar). Çünkü o onun malı olup onu bir amaç için ayırmıştı, ama şimdi ona ihtiyaç kalmadı. (Eğer onun hacca ve kurbanına her ikisine de yetişmeye gücü yetmezse yola koyulmasına gerek yoktur.) Çünkü engellerin ortadan kalkmasıyla amelleri yerine getirmekten aciz olma işi yok olmamaktadır. Artık o kurban kesilince ihramdan çıkabilir. Fakat o hacca kaçırıldığı için umrenin amelleri ile ihramdan çıkmak isterse bunun için yola koyulabilir. Hacca kaçırılan bir kimse umre amelleri ile ihramdan çıkabilir. Bu amaçla yola koyulan kimse umreyi kaza etme mecburiyetinden kurtulma niyeti taşıyabilir. (hacca yetişme gücüne sahip olup da fakat kurbanı ulaşma gücüne sahip olmadığı zaman ise) Bu mesele Ebu Yusuf ile Muhammed'in yanında değil, sadece Ebu Hanife'nin yanında vardır. Çünkü o ikisine göre bu kurban, kurban gününe mahsustur. Kurban olmadan hacca idrak etmek düşünülemez. Sonra (Ebu Hanife'nin kıyasına göre o sadece kurbanla ihramdan çıkamaz, onun yönelmesi (yola koyulması) gerekir.) Bu aynı zamanda Züfer'in sözüdür. Çünkü amelleri yerine getirmekten aciz kalmak, engelin son bulmasıyla ortadan kalkmıştır. Biz bedel hükmünün, o hacca ameline kadir olduğu zaman engelin kalkmasıyla düştüğünü açıklamıştık. Bu sebeple onun (hacca) yönelmesi gerekir. (Fakat o istihsan yaparak, onun kurbanla ihramdan çıkabileceğini söyledi.) Çünkü o hacca teveccüh edip yönelse malı kaybolur. Zira (gönderdiği) kurban onun malı olup onu ihramdan çıkma amacıyla göndermiştir. Eğer o kurbanına ulaşamaz ve onunla ihramdan çıkamazsa malı kaybolmuş olur. Hâlbuki kişinin malı canı gibi dokunulmazdır. Nitekim onun için can korkusu ihramdan çıkmada bir mazeret teşkil ediyorsa, mal üzerine korkusu da bir mazerettir. (Fakat efdal olan ise onun (hacca) yönelmesidir.) Çünkü böyle hareket etmesi, onun kendisi için meşru kılınmış olan bir ameli ifa etme hususundaki vadini yerine getirmeye daha yakındır. Hâkim dedi: (Hac için ihrama giren, fakat yanında kendisiyle beraber giden eşi veya mahremi bulunmayan kadın da böyledir; o da muhsar mesabesindedir.) Bunun sebebi şudur ki, gerçekten kadının hac yolculuğuna çıkması ancak onun yanında eşi veya bir mahremi bulunmasıyla caiz olur. Çünkü İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: Allah'a ve ahiret gününe inanmış bir kadın için yanında kocası veya bir mahremi bulunmadan üç gün ve üç geceden daha fazla bir yolculuğa çıkması helal olmaz. Bir adam kalkıp şöyle dedi: Ben şu gazveye katılmak istiyorum. Eşim ise hacca gitmek istiyor, ben nasıl yapayım? Hz. Peygamber, eşinle beraber git, ondan ayrılma buyurdular. İşte bu hadiste delil vardır ki, orada olanlar Hz. Peygamber'in zikrettiği seferi hac yolculuğu olarak anladılar. Hatta soru soran bile böyle sordu. Hz. Peygamberin adama sen gazveyi bırak eşin ile beraber git demesinde kadının yanında kocası veya bir mahremi olmadan gidemeyeceğine delil vardır. Burada anlam şöyle olmalı: Kadın kendi tercihi ile bir sefer ve yolculuk gerçekleştirebilir. Yalnız bu ona ancak kocası veya bir mahremi ile beraber olmadıkça diğer yolculuklarda da olduğu gibi helal olmaz. Fakat hicret böyle değildir. Çünkü kadın hicrette bir sefer ve gezi gerçekleştirmemekte bilakis o bununla kurtuluşu amaçlamaktadır. Zira o dar-ı harpte Müslümanların askerlerine sığınarak güvenlik ortamına kavuşmaktadır. Bundan sonra onun yanında bir mahremi olmadan yolculuğa çıkması olmaz. Burada ise canından korktuğundan dolayı onun için bir çeşit zaruret vardır. Çünkü orada iddet bekleme kadının gitmesine bir engel teşkil etmez. Burada ise eğer kadın iddet bekliyorsa o hacca gidemez. Sefere-yolculuğa engel olma konusunda mahremi kaybedilmesi ne kadar etki yapıyorsa iddet bekleme de o kadar etki yapar. Kadın iddet bekleme sebebiyle hac yolculuğuna çıkmaktan nasıl men ediliyorsa onun mahremi olmayışı sebebiyle de men edilir. Bu böyledir, zira kadın fitneye açık olan biridir. Hem kadınların bir araya toplanmasıyla da fitne kalkmaz daha da artar. Fitne ancak onları koruyup kollayan ve arzu duymayan bir muhafız ile ortadan kalkar ki bu da onun mahremidir. Kadının akrabalık, süt emme ve nikâh sebebiyle kendisi ile nikâhlanması ebediyen haram olan kimsenin yorumu budur. Zaten bu adam ile bu kadının halvette kalmaları da caizdir. Çünkü adam onun kendisine ebediyen haram olduğunu bildikten sonra artık onu arzu etmez. İşte böylece mahremi onunla yolculuk yapabilir. Hâkim dedi: (Bu konuda mahremi hür veya Müslüman köle ya da kâfir köle olması birdir.) Çünkü her din sahibi kişi kendi mahremlerini korumaya çalışır. Ancak Mecusi olursa o müstesna; o takdirde o Mecusi ile çıkamaz. Çünkü Mecusi o kadının kendisi için mubah olduğunu kabul eder; ona olan arzusu kesilmez. İşte bunun için kadın Mecusi ile yola çıkamaz ve onunla halvette kalmaz. Bunları bildikten sonra biz diyoruz ki, (Eğer kadın yanında bir mahremi olmadan İslam Haccı için ihrama girmişse onun yola çıkması şeran yasaktır. Artık o muhsar bir kişi gibi olmuştur; kurbanını gönderir ve o sayede ihramdan çıkar. Eğer kadının kocası varsa, o bir mahremi ile İslam Haccı için yola çıkmak istiyorsa kocası onu bu yoldan men edemez.) Bize göre böyledir. Çünkü şartların bir araya gelmesiyle haccetmek kadının üzerine farz olmuştur. Böylece bu koca haklarından müstesnadır. Nikâh bağı sebebiyle kocanın kadın üzerinde farzları eda etmekten men etme velayeti gibi bir hakkı yoktur. Çünkü kocası karısını bir ay ramazan orucu tutmaktan men edemiyor! Mevla (sahibi) kölesini namaz kılmaktan men edemez. Çünkü bu onun haklarının dışında kalan bir şeydir! İşte o da buna benzer. Ancak kadın bir mahrem bulamazsa bu farklı bir durumdur. Burada şartlar oluşmadığı için haccin farziyeti ona yönelmemiştir. (Hatta kadın seferi olmaya ihtiyaç kalmasa bile) Bu, kadın ile Mekke arasındaki uzaklık üç günden daha az olduğu

Muhsar adına onun kurbanı harem dışında kesilirse¹⁸⁹¹ onun için yeterli olmaz. Eğer o bulunduğu yerde ihramdan çıkar sonra bu durumu öğrenirse, o tekrar ihrama döner ve bu çıkmasından dolayı da üzerine bir kurban gerekir, dedi. Eğer onun engeli devam edecekse muhsar olduğu için¹⁸⁹² bir kurban gönderir.

İhsar kurbanı için onun sekiz dokuz aylık büyük bir koyunu ve ondan başka¹⁸⁹³ hayvanda ise bir yaşında olanı kesmesi kendisi için yeterli olur. Kestikten sonra kendi yanında olan bu hayvandan yerse yediği miktarın kıymetini tazmin eder ve bu muhsar adına tasadduk edilir.¹⁸⁹⁴ Eğer Mekke'ye gelir¹⁸⁹⁵ umre ve haccı için tavaf eder ve sa'yini yaparsa ve Arafat'ta vakfa yapmadan önce bazı yerlere gider ve engellenirse, kurbanını gönderir ve o sayede ihramdan çıkar, dedi. Yapacağı hac yerine onun üzerine bir hac ve bir umre gerekir. Umresi yerine umre yoktur; çünkü o bundan feragat etmiştir. O Mekke'nin dışında geri kaldığı için onun üzerine bir kurban gerekir. O Arafat'ta vakfe yapıp sonra engellense artık o muhsar olmaz. Çünkü o böylece haccını tamamlamış olur.¹⁸⁹⁶ Sadece Beytullah'a varıp tavaf edinceye, ziyaret ve veda tavaflarını yapıncaya kadar ve tıraş olup ya da saçını kısaltıncaya kadar ihramını çıkarmaz. Ebu Hanife'ye göre Müzdelife'de vakfe yapmadığı için onun üzerine kurban, şeytan taşlamaları için bir kurban, tıraş olmayı geciktirdiği için bir kurban ve tavafı geciktirdiği için yine bir kurban gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise o tıraşı ve tavafı geciktirdiği için bir şey lazım gelmez, dediler.

Hacı Mekke'ye geldiği zaman orada engellense o orada muhsar olmuş sayılmaz.¹⁸⁹⁷ Kıran haccı yapan kişi iki tane kurban gönderse fakat¹⁸⁹⁸ bunların hangisi hac için ve hangisi umre için olduğunu açıklamasa bu ona bir zarar vermez.¹⁸⁹⁹

zaman gerçekleşir. (Artık kadın bir mahrem bulmamış olsa bile bu durumda kocasının onu men etme hakkı yoktur.) Çünkü onun yanında bir mahrem bulunmasının şart koşulması seferilik içindir. Yoksa seferiliğin altındaki bir yolculuk için değildir. Fakat nafile hacca gelince, kadının bunun için yola çıkması, koca haklarından istisna edilemez. (Kadın nafile hac için ihrama girdiği zaman kocası ona yasaklayabilir ve onu ihramdan çıkarabilir). Hem bu durumda kadının ihramdan çıkması için kurban kesimini bile beklemez, kocası o anda onu ihramdan çıkarabilir. (kadın üzerine bir kurban gerekir) ihramdan çabuk çıktığı için. (umre ve hac gerekir). Çünkü onun bunlara başlayıp yapması haccin sıhhati için gereklidir. Ancak İslam haccı bunun hilafıdır. Zira orada ancak kurbandan sonra ihramdan çıkma vardır. Zira orada kadın bir mahrem bulunduğu zaman kocasının onu men etme hakkı yoktur. Ancak kadının mahremi olmadığından onun yalnız yola çıkması güç ve zor hale gelmiştir. Bu sebeple o yalnız kurban sayesinde ihramdan çıkabilir. Burada ise yola çıkması kocasının hakkı için zor hale gelmiştir. Nitekim kadının kocasının hakkını iptal etme hakkı olmadığı gibi onun hakkını geciktirme hakkı da yoktur. Bu sebeple adamın onu hemen o zaman ihramdan çıkarma hakkı vardır. (Kocanın onu ihramdan çıkarması, ona yasaklaması ve onun üzerine) ihramlı iken (haram olan şeylerin en aşağısı olan tırnak kesmek ve benzer şeyleri yaptırması ile olur. Onun ihramdan çıkması kocasının yasaklamasıyla ve "ben seni ihramdan çıkardım" demesiyle olmaz.) Çünkü ihramı bağlama işi bir defa sahih olmuştur; onun bir yasağını işlemeden ondan çıkmak doğru olmaz. Bu da onun "ben seni ihramdan çıkardım" demesiyle olmaz. İhram oruca benzer; oruca başlama işi sahih ise oruç yasaklarından birini işlemedikçe ondan çıkmış sayılmaz. Hatta kocası ona nafile oruç tutmasını yasaklamış olsa, o sadece onun yasaklamasıyla oruçtan çıkmış olmaz. (Köle de böyledir; o da mevlasının izni olmadan telbiye getirebilir, (ihrama girebilir). Yalnız sahibinin de onun hizmetinde ve faydalarında hakkı bulunduğu için, köle burada daha önce açıkladığımız gibi, onun nafile hac yapmak isteyen eşine benzer. Eh. IV, 110–112. Kısaltarak, değiştirerek ve derleme yaparak. Ben dedim: Serahsi'nin burada açıkladığı kadınlar için hac ihramı ve umre ile ilgili meseleleri Hâkim Muhsar bölümünün başında anlatmıştır. S. 463

1891 Metindeki "ve iza" kelimesi "F" metninde "ve in" olarak gelmiştir.

1892 Metindeki "li ihsarihi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-ihsaru" olarak gelmiştir.

1893 Metindeki "ğayriha" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde "ğayrihima" olarak gelmiştir.

1894 Metindeki "ve yetesaddeku" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde "fe yetesaddeku" olarak gelmiştir.

1895 "fe in kadime mekke'te" ifadesi "D" metninde "kadime racülün" mekkete" olarak gelmiştir.

1896 Metindeki "li ennehu kad ferağa" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde böyledir. Esas nüshada ise "li ennehu ferağa" olarak gelmiştir.

1897 Ali b. Ca'd Ebu Yusuf'tan rivayet etti o dedi ki: Ben Ebu Hanife'ye harem'de muhsar kalan mahremi sordum; o muhsar olmaz, dedi. Ben dedim: Hz. Peygamber Hudeybiye'de muhsar kalmadı mı, orası haremde değil mi? O gün Mekke dedi, dar-ı harpti.

Bugün ise Mekke dar-ı İslamdır. Artık orada muhasara tahakkuk etmez. Ebu Yusuf dedi: Ben ancak şunu söylüyorum ki: Düşman Mekke'yi mağlup edip o kişi ile Beytullah arasında perde olurlarsa artık o muhsar olmuştur. En doğrusu şöyle söylemektir: O hac için ihramlı olduğu zaman eğer vakfeden ve ziyaret tavafından her ikisinden de men edilirse o muhsar olmuştur. Eğer o bunların birisinden men edilmemiş ise muhsar sayılmaz. Çünkü o tavaftan men edilmemiş ise bu ona hac geçinceye kadar sabretme imkânı

Bir adam beraber iki umre için telbiye getirip ihrama girdi. Bunları yerine getirmek için Mekke'ye yola koyuldu. Sonra bu kişi engellendi. O bir kurban gönderir bu sayede bir umrenin ihramından çıkmış olur. Çünkü o yola koyulduğu zaman umrenin birisini bırakmıştı. Bunu bıraktığı için onun üzerinde bir kurban¹⁹⁰⁰ vardır ve iki umre vardır. Eğer o (Mekke'ye) gitmemiş¹⁹⁰¹ ve iki umrenin amellerinden bir şey yapmamış iken muhsar olursa, bunlar için iki kurban gönderir dedi, onlar kesilince ihramdan çıkar ve üzerinde iki umre borcu kalır.¹⁹⁰²

Adam ne bir hacca ve ne de bir umreye niyet etmeden bir şey için ihrama girse sonra muhsar kalsa bir kurban gönderir ve bununla ihramdan çıkar. Onun üzerine istihsanen bir umre gerekir, dedi. Eğer o engellenmemiş olsaydı, onun tercih etme hakkı olurdu: Beytullah'ı tavaf etmediği müddetçe dilerse umre yapar, dilerse hac eder. Bir şeye niyet etmeden tavaf ederse bunu umre sayar. Eğer o bir şeye niyet etmeden cima ederse bunu umre kabul eder. Cimadan dolayı ona bir kurban (koyun veya keçi) gerekir ve bir umre kaza etmesi gerekir.¹⁹⁰³ Eğer o adını koyduğu bir şey için ihrama girer ve bunu sonra unutursa ve muhsar olursa bir kurban gönderir ve ihramdan çıkar. Onun üzerine bir umre ve bir hac gerekir. Eğer o engellenmemiş olsa ve Beytullah'a ulaşmış olsa yine böyledir, ben onun bunu bir umre ve bir hac yapmasını isterim. Onun için bu konuda daha sağlam olanı almış (ve söylemiş) oluyorum. Onun üzerine, kıran haccı yapan kimseye ne gerekiyorsa¹⁹⁰⁴ o gerekli olur. O Beytullah'a ulaşmadan önce ve bunun umre ve hac olmasına niyet etmeden önce cima ederse, böylece onun üzerine cimadan dolayı bir kurban gerekir ve ihramını umre ve hac için giymiş olur.¹⁹⁰⁵ Eğer o iki şey için ihrama girmiş olsa, sonra bunları unutsa ve sonra da muhsar hale gelse iki kurban gönderir. Böylece bu iki kurban onun adına kesilince¹⁹⁰⁶ ve o ihramdan çıkınca onun üzerine iki umre ve bir hac yapmak gerekli olur¹⁹⁰⁷ Ben bu kişiyi kıran haccı yapan kimse mesabesinde sayıyor ve onun işini insanların¹⁹⁰⁸ telbiye getirerek (ihrama girdikleri) şeyler üzerine

verir böylece o tavaf ve sa'y ile ihramdan çıkar. Eğer o vakfelerden men edilmemiş ise bu ona haccının tamam olması için Arafat'ta vakfe yapma imlanı verir. Bunların her ikisinden de men edilmiş ise onun haccını tamamlaması ve tavaf ile ihramdan çıkması güçleşmiştir. Böylece o artık muhsar hale gelmiş olur. Nitekim o eğer hıll bölgesinde muhasara edilmiş-engellenmiş olsaydı (yine böyle idi). Eh. Serahsi, Şerh-ul Muhtasar, IV, 114.

1898 Metindeki "ve eyyühüma" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ev eyyühüma" olarak gelmiştir.

1899 Sonra Ebu Hanife yanında mezhep şudur: İhsar kurbanı, kurban gününe mahsus değildir. Hatta elçi elindeki kurbanı onun adına on günün ilk evvelinde kesmeye söz vermiş olsa caizdir. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise ihsar kurbanı kurban gününe mahsustur. Böylece o Mekke'ye gönderdiği kurbanlık sayesinde hac ihramından çıkar. O sebeple bu kurban ancak kurban gününe mahsustur. Ebu Hanife de Allah Teala İhsar kurbanı hakkında şu ayette bir mekân tayin etmiştir: "Kurban yerine ulaşıncaya kadar..."(Bakara 2/ 196) Artık bunu bir de zamanla kayıtlamak fazlalık olur. Zaten bu da re'y ve ictihad ile gerekli olmaz. Sonra bu kurban, kefare kurbanları mesabesindedir. O nedenle ihramdan çıkmak için onu vaktinden önce yapmak mümkündür. İşte bunun için ondan yemek mubah değildir. Kefaret kurbanları ise hareme mahsus olup kurban gününe mahsus değildir. Temettü ve kıran kurbanları ise böyle değildir; bunlar bir ibadet olup udhiye kurbanı mesabesindedir ve onlardan yemek caizdir. Bu meselenin açıklaması hakkında şarihin sözü bitti. Bak. IV, 109

1900 Metindeki "hedyün" kelimesi yerine "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "demün" olarak gelmiştir.

1901 Metindeki "ve in lem yekün sare" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde "lem yesir" olarak gelmiştir.

1902 Burada "D" metninde "Muhammed'in görüşüne göre ise ona sadece bir umre gerekir" ifadesi ilave edilmiştir.

1903 "cimadan dolayı ona bir kurban gerekir" ifadesi iki nüshadan düşmüştür. Bu "D" metninden ilave edilmiştir.

1904 Metindeki "yekünü" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. O "F" ile "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1905 Onun üzerine haccı kıran kurbanı lazım gelmez. Çünkü kıran kurbanı ona ancak iki ibadetin geçerli olması durumunda gerekli olur. Hâkim eş-Şehid şöyle dedi: "İhramlı hac ve umre yapmaya niyet ettikten ve onlar için telbiye getirdikten sonra cima ederse onun üzerine iki kurban gerekir." Çünkü o, bunlar için telbiye getirdikten sonra iki ihramdan birini diğerine eklemek suretiyle kendisinin iki ihramla ihrama girdiğini kesin olarak bilmektedir. Bu sebeple ona cimadan dolayı iki tane kurban gerekir. Daha önce açıkladığımız gibi bunun kazası hakkındaki hükmü, birincisi gibidir." Eh. Serahsi, IV, 117

1906 Metindeki "fe iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve iza" olarak gelmiştir.

1907 Metindeki "kanet" kelimesi "F" metninde "ve kane" olarak gelmiştir.

1908 Metindeki "bihi en-nasü" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "e-nasü bihi" olarak gelmiştir.

koyuyorum. Ben bunu istihsanla yapıyorum. Kıyasa göre ise onun üzerinde iki hac ve iki umre yapma vardır.¹⁹⁰⁹

Eğer engellenmiş olmayıp Beytullah'a ulaşırsa ihramını umre ve hac için giyer ve kıran haccı yapan kimsenin yaptığını¹⁹¹⁰ yapar. Kıyas insanlarla beraber onun umre ve hac yapmasını gerektirir. Onun üzerine kıran kurbanı ve başka bir kurban daha, bir umre ve bir hac gerekir. İhramını iki hac için giymiş olan kimse eğer onların birisini ifa edebilirse diğerini bıraktığı için onun üzerine bir kurban gerekir. Bunların yerine onun üzerinde bir umre ve bir hac görevi vardır. Eğer o ihramını iki umre için giymiş ve onların birisini yapmış diğerini ise bırakmış ise onun üzerine bir kurban ve bir umre gerekir.

CİMA YAPAN KİMSE

Adam Arafat'ta vakfeye durmadan önce onlar hacda sakın iken karısı ile cima ederse onlardan her biri üzerine bir koyun gerekir ve onlar haclarına devam ederler. Yine onların üzerine gelecek yıl¹⁹¹¹ hac etme görevi vardır ve onlar ayrılmazlar¹⁹¹² ayrılık bir şey ifade etmez. Eğer adam kıran haccı yapıyor idiye henüz daha Beytullah'ı tavaf etmemiş ise üzerine iki koyun ve bir umre ve bir hac kaza etmesi gerekir. Ondandır kıran kurbanı da düşmüştür. Eğer o cimadan önce Beytullah'ı¹⁹¹³ tavaf etmiş ise¹⁹¹⁴ bunun hükmü de yine böyledir. Ancak o umre kazasını yapmaz. Eğer o Arefe vakfesinden sonra cima etmiş ise onun üzerine bir deve ve bir koyun kurbanı gerekir.¹⁹¹⁵

Hacı Arafat vakfesini yaptıktan sonra cima ederse bir deve kurban eder. Sonra bundan sonra cima ederse ona da bir koyun kurbanı gerekir.¹⁹¹⁶ Ziyaret tavafından saçını kısaltmış olarak dört şavt tavaf etse sonra cima etmiş olsa bir şey lazım gelmez. Eğer saçını kısaltmamış ise ona bir (koyun) kurbanı gerekir.¹⁹¹⁷

1909 Metindeki "hacsetani ve umretani" kelimeleri "F" ile "D" metinlerinde "umretani ve hacsetani" olarak gelmiştir.

1910 Metindeki "yamelühu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yef'alühu" olarak gelmiştir.

1911 Sahabeden böyle rivayet edildi: Ömer, Ali ve İbn Mesud (r.a.) dan. Fakat onlar dediler ki: Bunlar kaza etmek için döndükleri zaman birbirinden ayrılırlar. Bunun anlamı şudur ki: Onlardan her biri arkadaşının tuttuğu yoldan başka bir yolu tutar. Malik bu sözün zahiri tarafını alarak şöyle dedi: Onlar evlerinden çıktıkları gibi birbirinden ayrılmaları gerekir. Fakat bu düşünce fıkhî anlayışından uzaktır. Çünkü onlar ihramlı olmadıkları müddetçe adamın karısı ile cima yapma hakkı vardır. Ayrılma cinsel ilişkiden sakınmak için olduğuna göre, aralarında ilişki kurmanın helal olduğu bir zamanda onlara ayrılmayı emretmenin bir anlamı yoktur! Züfer ise şöyle söylemektedir: Onlar ihram vaktinde birbirinden ayrılırlar. Çünkü ayrılmak sahabenin (r.a.) sözü ile haccın bir ibadetidir. İbadet olan şeyleri yerine getirmenin vakti de ihramdan sonradır. Bu görüş çok sağlam değildir. Zira ayrılmak edada ibadet olmazsa, o kazada ibadet hiç olmaz. Çünkü kaza edanın sıfatını taşır. Sahabenin bundan maksadı onlar kendilerinin fitneye düşmesinden korkarlarsa, bu onlar üzerine vacip olarak değil, mubah ve mendub yoluyla birbirinden ayrılırlar. Nitekim genç bir kimsenin oruçlu iken kendisinden emin olmadığı zaman bundan başka bir yol bulamadığında öpmekten kaçınması mendub-güzel olur. İnth. Serahsi'nin dediklerini kısaltarak IV, 118-119.

1912 Metindeki "ve la yefterikani" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ve la yeteferrakani" şeklinde gelmiştir.

1913 Metindeki "bi'l-beyti" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "bi'l-beyti lehüma" olarak gelmiştir.

1914 Metindeki "ve in kane tafe" ifadesi "D" metninde "ve in tafe" olarak gelmiştir.

1915 Şarih Muhtasar'ın metnini zikretti ve onu açıklayarak şöyle dedi: (Eğer o Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra cima ederse) Bize göre her iki ibadetten birisi fasit olmaz. Biz bunu anlattık. (ve) fakat (onun üzerine bir deve kurbanı gerekir) Hac ihramında iken vakfeden sonra cima ettiği için. (ve bir koyun gerekir) umre ihramına karşı cinayet işlediği için. (ve onun üzerine kıran haccı kurbanı gerekir) Çünkü o sahih sıfatıyla iki ibadet yerine getirmiştir. Eh. IV, 119.

1916 Çünkü o ilk cima yüzünden ihramına eksik ve noksan olarak girmiştir. İkinci cima ise eksik ve noksan bir ihram ile karşılaştı. Böylece ona bir koyun kurbanı yeter. Ancak birinci defaki cima ise bunun zıddındır. Çünkü orada cima tam bir ihram ile karşılaşmıştı. Bu sebeple de onun üzerine bir deve kurbanı gerekti. Serahsi, IV, 119

1917 Çünkü ihramdan çıkma konusunda tavaf şavtlarının çoğu tavafın hepsi hükmündedir. Nitekim o tavafı tamamlamış olsaydı kadınlar hakkında ihramdan çıkmış (helal duruma kavuşmuş) olurdu. O tavaf şavtlarının çoğunu yaptığı zaman da böyledir. İbn

inzal vaki olsun¹⁹¹⁸ veya olmasın, şehvetle dokunmak ve öpmek, fercin dışında bir yere cima etmek ihramı bozmadır. Fakat bunlar bir (koyun) kurbanı gerektirir. Bakmakla inzal vaki olsa bile bir şey lazım gelmez.

Umre ve hac açısından cimanın hükmü, unutarak veya kasten¹⁹¹⁹ uykuda veya zorla ya da isteyerek yapmış olsun birdir. Ancak günah açısından fark vardır. Bu harem veya harem dışı bölgede akıllı, bunak¹⁹²⁰ baliğ veya akılsız kimse tarafından yapılmış olsun bunların hepsi haccı bozar.¹⁹²¹

Adam umre için ihrama girdi ve onun içinde cima etti.¹⁹²² Sonra bunun kazasına niyet ederek başka bir ihrama girdi.¹⁹²³ O odur, dedi.¹⁹²⁴ Cimadan dolayı ona bir kurban gerekir.¹⁹²⁵ O umreyi tamamlar ve üzerine bir umre (daha) gerekir. Bu hac olmuş olsa yine böyledir.¹⁹²⁶ Eğer o umrede (iken) cima ederse sonra o bu umreye bir hac ilave ederse bu kıran haccı olmaz. Haccetmek ona gereklidir; bunların her ikisini birden kaza eder. Bunlardan birisi bozulduğu zaman ona kıran kurbanı gerekmez. Yine böylece onun ihrama girdiği şey bozulduğu zaman onun üzerinden mikatı terk etme (ihramsız geçme) kurbanı düşer.¹⁹²⁷

Umre için ihrama girmiş kişi hanımlarıyla cima edip ihramını bıraktı. Böylece (yasaklardan ayrılıp) serbestliğe koyuldu. Cima, av¹⁹²⁸ güzel koku sürünme ve daha başka şeyler gibi ihramdan çıkmış kişilerin

Sema'a Muhammed'den zikretti ki, kişi cünüp olarak tavaf ettiği zaman, nitekim o abdestsiz olarak tavaf ettiği gibi, sonra iade etmeden önce cima ederse kıyasa göre onun üzerine bir şey lazım gelmez. Çünkü cünüp kişinin tavafı ile ihramdan çıkma işi meydana gelir. İstihsana göre ise onun üzerine bir kurban gerekir. Böylece bununla onun arasında bir farkın bulunmasına ihtiyaç vardır. Fark ise bizim açıklamış olduğumuz şey olup cünüp kişinin tavafı, tavaf sayılmaz. Ancak o ihramdan çıkma hükmündedir. İşte böylece o tavafı iade etmiş olsa iki yoldan daha doğru olanda birincisi ikincisi ile hükümsüz hale gelir. Böylece bu, tavaftan önce cima anlamında olur. Burada onun yaptığı tavaf şavtlarının çoğu, genel olarak, tavaf yerine geçer. Bunun açıklaması şudur ki: Burada (yapılmayan ve) geri kalan tavafın yerini kurban doldurmaktadır. Böylece bu, abdestsiz kişinin tavafındaki eksik ve noksanlığa benzemektedir. Eğer o abdestsiz olarak tavaf etmiş olsa sonra cima etse ona bir şey lazım gelmez. Ama o cünüp olarak tavaf ettiği zaman bu onun zıttı olur. Çünkü orada vacip olan şey, onu eda etme imkânı kaybolduğu zaman tavafın aslının mukabilinde vacip olmaz. Bu da bir dişi deve kurbanıdır. Bu durumda onun cima etmesi aynı tavaftan önce cima etmesine benzer. (Eğer o) tavaftan önce (tırış olmamışsa) Hatta dört şavt tavaf ettikten sonra cima ederse (ona bir kurban gerekir) İhram yasaklarından birisini işlediği için. Çünkü o tırış olmadığı zaman onun tavaf ile ihramdan çıkması gerçekleşmez. Bu kavlin açıklamasında Serahsi'nin sözü sona erdi. IV, 120

1918 Metindeki "enzele" kelimesi "M" nüshasında böyle, diğer nüshalarda ise "in enzele" olarak gelmiştir.

1919 Metindeki "teammüdin" kelimesi "D" metninde "liamdin", "M" nüshasında da "amdün" olarak gelmiştir.

1920 Metindeki "el-matuh" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyle, esas nüshada ise "el-mu'tak" olarak gelmiştir ki, bu bir yanlışlıktır.

1921 Metindeki "yüfsidühu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yüfsidu" olarak gelmiştir. Bundan sonra "D" metninde "akıllı ve baliğ olan kişi üzerine bundan dolayı kurban gerekir. Haccına da fasit hükmü (verilmesi) gerekir.

1922 Metindeki "ve camea" kelimesi "F" metninde "sümme camea" olarak gelmiştir.

1923 Metindeki "sümme ehelle" kelimesi "M" nüshasında "sümme ecrame" olarak gelmiştir.

1924 Çünkü o cima iledir. O ibadetini bozmuş olsa bile onun bu fasid ibadeti devam ettirmesi gerekir. O ihramdan ancak bütün amelleri yerine getirdikten sonra çıkar. Onun ihramdaki niyeti ikinci ihramdan çıkışı ile önemsiz ve hükümsüz olur. Çünkü o var bir şeyi var etmeye niyet etmiştir. Kazaya yaptığı niyet de böyledir. Çünkü bir tek ihram, hem kaza ve hem de eda için yeterli olamaz. Eh. Şarih IV, 121.

1925 Metindeki "ve aleyhi demün" ifadesi "M" nüshasında "fe kane aleyhi demün" şeklinde gelmiştir.

1926 Serahsi dedi: (bu hacta geçmiş olsa da) bu hüküm (böyledir).

1927 Serahsi dedi: (Eğer o umrede) tavaftan önce (cima ederse, sonra bu umreye bir hac ilave ederse, bunların her ikisini birden kaza eder). Çünkü haccı sahih umreye ilave etmek caizdir. Fasit umreye ilave etmek ise daha evladır. İki ibadetin birisi fasit olduğu için (Onun üzerine kıran kurbanı gerekmez. Yine böylece, onun için ihrama girdikten sonra o fasit olduğu zaman üzerinden vakti (mikatı) terk etme kurbanı da düşer.) Yani o mikatı ihramsız olarak geçti. Sonra umre veya hac için ihrama girdi. Böylece o mikatta ihramı terk ettiği için üzerine bir kurban gerekir. Eğer o cima yapmak suretiyle umreyi bozarsa bu kurban onun üzerinden sakıt olur. Çünkü onun üzerine nüsükü (umre ibadetini) kaza etmek vacip olmuştur. Böylece o döner mikatta ihrama girer. Zaten kurban ona ancak mikatta ihramı terk ettiği için gerekli olur. Çünkü aslında o ibadetini bu ihramla yapacaktı. Fakat bozduğu zaman onu bu ihramla yerine getirememiş oldu. İşte bunun için ona bunun kazası gerekir. IV, 121.

1928 Metindeki "ve's-saydi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve katli'a saydi" olarak gelmiştir.

yapacağı şeyleri yaptı. Bu kişinin daha önce olduğu gibi¹⁹²⁹ ihrama girmesi ve umresine devam etmesi gerekir. Onun üzerine ihramdan ayrılması ve cima, av öldürme ve bundan başka¹⁹³⁰ yaptıkları için bir kurban gerekir. Onun üzerine bu umresinin yerine bir umre yapması gerekir.¹⁹³¹

YAĞ (MERHEM) KULLANMAK ve KOKU SÜRÜNMEK

İhramlı kişinin yağ (merhem) kullanması ve koku sürünmesi¹⁹³² mekruhtur. Eğer o menekşe, zambak¹⁹³³ veya bundan başka, ne kadar sayarsan say, bir yağ ile yağlanırsa onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer ateş görmemiş bir zeytinyağı ile yağlanırsa Ebu Hanife'ye göre üzerine bir kurban gerekir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise ona sadaka¹⁹³⁴ düşer, dediler. Eğer zeytinyağı kızarmış ise ve ondan koku¹⁹³⁵ yapmış ise onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer¹⁹³⁶ o ayağının yarıklarını zeytinyağı, içyağı veya tereyağı¹⁹³⁷ ile yağlarsa ona hiçbir şey lazım gelmez.

İhramlıya fesleğen¹⁹³⁸ ve güzel koku¹⁹³⁹ koklaması (sürmesi)¹⁹⁴⁰ mekruhtur. Eğer onu koklarsa onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹⁹⁴¹

1929 Metindeki "kema kane" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle esas nüshada ise "kema huve" olarak gelmiştir. 1930 Metindeki "zalike" kelimesinden sonra "D" metninde "eşittir, bir burkan üzerine ziyadeyi gerektirmez" ifadesi ilave edilmiştir. 1931 Serahsi, Muhtasar metnini şerh ederek şöyle dedi: Hâkim dedi: (Umre için ihrama girmiş kişi hanımlarıyla cima edip ihramını bıraktı. Böylece (yasaklardan ayrılıp) serbestliğe koyuldu. Cima, av, güzel koku sürünme ve daha başka şeyler gibi ihramdan çıkmış kişilerin yapacağı şeyleri yaptı. Bu kişinin daha önce olduğu gibi ihrama girmesi ve umresine devam etmesi gerekir.) Çünkü ihramın fasit olması sebebiyle amelleri yerine getirmeden önce o ihramın dışına çıkmış olmaz. Bu (ihramı) bırakma niyeti ile ve yasakları işlemekle de olmaz. Böylece o olduğu üzere (hala) ihramlıdır. Ancak bu yaptıkları şeylerin hepsinden dolayı (onun üzerine bir kurban gerekir.) Çünkü biz anlattık ki, yasakları işlemek bir tek maksada dayanır. O da ihramdan çıkmayı çabuklaştırmaktır. İşte bunun için ona sadece bir kurban yeterli olur. (Onun umresinin yerine bir umre yapması gerekir.) Çünkü umreye başlaması sebebiyle umreyi yapmak onun için lazım olmuştur. Fasit olması sebebiyle de o yerine gelmiş sayılmaz. Onun bunu sahihlik sıfatı ile yerine getirmesi gerekli olmuştur. İşte o sebeple bunu kaza etmesi onun üzerine bir borçtur. Allah Teala hazretleri en iyi bilir. Eh. IV, 122

1932 Metindeki "et-tetayyib" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "at-tıybu" olarak gelmiştir.

1933 Zambak yasemin yağıdır. Onun güzel kokulu bir çiçeği de vardır.

1934 Metindeki "sadatün" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "as-sadatü" olarak gelmiştir.

1935 Metindeki "tıybün" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde et-tıybü" olarak gelmiştir.

1936 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe in" olarak "M" nüshasında ise "ve iza" şeklinde gelmiştir.

1937 Metindeki "bi şahmin ev semnin" ifadesi "D" metninde ve "M nüshasında "şahmün ve semnün" olarak gelmiştir.

1938 Fıkıhçılara göre reyhan-fesleğen, mersin ağacında olduğu gibi hem gövdesinde ve hem yapraklarında güzel kokular bulunan bir bitkidir. Gül de sadece yasemin yapraklarında güzel kokular bulunan bir bitkidir. Mağrib'de böyledir. I, 223

1939 Metindeki "ve el-tıybu" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ev el-tıybu" olarak, "F" ve "D" metinlerinde "el-tıybu" kelimesinden sonra "ve in lem yemessehu" (ona dokunmasa bile) ifadesi gelmiştir.

1940 Burada aslında metinde çelişki var. Hem mekruh ve hem de mekruh değil; onun için biz koklamayı parantez içinde (sürmesi) diye yorumladık. (çev.)

1941 Serahsi dedi: Hâkim dedi: (İhramlı kimsenin güzel koku ve safran bitkisini koklaması mekruhtur.) Hz. Ömer ile Cabir (r.a.) den böyle rivayet edilmiştir. İbn Abbas ise bunda bir sakınca görmez. Çünkü ona güzel koku, dokunmadığı halde onu koklarsa haram olur. Bu Attarlar-esansçılar çarşısından geçen adama benzer; o ihramlı olsa bile bu onun için mekruh olmaz. Kaldı ki fesleğen toprakta yetişen bitki ailesinden olup güzel koku cinsinden değildir. Bu cümleden olarak o, elma, karpuz ve bu gibi şeylere benzer. Fakat biz Hz. Ömer'in sözünü alıyoruz. Çünkü güzel kokuda koku anlamı vardır. Burada güzel kokunun bizzat kendisini kullanmak asıl maksat değildir. Güzel kokudan asıl maksat onun kokusudur. Böylece güzel kokusu olan kokuların ihramlı tarafından koklanması mekruhtur. Çünkü bu hacinin kirini pasını ve tozunu gidermek anlamındadır. Elma hakkında Ebu Yusuf'tan böyle rivayet edildi. Bunu farklı gören ise şöyle dedi: Orada maksat yemektir; fesleğene gelince bunda kokusundan başka bir maksat yoktur. İşte bunun için ondan ihramlı iken men edilir. (Fakat onun üzerine bir şey lazım gelmez. Çünkü sadece koku koklamakla faydalanma tamamlanmış olmaz. Bu esansçılarının yanında ve benzer bir yerde oturmaya benzer. Humran, Eban yoluyla Hz. Osman'a ihramlı bostana girer mi diye sorduklarını onun da evet girer ve fesleğenleri bile koklar dediğini haber verdi. Bu İbn Abbas'ın görüşünü tutanlar için bir delil teşkil eder. Eh. IV, 123

Eğer o ihrama girmeden önce bir yağla yağlanmış¹⁹⁴² ise ve ihramdan sonra onun kokusunu duyarsa bu ona bir zarar vermez. Eğer o ihramdan önce elbisesini güzel koku ile tütsüler ve onu ihramdan sonra giyerse yine böyle bir şey lazım gelmez.¹⁹⁴³

Safrandan bitkisi veya hoş kokulu bir şeyden yapılmış¹⁹⁴⁴ olan bir yiyeceği yemesinde bir sakınca yoktur. Yemeğin (ve yiyeceğin) içinde olmaksızın safranı yerse, bu çok olduğu zaman¹⁹⁴⁵ ona bir kurban gerekir. Eğer o tuz gibi ateş görmemiş bir yiyecek maddesinin içinde ise yine bunda bir sakınca yoktur. Çünkü o zeytinyağını yer, fakat onunla yağlanamaz! Eğer o güzel kokulu bir şeye dokunur da bundan kendisine bir şey¹⁹⁴⁶ yapışırsa onun bir sadaka vermesi gerekir. Eğer bir şey yapışmazsa onun üzerine bir şey lazım gelmez. Ancak ona yapışan şey çok fazla¹⁹⁴⁷ ise onun üzerine bir kurban gerekir.

O Hacer-ul Esvedi öpererek ziyaret ettiği zaman¹⁹⁴⁸ böylece onun ağzına¹⁹⁴⁹ ve eline safran bileşimi çok olan bir koku aşırı bir şekilde isabet ederse onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer az isabet etmiş ise onun üzerine yiyecek sadakası gerekir.

İhramlı kişinin içinde güzel koku bulunmayan sürme çekinmesinde bir sakınca yoktur. Eğer onda koku varsa onun üzerine bir sadaka gerekir.¹⁹⁵⁰ Eğer bu pek çok defa tekrar ederse ona bir kurban gerekir. Eğer bu eziyet veren bir şeyden dolayı oluyor ise onun üzerine dilediği üç¹⁹⁵¹ kefarettten biri gerekir.¹⁹⁵² İçinde güzel koku bulunan bir ilaçla tedavi olduğu onu yarasına sürdüğü¹⁹⁵³ veya içtiği zaman da böyledir. Eğer o içinde güzel koku bulunan bir ilaçla çıbanını tedavi ederse, sonra bununla başka bir çıban daha çıkarsa, birincisi olduğu gibi dururken onunla birlikte ikinci çıbanı da tedavi eder. Birinci çıban iyi olmadığı müddetçe onun üzerine ancak bir kefaret gerekir.

İhramlı çıbanını deşebilir, bir yeri kırıldığı zaman onu iyileştirir bir bezle sarabilir, azı dışı ağrıyıp şikâyet ettiği¹⁹⁵⁴ zaman¹⁹⁵⁵ onu çekebilir, kan aldırabilir, yıkanabilir ve hamama girebilir.¹⁹⁵⁶

1942 Metindeki "fe in kane dühnün idehene" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in kane iddehene" şeklinde "M" nüshasında ise "fe in kane tetayyebe ev iddehene" şeklinde gelmiştir.

1943 Hişam Muhammed'den anlatır ki, gerçekten ihramlı kişi elbiseye güzel koku sürülen bir eve girdiği zaman orada uzun zaman kaldı ve hatta bu koku elbisesine sinmiş bile olsa ona böylece bir şey lazım gelmez. Fakat o elbisesini ihramdan sonra güzel koku ile tütsülense onun üzerine ceza gerekir. Çünkü elbiseyi güzel koku ile tütsüleme evde olduğu zaman böylece o elbisesine ve vücuduna yapışmış olan güzel kokuyu (kasti olarak) tayin ve tespit etmiş olur. Zaten o bunun sadece kokusuna nail olmuştur. Ancak şu bunun zıddınadır: O elbisesini güzel koku ile tütsülediği zaman eğer bu güzel kokuyu tayin ve tahsis ederse bu koku onun elbisesine siner. Anacak o bu elbiseyi koku tütsüleme işini ihrama girmeden önce yapmış ise o gün bu aynı kokulu elbiseyi kullanması yasaklanmış değildir. Artık ihram elbisesinde sadece onun kokusu kalmıştır. İşte bundan dolayı ona bir şey lazım gelmez. Eh. IV, 123

1944 Metindeki "ellezi kad sunia" ifadesi "F" metninde "ellezi sunia" olarak gelmiştir.

1945 Metindeki "iza" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında "in" olarak gelmiştir.

1946 Metindeki "minhu şeyün" ifadesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. "M" nüshasında ise "fe in lezime bi yedeyhi tesaddeka" ifadesi gelmiştir.

1947 Metindeki "kesiran" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "kesiran fahişen" olarak gelmiştir.

1948 Metindeki "ve iza" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında "in" olarak gelmiştir.

1949 Metindeki "femehu" kelimesi iki nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde "fihi fahü" olarak gelmiştir.

1950 Çünkü sürme güzel koku değildir. Bu sebeple o yasaklanmaz. Eğer sürmede güzel koku varsa, o yüzden işlenen suç ve cinayet, onun azlık ve çokluk cihetine göre değişik değişik olur; diğer organlarda olduğu gibi. Şarih'in dediği burada bitti. IV, 124

1951 Üç kelimesi üç nüshadan düşmüştür. O "M" nüshasından ilave edilmiştir.

1952 Zira biz ihramlıya bir mazereti olmadığı zaman nerede kurban gerekir açıklamış bulunuyoruz. Eğer bu bir mazeret ve bir zorunluluktan dolayı oluyorsa ihramlı üç kefarettten birisini tercih etmede muhayyerdir. Serahsi'nin bu sözü açıklaması burada bitti. IV, 124

1953 Metindeki "fe elzekahu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve elzekahu" olarak gelmiştir.

1954 Metindeki "işteka" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ve "F" metninde "iştekahu" olarak gelmiştir.

1955 Metindeki "iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "in" olarak gelmiştir.

1956 Çünkü bunların hepsi ilaç kullanma kabilinden olan şeylerdir. Bunlarda ihramlı ve ihramsız kişi eşittir. Çünkü Hz. Peygamber oruçlu iken el-Kaha mevkiinde kan aldırıştır! Hz. Ömer de Cuhfe'de ihramlı iken hamama girmiştir. Serahsi'nin şerhinde anlattıkları bitti. IV, 124

Eğer¹⁹⁵⁷ o başını hatmi otu (hanım çiçeği) ile yıkarsa Ebu Hanife'ye göre ona bir kurban gerekir, dedi. Ebu Yusuf ile Muhammed¹⁹⁵⁸ ise ona sadaka vermek düşer dediler.¹⁹⁵⁹ Çünkü hatmi otu, güzel kokulu değildir. Biz bunun hakkında sadaka gerekir dedik; çünkü bu ot hayvanları (haşaratı) öldürür.¹⁹⁶⁰ Eğer o saçını ve sakalını kına ile boyarsa onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer o yine saçını ve sakalını çivit otu ile boyarsa bu başını kaplamadığı müddetçe ona bir şey lazım gelmez.¹⁹⁶¹ O böcekleri öldürmekten korkarsa bir fakiri doyurur.¹⁹⁶² Eğer ihramlı kadın eline kına yakarsa ona bir kurban gerekir.¹⁹⁶³

Bu güzel kokuludur denilen şeyler hakkında (hâkim), bunlar fahiş fazla denecek kadar çok olursa onun üzerine kurban gerekir, dedi.¹⁹⁶⁴ Eğer az olursa o zaman sadaka gerekir. Muhammed dedi: Hakkında kurban vacip olan şeylere bir kıymet biçer ve bunun miktarına¹⁹⁶⁵ da bakar bu hesabına göre onun üzerine bir sadaka takdir eder.

ELBİSE GİYME

İhramlı kişinin, onun iki omzunu içine alan¹⁹⁶⁶ kaftan denilen bir elbiseyi giymesinde¹⁹⁶⁷ bir sakınca yoktur. Ama bu durumda o, ona iki elini sokmaz ve onu¹⁹⁶⁸ üzerine baştan aşağı da örtmez. Eğer onu kendi üzerine baştan aşağıya kadar bir gün veya daha fazla bir zamanda örterse onun kurban kesmesi gerekir. Fakat bir günden daha az bir zaman için örterse ona sadaka gerekir.

Onun yün (veya ipek)ten yapılmış bir elbiseyi ve çizgili kumaş elbisesini giymesinde ve rengi solmadığı zaman Herat elbisesi rengi ile boyanmış elbiseyi giymesinde bir sakınca yoktur. Eğer aspur ile veya ala çehre bitkisi¹⁹⁶⁹ ile ya da safran bitkisi ile boyanmış bir elbiseyi geceye kadar devam etmiş tam bir gün veya daha fazla bir zamanda giyerse onun üzerine kurban gerekir. Eğer bir günden daha az giyerse onun üzerine sadaka gerekir. Eğer o bir gün¹⁹⁷⁰ boyu iç gömlek (veya elbise) ya da pantolon¹⁹⁷¹ (veya kilot) yahut

1957 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

1958 "Ebu Yusuf ile Muhammed ise... dediler" yerine "M" nüshasında Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre..." cümlesi gelmiştir.

1959 Metindeki "sadatâtün" kelimesi "D" metninde "es-sadatâtü" olarak gelmiştir.

1960 Metindeki "ed-devabbü" kelimesi yerine "M" nüshasında "el-hevamü" (haşarat) kelimesi gelmiştir. Şarih dedi: Ebu Yusuf'un buna bir şey lazım gelmez, dediğini rivayet edilmiştir. Bu rivayetin tevilinde o başını kurban günü taşlamadan sonra hatmi otu ile yıkadı ise böyledir, dediler. Eğer o bundan önce yıkarsa ona göre onun üzerine sadaka lazım gelir. Ebu Hanife ise şöyle diyor:

Hatmi otu güzel kokuludur; her ne kadar o temizlemese bile onun kokusu vardır. O böcekleri ve haşaratı da öldürür. Böylece her iki anlamda da cinayet kamil hale gelir. İşte bundan dolayı ona kurban lazım olur. Eh. IV, 125

1961 Metindeki "iza lem yekün yüğattı ra'sehu" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "iza lem yüğattı ra'sehu" şeklinde gelmiştir.

1962 Metindeki "at'ame şeyen" ifadesi "D" metninde "at'ame eydan şeyen" olarak gelmiştir.

1963 Şarih dedi: Hâkim dedi (İhramlı kadın eline kına yakarsa onun üzerine bir kurban gerekir). Çünkü iddet bekleyen kadının (eline) kına yakmasını Hz. Peygamber yasaklamıştır ve "kına güzel kokuludur" buyurmuştur. Çünkü her ne kadar o temizleyici olmasa bile onun lezzet veren güzel bir kokusu vardır. Kadın veya erkek (başını çivit otu ile boyarsa onun üzerine kurban gerekmez.) Çünkü çivit güzel kokulu değildir; o sadece saçın rengini değiştirir. Ancak Ebu Yusuf'tan gelen bir rivayete göre çivit otu ile başı boyamaktan dolayı kurban gerekir. Yalnız bu kurban başını boyadığı için değil, başını örttüğü (kapladığı) içindir. Bu sahih görüştür. Hâkim dedi: (Eğer o sakalına kına yakarsa ona kurban yoktur.) Fakat (Eğer o haşaratı öldürmekten korkarsa bir fakiri doyurur.) Çünkü bunda bu yönüyle bir cinayet anlamı vardır. Yalnız o tamamlanmadığı için sadaka gerekir. Allah en iyi bilir. Eh. IV, 125

1964 Metindeki "ve kad kale" ifadesi "F" ve "D" ifadelerinde "ve kale" şeklinde gelmiştir.

1965 Metindeki "fe yenzuru ila haza'l kadri minhu" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "fe yenzuru haza'l karda" olarak gelmiştir.

1966 Metindeki "ve yedhulü" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle gelmiştir. Buradaki "ve" harfi ise esas nüshadan düşmüştür.

1967 Metindeki "bi en" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "en" olarak gelmiştir.

1968 Metindeki "aleyhi" kelimesi esas nüshadan düşmüş, buraya "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

1969 Metindeki "ev bi'l-versi" kelimesi "F" ve "D" nüshalarında "ev-il versi" olarak gelmiştir.

1970 Metindeki "yevmen" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. Bu "F" ile "D" metinlerinden

1971 Metindeki "seravil" kelimesi "seravilen" olarak gelmiştir.

şapka giyerse onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer o bunların hepsini bir günde yaparsa ona sadece bir kurban gerekir.¹⁹⁷² Eğer o bir gün boyu yüzünü örterse yine böyle onun üzerine bir kurban gerekir.

Onun beline bağladığı ve orada parasını sakladığı kuşak ve kemer¹⁹⁷³ bağlamasında bir sakınca yoktur. Elbiseyi kemer gibi beline bağlayabilir, fakat onu boynuna bağlamaz.¹⁹⁷⁴ Elbisesini kenarlarını birleştirerek geçirmez.¹⁹⁷⁵ Fakat o bunu yaparsa bir şey de lazım gelmez.

Başını sarması onun için¹⁹⁷⁶ mekruh olur. Eğer bunu bir gün¹⁹⁷⁷ yaparsa onun sadaka vermesi gerekir. Bir hastalık veya başka bir sebeple vücudunun bir yerini örterse, onun üzerine bir şey lazım gelmez. Bir hastalık bulunmadıkça ben bunu mekruh görürüm.¹⁹⁷⁸

Eğer ihramlı kişi başının dörtte birini veya yüzünü bir gün örterse ona kurban gerekir. Eğer bundan daha az bir zamanda örterse ona sadaka gerekir. İhramlı kadına gelince o¹⁹⁷⁹ yüzü müstesna vücudunun her tarafını örter. Eğer o yüzünü bir gün örterse ona bir kurban gerekir.¹⁹⁸⁰ İhramlının peçe kullanması mekruhtur¹⁹⁸¹

Eğer ihramlı kendisine helal ve serbest olmayan elbise veya mesti bir zaruretten dolayı bir gün veya daha fazla giyerse dilediği üç kefarettten birisi onun üzerine gerekli olur.¹⁹⁸² O bu kefaretlerde sabah akşam fakirleri yedirip doyursa Ebu Yusuf'un görüşüne göre yeterli olur. Muhammed'in görüşüne göre ise yeterli olmaz.

1972 O bunu ancak onları alıştığı şekilde giydiği zaman istedi. Fakat o pantolon veya gömlek giyerse ya da takarsa ona bir şey lazım gelmez. Çünkü o amel ile meşgul olurken bunu kendisinin muhafaza etmesi gibi bir külfeti katlanmaya ihtiyacı vardır. Bu sebeple o bununla dikişli elbise giymiş olmaz. Ancak şapka giyerse bu başını örtmüş olacağı için ona ceza gerekir. Biz ihramlı kimsenin başını örtmekten men edildiğini açıkladık. Hişam Muhammed'den rivayet eder ki, o izar (belden aşağı örten elbise) bulamadığı zaman pantolonu yırtar, ancak uçkur kısmını yırtmaz. Böylece o vakit bunu izar yerine giymesinde bir sakınca yoktur. Bu, hakkında hadis olan bir meseleye benzemektedir. İhramlı kişi sandal ayakkabı bulamadığı zaman o mestlerini topuklarının altından sandal anlamına gelmesi için keser. Hişam Muhammed'den şu yorumu nakletti: Bu yerde topuk, nalın tasmaşının bağlandığı yerde ve ayağın ortasında bulunan eklem yeridir. Buna dayanarak bizim müteahhirun üstatlarımız, topuğu örtmediği ve nalın gibi olduğu için ihramlı kimsenin mişbek (bağlamalı ayakkabı) giymesinde bir sakınca yoktur, dediler. (Eğer o gömleği, şapkayı, kaftanı ve pantolonu bir gün) geceye kadar (giyerse, onun üzerine bir kurban gerekir.) Çünkü burada suçun cinsi tek olup o da dikişli giymekten faydalanmaktadır. Onun için onun üzerine bir kurban gerekir. Bu onun başının her tarafını tıraş etmesine benzer. Eh. IV, 126.

1973 Ebu Yusuf'tan rivayet ediliyor ki, ona göre ibrişim-has ipekten yapılmış kemer takmak mekruhtur. Çünkü o dikilmiş anlamındadır, denildi. Bu Ebu Yusuf'un az olsun çok olsun ipek erkekler için mekruhtur hükmündeki temel esasına dayanır, denildi. Şarihin dediği burada sona erdi. IV, 127

1974 Metindeki "ve la ya' kudü" kelimesi "D" metninde "yakudühu" olarak gelmiştir.

1975 Metindeki "ve la yehulluhu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yühallilühu" olarak gelmiştir.

1976 Metindeki "lehu" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Yalnız o esas nüshadan düşmüştür.

1977 Metindeki "yevmen" kelimesi "F" metninde ve "M" nüshasında böyledir. Esas nüshada ve "D" metninde ise "yevmen ev eksera" olarak gelmiştir.

1978 Metindeki "ekrahühu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ekrahu" olarak gelmiştir.

1979 Metindeki "fe inneha" kelimesi esas nüshada böyledir. Fakat o "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından düşmüştür.

1980 Serahsi Muhtasar'dan naklederek şu aşağıdaki meseleyi ilave edip dedi ki, Hâkim dedi (Kadının eldiven kullanmasında bir sakınca yoktur.) Sa'd b. Ebi Vakkas'tan şöyle rivayet edildi: Onun kızları ihramlı iken eldiven giyiyorlardı. Onlar ipek giyebilir ve mücevherat takabilirler. Ata'dan ise kadınların ihramda iken ipek giymesi ve mücevherat takması mekruhtur, görüşü nakledildi. Sahih olan görüş ise bunda bir sakıncanın bulunmamasıdır. İbn Ömer'den rivayet edildi ki, onun hanımları ihramlı iken mücevherat takıyorlardı. Hz. Peygamber'in kollarında iki altın bilezik bulunan iki kadının Beytullah'ı tavaf ederken gördüğü hadiste vardır. Böylece bu hadis bunda bir sakınca olmadığını göstermektedir. IV, 127. Biz bu meseleyi nüshalarımızda bulamadık; onu ancak şarihten faydalanarak yazdık.

1981 Serahsi dedi: (Peçe giymesi kadın için mekruh olur.) Çünkü bu onun yüzünü yapışıp kapatır. Eh. IV, 128

1982 (Eğer ihramlı kendisine helal ve serbest olmayan elbise veya mesti bir zaruretten dolayı bir gün veya daha fazla giyerse dilediği üç kefarettten birisi onun üzerine olur.) Biz daha önce onun zaruret bulunmadan giydiklerinde kurban gerektiğini açıkladık. Ancak o bunu bir zaruretten dolayı giymiş ise bu konuda kefaretlerden dilediğini tercih eder. Rakkiyyat'ta Muhammed'den rivayet edilir ki o şöyle dedi: Eğer kişi bir gömlek giymeye mecbur kalırsa böylece o iki gömlek giymiş ise kefaretlerden dilediği onun üzerine olur. Bir gömlek giymeye ve onunla beraber de bir sarık veya şapka giymeye mecbur olursa onun şapka giymesinden dolayı bir kurban gerekir. Gömleği giymesinden dolayı ise kefaretlerden hangisini dilerse onu tercih eder. Çünkü birinci bölümde zaruret yerinde fazlalık vardır. O sebeple bu yeni başlamış bir cinayet olmaz. Nitekim o bir gömlek giymeye mecbur kalsa böylece o cübbe giydi. Bu ikinci bölümde zaruret yerinin dışında bir fazlalık olmuştur. Böylece bu yeni başlamış bir cinayet olup o sebeple buna kendi gerekeni ne ise o taalluk eder. Şarihin sözü burada bitti. IV, 128.

İhramlının taylasan-şal giymesinde bir sakınca yoktur. Ancak bunu üzerine örtmez; eğer bunu bir gün üzerine örterse onun üzerine kurban gerekir. Eğer¹⁹⁸³ o Kâbe'nin örtüsü altına girerse ve onu örtünürse, bu örtü yüzünü ve başını da kapatmış olursa ben bunu onun için mekruh görürüm.¹⁹⁸⁴ Eğer budan uzak durursa onun üzerine bir şey lazım gelmez. Eğer ihramlı uyumuş olup bir adam onun başını ve yüzünü¹⁹⁸⁵ bir elbise ile tam bir gün örterse onun üzerine kurban gerekir. Çünkü o uykusu içinde dönerken bir avın üzerine gelse ve onu öldürse onun üzerine cezası gerekir.

Bir çocuk, babası onun adına ihrama girdi ve onu ihramlının uzak durduğu şeylerden¹⁹⁸⁶ uzak tuttu. Böylece bir elbise giydi veya bir koku süründü ya da av avladıysa onun üzerine bir şey lazım gelmez.¹⁹⁸⁷

ADAK BÖLÜMÜ

Beytullah'a yaya olarak gideceğim diye yemin eder ve bunu yerine getiremezse onun üzerine bir hac veya umre gerekir. Bunu hac olarak yaparsa ve yaya yürürse ziyaret tavafını yapınca kadar binite binmez. Eğer onu umre olarak yaparsa ve İslam haccı¹⁹⁸⁸ ile (birleştirip) kıran yaparsa ya da ondan önce onu umre yaparsa onun için yeterli olur. Eğer o binek üzerinde kıran yaparsa bu binmesinden dolayı ona kıran kurbanından başka bir kurban daha gerekir.¹⁹⁸⁹

Hac ibadetleri için kendi üzerine kurban vacip olan herkes, yine üzerlerine kurban kesmek vacip olan kimselerden altı kişi ile beraber (bir dişi deve veya inekte) ortak olurlar. Eğer bu kurbanların cinsleri, temettü, İhsar, avlanma¹⁹⁹⁰ cezası ve bundan başka değişik¹⁹⁹¹ cins olsa bile¹⁹⁹² (birleşirler.) Eğer bunların hepsi aynı cins olsa benim için daha iyi olur.

O Beytullah'a yaya yürümeyi adadığı zaman¹⁹⁹³ Medine Mescidine veya Beyt-ül Makdise niyet etse onun üzerine bir şey lazım gelmez. Eğer onun bunda bir niyeti yoksa¹⁹⁹⁴ o Mescidi Haram üzerindedir, (ona yorumlanır). Eğer o Mekke'ye gelmeyi adanmışsa ona bir şey lazım gelmez.

Eğer o "ben falan kimse ile konuşursam onunla konuştuğum gün benim üzerime hacetmek borç olsun" derse ve onunla konuştuğu gün kendi üzerine haccın vacip olmasına niyet ederse¹⁹⁹⁵ ve konuşursa onun üzerine hacetmek vacip olur. Ne zaman¹⁹⁹⁶ dilerse onu yerine getirir.¹⁹⁹⁷ O ihrama girmediği

1983 Metindeki "ve in" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyle, "F" ile "D" metinlerinde ise "fe in" şeklinde gelmiştir.

1984 Metindeki "herihtühu lehu" kelimesi "M" nüshasında "kerihtü lehu zalike" olarak gelmiştir.

1985 Metindeki "ra'sehu ve vechehu" ifadesi "M" nüshasında "vechehu ve ra'sehu" olarak gelmiştir.

1986 Metindeki "ma yecnübü" kelimesi "F" metninde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ve "D" metninde "yectenbu" olarak gelmiştir.

1987 Metindeki "kale leyse" ifadesi, "M" nüshasında "fe leyse" olarak gelmiştir.

1988 Metindeki "li haccet-il İslami" ifadesi "F" metninde "el-haccetü" olarak gelmiştir.

1989 Şarih dedi: (Eğer o umre yapmayı tercih ederse traş oluncaya kadar yaya yürür. Eğer o bir İslam haccı ile kıran yaparsa onun için yeterli olur.) Çünkü kıran haccı yapan bu iki ibadetten her birisini kemaliyle yerine getirir. Umre ibadeti ona nezir sebebiyle gerekli olmuştur; İslam haccı olan hac da öyle. O bunları kâmil bir şekilde (eksiksiz olarak) yerine getirir. Bunun için ona kıran kurbanı gerekli olur. (Eğer o bineğe binerse bu binmesinden dolayı ona kıran kurbanı ile beraber bir kurban daha gerekir.) eh. IV, 131

1990 Metindeki "es-saydi" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "saydin" şeklinde nekre olarak gelmiştir.

1991 Metindeki "ihtelefet" kelimesi "D" metninde "ihtelefe" olarak gelmiştir.

1992 Ancak onlardan birisi kurban değil de et kesmek istiyorsa olmaz. Çünkü vacip olan, Allah'a bir kurbet-yakınlık ifade eden kanı akıtmaktır. Sadece kan akıtmak ise kurbet için kâfi gelmez. Buna göre onlardan birisinin maksadı, et ise onda halis bir Allah'a yakınlık (niyeti) olmaz. Yakınlık yönleri değişik olduğu zaman bile onlardan her biri sadece Allah'a yakınlık kastetse bununla vacip yerine gelmiş olur. Şarihin dediği burada bitti. IV, 132

1993 Metindeki "ve iza" kelimesi "M" nüshasında "fe iza" olarak gelmiştir.

1994 "Eğer onun bunda bir niyeti yoksa" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "Eğer onun bir niyeti yoksa" olarak gelmiştir.

1995 Metindeki "yenvi" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve yenvi" olarak gelmiştir.

1996 Metindeki "meta şae" kelimesi "F" metninde "ma şae" olarak, "D" metninde ise "meta ma şae" olarak gelmiştir.

1997 Metindeki "yakdiyha" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve yakdiyha" olarak gelmiştir.

müddetçe¹⁹⁹⁸ o gün hac için¹⁹⁹⁹ ihrama girmiş olmaz. Zira o “Bugün Allah için haccetmek üzerime borç olsun” demiş olsa onun üzerine vacip olur ve dilediği zaman da onun için ihrama girer.²⁰⁰⁰

Bir adam bir adama “eğer sen dilerse benim üzerime haccetmek borç olsun” derse, o da “diledim” dese, onun üzerine hac gerekir, dedi.²⁰⁰¹ Onun “üzerime hac borç olsun” sözü ile “Allah için haccetmek üzerime²⁰⁰² borç olsun” sözü arasında bir fark yoktur, bunlar aynıdır. Hac vacip olur.²⁰⁰³ Eğer o “eğer ben şunu yaparsam falan kimse ile hac edeceğim” dese, eğer o “o benim yanımda olduğu halde hac edeceğim” diye niyet etmiş olsa yeminini bozmuş olur. Artık onun hac etmesi üzerine borç olur. Fakat onunla haccetmesi gerekmez. Eğer onu hacca götürmeyi niyet ederse niyet ettiği şekilde ona hac ettirmesi üzerine vacip olur. Onu hacca gönderse ve böyle hac ettirse caizdir, onunla beraber haccetse o da caiz olur. Onun böyle bir niyeti yoksa onun kendisinin hac etmesi²⁰⁰⁴ gerekir, fakat onun falan kimseyi haccettirmesi²⁰⁰⁵ gerekmez. Eğer o “falan kimseyi haccettirmek benim üzerime borç olsun” demiş olsa söylediği gibi ona haccettirmesi²⁰⁰⁶ üzerine borç olur.

Eğer o “eğer ben şöyle yaparsam²⁰⁰⁷ kendi malından bir şeyi²⁰⁰⁸ dile getirerek, üzerime şöyle hediye vermek borç olsun, derse onu hediye etmek onun üzerine gerekli olur.²⁰⁰⁹ Eğer bu hediye edilecek şey bir ve veya bir şey ise o bunu hediye etmeye gücü yetmez. Bunun değerini hediye etmesi gerekir. Bundan hediye etmesi gereken şeyi Mekke fakirlerine tasadduk eder. Eğer onu Beytullah’ın kapıcılarına verse onun için yeterli olur.²⁰¹⁰ Eğer o “işte benim bu elbisem Beytullah’ın²⁰¹¹ örtüsüdür”²⁰¹² derse yine

1998 Metindeki “ma lem yahrum” ifadesi “F” ve “D” metinlerinde “hatta yahrim” olarak gelmiştir.

1999 Metindeki “biha” kelimesi esas nüshada “leha” olarak, “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında “biha” olarak gelmiştir. Doğrusu da budur.

2000 Serahsi ilave ederek dedi ki: (Eğer istisna onun adağına bitişik olarak gelse ona bir şey lazım gelmez.) Çünkü istisna sözü azimet olmaktan çıkarır. Hz. Peygamber, Kim talak veya itak için yemin eder ve istisna yaparsa o yemininde hanis olmaz, buyurmuşlardır. Eh. IV, 133.

2001 Çünkü adağın şarta bağlanması geçerli ve muteberdir. Böylece o adağı dilemeye bağlayıp dileme işi de olunca sanki adamayı onun yanına göndermiş gibi olur. Artık adak ona gerekli olur. Karı boşamak ve köle azat etmek gibi. Şarihin sözü bitti. IV, 133.

2002 Metindeki “lillahi aleyye” kelimesi esas nüshada böyledir. “F” ve “D” metinlerinde “ve lillahi aleyye” şeklinde “M” nüshasında ise “misle kavlihi lillahi aleyye” olarak gelmiştir.

2003 Eğer o “eğer ben şunu yaparsam ben ihrama girerim” demiş olsa böyle o söz vermeyi ve vaat etmeyi kastetmiş olsa onun üzerine bir şey lazım gelmez. Eğer o bununla vacip kılmaya niyet etmiş ise bunu yaptığı zaman ister hac olsun ister umre olsun yapması ona lazım gelir. Eğer böyle bir niyeti yoksa kıyasa göre ona bir şey lazım gelmez. Çünkü onun sözü zahiren bir vadden ibarettir. İstihšana göre ise ona lazım gelir. Çünkü dil geleneğinde bunun benzeri (söz) ile o işin hemen gerçekleştirilmesi kastedilir. Çünkü mesela müezzin “ben ilah olmadığına şahitlik yapıyorum” diyor. Şahit de hâkimin huzurunda “şahitlik yaparım” diyor. O bununla bir vaadde bulunmuyor, tahkiki yani gerçekleştirilmeyi murat ediyor! Onun “ben Mekke’ye kurbanlık götürüyorum” demesi aynı “ben ihrama giriyorum” demesi gibi bir şeydir. Şarihin dediği bitti. IV, 133.

2004 Metindeki “en yühaccice” kelimesi “M” nüshasında böyledir. Diğer geri kalan nüshalarda ise “yehuccü”, ve “ehacce” ve yühiccühu” olarak gelmiştir.

2005 Metindeki “en ühaccice” kelimesi “M” nüshasında böyle gelmiştir. Önceki dip nota bak.

2006 Bir önceki dip nota bak.

2007 Metindeki “in fealtü keza” ifadesi, “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyledir. Fakat bu ifade esas nüshadan düşmüştür.

2008 Metindeki “li şeyin” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “şeyün” olarak “M” nüshasında ise “ve semma şey’en” diye gelmiştir.

2009 Metindeki “fe aleyhi en yehdihî” ifadesi iki nüshada böyledir. Ancak bu “F” ve “D” metinlerinden düşmüştür.

2010 Metindeki “eczeehu” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyledir. Esas nüshada ise “caze” şeklinde gelmiştir. Yani onlar fakir olduktan sonra demektir. Çünkü onlar Müslümanların başka fakirleri mesabesindedir. Bunu şarih söyledi. IV, 134.

2011 Metindeki “el-beyti” kelimesi “D” metninde ve “M” nüshasında böyle, esas nüshada ise “li’i-beyti” şeklinde gelmiştir.

2012 Metindeki “setr” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “yestüru” olarak gelmiştir.

böyledir. Veya ben²⁰¹³ onu Kâbe'nin hatimine (altınoluk tarafındaki duvarına) bıraktım” derse onu hediye etmesi gerekir. Ben bunu istihsan ile söylüyorum. Çünkü insanların yeminleri bunun üzerinedir.²⁰¹⁴

Eğer o “benim bütün malım hediyedir” dese onun malının hepsini hediye etmesi gerekli olur. İbrahim'den bize onun buna benzer bir konuda şöyle söylediği ulaştı: O bütün malını tasadduk eder²⁰¹⁵ ve onun yiyeceği kadar olanı ise elinde kalır.²⁰¹⁶ Bir mal elde ederse elinde tuttuğu kadar da tasadduk eder.²⁰¹⁷

Eğer o “eğer ben şöyle yaparsam bu kölem hediye olsun” derse sonra onu satarsa sonra o şeyi yaparsa onun üzerine bir şey lazım gelmez. O yemin ettiği zaman köle onun mülkiyeti altında değilse, sonra onu satın alsın sonra bu şeyi yapsa yine ona bir şey lazım gelmez. Eğer o “Şayet falan kimse ile konuşursam onu satın aldığım gün bu köle hediye olsun” derse ve onunla konuşursa, sonra köleyi de satın alsın, bu şekilde köleyi hediye etmek onun üzerine borç olur. Eğer önce onu satın alır, sonra onunla konuşursa onun üzerine bir şey lazım gelmez.

Eğer o koyun onun olduğu halde “Bu koyun Beytullah'a²⁰¹⁸ hediyedir” veya “Mekke'ye” ya da “Kâbe'ye” hediyedir, dese onu hediye etmek onun üzerine borçtur. Fakat o “harama” veya “Mescidi Harama” dese Ebu Hanife'nin kavline göre onu hediye etmesi lazım gelmez. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise lazım gelir.

2013 Metindeki “fe ene” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında “ene” olarak gelmiştir.

2014 Kıyasa göre onun üzerine bir şey lazım gelmez. Çünkü sözünde söylediği şey onun için gerekli değildir. Zira bu bir kurbet-Allah'a yakınlık da değildir. Bu sebeple onun başkasına lazım gelmesi daha fazilettir. İstihsana göre ise bu söz ile ancak hediye etmek kastedilmiştir. Böylece bu söz ile başka bir şey murat edilmiş olmaktadır. Sanki o onu hediye etmeye kendisini mecbur tutmuştur. Çünkü söz kendi (dediğinden) başka bir şey ifade ettiği zaman kendisinin dile getirdiği şey gerçekleştirilmez, düşer. Şarihin bu sözün açıklaması hakkında söylediği bitti. IV, 134

2015 Metindeki “yetasaddeku” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyle, esas nüshada ise “tesaddeka” şeklinde gelmiştir.

2016 Müellif bu haberi Kitab-ül Asar'da şöyle vermektedir: Bize Ebu Hanife Hammad ve İbrahim yoluyla şöyle haber vererek dedi ki: O malını fakirlere sadaka olarak verdiği zaman kendisine ve ailesine yetecek mala baksın, böylece bunu elinde tutup fazlasını tasadduk etsin. Zengin hale geldiği zaman ise elinde tuttuğu kadarını tasadduk eder. Muhammed, biz bunu alıyoruz, dedi. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Onun üzerine ancak mallarından, altın, gümüş, ticaret malı, deve, sığı ve koyun-keçi gibi otlak hayvanları gibi zekât mallarından sadaka (zekât) vermek gerekir. Ticaret için olmayan emtia, köleler, evler ve bundan başka şeylerden onun üzerine sadaka vermek gerekmez. Ancak yeminde vermeyi niyet ettiği şeyler müstesna. Eh. I, 58. O bunu Hüccet adlı kitabında da (I, 563) rivayet etmiştir: Ebu Hanife bize Hammad ve İbrahim yoluyla malını fakirlere sadaka olarak veren kimse hakkında o malını sadaka olarak verir, fakat kendi yiyeceği kadarını da vermez, elinde tutar, dediğini haber verdi. Elinde tuttuğu miktarda bir mal elde ettiği zaman (bunu tasadduk eder.) Ebu Yusuf bunu Asar'ında rivayet etmiştir. S. 92.

2017 Serahsi dedi: Bu meseleyi o, hibe bölümünde “malım sadakadır” dediği yerde anlatmıştır. Bu ifade kıyasta onun mallarının hepsine çevrilir. Bu Züfer'in görüşüdür. İstihsanda ise özel olarak zekât mallarına çevrilir. Ancak o “sahip olduğum malların hepsi” dediği zaman bundan başka ve farklı olur. Bizim arkadaşlarımızdan burada zikredilen şeyler kıyasa cevaptır deyenler vardır. Çünkü her bir malda hediyein gerekliliği yine her bir malda sadakanın gerekliliğine benzer. Bunların arasını ayırmak ve bunu “sadaka” sözü ile ifade etmek en doğrusudur. Onun Allah'ın ona vacip kıldığı şeyi takdir ederek kendi üzerine vacip kılmak suretiyle burada bu sadaka sözü özel olarak zekât malı ile yorumlanır. Allah'ın onun üzerine malda vacip kıldığı sadaka, zekât mallarına mahsustur. Böylece kulun kendi üzerine (vermeyi) gerekli gördüğü mal budur. İşte burada ancak hediye vacip kılınmıştır; Allah için vacip kılınan hediye ise zekât malına mahsus değildir. İşte onun kendisine gerekli kıldığı şey böyledir. Biz işte bunun için burada kelimenin hakikat manasına itibar ettik. Fakat o nafakası kadar bir malı kendi elinde tutar. Çünkü onun kendi ihtiyacı başkalarının ihtiyacından önce gelir. O bir mal elde ederse fakirlerin durumu ona taalluk ettiği için elinde tuttuğu kadarını tasadduk eder. Sonra dedi: Eğer o “Benim malımın hepsi fakirler için sadakadır” dese bu İbrahim'in görüşüne göre evvelkine benzer. Bu atif, anılan şey kıyasın cevabıdır şeklinde ilk olarak söylediğimiz hususu desteklemektedir. Çünkü zikredilen şey kıyasa bir cevaptır. Zira kıyas ve istihsan hibe kitabında sadaka sözünde açıkça belirtilmiştir. Eh. IV, 134

2018 Metindeki “el-beyt” kelimesi “M” nüshasında “Beytullah” olarak gelmiştir.

O boynunun borcu kıldığı emtia ve köle²⁰¹⁹ gibi her şeyi²⁰²⁰ önce onu satması sonra bedelini Mekke halkının fakirlerine tasadduk etmesi gerekir. Onu Küfe’de tasadduk ederse de onun için yeterli olur, dedi.

Deve, sığır ve koyun gibi hayvanlardan üzerine borç kıldığı her bir kurbanı onun Mekke’de kesmesi gerekir. Onun etini Mekke fakirlerine ve ondan başkalarına da tasadduk eder. Eğer bu kurban günlerine rastlarsa bunu Mine’de²⁰²¹ yapar; Kurban günlerinin dışında bir güne rastlarsa onu²⁰²² da Mekke’de yapar.²⁰²³

Eğer o²⁰²⁴ “Eğer ben şunu yaparsam üzerime bir kurban borç olsun” derse ve eğer o işi yaparsa onun üzerine kolay gelen bir kurban olarak koyun borç olur.²⁰²⁵ Eğer o buna deve veya sığırdan niyet ederse, niyet ettiği şey onun üzerine borç olur ve bunu ancak Mekke’de keser. Eğer o, “bir dişi deve kesmek üzerime borç olsun” derse, bununla şu deve diye belli bir deveye niyet ederse o niyet ettiğini kesmesi gerekir. Eğer onun böyle bir niyeti yoksa onun üzerine bir inek veya deve gerekir²⁰²⁶ ve bunu istediği yerde kesebilir. Ancak o Mekke’de kesmeye niyet etmişse böylece onu sadece Mekke’de kesebilir. Bu Ebu Hanife ile Muhammed’in görüşüdür. Ebu Yusuf ise ben devenin Mekke’de kesilmesi²⁰²⁷ gerektiği görüşündeyim, dedi.

Yalnız temettü veya kıran kurbanlıkların ya da deve ve sığır nafile kurbanlıkların boynuna kurban nişanı takılır. Koyun (ve keçi) kurbanlıklara nişan takılmaz, onlara çul örtmek daha güzeldir. Fakat bunu terk ederse ona bir zarar gelmez. Nişan takmak²⁰²⁸ çul örtmekten daha gereklidir.²⁰²⁹ Tabi hem çul örter ve hem de nişan takarsa daha güzel olur.

2019 Metindeki “er-rakıyk” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyle gelmiş; esas nüshad ise “ed-dakıyk” şeklinde gelmiştir ki, bu bir yanlışlıştır.

2020 Metindeki “ve küllü” kelimesi iki nüshada böyledir. “F” ve “D” metinlerinde ise “fe küllü” olarak gelmiştir.

2021 Metindeki “fealehu bi Minen” ifadesi “D” metninde “fealeyhi bi Minen” şeklinde, “M” nüshasında ise “fe aleyhi en yenhara bi Minen” şeklinde gelmiştir.

2022 Metindeki “fealehu” kelimesi “D” metninde “fe aleyhi” şeklinde “M” nüshasında ise “fe aleyhi en yenhara bi Minen” şeklinde gelmiştir.

2023 Bu birincinin açıklamasının yöntemi üzerine getirilmiş olan bir hükümdür. Cevaz hükmünde olan kurbanı gelince, o bunu haremde kestiği zaman caiz olur. Nitekim Hz. Peygamber Mina kurban kesim yeridir, bütün Mekke vadisi de kurban kesim yeridir, buyurmuştur. Serahsi, şerhinde böyle demiştir. IV, 136.

2024 Metindeki “ve in kale” ifadesi “F” ve “D” metinlerinde “ve kane kale” olarak, “M” nüshasında ise “ve lev kale” şeklinde gelmiştir.

2025 Çünkü kurban (hediye) ismi genel olarak söylendiği zaman deve, sığır, koyun ve keçiyi içersine alır. Çünkü bu hayvanların kanları akıtılmakla Allah’a yaklaşılmış olur. Ancak bu kelime genel olarak söylendiği zaman ona lazım olan şüphe etmeden kesin bilgidir ki, o da koyundur. Şarih’in sözü burada bitti.

2026 Çünkü bedene-deve kelimesi, iri cüsseli ve semiz olmak anlamına gelen “bedanetü” kelimesinden türemiştir. Onun için bu kelime koyunu içersine almaz. Fakat bunun anlamına sığır da girer. “cezur” kelimesi de böyledir. Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Mesud ve İbn Ömer’den rivayet edildi ki, “el-bedene” kelimesi sadece deveye delalet eder. Birisi İbn Mesud’a gelip bizim bir arkadaşımız kendisine bir bedene (deve) vacip kıldı, buna sığır yeterli olur mu dedi? Sizin arkadaşınız neredendir diye sordu. O da Rabah oğullarından dedi. İbn Mesud Rabah Oğulları ne zaman sığır edindi ki? Sizin arkadaşınız ancak deveyi vehmetmiştir. Şarih böyle dedi. IV. 136

2027 Metindeki “en” kelimesi “D” metninde geldi. Bu kelime diğer nüshalardan düşmüştür.

2028 Kurbanlara kurban nişanı takmak sünnettir. Bu Allah Teâlâ’nın şu sözü ile sabit olmuştur: Hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (Maide 5/ 97). Hz. Peygamber’in de veda haccında kurbanlıklarına nişan taktığı şüphesizdir. Nişan ve gerdanlığın niteliği devenin boynuna nal-yaşamak asmak veya bir deri parçası ya da su tulum kulpları takmaktır. Denildi ki: Kurban hayvanına bunları takmanın anlamı, kanı akıtılmak suretiyle bu hayvan nafile ibadet için kesilmeye hazırlanmış ve bu hayvanın derisi az sonra üzerindeki deri parçası gibi olacak diye insanlara bildirmektir. Bunları takmaktan maksat da halka açıkça göstermektir. Biz bu teşhirin yani açıkta göstermenin nüsük ve ibadet olan şeylerde olduğunu, cebri ve zorunlu olan şeylerde olmadığını açıklamıştık. İşte bunun için nişan ve gerdanlık sadece temettü veya kıran ya da tetavvu-nafile kurbanlarına takılır. Bunun bir amacı da bunun kurbanlık olduğu böylece bilinince onların su, yem ve yeygilerden uzak tutulmalarınıdır. Bu onların otlaklarda sahibinden uzak olduğu yerlerde deve ve sığır gibi hayvanlar içindir. Koyun için ise olmaz; çünkü koyunun sahibi yanında değilse kaybolur. Onun için bize göre koyuna nişan ve gerdanlık takılmaz. Malik’in görüşüne göre ise koyunlar da nişanlanır ve gerdan takılır. Çünkü kurbanlık hayvanlara nişan ve gerdanlık takmak sünnettir. Koyun da kurbanlık bir hayvandır. Bu konuda hadis

(Ebu Hanife) devenin kurbanlık olduğu bilinsin diye hörgücünün sağ tarafından biraz kesip kanını akıtmayı (işar) ben mekruh görürüm, (dedi). Ebu Yusuf ile Muhammed dedi²⁰³⁰ ki: bize göre o devesini işar eder kanını akıtır, ama bunu yapmazsa ona bir zarar gelmez. İbn Ebi Leyla dedi ki: işar devenin hörgücünün sol tarafından yapılır.²⁰³¹ O devesine işar yapmakla veya çul örtmekle ihrama girmiş olmaz. Ancak devesine nişan ve gerdanlık takmakla ihramlı olmuş olur. Kim Beytullah'a niyet ve kastederek²⁰³² kendisiyle birlikte bir kurban sevk ederse sonra ona nişan ve gerdanlık takarsa gerçekten ihram onun üzerine vacip olur. Buna göre o eğer bir hacca veya umreye niyet ederse, böylece o niyet ettiği şeyi yapar. Eğer onun bir niyeti yoksa o muhayyerdir; bunlardan hangisini dilerse onu yapma hususunda kendisini borçlu kılar. Eğer o yanında olan bir koyunu nişan ve gerdanlık takarsa ihramlı olmuş olmaz. Eğer kurbanını gerdanlık takılmış olarak²⁰³³ gönderirse ve sonra yola çıkarsa o kurbanına yetişinceye kadar ihramlı olmuş olmaz. O kurbanına yetiştiği zaman²⁰³⁴ onu alır ve onunla beraber yürüyüp giderse ihramlı olmuş olur. Ancak temettü deve kurbanlığında böyle değildir; bunda o yola çıkınca ihramlı olur.²⁰³⁵

Eğer²⁰³⁶ o temettü kurbanında Beytullah'a niyet ve kasteden bir topluluk ile ortak olursa arkadaşlarının emri ile birisi kurbanı nişan ve gerdanlık takarsa²⁰³⁷ onlar ihrama girmiş olurlar. Eğer o bunu²⁰³⁸ onların emri olmadan yapmışsa kendisi ihramlı olur, ama onlar olmaz.

Adam kurbanını nal-yaşmak, deri tulum kulpları ve buna benzer şeylerle nişanlar ve süsler. Hayvanı kestği zaman onun çulunu da tasadduk eder.²⁰³⁹

Bir adam hac kurbanına niyet etmeden bir kurbanlık bir deve²⁰⁴⁰ sevk etti. Onu Mekke'ye sevk ettiği zaman²⁰⁴¹ o bir hediye-hac kurbanıdır, dedi.

Hedy ve dahiyye kurbanlarında ancak büyük olduğu zaman sekiz dokuz aylık ve bundan daha fazla olan koyun²⁰⁴² veya bir yaşını bitirmiş keçi, deve ve sığırlar yeterli²⁰⁴³ geçerli olur. Bunların şaşı, kulağı

de gelmiştir. Fakat bu hadis şazdır. Onun için biz onu almıyoruz. Biz böyle diyoruz; çünkü insanlar arasında koyunları gerdanlık takmak, deve ile sığırın aksine, zahiren alışılmış bir şey değildir. Serahsi'nin şerhte söylediği bitti. IV, 137.

2029 Metindeki "evcebe minhu" ifadesi üç nüshada böyledir. "M" nüshasında ise "ehabbü ileyye" olarak gelmiştir ki doğrusu budur.

2030 Ebu Yusuf ile Muhammed dedi cümlesi "F" metninden düşmüştür.

2031 Serahsi dedi: İşarın niteliği devenin hörgücünün iki tarafından birisine neşter ile kan çıkıncaya kadar vurmaktır. Sonra bu kanı hörgücüne bulaştırır. İşte buna işar adı verilir ki, bu onun için bir alamet, işaret ve nişan olur. İşar aslında bildirmek demektir. (İbn Ebi Leyla, işar devenin hörgücünün sol tarafından yapılır, diyordu). Hadiste doğrulandı ki Hz. Peygamber kurbanlık develerini kendi eliyle işar eyledi. Bu haber sahabelerden zahir olarak rivayet edilmiştir. Hatta Tahavi, Ebu Hanife işarın esasını mekruh görmedi. Bu konuda meşhur haberler varken o bunu nasıl mekruh görür. O ancak zamanındaki insanların işar yapış şekillerine mekruh demiştir. Çünkü o onların bunda aşırı gittikleri gördü. O kadar ki hatta devenin bundan dolayı telef olmasından ve özellikle Hicaz sıcağında bunun yaygınlaşmasından korkular oldu. Böylece o selameti bu kapıyı umum halka kapatmakta buldu. Çünkü onlar bunda had tanımayıp aşırı gidiyorlardı. Ancak sadece deriyi kesmek ve etinden sakınmak suretiyle yerinde duran kimse ise bunda bir sakınca yoktur. IV, 138. Ben dedim: Bu işarın mekruh olduğu İbrahim en-Nahai'den de rivayet edilmiştir. Böylece Ebu Hanife bunda yalnız kalmamış oldu.

2032 Metindeki "yeümmü el-beyte" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "yüvafi el-beyte" olarak gelmiştir.

2033 Metindeki "mukalleden" kelimesi "F" metninde "fe kalede" şeklinde gelmiştir.

2034 Metindeki "fe iza" kelimesi "F" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

2035 "Eğer kurbanına gerdanlık takılmış olarak..." tan başlayıp ta buraya kadar olan kısım "D" metninden düşmüştür.

2036 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

2037 Metindeki "fe kalledehu" kelimesi "D" metninde böyledir. "M" nüshasında ise "fe kalledeha" şeklinde gelmiştir. İki nüshadan da meful zamiri düşmüştür.

2038 Metindeki "kalledehu" kelimesi "F" metninde "kalledehu huve" olarak gelmiştir.

2039 Bu Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği söze dayanır: Onun çulunu ve yularını tasadduk et, buyurmuşlardır. Serahsi'nin dediği bitti. IV, 140

2040 Metindeki "bedenetün" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "el-bedenetün" şeklinde gelmiştir.

2041 Metindeki "iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "in" olarak gelmiştir.

2042 Metindeki "el-ceza" kelimesi fıkıhçılara göre yedi aylık olan bir koyundur. Dilcilere göre ise altı ayı tamamlanmış olan bir koyundur. Seniyy ise fıkıhçılara göre bir yılı bitirmiş ikiye başlamış koyundur. Dilcilere göre ise iki yılı tamamlanmış olandır. Keçiden

veya kuyruğu kesik olanları bu ister alınışında böyle olsun ister satın alındıktan sonra meydana gelsin²⁰⁴⁴ kurban için yeterli ve elverişli değildir. Eğer onun gözü, kulak veya kuyruğunun üçte biri gitmiş ise bu kurban olur. Fakat bundan (üçte birden) daha fazla ise Ebu Hanife'nin görüşüne göre kurban olmaz. Ebu Yusuf ile Muhammed ise kalan kısım giden²⁰⁴⁵ kısımdan daha çok ise o kurban olur²⁰⁴⁶ dediler. Ebu Yusuf, ben bu görüşümü Ebu Hanife'ye bildirdim, Ebu Hanife benim görüşüm de böyle, dedi.²⁰⁴⁷ Husyeleri çıkarılmış ve boynuzları kırılmış²⁰⁴⁸ hayvanlar kurban edilir.²⁰⁴⁹

Eğer o bir kurban satın alırsa sonra onu kaybederse böylece onun yerine bir başkasını alır ve buna nişan ve gerdanlık takar ve onu vacip kılar, sonra evvelki kayıp olanı bulursa ve bunların her ikisini de keserse bu efdal olur, dedi. Amma öncekini keser, sonrakini de satarsa bu caiz olur. Çünkü sonraki olan zaten onun üzerine vacip değildir. Evvelkini satar, sonrakini ise kurban ederse onun için yeterli olur. Ancak evvelkinin değeri daha fazla ise²⁰⁵⁰ o bu fazlayı tasadduk eder.²⁰⁵¹

Bu konuda temettü kurbanı ile nafîle kurbanı müsavidir, dedi. O temettü kurbanını²⁰⁵² süslerle bu daha güzel olur. Eğer bunu bırakırsa ona bir zarar gelmez.²⁰⁵³

ve sığırdan olan seniyy ise iki yılı bitirmiş ve üçe başlamış demektir. Devenin ceza' sı da dört yılını tamamlamış olandır. Devenin seniyy' i ise beş yılı bitirmiş olandır. Serahsi'nin şerhinde dediği bitti. IV, 141

2043 Metindeki "ve la yücza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve la yeczihî" olarak gelmiştir.

2044 Çünkü Cabir hadisine göre Hz. Peygamber: "(Hayvanın) gözüne ve kulağına iyice bakın" buyurmuşlardır. Yine Hz. Peygamber, gözünün körlüğü (veya şaşılığı) belli olan hayvanın, zayıflığından ötürü kemiklerinde iliği kalmamış olan arık hayvanın ve yattığı yere gidemeyecek kadar topal olan hayvanın kurban edilmesini yasaklamıştır. Bu kusurlar hayvan satın alındıktan sonra meydana gelmiş olsa bile satım anında varmış gibi kabul edilip kurban edilmesi caiz olmaz. Kesmek için onu yatırdığı zaman hayvanın başına bu gibi şeyler gelirse kıyasa göre yine böyle kurban edilmez. Fakat bu istihšana göre cevazına engel olmaz. Çünkü hayvan kesim anında deprenir ve ona böyle şeyler olabilir. Bu durumda bunlardan kaçınmak da mümkün değildir. Bu yüzden de bu affedilir. Çünkü o hayvanı telef etmek-kesmek için yatırmıştır. Hayvanın bu deprenme halinde bir kısmının telef olması onun kurban edilmesinin caizliğine bir engel teşkil etmez. Fakat daha önceki doruk (hayvanın sakat oluşu) bunun zıddındır. Serahsi, IV, 141. Ben dedim: "la tenga" sözü "nekıy" maddesinden gelir ki, o ilik demektir. Yani son derece zayıf olmasıyla (kemiklerinde) ilik kalmamış demek olur. Mağrib'te böyle açıklanmıştır. II, 227.

2045 Metindeki "ez-zahib" kelimesi "F" metninde "es-sülüsü ez-zaibü" olarak gelmiştir.

2046 İbn Şüca Ebu Hanife'den naklediyor ki, giden kısım dörtte bir olduğu zaman kurbanı manidir. Geçen meselelere kıyasla dörtte bir kemal mesabesindedir. Mesela mesh etme ve traş olma meselelerinde olduğu gibi. Serahsi'nin dediği sona erdi.

2047 Metindeki "fe kale kavli kezalike" ifadesi, "F" ve "D" metinlerinde "fe kale huve kavli kezalike" şeklinde gelmiştir. Serahsi dedi: (Onların görüşüne göre eğer giden kısım kalan kısımdan daha çok ise caiz olmaz. Eğer kalan gidenden daha fazla ise onun için yeterli olur.) Çünkü azlık ve çokluk müşterek isimlerden olup ancak karşılaştırıldıkları zaman meydana çıkar. (Eğer gidenle kalan eşit olursa Ebu Yusuf'un görüşüne göre caiz olmaz.) Çünkü cevaza mani olan şey caiz kılanla eşit olduğu zaman mani tercih edilir. (Ebu Yusuf dedi: Ben görüşümü Ebu Hanife'ye söyledim. Benim kavlim senin kavlin dedi veya senin kavlin gibi dedi.) Bu Ebu Hanife'den onun görüşüne dönüştür denildi. Bu her iki görüşün arasındaki farka işaret, denildi. Eh. IV, 142. Ben dedim: Belki metinden eşit olan mesele nüshalardan düşmüştür. Allah en iyi bilir.

2048 Metindeki "el-meksuretü" kelimesi, "M" nüshasında "meksuretün" olarak gelmiştir.

2049 Serahsi dedi: Hâkim eş-Şehid dedi ki, husyeleri (erkek hayvanın yumurtaları) alınmış ve boynuzları kırılmış olsa bunu kurban etmek caizdir. Çünkü hiç boynuzu olmayan hayvanı kurban etmek caiz olduğuna göre, boynuzu kırık olanı kurban etmek öncelikle caiz olur. Böyledir, çünkü kurbanın boynuzu fakirlere bir fayda sağlamaz. Husyeleri alınmış kurbanlığın caiz oluşu ise onun etinin daha lezzetli olması nedeniyledir. Şa'bi diyor ki, husyelerinin alınmasının etine kattığı lezzet, fakirler açısından husyelerin bulunmasından daha iyidir. Bu husustaki delil, Hz. Peygamber'in birisi kendisi için, birisi de cariyesi için olmak üzere akli karalı, husyeleri alınmış-enek iki tane koçu kurban etmesidir. Bunlar çevrede gezerler, çevrede yürürler ve çevrede otlarlardı. Eh. IV, 142

2050 Metindeki "tekonu" kelimesi esas nüshadan düşmüştür. O "F" ve "D" metinlerinden ilave edilmiştir.

2051 Metindeki "fe yetesaddeku" kelimesi "D" metninde "fe tesaddeka" şeklinde "M" nüshasında ise "fe aleyhi en yetesaddeka" şeklinde gelmiştir.

2052 Metindeki "bi heydin" kelimesi "D" metninde "hedyün" olarak gelmiştir.

2053 Serahsi ziyade ederek şöyle dedi: Onun yanında temettü için iki tane kurban varsa, böylece o onların birisini keserse ihramdan çıkar. Çünkü onun birin üzerine ziyade ettiği şey nafîle olur. İhramdan çıkma hükmü ise nafîle üzerine dayanmaz. Hâkim dedi: (Nafîle kurban hayvanı hareme ulaştığı zaman (düşüp bir tarafı) kırılırsa onu hemen keser ve tasadduk ederse onun için yeterli olur.)

Adam temettü haccı²⁰⁵⁴ için bir deve satın aldı. O bunu kendisine özel olarak (niyet edip) vacip kıldıktan sonra altı kişi ona bunda ortak oldu. O bunu yapamaz, dedi. Eğer o bu deveyi satın aldığı zaman buna niyet etmiş olsaydı, bunu yapabilirdi.²⁰⁵⁵

Kurbanlık için deveyi satın aldıktan sonra o yavrularsa deve ile beraber yavrusunu da keser. Eğer yavruyu satarsa onun kıymetini (tasadduk etmek) üzerine borç olur. Çünkü onunla olan²⁰⁵⁶ kurbandır; öyleyse onu keserse²⁰⁵⁷ iyi olur. Eğer onu tasadduk ederse bu da güzeldir.

Devedeki veya kurbanlıktaki ortaklardan birisi öldüğü zaman varisler razı olursa bunu ölen adına onlarla beraber keserlerse onlar için yeterli olur. Eğer devedeki ortaklardan birisi kâfir ise veya Müslüman olup kurban değil de et amacı güdüyorsa bu onlar için yeterli olmaz.

Kurban devesine binilmez²⁰⁵⁸ ve onun sütü sağılmaz. Fakat memelerine çekilsin ve sütü gitsin diye soğuk su serpilir.²⁰⁵⁹ Bundan önce sağılmış olan sütler ise tasadduk edilir veya kendisi tüketmiş ise kıymetini tasadduk eder. Eğer o zaruretten dolayı²⁰⁶⁰ deveye binmiş veya yükünü taşıtmış ise bunun ondan meydana getirdiği noksanlık kadar tazmin eder. Devedeki ortaklardan hangisi kurban günü onu keserse onlar için yeterli olur.

Kurbanlık mal yolda düşer bir tarafı kırılırsa onu keser. Eğer bu vacip bir kurbanlık idiye o sahibi içindir ve onunla dilediğini yapar. Anacak onun yerine bir kurban borcu olur. Eğer bu nafile bir kurban ise onu keser ve nişan ve gerdanlıklarını²⁰⁶¹ kanıyla boyar ve sonra bunu²⁰⁶² yüzüne sürer. Onun etinden bir şey yemez, onu tasadduk eder. Eğer ondan²⁰⁶³ kendisi yer²⁰⁶⁴ veya bir zengini doyurursa bunun kıymetini tasadduk eder ve hayvanın çulunu ve yularını da tasadduk eder.

İki adam yanlışlık yaparak her biri diğer arkadaşının kurbanını keserse veya onun kurbanını kendisi için keserse bu istihsanen caizdir. Onlardan her biri kendi kurbanını arkadaşından alır.

O kurbanını ister ayakta, ister yatırarak kessin, bunların hangisini yaparsa o güzeldir.²⁰⁶⁵ Bize ulaştı ki, gerçekten Hz. Peygamber'in ashabı kurbanı sol ön ayağı bağlı olarak²⁰⁶⁶ ayakta kesiyorlardı. Ben

Ancak temettü kurbanı böyle olamaz; çünkü o, kurban gününe mahsustur. O sebeple bunun kurban günü gelmeden önce kesilmesi caiz olmaz. Nafile kurbanı ise kurban gününe mahsus değildir. Bu konuda onun üzerine düşen onu haremde kesmek suretiyle yerine ulaştırmaktır. Bunu da o zaten yapmış bulunmaktadır. Eh. IV, 143

2054 Metindeki "Limütatihî" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "li mütatin" olarak gelmiştir.

2055 Eğer onun onu satın alırken bir niyeti yok olmuş olsa ve onu (sadece kendisine) vacip kılmadıysa ve hatta üç kişi ona ortak olduysa onun için yeterli olur. Ancak efdal olan bu ortaklığın onların hepsi ile veya onlardan biri ve diğerlerinin vekâleti ile kurbanın satın alınışı sırasında olmasıdır. Böylece ortaklık işin başında onlar tarafından gerçekleştirilmiş olur. Şarihin dediği bitti. IV, 43

2056 Metindeki "fe inne" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "ve inne" olarak gelmiştir.

2057 Metindeki "fe zebegahü" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında zikredilmemiştir.

2058 Metindeki "el-bedenetü" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ala'l-bedeneti" şeklinde gelmiştir.

2059 Fakat bu, onun kesim zamanına yakın olan bir vakitte yapılır. Uzak olan bir zamanda ise süt ikinci ve üçüncü defa olarak iner bu da deveye zarar verir. Artık sahibi deveyi sağır ve onun sütünü tasadduk eder. Eğer bunu kendi ihtiyacı için harcarsa bunun misli kadar veya kıymetini tasadduk eder. Serahsi'nin dediği bitti. IV, 145

2060 Metindeki "li'd-darurati" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "li'd-darurati ileyha" olarak gelmiştir.

2061 Bu na'lden maksat devenin nişan ve gerdanlığıdır. Eh. IV, 145

2062 Metindeki "bihi" kelimesi yerine "F" ve "D" metinlerinde "lehu" olarak gelmiştir ki bu bir yanlışlıktır.

2063 Metindeki "minhu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. O esas nüshadan düşmüştür. "M" nüshasında ise "min zalike" olarak gelmiştir.

2064 Metindeki "fe in" kelimesi "F" metninde "fe iza" olarak gelmiştir.

2065 Serahsi dedi: Ebu Hanife'den hikâye ediliyor ki o dedi: Ben kendi elimle ayağı bağlı ayakta olan bir deve kurbanı kestim.

Böylece sanki bana bir grup insanı helak ettim gibi geldi. Çünkü deve bırakıp gitti. Artık bundan sonra ancak çökmüş ve bağlı olan deveyi kesmeye veya bu hususta benden daha güçlü olan birisinden yardım almaya karar verdim. Eh. Şerh-ul Muhtasar, IV, 146

2066 Nasburraye (III, 164) de deniliyor ki: Ebu Davut, bunu İbn Cüreyc, Ebu'z Zübeyr ve Cabir yoluyla rivayet etti. Cabir,

Abdurrahman b. Sabit bana haber verdi, dedi: Hz. Peygamber ve ashabı, deveyi sol ayağı bağlı olarak ayakları üzerinde dururken kesiyorlardı. İnth. Ben dedim: İbn Ebi Şeybe, İsmail b. Ebi Halid ve İbrahim yoluyla rivayet etti. O dedi ki, İbn Ömer, deveyi kesmek

Allah'ın ismiyle birlikte başka bir şey zikredilmesini istemem.²⁰⁶⁷ Sığır ve koyunlar ayakta²⁰⁶⁸ kesilmezler. Kişinin hedy (yani harem bölgesine hediye edilen) kurbanını ve udhiye (kurban bayramındaki) kurbanını kendi eliyle kesmesi müstehaptır. Ben bir Yahudi veya Hıristiyan'ın müslümanın kurbanını onun için kesmesini istemem. Ama keserse²⁰⁶⁹ caiz olur. Eğer Müslüman kurbanını kurban günü tan yeri ağardıktan sonra keserse onun için yeterli olur. Eğer o temettü kurbanı ise onu tan yeri ağarmadan önce keserse onun için yeterli olmaz.

Eğer²⁰⁷⁰ o elbisesini hedy yapsa onun kıymetini hedy etmesi onun için yeterli olur.²⁰⁷¹ Eğer o koyunlarından birisini hedy yapsa onun kıymetini²⁰⁷² hediye etmesi de böyledir; onun kıymetini hediye yapması onun için yeterli olur, dedi. Ebu Hafs rivayetine göre ise mislini hediye etmesi onun için yeterli olur. Çünkü zekâta onun koyunun değerini vermesi de caizdir! Eğer o koyun yerine bir deve hediye ederse onun için yeterli olur; belki daha güzel olur.²⁰⁷³

El-Cami'de dediler ki: Adam "Harem'de Allah için iki koyun kurban etmek üzerime borç olsun" derse ve iki koyun değerinde bir koyun kurban etse, bu onun için yeterli olmaz.²⁰⁷⁴ O, İbn Semaa'nın

istediği zaman onun bir ayağını bağlar, böylece o üçayağı üzerine ayakta durur, sonra onu keserdi. Veki'den Nafi b. Ömer ve Amr b. Dinar yoluyla rivayet ediliyor. O dedi ki: Ben İbn Ömer'i tekbir aldıktan sonra deveyi çöktürmüş olarak keserken gördüm. İbn Cüreyc'den İbn Müleyke ve İbn Abbas yoluyla o "Şu halde onlar saf halinde dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız." (Hacc 22/ 36) bu (saf) ayakta demektir, dedi. Eşas'den rivayet ediliyor ki, bir adam İbn Abbas'ın birisini çökmüş deveyi keserken gördüğünde onun "ayakta kesmek Hz. Muhammed'in sünnetidir", dediğini haber verdi. Ebu Halid'den Haccac ve Ata yoluyla rivayet ediliyor ki: İbn Ömer genç iken deveyi ayakta olarak keserdi, yaşlanınca onu çökmüş olarak kesmeye başladı. Abdülala'dan Yunus ve Ziyad b. Cübeyr yoluyla rivayet ediliyor ki: Gerçekten İbn Ömer devesini çöktürmüş olan bir adamın yanına geldi ve ona "bunu Hz. Muhammed'in sünneti olarak ayakta iken kes" dedi. Abdülala'dan Yunus ve Ziyad b. Cübeyr yoluyla rivayet ediliyor ki: İbn Ömer üç tane devesini ayakta olarak kesti. Verka'dan Amr b. Dinar'ın şöyle dediği rivayet edildi: Ben İbn Zübeyr'i devesini keserken gördüm. Deve ayakta ve ayaklarının birisi bağlı idi. Eh. Varak: 69 Devesini kimisi ayakta kesiyordu, kimisi de çökmüş olarak diyordu. Ben dedim: Bu hadisleri Buhari ile Müslim ve ondan başkaları merfu ve meşhur olarak rivayet etmişlerdir. Ben sahabeleri zikrettim; çünkü müellif onları geçmiştir. Serahsi dedi: "...yan üstü yere düştüklerinde ise..." (Hacc 22/ 36) (ayeti) develerin ayakta kesilmelerinde bir sakınca olmadığına delalet vardır. Çünkü ayetteki "vucub-ül cenb" ayakta iken yere düşmek demektir. Rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber, beş veya altı tane kurbanını kesti. Böylece onlar kendisine yaklaştıkça onların hangisi gelirse ondan başlardı. Böylece bu onun ayakta kestiğine delalet eder. Eh. IV, 146.

2067 Şarih dedi: Hâkim dedi: (Ben Allah'ın ismiyle birlikte başka bir şey zikredilmesini istemem) Mesela "Ya Rabbi falan kimseden kabul et" cümlesi gibi. Çünkü bu hususta Hz. Peygamber'in hadisi vardır. O kurbanı keserken "Tesmiyeyi (yani bismillah diye söylemeyi) yalnız söyleyiniz", buyurmuşlardır. Bu konuda onun o istediği kalbi ile niyet etmesi veya onu bismillah demeden önce söylemesi yeterli olur. Sonra o "bismillah ve Allah'ü ekber" diyerek kurbanı keser. Eh. IV, 146

2068 Metindeki "kıyamen" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "kaimen" olarak gelmiştir. Serahsi dedi: Hâkim dedi: (Sığır ve koyun ayakta kesilmez.) Çünkü her çeşit hayvanda onu en kolay kesme yöntemi ne ise onu uygulamak mendubtur. Zaten Hz. Peygamber hadisinde kestiğiniz zaman en güzel bir şekilde kesiniz buyurmuşlardır. Eh. IV, 146

2069 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe in" olarak gelmiştir.

2070 Metindeki "ve in" kelimesi "D" metninde "fe in" olarak gelmiştir.

2071 Çünkü onu da Allah için yapmaktadır. Allah için olan bir yerde hayvanın bizzat kendisini ya da kıymetini vermek zekâta olduğu gibi, aynı şeydir.

2072 Metindeki "kıymeteha" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyledir. "Eğer o koyunlarından birisini ..." diye başlayan cümle "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

2073 Metindeki "eczeehu ve kad ahsene" ifadesi "M" nüshasında "yüczihî ve huve muhsinün" şeklinde gelmiştir. O bu cümleyi, nezrinde aynı şeyin mislini hediye ettiği zaman veya daha iyisini ya da değerini hediye ettiği zaman onun için yeterli olur meselesini açıklamak için getirmiştir. Şarih bunu böyle söyledi. IV, 147

2074 Camiu'l Kebir'de geçer ki: Adam "Orta (fiyatta) iki koyunu Allah için haremde kurban etmek üzerime borç olsun" derse iki koyun değerinde bir koyun kurban ederse zekâtin zıddına olarak caiz olmaz. Çünkü o iki koyun kanı akıtmayı üzerine gerekli görmüştü. Zira bir hayvan kanı akıtmak iki hayvan kanı yerini tutmaz. Burada açıklanan bir mesele de onun kıymetini tasadduk etmek onun için yeterli olmaz konusudur. Çünkü o kan akıtmak suretiyle Allah'a yaklaşmayı (niyet edip) gerekli kılınca onun kıymetini sadaka olarak vermek kanın yerini tutmaz. Hatta denildi ki: Bu meselede iki rivayet vardır. Böylece burada zikredilen şeye göre burada da onun caiz olması lazımdır. Serahsi IV, 147

Nevadir’inde dedi ki: Onun kıymetini tasadduk etmek caiz değildir. Çünkü bunda sadaka ile beraber kesme de vardır. Eğer o bir koyunun değerini Mekke’ye gönderse, onun için onun bir benzeri satın alınıp kesilse caiz olur.²⁰⁷⁵

ÖLÜ KİMSE ve BAŞKALARI ADINA HACCETMEK (²⁰⁷⁶)

Bir adam bir adama bir ölü adına haccetmesi için bir miktar mal (para) verdi. Böylece ölünün verdiği para masrafları karşılamayıp vekil hem kendi hem de ölünün malını harcadı. Eğer²⁰⁷⁷ bunun çoğu²⁰⁷⁸ ölünün parası ise ve o ücret ve yiyecek-içecek masraflarının hepsine²⁰⁷⁹ yetmişse bu caizdir. Yok, eğer yetmemişse o²⁰⁸⁰ tazmin eder, vekile verir²⁰⁸¹ o da yettiği kadarıyla hacceder.²⁰⁸²

Eğer vekil kimse kendi malından harcarsa, ölünün malı onun bütün hac masraflarını yetecek miktarda olduğu halde bu kendisine verildiği zaman²⁰⁸³ kendi malından yaptığı masrafları ölünün malından çıkartır.²⁰⁸⁴ Başkası adına hacceden vekil²⁰⁸⁵ memleketinden ayrıldıktan sonra Mekke’de on beş gün kalmaya niyet ettiği zaman ölünün malından harcama yapması batıl olur. Eğer o Mekke’de²⁰⁸⁶ kalmaya niyet

2075 “O, İbn Sema’ın Nevadir’inde dedi...” ile başlayan cümle “F” ve “D” metinlerinden ilave edilmiştir. Şarih de onu zikretmemiştir.

2076 “Başkaları adına haccetmek” ifadesi “F” ile “D” metinlerine ve “M” nüshasında böyledir. Fakat o esas nüshadan düşmüştür.

2077 Metindeki “kale in kane” ifadesi yerine “M” nüshasında “fe in kane” kelimesi gelmiştir.

2078 Metindeki “el-ekseru” kelimesi “M” nüshasında “ekser-un nefakati” olarak gelmiştir.

2079 Metindeki “ve ammet-en nefakati” ifadesi “M” nüshasında “ve kane malühu bi haysü yeblüğu zalike ev ammeten” olarak gelmiştir.

2080 Metindeki “fe huve” kelimesi “D” metninde ve “M” nüshasında böyledir. Fakat o iki nüshadan düşmüştür.

2081 Metindeki “ve yeruddühu” kelimesi “M” nüshasında böyledir. Diğer nüshalarda ise “yeruddü” olarak gelmiştir.

2082 Serahsi bu meselenin açıklamasında şöyle dedi: Bu mesele mezhebin sahih görüşüne göre başkası adına hac yapan kimsenin haccının esasta haccin kendi adına yapılan kimse için olduğunu göstermektedir. Vekil haccının bütün harcamaları kendi adına hacca gidilen kimsenin malından karşılanır. Eğer o bizzat kendisi hacca gidebilmiş olsaydı kendi malından harcamaya kadar bir malı (parayı) vekile verir. Zaten buna benzer bir hadis gelmiştir. Çünkü Hz. Peygamber, soru soran bir kadına şöyle buyurmuşlardır: “Sen baban için haccet ve umre yap” Bir adam ya Resulellah! dedi. “Babam hacca gitmeden öldü. Benim için onun adına hacca gitmem yeterli olur mu?” Hz. Peygamber evet, dediler. Bu konuda Hasamiyye hadisi meşhurdur. O şöyle dedi: Ya Resulellah! Allah’ın hac hakkında kulları üzerine kıldığı farz babama çok yaşlı bir ihtiyar iken ulaştı. Onun deve üzerinde durmaya gücü yoktur. Ben onun adına hac yapabilir miyim? Bunun üzerine Hz. Peygamber, babanın üzerinde bir borç olsa, böylece sen onu ödese, bu senden kabul edilir mi dedi? Kadın, evet dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Allah kabul etmeye daha layıktır, buyurdu. Böylece bu hadis haccin esas olarak kendisi adına hac edilen kimse için vaki-kabul olduğuna delalet etmektedir. Muhammed’den rivayet ediliyor ki, o dedi: Kendisi adına hacc edilen kimse için nafaka-maddi harcama sevabı vardır. Hac ise vekil haccı tarafından olur. Böyledir, çünkü hac bedeni bir ibadettir. Bedeni ibadetlerde onların yerine getirilmesi hususunda vekâlet cereyan etmez. Çünkü onun üzerinde olan vecibe yol ve ihtiyaç harcamaları ile haccı yerine getirmektir. O haccı eda etmekten aciz olunca üzerinde sadece kadir olduğu kadar bir malı harcamak kalır ki, bu da yolda yapılacak maddi harcamalardır. Böylece onun vekil haccıya hac yolunda yapacağı masraflara harcamaya maddi imkânı teslim etmesi gerekir. Fakat birinci görüş daha doğrudur. Çünkü böylece hac farziyeti haccının üzerinden sakıt olmuş olmaz. Şu meselede de böyledir ki, onun yaptığı harcamaların çoğu eğer kendisinden ise onun yaptığı hac da kendisinden olur. Böylece o ölü kimsenin malından yaptığı harcamalarını tazmin eder. Eğer maddi harcamaların sevabı sadece ölü için olmuş olsaydı o bunu tazmin etmezdi. Çünkü bu ölü için yapılmıştır. O (tazmin eder ve bununla ölü adına yettiği kadar hacceder) deyince biz bu haccin ölü için yapıldığını anlamış oluyoruz. Eh. IV, 147–148

2083 Metindeki “iza” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “in” olarak gelmiştir.

2084 Serahsi dedi: Ölü adına haccetmek caiz oldu. Çünkü vekil, ölünün malı hazır olamadığı veya onu ortaya çıkarmak zor ve sakıncalı olmakla o hac yolunda kendisinden harcamak suretiyle bazen imtihan olur. Vekil, ister kendi malından ve isterse ölünün malından harcamış olsun ölü hakkında bunlar arasında bir fark yoktur. O aynı vasi ve vekilde olduğu gibi bunu ölünün malına çevirir.

Vasi ve vekil yetim için kendi malı ve parası ile satın alır sonra bunu yetimin malından alır. Eh. IV, 148

2085 Metindeki “ve iza nevaa el-müchiz” ifadesi “M” nüshasında “fe in vevaa el-haccü an-il ğayri” olarak gelmiştir.

2086 Metindeki “bi Mekkete” kelimesi “F” ile “D” metinlerinden ve “M” nüshasından düşmüştür.

ettikten sonra görüşünü değiştirir ve dönmek isterse artık onun harcaması ölünün malından olur.²⁰⁸⁷ Eğer ölü kendisi için bin dirhem ile haccedilmesini vasiyet etmişse böylece bin dirhem ile birkaç hac²⁰⁸⁸ yapılabilecek ise, eğer vasi dilerse onun adına bir yıl yaya olarak hacceder ki en efdalı budur; dilerse her sene birer hac yapar.

Köle mevlasının izni ile haccettiği zaman bir av vurursa onun üzerine oruç gerekir. Eğer o cima ederse, oradan²⁰⁸⁹ ayrılıncaya kadar (haccına) devam eder, fakat azat edildiği zaman üzerine bir kurban ve bunun yerine İslam haccına²⁰⁹⁰ niyetleneceği²⁰⁹¹ bir hac borcu olur. Eğer o cima etmedi, ancak²⁰⁹² hacçı kaçırdı ise, o²⁰⁹³ ancak tavaf, sa'y ve tıraş olmak suretiyle ihramdan çıkabilir. Fakat o azat edildiği zaman onun üzerine tam bir İslam hacçı yapmak borç olur.²⁰⁹⁴ Kurban kefareti gerektiren²⁰⁹⁵ her bir şey(i o yaptığında) azat edildiği zaman onun üzerine bu kurban gerekli olur. Oruç kefareti gerektiren her bir şeyi (yaptığında) da onun bu orucu tutması üzerine gerekli olur. Eğer²⁰⁹⁶ mevlası onun adına fakiri doyursa veya onun adına kurban kesse, ihsar kurbanı müstesna caiz değildir. Fakat onun ihramdan çıkmasını sağlayacak kurbanı göndermek mevlasının üzerine düşer. Çünkü köle mevlasının izni ile hacca gelmiştir; o nedenle köleyi ihramdan çıkarmak ona düşer. Köle azat edildiği zaman bir hac ve bir umre yapmak onun üzerine borç olur.²⁰⁹⁷

Bir adam bir adamdan kendi adına haccetmesini istese, ben, kendi adına haccetmiş bir kimsenin hacca gitmesini isterim. Eğer bu hac²⁰⁹⁸ hacca gitmiş²⁰⁹⁹ bir adam için yapılacak bir hac ise o takdirde ben hacca gitmemiş bir kimsenin²¹⁰⁰ gitmesini isterim.²¹⁰¹ Sağlıklı bir kişi adına nafil hac yapmak caizdir.²¹⁰²

2087 Eğer o Mekke'ye hac vaktinden bir zaman önce varırsa onun harcama konusunda durumu nasıl olacak bu husus kitapta geçmemiştir. Nevadir'de Ebu Yusuf ile Muhammed'den zikredilir ki, eğer o (zilhicce ayının) ilk on günü içinde (Mekke'ye) gelirse onun harcamaları ölünün malından yapılır. Eğer o bu zamandan (on gündenden) önce gelirse, on gün müddeti başlayıncaya kadar kendi malından harcama yapar. Sonra bu on gün başladıktan sonra onun harcamaları ölünün malından olur. Çünkü kafilelerin Mekke'ye gelişleri erken veya geç olabilir. Fakat on gün müddeti içinde gelmeleri geleneğe uygun bir işittir. Ancak onun on gün sürecinden önce gelmesi bu geleneğe muhalif bir işittir. İşte o bu zaman içinde ölü için bir şey (ve amel) işlememektedir. İşte bunun için onun harcamaları kendi malından olur. Serahsi'nin şerhte söylediği bitti. IV, 149

2088 Metindeki "hıccen" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "hıccatin" olarak gelmiştir.

2089 Metindeki "yefrağu minhu" kelimesi "F" metninde "yekümü" olarak gelmiştir.

2090 Fakat kölenin mevlasının izni ile eda ettiği cuma namazı böyle değildir. Çünkü Cuma namazı öğle vaktinde eda edilir. Kölenin Cuma namazını eda etmek için onun menfaati mevlasının hakkından çıkmış olur. Böylece köle cumayı ancak menfaati kendi mülkiyeti altında olarak eda etmiştir ki, bu suretle Cuma ondan caiz olur. Fakat bizim zerinde olduğumuz konu öyle değildir. Çünkü bu (hacda kölenin menfaati) mevlanın hakkından çıkmış olmamaktadır. Böylece bu suretle İslam hacçı eda edilmiş olmaz. Serahsi'nin şerhinde söylediği bitti. IV, 150

2091 Metindeki "yenvi" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "sevva" olarak gelmiştir.

2092 Metindeki "ve lakinnehu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve lakinne" olarak gelmiştir.

2093 Metindeki "fe innehu" kelimesi esas nüshada böyle gelmiş, "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından ise düşmüştür.

2094 Çünkü o başladığı bir şeyi (hacçı) kaçırmıştır. Serahsi bunu şerhinde söyledi. IV, 150.

2095 Metindeki "yecibu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "yecüzü" olarak gelmiştir.

2096 Metindeki "fe in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe iza" olarak gelmiştir.

2097 Şarih şerhinde (IV, 150) dedi ki: (Mevlası onun adına fakiri doyursa veya) onun üzerine gerekli olan kurbanı (kesse onun için yeterli olmaz.) Çünkü köle, kefareti için ödenen malın ve kanı akıtılan kurbanın sahibi olmamıştır. Zira kölelik mülk sahibi olmaya manidir. Mülkiyet sahibi olmadığı şeyde de onu kefareti vermesi üzerindeki kefareti borcunu düşürmez. Özel olarak (İhsar kurbanı müstesna). (Böylece kölenin ihramdan çıkmasını sağlayacak kurbanı göndermek mevlanın üzerine düşer. Çünkü o, izin vermek suretiyle onu ihrama girme sorumluluğuna sokmuş olan kimsedir. Eğer köle velisinin izni olmadan ihrama girmiş olsaydı, kurban kesmeden ihramdan çıkma hakkı olurdu. O mevlasının izni ile ihrama girince böylece ona kurban kesmek vacip olmuştur. Bu vacip olma işine sebep olan kişi ise mevlanın kendisidir. (Bu sebeple köle ihramdan çıkarmak onun üzerine düşer). Kölesinden dolayı mevla üzerine fitre sadakası vacip olduğu gibi, yine onun kölesi sebebiyle üzerine bir hakkın vacip olması uzak değildir. (Sonra azat edildiği zaman bir hac ve bir umre yapmak köle üzerine borç olur.) Nitekim muhsar hür bir kişi olduğu zaman onun hakkında da hüküm böyledir. Köle kurban ile ihramdan çıktığı zaman o da kurban ile ihramdan çıkar. Eh, IV, 151

2098 Metindeki "kanet" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "kane" olarak gelmiştir.

2099 Metindeki "yehuccü" kelimesi "D" metninde "yehuccü anhu" olarak gelmiştir.

Hacca gidemeyecek kadar hasta olan bir adam için, hatta o iyi olmayıp hastalığı devam edip ölse onun adına İslam haccı yapmak caiz olur. Eğer o iyileşirse İslam haccını yapmak onun üzerine borç olur.

Ölünün vasisi ölü adına haccetmesi için bir adamı donatıp hazırlasa böyleyken o ihramı içinde cima etse onun nafakanın hepsini geri vermesi gerekir ve cima edenin²¹⁰³ üzerindeki borçlar artık onun borcu olur. Eğer o ölü adına hac ile beraber umre yaparak kıran²¹⁰⁴ haccı yaparsa²¹⁰⁵ Ebu Hanife'nin görüşüne muhalif hareket etmiş olur. Fakat Ebu Yusuf ile Muhammed ise ölü adına kıran yaparsa istihsanen onun için yeterli olur, dediler. Kıran kurbanı ise ihramlı üzerine olur. Eğer vekil, ölü adına sadece umre ile görevli olup²¹⁰⁶ fakat onunla beraber bir de hac yaparak kıran yaparsa yine böyledir. Ancak hacdan başka olan masraflar Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşüne göre ihramlı üzerine olur. Eğer²¹⁰⁷ ona sadece haccet emri verilmişse, hâlbuki o önce umre yapıp²¹⁰⁸ sonra Mekke'de haccederse onun bu yaptığı onların hepsinin görüşüne muhalif olur.²¹⁰⁹

İhsar kurbanı müstesna, hazırlanıp donanmış olan²¹¹⁰ (vekil) adama gerekli olan her bir kurban onun malından olur. Ölünün vasisinin hac için ona verdiği dirhemlerden-paralardan bir kurban alıp göndermesi onun üzerine bir borçtur. Böylece o bu kurbanla ihramdan çıkar ve geri kalan paraları da başka bir insana yapabildiği kadar²¹¹¹ hac yaptırmayı için ölünün vasisine iade eder.²¹¹² Muhsar üzerine gerekli olan şey vekil üzerine de gereklidir.

2100 Metindeki "fe's saruratü" kelimesi Mağrib'de (I, 300) es-sarru, eş-şeddü (bağlamak) demektir. Saruret ise hadiste uzlete çekilmiş biri olarak evlenmeyi terk eden kimse demektir. Bundan başka o haccetmemiş anlamına da gelir. Bunların her ikisi de "es-sarru" maddesindedir. Çünkü bu, "masrur" gibi "mümteni" demek olur.

2101 Şarih dedi: (Eğer o malı ile kendi adına hac etmesi için bir adamı tayin etmek istediği zaman böylece buna hacca gitmemiş olan kişi, gitmiş kişiden daha layıktır.) Çünkü malı ile hacca gitmemiş kişi farz haccın edasına girişmiş olur. Bir defa hacca gitmiş olan kişi ise nafil bir haccın edasına girişmiş olur. Nitekim farz bir haccı eda etmenin derecesi yüksek olunca ona mal ile yardım etmek de daha iyi olur. Eh. IV, 152

2102 Serahsi dedi: Sağlıklı bir kişi, kendi malı ile kendisinin adına nafil olmak üzere bir adamın hacca gitmesini isterse, bu caizdir. Çünkü bu, malı hac yolunda infak etmektir. Eğer o bunu bizzat kendisi yapmış olsa büyük bir itaat olur. Fakat o kendi adına yaptırmak için malı başkasına verdiği zaman yine böyle caiz olur. Bunun sahih oluşu, onu bu yolla her ne kadar farz (hac) ibadeti eda etmekten men etmiş olsa bile nafil haccı eda etmekten men etmez. Çünkü nafilde iş kişiye daha geniş tutulmuştur. Zira mükellefin ayakta kılmaya gücü varken nafil namazda onun oturarak kılması, her ne kadar bu farz namazda caiz olmasa da nafil namazda caizdir! İşte bu burada İslam (farz) haccında da böyledir. Eh. IV, 152.

2103 "Böylece o ihramı içinde cima etse..." cümlesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

2104 Metindeki "ve lev karane" kelimesi yerine "F" ve "D" metinlerinde "fe karane" olarak gelmiştir.

2105 Metindeki "maa haccetin umretin an-il meyyiti" ifadesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

2106 Metindeki "lev ümira" kelimesi "F" metninde "emerahu" olarak gelmiştir.

2107 Metindeki "ve in" kelimesi "M" nüshasında "ve iza" olarak gelmiştir.

2108 Metindeki "fe'temera" kelimesi "M" nüshasında "ve'temera fi eşhür-ul haccı" olarak gelmiştir.

2109 Çünkü o mikat mahallinden itibaren ölü adına haccetmekle emredilmiştir. Temettü yapan ise Mekke'nin ortasından itibaren hacceder. Böylece bu ona emredilmiş bir şey değildir ve çünkü o ölü için çalıştığı bir seferde harcama ile emredilmiştir. Hâlbuki o ancak kendisi için çalıştığı bir yolculukta harcama yapmıştır. Çünkü onun seferi ancak umre için olmuştur. Umrede ise o kendi şahsı için çalışmıştır. Serahsi şerhinde böyle dedi. IV, 156

2110 Metindeki "el-mücehhez" kelimesi başkası adına hacca giden kimse demektir. Şarih bunu böyle yorumlamıştır.

2111 Metindeki "yeblüğu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "beleğa" olarak gelmiştir. Serahsi dedi: Onun (yapabildiği kadarıyla) sözü, geri kalan mal ile ölü adamın evinden hacca gitme imkânı olmadığı zaman mümkün olan yerden hacceder, demektir. Bu eğer başlangıçta malının üçte biri yeterli olmadığı ancak şu kadarıyla yeterli olduğu gibi imkân oranında bununla hacceder. Bu meselenin esası şudur: Malının üçte biri ile kim kendisi adına haccedilmesini vasiyet ederse vekil bu para ile onun evinden yola çıkar. Çünkü o eğer kendisi hacca gitmiş olsaydı kendi evinden yola çıkmış olacaktı. İşte vekil de onun ölümünden sonra onun adına ve onun evinden yola çıkarak hacceder. Böylece eğer onun malının üçte biri onun adına evinden çıkarak haccetmeye yetmezse istihsanen yettiği yerden itibaren hacceder. Fakat kıyasa göre bu vasiyet hükümsüz olur. İstihsan yolunun anlamı şudur: Hacdan maksat Allah'ın rızasına nail olmak ve sevap kazanmaktır. Böylece hac, sadaka vasiyet etme mesabesinde olur ve o imkân nispetinde yerine getirilir. Eğer onlar ölü adına onun evinden yaya olarak yola çıkarak bu mal ile hacceden kimseyi bulsalar onun evinden yola çıkarak haccetmesi onun için caiz olmaz. Ancak yettiği yerden binek olarak haccetmesi caiz olur. Hatta Muhammed Nevadir'de bu

İki adam vekilden hacetmesini isterse o da onlar adına hac için lebbeyk deyip başlarsa müvekkillerin verdiği her ikisinin²¹¹³ (parasını) da tazmin etmesi gerekir. Onun bu iki müvekkilden hiç birisi için hac yapmaya gücü yetmez. Çünkü ona bu iki haccın ikisi de gereklidir.²¹¹⁴ Eğer²¹¹⁵ onlardan birisi ona hac ile diğeri de umre ile emrederse ve bunlar ona birleştirmeyi söylemezlerse o da bu hac ile umreyi birleştirirse o yine karşı hareket etmiş olur. Fakat ona sadece hac ile emretmiş olsa bu caiz olur. Temettü kurbanı ona kendi malından borcu olur. Eğer o fakir ise oruç tutması gerekir.²¹¹⁶ Bu iki şeyin yapılması ona bir tek kişi tarafından emredilmiş olsa bile yine böyledir.²¹¹⁷ Bir adam bir adamı kendi adına hacetmesi için ücretle tutsa o da bunu yapsa, bu icare (ücret sözleşmesi) caiz değildir, dedi. O, verdiği masrafın mislini alır.²¹¹⁸

konuda deveye binmek eşeğe binmekten daha efdaldır, demiştir. Böyledir, çünkü onun elinde imkân varken kendisinin yaya olarak hacetmesi gerekmez. Yine böylece onun adına yaya olarak da haccedilmez. Çünkü burada ölü için sonuç, daha önce açıkladığımız gibi yapılan masrafların sevabını kazanmaktır. Hasan Ebu Hanife'den rivayet ediyor ki o şöyle dedi: Ölünün vasisi muhayyerdir: o dilerse ölü adına yettiği yerden binek olarak hacceder, dilerse evinden yaya olarak hacceder. Bunların her iki taraftan birinde hem mesafede ve hem de masrafta fazlalık ve noksanlık vardır. Diğer tarafta da masrafta fazlalık mesafede ise noksanlık vardır. Bunların her birinde de sevaba nail olma vardır. Böylece vasi iki taraftan hangisini dilerse onu tercih eder. Eh. Özet bir derleme olarak IV, 156.

2112 Metindeki "ve yeruddü ma bekiye min-ed derahimi ala vasiyy-il meyyiti" cümlesi "F" ve "D" metinlerinde "ve teruddü ma bekiye min mal-il meyyiti meahu ev fi yedey-i vesiy-il meyyiti" olarak gelmiştir.

2113 Metindeki "lima lehüma" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "lehüma" olarak gelmiştir.

2114 Metindeki "li enneha kad lezimethu" ifadesi "M" nüshasında "li ennehüma kad lezimahu" şeklinde gelmiştir. Serahsi dedi: Bu ebeveyni için ihram giyen kimseden farklıdır. O anne ve babasından hangisi için dilerse haccı onun için yapabilir. Çünkü o bunu kendiliğinden bir hayır olarak yapmakta ve bu onun kendisi ile Allah arasındaki bir iş olmaktadır. Bu sebeple ilk başlangıçta anne ve babasından birisini tayin etmeyi onun terk etmesinde aykırılık gerçekleşmiş olmaz. Bilakis onun sonunda yaptığı belirleme ilk başlangıçta yaptığı belirleme gibidir. Burada ise o yaptığı şeyde teberru ve hayır yapmamıştır. Bu onun kendisi ile insanlar arasında olan bir iştir. Onun için belirlemeyi terk etmekle aykırılık meydana gelir. Eh. IV, 157

2115 Metindeki "fe in" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

2116 "Eğer o fakir ise oruç tutması gerekir" cümlesini şarih zikretmemiştir.

2117 Eğer ona bir adam kıran ile emretmiş olsa yine böyledir. Çünkü hedyi kurbanı bir nüsük-ibadettir. Haccın diğer menasiki-ibadetleri hacı üzerine olur. Bu ibadet de öyledir. Şarihin dediği bitti. IV, 158.

2118 Serahsi şerh-il Muhtasar'da dedi: Hâkim dedi: (Bir adam bir adamı kendi adına hacetmesi için ücretle tutsa bu ücret sözleşmesi caiz olmaz.) Bize göre. Şafii ise caiz olur, dedi. Bu meselenin esası şudur: Kâfirler tarafından eda edilmesi caiz olmayan ibadet ve taatlarda ücretle adam tutmak bize göre caiz değildir. Şafiye göre ise edası bir ücretliye mahsus olmayan her şeyde orada vekâlet geçerli olduğu zaman ücretle adam tutmak caiz olur. O bu hususta Ebu Said el-Hudri hadisini delil getirdi. Ebu Said yılan sokmuş adama Fatîha suresini okumuştur. Böylece o ona bir sürü koyun vermişti. Ebu Said Hz. Peygambere bu meseleyi sordu. Hz. Peygamber de "Vallahi, batıl bir şey okuyup üfleme karşılığında (ücret alıp) yiyen kimse (kuşkusuz bunun günahını çekecektir. Sen ise) hak olan bir duayı okuyup üfleme ile (yaptığın) tedavi karşılığında (aldığın ücreti) yiyorsun" buyurdu. Bu sıfatıyla rukye (okuyup üfleme) bir tattır (emre uyma ve baş eğmedir.) Sonra bundan dolayı bedel-ücret almaya cevaz verildi. Burada anlam ise haccın vekâletle eda edilmesinin yeterli olması ve haccın yerine getirilmesi ücretli üzerine belirlenmemesidir. Böylece tekke ve mescit yapımlarında işçi tutmak caiz olduğu gibi hac yapmakta da birisini ücretle tutmak caizdir. Bu anlatımla ücretlinin yaptığı iş ve amelin, iş ve amel sahibi için vaki olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun delili ise size göre bunun masrafları onun malından gerekli olmaktadır. Hâlbuki o ancak onun için amel ettiği zaman onun masrafları onun malından gerekli olur. Bunun delili ise o buna muhalif hareket ettiği zaman onun masrafları onun üzerine olmaz. Ücretlinin ameli iş sahibi için vaki olduğu zaman ücretli, yaptığı iş için ücret almaya hak kazanmış olur. Ancak namaz kıldırmak için ücretle imam tutulan kişi buna zıt düşmektedir. Çünkü imamın namazdaki ameli başkası için değil, kendisi için olmaktadır. Cihat için ücretle tutulan kişi de böyledir. Çünkü mücahit farz olan bu ameli kendisi için yapmakta, böylece onun bu çalışması başkası için olmamaktadır. Bizim bu konudaki delilimiz Mirdas el-Eslemi hadisidir ki, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Yufka ekmek yemekten ve Allah'ın kitabı üzerine şart koştuktan sakın ve Übeyy b. Ka'b hadisidir ki, o Kuran'dan bir sure öğrettiği zaman ona bir yay verdiler. Bu sebeple Hz. Peygamber, sen Allah'ın sana (boynuna) ateşten bir yay geçirmesini ister misin, buyurdu. Bunun üzerine Ka'b hayır, dedi. Hz. Peygamber de öyleyse ona yayını geri ver, buyurdular. Osman b. Eb-il As hadisinde Hz. Peygamber, bir müezzin tuttuğu zaman ezan için bir ücret alma (verme), buyurdu. Çünkü ibadet ve taat amelini girişen kimse bunu Allah için yapar. Bu sebeple o kendisini müstecire-kiracıya teslim etmediği için bu işten ötürü bir ücret

Hapisten çıkmayıp orada ölen yükümlü adına İslam (farz) haccı yapmak da caizdir. Başkası adına hacceden kişi isterse “falan kimse adına lebbeyk” der, isterse sadece niyetle iktifa eder.²¹¹⁹ Eğer ölü²¹²⁰ kıran haccını vasiyet etmişse bu vekil²¹²¹ de Beytullah’a yönelerek bir kurban sevk etmiş²¹²² ve onu nişanlayıp gerdanlık takmışsa bunun ikisi ile beraber ihramlı olmuş olur dedi.²¹²³ Yine böyle eğer bu sevk edilen kurban onun kıran haccı için değil de ancak²¹²⁴ o onun üzerinde borç olan bir adak veya av cezası ya da bundan önce ihramlı iken yaptığı cima cezası yahut yine bundan önce olan bir ihsar için bir kurban olmuş ise bununla beraber o bunun için bir deve sevk eder ve onu nişanlar ve gerdanlık takarsa²¹²⁵ ihrama girmiş olur.²¹²⁶

İki adam bir adama kendi adlarına haccetmesini istediler. O da onlardan her hangi birisi için²¹²⁷ niyet etmeden telbiye getirerek başlasa Ebu Hanife ile Muhammed’in görüşüne göre istihsan²¹²⁸ yolu ile o bu haccı onlardan birisine yönlendirir. Ebu Yusuf ise ben bu haccı onun kendisi için yaptığı ve onların verdiği nafakayı ise tazmin etmesi gerektiği görüşündeyim, dedi. Yine böyle adam telbiye getirerek ana ve babasından birisi için hacca başlasa o bunu onlardan dilediği kişi adına²¹²⁹ yönlendirebilir.²¹³⁰

Adam kendisi ve yanındaki küçük çocuğu için²¹³¹ telbiye getirip hacca başlasa, böylece o bir av elde etse onun üzerine bir kurban gerekir. Oğlunun bu telbiyesi cihetiyle ona bir şey lazım gelmez.²¹³²

Adam Beytullah’ı kastedip (niyet ettiği) zaman bayılmış olsa arkadaşları onun adına telbiye getirerek haccı başlatır, vakfelerde onun için vakfe yapar ve onun bütün ibadetlerini kaza ederlerse, Ebu

gerekli olmaz. Fakat tekke ve mescit yapmak bundan başkadır. Çünkü bunlarda çalışmak halis ibadet değildir. Hatta bunlarda bir kâfirin bile çalışması buna delildir. Buna başka bir delil de müezzin ve imamın Hz. Peygamber’in halifesi olmalarıdır. Ayette belirtildiği gibi Allah “ben bunun için sizden bir ücret istemiyorum de” (Enam 6/ 90) buyurdu. Onun için Hz. Peygamber bir ücret almıyordu. Onun halifesi de böyledir. Rukye hadisine gelince o konuda biz şöyle deriz: Bu harbi bir kimseden ganimet yoluyla alınmış bir maldı. Hatta Hz. Peygamber bile ondan benim için de bir hisse ayırın, buyurmuşlardır. Fakat bununla beraber bu malın bizzat kendisi şart kılınmış da değildir. Bizim görüşümüze göre şart koşulmamış bir malın (ücret olarak) alınması caizdir. Hac için ücretle adam tutma işinin caiz olmadığı böylece sabit olduktan sonra biz deriz ki: Her hal-ü karda caiz olmayan bir şey için yapılan sözleşmenin varlığı ile yokluğu bir gibidir. Bu sözleşme itibardan düşünce onun sadece hac için emri kalır. (Artık onun için) kiracının malında (misli nafakası vardır). Bu nafakayı o ivaz ve bedel yoluyla hak etmiş olmaz. Fakat o buna bir ihtiyaç gidermek için hak etmiş olur. Çünkü o kendisini müstecirin faydalanacağı bir işe tahsis etmiştir. Bu sebeple o, onun malından ihtiyacını giderecek kadar bir şeye hak eder. Kadının beytülmalden kendine yetecek kadar bir mala hak ettiği gibi ve yine amilin-vergi memurunun sadakadan-zekâttan kendisine yetecek kadar bir meblağı hak ettiği gibi. Kadın da kocasının malından hak ederken ivaz ve bedel yoluyla hak etmez. Eh. IV, 158–159.

2119 O kendi adına hacceden bir kişi mesabesinde. Dilerse ihramı giyerken haccı açıkça söyler, dilerse sadece niyetle iktifa ederek niyet eder. Şarih bu görüşün şerhinde böyle dedi. IV, 159.

2120 Metindeki “fe in kane” ifadesi “M” nüshasında “ve in kane” olarak gelmiştir.

2121 Metindeki “fe harace haza el-mücehhezü” ifadesi “M” nüshasında “fe harace el-mücehhezü” olarak gelmiştir.

2122 Metindeki “ve kad saka” kelimesi “M” nüshasında “ve saka” olarak gelmiştir.

2123 “dedi” kelimesi “M” nüshasında yoktur.

2124 Metindeki “ve innema” kelimesi iki nüshada böyle gelmiştir. Yalnız buradaki “ve” harfi “D” metninde ve “M” nüshasında gelmemiştir.

2125 Metindeki “ve kalledeha” kelimesi “D” metninde “ve kadeha” olarak gelmiştir.

2126 Metindeki “fe kad ahrame” ifadesi “M” nüshasında “fe huve muhrimün” olarak gelmiştir.

2127 Metindeki “vahidin” kelimesi “M” nüshasında “an vahidin” olarak gelmiştir.

2128 Metindeki “istihsanen” kelimesi “M” nüshasında gelmemiştir.

2129 Metindeki “en yecaleha” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “e yecalehu” olarak gelmiştir.

2130 O eda etmeye başlamadan önce haccı kimin için yapacağını belirlediği zaman bunu ilk başlangıçta belirlemiş gibi olur. Hatta o bunu belirlemeden önce tavafla meşgul olsa artık bundan sonra o onlardan birisi için belirleme hakkı ortadan kalkmış olur. Çünkü o bir amel ile meşgul olunca onun ihramı kendisi için belirlenmiş olur. İbadetin meçhul olmasıyla beraber amelin yerine getirilmiş olması olamaz. Bunlardan birisi diğerinden daha iyi değildir. Artık onun ihramı kendisi için belirlenmiş olur; bundan sonra o, ihramını başkası adına giyemez. Serahsi IV, 160

2131 Metindeki “ve an ibnihi es-sağir” ifadesi “M” nüshasında “ve an veledihi es-sağir” olarak gelmiştir.

2132 Metindeki “ve lem yelzemhu” kelimesi “M” nüshasında “la yecibu aleyhi” olarak gelmiştir.

Hanife'nin görüşüne göre bu İslam haccı adına²¹³³ onun için yeterli olur, dedi. Ebu Yusuf ile Muhammed ise onun için yeterli olmaz, dediler. Onun adına telbiye getiren kişi bir av elde etmiş olsa bunun cezası eğer o ihramlı ise kendi adına ihramlı olduğu için²¹³⁴ onun üzerine olur. O baygın olması dolayısıyla onun için telbiye²¹³⁵ getirdiğinden ötürü baygın olan kişi üzerine bir şey yoktur.²¹³⁶

Bir vasiyet etmeksizin ya da ölünün vasiyeti üzerine kişi babası veya anası adına hacca gidip İslam haccı yapsa inşallah onun için yeterli olur, dedi. Bu konuda Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu bize ulaştı: "Eğer babanın üzerinde bir borç olsa, sen onu ödemiş olsan²¹³⁷ bu senden kabul edilmez mi, ne dersin? Allah kabul etmeye en layık olandır."²¹³⁸

Bir adam hac için bir vasiyette bulundu. Vasi de onun adına haccetmesi için bir adamı görevlendirdi. Böylece verilen nafaka bu adam tarafından tele edilirse onun geri kalan malının üçte biri ile onun adına başka bir hac yapılır, dedi. Eğer o bir hac ve bir kölenin azadını²¹³⁹ vasiyet etmiş ise ve eğer malının üçte biri buna yetmiyorsa ilk başladığını yapar. Ancak bu²¹⁴⁰ (farz olan) İslam haccı ise her hal-ü karda önce ondan başlar.

O malının üçte birinden²¹⁴¹ kendi adına haccedilmesini vasiyet etse fakat "hac" demese²¹⁴² üçte birin hepsiyle onun adına haccedilir. Eğer o bir adamın haccetmesini vasiyet etse, ona haccettirseler ve o hacdan beraberinde fazla olarak²¹⁴³ bir takım elbise ve nafaka ile gelse bunlar ölünün mirasçılarının olur, dedi. Eğer o vasiyet edip "falan kimseyi hacca gönderin" dese, fakat "benim adıma" demese, ne kadar (para) verecek onu da söylemese²¹⁴⁴ onu hacca götürece kadar verir, dedi. O bunu aldığı²¹⁴⁵ zaman onunla hacca

2133 Metindeki "an" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "min" olarak gelmiştir.

2134 Metindeki "min ecli ihramihi an nefsihi" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. "M" nüshasında ise "min kabli ihlalihi an nefsihi" şeklinde, esas nüshada ise "min ecli hurmeti nefsihi" olarak gelmiştir.

2135 Metindeki "li ihlalihi" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "li ihramihi" olarak gelmiştir.

2136 Metindeki "min ciheti ihlalihi an-il muğma aleyhi şeyün" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "min cihet-il muğma aleyhi şeyün" şeklinde gelmiştir.

2137 Metindeki "fe kadaytehu" kelimesi "D" metninde "kadayte" şeklinde, "M" nüshasında "kadaytehu" şeklinde gelmiştir. Hac kitabında da ve Buhari'de de böyledir.

2138 Ben dedim: Bu hadisi İmam Muvatta'ında tahrif etmiştir. Onun delili Malik'in yolundandır. Fakat orada borcun kaza edilmesinden bahsedilmemektedir. Hasamiyye hadisini ise Buhari ve diğerleri baştan sona rivayet etmişlerdir. Burada ise borcun kaza edilmesinden bahsedilmektedir. Ben dedim: Üç nüshada hadisin metni böyledir. "M" nüshasında ise o daha geniştir, inşallah onu sana nakledeceğim. Ümit edilir ki Serahsi bu konuda daha fazla açıklama yapmıştır veya o Muhtasar'da ve nüshasında da böyledir. Burada düşmüş (kelime) ve yanlış var mı onu en iyi Allah bilir. Serahsi dedi: Hâkim dedi (Ölü tarafından yapılmış bir vasiyet bulunmaksızın adam annesi veya babası adına farz olan İslam haccını haccetmiş olsa inşallah onun için yeterli olur. O Hz. Peygamber'den bize ulaştı ki o Hasamiyye'ye "babanın üzerinde bir borcu olsa böylece sen onu ödesen, bu senden kabul edilmez mi?" buyurdu. O da evet dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Allah kabul etmeye en layık olandır" buyurdular. Hz. Peygamber, başka bir hadiste de babası adına haccetmeyi soran kadına "sen (onun adına) haccet ve umre yap" buyurdular. Sa'd İbn Ebi Vakkas ya Resulellah! dedi. Annem vefat etti. O sadaka vermeyi pek severdi. Ben onun adına sadaka verebilir miyim? Evet, buyurdu. İşte bu haberler varisin bu akrabalık kadar muris için hayır yapabileceğine delalet etmektedir. Eğer hadis bu konuda sahih olduktan sonra cevap niçin istisna ile kayıtlanıyor denilirse, biz çünkü vahit haberler kesin bilgi gerektirmez, diye cevap veririz. Eğer vahit haberlerle sabit olmuş pek çok hükümlerde cevaplar mutlak olarak söylenmiş denilecek olursa biz, vahit haber, ameli gerektirir. Yolu amel olan yerde de cevap mutlak olarak ifade edilir. Fakat varislerin eda etmesiyle farz olan İslam haccının ölünün üzerinden sakıt olması meselesine gelince bunun yolu ise ilimdir. Çünkü bu onunla Rabbi Teâla arasında olan bir iştir. İşte bunun için cevap istisna ile kayıtlı olarak ifade edilmiştir. Eh. IV, 161

2139 Metindeki "ve bi tiki" kelimesi "M" nüshasında "ve itki" olarak gelmiştir.

2140 Metindeki "illa en yekune" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "en yekune el-aharu" şeklinde, "M" nüshasında da "en yekune el-haccu" olarak gelmiştir.

2141 Metindeki "ve iza evsa en yehucce anhu min sülüsühi" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve iza evsa er-racülü en yehucce anhu min sülüsühi" olarak, "m" nüshasında ise "ve in evsa bi en yehucce anhu bisülüsühi" olarak gelmiştir.

2142 Metindeki "ve lem yekul hacceten" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve lem yekul lehu" olarak gelmiştir.

2143 Metindeki "fadla maahu" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "bekiye maahu" şeklinde gelmiştir.

2144 Metindeki "ve yesümm" kelimesi "F" metninde "ve lem yekul" olarak gelmiştir.

gitmeyebilir. Eğer²¹⁴⁶ o şu adam benim için hacca gitsin diye belli bir kimseyi göstererek veya belli etmeden vasiyet ederse ve o üç kişiden fazla insanlara vasiyet ederse malının üçte biri onların arasında hisselerine göre pay edilir. Bundan hac için ise en az hac masraflarına yetecek kadar bir meblağ ayrılır.²¹⁴⁷ O bu maldan hac için ayrılan hissesi ile yettiği yerden itibaren hacca gider.

Kadın İslam (farz) haccı için telbiye getirdiği zaman eğer onun yanında²¹⁴⁸ kendisi ile beraber yola çıkacak²¹⁴⁹ yakın bir mahremi varsa kocasının onun haccını engellemeye hakkı yoktur. Eğer onun yanında²¹⁵⁰ mahremi yoksa o zaman kocasının onu men etme hakkı vardır. Artık o muhsar hacı mesabesinde olur²¹⁵¹ Eğer kadın farz hacdan başkası için telbiye getirmiş ise kocanın onun yanında mahremi ister olsun, ister olmasın²¹⁵² onu yola çıkmaktan men etme hakkı vardır. Artık bu kadın muhsar hacı mesabesinde dir. Ancak o kocasının kendisini ihramdan çıkarmasıyla ihramdan çıkmış olur.²¹⁵³ Sahibinin izni olmadan telbiye getirdiğinde kölenin durumu da böyledir. Eğer²¹⁵⁴ o ihram için kölesi veya cariyesine izin verse ve onlar da

2145 Metindeki "ehazehu" kelimesi ""F" metninde ve "M" nüshasında böyle gelmiştir. İki nüshada ise meful zamiri olmadan "ehaze" şeklinde gelmiştir. Serahsi dedi: Çünkü o ona kendi adına hac yapmasını emretmedi. Ancak o bu haccı ona vasiyet ettiği mal için bir ölçü kıldı. Sonra ona bu mal ile kendi adına haccetmesini işaret etti. Böylece bu, sahih bir vasiyettir; (bu malı) ona vermek suretiyle (vasiyetin) yerine getirilmesi gerekir. Onun danışıp istişare etmesi haccı yapmasını gerektirmez; o bu mal (para) ile dilerse hacceder, dilerse etmez. Eh. IV, 162

2146 Metindeki "ve iza" kelimesi "F" metninde "ve in" olarak gelmiştir.

2147 Çünkü vasiyet edilen haccı vasiyet edenin nafakası (malı) ile yerine getirmek onun için bir vecibedir. Onlar (yani vasiyet edilen kimseler) üzerinde vasiyet edenin bir hakkı olarak diğer vasiyetlerin de yerine getirilmesi gerekir. Ortaya hukuk ihtilafı çıkması durumunda üçte bir mal hakkında onlar arasında her bir hak sahibinin hakkına riayet için itişme-tartışma çıkar. Fakat bizim zikrettiğimiz hac ve köle azadı için böyle bir tartışma çıkmaz. Çünkü bu iki vasiyetin orada yerine getirilmesi vasiyet edenin bir hakkıdır. Zaten işte bunun için ilk defa ölünün başladığı vasiyetten başlanır. Serahsi, IV, 162

2148 Metindeki "leha" kelimesi "M" nüshasında "meaha" olarak gelmiştir.

2149 Metindeki "yahrucü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. O iki nüshada gelmemiştir.

2150 Metindeki "leha" kelimesi "M" nüshasında "meaha" olarak gelmiştir.

2151 Serahsi dedi: Bu bayan, hür bir muhsar kadın mesabesinde dir. Daha önce de anlattığımız gibi bize göre kadının hacca giderken yanında bir mahreminin bulunması onun üzerine olan hac vücup şartlarından dır. Sonra kadının mahremi masrafları kadar bir mala da sahip olması şartı vardır. Çünkü mahremi onunla beraber yola çıktığı zaman onun masrafları kadının malından karşılanır. Ancak Muhammed'den gelen bir rivayette böyle değildir. O mahremi nafakasının kendi malından olacağını söylüyor. Çünkü mahremi yola çıkma zorunluluğu yoktur. O bunu teberru ettiği zaman onun bu hayrı ile nafaka kadının üzerine gerekli olmaz. Fakat zahir rivayete göre ise kadın mahremi nafakasını hazırlamadan hacca gitmeye tevessül demez. Nitekim kadının üzerine haccın farz olabilmesi için onun yol azığı ve bineğe sahip olma şartı varsa bu onun kendisi için şart ise aynı şekilde onun beraber yola çıkan mahremi için de bu şart olmaktadır. Biz daha önce bu vücup şartlarını açıklamış bulunuyoruz. Yol emniyeti için de herhangi bir yerde bir engel olmaması gerekir. Bizim üstatlarımız yol emniyetinin haccın vücupunun şartı mı yoksa edasının şartı mı olduğu hakkında ihtilaf etmişlerdir. İbn Şüca şöyle diyordu: Yol emniyeti vücup için şarttır. Çünkü o olmadan Beytullah'a ulaşmak mümkün olmaz ancak büyük zorluklarla mümkün olur. Böylece bu yol azığı ve bineği gibi vücupunun şartı olmaktadır. Ebu Hazım ise şöyle diyordu: Yol emniyeti edanın şartıdır. Çünkü Hz. Peygamber'e istitaa sorulduğu zaman onu azık ve binek ile yorumlamıştır. İbadetin vücup şartını görüş ve re'y ile artırmak caiz değildir. Müşriklerin o yerde galebesinden dolayı yol hiçbir vakit o gün olduğundan daha çok tehlikeli olmadı. Öyle olduğu halde Hz. Peygamber yol emniyetini şart olarak koşmadı. Bu da gösteriyor ki, bu vücup şartlarından birisi değildir. Vücup şartı ancak gidip gelmek için azık ve bineğe, ailesinden bakmak zorunda olduğu karısı ve küçük çocuğu gibi kimselerin nafakasına sahip olmaktır. Bununla beraber Ebu Yusuf'tan rivayet ediliyor ki, bir aylık fazla nafaka gereklidir. Zira o hacdan döndüğünde belli bir zaman geçmedikçe çalışıp kazanma ile meşgul olamaz. O sebeple ben, döndükten sonra bir ay yetecek kadar bir nafakaya sahip olma şartını istihsan ile söylüyorum. Eh. IV, 163

2152 Metindeki "ev lem yekün" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ev lem yekün leha mahremun" şeklinde gelmiştir.

2153 Metindeki "tühallilü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyle, esas nüshada "tühillü", "M" nüshasında da "illa enne li'z zevci en yühallileha" şeklinde gelmiştir.

2154 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "ve iza" olarak gelmiştir.

ihrama girse onları²¹⁵⁵ men etmesi sahip olan kişi için mekruh olur. Fakat o cariyeyi satarsa müşterinin onu ihramdan çıkarma hakkı vardır.

Kadın kocasının izni olmadan nafile hac için (ihrama girip) telbiye getirirse, kocası onu ihramdan çıkarır sonra cima ederse sonra da bu seneden onun hacca gitmesine izin verirse kadının müstakbel bir ihramla hacca gitmesi onun üzerine bir borç olur, kadının üzerine bir kurban²¹⁵⁶ gerekir, artık onun üzerinde bundan başka bir şey yoktur. Bu sene geçmiş olsa bile bununla beraber bir umre yapmak onun üzerine borçtur. Allah en iyi bilir.

MİKATLAR – İHRAMA GİRME YERLERİ

Bize Rasulü Allah'dan ulaştı ki, O, Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karn-ül Menazil'i, Yemenliler için Yelemlem'i ve Iraklılar için Zat-ül Irk'ı mikat yeri olarak belirlemiştir.²¹⁵⁷

2155 Metindeki "ve iyaha" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. Bu, esas nüshadan düşmüştür.

2156 Metindeki "demün" kelimesi yerine "F" ve "D" metinlerinde "haccetün" kelimesi gelmiştir. Ben dedim: Bunun doğrusu bu iki kelimeyi bir araya getirerek onun üzerine bir kurban ve bir hac gerekir, fakat onun üzerine umre gerekmez. Serahsi dedi: Çünkü o ilk ihramdan çıkışında hac amellerini-görevlerini yerine getirmeden kocasının onu ihramdan çıkarmasıyla çıkmıştır. O sebeple bu kadın üzerine kurban gerekir veya hac kazası gerekir. Fakat bize göre onun üzerine umre kazası gerekmez. Ancak Züfer ise onun üzerine umre gerekir dedi. Sanki o, kocası onu sene geçtikten sonra tutmuş mesabesinde olur. İlh. IV, 166

2157 Harisi, beş mikat yerini bildiren bu haberin metnini elyazması Müsned'inde (Varak: II, 67) şöyle isnad etmektedir: Ahmed b. Muhammed b. Said bize Ahmed b. el-Hasen b. Said, b. Osman, babam, el-Hasen b. Ziyad, Ebu Hanife, Hammad, Esved b. Yezid yoluyla Hz. Ömer'in insanlara hitabede bulunup şöyle dediğini haber verdi: Sizden hacca gitmek isteyenler ancak ve kesinlikle mikat yerlerinde ihrama girsinler. Peygamber'inizin size tayin ettiği mikat yerleri şöyledir: Medine halkı ve Medine halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için Zül-Huleyfe, Şamlılar ve Şam halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için el-Cuhfe, Necidliler ve Necid halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için Karn-ül Menazil, Iraklılar ve diğer insanlar için Zat-ül ırktır. Muhammed b. İbrahim b. Ziyad er-Razi bize Amr b. Hamid el-Kadiy, Heyyac b. Bistam, Ebu Hanife, Hammad, İbrahim, Esved yoluyla Hz. Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Gerçekten Hz. Peygamber, Medineliler ve Medine halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için Zül-Huleyfe'yi, Şamlılar ve Şam halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için Cuhfe'yi, Yemenliler ve Yemen halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için Yelemlem'i, Necidliler ve Necid halkından olmayan fakat oraya uğramış olan kimseler için Karn-ül Menazil'i, Iraklılar ve Irak halkından olmayan fakat fakat oraya uğramış olan kimseler için Zat-ül Irk'tır. Eh. Ben dedim: Bu Cami'nin metni, Asl'ın metnine uygundur. . Böylece ümit edilir ki, İmam Muhammed b. el-Hasen bunu rivayet etti. Nitekim ondan da İbn Ziyad ve el-Heyyac bunu rivayet etmişlerdir. Ben dedim: Bu Hz. Ömer hadisini İbn Ziya da İbn Ziyad lafzı ile rivayet etmiştir. Bak Kenz-ül Ummal, III, 30. İmam Azam üstadımız Yahya b. Said el-Ensari ve Nafi yoluyla Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Bir adam kalkıp Ya Resulellah dedi! Telbiye getirip ihram giyme yeri neresidir? Rasulü Allah buyurdu ki, Medine halkı Akik Vadisinin (Zülhuleyfe'sinde), Şam halkı el-Cuhfe'de ve Necid halkı da Karn(ül Menazil)de telbiye getirip ihrama girerler." Harisi bu hadisi Züfer yoluyla rivayet etmiştir. Bak. Cami-ul Mesanid, I, 524. Burada Yemenlilerin ve Iraklıların mikat yerleri zikredilmemiştir. Çünkü İbn Ömer bunları Hz. Peygamber'den duymamıştır. Kitab-ül Asl yazarı bunu Muvatta'ında (s. 189) tahrir etmiştir: Malik bize Nafi ve Abdullah b. Ömer yoluyla Hz. Peygamber'in "Medineliler Zül-Huleyfe'de, Şamlılar el-Cuhfe'de ve Necidliler de Karn'da telbiye getirip (ihramlarını giyerler.)" buyurduğunu haber verdi. İbn Ömer, Hz. Peygamber'in Yemen halkının Yelemlem'de ihrama girer" buyurduğunu iddia ediyorlar, dedi. Malik bize Abdullah b. Dinar yoluyla Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber, Medinelilerin Zül-Huleyfe'de ihrama girmelerini, Şamlıların el-Cuhfe'de ve Necidlilerin ise Karn-(ül Menazil)'de ihrama girmelerini emretti. Abdullah b. Ömer, ama şu üç (grup kimseye) gelince, ben bunları Rasulü Allah'dan işittim ve gerçekten Hz. Peygamber'in Yemen halkı ise Yelemlem'de ihrama girer buyurdıklarını haber verdim, dedi. Muhammed biz bunu alıyoruz, dedi. Bunlar Hz. Peygamber'in tayin etmiş olduğu mikat yerleridir. Haccetmek veya umre yapmak isteyen bir kimsenin bu yerleri ihramsız olarak geçmeye hakkı yoktur. Eh. İbn Mace Sünen'inde İbrahim b. Yezid el-Huzi ve Ebu'z Zübeyr yoluyla Cabir'in şöyle dediğini haber verdi: Rasulü Allah bize hutbe okuyarak şöyle buyurdu: "Medinelilerin mikatı Zül-Huleyfe'dir, Şamlıların mikatı el-Cuhfe'dir, Yemenlilerin mikatı Yelemlem'dir, Necidlilerin mikatı, Karn(-ül Menazil)'dir, Meşriklilerin mikatı Zat-ül Irk'tır." el-Hadis. Ravi İbrahim el-Huzi zayıftır. Bu hadisi Darekutni Sünen'inde, İbn Ebi Şeyb, İshak b. Raheveyh, Ebu Yala el-Mevsili Müsnedlerinde Haccac, Ata ve Cabir yoluyla rivayet etmişlerdir. Haccac bu hadisi delil getirmez. (Bak. Nasburraye, III, 12) Bunu İbn Raheveyh Müsned'inde ve Darekutni de Sünen'inde tahrir etmiştir: Yezid b. Harun bize, Haccac, Amr b. Şuayb, Babası ve dedesi yoluyla haber verdi ki, gerçekten Hz. Peygamber, Medine halkı içi Zül-Huleyfe'yi, Şam halkı için el-Cuhfe'yi, Necid halkı için Karn', Yemen halkı için Yelemlem'i, Irak halkı için Zat-ül Irk'ı mikat tayin etti. Haccac bunu delil kabul

Bize ulaştı ki, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Biz kim için bir vakit (mikât) tayin etmişsek o onun vakti (mikâtı) olur. Oralı olamayıp fakat oradan geçen hacetmek isteyen kimseler için de (orası) mikattır.²¹⁵⁸ Böylece bir ihtiyaç veya ihram için Mekke'ye (girmek) isteyen herkes²¹⁵⁹ için mikât, kendisi ile Mekke arasındır. O bu mikâtı ihramsız olarak geçemez. Kim Mekke'ye doğru²¹⁶⁰ mikâtın önünde olursa o, bir ihtiyacı için²¹⁶¹ Mekke'ye ihramsız olarak girebilir. Bize ulaştı ki, İbn Ömer²¹⁶² Mekke'den yola çıkıp Kadid adı verilen bölgeye geldi. Sonra Mekke'ye geri döndü. Böyle o Mekke'ye ihramsız olarak girdi.²¹⁶³

O mikât yerinde veya Mekke'ye doğru mikattan sonra telbiye getirerek ihrama girmek istediği zaman onun mikâtı telbiye getirdiği (yerden itibaren) başlar. Eğer mikâtı geçse, hatta Harem bölgeye bile yaklaşırsa sonra ihrama girse onun için yeterli olur ve üzerine bir şey lazım gelmez. Eğer o Mekke'ye girerse ve orada ihramı giyerse, onun harem bölgeden çıkması telbiye getirip ihrama girmesi gerekir; eğer o bunu yapmaz ve hatta Beytullah'ı tavaf ederse böylece onun üzerine bir kurban gerekir.²¹⁶⁴

Küfeli bir adam bir ihtiyacı için Beni Amir bahçesine gitmek istedi. Sonra bahçeye geldikten sonra aklına hacca gitmek geldi ve bahçede ihrama girdi. Bu kimse üzerine bir şey yoktur. Bir kimse bir ihtiyacı için Mekke'ye ihramsız olarak giriş yapmak istese girebilir.²¹⁶⁵

etmez. (Bak Nasburraye, III, 14) Ben dedim: Haccac sıkı-güvenilirdir, fakat müdelleştir. (yani rivayet ettiği hadisi şeyhinin şeyhine isnat edip kendi şeyhinin ismini anmadan atlar veya karıştırır. Çev.) Küfe'nin fakihî, imamı ve müftüsüdür. Cabir ve İbn Ömer hadisi ise İmam Azam'ın ve İbn Ziya'nın Hz. Ömer'den rivayet ettikleri hadis için delil olurlar. Buhari ve Müslim İbn Abbas'tan rivayet ediyor ki, gerçekten Hz. Peygamber, Medineliler için Zül-Huleyfe'yi, Şamîliler için el-Cuhfe'yi, Necidîler için Kaun-ül Menazil'i, Yemenîler için de Yelemlen'i mikât tayin etmiştir. Bu yerler onlar içindir, bir de buralı olmayıp fakat buralara gelen ve hacetmek ya da umre yapmak isteyen kimseler içindir. Bunun dışındaki kimseler ise oldukları yerden (mikât yaparlar). Hatta Mekke halkı Mekke'den mikât yapar-ihrama girer. Ebu Davud ve Nesai Hz. Aişe'den rivayet ediyor ki, o, Hz. Peygamber, Iraklılar için Zat-ül İrk'ı mikât tayin etti, dedi. (Bak Büluğ-ul Meram s. 147-148; Nasburraye III, 13)

2158 Ben dedim: Bu hadis yukarıda tahriri geçen hadis ile aralarında benzeme ve karışma vardır. Böylece buna dikkat et.

2159 Metindeki "fe küllü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve küllü" olarak gelmiştir.

2160 Metindeki "ila" kelimesi "D" metninde "yücavizu ila" olarak gelmiştir.

2161 Metindeki "li hacetihî" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "li hacetin" olarak gelmiştir.

2162 Metindeki "İbn Ömer" ismi "F" metninde "Ömer b. el-Hattab" olarak gelmiştir. Bu doğru değildir, bu bir yanıştır.

2163 İmam bu hadisi Muvatta'ında "İhramsız olarak Mekke'ye girme Bölümü"nde (s. 214) muttasıl olarak (Muttasıl bir senetle rivayet edilen merfû veya mevkuf hadislerle muttasıl hadis veya mevsûl hadis denir. Muttasıl hadis, sahih, hasen ya da zayıf olabilir. Çev.) rivayet etmiştir. Malik bize Nafi yoluyla haber verdi ki, İbn Ömer'in umre yaptı. Sonra Mekke'den Medine'ye gitmek üzere yola çıktı. Kadid adı verilen bölgeye geldiğinde (kendisine "Medine'de fitne'nin zuhur ettiğine" dair) haber ulaştı. Bunun üzerine İbn-i Ömer (ra) Mekke'ye geri döndü ve ihrama girmedi. Muhammed, biz bunu alıyoruz, dedi. Mikâtlarda olan veya Mekke'ye doğru onun önünde ve berisinde olan kimseler için onlarla Mekke arasında tayin edilen mikâtlardan herhangi birisi yoktur. Bu sebeple onların Mekke'ye ihramsız girmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak mikâtların arkasından olan yani onunla Mekke arasında tayin edilmiş bulunan bu mikâtlardan birisi olursa o kişi Mekke'ye ihramsız olarak giremez. Bu Ebu Hanife'nin ve bizim fıkıhçıların tümünün görüşüdür. Eh. 2164 Serahsi dedi: (Eğer o Mekke'ye) ihrama girmeden önce (girerse, böylece Mekke'de ihrama girerse, bu sebeple onun harem bölgeden çıkıp ihrama girmesi gerekir. Eğer o bunu yapmaz, Beytullah'ı tavaf dahi ederse onun üzerine bir kurban gerekir.) Çünkü o ihram için kendi hakkında belli bir mikâtı terk etmiş bulunmak tadır. Böylece o ihramsız olarak mikâtı geçen ve mikattan sonra ihrama giren afakî (Mekkelî de olsa Mekkeye mikât sınırları dışından gelen kimseye afakî adı verilir. Çev.) mesabesindedir. Eğer o geri dönmezse ihramı kendi yerinden geciktirdiği için onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer o Hill bölgesine geri dönmezse burada yine böyle onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer dönerse inşallah bundan sonra açıklayacağımız gibi o mikattan sonra ihrama girdikten sonra mikâta geri döndüğü zaman afakî hakkında ihtilaf vaki olduğu gibi burada da ihtilaf edilmiştir. Eh. IV, 168.

2165 Serahsi dedi: Bu, afakîlerden olduğu halde ihramsız olarak Mekke'ye girmek isteyen kişinin baş vurduğu hileden başka bir şey değildir. Ancak Ebu Yusuf'tan gelen rivayete göre bu kişi Beni Amir bahçesinde-vadisinde on beş gün kalmaya niyet ederse o ihramsız girebilir. Fakat on beş günden daha az kalmaya niyet etmiş ise ihramsız giremez. Çünkü o on beş gün ikamet niyeti ile Bahçe'nin vatandaşı olmuştur. Artık o Bahçe halkından biri mesabesindedir. Eğer orada on beş günden daha az kalmaya niyet etmiş ise yolculuğuna devam eder ve Mekke'ye ihramsız olarak giremez. Zahir rivayete göre bunun anlamı şudur: O Mekke'ye girme niyetinden önce Bahçe'de bulundu. Mekke'ye girmeyi ise o ancak Bahçe'de olduktan sonra niyet etti. Böylece onun durumu Bahçe halkının durumu gibidir. Eh. IV, 168-169

Mikat sahibi ve Mekke'ye doğru mikatın ötesinde olan bir adam ne kıran haccı ve ne de temettü²¹⁶⁶ yapabilir. Onlar Mekke halkı mesabesindedir. Çünkü bunlar Mekke'ye ihramsız olarak girebilirler! Mekke'de oturan kimse de kendisinin²¹⁶⁷ bir ihtiyacı için Mekke'den çıktığı zaman²¹⁶⁸ böylece o mikata ulaşır²¹⁶⁹ ve onu geçmezse o kimse Mekke'ye ihramsız olarak girebilir.²¹⁷⁰ Ancak²¹⁷¹ o mikatı geçerse artık onun Mekke'ye ihramlı olarak girmekten başka çaresi yoktur.

Mekke halkının hac için ihrama girme yeri harem bölgesidir. Umre için ihrama girme yeri ise Ten'im semtidir. Eğer o umre için ihrama harem bölgenin dışında ama Ten'im semtinden başka bir yerde girerse bu onun için yeterli olur ve bu yer onun için bir mikat olur.²¹⁷²

Küfeli bir kişi Mekke cihetinden mikatı geçerse sonra hac için ihrama girerse ve eğer geri dönse (vakfeyi) kaçıracağından korkarsa veya korkmasa da Arafat'ta vakfe yaparsa, o mikatı terk ettiği için üzerine bir kurban gerekir, dedi. Eğer o Arafat'a gelmeden önce mikata geri dönerse fakat orada telbiye getirip ihrama girmezse, bu adam Ebu Hanife'nin görüşüne göre²¹⁷³ aynı mikata geri dönmemiş kişi mesabesindedir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise o mikata geri döndüğü zaman orada ihrama girsin veya girmesin ondan kurban düşer²¹⁷⁴ dediler. Eğer o mikata geri döndüğü zaman ihrama girerse onların hepsinin ortak görüşüne göre onun kurban cezası düşer. Eğer bu Küfeli kişi kıran hacısı olup mikata geri dönmemişse o mikatı terk ettiği için onun üzerine sadece bir kurban gerekir. Eğer o umre için ihrama girerse sonra hac için Mekke'de ihrama girerse yine böyledir.²¹⁷⁵ Eğer o hac için ihrama girme ile başlarsa sonra Mekke'ye girerse ve yine umre için ihrama girerse onun üzerine iki kurban gerekir. Çünkü o umredeki mikatı da terk etmiştir.

Küfeli bir kişi bir ihtiyacı için Mekke'ye ihramsız olarak girerse onun üzerine hangisini dilerse, umre veya hac gerekir dedi. Eğer o mikat yerine geri döner, İslam haccı için ihrama girerse, bu istihsanen İslam (farz) hac için ve onun ilk ihramsız olarak girmesi hakkında onun için yeterli olur. Eğer o bu bir yıl geçinceye kadar Mekke'de ikamet ederse, sonra İslam haccı için mikatta ihrama girerse bu onun ilk girişi için yeterli olmaz. Onun bu girişi için üzerine bir hac veya bir umre gerekir. O mikat yerini geçip sonra hac için ihrama girdiği zaman bu haccı kaçırsa mikatı terkenden (dolayı olan) kurban cezası düşer.²¹⁷⁶

2166 Metindeki "ve la yetemettea" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde böyle, esas nüshada ise "ve la yetemetteu" olarak "M" nüshasında ise "ev en yetemettea" olarak gelmiş, fakat biz "M" nüshasından "en" kelimesini ilave ettik.

2167 Metindeki "lehu" kelimesi esas nüshada ve "M" nüshasında öyledir. Fakat bu kelime "F" metninden düşmüştür.

2168 Metindeki "iza harace" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ennehu iza harace" olarak gelmiştir.

2169 Metindeki "fe beleğa el-vakte" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde böyle, esas nüshada "kabl-el vakti" "M" nüshasında ise "f e lem yücaviz-ül vakte" olarak gelmiştir.

2170 "o kimse Mekke'ye ihramsız olarak girebilir." cümlesi üç nüshadan da düşmüştür; ancak biz onu "M" nüshasından ilave ettik.

2171 Metindeki "fe in" kelimesi "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

2172 Hâkim dedi: (Mekke halkının hac için ihrama girme yeri harem bölgesidir.) Bu ihramsız olarak Mekke'de bulunan herkes için böyledir. Çünkü Hz. Peygamber ashabına hac ihramlarını ve umre ihramlarını çıkarmalarını emrettiği zaman onlar ihramlarını çıkardılar. Terviye (zilhiccenin 8.) günü olunca onlara Mekke vadisinde hac ihramlarını giymelerini emretti. Hâkim dedi: (ve) Mekke halkının (umre için) ihrama girme yerleri (Ten'im semtidir veya hill bölgesinden başka bir yerdir.) Çünkü ihrama girme yeri ile ibadeti yerine getirme yeri aynı değil, başkadır. İbadeti eda etmek ve haccı eda etmek vakfe yerlerinde vakfe yapmakla gerçekleşir. Bu yer ise Hill bölgesindedir. Hac için ihram ise harem bölgesinde olur. Umrenin tavaf ibadetinin eda edilmesi de harem bölgesinde gerçekleşir. Umre için ihram ise Hill bölgesinde olur. Serahsi şerhinde böyle dedi. IV, 170

2173 Metindeki "lem yerci' ileyhi fi kavli" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "lem yerci' fi kavli" olarak gelmiştir.

2174 Metindeki "sakata anhü ed-demü lebbeye ev lem yülebbi" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "lebbeye ev lem yülebbi fe sakata anhü ed-demü" olarak gelmiştir.

2175 Çünkü o umrenin ihramını mikattan geciktirmiştir. Zira o umre ihramıyla Mekke'ye girince onun hac için olan ihramının mikatı harem bölgesi olur. Artık o hac ihramını harem bölgesinde giymiş olur. Bu sözün şerhinde Serahsi'nin açıklaması bitti. IV, 171.

2176 Metindeki "dem-ü terk-il vakti" ifadesi "M" nüshasında "dem-ül vakti" olarak gelmiştir. Buna göre o eğer vakfe yapmadan önce cima etse bize göre onun haccı fasid olur ve mikat (cezası olan) kurban düşer. Çünkü onun üzerine kazası vacip olmuştur. O bunu kaza etmek için tekrar geldiği zaman mikatta ihrama girer. Artık kurbanı gerektiren sebep böylece bununla ortadan kalkmış demektir. Şarih'in dediği sona erdi. IV, 173

Kim mikat yerini ihramsız olarak geçer, daha sonra başka bir vakitte gelir böylece orada ihrama girerse bu onun için yeterli olur. Eğer o mikat yerinde ihrama girmiş olsaydı benim için daha iyi olurdu.

Bir köle ihramsız olarak mevlası ile birlikte Mekke'ye girse, sonra mevlası ona izin verip de o hac için ihrama girse, mikat yerini terk ettiği için²¹⁷⁷ onun üzerine azat edildiği zaman bir kurban gerekir, dedi. O, Mekke'ye giren sonra Müslüman olan sonra da Mekke'de ihrama giren bir Hıristiyan kişi gibi değildir.²¹⁷⁸

On altı yaşlarındaki bir oğlan çocuğu ihramsız olarak Mekke'ye girdi. Sonra o Mekke'de ihtilam oldu ve hac için ihrama girdi. Onun mikatı terk etmesinden dolayı üzerine bir şey lazım gelmez.²¹⁷⁹ Eğer o ihtilam olmadan önce ihrama girse sonra Beytullah'ı tavaf etmeden önce ve Arafat'ta vakfeye durmadan evvel ihtilam olsa onun adına bu İslam haccı için yeterli olmaz.²¹⁸⁰ Ancak o Arafat'ta vakfeye durmadan önce ihramını yenilirse o takdirde İslam haccı onun için yeterli olur. Köleye gelince, İslam haccı onun için yeterli olmaz. Eğer o azat edildikten sonra ihramını yenilirse ve bu azat²¹⁸¹ edilinceye kadar onun son ihramı olursa sonra ihrama girerse bu onun için yeterli olur.

Eğer adam Mekke'ye ihramsız olarak girse ve üzerine bir hac veya bir umre borç kılsa²¹⁸² bir sene sonra kendine en yakın olan ilk vaktinden başka bir vakitte onun için ihrama girse, bu onun için yeterli olur, dedi, onu üzerine bir şey lazım gelmez.

HACCI KAÇIRAN KİMSE

Adam hac için ihrama girdi; fakat haccı kaçırdı.²¹⁸³ O umre yapmak için bu ihramdan çıkar (umre ihramına girer) ve bu hac borcunu gelecek sene öder, dedi.²¹⁸⁴ Bu bize Hz. Peygamber'den²¹⁸⁵ Ömer b. el-Hattap ve Zeyd b. Sabit'ten ulaştı.²¹⁸⁶

2177 Metindeki "li terk-i" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle gelmiştir. O esas nüshada ise "terk" şeklinde idi.

2178 Serahsi dedi: (Bu Mekke'ye giren ve sonra Müslüman olan sonra da Mekke'de ihrama giren Hıristiyan kişinin (durumuna) muhaliftir. Veya o Mekke'ye ihramsız giren, sonra Mekke'de ihtilam olan böylece hac için ihrama giren çocuk gibi değildir. Çünkü bu kişiye burada mikatı terk etmesiyle üzerine bir şey lazım gelmez.) Çünkü mikat yerine ulaştığı zaman Hıristiyan kişi hac için ihramla muhatap değildir. Çünkü ihramla muhatap olma işi ancak ihramın kendisinden sahih olduğu kimseye yönelir. Çocuk da böyledir. Böylece bu iki kimseden vacip olan ihramın geciktirilmesi diye bir şey gerçekleşmez. Zira bunlara ihram ancak Müslüman ve balığ oldukları zaman gerekli olur. Onlar bu vakitte de Mekke'de olurlar. Mekke'de olan bir kimse hakkında hac ihramının mikat yeri de harem bölgesidir; bu iki kişi ihramlarını orada giyerler. Açıkladığımız gibi köle bunun hilafıdır. Züfer ile Yakub'un ihtilafı hakkında denir ki, Hıristiyan Müslüman olsa veya çocuk büluğa erse mikata ulaşmadan ölse ve onlardan her biri kendisi için İslam haccı yapılmasını vasiyet etse Züfer'e göre onların vasiyeti hükümsüzdür. Çünkü onlar mikat yerine gelmeden onlara hac lazım gelmez. Çünkü vakit gelmeden evvel-mikata ulaşmadan önce eda düşünülemez. Bunun için onların vasiyetleri sahih olmaz. Ebu Yusuf'un görüşüne göre ise sahih olur. Çünkü vücup sebebi onlar hakkında oluşmuştur. Mikat, edanın şartıdır. Edanın şartının yok olması vücup sebebinin oluşmasına engel teşkil etmez. Böylece onların vaktinde eda ile vasiyet etmeleri sahih olur. Şarihin bu görüşün şerhi hakkındaki sözü bitti. IV, 173

2179 Metindeki "leyse aleyhi li terk-il vakti şeyün" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "leyse aleyhi demün li terk-il vakti" olarak gelmiştir.

2180 Metindeki "lem yeczihî" kelimesi iki nüshada böyle gelmiş, "F" ve "D" metinlerinde ise "lem yeczihî zalike" olarak gelmiştir.

2181 Metindeki "ateka" kelimesi "D" metninde "yatiku" olarak gelmiştir.

2182 Metindeki "fe cealet" kelimesi nüshalarda böyledir. Belki bunun doğrusu "ve ceale" şeklindedir.

2183 Metindeki "fe fatehu" kelimesi "D" metninde "fe fatethu" olarak gelmiştir.

2184 Metindeki "kale" (dedi) yerine "M" nüshasında "fe innehu" (böylece o) kelimesi gelmiştir.

2185 Ben dedim: Darekutni bu hadisi ve İbn Adıyy Kamil'de müsned olarak zikretti. Zeylai Nasburraye'de (III, 145) şöyle dedi: Darekutni bu hadisi Sünen'inde İbn Ömer ve İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. İbn Ömer hadisini Rahmet b. Musab, İbn Ebi Leyla, Ata, Nafi ve İbn Ömer yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: Kim Arafat'ta geceden vakfe yaparsa o hacca yetmiş olur. Kim de geceleyin Arafat'ı kaçırsa o haccı kaçırmış olur. Artık o, ihramdan umre ile çıkabilir, üzerindeki hac borcunu gelecek yıl öder. O, Rahmet zayıf bir ravidir, dedi. İbn Adıyy de bunu rivayet etti ve Muhammed b. Ebi Leyla sebebiyle muallel (hadis) yaptı,

Eğer o umre ve hac için ihrama girmiş ve böylece Mekke'ye gelmiş fakat hacı kaçırmış ise o umresi için Beyti tavaf eder, Safa ile Merve arasında sa'y eder.²¹⁸⁷ Hacı için de Beyti tavaf eder, Safa ile Merve arasında sa'y eder ve ihramdan çıkar, dedi. Gelecek yıl için onun üzerinde hac borcu vardır. Onun hac için Beyte yapmış olduğu bu tavaf geçmiş hacı için olmadığı gibi gelecek umresi²¹⁸⁸ için de değildir. O bununla gelecek yılın hac aylarında onu yapsa bile temettü hacısı da olmaz. Fakat o (nun yaptığı bu ameller) kaçırmış olduğu haccin ihramından çıkmasını sağlar.

Adam hac için ihrama girdi ve orada cima etti. Sonra geldi ve hacı kaçırdı. Bu cimadan dolayı onun kurban kesmesi gerekir, dedi. O tavaf eder ve sa'y eder ve ihramdan çıkar. Üzerindeki hac borcunu gelecek yıl öder. Eğer o hacda bir av elde ederse o bunun kefareti vermesi gerekir.

Adam hac için ihrama girip Mekke'ye²¹⁸⁹ geldi. Fakat o hacı kaçırdı. Böylece o gelecek yıl bu ihramla insanlarla birlikte hac edinceye²¹⁹⁰ kadar haremde ikamet etti. Bu, hacı adına onun için yeterli olmaz dedi. Çünkü o (normal) hacı kaçırmış²¹⁹¹ ve onun hacı umreye dönüşmüştür. Artık o bu umreyi hacca çeviremez.²¹⁹² Eğer o gelir hacı kaçırmış, böylece başka bir hac için ihrama girerse, o dedi, kaçırdığı²¹⁹³ tavafı yapar ve sa'y eder ve umre yaparak ihramdan çıkar. O ihramını girdiği hacı bırakır. Terk eden kimse üzerine ne gerekiyorsa onun üzerine de bunun hakkında o gerekir. Kaçırdığı hacı kaza etmek onun boynunun borcudur. Eğer o giydiği ihramla kaçırdığı haccin kazasına niyet ederse²¹⁹⁴ böylece o odur. Eğer o bir umre için ihrama girerse onu da terk eder ve kaçırmış olduğu amele-hacca devam eder.²¹⁹⁵

Bir adam iki hac için ihrama girdi ve sonra Mekke'ye geldi. Fakat o hacı kaçırdı. O dedi, bu adam ancak umre yapmak suretiyle ihramdan çıkar; yalnız onun üzerinde bir umre, iki hac ve bir kurban borcu vardır. O kıran hacı için kurbanını²¹⁹⁶ sevk edip Mekke'ye gelse ve fakat hacı kaçırmış olsa, o bu kurbanını

bir cemaat adına da ona zayıf dedi. İbn Abbas hadisini de Yahya b. İsa et-Temimi en-Nehşeli, Muhammed b. Ebi Leyla, Ata ve İbn Abbas yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Kim Arafat'a ve Müzdelife'ye yetişir ve orada vakfe yaparsa onun hacı tamdır. Kim Arafat'ı kaçırsa o hacı kaçırmış olur. Artık o ancak bir umre ile ihramdan çıkabilir ve üzerindeki hac borcunu gelecek yıl öder. Yahya b. İsa en-Nehşeli hakkında Nesai o sağlam değildir, dedi. Özet sona erdi. Ben dedim: Bu Yahya b. İsa Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mace'nin ravileri arasında yer alır. Buhari Edeb-ül Müfred'de onun için rivayet etti. Bu hadis zayıflığı, emir-ül müminin Hz. Ömer'den rivayet edilen az sonra gelecek olan hadis ile giderilebilir.

2186 O bu hadisi Kitab-ül Hucet adlı eserinde (II, 332) münred olarak rivayet eder: Ebu Muaviye bize Muhammed b. Hazım el-Mekfuf, A'meş, İbrahim yoluyla Esved b. Yezid'in şöyle dediğini haber verdi: Ben hacı kaçıran adamı Hz. Ömer'e sordum; o bir umre ile ihramdan çıkar, üzerinde olan hac borcunu gelecek sene öder, dedi. O sonra dedi, ben gelen sene çıktıktan sonra Zeyd b. Sabit ile karşılaştım ve ona hacı kaçıran adamın durumunu sordum. Zeyd, o, bir umre ile ihramdan çıkar ve üzerinde olan hac borcunu gelecek sene öder, dedi. Yakub b. İbrahim bize Muğire ed-Dabi, İbrahim, Esved b. Yezid yoluyla Ömer b. el-Hattab'ın şöyle dediğini haber verdi: Adam haccettiği zaman o hacı kaçırsa bir umre ile ihramdan çıkar ve o üzerindeki hac borcunu gelecek yıl öder ve ona bir kurban da yoktur. Ebu Hanife de böyle söylerdi. Bizim bu görüşümüz üzerinde fukaha ittifak etmişlerdir. Hac ile beraber olan kurban gelince Malik b. Enes gibi Medine halkından olan bazı insanların dışında bunu söyleyen bir kimseyi biz bilmiyoruz. Sellam b. Selim el-Hanefi, Muğire ed-Dabbi, İbrahim en-Nahai yoluyla Esved b. Yezid'in şöyle dediğini haber verdi: Ben Ömer b. el-Hattab'a hacı kaçırmış olan kimseyi sordum. "O bir umre ile ihramdan çıkar ve gelecek yıl hac borcunu öder", dedi. Sonra Zeyd b. Sabit ile karşılaştım ve ona sordum dedi. Zeyd b. Sabit de aynı Hz. Ömer'in söylediği gibi söyledi. Eh. S. 335

2187 Serahsi "umre için Beyt'i tavaf eder ve Safa ile Merve arasında sa'y eder" ifadesini almamıştır.

2188 Metindeki "ke umratin" kelimesi "D" metninde "li umratin" olarak gelmiştir.

2189 Metindeki "Mekkete" kelimesi "M" nüshasında böyledir. O diğer nüshalardan düşmüştür.

2190 Metindeki "yehuccü" kelimesi iki nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "yehuccü" yerine "yahrucü" olarak gelmiştir.

2191 Metindeki "lienne haccetehu kad fatethu" ifadesi "D" metninde "lienne haccehu kad fate" olarak gelmiştir.

2192 Metindeki "ve la" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe la" olarak gelmiştir.

2193 Metindeki "ellezi" kelimesi iki nüshada böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "lilleti" olarak gelmiştir.

2194 Bu cümle müstensihin yanılışıyla "D" nüshasından düşmüştür.

2195 Şarih dedi: Hâkim dedi (Eğer o bir umre için ihrama girerse) hacı kaçırdıktan sonra. (o bu umreyi de bırakır ve kaçırmış olduğu amele devam eder.) Çünkü umre yardımıyla onun ilk hac ihramından çıkması lazım gelince, o her iki umreyi yerine getirme bakımından toplamış olur. Bu ise caiz değildir. Bunun için o ihramını girdiği umreyi bırakır, üzerinde sadece tavaf etmek ve sa'y yapmak suretiyle ilk umrenin ihramın çıkmak kalır. Bu ise onun fiiliyle değişmez. Eh. IV, 177.

2196 Metindeki "el-hedy" kelimesi esas nüshada böyle, "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "hedyen" olarak gelmiştir.

ne isterse onu yapar dedi. O kaçırmamış olsa bile böyledir. Fakat o (iki umreyi amel bakımından) bir araya getirip toplamıştır.

Adam kıran hacı için bir kurban sevk ettiği zaman o yolda kuzuladı. Sonra anasını²¹⁹⁷ kesip kuzusunu da hibe etti veya sattı. Hem anasının ve hem de kuzusunun bedelleri onun üzerine²¹⁹⁸ gerekli olur, dedi. Eğer o onu hibe ettiği veya sattığı gün kuzunun kefarecini vermiş olsa sonra onun bir kuzusu olsa adam üzerine bu kuzu doğmadan önce bir şey lazım gelmez.²¹⁹⁹ Çünkü gerçekten bir adam gebe²²⁰⁰ koyunu harem bölgesinden çıkarmış olsa böylece onun kefarecini verse sonra o kuzulasa ve sonra hem kendisi ve hem de kuzusu²²⁰¹ ölse adamın üzerine ne anası ve ne de kuzusundan dolayı bir şey lazım gelmez. Eğer²²⁰² adam bunun kefarecini vermemiş olsaydı, hem anasının ve hem de kuzusunun²²⁰³ kefareti onun üzerine olurdu.

Hac için ihrama girmiş kişi Mekke'ye geldi ve Beyt'i tavaf etti.²²⁰⁴ Sonra bir ihtiyacı için Rebze'ye gitti ve orada muhasara edildi-gözaltına alındı. Sonra hacı kaçırdıktan sonra Mekke'ye geldi. Onun dedi,²²⁰⁵ umre yapmak suretiyle ihramdan çıkması gerekir. Daha önce yapmış olduğu tavaf onun için yeterli olmaz. Çünkü onun ancak kurban gününden sonra umre yapmak suretiyle ihramdan çıkması gerekir.

Bir adam hac aylarında umre için ihrama girdi. Sonra kurban gününden sonra Mekke'ye geldi. Onun umresini kaza etmesi gerekir, dedi, başka bir şey lazım gelmez.

Hacı kurban günü sabahında başka bir hac için ihram giyerse bu hac ona gerekli olur. O üzerinde olan ilk²²⁰⁶ hakkını kaza eder. O bunların arasını birleştirdiği için üzerine bir kurban gerekir.²²⁰⁷ Sene gelinceye kadar harem bölgede oturur. Hacı Mekke'ye geldiği zaman Müzdelife'deki vakfeye yetişirse o hacca yetişmiş olmaz.

Adam iki hac veya iki umre²²⁰⁸ için ihrama girmiş, o bunlardan birini ne zaman bırakır? Mekke'ye yönelik olarak yürümeye başladığı zaman dedi. O bu bırakmaya niyet etse veya etmese Ebu Hanife'nin görüşüne göre fark etmez. Ebu Yusuf ise ben onu yürümeye başlamadan (yola çıkmadan) önce ihrama girdiği zaman bırakmış kabul ederim. Muhammed de ona bunların sadece birisi gerekir, eğer o bunlardan birisi için ihrama girmiş ise sonra da diğeri için girmiş olur, dedi.²²⁰⁹

2197 Metindeki "ümmehu" kelimesi iki nüshada böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "ümmehu li kıranihi" olarak gelmiştir.

2198 Metindeki "aleyhi" kelimesi "M" nüshasında "fe aleyhi", "D" metninde ise "fe inne aleyhi" olarak gelmiştir.

2199 Çünkü onun kefareti ödemesi suretiyle Allah'ın kuzu hakkındaki hakkı ondan sakıt olmuştur. Artık bundan sonra bu kuzunun doğuracağı şey hakkında ona bir şey lazım gelmez. Ancak kefareti ödemedi önceki durum böyle değildir. Zira Allah'ın kuzu hakkındaki hakkı o kefareti vermeden önce ona gerekli idi. Böylece o ondan doğacak olana da bakar. Şerh'te böyle yazar. IV, 177
2200 Metindeki "uşerae" kelimesi esas nüshada böyledir. Doğurması yakın demektir. Aslında bu on aylık gebe deve demektir. Bu kelimeyi istiare ile doğurması yaklaşmış koyun hakkında kullanmak mümkündür. Metindeki "ez-zıbaü" kelimesi "M" nüshasında "zabyetün" şeklinde, "F" ve "D" metinlerinde "anzün" şeklinde gelmiştir ki ben bunu "uşerae" kelimesinin bozulmuş şekli sanıyorum. Ancak "el-anzü" kelimesinin "ez-zabyetü" kelimesi yerine kullanılmasının sahih olduğu bilinmelidir. Allah en iyi bilir.

2201 Metindeki "veledeha" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "evladeha" şeklinde gelmiştir.

2202 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ise "ve lev" olarak gelmiştir.

2203 Metindeki "fi" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyle gelmiş, esas nüshadan ise düşmüştür.

2204 Metindeki "ve tafe" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe tafe" olarak gelmiştir.

2205 Metindeki kale aleyhi" ifadesi "M" nüshasında "fe aleyhi" olarak gelmiştir.

2206 Metindeki el-ula" kelimesi "M" nüshasında böyle gelmiş, doğrusu da budur. Diğer nüshalarda ise "el-evvelü" şeklinde gelmiştir.

2207 Çünkü o geçen seneden hac vakti bittikten sonra ihrama girmiştir. Böylece onun ihramı onu gelecek sene hac etmek üzere bağlamış olur. (O iki haccın arasını birleştirmesiyle onun üzerine bir kurban gerekir.) Çünkü onun hac için olan ihramı, o tıraş olmak ve tavaf yapmak suretiyle ihramdan çıkmadığı müddetçe devam eder. İki haccın ihramını birleştirmesi ise ona yasak edilmiştir. Böylece o bunu yapacak olursa yasak bir şeyi yapmasından dolayı onun üzerine bir kurban gerekir. Bu onun iki hac için ihrama girme haliyle terstir. Çünkü burada kurban onun bunlardan birini terk ettiği için gerekli olur. Zira o bunlardan birisini kaza ettiği zaman orada bir araya getirme işi gerçekleşmiş olmamaktadır. Burada ise gerçekleşmektedir. Çünkü o diğeri için hiç terk edici olmadan ilk amellerden geri kalanı yerine getirir. İşte bunun için onların arasını birleştirmesiyle onun üzerine bir kurban gerekir. Serahsi bu meselenin açıklamasında böyle dedi. IV, 178.

2208 Metindeki "bi umretheyni" kelimesi "D" metninde "umretheyni" olarak gelmiştir.

2209 Serahsi dedi: Bundan sonra o iki hac veya iki umre için ihrama girmenin hükmünü anlattı. Biz bunu açıklamıştık. (O bunların her ikisi için beraber ihrama girse veya onların birisi için girse sonra da diğeri için girse bunların hepsi aynıdır.) Çünkü o her iki halde

Hac için ihrama girmiş olan kadın Mekke'ye hayızlı olarak girerse o haccına devam eder. Ancak o temizleninceye kadar Beyt'i tavaf etmez, fakat onun üzerinde veda tavafı vardır. Hayız mazeretiyle²²¹⁰ ziyaret tavafını geciktirdiği için onun üzerine bir kefaret yoktur. Eğer o temiz olarak gelirse ve kurban günü ziyaret tavafını yaparsa sonra hayızlı hale gelirse artık onun üzerine veda tavafı yoktur.

Mekke halkı üzerine ve Mekke'ye doğru mikatların berisinde oturanlar üzerine veda tavafı görevi yoktur. Âfâk ehlinde²²¹¹ olup da Mekke'de ikamet etmeye niyet eden ve orayı yurt edinen kimseden veda tavafı görevi sakıt olmuştur. Artık o bundan sonra fikir değiştirip çıkmak istese ona veda tavafı gerekmez. Eğer o günlerce kalmaya niyet etse sonra ayrılrsa²²¹² bir sene kalmaya²²¹³ niyet etmiş olsa bile ondan veda tavafı görevi düşmez.²²¹⁴

Adam hac için Mekke'ye yöneldi, böylece ihramsız olarak oraya girdi. Oraya ancak kurban günü ulaştı. O hacı kaçırmış oldu. Böylece o umre için ihrama girer ve onu kaza ederse bu onun için yeterli olur. Ancak o mikatı terk ettiği için onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer o umre için ihrama girmemiş, fakat hac

de iki ihramı birleştirmiş olmaktadır. (Eğer o iki umrenin birini terk eder ve sonra onu gelecek yıl kaza ederse onula beraber bir de hac yaparsa o kıran hacı yapmış olur.) Çünkü kıran, hac ile umreyi birleştirmek suretiyle olur. Nitekim onun zimmetinde hac borcu olması kıran haccına engel olmaz. Zaten umre borcu da yine onun zimmetinde vardır. Eğer o bu umreyi hac aylarında yerine getirirse sonra bu yılda haccını yaparsa yine böyledir. O eğer iki ibadet arasında ihramdan çıkmış olarak ailesini ziyarete gitmemiş ise temettü hacı yapmış olur. Yok, eğer bu iki ibadet arasında ailesini ihramdan çıkmış olarak ziyaret etmiş ise temettü yapmış olmaz.) Bu (hüküm) bize İbn Ömer ve Said b. el-Müseyyeb gibi şahsiyetlerden gelmiştir. (Bu kıran hacı yapana eğer o umre tavafından sonra ailesine dönerse muhalif olur.) Çünkü o ihramlı olarak dönerse onun ailesini ziyareti sahih sayılmaz. İşte bunun için kıran hacısı olur. Biz ailesini ziyaret hükmünde kurbanını sevk eden temettü hacısı ile kurbanını sevk etmemiş olan kimse arasındaki farkı açıklamış bulunuyoruz. Biz yine Küfeye gelen Mekkelinin hükmü hakkındaki farkı da açıkladık, kıran ve temettü haccını da açıkladık. İbn Sema, Muhammed'den rivayet ediyor ki, o Mekkeli kişi Küfe'ye geldiği zaman onun ancak hac ayları girmeden önce mikattan çıktığı zaman kıran hacı yapması caiz olur. Onun mikattan çıkmadan önce kıran ve temettü hacı yapması ona haram olmuştur. Artık bu durum bundan sonra mikattan çıkmak suretiyle ortadan kalkmaz. Eh. IV. 178-179

2210 Metindeki "bi uzr-il hayzi" "F" ve "D" metinlerinde böyledir. Esas nüshada "ba'd-el hayzi" şeklinde idi. "M" nüshasında ise "ve la şey'e aleyha bi haza et-Te'hıyri li ennehu kane bi uzr-il hayzi" şeklinde gelmiştir.

2211 Metindeki "min" kelimesi "F" nüshasında böyledir. Esas nüshada "min" yerine "sümme" kelimesi gelmiştir ki, bu yanlıştır. (Mekkeli bile olsa, Mekke'ye Mikat sınırları dışından gelen kimseye "afaki" denir. Çev.)

2212 Metindeki "sümme yasdiru" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir, fakat o esas nüshadan düşmüştür.

2213 Metindeki "mukam" kelimesi "F" metninde "ikamet" şeklinde gelmiştir.

2214 Serahsi Muhtasar metnini naklederek ve açıklayarak dedi: Hâkim eş-Şehid dedi: (Mekke halkı üzerine ve Mekke'ye doğru mikatların berisinde oturanlar üzerine veda tavafı görevi yoktur.) Ancak bu evlerine dönmek suretiyle Beyt'ten ayrılan afaki denen kimseler üzerine bir borçtur. (Eğer kişi Mekke'de ikamet etmeye ve orayı bir yurt edinmeye niyet ederse ondan veda tavafı görevi düşer) eğer o ilk hacı kafilesini ihramdan çıkmadan önce niyet etmiş ise. Çünkü ayrılma ve veda vakti ilk hacı kafilesinin ihramdan çıkmasından sonra olur. Ancak ayrılma vakti geldiğinde Mekke halkından olan bir kişi olarak veda tavafı yapmak onun üzerine gerekli değildir. Eğer onun niyeti birinci hacı kafilesini gittikten sonra orda ikamet etmek ise Ebu Hanife ve Muhammed'e göre veda tavafı onun üzerine bir borçtur. Çünkü bu, onun ikamet etme niyetinden önce ayrılma vaktinin gelmesiyle birlikte üzerine gerekli olmuştur. Artık o bundan sonra ikamete niyet etmesiyle bu onun üzerinden sakıt olmaz. Bu aynı namaz vakti çıktıktan sonra ay hali gören kadının durumuna benzer ki, bu namaz ondan düşmez. Ebu Yusuf ise şöyle demiştir: O veda tavafına başlamadan önce Mekkede ikamet etmeye niyet ederse veda tavafı ondan düşer. Çünkü her ne kadar onun vakti girmiş olsa bile, onun vaktinin girmesiyle veda tavafı onun üzerinde bir borç olmaz. Böylece onun ikamet niyeti ayrılma vaktinden önce olmuş veya sonra olmuş hepsi aynıdır. Bu aynı namaz vakti girdikten sonra ay hali gören kadının durumuna benzer ki, bu namaz ona gerekli değildir. Ancak o veda tavafına başladıktan sonra Mekke'de ikamet etmeye niyet etmişse, bu tavafı yerine getirmek onun üzerine bir borçtur. Çünkü buna başlamak, onun tamamlanmasını gerektirir. Dolayısıyla bundan sonraki Mekkede oturma niyetiyle veda tavafı düşmez. (Eğer o Mekke'yi yurt edindikten sonra oradan çıkmak isterse onun üzerine veda tavafı gerekmez.) Çünkü o –geçici olarak- Mekke dışına çıkmak isteyen bir Mekkeli durumundadır. (Eğer o günlerce Mekkede kalmaya niyet etse, sonra ayrılrsa, Mekkede bir sene veya daha fazla kalmaya niyet etmiş olsa bile ondan veda tavafı görevi düşmez.) Çünkü bu niyet ile o tam bir Mekkeli gibi olmaz. Zira bir Mekkeli hemen bir müddet sonra oradan ayrılmayı düşünmez. Hâlbuki bu ise bir müddet sonra oradan ayrılmak üzeredir. Onun için veda tavafı onun üzerinde olduğu gibi baki kalır. (Eh. IV, 179). Hâkim şöyle dedi: (Hacı kaçıran kimse üzerine veda tavafı görevi yoktur.) Çünkü kaza için tekrar gelmek buna hak kazandırmaktadır. Çünkü o, fiilleri hakkında, umre yapan bir mukim-yerli mesabesindedir. Umreciye ise veda tavafı görevi yoktur. Eh. IV, 180

için girmiş ise artık o gelecek²²¹⁵ sene insanlarla beraber haccedinceye kadar ihramlı olur. Artık onun mikata geri dönüp telbiye getirip²²¹⁶ ihrama girmesi gerekir.

Kim hacca kaçırırsa o evinde bir mazereti bulunmadan ihramlı olarak oturamaz. Eğer o kurban göndermişse bu sayede o ihramdan çıkamaz; çünkü o bir muhsar değildir.²²¹⁷

İKİ İHRAMI BİRLEŞTİRMEK

Umre hacca ilave edilmez; fakat umre için bir şey amel etmeden önce hac ona ilave edilebilir ve ondan sonra da onun için amelde bulunur.²²¹⁸ Böylece kim önce hac için ihrama girer sonra ona bir umre ilave ederse kötü yapmış olur. Ancak bu kıran hacısı olarak ona gerekli olur. Fakat kim önce umre ihramını giyer sonra hac için ihrama girerse işte bu kıran hacısı olur; o güzel yapmış ve sünneti işlemiş olur. Böylece o eğer hac ihramını giyer²²¹⁹ ve onun için bir şavt tavaf eder sonra da umre için ihrama girerse umreyi bırakmış olur. Onu kaza etmesi gerekir ve ayrıca bıraktığı için de bir kurban gerekir. Mekke'li kişi ise hac ile

2215 Metindeki "kabil" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fi'l-kabili" olarak gelmiştir.

2216 Metindeki "ve yülebbiyü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe yülebbiyü" olarak gelmiştir.

2217 "Eğer o kurban göndermişse bu sayede o ihramdan çıkamaz; çünkü o bir muhsar değildir." cümlesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Bu esas nüshadan düşmüştür. Şarih şerhinde yazarın "o bir muhsar değil, o hacca kaçırandır" sözünü, onun şeran ihramdan çıkması tavaf ve sa'y görevleri ile belirlenmiştir; böylece o bundan başka bir şeyle ihramdan çıkamaz şeklinde açıklamıştır.

2218 İbn Abbas'tan böyle rivayet edilmiştir. Böyledir, çünkü Allah Teâla şu ayet ile umreyi başlangıç, hacca ise sonuç kılmıştır: "kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse" (Bakara 2/ 196) . Buna göre kim hacca umreye ilave ederse onun işi Kurandaki olana uygundur. Kim de umreyi hacca ilave ederse onun işi de Kurandaki olana ters düşer. Böylece o bu yönüyle kötülük yapmış olur. Fakat bununla beraber o kıran hacısı olur. Çünkü kıran hacısı her ne şekilde olursa olsun umre ile hacca birleştiren kimsedir. Ancak önce umre ihramını sonra da hac ihramını giymekle hacca umreye ilave ettiği zaman o sünnete uygun bir birleştirme yapmış ve böylece güzel bir şey yapmış olur. Kim önce hac ihramını giyer sonra umre ihramını giyerse o sünnete ters düşen bir birleştirme yapmış ve böylece o bunun için kötü bir şey yapmış olur. Bir tek seferde iki ibadeti eda etmek suretiyle fayda sağlayan temettü hacısına Allah Teâla'nın vacip kıldığı şeyler, bu her iki halde de ona gerekli olmuştur. Nitekim Allah Teâla buyurdu: "Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurbanı kesmesi gerekir." (Bakara 2/ 196). Bu kurban Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Mesud'a göre bir koyundur, İbn Ömer ve Hz. Aişe'ye göre ise bu bir deve dir. Biz Cabir (r.a.) in hadisinden dolayı evvelki görüşü alıyoruz. O biz dedi, Resulüllah ile beraber umreyi hacca ilave ederek temettü hacca yaptık. Yedi kişi bir dişi deve kurbanında ortak olduk. (Eğer o kurban bulamazsa onun hacda üç gün oruç tutması gerekir. Efdal olan onun terviye gününden bir gün önce terviye günü ve bir de arefe günü oruçlu olmasıdır.) Çünkü bugün oruç tutmak bir kurban bedelidir. Böylece bunda evla olan onun kurbanı bulurum ümidiyle orucu, geçmesiyle kaçacağı son güne kadar tehir etmesidir. Şöyle deyince kadar: (Eğer o kurban günü gelinceye kadar orucu tutmamış olursa, onun üzerine kurban (kesmek) belirli hale gelmiş olur.) Bu bize göredir. Bu Hz. Ömer'in görüşü olup Kurban günü ona bir adam gelip ben umreyi hacca ilave etmek suretiyle temettü yaptım, dedi. Hz. Ömer de bir koyun kes, dedi. Benim yanımda hiçbir şey yok! dedi. Ömer akrabalarından iste, dedi. Onlardan hiçbiri burada yok dedi! Hz. Ömer hizmetçisine ey Mağis bu adama bir koyun bedeli (kadar para) ver dedi. Böyledir, çünkü bedel nas ile muvakkattir-geçicidir. O sebeple bu vakit geçtikten sonra o artık bedel olmaz ve onun üzerine kurban belirli hale gelir. Şafii ise başlangıçta teşrik günlerinde oruç tutar diyordu. Bu İbn Ömer ve Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir. Fakat bu görüş fasiddir. Hz. Peygamber'den gelen (rivayete göre) bu günlerde oruç tutmanın yasaklandığı sahih bir görüştür. O sebeple bu günlerde bu vacibi yerine getirmek caiz değildir. (Eğer o üç günün ikisinde oruç tuttuktan sonra kurbanı bulursa o kurbanı kesmek onun üzerine borç olur.) Çünkü bedel ile maksat hâsıl olmadan önce onun aslına gücü yeter hale gelmiştir. Ancak kurban günü girdikten sonra onun kurbanın aslına gücü yeter hale gelmiş olması başkadır. Çünkü bundan maksat ancak ihramdan çıkmaktır. Böylece o ancak bedel ile maksat hâsıl olduktan sonra aslına kadir olmuştur. Bu aynen teyemmümlü bir kişinin namazı kılıp bitirdikten sonra suyu bulmasına benzer. Yedi gün oruç tutmak ise maksadın ancak ihramdan çıkmak olduğu bir yerde bedel yerine geçmez. Zira bunların eda edilme zamanı ihramdan çıktıktan sonradır. Kurbanın vacip oluşu bunların eda edilmesine mani değildir. "Kurban bulmayan kimse hac günlerinde üç, döndüğü zaman da yedi gün oruç tutar" (Bakara 2/ 196) ayetinde geçen "rücu" (dönme) kelimesinden maksat teşrik günlerinin geçmesidir. Hatta o teşrik günleri geçtikten sonra ailesine dönmeden önce oruç tutarsa bize göre caiz olur. Şafii'ye göre ise caiz olmaz. Ancak o orada kalmaya niyet ederse o takdirde oruç caiz olur. Bu kitabın şerhinde Serahsi'nin söyledikleri bitti. IV, 180-182

2219 Bu cümle "F" metninden düşmüştür.

umreyi birleştirerek kıran hacısı olmaz. O ne umreyi hacca ve ne de hacı umreye ilave edebilir. Eğer bunları birleştirecek olursa umreyi bırakır ve hacca devam eder. Allah Teala'nın "Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir" (Bakara 2/ 196) sözü sebebiyle mikat sahipleri ve Mekke'ye doğru onların berisinde olanlar da böyle olup onlar için ne temettü ve ne de kıran vardır. Yine Mekkeli kişi böyle önce umre için mikatında ihrama girer sonra da hac için ihrama girerse umreyi bırakır. Fakat her ikisine de devam eder ve onları yerine getirirse onun için yeterli olur. Ancak onları birleştirdiği için onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer o umre için bir veya üç şavt tavaf ederse sonra hac için ihrama girerse Ebu Hanife'ye göre hacı bırakır. Ebu Yusuf ile Muhammed ise umreyi bırakır, dediler. Bu İbn Semaa'nın kitabında zikrettiği bir istihсандır.²²²⁰ Eğer o umre için dört şavt tavaf etmiş ise sonra hac için ihrama girmiş ise? O umreden geri kalanı bitirip tamamlar ve haccını bitirip tamamlar, dedi. Onun üzerine bir kurban gerekir. Çünkü o Mekkeli olduğu halde umreyi²²²¹ tamamlayıp ihramdan çıkmadan önce hac için ihrama girmiştir. Mekke halkından olanlar için bu ikisini birleştirmek gerekmez. Hâlbuki o küfeli olsaydı bu kurban onun üzerine gerekli olmazdı. İbn Semaa'nın Nevadir adlı kitabında anılmaktadır ki, umre için dört şavt tavaf yaptıktan sonra hac için ihrama giren Mekkeli kişinin durumu hakkında o kıran hacısı değildir, fakat o iki şey için ihrama girmiştir; eğer o bir av elde ederse üzerine iki ceza gerekir. Ebu Yusuf İmla'da dedi ki: Eğer o hacı bırakırsa daha efdal olur.²²²²

Küfeli bir kişi hac için ihrama girdi ve onun için tavaf etti ve sonra umre için ihrama girdi? O, umreyi bırakır dedi. Umre için²²²³ Arafat'ta ihrama girerse yine böyledir. Eğer o kurban günü hac ihramından çıkmadan önce veya çıktıktan²²²⁴ sonra tavaftan önce umre için ihrama girse²²²⁵ ben ona bırakmasını emrederdim.²²²⁶ Fakat o onu bırakmaz, devam ederse onun için yeterli olur. Eğer o haccını tamamlamadan umre ihramını giymiş ise onun üzerine bir kurban gerekir.²²²⁷ Eğer o evvelki ihramdan çıktıktan²²²⁸ sonra umre ihramına girmiş ise umresine devam eder. Eğer o bunda vakti-mikatı terk etmemiş ise onun üzerine bir şey lazım gelmez.²²²⁹

2220 Bu cümle "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında yoktur. İbn Semaa'nın kitabından maksat onun Ebu Yusuf ve Muhammed'den rivayet ettiği Nevadir adlı eseridir.

2221 Metindeki "min el-umreti" kelimesi "F" metninde "bi'l-umrati" olarak gelmiştir.

2222 "İbn Semaa'nın Nevadir adlı kitabında..." diye başlayan cümle paragrafın sonuna kadar olan kısım "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından düşmüştür. Ümit edilir ki, bu cümle hamış (kitabın kenarına yazılan yazı, dip not) üzerine yapılan bir açıklamadır. Müstensih bunu Asl'dan sanarak onun metnine koymuştur. Hâkimin de âdeti şudur ki, o böyle ibareleri Asl'ı desteklemek veya kabul etmemek için böyle ibareleri Asl'ın meselelerine ekleyip ilave eder.

2223 Metindeki "in ehelle biha" ifadesi esas nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde "ve in ehelle biha" olarak, "M" nüshasında ise "ve haza in ehelle biha" şeklinde gelmiştir.

2224 Metindeki "halle" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde yehillü olarak gelmiştir.

2225 Metindeki "fe in ehelle biha" ifadesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Fakat bu ifade "bi arafete" kelimesi ile beraber esas nüshadan düşmüştür.

2226 Metindeki "emertühu" kelimesi "M" nüshasında "ümira" olarak gelmiştir.

2227 Metindeki "ehelle biha kable en yakdiye haccetehu" ifadesi "D" metninde "ehelle biha fi eyyam-in nahri kable en yakdiye el-evvele" şeklinde "M" nüshasında da "kable en yehille bi haccetihi" olarak gelmiştir. Esas nüshada "haccetihi" kelimesinden sonra "ve kezalike in ehelle biha fi eyyam-in nahri kable en yaksura min-el evveli" metni ilave edilmiştir ki biz bunu mükerrer olduğu için çıkardık.

2228 Metindeki "halle" fiili "F" metninde "ehalle" olarak gelmiştir.

2229 Serahsi metnin meselesini nakledip açıklayarak dedi: Hâkim dedi: (Küfeli bir kişi hac için ihrama girdi ve onun için tavaf etti ve sonra umre için ihrama girdi? O, umreyi bırakır dedi.) Çünkü o onu bırakmamış olsa umreyi hac üzerine kurup inşa etmiş olur. (Bu umre için Arafat'ta ihrama girdiği zaman eğer o kurban günü hac ihramından çıkmadan önce veya çıktıktan sonra tavaftan önce umre için ihrama girerse ona yine bunu bırakması emredilir. Fakat o onu bırakmaz, devam ederse bu onun için yeterli olur. Eğer o haccını tamamlamadan umre ihramını giymiş ise onun üzerine bir kurban gerekir. Eğer bu haccını tamamlayıp ihramdan çıktıktan sonra ise, eğer o umre için mikatı terk etmemişse onun üzerine bir şey lazım gelmez. O evvelki ihramdan tamamen çıktıktan sonra umre ihramına girmiş ise ona umreyi bırakması için emir verilmez.) Çünkü o her ne kadar ihramdan men edilmiş olsa bile ihrama girdikten sonra onun bunu tamamlaması üzerine bir borçtur. Çünkü o bu ihramı başka bir ihram ile birleştirmemiştir. O bunu yerine getirdiği zaman sahih olur. Ancak şu buna terstir; o Arafat'ta umre için ihrama girse daha önce geçtiği üzere burada bir zitlık-aykırılık ortaya çıkacağı için o umreyi bırakmış olur. Sonra eğer onun umre için ihramı, hacı eksiksiz

Mekkeli kişi hac²²³⁰ için ihrama girdi ve onun için bir şavt tavaf etti sonra umre için ihrama girdi. Umreyi bırakır, dedi. Eğer onu bırakmaz ve onun için tavaf eder, sa'y ederse ve onu bitirip tamamlarsa onun için yeterli olur. Fakat onun üzerine haccını bittirip tamamlamadan önce umre için ihrama girdiğinden dolayı bir kurban gerekir.

Umre için ihrama girmiş kişi (onu hac ile) birleştirdi, sonra ona başka bir umre daha ilave etti. Bunu bırakır, evvelkine devam eder²²³¹ dedi. Eğer o evvelkini bırakmaya ve ikinciye devam etmeye²²³² niyet ederse, onun üzerinde ancak evvelki vardır. O evvelki ile birleştirmemiş olsa²²³³ yine böyledir, fakat onun için bir şavt tavaf etmiş olsa, sonra ikinci için ihrama girse, bu iki hacda da böyledir.²²³⁴ O iki hac için birlikte ihrama girse²²³⁵ sonra yürümeden önce bunları birleştirse ne dersin?²²³⁶ Bu birleştirmeden dolayı onun üzerine iki kurban gerekir, dedi. O, bunlardan birisine devam eder, diğerini ise bırakır. Devam ettiği haccı kaza etmek, bir umre ve bırakmış olduğu haccın yerine bir hac ve bir kurban onun üzerine borç olur. Eğer bu, o (Mekke'ye) yürüdükten²²³⁷ sonra olursa onun üzerine sadece bir kurban gerekir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.²²³⁸

Küfeli kişinin Küfede bir evi-ailesi ve Mekke'de bir evi-ailesi var. O bir sene burada bir sene de orada kalıyor. Böylece o, o sene hac aylarında hem umre yapıp hem de haccetti. Böylece o, temettü haccı yapmış olmaz. Eğer²²³⁹ onun Mekke'de evi yoksa o Küfeden çıkıp hac aylarında umre yapsa ve umresini yerine getirdikten sonra orada evi ve ailesi olmayan bir şehre gitse sonra bu senede haccetse ailesinin bulunduğu şehre dönmediği müddetçe o temettü haccı yapmış olur. Fakat o ailesinin²²⁴⁰ bulunduğu şehre²²⁴¹ dönerse sonra bu sene haccederse o temettü haccı yapmış olmaz. Bu (bilgi) bize İbn Ömer²²⁴² Said

tamamlamadan önce olmuşsa, o iki ihramı yasak olmasına rağmen birleştirmiş demektir ki bunun için ona kurban gerekir. Eğer o hac ihramından çıktıktan sonra umre ihramına girmişse iki ihramı birleştirmiş olmayacağı için ona bir şey lazım gelmez. Eh. IV, 183

2230 Metindeki "bi'l-hacceti" kelimesi "M" nüshasında böyledir. Üç nüshada ise o "bi'l-hacci" şekline gelmiştir.

2231 Metindeki "ve yemdiy fi'l ula" ifadesi iki nüshada böyle, "F" ve "D" metinlerinde ise "ve yakdiy el-ula" olarak gelmiştir.

2232 Metindeki "ve'l-ameli" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyle, esas nüshada ise "fi'l-ameli" şeklinde gelmiştir.

2233 Metindeki "lev lem yekün" kelimesi "F" metninde "fe in lem yekün" şeklinde gelmiştir.

2234 Serahsi dedi: Hâkim dedi: (Umre için ihrama girmiş kişi (onu hac ile) birleştirdi sonra ona başka bir umre daha ilave etti. Bunu bırakır, evvelkine devam eder dedi.) Çünkü fasid bir şey onu tamamlamanın gerekliliği konusunda sahih bir şeyle muteber olur. Eğer birinci umre sahih ise onun ona devam etmesi ve ikinciye bırakması gerekir. Bu umrenin fasid olmasından sonra da böyledir. (Eğer o birinci umreyi birleştirmemiş fakat onun için bir şavt tavaf etmiş ve ondan sonra ikinci için ihrama girmiş olsa o ikinciye bırakır.) Çünkü birinci umre kendisi için tavaf yapılmakla desteklenmiştir. Böylece ikincisi bırakılmak için belirlenmiş olur. (Bu her iki hacda da böyledir.).

2235 Metindeki "ve iza" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "fe in" olarak gelmiştir.

2236 Metindeki "sümme camea" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

2237 Metindeki "en yesira" kelimesinden sonra "D" metninde "ve lakinnehu tafe" kelimesi ilave edilmiştir.

2238 Serahsi şerhte dedi: Hâkim dedi: (O iki hac için birlikte ihrama girse, sonra yürümeden önce bunları birleştirse? Bu birleştirmeden dolayı Ebu Hanife'ye göre onun üzerine iki kurban gerekir.) Çünkü aslında o bunlardan birisini amel etmeye başlamadıkça diğerini bırakamaz. Ebu Yusuf'a göre bu birleştirmeden dolayı onun bir kurban kesmesi gerekir. Çünkü o iki ihramdan ayrıldığı gibi onların birisini bırakmış olur. Böylece onun birleştirmesi bir tek ihram üzerinde işlenmiş bir cinayet-suçtur. (Eğer bu onun yaptığı birleştirme işi o (Mekke'ye doğru) yürüdükten sonra olmuşsa onun üzerine bir kurban gerekir.) Çünkü o Mekke'ye doğru yürüdüğü zaman bunun sadece birisini bırakmış olur. Böylece onun birleştirmesi bir ihrama karşı işlenmiş bir cinayettir. Sonra bırakması ve ifsad etmesi sebebiyle ona gerekli olan kaza ve kurban işini daha önce açıklamıştık. (Eğer o hiçbir şeye niyet etmeden ihrama girerse ve böylece üç şavt tavaf ederse sonra umre için ihrama girse o bu ikinci umreyi terk etmiş olur.) Çünkü birinci umre o tavaf etmeye başladığı zaman zaten umre olarak belirlenmiştir. Açıkladığımız gibi eda etmeye başladıktan sonra artık ortada kapallık kalmaz. Ancak ortada sadece bir umre gerçeği vardır. Böylece o başka bir umre için ihrama girdiği zaman iki ihramı birleştirmiş olur. İşte bunun için o ikinci umreyi bırakır. Eh. IV, 184

2239 Metindeki "fe in" kelimesi iki nüshada böyledir. "F" ve "D" metinlerinde ise "ve in" olarak gelmiştir.

2240 "ailesinin bulunduğu " ifadesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

2241 Metindeki "el-mısri" kelimesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür.

2242 Kenz-ül Ummal'de (III, 33) İbn Ömer'den rivayet ediliyor ki, Hz. Ömer şöyle dedi: O hac aylarında umre yaptığı zaman sonra ikamet ederse o temettü yapmış olur. Eğer dönerse temettü yapmış olmaz. (Ş) yani bunu İbn Ebi Şeybe rivayet etmiştir. Ben dedim:

b. el-Müseyyeb ve İbrahim (yoluyla) gelmiştir.²²⁴³ Onun Küfede bir evi-ailesi ve Basra'da da bir evi-ailesi olsa o Basra'daki ailesine dönse sonra bu sene haccetse o temettü haccı yapmış olmaz.²²⁴⁴

Mekkeli bir kişi bir ihtiyacı için Küfe'ye gitse ve oradan²²⁴⁵ çıkıp umre yapsa ve o sene haccetse o temettü yapmış olmaz. Eğer o Küfe'den çıkıp kıran haccı yapsa o kıran haccı yapmış olur. Zira gerçekten bir Küfeli hac ile umreyi birleştirerek kıran haccı yapmış olsa, hac aylarında umre için tavaf etse sonra ailesine dönse sonra haccını tam yerine getirirse böylece kıran haccı yapmış olur. Onun ailesine dönmesiyle temettü kurbanının batıl olduğu gibi, onun kıran kurbanı hükümsüz olmaz.²²⁴⁶

Eğer²²⁴⁷ Küfeli hac aylarında umre yaparsa ve hac yapmak murat ederek temettü²²⁴⁸ haccı için bir kurban sevk ederse böylece umre için tavaf yaparsa ve tıraş olmamışsa sonra ailesine dönerse sonra haccederse o temettü haccı yapmış olur. Çünkü o ailesine ihramdan çıkmış olarak dönmemiştir. Hâlbuki Mekkeli böyle değildir. Bu Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'un görüşüdür. Muhammed ise şöyle der: Eğer Küfeli tavafının çoğunu yaptıktan sonra ailesine dönecek olursa o aynı Mekkeli konumunda olur. Çünkü o umresini yerine getirmiş olarak ailesine dönmüştür. Çünkü o eğer onun yanında bir kurban olmamış olsaydı sonra bu sene haccetseydi²²⁴⁹ temettü haccı yapmış olmazdı.²²⁵⁰

Bir adam hac aylarında umre için ihrama girdi ve temettü²²⁵¹ haccı için bir kurban²²⁵² sevk etti. Sonra fikir değiştirip ihramdan çıkmak, kurbanını kesmek, ailesine dönmek ve haccetmemek aklına geldi. Onun bunu yapmaya hakkı vardır²²⁵³ dedi. Eğer o bunu yaparsa sonra bu sene²²⁵⁴ haccederse, onun üzerine

"F" metninde "an omara" (Ömerden) denilmiştir ki bu doğrudur. Zaten Kenz-ül Ummal'deki İbn Ebi Şeybe'nin yaptığı rivayet bunu desteklemektedir. Allah en iyi bilir.

2243 Nasburraye'de (III, 121) şöyle denilmektedir: Tabiin bir topluluktan rivayet ediliyor ki: Eğer o bir kurban sevk etmemiş olduğu halde umreyi bitirip tamamladıktan sonra ailesine dönerse onun temettü haccı batıl-hükümsüz olur. Ben dedim: Tahavi bunu Ahkâm-ül Kuran adlı kitabında Said b. el-Müseyyeb, Ata, Tavus, Mücahid ve Nahai'den rivayet eder: Gerçekten temettü haccı umreden sonra ailesine döndüğü zaman onun temettü haccı hükümsüz olur. Razi de bunu Ahkâm'ında böyle zikreder. Eh. Ben dedim: İbn-ül Hümam Feth-ul Kadir'de ve Ayni de Binaye'de bunu böyle zikrederler. İbrahim'in sözüne gelince İmam onu Asar'ında (s. 60) şöyle rivayet etmektedir: Ebu Hanife bize Hammad ve İbrahim yoluyla haber verdi ki, Bir adam hac ayları dışında umre için ihrama girse sonra haccedinceye veya ailesine dönünceye kadar ikamet etse sonra haccetse o temettü haccı yapmış olmaz. O hac aylarında umre yapsa sonra haccedinceye kadar ikamet etse işte bu kimse temettü haccı yapmış olur. Muhammed dedi: Biz bunu alıyoruz ve bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Bunu Ebu Yusuf da Asar'ında (s. 102) rivayet etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etti: Sen Mekke halkından olmadığın halde hac aylarında umre için ihrama girdiğin zaman sonra haccedinceye kadar ikamet edersen sen temettü haccı yapmış olursun ve senin üzerine kolayına gelen bir kurban vardır. Fakat kim bulamazsa o son günü Arefe günü olmak üzere üç gün oruç tutar. Eğer o hac aylarında umre için ihrama girerse sonra ailesine döner ve sonra da bu senede hac için ihrama girerse o temettü yapmış olmaz ve onun üzerine bir kurban da yoktur. Muhammed dedi: Yusuf bize babası ve Ebu Hanife yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: Adam hac ayları dışında umre için ihrama girdiği zaman onun için hac aylarında tavaf ederse sonra bu sene haccedinceye kadar ikamet etse o kimse temettü haccı yapmış olur. Eh.

2244 Çünkü o iki ibadet arasında helal (yani ihramdan çıkmış) olarak ailesine ziyarete gitmiştir. Şerhte böyle yazar. IV, 184

2245 Metindeki "minha" kelimesi yerine "F" ve "D" metinlerinde "fiha" kelimesi gelmiştir

2246 Bu mesele şerhte geçmemektedir.

2247 Metindeki "ve in" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve iza" olarak gelmiştir.

2248 Metindeki "li mütatin" kelimesi "M" nüshasında "lil-mütati" olarak gelmiştir.

2249 Metindeki "hacce" kelimesi "D" metninde "yehuccü" olarak gelmiştir.

2250 Ebu Hanife ile Ebu Yusuf, burada bu adamın ailesini ziyareti sahih olmaz diyorlar. Çünkü o bunun için bir kurban kesmediği müddetçe onun ihramlı hali devam eder. Böylece onun bu dönüşü onun üzerine bir vecibe olmaktadır. Bu ise onun ailesine olan ziyaretinin sahih olmasını engeller. Bu kıran hacısına benzer. O umre amelini işlediği zaman sonra ailesine dönse sonra geri gelip haccetse kıran haccını yapmış olur ve onun ihramlı olarak ailesini ziyareti sahih olmaz. İşte bu da böyledir. Ancak bu yanında kurbanı bulunmayan kimseden farklıdır. Zira o umre ihramından çıkmış ve böylece ailesini helal (ihramdan çıkmış) olarak ziyaret etmiştir. İşte onun ziyareti bu suretle sahih olmaktadır. Serahsi'nin bu meseledeki açıklaması burada bitti. IV, 185

2251 Metindeki "li mütatih" kelimesi "D" nüshasında "li mütatin" olarak gelmiştir.

2252 Metindeki "hedyen" kelimesi "M" nüshasında "hedyen maahu" olarak gelmiştir.

2253 Metindeki "lehu zalike" ifadesi "M" nüshasında "kane lehu zalike" olarak gelmiştir.

bir şey lazım gelmez²²⁵⁵ dedi. O kurbanını kesmek, ihramdan çıkmak, ailesine dönmek ve bu sene haccetmek istediği zaman²²⁵⁶ onun buna hakkı yoktur.²²⁵⁷ Eğer o bunu yaparsa sonra ailesine dönerse sonra haccederse, onun üzerine bir şey lazım gelmez²²⁵⁸ dedi. Eğer o umresini bitirip tamamlarsa, ihramdan çıkar ve kurbanını keserse sonra bu sene haccedinceye kadar Mekke'de oturursa böylece onun temettü²²⁵⁹ hacı için üzerine bir kurban gerekir. Yine ona başka bir kurban gerekir. Çünkü bu onun için gerekli olmadığı halde o kurban gününden önce ihramdan çıkmıştır.²²⁶⁰

Bir adam hac aylarında umre için ihrama girdi ve sonra cima yapmak suretiyle onu fasit hale getirdi. Bu umreyi bitirip tamamlayınca, bunu kaza etme niyetiyle başka bir umre için ihrama girdi sonra da bu sene haccetti. Bu adam temettü hacı yapmış olamaz²²⁶¹ dedi. Eğer o birinci umrede hac aylarından önce Mekke'ye girmiş olsa yine böyledir. O Mekke'den çıkmış²²⁶² ve hatta mikatlardan birini geçmiş olsa sonra hac aylarında umre için ihrama girse sonra bu sene haccetse, eğer o²²⁶³ mikatı hac aylarından önce geçmiş ise temettü hacı yapmış olur. Fakat eğer o mikatı ancak hac aylarında geçmiş ise o temettü hacı yapmış olmaz. Çünkü o, kendisi orada (mikât mahallinde) olduğu halde²²⁶⁴ hac aylarına yetişmiş, böylece o mikat ehli konumunda olmuştur. Eğer onun ilk girişi hac aylarında bir umre sebebiyle olmuşsa böylece o bunu ifsad etmişse sonra onun durumu sana anlattığım gibi²²⁶⁵ olmuştur, o ailesine dönmedikçe temettü hacı yapmış olmaz. Eğer o ailesine dönerse²²⁶⁶ ve sonra umre yaparsa ve bu sene haccederse Ebu Hanife'nin görüşüne göre o temettü hacı yapmış olur. Ebu Yusuf ile Muhammed ise şöyle dediler: O Mekke'de iken hac ayları girerse veya o fasit bir umre ile girip sonra çıkarsa böylece mikatlardan birisini geçerse sonra umre yapar ve bu sene haccederse o temettü haccını yapmış olur. Eğer o hac aylarında fasit bir umre ile girerse ve bu umreyi yerine getirirse²²⁶⁷ sonra mikatı geçecek kadar dışarı çıkarsa sonra o umre ile hacı birleştirirse o kıran hacısı olur. Çünkü o eğer Mekke halkından olmuş olsaydı kıran hacısı olacaktı.²²⁶⁸ Eğer o fasit umresini

2254 Metindeki "min amihi" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "min amihi zalike" olarak gelmiştir.

2255 Metindeki "la şey'e aleyhi" cümlesi "M" nüshasında "fela şey'e aleyhi" olarak gelmiştir.

2256 Metindeki "ve iza erade" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in erade" olarak gelmiştir.

2257 Çünkü onun maksadı ailesine dönmek değilse o temettü hacı yapmak istiyor demektir. Böylece onun kurbanı temettü kurbanı olur. Bu sebeple o temettü kurbanları kurban gününe mahsus olduğu için ve o kurbanını temettü kurbanı niyeti ile sevk ettiği için onu kurban gününden önce kesemez. O hac amelini bitirip tamamlayıncaya kadar ihramda kalması onun için gereklidir. Onun vaktinden önce ihramdan çıkma hususunda acele etmeye hakkı yoktur. Serahsi'nin bu görüşü açıklamadaki sözü bitti. IV, 185

2258 Metindeki "la şey'e aleyhi" ifadesi, "M" nüshasında "sümme hacce fela şey'e aleyhi" olarak gelmiştir. Şarih dedi: Çünkü o ailesine dönünce temettü hacısı olmaktan çıkmıştır. Artık onun temettü için umre ihramından çıkışını geciktirmesi gerekli olmuştur. O temettü olmaktan çıkınca onun ihramdan çıkışının vaktinde gerçekleştiği meydana çıkar ve böylece ona bir şey lazım gelmez. Şarihin bu görüşün açıklaması hakkındaki sözü bitti.

2259 Metindeki "li mütatih" kelimesi "D" metninde "li mütatin" olarak, "M" nüshasında da "li-ütati" şeklinde gelmiştir.

2260 Şerhte deniliyor ki: Eğer o umresini tamamlayıp ihramdan çıkar ve kurbanını keserse ve sonra da bu sene haccedinceye kadar Mekke'de ikamet ederse umre için onun üzerine iki kurban gerekir. Çünkü o bir yolculukta iki ibadeti gerçekleştirmiştir. Böylece o temettü hacısı olmuştur. Kurban gününden önce onun kurban diye kestiği şey temettü kurbanı hususunda onun için yeterli olmaz; bunun için ona bir temettü kurbanı gerekir; vaktinden önce ihramdan çıktığı için de ayrıca başka bir kurban daha ona gerekli olur. Çünkü o temettü hacısı olup kurbanını da sevk edince artık o kurban gününden önce ihramdan çıkamaz. Hâlbuki o kurban gününden önce umre ihramından çıkmış bulunmaktadır. Bu sebeple o ihramdan çıkma işini vaktinden önce yaptığı için onun üzerine bir kurban gerekir. Eh. IV, 185

2261 Metindeki "la yekunü mütemettian" ifadesi "M" nüshasında "min amihi lem yekun mütemettian" şeklinde gelmiştir.

2262 Metindeki "ve lev harace" kelimesi "F" metninde "ve iza harace" olarak, "D" metninde de "ve in harace" şeklinde gelmiştir.

2263 Metindeki "fe in kane" ifadesi "F" metninde böyledir. O "D" metninde "sümme kane" şeklinde gelmiş, esas nüshada ise "kale in kane" olarak gelmiştir.

2264 Metindeki "ve huve fiha" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. Fakat o esas nüshadan düşmüştür.

2265 Metindeki "kema" kelimesi "F" nüshasında "bima" olarak gelmiştir.

2266 "Eğer o ailesine dönerse..." cümlesi "D" metninden düşmüştür.

2267 Metindeki "fe kadaha" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "li kadaiha" olarak gelmiştir.

2268 Şarih diyor ki: (Bir adam hac aylarında umre için ihrama girdi ve sonra cima yapmak suretiyle onu fasit hale getirdi. Bu umreyi bitirip tamamlayınca, bunu kaza etme niyetiyle başka bir umre için ihrama girdi sonra da bu sene haccetti. Bu adam temettü hacı

kaza etmiş olsa sonra Mekke’de umre ve hac için ihrama girmiş olsa, o umreyi bırakır²²⁶⁹ dedi. Çünkü o Mekke halkından birisi konumunda olmuştur. Eğer o hac aylarında umre için ihrama girmiş olsaydı, umre için bir şavt tavaf etse sonra hac için ihrama girse Ebu Hanife’nin görüşüne göre o haccını bırakır. Ebu Yusuf ile Muhammed ise o umre için dört şavt tavaf etmediği müddetçe umreyi bırakır, dediler.²²⁷⁰

Mekkeli veya Küfeli kişi umrede mikatı terk eder ve onun için bir şavt tavaf ederse²²⁷¹ sonra mikatta telbiye getirip ihrama girmek isterse bu ona fayda vermez ve ondan kurban borcu düşmez.²²⁷²

TELBİYE BAHSİ

Hz. Peygamber’in şöyle dediği bize ulaşmıştır: “Lebbeyk, Allahümme lebbeyk, lebbeyk la şerike leke lebbeyk, inne’l-hamde ve’n ni’mete leke ve’l-mülke la şerike leke”²²⁷³ (Buyur Allah’ım buyur! Buyur,

yapmış olmaz.) Birinci umreye gelince o onu cima yapmak suretiyle fasid hale getirmiştir. Hâlbuki temettü haccı, fasid bir umre ile (caiz) olmaz. İkinci umreye gelince ise çünkü o bunun ihramını mikatın dışında giymiştir. Hâlbuki temettü hacısı demek umresi mikatlı, haccı ise mekkeli olan kimse demektir ve çünkü o Mekke’ye fasid bir umre ile girince o Mekke halkından birisi konumunda olmuştur. (Eğer o fasid umreyi bitirip tamamlamış ve mikatları geçecek kadar Mekke’den çıkmış ve sonra hac aylarında ihrama girmiş sonra bu sene haccetmiş ise, eğer o mikatı hacdan önce geçmiş ise o temettü hacısı olmuştur.) Çünkü mikatları geçmekle o Mekke’ye girmemiş bir kimse hükmünde olmuştur. Böylece o hac aylarında umre yaparsa ve bu sene haccederse bu suretle o mikatlı bir umre ve Mekkeli bir hac yaptığı için temettü haccı yapmış olur. (Eğer o mikatı ancak hac aylarında geçmiş ise o temettü hacısı değildir. Çünkü o mikatın iç kısmında iken hac ayları girmiş ise o ve mikatın iç kısmında olan kimse Mekke halkına haram olduğu gibi temettü haccı yapmak da ona haram olur.) Mekkeli olan kimse ve mikatın iç kısmında bulunan kimse hakkında bu haramlık onun bundan sonra mikatın dışına çıkmasıyla ortadan kalkmaz. (Eğer onun bu umre için ilk girişi hac aylarında olmuş ise ve o bunu fasid hale sokmuş ve bu fasid haliyle onu tamamlamış, sonra ailesine dönmüş sonra tekrar gelip onu kaza etmiş ve bu sene haccetmiş ise o temettü hacısı olmuştur.) Çünkü onun ilk yolculuğu ailesine dönmesiyle birlikte inkıtaa uğramıştır. Böylece sanki o yok gibi olmuştur. Muteber olan ise onun ikinci yolculuğudur; o bu yolculukta sahih sıfatıyla iki ibadeti gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Böylece o temettü hacısı olmuştur. (Eğer o başka bir beldeye dönerse ve sonra avdet eder ve umresini kaza eder ve bu sene haccederse Ebu Hanife’nin görüşüne göre o temettü hacısı olmaz.) Bu, kararlaştırmış olduğumuz o beldesine ulaşamamıştır esasına (kıyasına) istinaden (böyledir.) Artık sanki o Mekke’den çıkmamış olan bir kimse hükmündedir. Böylece o temettü haccı yapmış olmaz. (Ebu Yusuf ile Muhammed’e göre ise o temettü hacısı olur.) Çünkü onların dayandığı esasa göre onun mikattan çıkması sebebiyle bu yolculuğun temettü hakkındaki hükmü inkıtaa uğramıştır. O beldesine dönen kimse mesabesindedir. Böylece o umre hacısı olduğu zaman veya bu sene haccettiğinde bir yolculukta sahih olarak iki ibadeti gerçekleştirdiği için o temettü hacısı olmuş olur. Eh. IV, 186

2269 Metindeki “yerfüdu” kelimesi “M” nüshasında “bi haccetin fe innehu yerfüdu” olarak gelmiştir.

2270 Şerhte şöyle denilmektedir: Çünkü o umre için dört şavt tavaf yapmadığı için o aynen onun için hiç bir tavaf etmemiş kimse mesabesine düşmüştür. Eh. IV, 186

2271 Metindeki “ve tafe” kelimesi iki nüshada böyledir. “F” ve “D” metinlerinde ise o “sümme tafe” şeklinde gelmiştir.

2272 Çünkü onun ihramı mikatın arkasından başlar, o tavaf ile desteklenir. İşte o bu sebeple her ne kadar mikata dönse ve telbiye getirip ihrama girse o vaktinde kaçırılmış olduğu şeyi elde etmiş olmaz. Bu sebeple de ondan kurban düşmez. Çünkü o oraya döndüğü zaman onun ihramı şimdi yapılıyor gibi kabul etmek mümkün olmaz. Zira daha önce yapılmış olan tavaf onun hesabına kaydedilmiştir. Tavafı daha önceden yapıp kaydedilmiş bir ihram nasıl olur da şimdi yapılıyor gibi kabul edilebilir. İşte bunun için ondan kurban sakıt olmaz. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Serahsi’nin şerhinde olan şey bitti. IV, 186–178

2273 (İmam Muhammed) bunu Muvatta’ında (s. 191) muttasıl olarak rivayet etti: Malik bize Nafi ve Abdullah b. Ömer yoluyla Hz. Peygamber’in şöyle telbiye getirdiğini haber verdi: “Lebbeyk, Allahümme lebbeyk, lebbeyke la şerike leke, lebbeyke innel hamde ven nimete leke ve’l mülk la şerike leke” (Ravi) dedi: Allah b. Ömer buna şunu ilave ediyordu: lebbeyk lebbeyk lebbeyke ve sa’deyk, ve’l hayru biyedejk, ve’r rağbaü ileyke ve’l amelü” Muhammed, biz bunu alıyoruz, dedi. Telbiye, Hz. Peygamberden rivayet edilen birinci telbiyedir. Buna yapılan ilave de güzeldir. Bu Ebu Hanife’nin ve bizim fukahamızın hepsinin görüşüdür. Eh. Ben dedim: Bu telbiye hadisi meşhurdur, sahih ve sünen sahipleri onu rivayet etmişlerdir. İmam Ebu Yusuf bunu Asar’ında (94) tahric etmiştir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife ve ona nakleden adam yoluyla İbn Ömer’in aynı İbrahim hadisi gibi telbiye getirdiğini haber verdi ve şunu ilave etti: “lebbeyk, lebbeyke ve sa’deyk, lebbeyke ve’r rağbaü ileyk ve’l-amelü” eh.

senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur, şüphesiz her türlü övgü, nimet, mülk ve hükümler sana mahsustur. Senin ortağın yoktur.) Eğer buna ilave yaparsa güzel olur²²⁷⁴ onu kısa yaparsa o da güzel olur.

Bize Abdullah b. Mesud'dan²²⁷⁵ ulaştı ki²²⁷⁶ o Mescid-i Hayf'tan telbiye getirerek çıktı. Birisi burada telbiye getirilmez, dedi! O da şöyle cevap verdi: insanların en cahili mi yoksa²²⁷⁷ Allah ile muahede yapmak onlara zor mu geldi? Toprak sayısı kadar lebbeyk ve lebbeyk.²²⁷⁸ Bize ulaştı ki, İbn Ömer telbiyeye şu ifadeleri ilave etmiştir: "lebbeyk ve'l-hayru fi yedeyk ve'r rağabaü ileyke ve'l-amelü lebbeyk ilah-el hakkı lebbeyk" (buyur Allah'ım, hayır senin elinde, bütün rağbet ve amel sana, buyur Allah'ım, hak ilah olan Allah'ım buyur"²²⁷⁹

Normal hac yapan ve kıran haccı yapan kişi telbiye getirmeye son vermede aynıdır. Bunlar kurban günü Akabe cemresinde ilk taşı atıncaya kadar²²⁸⁰ telbiye getirmeye devam ederler.²²⁸¹ Hz. Peygamber'in Akabe cemresini atıncaya kadar telbiye getirmeye devam ettiği haberi bize kadar ulaşmıştır.²²⁸²

2274 Metindeki "fe hasenün" kelimesi "D" metninde "fe huve hasenün" şeklinde, ikinci vecihte de "ve huve hasenün" olarak gelmiştir

2275 Metindeki "an Abdullah İbn Mesud" ifadesi "D" metninde "an İbn Mesud" şeklinde gelmiştir.

2276 Metindeki "ve belağana" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyle, esas nüshada ise "belağana" şeklinde vav harfi olmadan gelmiştir.

2277 Metindeki "fe kale echel-ün nasi em tale" ifadesi "D" metninde "kale echel-ün nasi ev tale" şeklinde gelmiştir.

2278 Metindeki "lebbeyk" kelimesi "D" metninden düşmüştür. Ben dedim: İmam Muhammed Huccet adlı kitabında (II, 87) bunu muttasıl olarak rivayet eder: Muhammed b. Eban b. Salih el-Kureşi bize Hammad yoluyla İbrahim'in şöyle dediğini haber verdi: İbn Mesud lebbeyk getirerek Arafat'tan iniyordu. Böylece insanlar ona baktılar. O da bu insanlara ne olmuş ki, onlar ya Hz.

Peygamber'in sünnetini kaybettiler veya unuttular mı? Sonra sesini yükselterek "lebbeyk Allahümme lebbeyk aded-et türabi lebbeyk" dedi ve böylece o Akabe cemresini atıncaya kadar telbiye getirdi. Tahavi Maani'l Asar şerhinde rivayet etti: Ali b. Şeybe bize Ubeydullah b. Musa, Şüreyk ve Süveyr yoluyla onun babasının şöyle dediğini haber verdi: Ben Abdullah ile beraber haccettim; o Akabe cemresinde taş atıncaya kadar telbiye getirmeye devam etti. Ravi dedi: O Arefe akşamı insanların telbiye getirdiklerini işitmeyince "Ey insanlar! dedi, yoksa siz unuttunuz mu? Canım elinde olan (Allah)a yemin olsun ki, ben Rasulüllah'ı Akabe cemresinde taş atıncaya kadar telbiye getirdiğini gördüm. İbn Merzuk bize Bişr b. Ömer Zehrani, Şube, el-Hakem, İbrahim yoluyla Abdurrahman b. Yezid'in şöyle dediğini haber verdi: Ben Abdullah ile beraber haccettim. O Arafat'tan Müzdelife'ye inince telbiye getirmeye başladı. Bir adam da a'rabi! dedi. Bunun üzerine Abdullah insanlar unuttular mı yoksa sapıttılar mı? dedi ve sonra Akabe cemresine gelinceye kadar telbiye getirdi. Fehd bize Ahmed b. Hamid el-Kufi, Abdullah b. Mübarek, Haris b. Ebu Zübab, Mücahid yoluyla Abdullah b. Sahbara'nın şöyle dediğini haber verdi: Abdullah yüzü Arafat'a yönelik olarak telbiye getirdi. Böylece insanlar kim bu a'rabi dediler. Abdullah bana bakarak dedi ki, bu insanlar sapıttılar mı yoksa unuttular mı? Allah'a yemin olsun ki, Hz. Peygamber, cemreleri atıncaya kadar telbiye getirmeye devam etti. Ancak telbiyeye tekbir ve tehlillerle ara verdiği oldu. Ruh b. el-Ferac, Ebu Musab, Diraverdi, Haris b. Ebu Zübab, Mücahid el-Mekki yoluyla İbn Sahbara'nın şöyle dediğini haber verdi. Ben Müzdelife sabahında o telbiye getiriyor olduğu halde İbn Mesud ile beraber sabahladık. Böylece İbn Mesud insanlar sapıttı mı yoksa unuttular mı? Ben şahitlik yaparım ki, fakat biz Rasulüllah ile beraberdik. O Akabe cemresini atıncaya kadar telbiye getirdi. Ali b. Şeybe bize Asım b. Ali, Ebu'l Ahvas, Hasiyn, Kesir b. Müdrük, Abdurrahman b. Yezid yoluyla Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini haber verdi: Biz Müzdelife'de idik: üzerine Bakara suresi inen zatın bu mekânda telbiye getirdiğini işittim. "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk" eh. I, 417

2279 İbn Ömer'in bu haberinin tahriri ilk haberin tahririndedir.

2280 Metindeki "hatta yermiyani" kelimesi usullerde böyledir. Ümit edilir ki bunun doğrusu "hatta yermiya" şeklinde olmasıdır.

2281 Metindeki "la yaktaani" kelimesi esas nüshada böyledir. Bu kelime "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında gelmemiştir.

2282 Bunu o Huccet kitabında muttasıl olarak rivayet etmiştir: Muhammed bize Selam b. Selim el-Hanefi, Hasif, Mücahid ve Abdullah b. Abbas yoluyla Fazl b. Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Ben Hz. Peygamber'i dinlediğim zaman onun terkisinde idim. O Akabe cemrelerini atıncaya kadar telbiye getiriyordu. O cemreyi taşıyınca telbiyeyi kesti. Eh. II, 97 Buhari de bu hadisi kendi yolları ile rivayet etmiştir. Onlardan biri şudur: Züheyr b. Harb bize Vehb b. Cerir, Übeyy, Yunus el-Eyli, Zühri ve Ubeydullah b. Abdullah yoluyla İbn Abbas'ın gerçekten Usame Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Rasulüllah'ın terkisinde idi. Sonra o el-Fadl'ı Müzdelife'den Mina'ya kadar terkisine aldı, dedi böylece bu iki kişinin şöyle dediğini haber verdi: Hz. Peygamber Akabe cemrelerini atıncaya kadar telbiye getirmeye devam etti. Eh. s. 228 Bu hadisi Müslim ve diğerleri de rivayet etmişlerdir. Bu hadis meşhurdur.

Umre yapan ziyaretçi telbiye getirmeyi tavafın evvelinde Hacer-ul Esvedî istilam ettiği zaman keser. Bu bilgi bize Hz. Peygamber²²⁸³ ve İbn Abbas'tan ulaşmıştır.²²⁸⁴

Her namazın sonunda, bir grup insanla karşılaştığında, yüksek bir yere çıktığında veya bir ovaya indiğinde ya da gece seherlerde yahut uykusundan uyandığında ihramlı için telbiye getirmek müstehaptır. Telbiyeyi ne kadar çok söylese o kadar efdal olur.²²⁸⁵ Bize İbn Mesud'dan onun şöyle dediği ulaştı: "En faziletli hac, telbiyeyi yüksek sesle söylemek ve kurban kanını akıtmaktır²²⁸⁶ ve o telbiyede seslerinizi yükseltiniz çünkü o haccın sembolü ve armasıdır."²²⁸⁷

Kıran haccı veya ifrad haccı yapan kimse ya da umre²²⁸⁸ yapan kişi sadece bir defa telbiye getirmişse gerçekten o kötü yapmıştır. Fakat onun üzerine bir şey lazım gelmez.²²⁸⁹ Kim haccı kaçırsa o

2283 Tirmizi bunu "Umre ile Haccı Birleştiren Telbiyeyi Ne Zaman Keser Bölümü"nde s. 154 muttasıl olarak rivayet eder: Hünad bize Heşim, İbn Ebi Leyla ve Ata yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: Hadis bize kişinin umrede telbiyeyi Hacer-ul Esvedî selamladığı zaman kesmesi gerektiğini bildiriyor. Ravi aynı konuda Abdullah b. Amr'dan da rivayet olduğunu söyledi. Ebu İsa İbn Abbas hadisi sahih bir hadistir dedi. İlim sahiplerinin çoğuna göre bu hadis ile amel edilmektedir. Onlar umre yapan kişi Hacer-ul Esvedî selamlayınca kadar telbiyeyi kesmez, dediler. Bazıları o Mekke'nin evlerine gelince telbiyeyi keser, dedi. Amel Hz. Peygamber'in hadisi üzere yapılır. Süfyan, Şafii, Ahmed ve İshak da bunu söylemektedirler. Eh. Ebu Davud bunu hac bahsinde Umre Yapan Kişi Telbiyeyi Ne Zaman Bırakır Bölümü'nde rivayet etmiştir. Müsedded bize Heşim, İbn Ebi Leyla, Ata ve İbn Abbas yoluyla Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu haber verdi: Umre yapan ziyaretçi Hacer-ul Esvedî istilam edinceye kadar telbiye getirir. Ebu Davud dedi: Bu hadisi Abdülmelik b. Ebi Süleyman, Hemmam, Ata ve İbn Abbas yoluyla mevkuf olarak rivayet etmiştir. İnth. I, 259 Beyhaki bunu Süneninde (V, 104) şaz tarikiyle rivayet eder: Züheyr bize Hasan b. Salih, İbn Ebi Leyla, Ata ve İbn Abbas yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Umrede Hacer-ul Esved selamlanınca kadar telbiye getirilir; hacda ise cemre atıncaya kadar. Eh. Zeylai dedi: Vakidi Kitab-ül Meğazi'de rivayet ediyor ki: Usame b. Zeyd bize Amr b. Şüayb, babası, dedesi yoluyla Hz. Peygamber'in telbiye getirdiğini yani kaza umresinde rüknü istilam edinceye kadar telbiye getirdiğini haber verdi. İnth. Bak. Nasburraye, III, 115

2284 Yazar bu hadisi Hücet adlı kitabında (II, 82) muttasıl olarak rivayet eder: Muhammed bize Ömer b. Zerr-il Hemazani'nin ben Mücahid'e sordum, umre hacısı telbiyeyi ne zaman keser, dedim. O dedi ki: İbn Abbas Rüknu istilam edinceye kadar telbiye getiriyordu. İbn Ömer de umre ziyaretçisi olarak geldiği zaman Mekke evlerini görünce telbiyeyi keserdi. Muhammed dedi: İbn Abbas'ın sözü bize daha sevimli gelir. Muhammed bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Ebi Necih ve Mücahid yoluyla İbn Abbas'ın umre yapan kişi rüknü istilam edinceye kadar telbiye getirir, dediğini haber verdi. Muhammed bize Selam b. Selim el-Hanefi, Hasif, Mücahid yoluyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini haber verdi: umre yapan kişi Hacer-ul esvedî selamladığı zaman telbiye getirmeyi keser. Eh. s. 86

2285 Ben dedim: Bu cümle Hac Bölümünün başlangıcında geçmiştir. O bunu burada Telbiye Bahsi münasebetiyle tekrar etmiş oldu.

2286 İmam Ebu Yusuf bu hadisi Asar'ında (s. 95) Müsned olarak rivayet etmektedir: Yusuf bize babası, Ebu Hanife, Kays b. Müslim ve Tarık b. Şihab yoluyla Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini haber verdi: En Efdal hac telbiyeyi yüksek sesle söylemek ve kurban kanını akıtmaktır. Metindeki "acce" kelimesi telbiyeyi yüksek sesle söylemek, "seccü" ise deve kurbanını kesip kanını akıtmaktır. Eh. Ebu Muhammed el-Harisi bunu Müsned'inde Ebu Üsame, Ebu Hanife, Kays b. Müslim Tarık b. Şihab ve Abdullah b. Mesud yoluyla Rasulüllah'ın şöyle buyurduğunu haber verdi: En efdal hac haykırılan ve akıtılan hacdır. Burada haykırmak telbiyeyi yüksek sesle söylemek, akıtmak da kurbanı kesmek veya kanını akıtmaktır, dedi. O bunu Hatem b. İsmail, Halef b. Yasin, Ebu Mukatil ve Nuh b. Derrac yoluyla da rivayet etmiştir. Bunlar bu hadisi Müsned olarak ve bazıları da mevkuf olarak rivayet ettiler, dedi. Said b. Ebi'l-Cehm, Eyyüb b. Hani, Hasan b. el-Furat, Züfer, Ebu Yusuf, Esed b. Amr, Hasa b. Ziyad, Muhammed b. Mesruk ve onun babası Mesruk bunlar arasındadır. Hafız Talha b. Muhammed bunu Ebu Üsame yoluyla rivayet etti. Hafız Muhammed b. el-Muzaffer ve İbn Husrev de onun yoluyla Hasan b. Ziyad'dan rivayet etti. Hasan b. Ziyad da bunu Asar'ında ondan rivayet etmiştir. Bak. Cami-ul Mesanid, I, 509. Bunu İbn Ebi Şeybe de rivayet etti. İbn Ebi Şeybe dedi: Ebu Üsame bize Ebu Hanife, Kays b. Müslim, Tarık b. Şihab ve Abdullah yoluyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu haber verdi: En efdal hac, haykırmak ve akıtmaktır. Haykırmak yüksek sesle telbiye getirmek, akıtmak ise kurban kanlarını akıtmaktır. Bunu Ebu Yala'nın Ebu Usame'den senedi ile olan rivayeti birdir. (Bak. Nasburraye, III, 35) Bunda başka bir ilave yoktur. "seslerinizi yükseltiniz" dedi. İlh. Hadis

2287 "Çünkü o haccın sembolü ve armasıdır" cümlesi "F" ve "D" metinlerinden düşmüştür. "Şiar-ul haccı" doğrusu "min şiar-il haccı" olsa gerektir.

2288 Metindeki "el-umrati" kelimesi "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında böyledir. Bu kelime esas nüshadan düşmüştür.

2289 Serahsi şerh-ul muhtasarda dedi: (Kıran haccı veya ifrad haccı yapan kimse ya da umre yapan kişi sadece bir defa telbiye getirmişse gerçekten o kötü yapmıştır. Fakat onun üzerine bir şey lazım gelmez). Çünkü namaza başlamanın sıhhati tekbir ile olduğu gibi, ihrama başlamak da telbiye ile olur. Namaz kılan kimse tekbirlerden sadece iftitah tekbirini yerine getirirse onun namazı

umre ziyaretçisinin telbiye getirdiği gibi telbiye getirir. Kim haccını cima ile ifsad ederse o haccı ifsad olmamış²²⁹⁰ kişinin telbiye getirdiği gibi telbiye getirir. Muhsar kişi gönderdiği kurban kesilinceye kadar telbiye getirir.²²⁹¹ Kim ihrama girmek istemediği halde telbiye getirirse onun üzerine bir şey lazım gelmez.

O ihrama girmek istediği²²⁹² zaman ne için niyet etmiş ise ona göre ihramlı olur. Eğer o bununla ihrama niyet²²⁹³ ederek tekbir getirir, tehليل veya tesbih söylerse yine böyledir. O bunu kendisine vacip kıldığı andan itibaren ihramlı olmuş olur.²²⁹⁴

Dilsiz kişi abdest alıp iki elbise giydiği zaman ve ihram giymek istediğinde iki rekât namaz kılsa ve namazı bitirince kalbiyle ihrama niyet eder ve dilini hareket ettirirse o ihrama girmiş olur.²²⁹⁵

Kadın telbiye getirmede aynı erkek gibidir. Ancak o telbiyede²²⁹⁶ sesini yükseltmez. O ancak telbiye getirirse ihramlı hale gelmiş olur, dedi.²²⁹⁷ İlk telbiye²²⁹⁸ namaza başlarken alınan tekbir²²⁹⁹ mesabesindedir. Bundan sonraki telbiyeler de bu iftitah tekbirinden sonra namazda söylediğimiz tekbirler mesabesindedir.

AV AVLAMA²³⁰⁰

Adam kendisi helal bölgesinde olduğu halde yine helal bölgede olan ava atsa o da ona harem bölgede isabet etse, onun üzerine ceza gerekir dedi.²³⁰¹ Çünkü bu onun için bir suçtur.²³⁰² Bu görüş, bildiğim kadarıyla Ebu Hanife'nin görüşüdür.²³⁰³

Helal bölgedeki köpeğini helal bölgedeki bir ava gönderse böylece köpek ava saldırıp onu harem bölgede öldürse onun üzerine bir şey lazım gelmez. Çünkü bu onun suçu değildir²³⁰⁴ bu onun ok atmasına

tamdır, fakat kötü yapmış olur. İhramlı da böyledir; o da telbiyeyi sadece bir defa getirirse bu caizdir. Çünkü o vacip olan şeyi yerine getirmiştir. Fakat o sünneti terk ettiği için kötü yapmış olur. Eh. IV, 188.

2290 Metindeki "lem yefsüd haccühu" ifadesi yerine "F" ve "D" metinlerinde "lem yefsüduhu" olarak gelmiştir.

2291 Şarih dedi ki: Biz gerçekten haccı kaçıran, muhsar olan ve haccı fasid olan kimselerin telbiyeyi ne zaman keseceklerini açıklamış bulunuyoruz. Eh. IV, 188

2292 Metindeki " ve in erade el-ihrame" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "ve in eradehu" olarak gelmiştir.

2293 Metindeki "yenvi bihi el-ihrame" ifadesi "F" ve "D" metinlerinde "el-ihrame bihi" olarak gelmiştir.

2294 Şarih muhtasar metnini zikrederek ve şerh ederek diyor ki: (O ihrama girmeye niyet ettiği zaman telbiye getirmek suretiyle ihrama girmiş olur. Fakat telbiye getirmiş olsa bile niyet etmeden ihrama girmiş olmaz. Nitekim o niyet etmediği zaman sadece tekbir ile namaza başlamış olmaz.) (İhrama girme niyeti ile tehليل ve tesbih getirmek ihram için telbiye mesabesindedir. Bu namaza başlarkenki gibidir. Biz bununla namaz arasındaki farkı açıkladık. Ebu Yusuf için eh. s. 187

2295 Serahsi dedi: (Dilsiz kişi abdest alıp iki elbise giydiği zaman ve ihram giymek istediğinde iki rekât namaz kılsa ve namazı bitirince kalbiyle ihrama niyet eder ve dilini hareket ettirirse o ihrama girmiş olur.) Çünkü o gücünün yettiği şeyi yapmış bulunmaktadır. Bundan daha fazlası ondan istenemez. Nitekim o niyetle beraber dilini hareket ettirerek namaza başlayacak olursa onun bu başlaması sahih olur. Eh. IV, 188.

2296 Metindeki "biha" kelimesi esas nüshada böyledir. Bu "biha" kelimesi "F" ile "D" metinlerinden ve "M" nüshasından düşmüştür. Serahsi dedi: Açıkladığımız üzere kadının sesi fitneye sebep olacağı için. IV, 188.

2297 Metindeki "kale" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde "ve kale" şeklinde gelmiştir.

2298 Metindeki "et-telbiyetü" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyledir. Bu kelime esas nüshadan düşmüştür.

2299 "Tekbir" kelimesi nüshalardan düşmüştür. Hâlbuki onun bulunması gerekir.

2300 Bu başlık "D" metinde "Hacda Av Avlama" şeklindedir.

2301 Metindeki "kale" kelimesi "M" nüshasında "kane" olarak gelmiştir.

2302 Metindeki "li ennehu min cinayetihî" ifadesi "F" metninde "li ennehu kad temmet cinayetühu" şeklinde "D" metninde de "li ennehu cinayetühu" olarak gelmiştir.

2303 Bunun sebebi şöyle açıklanır. Okun gidip ava isabet etmesi onu atanın gücü ile olmuştur. O bu işi bizzat kendisi yapmıştır. Böylece o eğer bunu bilerek bir müslümana atıp onu öldürmüş olsaydı bundan dolayı ona kısas gerekirdi. Ok ava o harem bölgede olduktan sonra isabet ettiği için böylece o bu filli ile harem bölgenin avını öldürmüş olmaktadır. Bu sebeple ona ceza gerekir. Serahsi böyle dedi. IV, 188

2304 "Çünkü bu onun suçu değildir" cümlesi üç nüshadan düşmüştür. Bu cümle, "M" nüshasından ilave edilmiştir.

benzemez.²³⁰⁵ Eğer²³⁰⁶ o köpeği helal bölgeden sonra harem bölgeye zorlayarak sürerse o da boyun eğer ve avı yakalarsa ve onu öldürürse istihsanen onun üzerine ceza gerekir.²³⁰⁷ Eğer o bir kurt üzerine harem bölgeden bir köpek gönderse böylece köpek haremde²³⁰⁸ bir avı yakalasa onun üzerine bir ceza yoktur.²³⁰⁹ Eğer Mecusi haremdeki bir av üzerine bir köpek gönderse, böylece ihramlı biri de köpeği zorlayarak sürse köpek de buna boyun eğse ve avı öldürse ihramlı üzerine ceza gerekir, öldürülen bu av da yenmez.²³¹⁰

İhramlı kişi av için bir ağ²³¹¹ kursa böylece ağ bir av yakalasa²³¹² onun üzerine bunun cezası gerekir. Eğer o ağ bir kurt veya kendisine eziyet veren ya da üzerine atılan²³¹³ bir yırtıcı hayvan için kurmuş olsa böylece ağa bir av düşse onun üzerine bir şey lazım gelmez.

Bir ihramlı bir ihramlıya bir av gösterse ve onu öldürmeyi emretse böylece emredilen kişi ikinci defa²³¹⁴ onu öldürmekle emredilse ve o da avı öldürse bunlardan²³¹⁵ her²³¹⁶ birisine tam kâmil bir ceza gerekir.²³¹⁷

2305 Şarih dedi: (Bu şu olaya terstir: Eğer o köpeğini Hill bölgesindeki bir av üzerine göndermiş olsa böylece köpek avı kovalayıp onu harem bölgesinde öldürse burası tazmin yeri değildir. Çünkü bu onun cinayeti değildir, dedi.) Bunun anlamı şudur: gerçekten köpeğin avı kovalaması onun kendisinin yaptığı bir iştir. Böylece köpeği gönderen kişi haremdeki bir ava karşı cinayet işlemiş olmaz. Aradaki farktaki anlamın gerçeği şudur ki: Oku atan kişi bu okun isabet ettiği şeye bunu bizzat kendisi yapmış olur. Fiile başlamada ise o fiilin ceza gereken yere ulaşip ulaşmaması arasında bir fark yoktur. (Çünkü kim kendi malına bir ok atarsa, böylece ok bir mala veya cana isabet etse o onu tazmin eder.) Burada bu bölümde ok atmaların çoğunda fiil hedefe ulaşmamıştır. Bu ise kendisi yaptığı takdirde cezanın gerekli olmasına engel olmaz. Köpeği gönderen kimse ise köpeğin yakaladığı şeyin telef olmasına sebebiyet vermiştir, fakat doğrudan değildir. Böylece ona her hal-ü karda kısas gerekmez. Eğer telefe sebebiyet veren kişinin fiili bu işin içinde olmuşsa o bunu tazmin eder, olmamışsa tazmin etmez. Bu kendi yerinde kuyu kazan bir adamın durumuna benzer. O burada hıll bölgesindeki bir ava köpeği göndermekte onun fiili işin içinde bulunmaktadır. Bu sebeple ona bir ceza gerekmez. Şarihin söylediği bitti. IV, 188.

2306 Metindeki "fe in" kelimesi esas nüshada böyledir. "F" ile "D" metinlerinde ve "M" nüshasında "ve in" olarak gelmiştir.

2307 Kıyas olarak ise ona bir şey lazım gelmez. Çünkü köpeğin avı yakalaması, onu zorlayarak sürmeye değil, gönderme işine dayanır. Zira bir Müslüman köpeğini bir av üzerine salmış olsa böylece bir Mecusi köpeği zorlatarak sürse köpek de boyun eğerek gidip avı yakalasa bu avı yemek helal olur! Burada göndermenin gerçeği, onun cinayet-suç olmasıdır. Böylece bundan sonra köpeği zorlayarak sürmenin var olması onun yokluğu gibidir. İstihsanın anlamı ise o bu zorlayarak sürmede avı yakalamak için sebebiyet veren bir etmendir ve o bu sebebiyet vermede onun işi yakalamanın içinde var olmuştur. Sonra burada gönderme işinin esası ise fiilin geçişli olarak gerçekleşmesidir. Bu zorla gönderme hükmünde aslında yok gibi olmuştur. Bu kıyasın bir benzeridir. Av avlama kitabında geçen istihsan ise gerçekten onu salmaksızın eğitilmiş köpek avın izi üzere gönderildiği zaman sahibi onu zorlayarak sürse böylece o da buna boyun eğse ve avı yakalasa bu avın yenmesi ancak istihsanen helal olur. Ancak şöyle olursa buna ters düşer. Köpeği bir Mecusi gönderir sonra onu bir Müslüman zorlayarak sürerse bu başkadır. Çünkü burada göndermenin esası muteber olmaktadır. O sebeple hüküm zorlayarak sürme işine değil, gönderme işine dayanmaktadır. Şarihin bu görüşü açıklamadaki sözü burada bitti. IV, 189.

2308 "Haremde" kelimesi üç nüshadan düşmüş böylece o "M" nüshasından ilave edilmiştir.

2309 Ancak o bir kırdan ok atar da bu bir ava isabet ederse bu başkadır. Çünkü o burada işi bizzat kendisi yapmıştır. Onun için fiilin işin içinde olup olmadığına bakılmaz. Fakat harem bölgesinde av öldürmek tazmini gerektiren bir hatadır. Bu onu bile öldürmeye benzer. İhramlı olmayan kimse helal bölgedeki bir av üzerine bir köpek gönderse yine böyledir. Böylece köpek haremdeki bir av üzerine gitse ve onu öldürse onun üzerine bir ceza yoktur. Nitekim üzerine köpek gönderdiği av harem bölgesine girmiş olsa köpek onu orada yakalayıp öldürse bu da ona benzer. Şarihin sözü burada bitti. IV, 189. Ben dedim: Metindeki "cezaün" kelimesi "M" nüshasında "şey'ün" olarak gelmiştir.

2310 Çünkü ihramlının köpeği zorlayarak sürmesi onun avı göstermesinden daha aşağı bir iş değildir. Hâlbuki ihramlı avı gösterdiği için onu tazmin eder. Zorla sürme işi ise öncelikle (tazmin eder.) Bu (avın eti yenmez) ihramlının zorlayarak sürdürdüğü için değil, çünkü avın haram oluşu onu göstermeyle sabit olduğu gibi köpeği zorla sürme ile de sabit olur. Fakat köpeği gönderen Mecusi olduğu halde onun avı yakalaması köpeği zorla sürme ile beraber gönderme esasına dayanır. Şarihin dediği bitti. IV, 189.

2311 Metindeki "şebeken" kelimesi "F" ve "D" metinlerinde böyle, "M" nüshasında "şebeketen" şeklinde ve esas nüshada ise "şeriken" olarak gelmiştir.

2312 Metindeki "fe esabe" kelimesi "F" metninde "fe vakaa fe esabe" olarak gelmiştir.

2313 Metindeki "ev ibtedeehu" kelimesi üç nüshada böyle, "M" nüshasında ise "ve ibtedeehu" olarak gelmiştir.

2314 Metindeki "saniyen" kelimesi "D" metninde ve "M" nüshasında böyle, esas nüshada ve "F" metninde ise "salisen" şeklinde gelmiş, fakat bu esas nüshada "haza saniyen" ve "F" de "haza salisen" şeklindedir.

Bir ihramlı bir ihramlıya avını haber verse, fakat o avı görmese, böylece başka bir ihramlı da ilk haber vereni doğrulamadan ve yalanlamadan bu ona avı haber verse, o da sonra avın peşine düşüp onu öldürse bunların²³¹⁸ her biri üzerine ceza²³¹⁹ gerekir. Ancak evvelki ihramlı bunu²³²⁰ yalanlamış olsa bu evvelki ihramlı üzerine ceza gerekmez.²³²¹

Bir ihramlı bir ihramlıyı bir ihramlıya gönderse ve ona “filan kimse sana bu bölgede bir av²³²² var” diye haber veriyor, dese böylece o da gidip avı öldürse bu şekilde gönderen, gönderilen ve öldüren bunların hepsi üzerine ceza gerekir.²³²³

Eğer bir ihramlı, bir ihramlıya bir av gösterse, hâlbuki o bu avı görüyor ve biliyorsa, böylece o bu avı öldürse, o, bunu öldürdüğü zaman gösteren kişi üzerine bir ceza gerekmez.²³²⁴

Bir ihramlı, bir ihramlıdan bir av kesmek için ödünç bir bıçak alsın o da bıçağı ona verse böylece o bu bıçakla avı kesse bıçak sahibi üzerine bir ceza olmaz. Ancak bu onun için mekruh olur.²³²⁵

Allah’ın fazlı ve keremi ile Mebcut diye anılan Kitab-ül Asl’ın ikinci cildi burada bitti. Bunu üçüncü ciltte “et-Taharri Bölümü” takip etmektedir.

2315 Metindeki minhum” kelimesi “D” metninde “minhüma” olarak gelmiştir ki bu bir yanlıştır.

2316 Metindeki “küllü” kelimesi “F” ile “D” metinlerinde ve “M” nüshasında böyle gelmiş, esas nüshadan ise düşmüştür.

2317 Çünkü onlardan her biri, katilin bizzat kendisinin yaptığı iş ile ava karşı suç işlemiştir. İkinci emreden kişi avı öldüren kişiye avı göstermesi ile birinci emreden kişi ise avın nerede olduğunu ikinci emreden kimseye bildirmesi ile ve hatta onu başkasına emretmesiyle, böylece onların hepsi birden tazmin edici olmaktadır. Fetva böyledir, çünkü ikinci emredilen kişinin işi onu kendisine emreden kimsenin işine benzer. Eğer onu ikinci emreden kimse öldürmüş olsaydı, bu sebeple ceza ilk emreden kimse üzerine gerekli olurdu. O bunu başkasına emretse o da avı öldürse yine böyledir. İhramlı hakkındaki avlama cezası taksim edilemez ve bölünemez. Bunun için de bu üç kişiden her birine ayrı ayrı tam ceza verilir. Serahsi’nin şerhindeki sözü burada bitti. IV, 190

2318 Metindeki “minhum” kelimesi “D” metninde “minhuma” şeklinde gelmiştir ki, bu bir şey değildir.

2319 Metindeki “el-cezaü” kelimesi “M” nüshasında “cezaühu” olarak gelmiştir.

2320 Metindeki “bihi” kelimesi “F” ve “D” metinlerinde “fihi” olarak gelmiştir.

2321 Çünkü o bunu yalanlamakla onun gösterme hükmü ortadan kalkmış olur. Böylece artık bundan sonra avın öldürülmesi işi bu yalanlama sebebiyle evvelkinin gösterme işine dayanmış olmaz. Bu yüzden o ancak ikincinin göstermesine dayanmış olur. Fakat o da bunu ne yalanlar ve ne de tasdik ederse onun gösterme hükmü ortadan kalkmaz. Şarihin sözü burada bitti. IV, 190.

2322 Metindeki “sayden” kelimesi “F” metninde ve “M” nüshasında böyle gelmiş, iki nüshada ise “saydün” olarak ötüre şeklinde gelmiştir ki, bu bir hatadır.

2323 Metindeki “ve’l katili cemian cezaün” ifadesi “M” nüshasında ve’l katili el-cezaü” şeklinde gelmiştir.

2324 Şarih dedi: (Eğer bir ihramlı bir adama bir av gösterse hâlbuki o bunu görüyor ve biliyorsa böylece o avı öldürse, onun üzerine bir şey lazım gelmez.) Çünkü avı öldüren kimsenin bu öldürme işi, onun delaleti ile gerçekleşmemiştir. O kimse, bu avı görme işini onun göstermesinden önce gerçekten bizzat kendisi gerçekleştirmiştir. (IV, 190)

2325 Serahsi dedi: İmam Muhammed kitapta ihramlının nikâhlanması meselesini açıklamadı. Bu bilinen ihtilafı bir meseledir. Hanefilere göre ihramlı kimse evlenebilir ve onu velisi de evlendirebilir, bu cazdır. İlh. Sonra Serahsi, bu meseleyi her iki tarafın delilleri ile beraber ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Eğer faydalı ve doyurucu bilgi almak istersen oraya bak, (Serahsi, Mebcut, IV, 191) Biz uzatmamak için burada kesiyoruz.